

967/3

მეცნიერებათა აკადემია

114/3

1967

5

მნათობი

ქართული
ლიტერატურა

სოციალ-დემოკრატიული რევოლუციური ლიტერატურულ-მხატვრული
და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

წელიწადი 44-ე

№ 5

მაისი, 1967 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანო

შ ი ნ ა კ რ ს ი

საიუბილეო წლის მწერალთა საკავშირო ფორუმი	3
ირაკლი აბაშიძე — *** ლექსი	7
რევაზ ჭაფარიძე — მოსული კაცი. მოთხრობა	9
ნიკოლას ვილიენი — ლექსები. თარგმანი გურამ გოგიაშვილისა	41
ედემერ ყაფიანი — წითელი ღრუბლები. რომანი. ნაწილი პირველი. გაგრძელება	45
ბესიკ ხარანაული — ლექსები	91
პოლიკარპე კაკაბაძე — მეფე ბაგრატ მეშვიდე. დრამა ოთხ მოქმედებად	94
რეზო ამაშუკელი — თეთრი რვეული. ლექსები	121
ელგუჯა მაღრაძე — ცხოვრება გრიგოლ ორბელიანისა. მხატვრულ-ისტორიული ნარკვევი. გაგრძელება	125

პ რ ი ბ ი ა და ლ ი ბ რ ა ბ უ რ ი ს მ ო დ ე ნ ო ბ ა

გიორგი ლომიძე — ზოგადაკობრიულის, ინტერნაციონალურის და ეროვნულის დიალექტიკა მწერლობაში	145
გურამ გვერდწითელი — შენიშვნები რეზო ჭეიშვილის პირველ რომანზე	158

კ უ ლ ი ა ც ი ა

ლუარსაბ ანდრონიკაშვილი — სიტყვა წარმოთქმული შ. რუსთაველის სახელობის თეატრის საიუბილეო საღამოზე 1934 წ.	165
--	-----

მხელილ კვებელაჲ — ათასი ფუთი ბრალდება. ვანცდილი და გაგონილი. გაგრძელება . . . 169

წიგნების მიმოხილვა

- ა. ჩხარტიშვილი — „რუსთაველის ესთეტიკური სამყარო“ 189
 დიმიტრი თუხარელი — კიდევ ერთი ფურცელი რუსეთ-საქართველოს ლიტერატურული
 ურთიერთობიდან 189
 შალვა რადიანი — განახლებული სამშობლოსა და ხალხთა მეგობრობის მომღერალი . . . 191

მთავარი რედაქტორი გრიგოლ აბაშიძე

სარედაქციო კოლეგია:

- დ. ბენაშვილი, თ. ბუაჩიძე, დ. გამეზარდაშვილი, გ. მარგველაშვილი, ე. შალვაძე, ბ. ელენტი, ა. ხულაკაური, ა. ქუთათელი, ე. ყიფიანი (პ/მგ. მდივანი), ს. შან-შიაშვილი, ვ. წულუყიძე, გ. ჭიბლაძე.

ტიპოგრაფია რ. ჩაყვებაძე

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 30/V-67 წ. ქალაქის ზომა 70x108. ანაწყოების ზომა 7 1/4 x 12 1/2. ფიზიკურ ფორმათა რაოდენობა 12. პირობითი ფორმათა რაოდენობა 16.

რედაქციის მისამართი: თბილისი, რუსთაველის პროსპექტი № 12.

უე 02107. ტირაჟი 8.300. შეკვ. № 1582.

ტელეფონები: რედაქტორის — 8-55-11, პ/მგ. მდივნის — 8-55-18, განყოფილებების — 8-55-15, 8-55-17, 8-55-20.

საქ. კბ ცვ-ის გამომცემლობის პ/კომბინატო, თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

საიუბილეო წლის მწერალთა საკავშირო

ფორუმი

მიმდინარე 1967 წლის 22 მაისს ჩვენი ქვეყნის დედაქალაქ მოსკოვში იხსნება საბჭოთა მწერლების სრულიად საკავშირო მე-4 ყრილობა.

ის ფაქტი, რომ ყრილობა იმუშავებს დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 50 წლისთავისათვის საყოველთაო-სახალხო მზადების დღეებში — მთელი საბჭოთა ხალხის სამეურნეო და პოლიტიკური აქტივობის ვითარებაში, მწერალთა საკავშირო მე-4 ყრილობას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს.

ოქტომბრის დიდმა სოციალისტურმა რევოლუციამ ძირეული გარდატეხა მოახდინა ჩვენი ქვეყნის ცხოვრების ყოველ სფეროში. ძირფესვიანად გარდაიქმნა საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა მხარე. განუყოფლად და სამუდამოდ დამკვიდრდა სოციალისტური საკუთრება, მშრომელთა ამხანაგური თანამშრომლობა; აღმოიფხვრა ეროვნული ჩაგვრა, შეიქმნა თავისუფალ და თანასწორუფლებიან ერთა ურღვევი, ძმური კავშირი, საზოგადოების ყველა წევრი ჩაება სოციალისტურ წარმოებაში; საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომა ცხოვრების საშუალებათა მოპოვების ერთადერთ წყაროდ იქცა. სოციალიზმმა საბჭოეთის მრავალმილიონიან მშრომელ მასებს მოუტანა განათლება და კულტურის ყოველი სიკეთე, აამდიდრა და გაამდიდრა ხალხის სულიერი ცხოვრება, შექმნა ყველაზე ხელსაყრელი პირობები ადამიანის პიროვნების ჰარმონიული განვითარებისათვის.

მასებში კულტურის დანერგვა და ფართოდ გავრცელება, ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაწარმოებთა საყოველთაო-სახალხო კუთვნილებად გადაქცევა გახდა სახელმწიფოებრივი ზრუნვის საქმედ ოქტომბრის რევოლუციის პირველ დღეებიდანვე.

მთელი საბჭოთა ხალხის მხარდამხარ მწერლები აქტიურად მონაწილეობდნენ ქვეყნის სოციალისტური გარდაქმნის გრანდიოზულ საქმეში, ამდიდრებდნენ თავიანთ შემოქმედებას სოციალიზმის მშენებელი ადამიანების დიდი პრაქტიკული გამოცდილებით. ამიტომაც საბჭოთა მწერლების საუკეთესო წიგნები იქცნენ საბჭოთა სახელმწიფოს დიადი ნახევარსაუკუნოვანი ცხოვრების ამაღლვებულ, მკაფიო მატრიანედ.

„სოციალისტური კულტურა, ლიტერატურა და ხელოვნება, რომლებმაც შეითვისეს წარსულის საუკეთესო მიღწევები, — ნათქვამია ოქტომბრის დიდი სოციალისტური რევოლუციის 50 წლისთავისათვის მზადების შესახებ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებაში, — გახდნენ განუყოფელი ნაწილი საერთო პროლეტარული საქმისა, აქტიურად ხელს უწყობენ კომუნისტური საზოგადოების ადამიანის ყოველმხრივ განვითარებას“.

საბჭოთა მწერლობის განვითარების მთელი გზა მჭიდროდ იყო და არის დაკავშირებული სოციალისტური საზოგადოების შენების ნახევარსაუკუნოვან ისტორიასთან. ამიტომაც მწერალთა სრულიად საკავშირო ფორუმი, ოქტომბრის რევოლუციის 50 წლისთავის წინა დღეებში მოწვეული, რა თქმა უნდა, ვერ შემოიფარგლება მხოლოდ მე-3 ყრილობიდან მე-4 ყრილობამდე მიმდინარე ლიტერატურული ცხოვრებისა და ლიტერატურული პროცესების მიმოხილვითა და ანალიზით, განზოგადებით და შეფასებით. საიუბილეო წლის მწერალთა ამ ფორუმზე გარკვეული და გააზრებული იქნება მთელი გზა, რომელიც მრავალწლოვანმა საბჭოთა ლიტერატურამ განვლო თავისი ჩასახვის პირველი დღეებიდან დიდი ოქტომბრის სახელოვან იუბილემდე.

განვლილი ნახევარი საუკუნე აღსავსეა დიადი საკაცობრიო-ისტორიული მნიშვნელობის მოვლენებით, მძაფრი სოციალური ბრძოლებით, ძალზე დრამატული და ტრაგიკული კონფლიქტებით. საბჭოთა მწერლებმა, მთელ საბჭოთა ხალხთან ერთად, გაიარეს ეს დიდებული გზა, მასთან ერთად განიცადეს სიხარულიც და მწვავე სულიერი ტკივილებიც, რაც მთელი სიცხადითა და მღვლეარებით აღიბეჭდა საბჭოთა ლიტერატურის ამჟამად უკვე კლასიკურად აღიარებულ ქმნილებებში.

დღეს — დიადი საიუბილეო თარიღის წინააღმდეგ, შეიძლება თამამად ითქვას, რომ საუკეთესო საბჭოთა ნაწარმოებებმა გაუძლეს ყველაზე მკაცრ გამოცდას — დროის უღმობელ გამოცდას, გაუძლეს იმიტომ, რომ საბჭოთა ლიტერატურა თავისი განვითარების ყოველ საფეხურზე, თვით უმძიმეს წლებშიც კი, უსაზღვროდ ერთგული დარჩა ლენინის პარტიის მაღალი იდეალებისა და მუდამ შთაგონებული აყო ჩვენი ეპოქის მოწინავე ადამიანთა დიადი საქმეებით, მათი შემოქმედებითი შემართებით, შრომითი პათოსით და ზნეობრივი სიმტკიცით.

ლენინის იდეებით და მილიონების საგმირო საქმეებით შთაგონებულ საბჭოთა ლიტერატურაზე, რომელიც ამკვიდრებდა აქტიურ, ქმედითს ჰუმანიზმს, სოციალური უკუღმართობისა და რასობრივი ბოროტების წინააღმდეგ მებრძოლ კაცთშოყვარეობას, აღიზარდნენ სოციალიზმის მშენებელთა და სოციალისტური სამშობლოს მედგარ დამცველთა მთელი თაობები, დიდი სამამულო ომის უკვდავი ჯარისკაცები და კოსმოსის დღევანდელი დამპყრობნი.

ხალხურობა, ცხოვრებისეული სიმართლე, პარტიულობა, ნამდვილი ინტერნაციონალიზმი, მაღალი მოქალაქეობრივი მგზნებარება, ხალხთა ძმური მეგობრობა და ურთიერთშოყვარული, საბჭოთა ადამიანის ეროვნული გრძნობების პატივისცემა, — აი, რა მაღალი იდეურ-მორალური თვისებით აღიჭურვა განვლილი ნახევარი საუკუნის მანძილზე მრავალენოვანი საბჭოთა ლიტერატურა, რომელიც სწორედ ამ თვისებების მეშვეობით იქცა მშვიდობისა და პროგრესისათვის ბრძოლის უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად, ახდენდა და ახდენს რა ამით ზემოქმედებას მსოფლიოს პროგრესული ლიტერატურის განვითარებაზე.

სასიხარულოა, რომ ძირითადად ამ დიდებულ ტრადიციებზე იზრდებოდნენ და იზრდებიან სოციალისტური კულტურის შემოქმედთა ახალი თაობები. უკანასკნელ ათწლეულში, მეორე და მესამე ყრილობის შემდეგ, საბჭოთა ლიტერატურას შემოემატნენ ახალი ნიჭიერი ძალები, რომელნიც იდეურად გამოიწვრთნენ და შემოქმედებითად დავაყვაცდნენ იმდენად, რომ ამჟამად მზარში უდგანან უფროსი და საშუალო თაობის წამყვან მწერლებს. პირველ ნაწარმოებშივე საუკეთესოებმა ახალგაზრდებს შორის გამოამტლანენს ნოვატორული ძიება, გარკვეული ტენდენცია — გამოიმუშავონ გამოსახვევითი ხერხების თავისი სისტემა, თავისი ახალი პოეტიკა, რომელიც უპირისპირდება რა სტანდარტს და ბანალობას, ბუნებრივად ავლენს ავტორის შემოქმედებით თავისებურებას, პოეტურ ინდივიდუალობას. ბევრი ახალგაზრდის შემოქმედებაში ვხვდებით ნაყოფიერ ცდებს ფილოსოფიურად გაიზიარონ და განაზოგადონ ცხოვრების რთული მოვლენები, ჩვენი ეპოქის ადამიანის სულში მომხდარი მორალურ-ეთიკური ძვრები. თავს აღწევდა რა ლიტერატურულ შტამებს და პრიმიტივს, ნიჭიერი ლიტერატურული ახალგაზრდობა ქმნიდა და ქმნის მხატვრულ ნაწარმოებებს, რომლებიც თავისი იდეური მიზანსწრაფვით და მხატვრული სტრუქტურით უპასუხებს პარტიულობის სულისკვეთებით გამსჭვალული ხალხური ლიტერატურის მაღალ დანიშნულებას.

მწერალთა მეთოთხე საკავშირო ყრილობა მოწოდებულა საფუძვლიანად განიხილოს, გაანალიზოს და განაზოგადოს საბჭოთა ლიტერატურის მონაპოვარი ყველა ჟანრში, პრაქტიკასა და თეორიაში. კერძოდ, ყრილობა თავის ავტორიტეტულ სიტყვას იტყვის საბჭოთა კავშირის ხალხთა ლიტერატურაში მომხდარ ძვრებზე და მიღწევებზე.

ასლა ყველასათვის ცნობილია, ამ ორმოცდაათი წლის მანძილზე, კულტურის, კერძოდ, მხატვრული ლიტერატურის სფეროში, რა დიდი პროგრესი განიცადეს ევროპულ ფორმებზე მცირე ხალხებმა, მათ შორის, იმ ხალხებმა, რომლებსაც ოქტომბრის დიდ რევოლუციამდე თავისი საკუთარი დამწერლობა არ ჰქონდათ, ამჟამად კი ჰყავთ პროფესიული, მაღალკვალიფიციური, ღრმად ერუდირებული მწერლები, რომლებიც ინტელექტუალურად და მხატვრული ოსტატობით უკვე უტოლდებიან მრავალსაკუნოვანი კულტურის მქონე ხალხთა მოწინავე მწერლებს. ამ ე. წ. მცირე ხალხთა ლიტერატურა, რომელიც რეალისტურ და ხალხურ საფუძვლებზე ვითარდებოდა, უკვე ავიდა საკმაოდ მაღალ დონეზე; წარმოიშვნენ და აღიზარდნენ უაღრესად თავისებური, თვითმყოფი სიტყვის ოსტატები, რომელთაც აქვთ მრავალფეროვანი საკუთარი პალიტრა, წერის მანერა, ერთნული კოლორიტი, ყველაფერი ის, რაც საჭიროა ლიტერატურაში მანამდე არარსებული, განუყოფელი მხატვრული ნაწარმოებების შესაქმნელად. ეს მწერლები, რომლებსაც მომადლებული აქვთ ნიჭი ღრმად ჩაწვდნენ ცხოვრების არსს, ადამიანის სულის მოძრაობას, თავიანთ თხზულებებში აყენებენ და წყვეტენ არა მარტო თავისი წარმომშობი ხალხისათვის საინტერესო-სასიცოცხლო საკითხებს, არამედ საკავშირო და ზოგადსაკაცობრიო მნიშვნელობის პრობლემებს.

სხვას რომ თავი დავანებოთ, მარტო ეს ფაქტი მეტყველებს, თუ რა ცხოველყოფილი ძალა აღმოაჩნდა სოციალისტურ წყობილებას, რომელმაც გადაშენებისაგან იხსნა და იდურ-ინტელექტუალური განვითარების, ახალი ცივილიზაციის, ახალი კულტურის მშენებლობის ფართო გზაზე გამოიყვანა თვითმპყრობელობისა და კაპიტალიზმის ბატონობის პირობებში დასაღუბად განწირული ხალხები.

თუ საბჭოთა რესპუბლიკების ხალხები ერთმანეთს მჭიდროდ დაუკავშირდნენ, სულიერად დაუახლოვდნენ, ერთი მისწრაფებით და ერთი იდეალებით განიმსჭვალენ, ეს იმითაც უნდა აიხსნას, რომ ამ 50 წლის მანძილზე გაჩაღებული იყო ინტენსიური მთარგმნელობითი მუშაობა. მთარგმნელი წიგნების საშუალებით ხალხები ასლო გაეცნენ ერთმანეთის ისტორიულ წარსულს, დღევანდელ ცხოვრებას, ეკონომიურ და კულტურულ ვითარებას, ერთმანეთის ხასიათსა და მისწრაფებებს.

მთარგმნების საშუალებით ურთიერთგაცნობის და ურთიერთკულტურული გამდიდრების ასეთივე პროცესი მიმდინარეობს საბჭოთა კავშირის ხალხებსა და სასლვარგარეთის ქვეყნების ხალხთა შორის. ამრიგად, მთარგმნელი-ლიტერატორი, მთარგმნელი-შემოქმედი, გახდა ამ დიდი პროცესის ცენტრალური ფიგურა, ხოლო მხატვრული მთარგმნის ამალეებისა და სრულყოფის საკითხის ჯეროვანი მოწესრიგება — დიდი პოლიტიკურ-კულტურული მნიშვნელობის საქმე, რომელსაც მწერალთა მე-4 ყრილობა, უნდა ვიფიქროთ, განსაკუთრებული გულისხმიერებით მოეკიდება და თავისი გადაწყვეტილებით ხელს შეუწყობს მთარგმნელობითი საქმის შემდგომ გაუმჯობესებასა და აღმავლობას.

ეჭვს გარეშეა, რომ ყრილობაზე გაიმლება ვრცელი და საფუძვლიანი საუბარი მხატვრულობის პრობლემების გარშემო.

ღრმად არგუმენტირებული მსჯელობა მხატვრული ოსტატობის საკითხებზე დიდ სარგებლობას მოუტანს, როგორც პროზაიკოსებს, პოეტებს, დრამატურგებს, ასევე კრიტიკოსებს, რომლებიც მოწოდებული არიან ღრმად ჩაწვდნენ ყოველი განსახილველი ნაწარმოების ესთეტიკურ-მხატვრულ თავისებურებას.

საბჭოთა ლიტერატურა მუდამ, ყოველი თავისი ნაწარმოებით, უნდა ამართლებდეს და უპასუხებდეს თავის დანიშნულებას, თავის მოწოდებას — იყოს სოციალისტური ეპოქის ადამიანის გულისთქმის და სინდისის გამომხატველი. ამას უნდა ამკვიდრებდეს არა მარტო თავისი მიზნებითა და იდეებით, არამედ მათი გამოსატვის მაღალი ესთეტიკური დონით.

დასაფლეთის რეაქციული იდეოლოგია განაგრძობს იერიშების მიტანას სოციალისტურ რეალიზმზე და ამ მეოთხით შექმნილ ლიტერატურაზე. ამიტომ არ შეიძლება მე-4 ყრილობის ტრიბუნიდან არ გაჩაღდეს ცეცხლი იმათ წინააღმდეგ, ვინც ცდილობს სახელი გაუტეხოს სოციალისტურ მწერლობას და ყალბად წარუდგინოს მკითხველებს საბჭოთა ლიტერატურული სინამდვილე. ყრილობაზე ერთხელ კიდევ გაირკვევა ჩვენი ლიტერატურას მტრების არგუმენტაციის უსუსურობა.

კომუნისტური პარტია, რომელიც მუდამ ზრუნავდა და ზრუნავს საბჭოთა ხელოვნებისა და ლიტერატურის ბედისა და მომავლისათვის, მოგვიწოდებდა და მიგვითითებდა, რომ აუცილებელია ბრძოლა როგორც ესთეტიკურ-ფორმალისტური ტენდენციების, ასევე ნატურალისტური ფსევდორეალიზმის წინააღმდეგ, რომელიც დიდი გრძნობების და იდეების გამოშხატველ ნამდვილ ხელოვნებას ცვლის ფოტოგრაფიზმით.

ჩვენი ლიტერატურის განვითარების სასიცოცხლო ინტერესები მოითხოვს, რომ მე-4 ყრილობამ გზა გადაუღოს პრიმიტიულ სქემატიზმს და ფოტოგრაფიზმს, რომელსაც ქეშმარიტ ხელოვნებასთან საერთო არაფერი აქვს. სოციალისტური რეალიზმის მიღმა უნდა დარჩეს ყოველი უსიცოცხლო, იდეურ-ფილოსოფიურ სიღრმეს მოკლებული სქემატურ-ნატურალისტური ნაწარმოები, რომელიც ერთ დროს გასაღებული იყო პირველი რიგის მხატვრულ ნაწარმოებად მხოლოდ მისი გარეგნული აქტუალობის გამო.

კომუნისტური პარტია მოუწოდებს მწერალთ და ხელოვანთ, მისცენ ხალხს ნაწარმოებები, რომლებიც აღძრავს ნამდვილი ესთეტიკური სიამოვნების გრძნობას და დიდ სისარულს, აამაღლებს და გააკეთილმობილებს ადამიანს და წარმართავს ადამიანების ენერჯიას იმპერიალისტური მწაგვრელების წინააღმდეგ, ხალხთა თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის, მშვიდობისა და დემოკრატიის დამკვიდრებისათვის, ჩვენი დროის ყველაზე ნათელი და მაღალი იდეალებისათვის საბრძოლველად.

სოციალისტური რეალიზმის პრობლემების გარკვევით და საფუძვლიანი გაშუქებით ყრილობა გაფანტავს ბევრ გაუგებრობას და ბუნდოვანებას ამ სფეროში, ხელს შეუწყობს მწერალთა შემოქმედებით აქტივობას, დარაზმავს მათ იმისათვის, რომ შეიქმნას თანამედროვეობის დიდი ეპოქი, რომელიც გზნებითა და პათოსით წარმოგვისახავს მსოფლიოში ყველაზე პუმანური საზოგადოების ცხოვრებას და დაგვისხატავს კომუნისმის მშენებელ ადამიანს მთელი მისი სიღიადითა და მშვენიერებით.

• • •

ლექსს,

ჯერ უოქმელ ლექსს,

უოქმელ ოცნებას,
ჩემად რომ სადღაც ძარღვში ატარებ;
სტრიქონს, რომელიც გთხოვს გაცოცხლებას,
ჯერ უოქმელ სტრიქონს

რას შეადარებ?

იქნებ ძველ განძით სავეე ყორღანებს,
იქნებ ყუმრანის დაფლულ მოძღვრებას,
იქნებ არმაზის მკვდარ აგურხანებს —
სადღაც მთებთან რომ გთხოვს

გაცოცხლებას?

იქნებ დამარბულს ტრიალ კოლხეთში
შუბებს,

სატევრებს,

ფიწლებს,

სამწვერებს...

იქნებ მიწისძვრით კლდეზე მოხლეჩილ
ვანის ქვაბებთან ჩაშლილ წარწერებს?

იქნებ ძველ მცხეთის

დამწვარ კელაპტრებს,
დამწვარ იმედებს, ლოცვებს, ოცნებას?

იქნებ, ო, იქნებ...

იქნებ ყველაფერს,
რაც კვლავ, რაც ისევ გთხოვს

გაცოცხლებას?

მაგრამ შენ არა...

შენ ნუ ისეხებ...

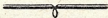
შენ ნუ სდევ ქვეყნის

დახშულ დარაბებს,
შენ შენს ლექსს აძლევ პირველ სიცოცხლეს,
შენს ლექსს შენ ურჩევ სხვა შედარებებს.

სხვას —
 რაც სიცოცხლედ ჯერ არ დამწვარა,
 რაც არ დაფლულა, არ დავსებულა;
 სხვას —
 რაც ოდესღაც გზად არ გამწყდარა,
 არ დანთებულა, არ არსებულა.

ლექს,
 ჯერ უთქმელ ლექსს,
 უთქმელ სტრიქონებს,
 გზა რომ სრულქმნისკენ
 ჯერ ვერ მონახეს,
 ო, შენ,
 შენ ტინის ნატებს ამგვანებ
 ქვას, ცად ავარდნილ კლდის ჩამონახებს.

ქვას,
 გაცოცხლებას რომ გთხოვს მუდართით
 და გულს სრულყოფის სწავას აღმოღება;
 კლდის ძირს, რომელსაც აქვს საბუდარი,
 ძევს...
 და შენს სიკვდილს რომ ელოდება.

მოსული კაცი

მოთხრობა

1

ანგია ხინველს ნიგვზნარელები „მოსულ კაცს“ ეძახდნენ. თვით ანგია არსადიდანაც არ იყო მოსული. ის აქ, ნიგვზნარაში, დაიბადა და გაიზარდა. აქედანვე დატანტალებდა ხურუთის დაწყებით სკოლაში, ვიდრე კურსი არ დაასრულა და სწავლის გასაგრძელებლად ონში არ გადაიყვანეს.

ზედმეტი სახელი ძველთაგანვე მომდინარეობდა და რაკი ოჯახის ყველა წევრს „მოსული“ ერქვა, იგივე სახელი ანგიასაც მიაკერეს.

მართლა მოსული პაპა აგული იყო. აგული ხინველი, მარჯვენანაკურთხი კალატოზი და მებუხრე, ნიგვზნარელებს უხსოვარ დროს შემოჰკედლებოდა და საფლავის ორი ადლი მიწაც ხურუთის გორაზე მიეზომა.

კალატოზის საფიქარ შვილიშვილს, ანგიას, მაინც შემორჩა ზედმეტი სახელი „მოსული“. ეს სახელი ადრე გულს უსივებდა. იგი ტოლებში ანგიას მეტს არავის ერქვა და ამიტომ დამამცირებლად მიაჩნდა. შემდეგ და შემდეგ შეეჩვია. „მოსულმა“ თანდათან დაკარგა ძველი მნიშვნელობა და უწყინარ სიტყვად გადაიქცა. სიტყვის ძველი აზრი მხოლოდ ანგიას ახსოვდა, ახსოვდა და ჩუმ-ჩუმად თავსაც იწონებდა: რაკი მოსულია, მაშასადამე, ის განსხვავებულია ყველასაგან, ისეთი არ არის, როგო-

რიც სხვები და, რადგანაც სხვაა, მოპყრობა და დაფასებაც სხვაგვარი ეკუთვნის.

განსხვავებულობისა და საკუთარი ღირსების შეგნებამ ყველაზე უფრო მაშინ იჩინა თავი, როდესაც ძველი, სამსახურიდან ნებაყოფლობით გამამდგარი რწმუნებულის მაგიერ ბრილში ახალ რწმუნებულს ნიშნავდნენ. განყოფილებაში ბევრი იმსჯელეს და იჯაყყაყეს. ბოლოს, არჩევანი „მოსულ კაცზე“ — ანგია ხინველზე შეჩერდა. ანგია ახალგაზრდა იყო, გაბედული, დაუზარელი, ვაგლაზად ვერც ვერაფერს დაიჭაბნებდა...

გამამდგარი რწმუნებული, ვანო გუგუშაშვილი, ბრილიდან გამოქცევის ნამდვილ მიზეზს არ ამხელდა. გულში ჩაგუბებული ბოდმისაგან გასიყვებული იყო. სადაც გასურდეთ, გამგზავნეთ, თუ საქმე მოითხოვს, კამჩატკაზე მიკარით თავი და ბრილში კი ფეხის დამდგმელი აღარ ვარო. წყალსა და მეწყერს წაუღია იქაურობა, სულ აღარ მინდა სამსახური, ბატონო, აღარ მომეშვებითო?

გუგუშაშვილის, მეტად გამგონე და დამყოლი კაცის, ეს გაჩქება და გააფთრებული უარი დამაფიქრებელი ვახლდათ.

რა უნდა შემთხვეოდა იქ ასეთი?

რას უნდა გამოეწვია ბრილის ამგვარი ათვალწუნება?

ზოგს ეკვი დაებადა: ვაითუ რაიმე ჰქონდა დაშვებული გუგუშაშვილს და

შურისძიებისა ემინოდა? მაგრამ მომჩივანი და გადაბრუნებული სიტყვის მთქმელი რომ არავინ იყო? არც ჰგავდა გუგუშაშვილი იმნაირ კაცს...

ბრილის ახალ რწმუნებულად ანგია ხინველის გამწესების ამბავი წინა საღამოს გამოიტანეს ბიჭებმა უფროსის კაბინეტიდან.

ანგია აქამდეც რწმუნებული იყო. ისიც რა მყუდრო ადგილზე — სოფელ პიბილეთში, სწორედ სახელმწიფო გზასთან, სადაც ყოველგვარი ტრანსპორტი ზამთარ-ზაფხულ განუწყვეტლივ მიდმოდის. ახალმა დანიშნვამ მაინც სიხარული მოჰგვარა. ვის გადაისვრიან ჩამორჩენილი უბნის წამოსაწევად? რასაკვირველია, მხოლოდ გამოცდილ და საქმეში ჩახედულ მუშაკს. განყოფილების ზელმძღვანელობას სწორედ ერთ ასეთ მუშაკად მიაჩნდა ანგია ხინველი, რაჯ მას, თუ ბიჭების ნალაპარაკევი მართალი იყო, ეგზომ პასუხსაგები მოვალეობა დააკისრა.

ანგიას მით უფრო მოსწყურდა საკუთარი ძალისა და უნარის გამოცდა, როცა ზოგიერთმა თანამშრომელმა ბრილს წასვლა და იქ სამსახურის დაწყება არ ურჩია.

კეთილის მსურველთა რჩევა-დარიგებას გონივრული ანგარიში და ფხიზელი წინდახედულება როდი აკლდა. ჯერ იყო და, ანგია ავერ მსახურობდა, ყურისძიარში. როცა კი მოისურვებდა, შენ ხარ ჩემი ბატონი, დაჰკრავდა ფეხს და უკვე შინ იყო. დაუშლიდა ვინმე თუ? ბიჭი ხარ და, აბა, ბრილიდან სცადე ასე შენს ჰკუთხე წამოსვლა! ზამთრისა და აღრიანი გაზაფხულის თვეებში თავისუფალ მოძრაობაზე ლაპარაკიც ხომ ზედმეტია. ბრილის მკვიდრთ და იმათ სტუმრებს არც შემოდგომაზე ადგიათ უკეთესი დღე. თუ ღმერთი გაწყრა და ცამ ერთი მოიქუფრა შუბლი, მორჩა, კოკისპირული წვიმა მთელი თვე აღარ გადაიღებს. მერე რა გულის გამაწვრილებელი წვიმა იცის მთაში! მოიმატებენ ღელეები, ავსებენ ჩამოხრამულ

კალაპოტებს, წამოიღებენ ქვასა და ლოდს...

არქონული

ამ მეორედმოსვლის გახსენებამ გულფიცები ანგია კიდევ უფრო ააპილია. ის დარწმუნებული იყო, რომ ვანო გუგუშაშვილი სწორედ მუშაობის სიძნელემ და თავისებურებამ გამოაქცია. მაგრამ რა ასეთი დიდი და გადაუღახავი სიძნელე უნდა ყოფილიყო უგზობა? მოთოვს, იწვიმებს, გზები შეიკვრება? რა გაქვს საჯავრო და თავსატეხი. დაჯე შინ და იყავი. ჰერში ხომ წყალი არ ჩამოგიდის. ბოლოსდაბოლოს, არ იქნება, ერთ მშვენიერ დღეს არ იკიატოს და არ გამოიდაროს.

მერე, მე შენ გეტყვი, ცხენს დაუწუნებდი ანგიას! მისი ფეხმარდი ცაგურა მნახველს თვალსა სჭრიდა. ქუთაისს აქეთ, შემოყოლებაზე, ვინ უნდა გენახა, ანგია ხინველის ფრთამალი ბედაური რომ არ სცოდნოდა. ცაგურა, მართალია, წმინდა სისხლის იორლა არ იყო, მაგრამ ნამდვილ არაბულ ცხენს არც ტანის სიმსუბუქით, არც თავის დაქერით და არც სიკოხტავით ტოლს არ დაუგდებდა.

მთის მიუვალ სოფლებში უტყენობა ძალიან ძნელია. ჯერ კიდევ უამრავია ადგილი, სადაც, სამუხბაროდ, მანქანის გზა არ გაუყვანიათ. ყველგან ვერც გაიყვანენ, განა ასე ადვილია გზის გაყვანა? თუ გზა არ არის, მანქანა გინდ გყოლია და გინდ არა. დაილოცოს ისევე ცხენის მადლი! იმას არც მოკირწყლული გზა სჭირდება და არც ბილიკი. რა ადგილიც არ უნდა შეხვდეს, თუ შენ გაივლი — ფხეწებში და კლდე-ღრეებში ნავალი კაცი, არც ის დაიხვეს უკან.

ანგია გახალისდა. კიდევ რომ არ გამოართლებულიყო ბიჭების ნათქვამი, ახლა იქნებ თავადვე მოეთხოვა ბრილში წასვლა.

ხომ არ აჯობებდა, ვიდრე განყოფილებაში დაიბარებდნენ, ვანო გუგუშაშვილი მოენახულებინა და საქმის ყოველი წვრილმანი გამოეკითხა? ვანო, მართალია, ცოტა ღჭუ და ჭუჭუნა კი იყო, მაგრამ გული კეთილი ჰქონდა. ჯერ მისი ენით დაზარალებული კაცი არავის

ენახა. ვანო არც ანგიას უყურებდა აღმაცერად. მამ რატომ დაუშალავდა და არ ეტყოდა ნამდვილ მიზეზს, რის გამოც ბრილში დაბრუნებაზე უარი განაცხადა? აი, ანგია მიდის, ქვეყანამ იცის, რომ მიდის, სარწმუნოდ კი ვერ შეუტყვია, რა მოხდა. მერე ამას ჰქვია ამზანავობა?

გუგეშაშვილის მოსანახულებლად წასვლა ანგიამ მაინც ვერ გადაწყვიტა. რა იყო საჩქარო! ჭერ დანამდვილებით არც კი იცოდა, მართლა აგზავნიდნენ თუ არა ბრილის რწმუნებულად, და ნიადაგის მოსინჯვას რის გულისათვის შესდგომოდა? ამას გარდა, ვინ იყო თავდები, რომ ვანო უსათუოდ მოინდომებდა, მის შემცვლელ რწმუნებულს თავი გამოეჩინა „იმ დასამეწყვრავ და წყალწასაღებ ბრილში“ მუშაობით?

განყოფილებაში დილაადრიან დაიბარეს. ცხენი კიდე უფრო ადრე შეკაზმა, მაგრამ, ჩვეულებისამებრ, პიპილეთის გზას არ გასდგომია. გამოძახებას ელოდა...

განყოფილებაში ჭერ უფროსის მოადგილე ისაობრა. ფრთხილად შეაპარა, რას იზამ, საქმემ რომ ასე და ასე მოითხოვოსო.

ანგიას გაუკვირდა.

მოადგილეს პირდაპირ და როყიოდ არ უხსენებია ბრილი. ისე ეუბნებოდა, ზოგადად...

უფროსმაც მოადგილის მსგავსად მიუკიბ-მოუკიბა და მხოლოდ დიდი დიქინის შემდეგ უთხრა, რასაც ანგია ხინველი ეს მესამე დღეა ფარული სიამაყითა და სიხარულით ელოდა.

გაგებული კაცი უფროსის კოკმანის მიზეზს ადვილად მიხვდებოდა. თავისი ნება-სურვილის მიხედვით მას ვისიმე გადაყვან-გადმოყვანის და მოხსნა-დანაშენის ნება არ ჰქონდა. სამაგიეროდ, ანგია უფლებამოსილი იყო, ადგილის მონაცვლებაზე უარი განეცხადებინა და ამის გამო კაცი-ქრისტიანი პასუხს ვერ მოსთხოვდა.

ანგიას, როგორც ჰქვიან და წინდახედულ მუშაკს შეეფერება, საკუთარი ფი-

ქრი და ზრახვა ხმამაღლა არ გამოუმეტლავებია და ჭერ უფროსის მოადგილეს, ხოლო შემდეგ მოადგილეს თავგაღუნული უხსენებდა. ვითომ უკმაყოფილოც იყო, მაგრამ უფროსების ხართი ხმის ამოღების ნებას არ აძლევდა. წასვლის სურვილი გულში კიდევაც რომ არ ჰქონოდა ამოჭრილი, უარი მაინც არ გაუვიდოდა. კანონი, მართალია, კანონია, მაგრამ კანონის გარდაც ბევრი რამ არსებობს ქვეყანაზე სავალდებულო და ანგარიშგასაწევი...

ანგია აღარ ჩასძიებია, ვის აძლევდნენ მის ადგილს. ვანო გუგეშაშვილი, ალბათ, სადმე სხვაგან დაინიშნებოდა და იმ „სხვას“ გადმოიყვანდნენ პიპილეთში. აქეთ სიხარულით იზამდა პირს ყველა, ოღონდ კი ადგილი აღმოჩენილიყო.

ანგია პიპილეთს მშობლიურ ნიგვზნარასავით შესჩვეოდა და ახლა, რაკი გადაწყდა მისი გადაყვანა, გული ეთანადრებოდა, რომ სისხამ დილით სამასაბურში მიმავალი აღარ გადაუხვევდა ჭეკორის რიყისაკენ და მეფეე წყალთან, ძველი ციხის ძირას, პიპილეთის აღმართს აღარ შეუდგებოდა. ცაგურაც შეჩვეული იყო პიპილეთის გზას. სადავეს მიუშვებდი და გონიერმა პირუტყვმა უკვე იცოდა, საით გაეტია...

ამჯერად ანგია ხინველსაც და მის ცხენ ცაგურასაც ახალი საზრუნავი გაუჩნდათ: ძველი გზა უნდა მიეტოვებინათ და ახალ გზას უნდა დასდგომოდნენ. იგი რიონის ხეობას აღმა, მამისონის უღელტეხილისაკენ მიჰყვებოდა, საგლოლოზე, სადაც კლდესა და კლდეს შუა ძველისძველი რკინის ხილია გადებული, მარცხნივ უხვევდა და ქიორის ატეხილი ჭალებით პირდაპირ ბრილისაკენ მიემართებოდა.

ანგია იმავე ღამეს მოემზადა და მეორე დღეს, დილას, უნავიორის ღვედებით გაქაჩულ ცაგურას კონჭრისაკენ წაუძღვია. ონის გრძელი და ვიწრო ქუჩები

უკაცური იყო მხოლოდ ხიდისუბრში დაინახა ორადორი აბუხული მგზავრი. ეტყობოდა, შორეული სოფლიდან აღრიხანად შეყენე ჩამოსული და თბილისისაკენ მიმავალ ავტობუსს უცდიდნენ.

თბილისის ავტობუსი ცხრის ნაბეჯარზე აივლიდა ხოლმე პიპილეტის ხიდთან. მგზავრებით საესე ავტობუსის ავლა და ჩამოვლა მთელი თავშესაქცევი სანახაობა იყო ანგისათვის, რომელსაც მდინარის გაღმა ნაპირზე პატარა ფიცრული ოთახი ეკავა წვიმაში თავის შესაფარებლად და ღამის გასათევად. გამოვიდოდა და უფრო ცნობისმოყვარეობის დასაქმყოფილებლად, ვიდრე საქიროების გულისათვის, საქმიანად დაათვალიერებდა, ვინ მიდიოდა და ვინ მოდიოდა.

სადმე მიმავალი ან საიდანმე მომავალი ნაცნობები და უცნობები თავისთავს არ ჰგვანდნენ, რალაც სხვანაირი, უცხო იერი ჰქონდათ მიღებული და ანგისაც ფარულად იტაცებდა ცნობის წადილი. თუ ვინ როგორი იყო...

ღიღი გზის გადასახვევთან ვილაც ცხენოსანი შემოხვდა. შემდეგ მთელი საათი ისე იარა, აღარავინ დაუნახავს. მხოლოდ საკაურას ხიდს ზემოთ მოხშირდნენ მანქანებიც და ქვეითად მოსიარულეებიც. აქედან ვიწრო ხეობის ორივე კალთაზე შეფენილი სოფლები იწყებოდა: გომი, ნაკიეთი, უწერა... ვიდრე უკანასკნელ სოფელსაც აივლიდა და საგლოლოს ხიდთან გაჩნდებოდა. შემოდგომის უძალო მზე კიდევ ამოვიდა და კიდევაც გადაიხარა ცის დასავალზე გაწოლილ ღრუბლებში.

ხიდთან ანგია ჩამოქვეითდა და ცხენი კილომეტრების მაჩვენებელ რკინის ბოძზე გამოაბა.

რიონგაღმა, მწვანე ტაფობში, საიდანაც ელექტროხერხის ნაწყვეტ-ნაწყვეტი ხრიალი ისმოდა, საფოსტო განყოფილება ეგულებოდა. ანგამ წინა საღამოსავე დააწყო გეგმა, რომ თავისი დანიშვნის ამბავი და მისვლის ზუსტი დრო ბრილის სასოფლო საბჭოსათვის წინასწარ ეცნობებინა და ამით, ასე ვთქვათ,

მომავალი მუშაობის საფუძველზე ჩაეყარა.

ბრილში, თქმა არ უნდა, მიდგებ-მოდგებოდნენ, ერთმანეთს ეტყოდნენ, ასე და ასე ყოფილა საქმეო, ვანო გუგუშაშვილის სანაცვლოდ განყოფილებას ახალი კაცი გამოუგზავნია და ისიც აგერ-აგერ სოფელში შემოვა, რადგან საგლოლოს ხიდთან უკვე ამოუვლიაო. სხვები იმას იკითხავდნენ, თუ ვინ და როგორ შეიტყო ახალი ამბავი. საგლოლოდან დარტყესო, იტყოდა თვით იორამ ლობჯანიძე, სასოფლო საბჭოს თავმჯდომარე, ან ის, ვინც იორამის მაგიერ უპასუხებდა ანგის ბრილის ტელეფონით.

ფოსტის აივანზე ვილაც უცხო კაცები დაინახა. ორი მათგანი ისე ჰგავდა ერთმანეთს, რომ უთუოდ მამა-შვილი უნდა ყოფილიყო. მესამე, ტყავისპალტოიანი ახმახი კაცი, მოშორებით იდგა აივნის ბოძთან და რკინის ხიდქვეშ მობუხბუხე მორევს ჩაპყურებდა.

— გამარჯობათ, ხალხო! — საერთო სალაში თქვა ანგამ და აივანზე ავიდა. პასუხი მხოლოდ მამა-შვილმა გაიმეტა. ტყავისპალტოიანი კვლავ გაუნძრევლად იდგა აივნის ბოძთან და შემოხედვის ღირსადაც არავის თვლიდა. შემოხედვით არც მამასა და შვილს შემოუხედიათ. ანგია მიხვდა: მამა-შვილი და ის უკარება ტყავისპალტოიანი წაკიდებულ იყვნენ.

— ხომ არავინ გაწყენინათ, კაცო? — სიტყვის მასალად ჰკითხა მან მამა-შვილს. შეეძლო, ცხადია, სულაც არაფერი ეკითხა და ტელეფონისტის ოთახში შესულიყო თავისი საქმის გასარჩევლად, მაგრამ, ერთი მხრივ, უბრალო აღმნიანურმა ცნობისმოყვარეობამ და, მეორე მხრივ, პატივმოყვარულმა სურვილმა, ვისმე სახელდახელო დახმარება აღმოუჩინოო, შეაჩერა და ეს აკითხვინა.

ნეტამც ხმა გაეკმინდა. მამამ და შვილმა, თითქოს არც კი გაეგონათ, რა თქვა უცნობმა ახალგაზრდამ, პასუხი არ გასცეს ანგის და ათრეულა ნაბ-

ჯით ტყავისპალტოიანს მიუახლოვდნენ.

— ყურა ხომ არ გაკლიათ? — თავი არ მოუბრუნებია, ისე მოსკრა ტყავისპალტოიანმა, — ვერა ვთქვი და გავათავე! რამდენი უნდა მალაპარაკოთ!

— რა მოხდა, შე კაცო, ფული ხომ არ ღირს შენი ლაპარაკი! — გულდაწყვეტილად შენიშნა იმ მთხოვნელმა, რომელიც მამა უნდა ყოფილიყო.

— იქნება ქვე ღირს, რა იცი! — უფრო კუშტად ისროლა ტყავისპალტოიანმა, — ჰმ, არ წაიგრძელეს, ბიჭო, ენა?

— ენის წაგრძელება რა შეუაშია! — ახლა შეიღო ჩაერია უსიამოვნო საუბარში და, ასე გასინჯეთ, ხმაც კი აიმაღლა, — თუ ღირს, ქვემანც გვითხარი, რამდენი ღირს და... რას გვიბნევ გზას! ნუკი გგონია, ვერა ვხვდებით, რა გინდა. გამქცევები ნუ გგონივართ!

— გამქცევები! გაიქციე, თუ გინდა! გიყურებ, სადამდე ირბენ. ვის აკვირვებთ, ბიჭო, თქვენი ფულით! — ტყავისპალტოიანი უცებ ვაცხარდა, მობრუნდა და ანგია დაინახა, რომ ის პირხმელი, შავტუხა კაცი იყო და საგრძნობლად წინ წამოქანებული ჭიანი კბილები ჰქონდა. ეცნაურა. ალბათ, ონში ეყოლებოდა ნანახი. — ფულის პატრონები აქ არ დაიარებიან. მასალის მეტი რა ყრია რაიკავშირის საწყობებში!

— თუ ყრია, პატრონიც ყავს. ჩემთვის არ არის ის!

— გამარჯობა შენი!

— აბა, რა ექნათ, ვიყოთ ასე?

— წადი და თავრობას უთხარი, მე რას მეუბნები!

— კაი, კაი, თუ მავნაირი იმით რაიმე ხეირი ნახო...

— შენგან რა ხეირი უნდა ვნახო, ბიჭო, მე? აგრე წამიხდა საქმე? უყურე ერთი ამას!

— თუ ადამიანობის და ოჯახიშვილობის გწამს რამე, გაგვიშვი! — რაკი შეატყო, ტყავისპალტოიანმა წყალი საბოლოოდ გადაგიწურაო, სხვა მხრიდან მოუდგა ხანშიშესული მთხოვნელი, თუმცა შეიღო უკვე მოთმინებას ჰკარგავდა და შემდგომ მუდარასა და თავის

დამცირებას უკვე ზედმეტად თვლიდა,

— კაცი შეუხვედრელი არ არის...

— ახლა დამეჭადნეთ კიდე! — წინ წამოქანებული ჭიანი კბილები ტყავისპალტოიანმა ისევ გამოაჩინა, — გითხარით მე, რაც სათქმელი იყო! ბილეთი! გაქვთ? არა! აბა, რის საფუძველზე გავიშვით? სხვამ სახლი აიშენოს და მე ციხეში ჩავჯდე? სინჯეთ ერთი, რავარია!

ანგია ტყავისპალტოიანს დააკვირდა. მოეწონა, ციხის ამოდენა რიდი და კრძალვა რომ ჰქონდა. დაუცადა, სანამ ის სათქმელს ბოლომდე ჩამოფქვავდა და, როცა გაჩუმდა, ამხანაგური შეთამაშებით ჰკითხა:

— რა უნდათ, კაცო, რას გთხოვენ?

ტყავისპალტოიანმა კისერი მოღრიჯა, ავღებულად შეავლო თვალი ანგიას — ეს კიდეც ვინ არამკითხე მეამბე მოგვმატებიაო, და ისევ რკინის ბიდექვეშ მობუყბუყე მორეცს მიაპყრო მზერა.

უყურადღებობით გაწილელულმა ანგიამ ობტიბარი მიინც არ გაიტეხა და, თუმცა ტყავისპალტოიანის უშნო ბლენძიობა ყელში ძაღლივით ეცა, ისევ მამა-შვილს მიუბრუნდა:

— რას თხოვთ მიინც, არ ითქმის, კაცო?

— რას ვთხოვთ, ბატონო... — უმისამართოდ დაიჩვილა მამამ, — ჩემდა ჭირად და საკვდავად პატარა მასალა შევიძინე გლოლაში. აქამდინ ვერ მოვახერხე წამოღება. ნედლი იყო. ახლა, რავარც იქნა, ვიშოვნე მანქანა და...

— რა უყავი მასალა? — უფრო გაბედულად ჰკითხა ანგიამ.

— ეგერ არ მიწყევია მანქანაზე?

— მერე? — ანგიამ ტაფობს გაძხედა და ხიდის მახლობლად მართლაც დაინახა გზიდან გადაყენებული საბარგო მანქანა, რომელიც ფიცრებითა და მოკლე სწრაფილებით იყო დატვირთული.

— მერე და მერე! — მშვიდობიანად დაასრულა მამამ, — დავაკავა ამ ოჯახქორმა, არ გვიშვებს...

— რატომ?

— კითხე, რა ვიცი. თუ ჩვენებურ კაცს რაიმე უფლება ჩაუვარდა ხელში,

ისე რაღა იზამს, თუ თავისიანს სული არ ამოაძრო. ბილეთი არ გაქთო, ბოშო. შე კაი დედ-მამიშვილო, ვინ მომცემდა ბილეთს! გეუბნები: კერძოდ ვიყიდე. არ გჯერა კაცის სიტყვა? — მამამ ისევ ტყავისპალტოიანს მიმართა და თავისი სიმართლის მტკიცება განაგრძო, თუმცა ატყობდა, რომ ამას რაიმე სასარგებლო შედეგი უკვე აღარ მოჰყვებოდა, — მოვატრიალოთ, ბატონო, მაქანა! — ის ამ სიტყვის წარმოთქმის დროს წინა ნარს სტოვებდა და ამიტომ „მაქანა“ გამოსდიოდა, — მოვატრიალოთ და ავბრუნდეთ გლოლაში!

— გლოლაში კი არა, იქ წამიყვანე ახლა! — უნდილად ისროლა ტყავისპალტოიანმა.

— რა გიყო, აბა?

— რა უნდა მიყო! ხიდზე უსაბუთოდ მასალას ვერ გავუშვებ. ამისთვის ვდგავარ აქ მე! გამიგეთ, თუ ისევ თავიდან დავიწყით?

— ისე, შენ მართალი ხარ! — ანგიამ წელანდელ ნაწყენობას სძლია და კვლავ ამხანაგური შეთამაშებით მიმართა ტყავისპალტოიანს, — მარა, მე მგონია, არც ეს კაცი უნდა იყოს მტყუანი. მასალა ძველია. ვერ ხედავ? ეტყობა, მართლა უყიდა.

— მართლა, აბა, ტყუილი? — ხეტყის პატრონს იმედი გაეღვიძა — მგონი საქმე ჩვენს სასარგებლოდ შემობრუნდესო და უნებლიედ ხმა წაიწვრილა, — ახლავე მოვატრიალოთ, ბატონო, მაქანა. ნახეთ ი ოჯახაშენებულო. რაღაი მოჭრა და დაამზადა, ბილეთიც ექნება და...

— ხო, ხო, გოუშვი! — მოულოდნელი დაფასებითა და კაცად ჩაგდებით ნასიამოვნებმა ანგიამ კვერი დაუტრა, — რა ბევრი ეგ არის! ხანდახან...

— მამიშენის ქონება გაატანე! — ერთბაშად აფეთქდა ტყავისპალტოიანი და აფეთქდა სწორედ იმ დროს, როცა ყველას ეგონა, დავა უკვე მშვიდობიანად მთავრდებოდა, — ვინ გამოგზავნა შენ აქ სხვის საქმეებში ცხვირის ჩასაყოფად!

ანგია სახტად დარჩა. ამდენს როდით მოელოდა. მაინც რა უთბრა ასე გულმოსასველები და გადასარევი! ჭერე გუხევდა, ნუთუ ყველაფერ ამას მართლა მე მეუბნებოდა, მერე შუბლი შეეკრა და ხახაში ნერწყვებამშრალმა ძლივს ამოილულულა:

— გაგ... გაგაგებინებ!

ტყავისპალტოიანი მთელი ტანით შემობრუნდა და ცხვირწინ აეტუზა:

— გამაგებინე!

ანგიამ იგრძნო, ყურის ბიბილოები როგორ წამოუხურდა. ყოველთვის ასე მოსდიოდა ზედმეტი აღელვების დროს. მის თვალწინ ერთბაშად გაიელვა ყველაფერმა, რაც ახლა შეიძლებოდა მომხდარიყო. მეტყვევ უსათუოდ ხელს შემოუბრუნებდა. თავადაც ვეღარ დარჩებოდა ვალში. განყოფილების უფროსი დღესვე შეიტყობდა საგლოლოს ხიდთან მომხდარი ჩხუბის ამბავს. წადი და ამტკიცე, შენ იყავი დამნაშავე თუ ის! მამასა და შვილს, ვინ იცის, მეტყვევის მხარე დაეჭირათ და იმას დასდგომოდნენ მოწმედ. მაგათ თავიანთი ხე-ტყის ჭავრი აქვთ. ოღონდ ის გაიტანონ აქედან და... ისე კი, რა მოთმენა გჭირდება კაცს! რკინის ნერვებია საჭირო. ლეწე ახლა ამას ყურისძირში და ცხვირით ყამირი ახვენევი. ჰაი, დედასა!

— ოჰ, კაი, თუ ღმერთი გწამთ! — ხეტყის პატრონი გონს დროზე მოეგო და წაიწყლავებულებს შუაში ჩაუდგა, — ოჯახიშვილები არა ხართ, კაცო? რა გაჩხუბებთ! არ მინდა, ბატონო, გადმოვყერი ეგერ და იყოს! თუ ჩემი მასალის გამოისობით ვინმე ციხეში ჩაეარდება, ღმერთმა ნუ მამახმაროს ნურც ამისთანა მასალა და ნურც...

— იცოდე, არ იზნო მერე! — ანგიამ ხმას დაუდაბლა და მხოლოდ ერთი წამით გაუსწორა თვალი საჩხუბრად აფოფრილ ტყავისპალტოიანს.

— რა უნდა ვინანო? — ტყავისპალტოიანი დარწმუნებული იყო, სწორად ექცევიო და თავიც ამიტომ ეჭირა გამომწვევად. — ხეებს ვყიდი. ტყეს ვანიავებ თუ ქრთამს ვართმევ ვისმე? მე რა

უნდა ვინანო? მეტყევე ვარ და ჩემ მოვალეობას ვასრულებ. არ შევეასრულო, აბა?

— მეტყევე რომ ხარ... — ანგის რალაც შთაბეჭედავი დარიგების თქმა უნდა, მაგრამ ტყავისპალტოიანმა არ დააცალა და კვლავ დამცინავი მუქარით განაგრძო:

— ისედაც გაჩანაგებულია აქაურობა. შეხედე! ყველა, ვისაც ცხვირი თავდაღმა აქვს, ხეს ჭრის! მივცე ნება, უფრო გავაჩანაგებინო ტყე?

— ვინ გეუბნება, გააჩანაგებინეო?

— აბა, რას იჭიმები, რო იჭიმები, ვის ეშინია შენი ჭიმვის!

— მე არაფერსაც არ ვიჭიმები, ვილაცა ხარ შენ. ჩემ გზაზე მივდივარ. თუ არ გინდა თან წაგიყვანო, ლაპარაკი ისწავლო ის გირჩევნია!

— შენ ვერ მასწავლი მე ლაპარაკს. წამიყვანოს! ებოლტები არ ამყარო ერთბაშად. მამაშენმა არ დაგაბარა, სხვის საქმეში ნუ ჩაერევიო?

— შენი მყარალი პირის სახსენებელი: მამაჩემი?

— გაყევი, გაყევი გზას, — მეტყევე თავს გამარჯვებულად თვლიდა და ამ გრძნობამ, ეტყობა, სიმხნევე მოუმატა, — სადაურები ხართ? — სახეგაიჩინედილებულ ანგის ზურგი უჩვენა და ისევე მამა-შვილს მოუბრუნდა.

— სოფლები, ბატონო! — შვილს დაასწრო და საჩქაროდ მიუგო მამამ, რომლის გულშიაც მეტყევის ამ შეკითხვამ ზეღახლა გააღვიძა საქმის სასიკეთოდ შემოტრიალების იმედი.

— მერე აქ რა ეშმაკი მოგარბენინებთ, სორში არ არის ტყე?

— არის, მარა... — მამა რატომღაც შეყოყმანდა. იმის შეტყობა თუ მოიწადინა, სორის ტყის ამბავს რა განზრახვით უნდა მეკითხებოდესო და დაწყებული სიტყვა საქციელწამხდარი კაცის ორჭოფული ღიმილით დაასრულა: — იქ მუხა და წაბლია მარტო. უკეთ მოგეხსენება. ცველას და ფიჭუს ერთს ვერ ნახავ წამლად.

— საბუთი თუ გაქვთ რამე?

— ხომ გითხარი, შე კაცო, წყლან...

— საბუთი, პირადობის მოწმობა!

— ჰო, პირადობის მოწმობა... — ეკი-

ცი აწრიალდა, ჯერ შვილს შეახედა დაბნეულმა, თითქოს ხსნას იმისგან ელისო, მერე უბეზე გაიკრა ხელი და ისევ შვილს მიუბრუნდა, თან სულ ტყუილად იქეპავდა უბეს, — შენ ხომ არაფერი გაქ, ბიჭო?

— ტყეში რად მინდოდა! — ზიზღით გამოსცრა შვილმა.

— რა გიყოთ, ძმაო! — მეტყევემ თითები ისე უიმედოდ გადაფარჩხა, თითქოს წყალწალებულმა ფეხებთან გაუარა და ამოყვანაზე უარს ეუბნებოდა, — თავათ თქვენ ხართ თქვენი თავის მტრები და მე რა გიყოთ!

— მულამდღე თან დავათრევე ამ ოხერს და ტიელს! — ჯავრობდა მამა და ამოდ იქეპავდა ჯიბეებს, — ბელი არ უნდა? რალა ახლა მივატოვე!

— თქვენი თავი წარმოიდგინეთ ჩემ ადგილზე! — მეტყევე ფიცრულ მოაჯირზე ჩამოჯდა, გადახეხილი ნიდაყვებით მუხლებს დაეყრდნო და გრძელი ფეხები ძირს ჩამოუშვა, — რანაირად გაგატაროთ? ბილეთი გაქვთ? არ გაქვთ. პირადობის მოწმობა გაქვთ? არ გაქვთ. ვინ ხართ, რა ვიცი? იქნება სულაც... მანქანა ვისია?

— ჩვენი! — მამა გამოცოცხლდა, ჯიბეების ამო ქექვას თავი დაანება, — სორის კოლმეურნეობის!

— ნამდვილად?

— შვილი ნუ მამიკვდება! ნართვლევს შეეიპირე თავმჯდომარე. ეს ერთი მანქანა გეყავს და... სანამდი მოსავალი არ ჩაკარდება, ამის შემეყურე ვართ თელი სოფელი.

— შოფერი სად არის? გაიქცა?

— მანქანაშია, ბატონო!

— მოვიდეს აქ! ეგეც თავის ნებაზე იქნება წამოსული. ასე მიინც რაღა წახდა ხალხი! ძალდი პატრონს ვერ ცნობს. მიკვირს და გამკვირვებია: რაზე დგას ეს ქვეყანა!

— არიქა! — კაცმა თვალებით და მთელი სახის გამომეტყველებით ანიშნა.

შვილს, გაიქეციო, მაგრამ, სანამ ბიჭი გაინძრეოდა, ეს რატომღაც გადაიფიქრა. შოფერი თუ ჰყავდა დასაოკებელი. მოუსვენრად ჩააბიჯა კიბის საფეხურზე და ისევ თვითონ წაძუნძულდა მის მოსაყვანად.

3

ანგიამ წამი შეაჩრია, თავი დაანება აივანზე დარჩენილთ და კუდამოძულებულმა მორიგე ტელეფონისტის კარი შეადო. გულში ღმერთს მადლობას სწირავდა, რომ სხვისი გულისათვის ატეხილი შფოთი ასე მშვიდობიანად დამთავრდა და წყლიდან მშრალი ამოვიდა. მაგრამ ვინ არის თავდები, რომ მეტყვევებს დააყენებს! რა აქვს მეტი საქმე, დაჭდება ხიდისყურში და ყველა გამვლელ-გამომვლელს მოუყვება, ასე და ასე იყო. ანგია ხინველს, მამალი ინდაურით რომ იფხორებოდა, კუდით ქვა ვასროლინო. პირს ხომ ვერ აუკრავენას ძვალი არა აქვს და...

მწვანედ შეღებილი დარაბის უკან. კედელთან მიდგმულ ძველებურ კომპუტატორს ულვაშებწამოზრდილი შავ-შავი გოგო უჯდა და ყდებზემოცვეთილ წიგნს ჩაჰკირკიტებდა.

— მუშაობს? — უგუნებოდ ჰკითხა მას ანგიამ და თვალთ კომპუტატორზე ანიშნა.

— ონი გინდა? — გოგომ წიგნს თავი დაანება, შემოსულს მორჩილი თვალეზი მოაპყრო, ნეტა ვინ არის, აქამდე რომ არ მინახავსო, და დაძველებული აპარატის სახელურს მისწვდა.

— ბრილი მომეცი. საბჭო.

— თავმჯდომარეს თუ ეძებ, ძამია, რაიონშია წამოსული.

— უჰ, ეგ რა მითხარი! — ანგია კიდევ უფრო შეწუხდა და ისევ წამოუხურდა ყურის ბიბილოები, — არც მდინანია?

— ამ წუთში უძახოდენ. ვერ გავაგონე. თუ დოუცილი, ვსინჯავ კიდევ.

— აბა, რა გითხრა, იცი? — ანგიას თვალეზი გაუშტერდა: მოეცადა თუ და-

ებარებინა რამე? წამიერ ყოყმანს სძლია და უცებ გადაწყვიტა, — მე ვეღარ გავჩერდები, გვიანია. ვაითუ გზაში დამაღამდეს. დღისულ მინდა ბრილს ავიღე. ცოტა ხანი რომ გავა, დარევე და თუ ვინმე დაიჭირო ხაზზე, უთხარი, რწმუნებული მოდის რაიონიდან და დაუხვდით-თქო. მიხვდი?

— თქვენ ბრძანდებით რწმუნებული?

— კი. რავა?

— რწმუნებულად ვანო გუგეშაშვილი არ იყო ბრილში?

— კი, ის იყო. ახლა მე ვარ. გამიკეთებ ამ საქმეს, ხომ?

— ვსინჯავ, ძამია. თუ ვინმემ გამაგონა...

ულვაშებიან მორჩილ გოგოს ახალგაზრდა კაცთან ლაპარაკის საღერღელი აეშალა. კიდევ უნდოდა რაღაცის თქმა. ანგია უშელ გამოტრიალდა და სათქმელი სიტყვა პირზე შეატოვა.

აივანზე აღარავინ დახვედრია. მამაშვილი და მეტყვევ გზაზე იდგნენ. თავგადასორტილ შოფერს ბრჭყვიალა სახელური მოემარჯვებინა და ხე-ტყით დატვირთულ საბარგო მანქანას ზანტად ქაჩავდა. მამა სადღაც განზე ეპატიეებოდა მეტყვევს, ყელს უწევდა, ერთი ორჯერ კი იმდენად გათამამდა, ხელიც წაატანა, რასაც წელან ვერაფრის გულისათვის ვერ გახედავდა. მეტყვევ უარზე იდგა. უბის წიგნაკი ამოეღო და ძალზე საქმიანი იერით შიგ რაღაც დიდმნიშვნელოვანს წერდა. როდესაც ხიდისაკენ მიმავალი ანგია მიუახლოვდა, მან ფურცელი ამოჰხია უბის წიგნაკიდან და ხეტყის პატრონს გაუწოდა. კაცმა ფურცელი მოწიწებით ჩამოართვა და ახლა უკვე ორივეს — მეტყვევსა და ანგიას — ერთად შეეპატივა:

— შრანდელი ღვინო მაქ წამოღებულს. კი ვერ შემოგბედავდით, მარა... თითო ბოთლი ძლივს გამოგვივა.

ანგიამ გადაჭრით იუარა. ამოდენა გზის გამოვლის შემდეგ, მართალია, მოშვიებულიც იყო და პირიც უშრებოდა, მაგრამ არ უნდოდა ეს ყიამყარალი მეტყვევ ვაეცნო და მასთან პური გაეტეხა.

— ძალიან მეჩქარება. ხალხი მიცდის...

— ორი წუთი! — ხე-ტყის პატრონი გამოქეცილი კაცი ჩანდა. მიუხვდა; უარს რის გამოც ამბობდა, თვალი უყო — რა ვუყოთ მერე, ცხოვრებაში მაგისტანა ბევრი შეგხვდებოა, და მკლავში ახლა უფრო გაბედულად ჩასჭიდა ხელი, — დიდხანს არ გაგაჩერებთ!

ნათუბათევი სუფრა მწვანეზე გაიშალა, წყაროსთან. შოფერმა თავი მიანება მაიქანის ქოქვას, სახელური კაბინაში შეაგდო, კარი შიკაჩახუნა და ხე-ტყის პატრონის შვილს მიხვდა.

აგია წრიალებდა. ველარც წასვლა შეიკადრა, არადა, თვალი სულ მორიგე ტელეფონისტის ღია კარისაკენ ეჭირა, ახ ახლა მომამახებს და ან ახლაო.

— ვინ ხალხი გიცდის, ბიჭო? — მეტყევეს გულში ჩარჩენოდა ანგიას ნათქვამი და პანტა ვაშლის ღეჭვა-ღეჭვით ჰკითხა.

— მიცდიან... — ანგიამ ბუნდოვნად უბასუბა და თვალი მოარჩია.

— საით გაგიწევია? — მეტყევემ ვაშლი შეაბრუნა და ახლა მეორე მხრიდან ჩაასო წვრილი კბილები.

— ბრილში! — მოუჭრა ანგიამ მოკლედ.

— იქაური არ უნდა იყო.

— ვმსახურობ იქ... რწმუნებულად.

— რწმუნებულად? — მეტყევემ ყოველი მხრიდან შემოღრღნილი ნაღინკალი გადააგდო, ლუკმა გადაუღაბა და სველი ტუჩები ხელის ზურვით შეიწმინდა, — მერე ვანო? მოხსნეს? მოიხდებ, შე კაცო, მემდური?

— თავათ ითხოვა წასვლა.

— უყურე! მე კი არ ვიცოდი, როდის მოხდა ეგ ამბავი? გუშინწინ აგერ არ იყო? სახერხში ვიპურმარჩილეთ...

— სამი დღეა.

— ახლა მიდიხარ პირველად?

— კი.

— კეთილი! — მეტყევემ საგარეო სიტყვა გამოურია ლაპარაკში, ანგიას ხელი გამოუწოდა და ვიდრე ის თავის ხელს უკან წაიღებდა, მაგრად ჩამოართვა, —

გავიცნოთ ერთმანეთი. რაც უნდა იყოს, ორივე ერთ უბახს ვემსახურებოდე: გერვასი!

მეზღაპრული

— ახვია... წინველი.

— მოიცა, მოიცა, კაცო, შენ ის არა ხარ, ნიგვზიარელი მებუხრის შვილი-შვილი, რა ერქვა... მოსულს რომ უძახიან?

— კი, ის ვარ.

— ცხენი რომ ყავს...

— ის ვარ.

— რა უყავი მერე ცხენი?

— ეგერ მიბია გალმა.

— რაც მაგ ცხენს აქებენ... — პირ-

ქუში და დაკისრებული მოგალეობის უსახლვროდ ერთგული მეტყევე თვალდათვალ გამოიცვალა. წელანდელი უკარებლობისა ნიშან-წყალიც კი აღარ ემჩინოდა, — რა დაგიმალო და, მე ჯერ არსად მომიკრავს თვალი. ზღაპარივით ამბებს ყვებიან. მართალია? გადარეულია ხალხი!

— ნახე, ეგერ არის.

მაგრამ ამასობაში პურმარჩილი გაეწყო და ხე-ტყის პატრონმა სუფრასთან მიიპატიჟა ორივე. ღვინო მართლაც ცოტა ჩარჩენილიყო ტიკტორაში. ესეც როგორ გადაურჩათ! გლოლელებს ღვინოს მიუტან და უკან გამოგატანენ? ოთხ-ოთხი ჭიქა გამოსცალეს, სისხლივით წითელი ჰარხლის მწნილი და მშრალად მოხარული ხმოს ზორცი დააყოლეს და მანინე წამოიშალნენ. აქ ჯღომისა და ნაძალადევი სიამტკბილობის დრო სადღა იყო. სტუმრებსაც ძალიან ეჩქარებოდათ და მასპინძლებსაც.

— ვითომ მეც წამოვიდე? — მიმართა მეტყევემ ანგიას და ნიდაყვებზე გადახეხილი ტყავის პალტო, რითაც თავს იწონებდა, შეიბნია, — ზევით აღარაფერია ავლილი.

— ბრილში მოდიხარ?

— ჭიორაში. არ მიიქვამს წელან? ბინად ვდგავარ იქ. გადასახვევამდე ერთად ვივლით.

ისინი გზაზე გამოვიდნენ და ხიღს მიამურეს. კილომეტრების მაჩვენებელ რკინის ბოძზე აღვირით გამობმული

ცაგურა მოუსვენრად ჭიმავედა შვე ნეს-
ტოებს, ჭიხვინებდა და ამაყად ყელმო-
ღერებულ პატრონს უცდიდა.

— მოვკალი საწყალი შიმშილით! —
თქვა ანგიამ, აღვირი ბოძიდან ახსნა
და ცხენს ლურჯფორეჯებიან კისერზე
მოუთათუნა ხელი.

— აუ, შენ გენაცვალე, რა ცხენია! —
ცაგურას დანახვაც იყო და გერვასის
თვალები გაუბრწყინდა, — თუ კაცი
მქვია, ეს მართლა ქე ყოფილა საქება-
რი!

— არა უშავს, ცხენი კარგია, — თავ-
მღაბლად დაეთანხმა ანგია.

— თფუ, თფუ, თფუ... ღმერთმა არ
გვიწყინოს! მე ამისთანა არაფერი მინა-
ხავს ჯერ. თავი ნუ მოგიკვდება, რამდენ-
ი წლის არის?

— ხანი აქვს... — ანგიას დაეხარა
ცხენის ნამდვილი წლოვანების გამკლავ-
ვება და მხოლოდ ამ პასუხით დაკმა-
ყოფილდა.

— მაინც, მაინც? — გერვასი არ მო-
ეშვა.

— თორმეტის... — პატრონმა მაინც
იეშმაკა და ორი წელი მოიპარა.

— ვერაფრით ვერ იტყვი მაგას. ვე-
რა, აპ! თუ კაცი მქვია... შეხედავ, კვი-
ცი გეგონება. რა დეღამ გშობა ასე მალ-
ხაზი, შე დალოცვილო? ახლა, სათქმე-
ლი კი არ არის, მარა... — მეტყევე ისევ
საყვარელი ცხენის შექებით ნასიამოვ-
ნებ ანგიას მოუტრიალდა, — საქმე რომ
საქმეზე მიდგეს...

— ჰო.

— ხომ არ გეწყინება?

— თქვი, რას იტყვი მაგისთანას!

— რა უნდა მოგცენ, რომ შეელიო?

— სამაგისო რა გამიჭირდა!

— არა, არა! — მეტყევემ თავი გა-
მოიღო, — რა უნდა მოგცენ... როგორც
კაცი... ფიქრშიაც არ ვაგივლია?

— არ ვამივლია სწორედ.

— რა გითხრა, ანგო, აბა, იცი? — სა-
ათის თუ საათნახვერის წინ ისე მიუკა-
რებელი და სიტყვაძვირი კაცი სულ მო-
შინაურდა, — სახლ-კარი რომ გამაყი-
დვინო მაგცხენის საყიდლად. გელაპა-

რაცები, არ დამენანება. კარავში შეყვრი
ცოლ-შვილს!

— ცხენის გივი ყოფილა...
— ჰი, გივიო? ღმერთმა ერთ წუთსაც
ნუ მაცოცხლოს უცხენოდ! რას ამბობ,
კაცო, შენ!

— ახლა რატომ ხარ, აბა, ისე?

— ეგ არ მისივებს გულს? გასულ
ხუთშაბათს — რატომ არ დაიქცა ის-
დღე! — რევიზორები მოგვივიდა თბი-
ლისიდან. ხომ იცი, ჩამოვლიან და ხე-
ლებში გიყურებენ... თელი სატყეო აქ
იყო ამოსული. მე ფეხით გავყევი. ცხე-
ნი სტუმარს ვათხოვე. ისე შეჯდება ზედ.
მადლობასაც არ გეტყვის მამაშალო.
ასე გონია, ვალდებული ხარ. მოკლედ,
ნულარ გამახსენებ! სამი დღე და ღამე
გლოვა იყო ჩემ ოჯახში. ცხენი და თო-
ფი იმისთანა რამეა ორივე, ანგო, სხვას
არამცდაარამც არ უნდა ათხოვო. შეც-
დი, ათხოვე? — მეტყევემ ხელი ჩაიქ-
ნია, — მორჩა! შენსას ჯვარი სწერია...
ფეხი მომიტეხა, კაცო!

ანგიამ თანაგრძნობით ამოიხვნეშა, გუ-
ლში კი იმ მორჩილ გოგონაზე ფიქრობდა,
საგლოლოზე რომ ნახა. რატომ არ მოაწ-
ვდინა ხმა წელან? ნუთუ კიდევ არავინ
გამოჩნდა ბრილის სასოფლო საბჭოში!
მაგრამ ვაითუ ტელეფონის ხაზია დაზი-
ანებული. შენ მაშინ თქვი...

— არტაშენებით გავქაჩეთ... — მეტყე-
ვე უკაბედი მარცხის წვრილმანებს გა-
დასწვდა, — ბედი კიდევ, ბედი, მცოდ-
ნე კაცი გვაზღდა. დროით რომ არ მიე-
შველებოდი, გეუბნები, მეზარალეო-
და ცხენი. შენ რავა ჩამოუშვი ჩიჩვირი.
ღვინო ხომ არ მოგეკიდა? უზმონზე
იცის...

— წუხანდელი უძილო ვარ და...

— უპ, მაგაზე უარესი არაფერია!
მგზავრობაში მაინც. უნდა გამოგეძინა
და ისე წამოსულიყავი. რა ვეჩქარებო-
და? ბრილი კი არსად წავა ისე, ხომ
გივლია იქით?

— კი, ბევრჯერ! — ანგიამ იცრუა.
ბრილში, როგორც ცხრა მთას იქით გა-
დაკარგულ უცხო ქვეყანაში. დღეს პირ-

ველად მიდიოდა და მისი გასაჭირიც ეს იყო.

— ჩემად შურსა იტყვი და... — მეტყვევებ მსუხავი თვალეზი მიატარ-მოატარა არემარეს, — ნამეტანი სხვანაირი ხალხია.

ანგიამ ყურები სცქვიტა. მეტყვევებგონი, თავის პირით ეუბნებოდა იმას, რის გაგებაც ასე ძალიან უხდოდა. თვალად და ყურად გადაიქცა. გერვასის კი არ შეუქმნენვია ბრილის ახალი რწმუნებულის უცნაური დაინტერესება. სასხვათაშორისოდ განაგრძო, თან გზას არჩევდა, ზემოდან გადმოვარდნილ ღელეში ფეხი არ ჩაეკრაო.

— სხვანაირი ხალხია, სხვანაირი.

— რანაირი? — ანგიას მოუთმენლობა დაეტყო.

— უცნაური... — მეტყვევებ რაღაც გაუგებარს ამბობდა და აინუნშიაც არ მოსდიოდა, რომ ანგიას სული სძვრებოდა, სანამ რაიმე ახალს შეიტყობდა.

— მაინც, მაინც?

— რანაირად გითხრა, თავათ მიხვალ და... ვანოს არაფერი ულაპარაკია?

— არა, კაცო.

— მაინც რა თქვა, რაიო?

— არაფერი. სულ არ იღებს ხმას.

— არ კითხეთ?

— კვითხეთ, მარა...

— ძალიან გამწარებული იქნება.

— კამჩატკაზე წავალ და ბრილში ფეხს ველარ დამადგმეფინებთო.

— იტყოდა. სხვანაირი ხალხია, სხვანაირი...

— თუ იცი რამე, თქვი, რაღას აჯანჯლებ.

— არ უყვართ მოსული კაცი, — მეტყვევებ, როგორც იქნა, გატეხა ნავსი და ანგიას შემოჰხედა, — აქ ცოტა ვართო? რა სხვისი ზელმძღვანელობა გვჭირდებაო.

— ეგ ყველგან ავრეა! — თავი დაიხმედა ანგიამ.

— არა, არ დაიჭერო. აქ სხვანაირად იციან.

— იქნება კიი კაცია მოსული...

— სულ ერთია. გინდ კარგი იყავი და

გინდ გლახა. სხვანაირი ხალხია, ზომ გითხარი. შენ, ისე გატყობ, ცოტა, მგონია... — მეტყვევებ ცალკბად, გაიცინა და დაჭიანებული კბილები გამოუჩნდა, — კიდევაც შეგეშინდა!

— შეგეშინდა? — გაიმეორა ანგიამ და კბილები თავადაც გამოაჩინა. გერვასის ეს მზაკვრული შეკითხვა მთლად უსაფუძვლო როდი იყო, — შემეშინდა კი არა... რაზე მეტყობა?

— აქეთ, აქეთ, მანდ ფეხი ცურავს და წყალში არ ჩავარდე!

— მაგისთანებს თუ შევეშინდი... — ანგიამ ფრთხილად აუარა გვერდი გალიპულ ქვეს და გუბებს ვაღახტა, — აღარც ვვარგებულვარ კაცად და ეგ არის! შენ ეს მითხარი... ჭოროა კიდევ შორია?

— იმ ფერდობს შემოვევლით, ზვინები რომ ჩანს, და გამოჩნდება. ამაღამ კი ვერ გაგიშვებ. ჩემი სტუპარი უნდა იქნე.

— რას ამბობ, კაცო, აქამდე ამოვედი და მე ახლა ჭოროაში გამჩერებელი ვარ?

— დაგალამდება, გაწვალდება, თუ არა...

— რა დროც არ უნდა იქნეს, უნდა მივიდე.

— იცის ვინმემ, რომ მიდიხარ?

— გოგოს დავარკვინე საგლოლოდან.

— თუ დარეკა. ხაზი არ იყო წელან.

— შემპირდა, რაღაცას გავახერხებო.

— თუ არა აგერაც შეიძლებოდა დარჩენა. როგორც კაცი. დილას ადრე წახვალ.

— არა, არა, ახლავე ჯობია! — ეს უკვე თავისთავს უბრძანა შეფიქრიანებულმა ანგიამ, — ბარემ მოვეწყობი, მივიხედ-მოვიხედავ. ცხენუკას ნამეტანი მომიშივდა. თივას ხომ ვიშოვნი იქ?

— თივასო? რამდენსაც გინდა! რაც წრეულს სათიბები გაითიბა ბრილში, გაისადაც ეყოფა შავათ ხარ-მროხას. საკვების ნუ გეშინია. ცხენს არ მოგიშვივდება. ვინ ოხერი და მამამადლი მოაშვივებს ამისთანა მალხაზს!

მეტყვევებს გულმა ველარ გაუძლო, ცაგურას უკანიდან მოუარა და გავაზე მო-

უტყაბუნა ხელი. ცხენმა იუკადრისა, ეს როგორ გამიბედაო, გვერდზე გადახტა და მრისხანედ დაიფრუტუნა.

4

თვალწინ დაცემული ვაკე გადაიშალა. უკანა მხარეს, თეთრად აქათქათულ რიყეზე, რიონი მოედინებოდა, ხოლო წყალგაღმა ფიქსასვით მჭიდრო სოფელი მოჩანდა.

— მე აქ გადავუხვევ, — თქვა ჭიორელმა და ანგიას ხელი გაუწოდა, — თუ სადმე ჩვენკენ მოხვდეს, მიკითხე. სკოლასთან ვდგავარ. სახელი ხომ არ დაგაფიწყდა? გერვასი მქვია.

— კარგად იყავი!

— შეჯექი, შეჯექი, საათნახევარში იქ ხარ, არც კი მოუნდები!

„რას შეპატრეება ამ ჩემ ცხენზე!“ — გაიფიქრა ანგიამ, ცაგურას აღვირი დაუშოკლა, მარცხნივ დაუდგა, უზანგი შეუსწორა და თითქოს თავს აწონებს ვისმეო, თვალის დახამხამებაში უნაგირზე მოექცა.

— საბჭო რა ადგილზეა, თუ იცი? — გადმოსძახა თანამგზავს.

— წყალგაღმა ვახვალ და სულ აღმართ-აღმართ ივლი. იქ იკითხე და მიგასწავლიან.

ანგიამ ცხენი გააქენა. საბრალო ცაგურამ ძლივს თავისუფლება იგრძნო და მუხლები გამართა. ანგიას ისევე გაახსენდა, რომ ცხენი უქმელი ჰყავდა. გული დაეწვა. სადმე რომ შეეცადა და ბალახი მოეძოვებინა?

გზას ორთავე მხრივ სათიბებად გაშვებული მინდვრები გასდევდა. მხოლოდ აქა-იქ ხვდებოდა თვალს წინა გახატულზე აოშილი ყანები. ჭიორას თუ რომელიღაც სხვა სოფელს აქ კარტოფილი უნდა ჰქონოდა დათესილი. კარტოფილი კარგა ხნის ამოდებული იყო და მიწას დიდი და მცირე ღრმულები აჩნდა. ზეინები სულ აღმა და აღმა მისდევდნენ, მთის ოღროჩოღრო ფერდობებს და სამოვრების ზემოთ ნაადრევი თოვლით დაფარულ კლდეებს აღწევდ-

ნენ. სათიბში ახლადამონაყარი ბალახი წამოსულიყო.

ანგიამ ცხენი გზის მარჯვნივ მოაქენა, ჩამოხტა და ლაგამ-აგმარა წაჰყარა. მადლიერმა პირუტყვმა ერთი დაიფრუტუნა და მაშინვე ბალახს ეძგერა.

„სხვანაირი... სხვანაირი... — იმეორებდა ამ ერთადერთ სიტყვას ანგია და მოსვენება თანდათან ეკარგებოდა, — მაშ, მოსული კაცი არ ჰყვარებით? მე მაგათ ვაჩვენებ! აი, თურმე სად ყოფილა ძალღის თავი დამარხული!“

მაგრამ მეტყვევებ კიდევ რალაც იცოდა. რალაც იცოდა და ანგიას არ უთხრა. ანგია მის სიტყვებს ჩაუკირკიტდა. გაიხსენა და ყველა სათითაოდ ასწონდასწონა გონების სასწორზე.

უცებ წელანდელი წაქინკლავება გაახსენდა და ბრაზი წაეკიდა. იმის შემდეგ თავმოყვარე კაცი გერვასის ხმასაც არ გასცემდა. ანგია ხე-ტყის პატრონის ხართმა დააბა. ისე იქ რა გააჩერებდა!

დამდგარა შარა-გზაზე ყაჩაღივით და... არა, ამას სხვაც ბევრი შერება, გერვასი არც პირველია და არც უკანასკნელი, მაგრამ, მთავარია, კაცი ღორად არ გადაიქცე, რალაცამ გაგაძლოს, მუცელი ამოგიყოროს...

„არაფერი! — თავის დამშვიდება სცადა მან, — უშფოთველად და შეუწუხებლად მართო მკედლები ცხოვრობენ. კაცმა ფხა უნდა გამოიჩინო. სიძნელე რას მიქვია! სხვანაირი ხალხი კი არა, ის მოიგონონ! თუ სხვანაირები არიან, მეც სხვანაირი ვარ. ნახონ ერთი, თუ არა ვარ სხვანაირი!“

საიდანაც მანქანის გუგუნე შემოესმა. ანგიამ თვალი გააყოლა გზას. ეს, ალბათ, სალამოს ავტობუსი იყო. მწვანე ბრუნენტის ჩარდახით თავგადაკრული ავტობუსი „ონი — ბრილი“ მართლაც მალე გამოჩნდა. იგი ნელა მოდიოდა და გზადაგზა მტვრის უზარმაზარ ღრუბელს სტოვებდა.

იორამ ლობჯანიძეც უთუოდ ამ მანქანაში იჯდა. ანგია მოემზადა. აეწია ხელი, გაეჩერებინა მანქანა? არა, არა! მან უმაღლე უარყო ეს წინდაუხედავი გან-

ზრახვა. თუ მგზავრები ბევრი ჰყავდა, შოფერს იქნებ მანქანა სულაც არ გაეჩერებინა, როგორც პიპილეთის ხილთან შგრებოდნენ ხოლმე, ხოლო თუ შეაჩერებდა, მით უარესი: ანგია უამრავი ხალხის თანდასწრებით უნდა გამოემცნაურებოდა თავმჯდომარეს. ბევრმა, შეიძლება, არც კი იცოდა ვანო გუგუშაშვილის წასვლისა და მის ადგილზე ახალი რწმუნებულის დანიშვნის ამბავი. აქვე შინაურულად და ქირქილ-ქირქილით დაუწყებდნენ გამოკითხვას, თუ ღმერთი გწამს, დაწვრილებით მოგვიყვები, ეგ როგორ და რანაირად მოხდაო. ანგიაც ხომ აღამიანი იყო. იძულებული გახდებოდა ზოგი რამ ეთქვა და ამთავითვე, სურდა თუ არ სურდა, ბრბოში გათქვეფილიყო.

დაძველებულმა ავტობუსმა, რომელიც ათი წლის წინათაც ჩამოსაწერი იყო, ჯაყჯაყით გაიარა. შოფერს და მგზავრებს ყურადღება არ მიუქცევიათ, თუ აქ ვინმე იდგა. ანგისაც ეს უნდოდა. ახლა ისლა აკლდა, ავტობუსი გაეჩერებინათ და გამოკითხვა დაეწყათ!

წყნარი, უქარო საღამო იყო, მაგრამ მტვერი მაინც გზის მარცხენა მხარეს ეძალებოდა და მთელ სივრცე-სივრცეზე ჰფარავდა მინდორს.

ანგიამ რომ ცხენი დაიჭირა და ზედ შეჭდა, კარგა ხნის დაღამებული იყო. გზა აღარც კი ჩანდა. საამაგიეროდ, მარჯვნივ, ნაქარტოფილარი ყანის უკან, თეთრად ქათქათებდა რიყე და რიონიც ოდნავ უფრო ხშიანობდა.

ანგიას მძიმე ტვირთი მოეხსნა ვულისაგან. ცხენი უკვე მადლარი ჰყავდა. ახლა თუნდ გათენებამდე ივლიდა და ერთხელაც არ შეისვენებდა. ცაგურას ფაფარში შეუყო ხელი და მოეფერა. ცხენს კისერი მკვრივი და მხურვალე ჰქონდა, ოდნავ ნაშიანიც. ანგია ლოყით შეეხო დაკუნთულ კისერს. ცაგურამ თავი ასწია, წინა ფეხები აათამაშა, ჩუმად ჩაიხვიზინა და ნაბიჯს აუჩქარა.

წინ თეთრმა ფინიამ თუ ყურადღებამ გადაურბინა. ანგიამ მხედველობა დაძაბა და სიბნელეს დააკვირდა. გზის მარცხე-

ნა მხარეს ყვეთიკრის ჩაბნელებული სახლი მოჩანდა. ეს უკვე სოფელი იყო. განათებულ ფანჯარას, ფანჯარას, ვერც მგონი, მთელ აივანს. მხოლოდ უბნის თავში მოლანდა თვალი. გზა იქით არ ედო. გაღმა კიდევ ჩანდა ჩაბნელებული უბანი. ხის ბოგირზე ცხენი ფრთხილად გადაატარა.

ნათუ ყოველთვის ასე ადრე და მშვიდობიანად იძინებდა სოფელი? უჩვეულო სიმყუდროვე, რაც ნიგვზნარში ან პიპილეთში წამითაც კი არ ჩამოვარდებოდა ხოლმე, ანგიას გულს ესალბუნა. მაგრამ მალე წუხილმა გაჰკრა ბრჭყალი: ვინ გაეღვიძებინა, ვისთვის ეკითხა სასოფლო საბჭოს ადგილსამყოფელი?

ის იყო, დააპირა რომელიღაც კომისარის წინ შეჩერება, რომ ზემოდან ქვაზე ასხლეტილი ფლოქვის ქახანი და ურმის კრიალი მოისმა. ანგიამ შეიცადა, სანამ ურემი დიდრონ-დიდრონი ქვევით აჩონჩხილ თავდაღმართს ჩამოივლიდა და მხოლოდ ამის შემდეგ დასძრა ცხენი.

მარხილისებური ჩოჩიალა ურემი თევით ყოფილიყო დატვირთული. სიბნელეში თვალეზაბრიალებული ხარები წინ თავგამოდებით მოიწვედნენ და რიყის ქვევზე აგორებულ ურემს ძლივს აკავებდნენ.

ანგიამ ორ თუ სამ წუთს კიდევ იარა და ხელახლა შეჩერდა. გზა ქვეთიკრის სახლის ყურე კედელს მისდგომოდა. მეურმე არსად იყო. ვერც წინ გასასვლელი გზა იპოვა. ის ცხენიდან ჩამოხტა და კედელი ხელით მოსინჯა. ახლად გაარჩია: ვიწრო შუკა ერთიმეორეზე წაბმულ ქვეთიკრის კედლებს ვასდევდა.

ანგია ქვეითად გაჰყვა შუკას. ცხენი სადავით მიჰყავდა. მოპირდაპირე მხრიდან ვილაც მოაქანავებდა ნავთის ფარანს და აქეთ მოდიოდა. ანგიამ მოუცადა. მოქანავე ნათელმა წერტილმა კარგა ხანს იარა და როცა იმდენად მოახლოვდა, რომ ხმის მიწვდენა უკვე შესაძლებელი გახდა, ანგიამ ხმა დაიბოხა და გასძახა.

ნათელი წერტილი შედგა. რომელი

ხარო, გაისმა სიბნელეში ბერიკაცის მოგუდული ხმა.

ანგიამ ალვირი გაქაჩა და წინ წაივია.

წელში კანდრივით მოკაკეული ბერიკაცი, ბანჯგელიან პირისახესა და დროცამისაგან დაღუღლ მხარ-ბეჭს მადაროელის შუშაშემტრული ფარანი სუსტად რომ უნათებდა, ყორესთან იღვა და უცნობ მხედარს ნახევრადდაბრუციანებული თვალებით ზვერაგვდა.

— შენია ურემი? — ჰკითხა ანგიამ და გაჩერდა.

— რომელი ურემი, ბატონო?

— ბოგირთან რომ მიდის. ვითომ არ იცი! ხარებს უჭირთ. საპალნე არსად გადააგდონ!

— შე ახლა გამოვედი სახლიდან. ურემი არ დამინახავს. შენ ვინა ბრძანდები?

— ეს სოფელი ბრილია, ხომ?

— ბრილია, კი ბატონო. ვინა ბრძანდები?

— მოსული კაცი ვარ. საბჭოს ვეძებ

— შემოწმებაზე მობრძანდი თუ...

— სარიკაოდ არ მოვიდოდი!

— რასა წყრები, შე კაცო, გეკითხები, ხომ არაფერი წამირთმევია!

— საით არის საბჭო, იცი?

— ვიცი, რავე არ ვიცი, აქაურ კაცს საბჭო არ მეცოდინება?

— გამიძეხი წინ!

— მიჰერ თუ?

— დასაჰერი კი არა, ფეხებით ჩამოსაკიდებელი ხართ ყველა!

— იმე! — ბებერი მთლად გაოცდა, — რას გვემართლები, შე კაცო?

— ეგ შე ვიცი. მიდი, მიდი, გამიძეხი წინ!

— ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს, შეილო, მარა... წამო, რა ვაეწყობა, მივიყვან საბჭოში.

— იორამ ლობჯანიძე იქ იქნება ახლა? — ადგილიდან დაძვრის წინ ჰკითხა ბებერს თავისი სიმკაცრითა და ბრილელი ბერიკაცის უსიტყვო მორჩილებით კმაყოფილება ანგიამ.

— ახალი ამბავი, რავარც გატყობ, ჯერ არ ვაგვიგია, — ბერიკაცმა ფარანი

ასწია და ნახევრადდავისილი ჩხია თვლები ისევ მხედარს მიაპყრო.

— რა ახალი ამბავი? — ანგიამ წაეწრო ბი სიმხურვალე იგრძნო ყურებში.

— სოფელი ცარიელია, შეილო. ვერა ხედავ?

— როგორ თუ ცარიელი? — ანგია ყველაფერს წარმოიდგენდა, ამას კი ვერა.

— ყველა წასულია.

— სად?

— რიონის სათავეში.

— იორამიც?

— ფეხად გაგასწრო.

— რა მოხდა, გლაზა ამბავია რამე?

— მართლა არაფერი ვაგვიგია? თუ... —

მოხუცმა ფარანი თვალების სიმალღებზე დაიკავა, რათა უცნობის სახე უკეთ დაენახა, — ცულნაკრავა დასცემია, ბოშო, ფერმას, ის ჩვენი ცოდვით საესე...

ანგიას ყურში კი ეხამუშა უცნაური სიტყვა „ცულნაკრავა“, მაგრამ სიამაყემ ნება არ მისცა თავისი უცოდინარობა გამოემჟღავნებინა. ნეტავი რა ჯანბას უნდა რქმეოდა, კაცს თუ ნადირს?

— ჯავრმა გაგვასავათა, — შეწუხებული ხმით განაგრძო ბერიკაცმა, — საქონელია გატაცებულიო. ორი მწყემსი დაშავებულა...

— ვინ შეგატყობინათ?

— კაცი ჩამოიჭრა. მერე ისევ გაყვა აქიდან წასულებს. ფერშალიც წეიყოლეს. თუ რამე უშველა... ერთი სიტყვით, აღარ ღირს ჩვენი სიცოცხლე, უფროსო. ყოველ წელიწადს ამისთანა ხარალი მოგვდის. ავიყაროთ, რავე ავიყაროთ. არ ავიყაროთ და...

ემვი არ იყო: „ცულნაკრავა“ რალაც მხეცს უნდა რქმეოდა. ანგია ოდნავ დამშვიდდა. მადლობა ღმერთს, ამას თვითონვე მიხვდა და გამოკითხვა არ დასპირვებია. არცოდნას ბერიკაცი ცოდვად ჩაუთვლიდა და მეორე დღეს სოფელს მოსდებდა, ბრილის ახალი რწმუნებული მთლად შუტუ ყოფილა, ისიც კი არ სცოდნია, ცულნაკრავა რასა ჰქვიაო.

ანგია ერთხანს გამტერებული იდგა.

ნადირის ღვეწა და სმწყესურში გარე-
კილი ხარ-ძროხის მოვლა-პატრონობა
მის მოვალეობას, რასაკვირველია, არ
შეადგენდა, მაგრამ აქ ვისთან ჩამომ-
ხტარიყო, თუკი სოფლის თავაკცთავან
შინ მართლა არავინ აღმოჩნდებოდა?
განა არ ჯობდა, ისევ რიონის სათავეში
წასულთ გასდგომოდა? იორამ ლობჯა-
ნიძეს ან გზაში ნახავდა, ან ფერმაშივე
აუსწრებდა...

— რამ შეგაწუხა, შე კაცო! — მოხუ-
ცი მიუხვდა, — სოფელი დიდია. ჩემსა
წამოდი. დამეს ვერ ვაგათევიანებ?

— გამყოლი რომ მეშოვნა ვინმე... —
ანგიას გული მოუღობო მოხუცის სტუ-
მართმოყვარეობამ და წელანდებურად
უკვე აღარ ცხარობდა.

— აჰ, ახლა მე შენ რიონის სათავეში
გაგიშვებ? შენ არ მომიკვდე! წამოდი,
ღარიბად კი ცეცხვრობ, მარა პატარა
პატარავს მეც ქე გცემ. შორი გზიდან მო-
ღიხარ. მშვიერიც იქნები. წამო, წამო!

— გამყოლს ვერავის ვიშოვნი? —
ანგია აღრევე შემძღარიყო ჯორზე და
ახლა ძირს ვეღარ ჩამოდიოდა.

— მართლა წასვლა ვინდა, თავი ნუ
მოგიკვდებო? — ჯერ შეიოცა მოხუცმა,
მერე კი მოუწონა გადაწყვეტილება, —
აფერუმ შენ ვაქცაცობას! მაგარი გულის
პატრონი ყოფილხარ! — ბოლოს, ხმას
დაუწია, თითქოს საიდუმლოს უმხელ-
სო. — ის ოხერი აღამიანისშვილსაც რო
ერჩის?

— იარალი მაქვს! — ანგიამ თქმობე
ხელი მოისვა.

— სროლა თუ მოასწარი... ვინ ვაგა-
ყოლო ახლა... მოიცა! აგერ დავიძახებ
ვაგაშლებში!

ამ სიტყვებზე ბერიკაცი შექანდ-შემო-
ქანდა. ვერ გადაწყვიტა, რომელ მხარეს
წასულიყო. მერე მიმართულება აირჩია
და ჩქარი ნაბიჯით, რის საშუალებასაც
კი დაუძღურებული მუხლები აძლევდა,
ყრუ კედლის გასწვრივ წახანხალდა.

ანგიას ღროის ანგარიში აერია. ამ
აღვილებში ფეხის დამდგმელი, ცხადია,

არ იყო. გზა სოფლიდან გამოსვლისთა-
ნავე დაპყარვა და სამი თუ ოთხი საათი
ალაღბედზე მოდიოდა. თავიწითელაქმე-
კი, ბებერმა რომ მეგვურად გამოაყოლა,
უკან მალე გაბრუნდა. გზაში სულ ჭუ-
ჭუუნებდა და ფეხის ტყვიელს იმიზეზებ-
და. ანგიამ თვითონვე მოიშორა თავიდან
და ახლა კი გული მოსდიოდა, რომ არც
ბებერსა და არც თავწითელა ბიჭს სახე-
ლი და გვარი არ ჰქიოთხა.

— მომატყუეს, ხომ? გამასულელეს,
ხომ? მოიცადონ! ყახაღები! ჭიბვირები!
ჯიბიდან გაეარდნილები!

უკანასკნელი საღანძღავი სიტყვა ახა-
ლი შემოსული იყო და ანგიას განსაკუ-
თრებით მოსწონდა, მაგრამ ასეთი და
ამის მსგავსი სიტყვების მთელი მარაგიც
რომ ჰქონოდა, ის მაინც არ ეყოფოდა
ცუღლუტი ბერიკაცისა და დებილი თავ-
წითელა ბიჭის შესამკობად.

ნაშუალამევს ექვებმა მთლად დასჯაბ-
ნეს, რის ცუღნაკარავა, რა ცუღნაკარავა.
საქმე არა ვაქვს? ერთი ორჯერ გული
ღამის ფრინველმა გაუხეტოქა და კინაღამ
ცხენიც დაუფრთხო.

უკან რომ დაბრუნდა, გათენება პოტა-
ნებული იყო. უფრო აღრეც დაბრუნ-
დებოდა, მაგრამ იმედმა შეიყოლია.
გულს არამც და არამც არ უნდოდა იმის
დაჯერება, რომ თვალმდავებულმა ბე-
ბერმა ასე სამარცხვინოდ გააბრიყვა და
ამ ბნელ ღამეში არარსებულ მტაცებელ
ნადირზე სათარეშოდ გამოისტუმრა.

„არ ვასკდები კაცი გულზე? — ფიქ-
რობდა ანგია, — ის თავწითელა ბიჭი მა-
ინც საღ ამირებს დამალვას! ყველა, ყვე-
ლა და ის მაინც ვერ დაიშალვება. ბებე-
რი, რაღა თქმა უნდა, ერთ სამ ღღეს
ეზოშიც არ გამოიხედავს. იმისი საქმეც
გადაწყვეტილია. ბიჭი იტყვის. ნუ
იტყვის, თუ ვაქცაცია!“

ამნაირად დაიმედებულმა ანგიამ
ცხენი მოატრიალა და პირდაპირ რიონ-
ში შეაგდო. წინ დამუქრებული მიიწე-
და, მოუთმენლობამ ისე მძლავრად დაჰ-
რია ხელი, რომ ამპარტავან ცაგურას მა-
თრახიც კი უცხუნა, რასაც ძალზე იშვი-
ათად სჩადიოდა ხოლმე.

გზაზე მეურმეებს დაეწია. თივა მიპქონდათ მთიდან. ანგია პირი მიიბრუნა და ისე გაიარა. მილი და გამარჯობა უთხარი ამისთანებს, აღამიანად ჩააგდე! გრძნობდა, თვალი როგორ გამოაყოლებს. ჩემი ჩაბთხითებაც დაეწია. იცინონ, თავიანთ თავს დასცივნონ! ჭერ დამსახურონ კაცური მოპყრობა და მერე გამოუყონ ენა ანგია ხინველს!

საწყალი ვანო! ვის ჩაუარდნია თურმე ხელში. იმისთანა ბუნხულა და უთქმელ კაცს აიგდებდნენ, აბა, რა იქნებოდა. ამათ რკინის მკვნიტელა რწმუნებული სჭირდება. ვასაძრავი ღონე რომ არსათ ექნეთ...

წინ, ქარაფზე, ბრილის განაპირა სახლები გადმომდგარიყვნენ. სოფელი ამ მხრიდან უფრო მიუვალი და ჩაკეტილი ჩანდა. ფრიადო კლდეს, რომლის წვერზეც კოშკისმაგვარი ქვითკირის სახლები იდგა, ძირში რიონი უვლიდა. გაღმაც სოფელი იყო.

ანგია აღმართს შეუდგა. ცხენზე გამართულად და თამამად იჯდა. კაცი იფიქრებდა, უდარდელი ცხოვრებით ვალაღებული სასეირნოდ გამოსულაო. პატრონის განწყობილება თითქოს ცხენსაც გადასდებოდა. აღმართში ისე მსუბუქად და თავმომწონედ მითობარკობდა, თათქოს ცოტა ხნის წინათ მათრახი სულაც არ მოხვედროდეს.

სოფელი დღისით მიმზიდველი სანახავი იყო. ქვითკირის ყრუ, სქელი კედლები მაინც რაღაცნაირ პირქულ იერს აძლევდა. პატარ-პატარა ეზოებში თივისა და ჩალის ზვინები იდგა. ზოგ-ზოგან შეშას აპობდნენ შავი თავსაფრით პირახვეული დედაკაცები და ცალი თვალი გზისკენ ეჭირათ.

„ნეტა რას უყურებენ? — ჯერობდა ანგია, — ჭერ უცხო კაცი არ უნახავთ?“ კითხვა აღარ დასჭირვებია. გზამ პირდაპირ საბჭოსთან გაიყვანა. ოდის პირველ სართულზე, რომლის ზედა ნახევარი საბჭოს და სახანძრო ინსპექციას ეკავათ, ფოსტა ყოფილიყო. შავი ხილაბანდით თავწაყრულ ტელეფონისტს ფანჯარა გამოეღო, რაფას დაპყრდნობდა

და საგლოლოს ემუდარებოდა, უწერაში გამიშვიო.

ანგოს უსიამოვნოდ გასცრა ტანში. ოდის მთელ მეორე სართულზე კაცის ქაპანება არ იყო. მეხანძრეები მაინც სად დაიკარგნენ? შეიძლება, საგუშაგოს ასე უპატრონოდ მიტოვება? იქნებ შესვენების დროაო, გაიფიქრა. რის შესვენება — ახალი გათენებული იყო! მოაჭირთან მივიდა და ეზოში გადაიხედა. კიბის სვეტზე გამოზმულ ცაგურას სკოლაში მიმავალი ქრელანთიანი გოგობიჭები შემოხვეოდნენ და თითქოს ცხენი პირველად უნახავთო, ცნობისმოყვარედ აკვირდებოდნენ.

ერთ პატარა ბიჭს, ეტყობა, ეკვი დებოდა, ხისაგან გამოთლილი ხომ არ არის, რომ არ ინძრევას, გონს დასწვდა, სამალავი მოათვალეირა და, რაკი მიხლოება ვერ გაუბედა, ცხენს შორიდან ესროლა. ცაგურა შეკრთა. ფეხები მოინაცვლა.

— რომელია ეგ? — დაიღრინა ზემოთ ანგია, — ხელები გეჭავენა?

ბავშვებმა მოგვიანებით დაინახეს საბჭოს აივანზე გადმომდგარი უცხო კაცი და, თუმცა ცაგურას წინაშე ყველას ერთნაირი ბრალი არ მიუძღოდა, უხალისოდ მოშორდნენ იჭაურობას.

ანგის დრო თავზე საყრელი ჰქონდა. გაიფიქრა, ძირს ჩავალ და ფოსტაში მაინც ვიკითხავ, სად უნდა იყვნენ წასული სასოფლო საბჭოს ან რესპექციის თანამშრომლებიო. ფეხებმა ეზოში ჩაიყვანეს. პატარა ბიჭი, რომელსაც ტანთან შედარებით დიდი ზომის ზოლიანი პიჯაკი და ასეთივე ფერის საგარეო შარვალი ეცვა, კვლავ დონჯემოდგმული იდგა და ცაგურას ალტაცებული უყურებდა. ანგია მიუახლოვდა და, სანამ რასმე ეტყოდა, ყურზე წაატანა ხელი. ბავშვი მკვიციხლად დაუსხლტა და უკან გადახტა.

— ვისი ხარ შენ? — კითხა ანგია.

ბავშვმა პასუხი არ გასცა, ერთი სინანულით გამოჰხედა კიბის სვეტზე გამოზმულ ცხენს, შეტრიალდა და წაივია.

— არ გესმის, ბიჭო? — დაადევნა ანგიამ.

პატარამ აღარ მოიხედა. ხელები უკან შემოიწყო და ისე განაგრძო გზა.

— იორამის ბავშვია. ვინდა რაზე, ბატონო? — მოისმა ამ დროს ფოსტის ფანჯარაში. ანგიამ მოიხედა. შავი ბილბანდით თავგაკრულ ქალს ლაპარაკი მოეთავებინა და სოფელში შემოსულ უცხო მხედარს შორიდან უთვალთვლებდა.

— რომელი იორამის, ლობჯანიძის? — ჰკითხა მას ანგიამ.

— იორამის სტუმარი ბრძანდები? ბიჭი! მოდი, თქვენი სტუმარია. მიყევი სახლში!

გაბუტული ბიჭი შეჩერდა. ანგიამ ცხენი აპხსნა და იქით წაიყვანა, სადაც ბიჭი უცდიდა, ბიჭს ხმა არ ამოუღია. უსიტყვოდ გაუძღვა წინ. თივისა და ქენჭების სუნით აქოთებული ვიწრო შუკა გაიარეს და ერთ პაწია მოედანზე, ყურთამდე მოღებულ ჰიშკართან გავიდნენ. ჰიშკართან ორი მსუბუქი და ერთი ც სატვირთო მანქანა იდგა. ანგიას პირკატა ეცა. მწვანე ეზოს სიღრმეში, ბრტყელი კრამიტით გადახურულ აივანზე, მთვრალი მამაკაცები ხორხოცებდნენ და ხელიხელგადახვეულნი ხმის შეწყობას ლამობდნენ.

— ესენი ვინ არიან? — წამოცდა ანგიას.

— მაყრები... — მიუგო ბავშვმა.

— ქალი მოიყვანა ვინმე თუ?

ბიჭმა მჯიღეები ამოისვა დაწითლებულ თვალებში და სატირლად დაიფხვლა.

6

თავის გარიღება ანგიას უკვე აღარ დასცალდა. აივნიდან თვალი მოჰკრეს და ხელი დაუქნიეს. ანგია, ვითომც არ დაენახოს, შაინც გაბრუნდა და ცხენი მიატრიალა. ოჯახის უფროსი და საქორწინო ღრეობაში, ალბათ, ერთადერთი ფხიხელი ადამიანი, იორამ ლობჯანიძე, სტუმარს შუკაში წამოეწია. იორამი, პირხმელი, თითქმის ლოყებჩაცვენილი, პატარა ტანის კაცი, რომელსაც წვერ-

გაპარსულსა და თმაშეკრევილს იშვიათად თუ სადმე გადაეყრებოდა უნდოდა ნანახი ჰყავდა. ცოტა უცნაურია! ხასიათისა იყო: დიდსა და პატარას ენას უჩლექდა. გამოგინახავდა, რატომ და რისთვის უნდა შეეკე და გაქებდა და გაქებდა. კაცის ქებას ვერ მოაწყენდი. ჩათავებდა და ისევ თავიდან დაიწყებდა...

— ეპეჰეი, სად მიხვალ, ჭუჭული? — დასწყვილა მან ანგიას, — მოსვლა რომ შენი საქმე იყო და გაშვება ჩვენი საქმე იქნება, ეგ არ იცი?

— ბოდიში, იორამ... — ანგიას აშკარად არ ესიაშოვნა საბჭოს თავმჯდომარის ამგვარი დახვედრა და აიპრიზა, — ჯერ არ მოვსულვარ და...

— თუ არ მოსულხარ, რა არი, აბა, ეს, კაცო?

— გლახა დროს მოვედი. საბჭოში დავიციდი. ჯობია...

— იორამმა იცის, რაც ჯობია! — ამჟამადაც წვერგაუბარსავმა და თვალეხაკიმციმებულმა ლობჯანიძემ ხმელო ხელი მხარზე გადაჰგვია და ღიღინის წამოწყება დააბირა, მაგრამ უცებ შენიშნა, სტუმარი სულაც არაა მხიარულების გუნებაზეო და, ცოტა არ იყოს, გაკვირვებულმა წამოიძახა: — მართლა არ გინდა ჩემ სახლში შემოხვიდე?

— მაგის დრო არ არის! ხალხი გვიყურებს...

— ვინ ხარ შენ, კაცო? ბოდიში და... კი ვერ გიცანი!

— ანგია ხინველი, ახალი რწმუნებული...

— აჰ! — იორამმა მარცხენა ხელით მაჯა დაუქორა, მარჯვენა კი მაგრად ჩამოართვა და ძველი მამაკაცოვით გადაეხვია, — სად დაგვეკარგე ჭუჭული? დაგვმტვირეს ტელეფონი რეკვით, ამოვიდა თუ არაო. ხელს გადაყევი? საგლოლოზე გიქეიფია, მითხრეს. კილამ საკავშირო ძებნა გამოვატყხადეთ!

ანგიამ არც ახლა გახსნა შუბლი.

— წამო, თუ ჩემი ძმობა გწამს, ოჯახი დამილოცე! — დაიღრიჯა იორამი და ადგილიდან დაძვრისთანავე ფეხი შეეშალა. დიდი შეტყობა არ უნდოდა: მას-

ზინძელიც გვარიანო ნასვამი იყო, —
 ზიტი-გვრიტი მოფრინავდა... დელიავ
 რახუ-ნი... — კრინით წამოიწყო მან
 და, — ჰე! — შეჰყვირა შუა სიძღვრასი,
 — ქორწილია, ქორწილი! ქალიშვილი
 გავათხოვე, ანგო. ბიჭი შემომყავს ზედ-
 სიძედ. ანგია არ გქვია?

— კი.

— აბა! ისე კი არ არის საქმე! წამო...
 ანგია ვეღარაფერი გაახერხა. აღვი-
 რის ბოლო ღობის სარზე ჩამოაცვა და
 მასპინძელს ეზოში შეჰყვა. აივანზე დი-
 დის ამბით მიიწ-მოიწიეს.

— ხალხო! — ხმახალლა დაიძახა მას-
 პინძელმა და ანგიას მხარზე დაჰკრა ხე-
 ლი ხელი, — ვინ იცნობთ ამას? ანგია
 ბინველია, აბალი რწმუნებული. ვანო
 გუგუშაშვილმა გვიღალატა, მართალია,
 მარა... გაუმარჯოს ანგია ბინველს, ჩვენ
 ძმას!..

ანგია უფრო ამირიზა. ეს უკვე მეტი-
 მეტი იყო.

— გაუმარჯოს... — აივანზე ღრიან-
 ცელი ჭყდა.

— სად მიგყავს, კაცო. დასვი აქ! —
 უყვიროდნენ იორამს.

— გვაცალე შენ, ჭუჭული!

— არ გემეტება, ხომ? გადაგიხდით,
 იორამ!

— მობრძანდი, მობრძანდი, ანგო,
 უფრო მყუდრო ადგილს მოენახავთ მე
 და შენ! — ამ სიტყვებით იორამმა ისევ
 მაჯაში ჩაავლო ხელი თავის აბალ სტუ-
 მარს და დარბაზში შეიყვანა. აქ კიდევ
 სამპირად გაეშალათ სუფრა. გარეთ,
 ალბათ, კაციშვილი აღარ იყო დარჩენი-
 ლი. ამ ბედნიერ დღეს დიდსა და პატა-
 რას იორამ ღობეჯანიძის ჰერკვეშ მოეყა-
 რა თავი.

— ვინც მოვიდა, გაუმარჯოს! — მო-
 აგებეს შემოერთებულთ.

— ანგია ბინველი, მოკეთებო, აბალი
 რწმუნებული! — დარბაზში მყოფთაც
 გააცნო მოსული იორამ ღობეჯანიძემ, —
 ამას ვენაცვალე სულში: — და სტუ-
 მარს მოუბრუნდა, ერთხელ კიდევ გა-
 დაუხვია, წინდის ჩხირებივით მაგარი
 წვერებით დაუსხა, — შეტეღეთ, რა

გაეცაცია! კიდევ იტყვის ვინმე, ქარ-
 თველები გაღაშენების გუბეცადგდვარ-
 თო? სად გირჩევნია დაჯდომი ქუთუ-
 ლი?

— ეგ, მე მგონია, ზედმეტი მოგდის,
 იორამ. თუ გამიშვებ...

— მასბრობ თუ?

— გამიშვი! — პირქუშად გაუმეორა
 ანგია, — აქამდე ვარ, ა—და გაშლილი
 ხელისგული ყელზე მიიღო.

— ნუ დალევ, კაცო, კი არ გახრ-
 ჩობთ!

— საქმე ეგ არ არი!

— გამაგებინე, აბა, რა მოხდა, გაწყე-
 ნინა ვინმემ? ამ სოფელში ცოტა მეც
 შეკითხება.

— ჩემს საქმეს მე თვითონ გავართმევ
 თავს.

— ხეალ! დღეს ქორწილია...

— გამიშვი, იორამ!

— თქვი, კაცო, თუ საჭიროა, მეც
 წამოვალ!

— ჯერჯერობით არა ხარ საჭირო!

— რატომ შერები ამას, რატომ?

ანგია თავის მართლებასა და შემდ-
 გომ ახსნა-განმარტებას აღარ გამოჰკი-
 დებია. ვიღაც-ვიღაცები გატრუნული
 ისბდნენ და ყურს უგდებდნენ მათ ლა-
 პარაკს. მასპინძელს ხელი გააშვებინა
 და აივანზე გამოვიდა. აქედან ეზოში
 ჩავიღოდა და მაშინვე ჭიშკარს მიაშუ-
 რებდა, სადაც ცხენი ჰყავდა დატოვე-
 ბული. შემდეგ რა უნდა ექნა? თავწი-
 თელა ბიჭის ძებნას ახლავე შესდგომო-
 და?

დახე უბედურებას: აივანზე სწრაფად
 გავლა აღარ მოხერხდა. გზას გარდი-
 ვარდმო დადგმული მაგიდები და გრძე-
 ლი სკამები ღობავდა. იორამიც წამო-
 ეწია, ისევ ჩაეჭიდა მკლავში. ძალის
 ხმარება უადგილო იყო. ისედაც წამხ-
 დარი საქმე სულ გაფუჭდებოდა.

— წამო, ცოლ-შვილს ვაფიცებ, წა-
 მო! — ჩასჩურჩულა მასპინძელმა, —
 ჩემ ქალს არ ნახავ? გაბედნიერებას
 არ მიულოცავ?

ანგია ხელი ჩაიჭინა:

— იცოდე, ნახევარი საათით. ნახევარ

საათზე მეტს არ გავჩერდები!

შემოსწრებული სტუმროსათვის სუფრაზე უკვე გაეჩინათ ადგილი. კიკინებშექალარავებულ ახალგაზრდასა და კისერდანაოკებულ ბერიკაცს შორის ერთი თავისუფალი სკამი იდგა.

— დაჯექი აგერ! — ჩასძახა ანგიას ყურში იორამმა, — ღღეს ქორწილია ჩემ ოჯახში. ყველამ ჭერში უნდა კრას ქუდი! აბა! ჩიტი-გვრიტი მოფრინავდა... — მან ისევ კრინით წამოიწყო ამოჩემებული სიმღერა და ხმას თანდათან აუწია, — ოიდა რანუ-ნი... მე შროშანი მეგონაო, ოიდა რანუნი...

— სადაც კარგი ქალი ვნახე... — ვილაცემ მოძახილი თქვა და სუფრაც მსწრაფლ აგუგუნდა. — ოიდა რანუ-ნი... ყველა ჩემი მეგონაო, ოიდა რანუ-ნი...

— ჩიტი-გვრიტი, მარგალიტი... — თავიდან დაიწყო დედოფლის მამამ და ყელი მოიღერა.

ანგია დაჯდა. სიმღერის წამოწყება და მთელი სუფრის აყოლიება იორამის ეშმაკობა იყო. ამით ის ორ კურდღელს იჭერდა: სუფრასაც ამხიარულებდა და შემოსწრებულ სტუმარსაც უმტკიცებდა, აბა, რა სისულელეს შვრებოდი, წასვლას რომ აპირებდიო.

„სისულულე იყო თუ არა, ის მე ვიცი! — თავისთავს შეეკამათა ანგია, — ნახევარ საათზე მეტს აქ მაინც ვერ გამაჩერებ, თუ გინდა ბაწრით დამაბა!“

კიკინებშექალარავებულმა ახალგაზრდამ თეფშზე ჭიხვის უზარმაზარი ყანწი წამოაქცია და აქეთ გადმოდგა.

— სად დებ, ონოფრე! — უყვირებს მას იმათ, ვინც სხვადასხვა მიზეზის გამო სიმღერას თავს არიდებდა, — მიაწოდე და დაუსხი!

— მოიცაოთ ჯერ, კაცს ლუკმა არ აუღია.

— ქორწილში მთავარია სმა და არა ჭკამა!

— ორივე მთავარია.

— აბა, დალოს და მადანე მოვა.

— უნდა დავასხა, უფროსო, ბრძანება მოვიდა! — ახალგაზრდა ზანტად წამოდგა, ხორცის ნაჭრებზე ზურგი

გადაწოლილი ყანწი წამოაყენა, დანაკლულეებულ ღოქს მისწვდა და ყანწის ავსება დაიწყო.

— მიგერთმია რამე! — მარჯვნიდან ახლა ბერიკაცი გამოელაპარაკა, — ბატონს ზორცია, მშვენიერი, კაი მობარშული. აგერ კუჭმაქია, თუ ვიყვარს. ანგიამ ეკვიანად შეავლო თვალი ბერიკაცს და, როდესაც დაწმუნდა, „ის“ არ უნდა იყოსო, მისი ხელით მოწოდებული კერძი მხოლოდ ამის შემდეგ გადმოიღო თავის თეფშზე. ფეხზე მდგომ ახალგაზრდისათვის, ყანწს რომ უვსებდა, ყურადღება არ მიუქცევია.

— შენი სახელი გვაჩუქე, ყმაწვილო! სიმღერა შეწყდა. მთელი ღამის ნაჭიფარმა სუფრის წვევებზე ერთმანეთს გაჩუქებდა დაუწყეს. ანგიამ ყური მოიყრუა. განზრახ განზე გაიხედა. გრძობდა, სახელს სწორედ მას ეკითხებოდნენ, რათა სადღეგრძელოს შესმა შემოეთავაზებინათ.

— მოახედეთ, კაცო!

— მოახედეთ, — ახალგაზრდამ, ხელში რომ მისთვის განკეთვნილი ყანწი ეკავა, ნიდაყვი უბიძგა.

თავშებვეული ქალაჩა კაკი, უთუოდ სუფრის ხელმძღვანელი, მოპირდაპირე მხარეს იდგა და დაღლილი მხერა აქეთ მოეპყრო.

— სახელი შემოგვაწიე, ბატონო! — გაუმეორა მან ანგიას.

— ანგია

— გვარი?

— გვარი რა... ანკეტას მივსებთ?

— რა გგონია, აბა, შენ! ყველას, ვინც აქ ზის, ანკეტა აქვს შევსებული!

— მე არ მინდა!

— რა არ გინდა, კაცო?

— ამ ყანწს ვერ გამოვცლია.

— ნეფე-დედოფლის სადღეგრძელოს უარს ეუბნები?

— თუმცა... ამ ერთს დავლევ, — ანგია მოულოდნელად დაყაბულდა, — ოლონდ... — სუფრაზე ტაში დასცხეს. ახლა ყველა მას უყურებდა და ამხნევებდა, — ოლონდ... ყველაფერს აქვს თავისი მიზეზი. შედეგით, რასაკვირველია.

— ანგიამ თვალებით იორამ ლობჯანიძე მოძებნა და იქვე გვერდით იპოვნა. იორამს წარბები აეჭაჩა და სმენად გადაქცეულიყო — მე ახლა ამ მიზეზებზე არაფერს ვიტყვი არც შედეგზე. თავითაც იცით. მოსული და წასული... თავი დავენებოთ ამას ახლა! თუმცა... — ანგია საკუთარ თავს ექიდავებოდა. წააქცევდა, გააყრავდა ბეჭებით, წამოუხტებოდა, ისევე წააქცევდა, ბელახლა წამოუხტებოდა, — თუმცა რა!

— შენ, გეტობა, გეზარება მაგ ყანწის დაღევს! — შენიშნა ღვინითა და ქვიფით გაჯერებულმა ტოლუმბაშმა და ანგიას გასწვრივ ჩაწყაბულ ქველ ბიჭებს თვალს ჩაუყრა, — რა დროს უარია! შენ ჯერ ბავშვი კაცი ხარ და ერთ დაღვეაზე ქვევრი ღვინო არ უნდა გყოფნიდეს. შენი ხნის რომ ვიყავი... — ტოლუმბაში შიძიმედ შებრუნდა და ახლა სუფრის მარცხენა ფრთას ჩაუყრა თავალი.

— ღვინო ქვევრს ხეოქავს! — ესლა თქვა ანგიამ.

— უკან მაინც არ უნდა დაიხიო. აბა, რის ვაუკაცი ხარ!

— სწორია! — მოუწონეს ტოლუმბაშს. სუფრა ახორხოცდა. აქა-იქ ტაშმაღ გაიტაცუნა.

ქალარა ახალგაზრდას ანგიამ პირამდე გააპინებულს ყანწი გამოართვა და დარბაისლური მხერა იმ მხარეს მიაპყრო, სადაც ნეფე-დედოფალი ეგულეზობდა.

თეთრკაბიანმა გამხდარმა გოგომ, ოჯახის უფროსების გადიდებული სურათის ქვეშ რომ მოეკალათა ტახტზე კოკობულევაში ქაბუჯის გვერდით, მოიხედა და სწორედ ბავშვივით დაიქყანა. მამას თუ უღიმოდა. იორამი სუფრაზე გადმოიხარა. კონა ვაუგზავნა. დედოფალი უფრო დაიქყანა და თვალები ჩაუპაჭუნა მამას.

ანგია შექოქმანდა. რა ეთქვა? ამ პირველ სიტყვაზე ბევრი რამ იყო დამოკიდებული. ახლა უნდა გამოჩენილიყო მისი ქეუა და გონება. სწორედ ამ სიტყვით უნდა ეგრძნო ყველას, რომ

ანგია ხინველი, ბრილის ახალი რწმუნებული, სხვანაირი იყო და, თუმცა ნიგვზნარელები „მოსულ კაცს“ უძახოდნენ, ზოგიერთი მართლა „მოსულს“ არ ჰგავდა...

— მე, იორამ, — დინჯალ დაიწყო და ყანწი ასწია, — შენ ამ ორ კუქურს ვაღდეგრძელებ. როგორც იტყვიან...

— რასაო? — დარბაისის შორ კუთხეში ვერ გაიგონეს და ვილაკამ ხამამილა იკითხა.

— ორ კუქურსო...

— ვაღდეგრძელებ! — ანგიამ უფრო თამამად გაიმეორა.

— მადლობელი ვარ, ჩემო ანგი, შენი თავი ნუ მომიშალავს, — იორამმა დიდი ჭრელი ცხვირსახოცი ამოიღო და აწყლიანებულ თვალბეზე მოისვა.

— ვაღდეგრძელებ და ვუსურვებ... ვუსურვებ... დიახ...

— მადლობა, შენი ქირიმე!

— თუ მაცლი, ვიტყვი. მადლობას მერე ვერ მოესწრები?

— პირდაპირ ნეფე-დედოფალს მიმართე! — საქმეში ტოლუმბაში ჩაერია და ისევე შეუსწორა ანგიას, — აგერ არ არიან?

— ვის მივმართავ, აბა? სიტყვის თქმა მაცალით! როცა სხვა ლაპარაკობდა, მე ყურს ვუვლებდი!

— მართალია! — დემოწმენ სხვები და აქა-იქ კიდევ გაიტაცუნა ტაშმაღ ეს ტაში, მგონი, საჭირო არ იყო. ანგიას ჯერ სატაშო არაფერი უთქვამს. მან ქორის თვალები მოავლო განაურებულ სუფრას, რათა საერთო განწყობილება გამოერყვია და ჩაახველა.

— დაღე! — დაიძახეს აქეთა მხარეს, სადაც ახალგაზრდები ისხდნენ.

— არავის არ ვკითხავ მე, დავლევ თუ არა! — წყენა ახლა კი ველარ დამალა ანგიამ და ყურის ბიბილოები წაშოუხურდა.

— თუ აქ ტოლუმბაშია მბრძანებელი?

— ვაცალოთ, რა ამბავია!

— თქვას, თუ თქმა უნდა!

— მიდი, უფროსო, მიდი, ამით რა: უყურებ!

ანგიამ პირამდე გაბიძინებულ ყანწ-ში ჩაიხედა. ნეტავი სულაც არ ეცადა სიტყვის წამოწყება. მთვრალ ბალზში რას გააწყობ! ტოლუმბასაყ არ უნდა გამოკამათებოდა. არც ღვინისაგან ქვევრის გახეთქვის ხსენება იყო საჭირო. მაგათ სიტყვას ვინ მოუგებს! სუფრაზე ათენებენ და აღამებენ. იქნებ თავდაპირველად არც ყანწის გამოცლაზე უნდა ეთქვა უარი. უნდა სცოდნოდა, რომ მაინც არ მოეშვებოდნენ. უკლებლივ ყველას ყურადღება მიიქცია და ახლა ეს აღარცთუ ისე სასამოვნო იყო. მაშ, არავითარი ლაპარაკი! მთავარია დაღე-ვა...

ყანწის მოყულების წინ ღრმად ჩაი-სუნთქა და ღვინოს დაეწაფა. გემო კარ-გა ხანს ვერ გაუგო. ღვინო თითქოს პი-რის გაუგულად გადადიოდა ყელში. სუნთქვა თანდათან შეუკლებდა. პერი აღარ ჰყოფნიდა. ცოტაც და... იეშმაკა — ყანწის სატურეს, საიდანაც ღვინო ვაღმოდოდა, შიგნიდან ენა მიიბჯინა და ცხვირით შეისუნთქა. ახლო მჭდომებში ტაში დასცხეს. ანგია მიხედა, რომ მთე-ლი სუფრა თვალს ადევნებდა და მისი ცქერით თავს იყოლოებდა.

„ახია, ვერ გაეჩერდი?“

როდესაც ჩიხვა გამსუბუქება იწყო და შიგ ჩარჩენილი უკანასკნელი წვეთე-ბი ანგიამ ყელში გადაიწურა, ტაში კი-დეც გაიხმა, ოღონდ ამჯერად უფრო გა-ბედული და ერთსულოვანი.

დაცლოლი ყანწი ანგიამ იმავე მე-ზობელს დაუღო წინ, ვისგანაც მიიღო და ვალმოზდილმა თავისი ადგილი დაი-კავა ქორწილში, ბოლოსდაბოლოს, მთავარია დაცლა. რა ჰქუა აქვს, ვინ რას ილაპარაკებს. გულმოსულობა და-უტხრა. პირობაც ვადაავიწყდა, მხო-ლოდ ნახევარი საათით რომ იყო შემო-სული. მდულარეში ჩამქლეული ცხვრის ხორცის ნაჭერს სვაკივით დააცხრა.

— მიირთვი! — ბეროკაცმა სინებს-შუა მიმალული თეთრი სამარიალე მო-უქებნა და აქეთ გადმოუდგა. — სმას

ღროს უნდა ქამო, მამავ და შეილო! ეკ არის თავი და თავი! ისევე დაუფრუნ შეგძ-ლებია-ოპო-პო-პო... ერთსმოცუფრებაზე ამხელა ყანწის გამოცლას ემასხრები შენ?

— დაცალეს სხვებმაც?

— ორმა დაცალა. წუხელ. მესამე შენ იყავი.

— ღვინო ნამღვილია?

— ყურძნის წვენი. სუფთა. ამბროლა-ურის მარნიდან ამოიტანა იორამმა. იქ ქვისლი ყავს.

— რა გვარია?

— გავაშელი. შენც ქე გეცოდინება.

— ვიცი! — იცრუა ანგიამ და ხორ-ცის მეორე ნაჭერს მარილი მოაფრქვია. — ცოტა მოტკბო ღვინოა და იმაზე გკითხე.

— მამულს პატრონი იქნება.

— ვენახი მაქვს ნოვეზნარაში.

— გეტყობა. ხამი კაცი, აბა, ამხელა ყანწს საით გამოცლის. ხო, მართლა, ვე-ღარ გკითხე: ვანო სად არი ახლა, ვა-ნო?

— ვინ ვანო? — ანგიამ ყელზე დამ-ღვარი ლუქმა გადაყლაპა და ბეროკაცს მიაჩერდა.

— გუგეშაშვილი.

— რა ვიცი შე! არ დაგავიწყდათ, კა-კო? სუყველას პირზე ვაკერიათ!

— გუშინ აქანა იყო, მამავ და შეი-ლო, დღეს რაღანაირად დაგავიწყდებო-და. ძალიან შეგვაწუხა ვანოს წასვლამ. კაცს უკეთესს ვერ ნახავ. ადამიანის სული და გულია. შეასახელე, რაც გინ-და თან გადაეყვება, ციციბლში ჩადგე-ბა შენი გულმსთვის.

— მიტომაც დაუსწავლეთ პატივის-ცემამ!

— რა ბრძანე, ბატონო?

— მიტომაც დაუსწავლეთ... თუ ასე ძალიან მოგწონდათ...—ანგია გრძნობ-და, რომ უცვე ზედმეტი მოსდიოდა. მაგრამ სიტყვები თითქოს მისდა უკით-ხავად იზნეოდნენ.

— რავა, თქვა რამე თუ?

— რა უნდა ეთქვა?

— ისე...

— სხვანაირი ხალხიაო, სხვანაირი მოსული კაცი თვალთ არ დაენახებათო.

— ჩვენზე თქვა ეგ? რა დაგიძლოდა... მოსულ კაცზე არც სხვაგან ამოსდით მზე. შენ თავზე ნუ მიიღებ, ოღონდ...

— მე რა ვარ ვითომ?

— მუნჯის ენა დეღამ იცისო, ხომ გაგიგონია?

— მერე?

— მერე და კაცს ვერ გაამტყუნებ. რა ვუყოთ, უცხოს თავისიანი ურჩევნია. შენ არ გირჩევნია, ბატონო, შენინანი? რაზე ჩამოვარდა ახლა ეს სიტყვა...

— ვანო გუგუშაშვილზე.

— ხო, აბა, უკმაყოფილო დაგვიჩნა? საწყენია სწორედ. სწორედ საწყენია. პატრეს ვცემდით. რაც შეგვეძლო, რასაკვირველია. მეტი რა უნდოდა! ახლა, შეიძლება, სულ წითელი კვერცხი ვერ გიგოროს კაცმა ხელისგულზე, მარა... ძალიან პატრეს ვცემდით. ასე არ იყო, კაქუნია?

მეზობელთან შელაზღანდარაგებულმა ქალარა ახალგაზრდამ მოიხედა. და მოხუცებულს ყური მიუშვირა.

— პატივცემული სტუმარი ბრძანებს...

ანგია პირზე დაფარა ხელი:

— ქვეყანაზე გამოსაცხადებლად ვთქვი თუ?

— არა, რატომ! — მოხუცებული მთვრალი იყო. ეს აქამდე თითქოს არც ემჩინებოდა. ახლა გაჩივრდა და მოულოდნელად ენას მოუყიდა. — თუ აგ... აგ... აგრა, უნდა გაიგონოს ამანაც. ხომ... კაქუნია?

— ვინ აწყენია ქუხა ბაბუსა? — კაკოს იქით გაუხედნენ მოხვერივით კისერჩადგმულმა ბიჭმა გამოჰყო თავი, — ქუხა გავაშელს ვინ გვიწყენია?!

მთვრალმა მოხუცმა თვითონვე გამოაცხათა თავისი გაფუჭებული საქმე. შეზარბოშებული ახალგაზრდები ძლივს-ძლივობით დაამოშშინა, ჩემთვის საწყენი არავის არაფერი უკადრებიაო და ანგიას ბოდვი მოუხადა.

შემოსწრებულს სადღეგრძელო მოგვიანებით დაილია. მანამდე ანგია რიგინ-პირიანად დააჯარიმეს — როგორ თუ დაიგვიანო. ანგია ჯერ კიდევ კარვად იყო. ახალგაზრდებთან წაშიერმა შელაპარაკებამ და იქვე შერიგებამ ის თითქოს მოაშინაურა. როცა ტოლუმბაში მისი სადღეგრძელო ასწია, სუფრაზე სირუმე ჩამოვარდა. სადღეგრძელო მოკლე და ზოგადი გამოვიდა. ტოლუმბაში ანგიას მომავალ საქმიანობას და საერთო დამსახურებას არ შექხებია. ეს უკვე ძალიან მთვრალი იყო და, შეიძლება, აღარც კი ახსოვდა, ვის სადღეგრძელოს სვამდა.

ანგია სამადლობელზე ფიქრობდა. შეეძლო, სამადლობელში მადლობაც ეთქვა და საქმისათვის საჭირო ორი-სამი მოსაზრებაც გაეტარებინა. სხვა დროს იქნებ აღარც კი ჩავარდნოდა ხელში ამისთანა მარჯვე შემთხვევა...

სადღეგრძელოს ჩამოთავების შემდეგ სუფრის წევრთა ერთი ნაწილი ადგა — პაერზე გაივლ-გამოვივლით და ისევ შემოვალთო.

ანგიამ დემილი არჩია. ღირდა კი სამადლობელი სიტყვის თქმა? ვინ რაღას გაიგებდა! ადგნენ ნეფე და დედოფალიც. სუფრის გარშემო ხალხი მაინც ბლომად დარჩა. ტოლუმბაში გამსულელთ ემუქრებოდა, დაბრუნებისთანვე სატალახოს დავაღვევინებთ და. თუ თავი ვიყუართ, ფეხი არ მოიცივლოთო მოკლას ხარი თივამო, ნიბიბიბუნენ შექორიკებული მექორწილეები.

ვარედან ცეცხლზე შეფიცებული დაირის ბავაბუვი და გარმონის ყიპყიპი შემოიჭრა. ეზოში ვიღაცამ გაგრძელბულად დასკყივლა და იქ, აღმათ, ცეკვა გაიხალდა. სუფრას კიდევ მოაკლდა ხალხი. ანგიას მხარე სულ დაცარიელდა. იმ ადგილის მეზობლად, სადაც რამდენიმე წუთის წინ ნეფე და დედოფალი ისხდნენ, მარტო თავშეხვეული ტოლუმბაში იჯდა და თვლიდა.

ანგიამ წელი ათორია და აივანზე,

გამოვიდა. ღვინოს თავისი გაეტანა. მთელ ტანში უჩვეულოდ დამძიმებული იყო და ფეხები ეხლართებოდა. სუფრა აივანზეც აშლილი დახვდა. ხალხს სახლის წინ შეეკრა წრე და ცეცვა-თამაში გაეხურებინა. ანგია მოაჯირთან მივიდა და გადაეყუდა.

მაგრამ ცაგურა? ცაგურა არსად ჩანდა. იორამმა თუ შეაყვანინა ბოსელში-აგერ ვერ დააბეს? მასპინძელს წრეში მოჰკრა თვალი. იორამს თავი ზემოთ აეწია, ხელები გაეშალა და საერთო სიცილ-ხარხარში ვიღაც ხანშიშესულ მანდილოსანს აცეკვებდა. ცოლი თუ იყო ან მძახალი. იორამმა უცებ აივანზე გადმომდგარი ანგია დაინახა და ხელი დაუქნია, ჩამოდი, მანდ რას უღვებარო. მოცეკვავე ქალმა, ხელებს რომ მოუხერხებლად კვამწავდა, დრო იხელთა, ქორივით გადაფოფებულ იორამს გაუსხლტა და ხალხს შეაფარა თავი. ტაში უფრო გახურდა. დაირამ სულ დაჰკარგა გონი.

ანგია ბორძიკ-ბორძიკით ჩავიდა ეზოში. ცეკვა მაინც სცოდნოდა! ამას კი აღარ მოელოდა იორამისაგან! ვიღაცამ ზურგში უბიძგა და წინ წააგდო. უკან გააცეხლებულმა მოიხედა. ბიჭები ბევრნი იღვინენ და იკრიბებოდნენ. რას გაიკვებდი, რომელმა აიგდო თავი!

„შედი, იორამს გამოეთამაშე! — ჩასძახა შინაგანმა ხმამ, — აბა, რისთვის ჩამოხვედი!“

„თუ ჩემ დღეში არ მიცეკვია?“
 „რა ვუყოთ მერე! არც იორამია დიდი მოცეკვავე. ვერ უყურებ? ყველას ჰგონია, რომ იცეკვებ...“

„არა, მგათ ცეკვა კი არა, სეირის ყურება უნდათ. იციან, რომ წაებოროძიკდები...“

„თუ ავრეა, ისევ ზევით ადი და სუფრას მიუჭექი!“

„რა მინდა იქ, ჩემს მეტი ვინ იქნება!“
 სანამ ანგია ორქოფობას და ყოყმანს თავს დააღწევდა, წრეში ახალი წყვილი შეიჭრა.

— ქორწილია, ქორწილი! — ჩახლე-

ჩილი ხმით ყვიროდა იორამი, — ნეფე, დედოფალს გაუმარჯოს!

თეთრყაბიანი გამხდარი გოგო და გულზე ვარდმიბნეული კოკობულვანა-ტაბუკი ცეკვავდნენ. ანგია ნეფე და დედოფალი იცნო. ყველას ღიმილი დასთამამებდა სახეზე. ნეფეს თავმომწონედ და მონდომებულად გამოჰყავდა ცეკვის ყოველი ილეთი. დედოფალს თავი ჩაეღუნა და სახეს მხოლოდ ხანდახან გამოაჩენდა ხოლმე, რათა, წრეში თვალებით მამა მოეძებნა.

ჭიშკართან სატვირთო მანქანა ათუს-თუნდა. ვიღაცვიდაცები ძარახე მიძე-რებოდნენ.

„მიდიან თუ? — გაიფიქრა ანგიამ, — მეც წავალ. ახლა კი საკმარისია!“

იორამის პატარა ბიჭუნა, უფროსი დის გათხოვების გამო რომ იყო დანალგლიანებული და სახლს სიახლოვეს აღარ ეკარებოდა, ჭიშკართან იბოგნა. ბავშვი ფეხებში ეხლართებოდა აბან-ცალბებულ ხალხს.

— ბიჭი! — უთხრა ანგიამ, — ჩემი ცხენი სად არის თუ იცი?

ბავშვმა შემოაპხედა და ვერ იცნო. დღეს ძალიან ბევრი სტუმარი ჰყავდათ და ყველას ხომ ვერ დაიმახსოვრებდა! მერე უცებ მოაგონდა, ვინც იყო და შებლი შეიჭმუნა.

— არ იცი, ბიჭო, სად არის ჩემი ცხენი? — განმეორებით ჰკითხა ანგიამ.

— წაიყვანეს...

— წაიყვანეს? სად? რას ამბობ, კაცო?

— რა ვიცი მე, სად, ბიჭებმა წაიყვანეს.

— ვინ გაატანა?

— არავინ. თვითონ წაიყვანეს.

— მართალს ამბობ თუ ტყუილ? —

ანგია ისევ ყურს წაეტანა.

ბიჭმა იდროვა, გვერდზე გადასხტა და თვალეში ეშმაკური ღიმილი შეეპარა. ეტყობოდა, დარიგებული იყო, ასე თქვიო. შორს დამრიგებლებიც არ უნდა ყოფილიყვნენ. ანგიამ ფრთხილად მიიხედ-მოიხედა. ეზოდან სასაღვათო თუნასაღვათარი ბიჭები გამოზვავებუ-

ლოყენენ და გარს ეხვივნენ. ანგიამ კი-
კინებშევერცხლილი „კაკუნია“ და ის
მოხვერივით ჩაფსკვნილი და ტლანქი
ბიჭი იცნო, სუფრაზე რომ ყველაზე
მეტს ბლაოდა, ჭუხა პაბუსა ვინ გვიწ-
ყენინაო.

— რა ცხენი აბია სახლის უკან, პა!

— თქვა ერთმა, — ვინ ნახეთ, ბიჭებო?

— სად? — ჰკითხა მეორემ.

— სახლის უკან. არ გინახათ? ცხენი
კი არა, რაშია! რაში!

— ამისია! — გამოაცხადა „ჭუხა ბა-
ბუსა“ მოსარჩლემ და თვალეზი ანგიას
მიაპყრო.

— მართლა იქ აბია, ბიჭებო? — ან-
გიამ მოუსვენრად მოათვალიერა ირგვ-
ლივ შემოჭართულთა სახეები, — თავს
კი ნუ იგდებთ!..

— ლურჯი ცხენი, ტალეზიანი!..

— კი, ჩემია. წელან აგერ დავტოვე,
ჭიშკართან.

— შაგისთანა ცხენს მოვლა უნდა! —
თანატოლებს მიმართა ჭუხას მოსარჩ-
ლემ და ანგიას ზურგი უჩვენა, თით-
ქოს ამ საქმეში ის ყველაზე ნაკლებ
ყოფილიყოს გათვითცნობიერებული.

— მოვლა ყველას უნდა, — შეედადა
„კაკუნია“, — რომელ ცხენს არ უნდა
მოვლა!

— შაგას — ორმაგი!

— არ ვუვლი მერე? — ანგიას დამ-
ცინავად გაეღიმა, რადგან მიხვდა: ამას
მის გასაგონად ამბობდნენ, — რა იცი
შენ, ვუვლი თუ არა?!

— გეტყობა!

— არა, ბიჭო, არ მასწავლო ცხენის
მოვლა!

— მე იქნებ ვერც ზედ ჯდომა გას-
წავლო!

— წერამ აგიტანა? — ანგიამ გულზე-
ლი დიხტდო და მოკამათეს ზემოდან
დაჰხედა. ბიჭი ნიკაპამდე ძლივს სწვდე-
ბოდა, — ეგლა მაკლია, შენ გამიბედო
მეტოქეობა!

— ახლავე დაევიბროთ, თუ გინდა!
— ბიჭი ვაცხარდა, კისრის ძარღვები
დაებერა, — ვინც არა?!

— რის იმედით? ცხენი გყავს?

— გესმით, ბიჭებო, რას მეკითხება?
ხმამალლა ლაპარაკმა ეზთში გამოფე-
ნილი ხალხის ყურადღებამ მოქცევა მო-
ცეკავებების ირგვლივ შეკრულ წარეს
რამდენიმე კაცი გამოეყო და აქეთ წა-
მოვიდა. მალე სხვებმაც ამ მხარეს
ჰქნეს პირი. სულ ბოლოს თვითონ
იორამმა მოატანა. ვილაცას ხმა დაეგდო,
ჭიშკართან ჩხუბიაო. ის გაჭირვებით
მოიწვედა ჭიშკარისაკენ. აქ გავლა ახლა
ხუმრობა საქმე აღარ იყო. მოიწვედა და
თან ხმამალლა გაიძახოდა:

— არ გამომჭართ ყელი, ბიჭებო.
რომელია მანდ ახლოს, ჭუქული, ჩაუ-
ვარდით შუაში!

საულვაშეაქინქლულმა და ხმადაბო-
ხებულმა ახალგაზრდებმა მასპინძელს
დამშვიდება დაუწყეს და მიიწ-მოიწიეს:

— ვინ მოგატყუა, ჩხუბიაო, იორამ
ბიძია?

— აბა, რას ასეგია, ჭუქული, ეს ხალ-
ხი?

— შიუნია და უფროსი წალაპარაკ-
დნენ.

— ვინ უფროსი, ბოშო?

— ის, ხინველი!..

— აკი ჩხუბი არ არისო?

— არა, არა, ჩხუბი არ არის. გვინდა
პატარა დრო გავატაროთ. არ შეიძლება
თუ?

— დრო, რამდენიც გავგებარდებით,
იმდენი ვაატარეთ, ჭუქული, ჩემი თავი
თქვენ შემოგვევლოთ, ოღონდ უცხო
კაცს ნუ გამინაწყენებთ, ბიძაშვილობას!

ამასობაში ჭიშკართან დიდი გარიგე-
ბა მოხდა. ანგია და შიუნია, იგივე
შიო, რიონის რიყეზე უნდა ჩასულიყე-
ნენ და ამდენი ხალხის თანდასწრებით
ცხენები შეეჯიბრებინათ. ეს, თქმა რა-
ლად უნდა, მართო ცხენების შეჯიბრე-
ბა არ იქნებოდა. სიტყვიერი კენწლავო-
ბა პატრონებს მოუვიდათ და გამარჯვე-
ბაც რომელიმე მათგანს უნდა ხედომო-
და წილად.

შიოს საიდანღაც თეთრქაჩაჩებიანი
ნაცრისფერი ფაშატი მოჰგვარეს. ხალ-
ხი მიხვდა, რასაც აპირებდნენ. წინას-
წარ ახითხითდა. ფაშატს კვიცი ახალი

მოგებული ჰყოლოდა და დოდის დაწყების წინ ისიც თან ახლდა. კვიცი დაინახეს და სულ გადაირივნენ. ბევრი ჯერ კიდევ ვერ სცნობდა სახით ანგია ხინველს და ერთმანეთს ეკითხებოდა, თუ ლმერთი გწამს, დამანახე, რომელიაო.

მოწინააღმდეგის ცხენი ანგიას ჯერ ნანახი არ ჰყავდა. ცაგურას გამარჯვება მინც უყოყმანოდ მიიჩნდა. მაგრამ რად იყო ის ბიჭი თავისთავში ისე ღრმად დარწმუნებული? მოუსვენრობა და ორჭოფობა დაეუფლა. ცაგურა მთელი ღამის ნახედნი ჰყავდა. წინა დღეც ხომ გზაში გაატარა. ნასვენებ და ნაპატრეებ ცხენთან ვაითუ ვერა გაეწყო რა და უკან ჩამორჩენილიყო? ხალხი დიდხანს არ დაივიწყებდა რწმუნებულის მარცხს. აღარ ეღირებოდა ბრილში ანგიას ცხოვრება. მაგრამ ახლა სხვა გზაც რომ აღარ იყო? ნათქვამ პირობას უკან ხომ ველარ წამოიღებდა.

7

თვალისსეირის საყურებლად დარულ მეჭორწილეთ სხვაც ბევრი შემოუერთდა. მთელი სოფელი გამოვიდა. ვიწრო შეუკები გაიჭედა. ნემსის ჩასაგდებ ადგილს ველარსად იპოვნინდი. მეწინავეებს უკვე მოესწროთ კლდის ძირას ჩასვლა. სხვებს ზედ ქარაფზე დაეკავებინათ ადგილი, საიდანაც მთელი რიყე ხელისგულივით ჩანდა.

ანგია მარტოდმარტო მიაბიჯებდა. ამყად ყელმოღერებული ცაგურა გულშემატკივრებს მოჰყავდათ. ცაგურა, თითქოს რაღაც დიდ საშიშროებას გრძნობსო, დროდადრო შფოთიანად დაიკობინებდა ხოლმე. ცხენის საეჭვო კიბინი ანგიას არ გაუგონია და არც უკან მობრუნებულა. იმ კიბინსა და ჯიკავ-ჯიკავში რას გაიგონებდი!

კვიციანი ფაშატი რიყეზე დაუხვდათ. შიოც იქვე იპოვნეს. ირგვლივ ჰამქერის ბიჭები ერტყნენ.

დიდი დავა შეიქმნა იმაზე, თუ რა მანძილი დაენიშნათ. ერთნი გაიძახოდნენ, აქედან მთავე წყლამდე ათას ექვსასი

მეტრია, მთელი გზაც თვალწინაა და ეს მანძილი ვიკმართო. ათას ექვსასო მეტრი ცოტა იყო. დიდ მანძილზე, ქენებებს ჩვეული ცხენი მუხლის გაშლასაც ვერ მოასწრებდა. არამტუთ ათას ექვსასი, სამიათას ორასიც კი...

ანგიას მონაწილეობა არ მიუღია კამათში. თავი ისე ეჭირა, თითქოს მისთვის სულ ერთი იყო. და მართლაც: ცხენს თუნდ ფასის მთამდე აქენებდა, ოღონდ სიარული წუხანდელივით ღამე არ მოსწეოდა...

— აქედან მთავე წყლამდე და უკან! — შეთანხმდნენ ბოლოს შუამავლები და რაკი შიო თანახმა იყო, ახლა ანგიას მოუბრუნდნენ, შენ რას იტყვიო.

ანგია დაფიქრდა. ამ პირობაში ურიგო თითქოს არაფერი იყო.

— ჩემთვის სულ ერთია! — გულგრილად თქვა მან და სეირის საყურებლად მოგროვილ ზღვა ხალხს თვალი მოავლო, — მაგრამ ცხენს ვერ ვებდავ!

— რომელ ცხენს? — გაკვირდნენ შუამავლები.

— რომლითაც მეჯობრება! ფეხით მოდის?

— ამას ვერ ხედავ?

ანგიამ ათვალწუნებით ახედ-დაახედა თეთრქაჩაჩებთან უშნო ფაშატს. კიდევ კარგი, კვიცი არსად ჩანდა. ფაშატი განზე გამდგარიყო და რიყის ქვებსშუა ამოწერილ შწვანე ბალახს ზარამაცად წიწკნიდა. ცხენი უზომოდ გასუქებული იყო. თანთალა ზურგი კალოსავით გაბრტყელებოდა. ზედ, თუ გინდოდა, ძნასაც გალწევადი.

ანგია მიხვდა: შუამავლები ეხუმრებოდნენ, ამ პატარა, არცთუ ისე გონებაშეხილური ხუმრობის შემდეგ ცაგურასთან დასაჯობრებელი ცხენიც გამოჩნდებოდა. ანგია მოუთმენლად ელოდა ამ წუთს.

— მცდით, ხომ? — ნახევრადამყნავი ღიმილით ჰკითხა შუამავლებს, რაკი შეატყო, პასუხს უცდიანო.

— არ მოგეწონა?

— სამასხაროდ თქვენი თავი აივდეთ!

მართლა და მართლა, რომ არაფერს ვამბობ... ამას შეეჯიბრებ მე ცხენს?

— წუნობ? პირდაპირ თქვი!

მაყურებლებმა სული განაბეს. ვითთუ უბრალო წამოძახილსაც კი რაიმე გაფუჭებინა და საქმე ჩაფუჭდა.

— ნაგაზე თქვენი ფალავანი შეჯდეს! — ზიზღით თქვა ანგიამ, — კმ, არ მოიყვანეს ბედაური?

— ის ჯდება, აბა, შენ გაჯენთ, გგონია?

ანგიას ცეცხლი ეკიდა ყურებზე. გულცივ გამალებით უცემდა. სუფთა ჰაერზე გამოსულს ღვინო უფრო მძლავრად მოჰკიდებოდა. მიანც ატყობდა: შუამავლებს აშკარად შიოს მხარე ეჭირათ. ზისი გამარჯვება აქ, ცხადია, არავის გაეხარებოდა. მით უფრო უნდა ემარჯვა!

ხალხს მოთმინების ფაილა აევსო. თუ აქამდე სულგანაბელი იყო და ელოდა, რა მოხდებოდა, ახლა, რაკი არაფერი მოხდა, თანდათან აჩოქოლდა:

— რას შვრებიან?

— ვერაო, ვერ დავაჯიბრებო!

— ვინ აზბობს მაგას?

— უფროსი...

— შეშინდა თუ?

— შეშინდა, შეშინდა, ვერ ბედავს!

— ამას მოველოდით?

— აფსუს, რა ცხენს აცდენს!

ანგია ძლივს ჩერდებოდა ერთ ადგილზე. ვერ გადაეწვიტა, ბოლომდე მიეყვანა დაწყებული საქმე თუ რიყეზე სეირის საყურებლად ჩამოსული დიდი და პატარა პირში ჩალაგამოვლებული დაეტოვებინა.

— არ გინდა? თქვი! — ხელახლა მიმართეს შეუამავლებმა, — კი არ გაძალბებ. ასე არ არი, ხალხო?

— აგრეა, აგრე!

— თქვი, კაცო, გიცდით.

— შე უკვე ვთქვი! — წამოცდა ანგიას, თუმცა უარის გამოცხადება ჯერ კიდევ გადაწყვეტილი არ ჰქონდა.

— იცოდე, დამარცხება ჩაგეთვლება! გაფრთხილებთ!

— აბა, რა გონია მაგას! — კვერი დაუკრეს სხვებმაც, — ამდენი ხალხი აქ

ჩამოგვიყვანა და ახლა გარბის? ბარემ იქავე ეთქვა, თუ ვერ გაგებდვარ, კლა აღარ წამოვიდოდით! *გონილი მოთქმა*

— რატომ ჩამეთვლება დამარცხება? ავერ ვარ და გამომიყვანეთ, ვინც გინდათ! — თქვა ისევ ანგიამ.

— ეგ სხვა საქმეა!

— აი, ეს კი მესმის!

— ვინდა გამოგიყვანოთ? შიუნიკას წუნობ?

— ცხენი არ არის და ისე...

— შენ რა გაწუხებს, უფროსო, არის თუ არ არის? — გაუხედნელი მოხვედრით ტლანქი შიო, აქამდე რომ გაჩუმებული იყო და ანგიას ქვეშ-ქვეშ ზვერავედა, ხალხს გამოეყო და წრეში შენოვიდა, — მე ამ ცხენზე შეეკვდები. შენ შენ ცხენს მოუარე. ჩემი ცხენის შემოწმება ვინ დავაგალა?! ზედ გაჯენ თუ? მერე ვნახოთ... კიდევ უნდა რამე პირობა? — შიომ ჩამყნული კისერი ნიატრიალა და ვაკეცური სიტყვის წარმოთქმით აშკარად მოხიბლულ ხალხს გადაჰხედა.

იმათ, ვინც გაიგონა, თავი დაუქნიეს, მეტი რაღა უნდა უნდოდესო და ანგიას მიაპყრეს მხერა იმის გასაგებად, თუ ის რას იტყოდა... ამით თითქოს ყველაფერი გათავდა. ანგია და შიო თავ-თავიანთ ცხენებს მიუტრიალდნენ. შუაქაცმა საგანგებოდ წამოძვანული ფილთა-თოფი შემართა. ბოლმავე მოსულმა ანგიამ — მე მაგათ ვუჩვენებ, როგორც უნდა ჯიბრიო — ორივე ხელი მოსჰიდა უნაგირს, მარცხენა ფეხის წვერი უზანგში შედგა და ის იყო, ტანის ამჩატებას და უნაგირზე გადაჯდომას აპირებდა, რომ ხალხმა ერთხმად იგრიალა. მოლაპარაკება და საშინაღისი, მადლობა ღმერთს, უკვე მოთავებული იყო. მამ რა ჰყრი შემორეოდით?

ანგიამ უკან მიიხედა, სადაც მისი მეტოქე თავის ცხენს პირში ლაგამს უდებდა. ის უკვე ამხედრებული იყო. ბრილის ფალავანი თავმოწონედ იჭდა უშნო ჯაგლაგზე და აქეთ-იქით გაბზეკილ მოკლე ფეხებს ცხენის გაბერილ მუ-

ცელს უზაუნებდა. ამგვარ უპატიურ მოპყრობას ჩვეული ჯაგლაგი, ეტყობოდა, ისე იყო თავმობზრებული, არც მხედარს აგდებდა რამედ და არც სიცილ-ხარხარით დაოსებულ ბრბოს. თავი ჩაქეინდრა და ლაგამს ლეკავდა.

— ჰე, რაღას უყურებთ? — ჩახლეჩილი ხმით დაიყვირა ვილაცამ.

— ვჯდები... ხომ ვჯდებოდი...

ანგიას ეს გაუბედავი სიტყვები რამდენიმე წუთის წინ შემომწყრალი და გულაცრებული ბრბოს კიეინამ უაფარა. თუ წელან მზად იყვნენ წასავლელად, ამჯერად ანგიას გარს შემოეხვიენენ, ხელებით წაებოტიენენ და ვიდრე ის რისამე მიხედვრას მოასწრებდა. ჰაერში აიტაცეს. ანგიას სახეები აერია. ახლა მხოლოდ შიშველ მაჭბესა და გაფარჩხულ ტაბიკა თითებს ხედავდა. დაბუეებული ქონიანი თითები და ხელისგულები ჰაერში ისროდნენ და წაღმუკულმა აბურთაებდნენ. მას თავბრუ დაესხა, თვალები აუქრელდა. ხან ეს იყო ქვეშ და ხანაც უცნაურად გვერდზე გადაქანებული დედამიწა. ყურისძირში თოფმა დაიკეკა. იმავე წამს საჯდონით რაღაც მაგარსა და სლიკინას შეეხო. ხელები ჰაერში გაასავსავე და სანამ ხეირიანად გაარკვევდა, თუ სად იყო და მის თავს რა ხდებოდა, ხალხი შუაზე გაიპო და გადაარეული ცაგურა უგზო-უკვლოდ გავარდა წინ. რიყზე რჩებოდა აღრიალებული ბრბო, სიცილი, ყაყანი, ცაში აპროლილი ქუდები...

ანგია უნაგირის ტახტას ჩააფრინდა. ყოველ ღონეს ხმარობდა, თავი როგორმე შეემაგრებინა და ძირს არ გადამოვარდნილიყო. მას ახლა აღარც შეჭობრი ახსოვდა, აღარც სამკლე ფაშატი, რომელზედაც მოშვერივით ქედგამსხვილებული მეტოქე იყო გადამჭდარი, და აღარც სირცხვილი...

ცაგურა მიჰქროდა, ჭიხინებდა, ყალყზე დგებოდა და გააფთრებული ლამობდა მხედრისაგან თავის განთავისუფლებას. «ცაგურა... შენი ჭირიმე... ჩემო ცაგურა...» — ჩურჩულებდა ანგია და ხმამალა რისამე თქმის ან დაძახებას

თავი მას უკვე აღარ ჰქონდა. აი, ერთი წუთი, კიდევ ერთი წუთი და უკვე დემდე შეიძლებოდა გაქვნილი უსათუოდ გადმოაგდებდა და ის ლაყეკერცხივით დაასკვებოდა დედამიწას.

ანგია მხედველობა დაძაბა. უნდოდა მოემხრო, რა ადგილას იყო. თვალები მხოლოდ თავბრუდამხვევი სისწრაფით მიმსრბოლავ რიყეს, საწინააღმდეგო მხარეს გაქანებულ ფეხადგმულ ლოდებს ხედავდნენ და მეტს არაფერს. სიმძიმის ძალამ ზურგიით უკან მიაგდო. იგრძნო, როგორ მოაწვა ნუნებს სისხლი. სხეულის ყოველი კუნთი დაეძაბა.

ცაგურა ყალყზე შეიმართა, მობრუნდა და უკან შემოტრიალდა. ანგიას სმენას შორეული ყვირილი და ღრიალცელი მოსწვდა. სად ყვიროდნენ, კლდის ძირას თუ თვით ქარაფზე?

სოფელი ახლოს იყო. გზის პირას მოსიერიებმა ჩაიქროლეს. ვილაცამ წინ გადადგომაც კი სცადა, რათა ათრეულ აღვირში ხელი ეტაცა და ცხენი შეეჩერებინა, მაგრამ უმაღლე უკან გადაბტაბრილი ადგანდგარდა. გადაარეული ცხენის დანახვით გულგახეთქილი ხალხი ღობე-ყორეს აწყდებოდა და პანტაუნტით ცვივოდა ეზოებში. ბანიანი სახლის ქიშკართან ქალმა დაიკვილა. ვაითუ ცხენს ჩაუეარდა ვინმე! დამფრთხალმა ცაგურამ თვალის დახამხამებამი განვლო შუკა, სულ რამდენიმე წამის წინ ხალხით რომ იყო გაკედილი, ახლა კი ერთბაშად დაცარიელდა და სასოფლო საბჭოს წინ მოედანზე გაიჭრა.

ხალხი ყოველი მხრიდან გამოსულიყო. უფრო დაუნარელთ საბჭოს მაღალ აივანზე აერბინათ და მოაჯირს ბატონკაცურად გადმოსდგომოდნენ.

— ააა... უუუუუ... — გუგუნებდა დიდი და პატარა.

უფრო გონიერები, ვისაც ჯერ ღვიზო არ მოჩეროდა, მიხვდნენ — ეს ხუმრობა უკვე აღარ იყო. ერთმანეთი აიყოლიეს და დამფრთხალი ცხენის გზის მოსაჭრელად თავდაღმა დაეშენენ. მაშველ ჯგუფში თვით იორამ ღობჯანიძეც ერია. ის ყველაზე წინ მიბობდა და მე-

ზობლუსს ემუდარებოდა, არიჭა, ქუქუ-ლი, ვინმემ ბოსტნებზე გადაიბრინოს და თავი დაუაროსო.

ათი თუ თხუთმეტი ვაჟკაცი თავქუდ-მოგლეჯილი გავარდა მოედანზე, რომლის ქვემო მხარესაც კალატოზებს რაღაც დიდი შენობის ქვიტიკის კედლები ამოჰყავდათ. ამ უბნის მცხოვრებლებს ჯერ კიდევ არ შეეტყვოთ, რაც ზევით მომხდარიყო. ხელკეტხანი კაცების ჯგუფი ეხოებიდან დაინახეს და ახალი ამბის შესატყობად შუკაში გამოცვივდნენ. ხარაზოებზე მუშაობა შეწყდა. კალატოზებს თვალი მოეჩრდილათ და უეცარი აღრზაურით გაკვირვებულები აქეთ იყურებოდნენ.

მთლად განადირებული, პირზე დუქ-მომღვარი ცაგურა სწორედ ამ დროს გამოთვარდა მოსახვევიდან. კაცები ერთხმად აყვირდნენ:

- ე, ბიჭო, დოუხვდი!
- სად მიხვალ, შე ტიელო!
- შემოკარი, ნუ გუზოგება!

ცხენმა დაინახა ჯოხებით, კეტებით, ნიჩბებით, თოხებით შეიარაღებული კაცები და ქალები, მიხვდა, გზის მოჭრას მიპირებნო და ნაცვლად იმისა, რომ ცოცხალი კედლის გვერდის ავლა ეცადა, პირდაპირ ხალხზე წამოვიდა და, ალბათ, კიდევაც გადაქეღავდა ვინმეს, დროზე რომ არ ეტიათ და აქეთ-იქით არ გადამბტარიყვნენ.

— ვაი, შენ, ჩემო თავო! — მარცხენა ხელი შუბლზე შემოირტყა იორამმა. შუა მოედანზე გაჩერდა და ლასტის ღობიდან ამონამჩრობი ნარგილი, რითაც დამფრთხალი ცხენის შეჩერებას ამოღ ლამობდა, მიწაზე დაანარცხა, — ვინ ოხერმა დამღუპა, ვინ გამომჭრა ყელი?..

უფრო ახალგაზრდებმა, ვისაც ღონე ერჩოდა და თავიც უხურდა, ფარ-ხმალი მაინც არ დაყარეს. ოთხი ჯეელი ბიჭი ცხენს ნოახტა და ცაგურას დაედევნა. სხვები ეხო-ეხო და ბოსტან-ბოსტან დაეშენენ. იმედოვნებდნენ, ხილთან ჩავასწრებთ და იქ, ქვეშაც რომ მოგვიყოლიოს, წინ გადავუდგებითო. მაგრამ ეს

იმედი ხანმოკლე გამოდგა. ის იყო, მღვერები ბექს გადაადგნენ. სპილენძის ბრილის ქაართოვანი კედელი მოჩანდა, რომ ცაგურამაც ჭენებ-ჭენებით გაიქროლა ხილზე.

— გადმოუგდია, ბიჭო! — ჩურჩულით თქვა ერთ-ერთმა, — ვაი ჩვენ ტყავს ახლა!

ახალმა ამბავმა ყველა შეაწუხა. გულმა უბანში გავარდნილ ცხენს თვალმოუშორებლივ დააკვირდნენ.

— მგონი, ისევ ზედ უნდა იჯდეს! — დაუქვდა მეორე მღვეარი, უნაგირზე შავად მოჩანს რაღაცა...

— ნაბადია. გადმოვარდნისას თუ შერჩა...

მაგრამ ის, რაც შავად მოჩანდა, ნაბადი არ იყო. ეს იყო ღონემიხილი ანგია ხინველი, რომელიც უცაბედ გასაქირს თავისი გადაარეული ცხენის განუყოფელ ნაწილად ექცია.

ხიდი ახლა უბელო ცხენებზე გადამჯდარმა მღვერებმაც გადაიარეს. ესენი მჭიდრო ჯგუფად მიაჭენებდნენ ცხენებს და თან ყვიროდნენ. ანგია ხინველის განხელება უნდოდათ.

8

შეშისაგან მუშტისტოლად დაპატარავებულმა ანგიამ სული მაშინლა მოითქვაროცა სოფელს გასცდა და ბრილის განაპირა უბნის ორღობეები უკან მოიტოვა. აქედან ტრიალი მინდორი იწყებოდა და პირწამახულ ლოდებზე დანარცხების შიში უკვე აღარ იყო. უნაგირზე მუცლით დაყრდნობა და ალვირის ნაგლეჯზე ხელის წავლება მაინც ვერ გაბედდა. გამხეცებული ცხენი ვაითუ ისევ ყალყზე შემდგარიყო. პისტოლეტზე ხელი მოისვა. არა! არა! ანგიას კეთილგონიერებამ სძლია და თავი ბედს მიანდო. ცაგურას სასიკვდილოდ გამეტება ქვეყანას აალაპარაკებდა. რა ცხენი და რა უბრალოდ გააფუჭაო! დამწვარზე მღველარის გადასხმას ისევ სიკვდილი ერჩინა. იმას მაინც იტყოდნენ, ვაჟკაცი იყო და ფათერაკმა იმსხვერპლაო.

სიკვდილი ნამდვილად არ ასცდებო-

და, გონდაბნეული ცხენი რომ საღმე ნაშწარაღში ან ეზოში შევარდნილიყო. ანგია უსათუოდ თავს შეანთხლევდა ზე- და დირეს და ტანჯვასაც წამში მოედებო- და ბოლო. მაგრამ მას შურისძიება სწყუ- როდა. მზად იყო, რომელიც გნებავთ დანაშაული ჩაედინა, ოღონდ თავქეიფა ბრილელებსათვის რაიმე ევნო და ამით სამაგიერო გადაეხადა. ანგიას თვალში ბრილის ყველა მკვიდრი — დიდი თუ- პატარა, ქალი თუ კაცი, მოხუცი თუ ახალგაზრდა — ერთი იყო. ამ ცბელ გუ- ლზე, თუკი ხელი მიუწევდებოდა, ყვე- ლას საშინელ სატანჯველში ჩაპყრიდა...

„ოღონდ გადავჩე, ოღონდ ახლა გადავჩე!“ — ჩურჩულებდა, გმინავ- და და უნაგირზე აბედივით დაკოსებუ- ლმა აღარ იცოდა, როგორღა მოქცეუ- ლიყო.

ცხენოსანი მღვერის ხმა ჯერ კიდევ მაშინ ვაიგონა, როცა ხილზე გადმოდიო- და. მალე დაინახა, როგორ გააფთრებუ- ლი მოაწყდნენ ხიდის იქითა ყურეს და დასქვიცილეს, ნუ გეშინია, ანგი, აქა ვა- რთო.

ცაგურა გადაირია. ფრთები გამოისხა. მღვერები მალე ჩამორჩნენ. ანგიას მა- ნამდე უნდა ელონა რამე, სანამ ისინი ხელახლა გამოჩნდებოდნენ და უნაგი- რიდან როგორმე გადმომხტარიყო. უე- ნებლად გადარჩენას მის ადგილზე მყო- ფი ეშმაკიც ვერ შეძლებდა. თუ გადმო- ხტომის დროს სიმარჯვეს ვერ გამოიჩენ- და და დაეცემოდა, ზეზე, ალბათ, ვე- ლარც წაოღებოდა. მღვერებიც მამინ- ვე მოცივდებოდნენ. ამათ მოსეირთა მთელი გუნდი და ქორწილში უზომოდ გამომთვრალი სოფლის ფერშალი მოპ- ყვებოდა. დასახიჩრებულ ანგიას საკა- ცით წაიყვანდნენ...

უეცრად კენესა აღმოხდა და თვალეზი დააქყიტა. უნაგირი მოირყა ცხენის ზე- რგზე. ღვედი თუ გაწყდა ან აპზინდის ენა მოიკეცა.. ანგიაზე უკეთ ვინ იცოდა, რა უნდა მომხდარიყო ორი-სამი წამის შემდეგ. უნაგირი მარჯვნივ ან მარცხ- ნივ გადაცურდებოდა და ერთბაშად მო- ექცეოდა ცხენის მუტელქვეშ. ეს ამბავი

ისე სწრაფად მოხდებოდა, ანგია ხელის განძრევასაც ვეღარ მოასწრებდა.

ბევრი როდიღა უფიქრია. უნაგირს ხელისგულებით დაეყრდნო, აიწია და ძირს თვალუბდასტუქული გადმოეშვა. ვი- დრე მიწაზე დაეცემოდა; ძალიან დიდ- ხანს მოფრინავდა. ქარი ზუზუნით სცე- მდა პირსახეში და ყურებში წიოდა. უცებ გამაყრუებელი ბრაგვანი მოესმა. ეს დაცემის ხმა იყო. „უცხალი ვარ?“ — ჰკითხა თავს და ამ დროს რაღაცა ძალამ ისევ ბურთივით აისროლა მა- ლლა. სანამ ხელახლა დაეცემოდა, თვა- ლების გახელა მოასწრო. ირგვლივ თი- ვის ზვინები და მწვანე მინდორი იყო. წელი აიქნია, ფეხზე წამოვარდნას აპი- რებდა. ამის მაგიერად ბეჭვებით დაეცა, ქვასანაყივით მაგარი ნიკაპი ლავიწის ძეაღს დაპყრა და ენა მოიწყწკა. თვალე- ბმა ნაპერწყლეზი გაპყარეს.

მაგრამ ცხენი? თავი რის ვაივავლაზით მიატრიაღა და გზას გაპხეღა. რისამე დანახვა თითქმის შეუძლებელი იყო. გზაზე მტერის კორიანტელი იღგა. ცაგუ- რას უნაგირი გადმოეგდო, აეთრია და კიდევ უფრო დამფრთხალი და გამშა- გებული მიჰქროდა მტერის ღრუბელში. მხოლოდ ხანდახან გამოჩნდებოდა ხო- ლმე...

სოფლის მხრიდან ცხენების თქარა- თქური მოისმა. ანგიას გაახსენდა: მღე- ვარი აგერ-აგერ თავზე დაადგებოდა. წამოჯდა, პისტოლეტი იმიშვლა, ვაზნა პირში მისცა და დაიღრიაღა:

— დაბრუნდით უკან! ახლოს არა- ვინ მომეკაროს! მოგვლავ ვიღაცას! ახლავე დაბრუნდით უკან! მე თქვენ გეუბნებით! დაბრუნდით, თუ არა გეს- ვრითო!..

თვალეზი ცრემლით ჰქონდა სახე- ხმა უთრთოღა.

მღვერებმა ძლივს მოასწრეს მტერში გახვეული უბელო ცხენების შეჩერ- ება. ანგიას უცხენოდ ნახვა, არაადამიან- ნური ყვირილი, მუქარა და იარაღის მოღერება იმდენად მოულოდნელი იყო, რომ პირველ წუთს ყველა ბერივით და- იბნა. შემდეგ მიხედნენ, რაც მომხდარ-

იყო, სადავეები მოზიდეს, ცხენებს წყეპლა გაუზუზუნეს და უკან მიატრიალეს. მალე იმ ადგილას, სადაც მოულოდნელი სანახაობით ენადამბული ცხენოსანი მდევრები იღვნენ, მტვრის მიფუშული მოფუშული ზეინი დარჩა — რომელიც თანდათან იზრდებოდა, ფუფუნებოდა და ღრუბლებიდან გამოშვებულ მზეს აბნელებდა.

ანგიამ სისხლი გამოაფურთხა. ნახევარი საათი მაინც გაივლიდა, სანამ შიშნაქამი მდევრები უკან დაბრუნდებოდნენ და თან „მაშველ ძალასაც“ მოიყვანდნენ. იმათ მოსვლამდე ანგია აქაურობას როგორმე გაეცლებოდა. არც დასჭირდებოდა ამდენი დრო. სისხლი ისევ გამოაფურთხა და თითი კბილებზე მოისვა. ყველა, გარდა იმ ერთი საძირკე კბილისა, შარშანწინ რომ დაუზიანდა და კიდევაც ამოუღეს, თავის ადგილზე იყო, მხოლოდ ენა უხურდა, ეწვოდა და პირი ისევ მოტკბო და სქელი სითხით ევსებოდა.

ტყემდე კოკლობით იარა. ფხვიერ მიწაზე ცხენის ახალი კვალი ნახა და გულში იმედი გაელემა — იქნებ ცაგურა სადმე ახლოს ბალახს ძოვდეს და დაეწიო.

მაგრამ სად წასულიყო? აქამდე ეს კითხვა არ დაჰადებია. ახლა დაეხადა და შეკრთა. ნუთუ უკან, ბრილიში? თუ დღესვე განყოფილების უფროსს ხლებოდა და თავაშვებულ ბრილელებსათვის ანგარიში გაესწორებინა? ახლა საკითხავი ეს იყო: რას იტყოდა იქ? ბრალს ვის დასდებდა? ვინ რა დანაშაული ჩაიდინა, რომ კანონის წინაშე პასუხი ეგო?

9

ცხენმა შორიდანვე დაინახა შუა გზაში გახილული კაცი და გვერდის აქცევა დააპირა. მისდა სავალალოდ, გზიდან გადახვევას აქ თვით ჭინკაც ვერ შესძლებდა. მარჯვენა მხარეს ნესტიით ჩამოღვენილი ფრიალო კლდე იყო აღმართული, ხოლო მარცხნივ, უძირო ხრამის ფსკერზე, აქაფებული რიონი ბრღვენიავდა. კაცს ხელში მოზრდილი

კეტი ეკავა. მეტი ღონე არ გაუქმებოთ ქანცამოლულმა ცაგურამ: წინააღმდეგ შეანელა ნაბიჯი და აქეთ-იქით დაიწყო ყურება. გული უკან დაბრუნებას ეუბნებოდა...

გერვასი ხედავდა, რომ ცხენი დაუზოგავად ნაჭენები იყო და ოფლში ცურავდა. უცებ მუცელზე ჩამოკონწიალებული ღვედის ნაგლეჯი დაინახა და ელდა ეცა. რა მოხდა? ნუთუ ცხენმა პატრონი ძირს გადმოაგდო და ამიტომაც ასე გამხეცებული მოჰქნობდა თავდალმა?

— ვანო! — ხმამალა დაიყვირა გერვასიმ, — იპი!

— მე მიძახი, ბიჭო? — ხიდიდან მოაწვდინა ხმა დაბალ-დაბალმა, შუახნის კაცმა, რომელსაც დაბერილი ლოყები და მაჩვის წვრილი თვალები ჰქონდა.

— ამას ხედავ? — გერვასიმ გზის გასწვრივ გაიშვირა ხელი და რა დარწმუნდა, ვანო ვერ ხედავსო, დაუმატა: — ცხენია...

მაჩვისთვალეზიანი კაცი ხიდის მოაჯირს მოსცილდა და კილომეტრების მაჩვენებელ რკინის ბოძთან გამოვიდა.

— ანგია ხინველის ცხენს გავს, — ამბობდა გერვასი, — იცანი? ის არის, ნამდვილად!

ანგია ხინველის სახელის გაგონებისთანავე მაჩვისთვალეზიანი კაცი მუხლებში ჩაიზნა, თითქოს ჩაბუქნაო და თუ წამის წინ მიიმედ მოაბიჯებდა ხიდზე, ახლა უკვე მოსწრაფებულად წამოცუნცულდა.

— კი, მართალია, ანგიასას გავს... — რაღაც საპასუხო შეკითხვისმავგარად თქვა მან, როცა გზაზე გავიდა და ცხენს დააკვირდა, — კი, იმისია. ცაგურა! თავათ ანგია რა უყო ნეტა?

გერვასიმ შორიდანვე შეატყო: ვანო გუგეშაშვილს გული უცნაურად შეუფრთხილდა. ახლა ამის მიზეზის გამოძიების დრო არ იყო. ცხენი უნდა დაეჭირა და მერე ანგიას ვასდგომოდა. ამიტომ ვანო გუგეშაშვილის ბოლო სიტყვისათვის ყურადღებას აღარ უგდია. ტყავის პალტოს გაქონილი ჭიბები მოიჩხრია

და ცაგურას ფეხაკრფით მიუახლოვდა.

ცხენი გაქვავებული იდგა. ამაყი, ცეცხლოვანი თვალები ისევ უღლაღდა, როგორც წინა დღეს. ვერ შეიტყობდი, რომელ წუთში მოსხლტებოდა და პირს საით იზამდა. გერვასი სულ ახლოს მივიდა და ხელი გაუწოდა. ცაგურა როდღი დამფრთხალა. გრძელი კისერი კიდევ უფრო დაიგრძელა და ხორკლიანი მოლურჯო ენა კაცის ხელისგულზე დადებულ შაქრის კენიტს მოავლო.

გერვასის არყის სუნი ეცა. ნუთუ ცხენს უღიოდა? ნაბიჯი წინ წარსდგა და თუმცა ცაგურა უკან-უკან იწევდა, წინა ფეხებში ამოხლართულ ალვირს ხელი სტაცა. ცაგურას მართლა უღიოდა არყის სუნი.

— დაიჭირე? — მოატანა ქვემოდან გუგეშაშვილმა.

— მოდი, მოდი აქ, კაცო!
ვანომ კისერი მხრებში ჩარგო და გამოიქცა.

— ახლოს მოდი! — უთხრა გერვასიმ და ცხენს ლაფშებში მოუჭირა ხელი, პირი გაადებინა, — უსუნე!

— უჰ! — შეჰყვირა გუგეშაშვილმა და სახელარქვილმა უკან დაიხია, — არაყი უსმევიათ იმ შობელძაღვლებს!

— რა ვუყოთ ახლა?
— გადაძახე მხერხავებს. ცხენს მე გავაჩერებ.

გერვასი ორცეცხლშუა იყო. დილაადრიან ავლილი სატვირთო მანქანები ახლა უკვე ჩამოივლიდნენ და ვაითუ უნებართვოდ მოჭრილი ხეები ვაეპარებინათ ამისთანა დროს ხიდს როგორ მოსცილდები! არა და, ორივე მანქანა მორკების წასაღებად ამოვიდა და საბუთი კი არცერთს არ ჰქონდა...

ცხენი შეკრთა. დაიჭიხინა. კაცებმა უმალ იღმა გაჰხედეს ზხას. დიდება შენდა, ღმერთო! ბექზე ანგია ხინველი გადმოდგა. აქედან სახეს ვერ გაარჩევდი, მაგრამ ზურგზე ღვედებჩამოკონწიალებული უნაგირი ჰქონდა წამოკიდებული და ამით იცნეს, წუთით ვანოსაც და

გერვასისაც ხმის ამოღების უნარი წაერთვათ. გუშინ ისე კოხტად გამოწყვეტილი ბიჭი ანგია ხინველი საცოდავი შესახლდა. ვი იყო. თავდაღმართში ფეხებს ძლივს მიათრევდა და ასე იფიჭრებდი, მძიმე და მოუხერხებელი ტვირთით წელში გაზნეტილი ან ახლა წიქცევა, ან ახლაო.

ვანო გუგეშაშვილმა ძლივს მოისახრა, რომ ამხანავს მიშველუბა ესაპიროებოდა. ცხენის ალვირი ისევ გაოგნებულ გერვასის მიაჩეჩა და შესახვედრად გაიქცა. როცა უნაგირს ართმევდა, ანგია ძლივს აიღო თავი და შემოჰხედა. ცნობით მგონი არ უცენია. საწყალს ამდენი ღონეც აღარ ჰქონდა. იქვე ჩაქდა, ნიდაყვებით მუხლებს დაეყრდნო და პირსახე მავებსშუა ჩარგო.

— ძალიან მთვრალია! — დაასკვნა ვანომ და გერვასის ხელით ანიშნა, ცხენი ახლოს მოეყვანა, — ამდენი მაინც რამ დააღუეინა!

— მთვრალია? — გერვასიმ ცხენი მოეყვანა. ისიც გუგეშაშვილის მსგავსად ცდილობდა შეწუხებულს და თავზარდაცემულს ყოფილიყო და ცოტათი კიდევ ახერხებდა ამას.

— კი, ბევრი უსმევიათ იმ შობელძაღვლებს! — უპასუხა ვანომ, უნაგირი მიწაზე დასდო და ხინველს ჩასძახა: — შევკაზმოთ, ბიჭო? შექდები?

ბურანში მყოფ ანგიას, ეტყობოდა, ხმა ეცნო, მის გაგონებას აქ არ მოელოდა და ტყვიასავით დამძიმებული თავი ასწია. შემოწმება თუ მოინდომა, ხომ არ მომეყურაო.

— გამარჯობა! — უთხრა ვანომ.
— რა გინდა აქ? — საპასუხო სალმისა და შესავლის გარეშე ჰკითხა ანგია.

— უხელფასოში ვარ... — გუგეშაშვილი ამკითხვას არ მოელოდა, დაიბნა, მაჩვის თვალები ააფახულა და კისერი მხრებში ჩარგო, — ამოვიარე. მე ვთქვი...

— რა თქვი?
— მე ვთქვი...
— შენ ვერ მომატყუებ მე. კაი მამაძალი ხარ!

ანგია ჯერ ხელებით დაეყრდნო მიწას, მერე წამოიჩოქა და ტანჯვა-წვალებით დაიწყო ფეხზე წამოდგომა.

— მიდი, მოეხმარე! — მიაძახა გერვასიმ ვანოს, მაგრამ ის უფრო აღრე მივარდა ამხანაგს, წელზე ხელი მოკხვია და მხარში შეუღდა.

— რაზე მაგინებ, ანგო, ჩემი რა ბრაღია.

— მე არ ვაგინებ. რაც გეკუთვნის.. იმას გეუბნები. კაი მამაძალი ხარ. ცხენი სად არის ჩემი?

— აგერ არ უკავია გერვასის?

— უშვას ხელი, რა მავისი დაკავება უნდა!

— უნავირი დავადგათ?

— წადით. მე დავადგამ.

— მოგეხმარებით, შე კაცო, რა დიდი ამბავია!

ვანომ ამხანაგს თავი დაანება, უნა-

გირს ორივე ხელი ამოსდო და არყის სუნით აქოთებულ ცხენისაკენ წააფხოკილა.

— ე ლედეები სულ დაგლეჯილა და რალათი დავამაგროთ, ბიჭო? — მოუბრუნდა ცოტა ხნის შემდეგ ჩამოღვენთილ კლდეზე ნიდაყვითა და მხრით მინდობილ ანგიას.

— თუ არ დამაგრდება.. ახლა ეგ მადარდე!

— ზიდთან ჩავიდეთ. მხერხავეებს ბამბის ძაფს გამოვართმევ.

სამივე ნელი ნაბიჯით დაჰყვა თავდაღმართს. წინ გერვასი მიდიოდა და ცხენი მიჰყავდა. უკან ანგია და ვანო მისდევდნენ.

— კარგ ღროს შეგხვდი, — გადაულაპარაკა თავისთავით კმაყოფილმა ვანო გუგუშაშვილმა ამხანაგს.

— კი, — დაეთანხმა ანგია, — მეც რატომ არ შეგხვდი იმ ღროს...

ღ ე ქ ს ე ბ ი

ბალახისფერი გრძელკუდა ხვლიკი

ანტილის ზღვაში, ანტილის ზღვაში
(კარიბის ზღვასაც რომ ვძახიან)
ტალღის მათრახით აჭრელებულა,
გარს თეთრი ჭაფი შემოუვლია
და გალურსულა თაკარა მზეში,
თავს დასტრიალებს ჭარი აშარი,
გული კი არა, სიმღერა კენესის
და ძველ რუკაზე ირწევა კუბა:
ბალახისფერი გრძელკუდა ხვლიკი
სველი ჭვებივით აცეცებს თვალებს.

შაქრის ლერწამი მოუწნავს გვირგვინს,
განა ყვავილით, ეკლით მოუწნავს,
და ჯილით ივლის მონა ბედკრული,
არ დაანახვებს არავის ვკალს,
შორით დედოფალს მიამგვანებენ,

თვალს მოატყუებს მშველის გვირგვინი..
ნაღველი ახრჩობს, მწარე ნაღველი
და ძველ რუკაზე ირწევა კუბა:
ბალახისფერი გრძელკუდა ხვლიკი
სველი ჭვებივით აცეცებს თვალებს.

მაგრამ იცოდე, ზღვის მეციხოვნე,
უკვე ელავენ გრძელი შუბები
და ყველა გულში ცეცხლი ანთია,
გუგუნი გააქვთ აქონრილ ტალღებს,
ჭარი ღმუილით აწყდება ნაპირს
და კიდევ უფრო აღვივებს ზანძარს
და ძალა ერჩის უღონო ხვლიკსაც,
რომ ამოგლიჯოს რუკას ბრჭყალები:
ბალახისფერი გრძელკუდა ხვლიკი
სველი ჭვებივით აცეცებს თვალებს..

რ ო მ ა ნ ს ე რ ო

ტაროს მებტი მარცხალი აქვს...

ტაროს მეტი მარცხალი აქვს,
სიმინდის ერთ ტაროს,
ვიდრე კასტროს ლაშქარია,
რომ ჩამოაყვია „გრანმას“.
ზღვა დაუსვდათ ბობოქარი
ტალიკ-ტალიკ ბიჭებს,
განა უღვამ-წვერიანებს,
მაშინ უწვევრულებს.
თავს პეპლები ეხვეოდათ,
ძირს საფლობი იყო...
და სიკვდილი აედგენათ
ჯარისკაცის დარად.

იმ ჯარისკაცს ყავისფერი
ტანსაცმელი ეცვა,
ამერიკულ თოფს ესროდა
ყოველ კუთხე-კუნჭულს,
ზოგს სიცოცხლე მოუსწრაფა,
ზოგი მკერდში დასჭრა,
ვინც გადარჩა, არ დაეცა,
იმედის გზას მისდევს.
და აყვადნენ ბილიკები
სიმღერების ცეცხლით.
ტყვია ვაგაკაცს დაეძებდა,
ვაგაკაცი კი—ბალბას.

შორს სიერა აკაიფდა,
გული იქით გასწვეს,
სადაც მარტო არწივები
დაფრინავენ ცაში.

სიერაზე თავის ბიჭებს
ეტყვის ფიდელ კასტრო:
— მალე თავველე დაფრენით,
სისხლით მოფრწყოთ ბარი.

მას პრემიას ლურჯი მთები...

ცას ერთიან ლურჯი მთები,
ჩანჩქერები ჰქუხან.
თვალეც გიცნობს, გულიც გიცნობს,
ორიენტეს მხარე!
შენს ჭაღარა ხეობებში
ცხრათვალა მზე ბუდობს
და კლდის ძარღვებს, როგორც სისხლი,
შუქი უვლის მზისა.
ვით ტურკინოს კალთებიდან
მოვარდნილი ღვარი,
შენს შუბლს მოსწყდა ქარიშხალი,
ყიჟინა და გმინვა —
ფიდელ კასტრომ გაიყოლა
არწივების ჯარი,
არწივებით გადაავლო
თვალი ყავის ყანებს,
გატეხა და გადააგლო,

ფეხი დაჰკრა ბორკილს,
ხალხი მორბის, დაინახა,
არწივს უხმობს ორბი.
ამაზონის ტალღეებით
გაიწივს განზე.
განთიადი დასციმციმებთ,
განთიადი მოაჭეთ.
დროა, გულო, გაიღვიძე,
შეძახილის დროა!
ფიდელ კასტრო წამოსულა,
საცა არის, მოვა!
შეძახილი ხელბეჩვით
აღმართულა გზებზე,
კოფრინი ხელეზი კი
ძველ სიმღერებს ჰგვანან
და სიმღერა ფრინველივით
დანავარდობს ცაში.

კისკვიას იმედი აქვს...

კისკვიას იმედი აქვს
და ბატისტა გარბის,
მიწაზე არ გაეფლებს,
მიაშურებს ჰაერს.
უკან მისდევს წარბშეკრული
გენერლების კუდი.
ქუდი ეწვის და ყორანი
დასტრიალებს თავზე.
ცაში განა ღრუბელია,
რისხვა იქცა ღრუბლად.
ხალხი იმედს ეგებება,
ეთხოვება ნაღველს.
ხალხო, მტერი გაქცეულა,
მალა, მალა ფრინავს,

შიშის ზარი დასცემია,
წაქცეულა გზაში...
განა შავი მდინარეა,
ქარი არხვეს გიშერს —
წვერი მკერდზე აფენიათ
ფიდელ კასტროს ბიჭებს.
დოს რიოსის პალმას ეტრფის
დონ სან-პედროს პალმა.
და პალმები მზიარულად
ლილინებენ ქარში.
სისხლისფერი დაისია
თუ სისხამი დილა,
მანც ხედავს ხოსე მარტი
თავის მზისფერ გვირგვინს
და მასეოს სატყუარიც
ძველებურად ბრწყინავს:
ისე ჩანან ორივენი,
ვით სამშობლოს ფრთები.

¹ ძველად კისკვია ერქვა
კუნძულ სანტო-დომინგოს.

აკრილს თეთრი კაბა ეცვია...

აკრილს თეთრი კაბა ეცვია,
 ალაგ-ალაგ მწვანე —
 სანატრული პატარძალი
 მორთულიყო უცხოოდ,
 როცა ჭარმა ჩრდილოეთით
 მოიყოლა სუსხი,
 ყანადებმა ხომალდები
 მიაყენეს ხირონს.
 გულში ტყვია დაუმიწვნეს,
 ზურგში ბასრი დანა,
 განა დღისით, განა მზისით,
 აეფარნენ ღამეს,
 ჩვენი სისხლი მოაწყურეს,
 დაახარბეს ფული
 და უბრძანეს ინგლისურად:
 მოკალითო კუბა,

ცრემლის გუბე დააყენეთ
 დაადექით ღრუბლად,
 წინ დაუდგით ჭირისუფალს
 ოცნებების კუბო.
 მაგრამ ხალხი რის ხალხია,
 თუ არ დახვდა დუშმანს —
 ქუდზე კაცი გამოვიდა,
 კუდზე ფეხი დასცხეს,
 გულზე ცეცხლი წაიკიდეს,
 ხომალდები დაწვეს,
 ზღვაშიც სდიეს, წააქციეს
 და ჩაყარეს ზღვაში.
 ჩვენი მოკვლის მოწადინეც,
 ჩვენი ფიქრის მტერო,
 ჩვენ ვიცოცხლებთ სიკვდილშიაც
 და მკვდარს ვერა გგნახავ!

ღვას ბიზონი იმპერიის...

ღვას ბიზონი იმპერიის,
 ჩლიქით ჩიჩქნის მიწას,
 ზმუის, თვალებს აბრიალებს,
 ფეხქვეშ ითხრის ორმოს.
 გულში დარდი ჩასდგომია,
 შატრის ღერწამს ცოხნის,
 ბიზონს ყელზე დასდგომია.
 სპილენძი და კალა.
 მუცელი ჰგვრემს, გაბერილა,
 ნავთი ოფლად მოსდის.
 სხივს ამოად ერქინება,
 თვალი მოსჭრა უკვებ
 და ქუხილსაც ვეღარ იტანს,
 წართმეულია სენა.
 კარიბის ზღვას თეთრი მტრედი
 დასტრიალებს თავზე —

და ოცნება თოფთან უდევს
 გულანთებულ კუბას.
 სიყვარულიც თოფისწამლად
 შეუნახავს გულში.
 სასთუმალიც მაგარი აქვს —
 იმედი და რკინა,
 არწივების სამშობლოა,
 ვაჟკაცების ბინა.
 და ბიზონი ზღვას უცქერის,
 ძლივას აჭნევს კისერს,
 ჩლიქებიდან სისხლი მოსდის,
 მაინც ჩიჩქნის მიწას.
 თხარე, თხარე, თვალდამდგარო,
 მზეჩამქრალო ხარო,
 სასიკვდილოდ გადამდგარო,
 შენვე ითხრი საფლავს!

მივესალგები ზროპის

ტროპიკო,
 მზისფრად დაგინთია ჭიაკოკონა
 და დამკრახულან თეთრი ღრუბლები,
 ცაც ატყრეცილა,
 მზიანი თალი შუადღისა
 თავს დასდგომია.

შენ ხრუკავ გულში
 დარდას და ნალველს,
 როგორც ტრელ ხელივებს,
 შეყუჟულებს მწვანე ფოთლებში.
 ქარის თვლებს საპნავ,
 შარავჯაზე რომ ჭრიალებენ,

გულს უფრიალებ დასიცხულ პალმებს
და თითქოს გრძელი წითელი ისრით
კემირავ ზღვასავით მღელვარე ტყეებს,
მდინარეების დაძარღვეულ სხეულს.

მიხვალ,
მიყვები ბულიან შარას,
მანათი საესე მიგაჭვს კალათა,
უკან მოგძახის ტკბილი ლერწამი
და ასეხავებს პატარა ფოთლებს,
მათხოვარივით გზადაგზა მოგდევს
და კაიმიტოც დამწიფებულა,
ზანგი ქალივით ირწვება ქარში.
მაგ შენს ღონიერ ხელებსაც ვხედავ,
რომ აღიფებენ მიწაში მარცვალს
და სიცოცხლის ხეს ასხამენ ფოთოლს.
ის ხე ნელნელა მიფრინავს ცისკენ
და ქარაშოტსაც არ ეპუება,
სევდამორეულს
გაგქცა
კორომს.

ვით კრიალოსანს
ვმარცვლავ კუნძულებს
და დავაბოტებ ანტილის ზღვაში.
მინდა ჩემი ხმა გაგაგონო,
ცხელო ტროპიკო,
მარილიანი ფილტვებით ვყვირი
და ქარის ღმუილს
ვეურთებ ძახილს.

(იამაიკაც
საქვეყნოდ ყვირის,
გამაყება შავი სხეული.
არც ჩემი კუბა უმაღლავს ვინმეს
თავის სიმავეს და მულატობას!)

ეკ,
რა ტკბილია და რა მწარეა,
ტროპიკო,
შენი კოცონის ბოლი.
და როგორც ტებში,
ცხელ ილიებში
ჩუმად ინახავ შხაპუნა წვიმებს.

განა არ ვიცი,
რატომ მომეცი
მუშტი, ძალა და გულთანება —
ტყე-ტყე დადვივარ ღმერთი ველური
და მუშტით ვამტვრევ ქოქოსის კაკლებს.
თვალის იმიტომ ამიხილე —
გზად არ წავაწყდე
და მოვერიდო მედუმლე ვეფხვებს.
გამიმახვილე ყურთანმენა,
რომ უშალ ვიცნო
ვისი ცხენებიც გაივლიან
გზაჯვარედინზე.

ვიცი,
ტროპიკო,
შენმიერია
და შენ გიმაღლი ამ ჩემს შავ სხეულს,
ღონიერ მკლავებს,
და ხუჭუჭ ქორორს,
პირველქმნილ ვენებას
და სისხლს უძველესს,
შენი სისხლივით ცხელსა და წითელს.

ვიცი,
ტროპიკო,
შენმიერია
და შენ გიმაღლი ამ მზიან დღეებს,
იაგუარის ღონიერ კუდასაც,
გველის ნერწყვსა და მწვანე ჭანჭრობებს,
სადაც მწყურვალი დაძრწის ნადირი.

ვიცი,
ტროპიკო,
შენმიერია
და შენ გიმაღლი ამ ბალღურ ხალისს,
შენი მზისფერი გზით რომ მატარებს,
ტანზე რომ მახვევს ცეცხლისფერ
სარტყელს.

და ცა,
ზღვასავით უკიდევანო,
სულ ბლუჯა-ბლუჯა მყარის
ვარსკვლავებს.

ხისუური ბაღადა

ზღვას ხსივი დასთამაშებდა,
 ნაპირს ჰკოცნიდა წყალი.
 გულის სწორს ვთხოვე წყალობა,
 საწყლად მომაპყრო თვალი
 და მითხრა გულის პასუხი:
 „ნეტავ ტაღლა მქნა ზღვაში,
 სულ აღმა-დაღმა ვივლიდი,
 შეგიფვარებდი მაშინ.
 ანდა ზღვად ვიქცე ნეტავი,
 ჭარმა დამჭროლოს ზენამ,
 ნაღველი გადაფიყარო,
 გულს ჩავისახლო ზენა“.
 თვალეები ამოგუმზრალე, —
 არ ვარგა ცრემლთა დენა,
 ვაკოცე, ბევრი ვაკოცე,
 ავალულულღე ვნა:
 — უშენოდ, აბა, რაღა ვქნა,
 უშენოდ, აბა, რა ვქნა!
 თუ ზღვად იქცევი, ტაღლა მქნა,
 ტაღლად იქცევი — ზღვა მქნა!

ბაღში წყლის პირას ვისხედით,
 ამინდი იდგა წყნარი.
 ქარი კი ჰჭროდა, ოლონდაც
 ჩვენ არ გვიჭროდა ქარი.
 ნაკადულს თვალი დაადგა
 და აჩურჩულდა ქალი:
 „ნეტავ ყვავილად მაქცია
 და შენ მასხურო წყალი.
 ანდა მზედ ვიქცე ნეტავი,
 მთელი ქვეყანა მოვრთო.“

სულ ვაცოცხლებდი ყვავილებს,
 არ დავაჭკნობდი ფოთოლს“.
 ნუმც მომეშალოს ნურასდროს
 ის წამიერი ღებნა —
 ვარდი გაგუპე, ვაკოცე,
 ძლივას დავძარი ვნა:
 — შე მხოლოდ შენი დარდი მკლავს,
 ისეთს რას იზამ — ვერ ვქნა!
 თუ მზედ იქცევი, ვარდი მქნა,
 ვარდად იქცევი — მზე მქნა!

სასაფლაოზე ბინდი წევს,
 საყვავილეა მჭკნარი...
 და გვერდით მომდევს სიცოცხლე,
 დადღივარ როგორც მთვრალი.
 (ქარი ქნარს ჩუმად აკენესებს,
 დარდს ვერ აქარვებს ქარი.
 ხავსიან ლოდებს დასტირის
 ხავსმოდებული ქნარი)
 და მესმის სატრფოს ჩურჩული,
 გულს მორევია ზაფრა:
 „სხვაგან არ მინდა სიკვდილი,
 აქვე გავითხრი საფლავს,
 ლოგინად მიწას დავიგებ,
 ქვას დავიხუროვ საბნად“.
 — მაგას რას ამბობ, — ვუთხარი, —
 აღარ ვიყვარე არ აღბათ!
 არც — არა ვარდად ვიქცევი,
 არც — არა ბურქად მაყვლის,
 ჯვრად დაგადგები საფლავზე,
 სიკვდილიც ვეღარ გაგვყრის!

თარგმანი გურამ კოპიაშვილისა

წიგნი ღრუბლები

რომანი

ნაწილი პირველი

დუმილი

ითამაშეთ უნაყოფო

აქ მოითათბირეს: ბენედიქტე და ბათუ მოულოდნელად ესტუმრებოდნენ გენადის „ძველი“ მეგობრების დანახვისას გენადი ცას ეწეოდა სიხარულით, და ისე დიდი იქნებოდა მისი ბედნიერება, თავს ვეღარ შეიკავებდა, რომ მეზობლებისთვის არ გაეზიარებინა. მოიპატარებდა ყველაზე ანგარიშგასაწევე მეზობელს — სამსონის ავადმყოფობასა და ბინაზე თვალბდაცეცებულ ლოლა ქარამაშვილს, და საბლის რწმუნებულს, ლუტუ ბეგაშვილს. ეს გენადის გეგმა იყო. ბენედიქტეს რომ პირდაპირ მოეყვანა თავისი სტუდენტი ძმისშვილი და გენადის თანხლებით მომავლადვი სამსონის ბინაში მდგმურად გაემწესებინა, მეზობლები ეჭვს აიღებდნენ და აჭანყდებოდნენ.

ახლა კი:

— ალავერდი თქვენთან! — დაცლავი ჰქონდა ბენედიქტეს გადაულოცა გენადი და შავი ღვინით შეუესო, — აბა, მიირთვით ნათესავების საღღვრძელო!

ეს ნიშანი იყო. მაგრამ ბენედიქტე დუმდა. მაგიდას დაპყურებდა და თავს აკანტურებდა, თითქოს რაღაც გამოუსწორებელი შეცდომის გამო სინანულს გამოხატავდა. ბათუმ ყურები ცქვიტა — როგორც ყოველთვის, ახლაც თან იმი-

ტომ იახლა ბენედიქტემ, რომ საჭირო შემთხვევაში საჭირო სიტყვა ეკარნახა და მძიმე მდგომარეობიდან გამოეყვანა. ეს უთქმელი და დაუწერელი შეთანხმება იყო გულმავიწყ მეფესა და ბრძევეზირს შორის. ვეზირმა ყურები ცქვიტა, რადგან მოეჩვენა, რომ მეფეს დავიწყებოდა, რა საომარი ზერხით მათევისებინა სხვისი ტერიტორია, მაგრამ თურმე ეშვაკობდა კურთხეული მეფე.

— ეჰ, — ამოიოზრა ბენედიქტემ დავითომ ღრმა ფიქრებიდან გამოერკვა — არა ვარ ღირსი... არა ვარ... მე ეს საღღვრძელო არ შემერგება.

— რას ამბობთ, როგორ გეკადრებათ! — წამოიძახა გენადიმ.

— არა ვარ ღირსი... — ხელი ჩაიქნია ბენედიქტემ და ჰქონდა უხალისოდ მიიტანა ტუჩებთან.

— კაცო, არაფერს იტყვი?! — დაფრთხა ბათუ: ბენედიქტეს რომ უსიტყვოდ შეესვა, მთელი გეგმა ჩაიფუშებოდა.

— რა მიქვს სათქმელი, ჩემო ბათუ, ვუკეთებ მე რამეს ნათესავეებს? ვუკეთებ? არაფერს, — ისევე ჩაიქნია ხელი.

— შენ ნათესავეებს კი არა. ეწლიც გადამთიელებს ეხმარები!

— მაშინ რატომ მყავს ჩამწყვდეული ჩემი ერთადერთი ობოლი ძმისშვილი, ჩემი ღუდანა, საერთო საცხოვრებელ-

ში? რატომ ვითქვენ ამას? მთელი წელიწადი რომ დაეჭმებოდები და ერთი წესიერი დასაჭირავებელი ოთახი ვერ გეშოვნე, რატომ დავიკრიფე მერე გულზე ხელები? მე გეკითხებით ახლა, უნდა მიმეტოვებინა ჩემი დუღანა?... თუმცა თქვენ რა შუაში ხართ... მაპატიეთ, — დალია და ღრმად ამოიოხრა.

— ეუბნები ჩემთვის, დავტრიალდებოდი, მიეკითხ-მოეკითხავდი, — უსაყვედურა ბათუმ.

— არც მე ვიცოდი. თორემ სადმე მიგაგნებდი გასაჭირავებელ ოთახს, — თქვა გენადიმ ბამაღლა, რომ ლოლასა და ლუტუს გაეგონათ.

— გენადი! — უცერად ხმა ამოიღო სახლის რწმუნებულმა ლუტუ ბეგაშვილმა და ხელები ერთმანეთზე შეიხოცა, — მე ერთი კარგი აზრი დამეზადა!

„მგონი, წამოვიგო!“ — გაიფიქრა გახარებულმა გენადიმ.

— შენს კარგ მეგობარს შეიძლება კარგი საქმე გავუტყუოთ მე და შენ, — განაგრძო ლუტუ.

— რა საქმე?! — ვითომ ვერ მიხვდა გენადი.

— ჩვენს სახლში, კაცო, მეოთხე სართულზე! — ლუტუს მოეჩვენა, რომ ლოლას ნაპერწკლები გამოუცვლდა თვალბოდან.

— რა მეოთხეზე, რა სართულზე? — სულ თავი მოისაწყლა გენადიმ.

— რას ნიშნავს, რომ ამ საქმეებისა არაფერი გესმის! კაცო, საშსონზე გეუბნები, საშსონის ბინაზე, საპი ოთახია ცარიელი!

ამყამად ლოლას თვალებიდან გაცვენილმა ნაპერწკლებმა ლოყები დაუბწყინა ლუტუს გენადის კი გული აუჩვილდა ნეტარებისგან; ასე იოლად გლიჯდა ნარს სხვისი ხელით.

— როგორ გეკადრება. ლუტუ, მომავლავია მოხუცი!

— ჰოდა, იმიტომ გკადრე, არაფერი გესმის-მეთქი, სწორედ მომაცდევს სჭირდება ხმის გამცემი!

— შენი არ მიკვირს, ლუტუ! —

აფეთქდა ლოლა — იმ ქვეყნად წაჰსულს რა ხმის გამცემი უნდა... *შენი ვერცხვი*
გინჯლიქოთქა

— ქალო, პენსიის ფულს ბინის ქირაც დაემატება და უფრო ხეირიანად უმკურნალბენ...

— აღარაფერი მკურნალობა აღარ სჭირდება მკვდარს, შენი არ მიკვირს?! — ლოლა გრძნობდა, როგორ ეცლებოდა ხელიდან ამდენი ხნის ნაოცნებარი მეზობლის ბინა.

— ქალო, ლიდა რომ დღეში ერთხელ შედის...

— საავადმყოფოდანაც მოდიან! — ჩაურთო გენადიმ.

— ჰო, საავადმყოფოდანაც რომ დღეში ერთხელ მოდიან, აგერ, ბატონი ბენედიქტეს მშინშვილი ყოველწუთს გვერდზე ეყოლება, თავს დაადგება... რაზე სწავლობს? — მიმართა ლუტუმ ბენედიქტეს.

— ეე... იმაზე, რა ქვია? — ბათუს გადახედა ბენედიქტემ — იმაზე, ეე.

— საექიმოზე! — საჭირო სიცრუე მიაშველა ბათუმ.

— ბიოლოგიურზე; — გაახსენდა ბენედიქტეს.

— მით უმეტეს. — წამოიძახა გენადიმ, — თუ საექიმოზე სწავლობს, რაღაც-რაღაცეები უკვე ეცოდინება ავადმყოფობის და წამლობის...

— თქვენ ჩემი გავიყება თუ გინდათ. პირდაპირ მითხარათ, — კისერი გაუწითლდა ლოლას, — ერთი მიზრძანეთ, ვისგან უნდა მიიღოთ თანხმობა ბინის გაჭირავებაზე, თუ პატრონი ამ ქვეყნად აღარ არის, თვალი დახუჭული აქვს, ყური დაგმანული, მკვდარი წევს ლოგინში და...

— მკვდარი რა სათქმელია, მაჯა უცემს! — შენიშნა გენადიმ.

— მერე მაჯისცემით დავითვლის ამდენი და ამდენად მანეთი მომეცით ქირალო? ა, რას გაშტერდი! ვისგან უნდა მიიღოს მღვდელთა თანხმობა?

— თანხმობა მე აღრე მივიღე, — თქვა ლუტუმ. — სანამ ეს დაემართებოდა, დამიძახა საწყალმა და მოზოვა,

იქნებ ვინმე სტუდენტი მდგმური მი-
შოვნით, გასაღებიც მე ჩამაბარა, რო-
გორც მოგვსენება, მოვლითაც ჩემი
ცოლი უფლის...

— გასაღები თქვენ ძალით მისაჯეთ-
რეთ! — დავესლა ლოლამ.

— ენა დაიმოკლე, ქალო, გასაღები
სახლის რწმუნებულს უნდა ებაროს...

ამ დროს გენადის დაბალმა, ჩაპუტუ-
ნებულმა ცოლმა, ზედმეტად ბავშვური
გამომეტყველება რომ ჰქონდა, მაგიდას
მოხარული წაბლი შემოაშველა. სამკ-
ვდრო-სასიცოცხლოდ შეტაკებულ მო-
პაექრებზე ორთქლში გახვეულმა თეფ-
შმა შუაში ჩავდებულა მანდილივით
იმოქმედა — ლოლა და ლტუტ მაშინ-
ვე დაღუძნენ, ერთდროულად წამო-
იწიეს სკამებიდან და წაბლი ბლუჯა-
ბლუჯა დაიტაცეს.

ეს დღეილი არ ებიტნავათ შეთქმუ-
ლებს, „გამონახა რაღა დრო“, საყვედუ-
რით ახედა გენადიმ ცოლს. მაგრამ წაბ-
ლი, ეტყობა, შეთქმულთა მხარეზე იყო
— მღელღარ წყლადან ახალამოდებულ-
მა, პირი გამოუთეთქა ლტუტს და გამ-
წარებულს მაგიდაზე მუშტი დაარტყმე-
ვინა:

— ბოლოსდაბოლოს, მე სახლის
რწმუნებული ვარ, თუ ვინ ვარ, წერა-
კითხვის უცოდინარი დედაცაი რო?
კუთას მასწავლის?!

გაკაასებულნი წამოხტა სკამიდან
ლოლა.

— მე ვიცი, რისი რწმუნებულიც ხარ
შენ ამ წუთში, ვიცი, რა ჭიაც გიღიტი-
ნებს, ყველაფერს ვხვდები! — და მო-
ულოდნელად გაეარდა ოთახიდან.

ბენედიქტე ერთბაშად ბურთივით ჩა-
იფულა და შერე თავიდან იწყო გაბერვა.

— მე ვაჩვენებ მაგას ჭიას! — ყვი-
როდა პირდათუქული ლტუტ ბეგა-
შვილი, ეტყობა, ლაპარაკის დროს ტყი-
ვილი უამდებოდა, — მაგან თავის
ქმარს მოუაროს, ის ურჩევნია, — უც-
რად ფეხზე წამოიჭრა, — ბატონო ბე-
ნედიქტე, თუ ჩემი ხათრი ვაქვთ, ახლავ
მოიყვანეთ თქვენი ძმისშვილი და და-
ნარჩენი მე ვიცი, თუ ჩემი ხათრი ვაქვთ,

ბატონო ბენედიქტე... უყურე შენ მაგას!
— წაივლით! — წამოიჭრა ბათუმ,
იცოდა, რომ ასეთ ხელსაწყოზე წუ-
თებს არც ისე ხშირად ჩამორეკავდა
ცხოვრება.

— ჩემთვის უხერხულია, მასპინძელი
ვარ, მაგრამ მართლა აჯობებდა, ახლავ
წასულიყავით, — დაუმატა გენადიმ და
ბათუს თვალი ჩაუქრა.

ბენედიქტე წამოდგა. ყველანი წამო-
იშალნენ.

— მე წავალ, ბატონო ლტუტ, — თქვა
ბენედიქტემ, — თქვენი დიდი ხათრი
მაქვს. წავალ და მოიყვან, როგორც გა-
გიბედათ იმ... იმ დედაცაიმა სიტყვის
შებრუნება, ჰა?

— მოიყვანეთ ახლავ, ახლავ მოიყ-
ვანეთ, და ნახოს მაგ ლოლა, თუ ლუ-
ლაა, ვინ ვარ მე და რა შემიძლია!

— თქვენი ხათრით, ბატონო, ლტუტ.
თორემ მე ხვალამდე არც ვაპირებდი ამ
საქმის მოგვარებას, შეიძლება ვერც
ზეგ მომეცალა... — თქვა ბენედიქტემ.

— ასე მალე? ასე მალე? — გამოგო-
გმანდა სამზარეულოდან გენადის მეუღ-
ლე, ზედმეტად ბავშვური გამომეტყვე-
ლება რომ ჰქონდა, — რამე მიგერთვათ
კიდევ!

— დაბრუნდებიან და მიირთმევენ! —
ეს, წესით, გენადის უნდა ეთქვა, მაგ-
რამ ბენედიქტემ თქვა, ეტყობა, ძალიან
ეჩქარებოდა და ველარ დაუცადა მას-
პინძელს.

— მაგას თუ გონია, მაგის ქმარზე ნაკ-
ლები ვარ რამეში, ძალიან ცდება! —
ველარ მოენელებინა ლტუტ ბეგა-
შვილს.

ბენედიქტე და ბათუ ფაცა-ფუციით
ჩამოცივდნენ რუსთაველის პროსპექ-
ტზე. სული ყელში ამოსდიოდათ. ეჩვე-
ნებოდათ, რომ უკვე ყველაფერი მოგ-
ვარებულა. საქმე დაგვირგვინებულა,
დღდანა კანონიერ მდგმურადაა ჩაწე-
რილი იმ მოხუცის ბინაში, მოხუცი
გარდაცვლილია, ბინა გაყიდულია და
ახლა ფულებს ითვლიან, ყველა თავთა-
ვის წილს. ბათუს ისიც კი ელანდე-

ბოლა, როგორი შერიით შეკურებდა ბენედიქტესა და გენადის — მათ მეტი ხვდათ წილად. მერე ისიც მოელანდა, როგორ გამოუქვითა ბენედიქტემ მოხუცის დასაფლავების ხარკები და როგორ ააფეთქა ამ უსამართლობამ ბათუ. ღუდანას სტუდენტთა ქალაქის სპორტულ მოედანზე მიაგნეს.

— სად უნდა წამოვიდე, ბიძია ბენო?
— ბინა დაგიჭირავე, — მესამედ აყოცა შუბლზე ძმისწულს.

— ბინა კი არა, სასახლეა! — შეასწორა ბათუმი.

— სად, ბიძია ბენო? — ღუდანამ ლურჯი მაისურის სახელოში შემალული ცხვირსახოცი ამოიღო და შუბლზე გადაისვა.

— ქალაქის ცენტრში! ჩქარა ახლა, ჩაიცივი, რას დამსგავსებულხარ მავ შარვალში?!
„რას მიჭირავს, უხდება!“ — გაიფიქრა ბათუმი.

— ბიძია ბენო, მე... მე ქირას ვერ გადავიხდი.

— ქირას შენ არავინ გეკითხება, გაიქციე ახლავე და ჩაიცივი!

— ბიძია ბენო, მე აქ... კარგად ვარ აქ. იმსტიტუტთანაც ახლოს ვარ.

— ცალკე ცხოვრების გეშო არ იცი შენ, და იმიტომ ხარ კარგად.

— ღუდანა! — გამოსძახეს ფრენბურთის მოედნიდან, — ითამაშებ?

— მოიცა, ახლავე! — გაჰყვირა ამხანაგებს, მერე ბენედიქტეს მოუბრუნდა, — არ მინდა, ბიძია ბენო, ცალკე ოთახი!

— ბიძაშენი რომ გელაპარაკება, გაიგონე!

— უნდა გაუგონო, შენ კი არა, მთელი აღმასკომი უგონებს!

— ღუ-და-ნაა!

— მოვდივარ!

ბენედიქტემ მკლავში ხელი ჩასჭიდა.

— სად მიდიხარ, გოგო, მე შენი გულისთვის მთელი ქალაქი შემოვირბინე, როგორც იქნა, ვიშოვნე გასაქირავებელი ოთახი და...

— კი მაგრამ, ბიძია, — აღარ დაამ-

თავრებინა ღუდანამ, — სამი წელი უკვე, რაც აქ ვცხოვრობ, დაეჭვებულნი ბევრი მეცადინეობა!

— ღუ-და-ნაა!

— მესმის, პო!

— შენი ბარგი-ბარხანა მერე წამოვიღოთ, ჯერ ოთახი ნახე, — დასთმო ბენედიქტემ, — ჩვენთანაც ახლოს იქნები, დეიდა მარგოსაც ხანდახან ხელს წამოუტკრავ საქმეზე, ისიც შეგეშველება.

„უარს ვიტყვი, რაც არ უნდა ოთახი იყოს, არ დავრჩები!“

— ღუდანა, მოდიხარ თუ არა?

— ითამაშეთ უჩემოდ!

მიაბიჯებდა ღუდანა გაზონებს შორის გაწოლილ ასფალტის ვიწრო ხეივანში. თეთრი საცხოვრებელი კორპუსებისაკენ, და ცდილობდა წარმოედგინა თავისი თავი იმ უცხო ბინაში, ცალკე, ამხანაგებისაგან მოშორებით. მიაბიჯებდა და, მისდაუნებურად, თავს აქნევდა, გულში უარს ეუბნებოდა ბენედიქტეს. „მესამე წელია, რაც ჩამოვედი და ერთხელ არ მოვეუკითხე. ახლა რა მოეჩვენა? ალბათ სინდისმა შეაწუხა. მაინც ძმისშვილად ვეკუთვნი, რაც არ უნდა იყოს.“

ბენედიქტე ღუდანას მამის ნამდვილი ძმა არ იყო. როცა მეუღლეებს გამოჩენულუბმა — ერთის დედა და მეორის მამამ — ერთმანეთი შეირთეს, ახალგაზრდაწერილ ცოლ-ქმარს თითო-თითო ბიჭი მოჰყვამთ ძველი ოჯახებიდან.

სახლის რწმუნებულმა, ღუტუ ბეგაშვილმა, ორჯერ გადაატრიალა ვასალები და ხის მძიმე კარს მიაწვა. თითქოს კარს უკან იცდიდაო, სიგრილე სწრაფად გამოიჭრა დახუთულ დერეფანში. ოთახში პირველად ღუტუს ცოლმა, ლიდამ შეაბიჯა, ხელში სადილის კოვზი და ბრინჯის ნახარშით სავსე თეფში უკანკალუბდა. მას ღუტუ შეჰყვია, მერე ბათუ, ბენედიქტე, ღუდანა, გენადი ბოლოს შევიდა. დიდი, ოთხკუთხა დარბაზის ორივე ფანჯარა ღია იყო მოხუცი ტახტზე იწვა. ჩონჩხნადქცეული ხელის-

პრეტენზიები მუცელზე ეწყო. ნიკაძისა და კერიშალის ძვლები ამობურცვოდა, თითქოს სულ ახლახან გაზრდოდა, საბანიც თითქოს პირდაპირ ლეზზე ეფინა.

კედელზე მოხუცი ქალის გადიდებული ფოტოპორტრეტი ეკიდა, შავარშია-შემოვლებული სურათის ქვეშ, პატარა მაგიდაზე, სამგლოვიარო გვირგვინებიდან მოხსნილი წითელი და თეთრი აბრეშუმის ტრძელი ლენტები ეყარა.

ჯერ ავადმყოფის სახემ დააფრთხო ბენედიქტი, მერე ეს შიში უფრო დიდმა შიშმა დაფარა, — ვაი, თუ უკვე მკვდარიაო.

ბათუს ძალიან ეშინოდა მიცვალებულებს, მით უმეტეს, თუ მათი უეცრად გამოცოცხლება იყო მოსალოდნელი. ამ მოხუცებულები ექიმები თურმე ამბობდნენ, ლეტარგიულ ძილშია და როდის გაიღვიძებს არ ვიცითო. ხომ შეიძლება სწორედ ახლა გაღვიძებოდა, წამოშტარიყო და კუდით ქვა ესროლინებინა დაუბატიყებელი სტუმრებისათვის.

დუდანამ წარმოიდგინა ამ საზარელ მოხუცთან მარტოდმარტო დარჩენილი თავისი თავი და ძრწოლამ აიტანა:

— შე აქ ვერ ვიცხოვრებ! — თქვა ყველას გასაგონად.

— აქ არც ვაცხოვრებთ! — შეაშველა სიტყვა გენადიმ, ოთახი სწრაფად გადაჭრა, კედელზე ჩამოკიდებული მოყვითალო ფარდა გადასწია და აქამდე უჩინარი დაბალი კარი შეაღო. კარს იქით გამოჩნდა მომცრო ოთახი, წითელი ხის საწოლი, განჯინის თავზე დაკიდებული დიდი, ოვალური სარკე და კიდევბგაცვეთილი ოთხკუთხა მაგიდა.

— აქ იცხოვრებ, აქ და კიდევ ერთი ოთახია. სამზარეულოც არის, აბაზანაც და ყველაფერი.

— არა, ბიძია ბენო, მე აქ არ დავრჩები! — და იმის ნიშნად, რომ ამ საკითხზე ლაპარაკსაც ზედმეტად თვლიდა, დუდანა ივანეზე გავიდა.

აივანი ოპერის შენობას გადააკურებდა. დუდანა გადაიხნიჭა და ფილაქანს ჩაბედა. ჭავჭავაძის დაღმართის დასა-

წყისთან ბიჭები იდგნენ, მზეს ეფიცებოდნენ და ლაზღანდარობდნენ.

„ნუთუ, აღარასოდეს შევხვდებით?“ გაიფიქრა დუდანამ — შეუძლებელია, ერთხელ მაინც არ შევხვდეთ... მაშინვე ვიცნობ“.

— შემოდი, გოგო! — მოესმა ბენედიქტს ხმა.

ბენედიქტემ უსიტყვოდ მალა ასწია ხელი, გენადის ანიშნა, ძმისშვილის მორჩულება ჩემზე იყოსო.

— ყველაფერი ისე გავაფორმოთ, როგორც რიგი და წესია, — დაიწყო ლეტუ ბეგაშვილმა, — საბლმპართველობას შევეუთანხმოთ, ჩაგწეროთ დავთარში, მილიციას ახალი შტამპი ჩავარტყმევინოთ პასპორტში. ეს ჩემზე იყოს. ლოლა ქარამიშვილი და მისი ქმარი ვერ ეღირსებინ ამ ბინის ხელში ჩადებას!

ბენედიქტს, ბათუს და ვენადის ტანში გაცრათ, ერთმანეთს გახედ-გამოხედეს; ნუთუ საბლმის რწმუნებულმა იცოდა, რა მიზნით ქირაობდა ოთახს ბენედიქტი?

— მე მოვარჩენ ამ მოხუცს! — თქვა ბენედიქტემ რწმუნებულის შესაძლებელი ვეგის გასაბათილებლად, — რა ქვია? საშსონი, ხომ? მე მოვარჩენ ბატონ საშსონს, კაცი არ ვიყო, თუ ფეხზე არ წამოვყავნო!

„...მე ვიყო მართლა ექიმბაში. თუ ამ ბიჭმა ერთ თვეში ფუტბოლი არ ითამაშოს“ — თქვა მალაქია თურმანიძემ.

შეასრულა თავისი სიტყვა თურმანიძემ. საშსონის პატარა ბიძაშვილს ფეხი შეუწარჩუნა. რა გაზარებულნი იყო ბიჭოლა!

— იშ, ბარო! — სახრე გააზღუნა საშსონმა, ხარები დიძრნენ. საცოდავად აქრიალდა ურმის ღერძი. „საპონი მოუხდებოდა ახლა ამას...“

— ზედავთ, ტურებს აცმაცუნებს! — წამოიძახა ლოდამ.

— ალბათ, შია — თქვა ლუტუმ, — გაცოვდა ეგ წვენი. აჰამე ბარემ!

— ჰამს ხოლმე? — განცვიფრდა ბათუ. — აკი ხელოვნური კვებაო..

„ან კინოში შემხვდება სადმე, ან — თეატრში. ანდა იქნებ შემხვდა კიდეც და ველარ ვიცანი? — დუდანა თვალს არ აცილებდა ქვემოთ, პროსპექტზე მოსეირნე ახალგაზრდებს, — იქნებ აქეთ ცხოვრობს და იმიტომ ვერ ვხვდებოდე? იქნებ აქეთ მსახურობს?“

— რას ერჩის ლუტუ ლოლას? — წასრურჩულა გენადის ბენედიქტემ.

ლუტუს და ლოდას გახედა გენადიმ, ფეხის თითებზე აიწია და ტურნები ყურთან მოუტანა ბენედიქტეს:

— მოსწონს, მაგრამ ლოლა მასხარად იგდებს: ოცი წლისაც რომ იყო, ჩემს ჰმართან მაინც ვერ მოხვალა, ჰმარტივი წელიწადითორმეტი თვე მივლინებაშია. გასაგებია?

„აქედან რომ ათი მერგოს. ავშენდები. ათი და სამი — ცამეტი... ნამდვილად ავშენდები“, — ფიქრობდა ბათუ და აივნის მოაჯირზე გადაზნექილ დუდანას ფეხებს გაკუთრებდა ღია ფანჯრიდან.

„...ეგნატე ყუბანეიშვილმა, სასწავლებლის მღვდელმა, ლოცვის შემდეგ ზიოთაშხვდველს რალაი გადუჩერჩოლა. ზედამხედველმა თავი დაუქნია, მერე სამსონს დაუძახა:

— Пойдешь с отцом Игнатием!

— Слушаюсь!

ბავშვის მოსანათლად მიდიოდა ეგნატე. ვახვია მირონი და რალაც-რალაცები, სამსონს აკვიდა ზურგზე. ტყე-ღრე იარეს. თუთბერიძეებს დიდი მზადება ჰქონდათ. აქ იყო მთელი მაღალი საზოგადოება. სამსონს თვალები აუჭრელა მუთრმა მანქეტებმა, ქალების მოწმიშვლებულმა და შებუღრულმა მხრებმა. ბავშვი მონათლეს. სამსონი კითხულობდა „ლოცვანს“.

— სუფრა გვიკურთხეთ, მამაო!

ეგნატემ აყურთხა.

წაუჭმუჭუნეს აქედან და აქედან ჯიბეებში ფული.

კაპოცი არ გაუნაწილა სამსონს.

თითებგამოვარდნილი ფეხსაცმელები იმ ტყეში დატოვა. ფეხშიშველი დაბრუნდა შინ...“

როგორ სწამდა ლმერთი, როგორ სჯეროდა.

არასოდეს გახსენებია ეს ამბავი სამსონს. არასოდეს. ახლა რატომ ახსენდება? იქნებ სიკვდილის პირასა და ლმერთი ახსენებს თავის თავს?

— წყალსაც სვამს ხოლმე? — ჰკითხა ბათუმ ლოდას.

— სვამს. აი, ვაჭმევ და მერე დავალევივინებ! ამას სუფთა ჰაერი უნდა და მსუბუქი საკვები. როდის გაილვიძებს, არაფერ იცის!

— ვითომ გაილვიძებს?

„...როგორ უხდებოდა ის შავი კოსტუმი.. რა კარგი ხმა ჰქონდა. მე ვერ მიცნობს, მთელი დღე რომ მიყუროს, ვერ მიცნობს, ანდა, როგორ უნდა მიცნოს? სინამდვილეში ხომ არც ვუნახივარ? აქეთ ცხოვრობს ალბათ, იქნებ... იქნებ დავეთანხმო ბიძია ბენოს?... ის კაცი მიყურებს. ფეხებზე მიყურებს...“

ბათუ სწრაფად მოსცილდა ფანჯარას და გენადის და ბენედიქტეს გახედა. „დღეს მოიტანს ფულს იაკობ თართიშვილი!“ გაახსენდა უეცრად და ხმამალა იკითხა:

— რომელი საათია?

ბრინჯის თეთრი წვეწით საცხე ვერცხლის დაღეული კოვზი ავადმყოფს ტურნებზე შეახო ლიდამ. ჯერ ფრთხილად, მერე ოდნავ დააწვა კოვზს. მოხუცმა ჰუბუშყოვარა ბალღივით ააცმაცუნა უსისხლო ბაგეები, მაგრამ არ გაუხსნია.

„აჰა, მოვიდა! მოვიდა ის ქალო... ის ხელებია, ნაცნობი ხელები!“

ყველაფერი გაახსენდა სამსონს:

„ფატი მოკვდა! ჩემი ფატი!“

შეაგონებოთ მანძილს

გადასული

— შეხედე! — თქვა ჯაბამ და ფურცლებზეაყვითლებული საკლასო ეურნალი გურამისკენ მიატრიალა, — შიშინაშვილი არჩილი მთელი კვირა არ დადიოდა სკოლაში, „არ. არ. არ.“ ხედავ? — ჯაბამ ეურნალის ფურცელი გადაშალა, — მეორე კვირაც გაუცდენია — „არ. არ. არ.“ მაგრამ ახლა აქ დახედე! სიაში აღარ არის, ამოუშლიათ.

— ჯარში გაიწვევდნენ, — ივარაუდა გურამმა.

— რატომ სხვებიც არ გაიწვიეს?

— ალბათ დანარჩენებზე უფროსი იყო.

— ჯარში არ გაიწვევდნენ, დამთავრებული არ ჰქონდა ათწლედი.

— მაშინ ძალიან გვიჭირდა, შეიძლება წაუყვანათ.

— არა, ალბათ, ავად გახდა...

გურამი მაგიდაზე წაწვა, ასანთის კოლოფი დაითრია და ჩამქრალ სიგარეტს მოუკიდა.

— ვთქვათ, ავად გახდა, მაგაზე კინორგორ გადავიდო?

— ავადმყოფობაზე კი არ გადაიღებ, კინოს გადაიღებ ამ კლასზე და ამ ეურნალზე — როგორ წაუაწყდით შემთხვევით სხვენზე, როგორ დავეძებდით მთელს საქართველოში ამ ბიჭებს და გოგოებს, უკვე დაზრდილებს... როგორ ვიპოვნეთ და რა გვიამბეს...

— მხატვრული ფილმი არ გამოვა! — ცივად თქვა გურამმა.

— ჩვენ ზომ ჯერ არაფერი ვიცით. მასალა ხელთ არა გვაქვს. აი, ნახე, რას მივაგენი ამ დილით, — ჯაბამ ეურნალი გადაფურცლა, მერე წინ დაუდო გურამს და საჩვენებელი თითი ჩამოაყოლა, — წაიკითხე! 1942 წლის 26 ოქტომბერს გერმანულ ენაში თორმეტი ორიანი დაუწერია მასწავლებელს! არცერთი დამაკმაყოფილებელი, არცერთი კარგი და ფრიადი.

გურამმა დიდი, მრგვალი თვალები მიაპყრო მეგობარს და მხრები აიჩეჩა,

ვითომდა, რა ნახე საკვირველი მაგ ბავშვით.

— ჰო, ნესმის, ხდება ზოლმე, — დაუყვავა ჯაბამ, — მაგრამ რატომ მაინც დამაინც გერმანულ ენაში?

გურამმა ჩუმად გაიციინა, მერე კიდევ კიდევ, თითქოს არ ეცინებოდა და თავს იღიზიანებდა.

— შენ გინდა თქვა, რომ ბავშვებმა შური იძიეს გერმანულ ფაშისტებზე? — ახლა ხმამაღლა იცინოდა, — კი ეშმაკები ყოფილან, ვითომ შური იძიეს...

— თუ გინდა დავნაძლევედეთ, გურამ. რომ ორმოცდაორი წლის ოქტომბრის ბოლოს ფრონტზე რაღაც საშინელება მოხდა, ბავშვებმა წაიკითხეს და...

— ორმოცდაორი წლის ოქტომბრის დასაწყისშიც ნახდა ფრონტზე რაღაც საშინელება, თუ გინდა დავნაძლევედეთ!

— კარგი, იცინე... მაგრამ მე გადავსინჯავ ძველ გაზეთებს... ბავშვებმა რაღაც წაიკითხეს, პირველად თავის სიციოხლეში რაღაც საშინელი ამბავი გაიგეს; ან ვინმე აწამეს გერმანელებმა, ან სოფელი გადაბუგეს...

— ეგ ყოველდღე ხდებოდა, ჯაბამ!

— ყოველდღე ხდებოდა, მაგრამ ბავშვებმა მაშინ წაიკითხეს-მეთქი, როგორ არ გესმის! აი, ამ ბავშვებმა, ამ დღეებში, — ეურნალზე თითი გაუსვა ჯაბამ.

— მერე? — მშვიდად ჰკითხა გურამმა.

— სულაც არ გაინტერესებს ეგ „მერე“, მაგრამ მე დარწმუნებული ვარ, ბავშვებმა რაღაც შემადარწმუნებელი ამბავი გაიგეს მაშინ.

— რაღა ბავშვებია, მეათე კლასში თუ იყვნენ!

— კარგი. მეათეკლასელებმა გაიგეს რაღაც იმ დღეებში და შური იძიეს, როგორც შენ თქვი... ბავშვური პროტესტი გამოუცხადეს ფაშისტებს!

— აი, ეგ საინტერესოა, — ნიშნის-ნოგებით თქვა გურამმა, — ეგ მართლა საინტერესოა, მაგრამ ვაი, თუ გაკვეთილების სწავლა არ უნდოდით, მოიცა,

ნუ იბღვირები... შეიძლება მართლა ფა-
შისტების მხეცობის ამბავი გაიგეს რა-
მე, გეთანხმები, მაგრამ სპექულანტურ-
რად გამოიყენეს, ვითომ პროტესტის
ნიშნად გაეცეთილი არ ისწავლეს, მას-
წავლებელს გულს აფრევილებთ, მიზეზს
რომ ვეტყვითო, მასწავლებელმა კი, --
გურამმა კვლავ ჩუმად გაიცინა, -- მას-
წავლებელმა ცრემლების მაგივრად,
ორიანები დააბნია ჟურნალში!

ჯაბა ხმას არ იღებდა.

— მაგრამ შენი ვარიანტი საინტე-
რესოა, თუ მართლა ეგრე მოხდა.

ამ უეცარმა გადმოზიხრებამ დააფ-
რთხო ჯაბა. გურამი ასე იოლად არ იც-
ვლიდა თავის აზრს.

„ალბათ, სისულელეს ვამბობ, არა-
ფერი მესმის კინოსი და პირდაპირ არ
მეუბნება, მიბრალებს. დასაშვებდებ-
ლად მითხრა, საინტერესოა“.

— კინოსთვის შეიძლება მართლა არ
ვარგოდეს. რა ვიცი, მე მომეჩვენა,
რომ...

გურამი წამოდგა, გაიზმორა.

— არ უნდა მოგეჩვენოს, — თქვა დ-
დაამთქნარა. მისმა სხეულმა, ხმამ, გა-
მოხედვამ, ამ თემაზე ლაპარაკი დამთავ-
რებულად გამოაცხადა.

ჯაბას ყველაფრის ხალისი დაეკარგა,
თითქოს ნაკვერჩხალივით თანდათან
ჩაქრა და ზემოდან წამოიფერფლა.

— როგორ გაჩნდა ეგ ჟურნალი ამ
სხვეწზე? — მოულოდნელად ჰკითხა
გურამმა. მას პიანინოს სახურავი აეხა-
და და კლავიშებს დასცქეროდა, — იმ
დროს ხომ თქვენ ცხოვრობდით აქ!

— ზაფხულობით ვაჭირავებდით
თურმე ოთახს, არც მე ვიცოდი, დედას
ეკითხე და მითხრა, — ჯაბას ძალიან უნ-
დოდა, გურამს აღარ ესვენებინა ჟურნა-
ლი და ენაზე მომდგარი პირველივე შე-
კითხვით მიმართა, — ნოდარი ხომ არ
გინახავს?

— გაგოშიძე? — სწრაფად შემოტ-
რიალდა გურამი, — ენაზე. რაღაც გა-
მოცლილა ნოდარი, — ჰერს ხელისგუ-
ლი მიატკებნა, მერე ზედ დაიხედა,
მტვერი თუ აპყვიათ.

— რაზე ატყობ?

— რა ვიცი, ცოტა გამოსტრეკილია.

— მოთხრობები კი კარგი აქვს... ზო-
გიერთი მაინც.

„ზოგიერთი“... უკან დასახევე გზას
ვიტოვებ“.

— ერთი სტრიქონიც არა აქვს კარ-
გი! — მაღლა აპრეხილი საჩვენებელი
თითი გააქნ-გამოაქნია გურამმა, —
ტყემალზე ზის, არ ვიცი, შენ რა უნახე
ისეთი.

— ერთი სტრიქონი არა, მაგრამ...

„რატომ ვერ ვიცავ ბოლომდე? თვი-
თონ არა ვარ დარწმუნებული, თუ მისი
გინება მსიაშოვნებს?“

— პირველ მოთხრობებს არაუშავდა.
მოსკოვში გამომიგზავნა წიგნი, — თქვა
გურამმა, — ახლა ფულის შოვნაზე გა-
დასულა („ფულის შოვნაზე“), ბექდავს
უზარმაზარ, ყინულივით ცივ მოთხრო-
ბებს („ბოლო მოთხრობა მშვენიერი
იყო, ალბათ, გურამს არ წაუკითხავს“),
თვითონაც ყინულივითაა; თუ გაათბობ,
სულში ჩაგადნება, საკუთარი სითბო კი
ღმერთს არ მიუცია.

— ჰო, ცოტა გულცივია, — ისე გაუ-
ბედავად თქვა ჯაბამ, თითქოს საკუთარ
თავს დაუმალა ეს სიტყვები.

— არც თევზია და არც ზორცი („თარ-
გმნის რუსულიდან“), მხოლოდ ესაა,
რომ გამორჩენაზე თვალები აქვს და-
ცეკებული. იქნებ სცენარი დამიწერო-
მეთქი, ვთხოვე, რამდენს მომცემენო,
მაშინვე მომახალა!

— არ იცის და იმიტომ გკითხა, მეც
გკითხავდი.

— შენ არაფერი არ გკითხავს; შენც
ხომ გთხოვე! დაუკვირდი ხოლმე, რასაც
ამბობ.

„დაუკვირდი, რასაც ამბობ“.

ასეთი ჩვეულება ჰქონდა გურამს, პა-
ტარა, სულ პატარა შეცდომას ვაზვია-
დებულად დაასურათხატოვნებდა. ისე
განცვიფრდებოდა, თითქოს, ეს-ეს არის,
პირველად თავის სიცოცხლეში აღამი-
ანისაგან გაიგონა რაღაც აბსურდული,
გონიერებიდან ძალიან შორს მდგარი
აზრი, თუ უაზრობა. ამ დროს ისეთი

შემტვეი იყო მისი განმომეტყველება, თან ისეთი ირონიული და გამანადგურებელი, რომ ჯაბას ერთბაშად ანაირალებდა, აკარგვინებდა შეპასუხების სურვილს. და ასეთი უსუსურობა ერთბაშად ააფეთქებდა ხოლმე ჯაბას, უკმეხად უპასუხებდა მეგობარს და მერე დიდხანს ნანობდა. ანდა, თუ თავს შეაკავებდა და სიბრაზეს მიაყუჩებდა, — დაეთანხმებოდა გურამის აზრს. რადგან იცოდა, ყოველ ახალ საწინააღმდეგო საბუთს გურამი კიდევ უფრო მეტი სიძაფრით გააბათილებდა, კიდევ უფრო გესლიანი ირონიით აღიჭურვებოდა და ბოლოს, სულერთია, ჯაბა მიინც უნდა დათანხმებოდა ყველაფერში.

— ჰო, ფული უყვარს ცოტა, — თქვა ჯაბამ, — არ მახსოვს, სადმე დაეხარჯოს. — იმ წუთში მართლა არ ახსოვდა ეს, ამიტომ სინდისის წინაშე „არ ტყუოდა“.

— რა თქმა უნდა! — ირონია გაქრა გურამის ხმასა და თვალბეჭეში, — ნაპდვილი კულაკია, რა უნდა მაგას ლიტერატურაში! — ხელსახოცი ამოიღო. ოფლით შენამული შუბლი და კისერი მოიწმინდა, — გავიდეთ გარეთ, თორემ დავიწვი.

— ჩემს ოთახს ნუ აბრალებ; შენ სულ ოფლად იღვრები ხოლმე, როცა ვინმეს აგინებ! — თქვა ჯაბამ და მიხვდა, რომ ძალისძალათი დამცხრალი სიბრაზის ერთი ტალღა მოუთოვკავი დარჩენოდა, მაგრამ, ეტყობა, ისე სუსტი იყო, რომ გურამამდე ვეღარ მიაღწია.

ჯაბა წამოდგა, ძველი საკლასო ეურნალი საწერი მაგიდის უჯრაში შეინახა. „მეშინია... მეშინია, ვაი, თუ ჩემი აზრი სხვისას არ დაემთხვეს, საერთო აზრისგან გამოცალკევდეს. დედის მუცლიდან დამყვა ეს? ეპასუხოვ ხოლმე ორკოფულად, უკან დასახვე გზას ვიტოვებ... და როცა მეორე დღეს უკვე ვიცი უმრავლესობის აზრი, საერთო შეხედულება, გაგიხარია, გაცყვირი ხმაზალა, აღარაფრის აღარ მეშინია“.

— მოდიხარ? — დერეფნიდან დაიყვირა გურამმა.

— ახლავე!

— მგონი, დედაშენი მოდის! — დაიძახა გურამმა.

— ო, გურამ, გურამ, შენ ხარ, ბიჭო?

— დეიდა ნინო, როგორ მომენატრეთ, დეიდა ნინო!

მერე ჯაბამ გაიგონა, როგორ ჩაკოცნა დედამ გურამი.

— რა გჩქარება, შემოდი შინ, არ გრცხვენია, ამდენი ხანია ჩამოსული ხარ და არ მნახე. შემოდი, სინათლეზე დაგინახო!

ოთახში შემოვიდნენ.

— დაგცხა, ალბათ, და ვეღარ გაძელო. გადაეჩვიე ჩვენს ოთახს, — თქვა დედამ და ჯაბას სანოვავით სავსე ჩანთა გაუწოდა, — გაიტანე სხვენში!

— დეიდა ნინო, მე უკვე ვნანობდი, ამ სხვენს ვეღარ ვნახავ-მეთქი, გადასული მეგონეთ.

— ეჰ, ასეთი უქნარა შეილი რომ გეყოლება...

— მოდიხარ? — თქვა ჯაბამ და გაზეთში გახვეული მოზრდილი შეგვრა ილღიაში ამოიღო.

— მოიცა, რამდენი ხანია დეიდა ნინო არ მინახავს!

— წადით, შეილო, წადით, აწი შემოვილი ალბათ.

გარეთ მზიანი ქუჩა შეეგება მეგობრებს. გურამმა თითი გაიშვირა მეზობელ ეზოში წამომართულ ცაცხვის ხისაკენ.

— გახსოვს, დაქერობანას რომ ვთაბაშობდით იმ ხეზე?

— რა დიდი იყო მაშინ... — თქვა ჯაბამ.

— ის თუ გახსოვს, — სიცილი დაიწყო გურამმა, — სურენას პატარა ძმამ ეანგიანი ჩანგალი რომ ჩაგარტყა თავში?

— საწყალი სურენა, ფრონტზე დაიღუპა.

— ვიცი.

— შენ ეს თუ გახსოვს, — ჯაბამ პე-

რანგის დიდი შეიხსნა და ზითებით მაისური ჩაქაჩა ქვემოთ, გაშიშვლებული მკერდი გურამისკენ შეაბრუნა, ნარცხენა ძუძუს ქვეშ თეთრი, სიმიინდის მარცვლის ოდენა ნაიარევი იყო.

— ეს ჩემს ოსტატურ ნაჩხვლელს მაგონებს, ბატონო დარტანიანი!

— მე კი, ბატონო როშფორო, ეს თქვენს ცულუტობას მაგონებს, — მე წვერწაუთლელი ხის ხმლით ვიბრძოდი. პირობის თანახმად. თქვენ კი ჩემად წაგეთალათ წვერი და მატაკეთ კიდევ. თქვენი ბრწყინვალე მეხსიერების იმედი მაქვს, რომ ეს არ დაგვიწყებიათ!

— ახლა შენ სისულელეს ამბობ, — გაბრაზდა გურამი და „თამაში“ ჩაშალა, — ჩემად რატომ წავთლიდი, მე სულ წვერიანი ხმალი მიყვარდა.

ჯაბა არ აპყვა.

— სისხლი არც გამოსულა, — თქვა მან.

— აკოტა გამოგივიდა.

— დედაშენმა მირჩია, გახსოვს? თითო ნერწყვით დაისველე და ზედ წაისვიო, — გაიხსენა ჯაბამ.

— ენის ქვეშიდანო...

— ჰო, ენის ქვეშ, ალბათ, სუფთაა ნერწყვი. შენ თუ გახსოვს, იმ სვეტებზე რომ ქოთნები იდგა? — ჯაბამ თავის ეზოსკენ მიახტდა გურამი, რკინის გისოსებიან ლობეში ერთმანეთისაგან თანაბარი მანძილით დაშორებული ქვის ცილინდრული სვეტები იდგა, — ქოთნებში ყვავილები ხარობდა.

— როგორ არ მახსოვს!

— ერთხელ ქუჩის გადაღმა ვილაც ეაცი დაჯდა და იმ ქოთნების ხატვა დაიწყო. ჩვენ ნელნელა მივუახლოვდით და გვერდზე მივეჯექით, სულ პატარები ვიყავით. გახსოვს? გამოგვკითხა სახელები, გვარები, მერე ალბომიდან ფურცლები ამოხია, ფანქრებიც დაგვირიგა და გვეთხრა, ვინც კარგად გადახატავს იმ სვეტებს, ფერად ფანქრებს ვაჩუქებო. გახსოვს? ალბათ, ხელს ვუშლიდით და ჩვენი მიყუჩება უნდოდა.

— არ მახსოვს, — თქვა გურამმა, — ალბათ სხვა იყო ვინმე.

— არა, მე და შენ ვიყავით!

— მე არ მახსოვს, იქნებ გადასულყო ვიყავი მაშინ.

— რას ამბობ, უკვე მერვე კლასში ვსწავლობდით, როცა აქედან გადახვედი... დავხატეთ თუ არა რამე და დავგვასაჩუქრა თუ არა ფანქრებით, არც მე მახსოვს, მაგრამ შენ რომ იყავი, ეს დამამახსოვრდა.

— ზღაპრული მეხსიერება გქონია, — გურამი რატომღაც გაღიზიანდა, — შენ ხანდახან რალაციები გესიზმრება და მერე ნამდვილი გგონია.

— შეიძლება, — თქვა ჯაბამ, — ასე მირჩევნია, ვიდრე სინამდვილეში ვნახო რამე და მერე სიზმარი მეგონოს!

გურამმა უიმედოდ ჩაიქნია ხელი. იგულისხმებოდა, რომ ჯაბას ძალიან ჩლუნგი ენამახვილობა გამოთუვიდა.

ერთხანს ჩემად მიამბიჯებდნენ. მერე გურამმა თქვა:

— წამო, ჩემთან იბანავე, არავინ იქნება შინ.

— მე საბანაოდ არ მივდივარ!

— აბა, ეს რა გაქვს შეზვეული?

— ეს ის კოსტუმია, რომ გეუბნებოდი. გუშინწინ ჩავუტანე და არ დამხვდა მოხუცი, ავად არისო. არც არავინ დაიტოვა თეატრში. ახლა მიმაქვს.

გურამი შეჩერდა.

— შენ რალაც უნდა გეამბნა, მასკარადზე საინტერესო ამბავი გადამხდლო. ვილაც უცნობი გოგოო... ამას წინათ შეუბნებოდი.

— ჰოო, არაფერი ისეთი.

— როგორ — არაფერი?! — გურამი მკვეთრად შემოტრიალდა ჯაბასკენ და საყვედურის თუ განცვიფრების ნიშნად ხელები გაშალა. — ახლა მაინცდამაინც უნდა გელრიგო, თუ ძმა ხარ. მომიყევი, რა მოხდა, ძალიან მაინტერესებს, და ასე შემდეგ?

— რატომ უნდა მეღრიგო, გეტყვი!

„ვუამბო? ის გოგო არავინ გაანდობდა იმლამინდელ ამბავს... ახლა რომ ეს იცოდეს, ალბათ მთხოვდა, არაფერი მეთქვა გურამისათვის, ვუამბო?“

უამბო.

— მერე აღარ შემხვედრია! — თქვა ბოლოს.

გურამი ფილაქანს დასცქეროდა და მიიპიჯებდა, თითქოს ისევ უსწენდა ჯაბას.

— დაუჯერებელია! — გამოიტანა განაჩენი და თვალბუთში შეხედა მეგობარს.

— რას ამბობ, რა არის დაუჯერებელი, ყველაფერი ისე...

— ზღაპარია, თუ ძალიან გინდა, როგორც ზღაპარს ისე მივიღებ, თუ არა და... — თავი გაიქნია; არ დაევიჯერებო.

— როგორც გეგნებო, — ჯაბა უკმეხ პასუხს აპირებდა, მაგრამ უკანასკნელ წამს ენამ სხვა სიტყვები გამოძებნა, — ჩემთვის სულერთია.

— შეიძლება ყველაფერი ზუსტად ეგრე მოხდა, მაგრამ შენი დასკვნებია ზღაპრული; ქალმა იტიროს იმის გამო, რომ ულამაზო ვარო, დაუჯერებელია!

— ის გოგო ყოველ საღამოს არ ტირის მაგის გამო. იმ საღამოს იტირა...

— მართლა მახინჯ ქალს რომ უთხრა, თქვენისთანა ანგელოსს პირველად ვხვდები ჩემს სიცოცხლეშიო, წუთითაც არ დაეკვდება. ისე კვლავობენ, ისე იპრანჭებიან...

— მას რატომ იტირებდა?

— რა ვიცი, ის კი ვიცი, რომ იმდენი ცრემლი, როგორც შენ ამიწერე, ტყუილ-უბრალოდ არ ცვივა.

— გოგო ისე თამამად იმიტომ მოვიდა ჩემთან... თითქმის სიყვარული ამიხსნა... იმიტომ დამელაპარაკა, რომ გულისხმობდა — მის ვინაობას მე ვერასოდეს გავიგებდი, მაგრამ პირბადე ავხადე და თავზარი დავცა, რომ ისეთმა ულამაზომ გახედა სიყვარულზე ლაპარაკი.

— თავზარი ლამაზსაც დაეცემოდა.

— ლამაზი რომ ყოფილიყო, ეს ამბავი, საერთოდ, არ მოხდებოდა, მეც ველარაფერს გვიამბობდი მაშინ. ამას კი შერცხვა, ალბათ მიწაში ჩაძრომას ნატრობდა იმ წუთში, დაცინვას ელოდა ჩემგან, წარმოიდგინა, რომ ამ ამბავს მთელ ქალაქს მოვლდებოდა.

— ჰგავდა შეყვარებულს? თუ მოგეჩვენა?

— არ ვიცი. მაგრამ ვგრძნობ, რომ ანლა ვებლვარ.

— მანდ სულ სხვა რამე მოხდა. მაგრამ ვერ ვხვდები რა მოხდა. როცა მიამბობდნი, სულ ველოდებოდი, აი, ახლა, აი, ახლა აიხდის ის გოგო პირბადეს და შენ წამოიძახებ: „ო, ეს შენა ხარ, ლია?!“ ანდა, „ეს შენ ხარ, მზია?!“ ანდა. „ეთერი“ ანდა, რა ვიცი ვინ. მაგრამ ასე არ მოხდა. ან რაღაც დამიმალე, ან იმ საღამოს შენ თვითონ ვერ შენიშნე რაღაც მნიშვნელოვანი. ულამაზობა არაფერი შუაშია, ქალუბრი მაგისტვის არ ტირიან... შენ ფეხით აპირებ?

— ჰო, დავყვები ასე! — ზელი დაღმართისკენ გაიქნია ჯაბამ.

— მე ერთი მისამართი ნაქვს მოსაძებნი, წერილი გამომატანეს მოსკოვიდან და აქამდე არ მიმიტანია. აბა, წავედი. დარეკე!

ჯაბა ახალღმართულ ხის ღობეს გაპყვა. ღობეს ხისავე გზა გასდევდა. გადაღმა მეტროპოლიტენის სადგურს აშენებდნენ. ზანგანოშეგებით იქაურობას აყრუებდა მიწის სიღრმიდან ამოღებული და უზარმაზარ ლითონის ბუნკერში ჩაცლილი სველი ქვების ხათქა-სუთქი.

უეცრად ძახილი მოესმა. შემოტრიალდა, გურამი მოდიოდა შისკენ, თან მალე მალე ხელს წაღო სწევდა, დამიცადებო. ეტყობა, ვეღარ ითმენდა სათქმელს და შორიდანვე დაიწყო:

— იცი, რა ვიფიქრე? შენ იმ გოგოს სახე კარგად დაინახე?

— აბა, საიდან ვიცი, რომ ულამაზო იყო!

— ტროდა. ზოგიერთ ანგელოსს ტირილი ძალიან აუშნობს, თანაც ნახევრადბნელ შესასვლელში ყოფილხართ!

— მერე რა მოხდა? — ჯაბა რატომღაც აღელდა.

— ის გოგო შენ გიცნობს!

— ეგ თვითონვე მითხრა!

— და როცა პირბადე გადახადე, ეგონა, რომ შენც იცნობდი!

— მეც ვიცნობდი? სისულელეა!

— შეიძლება, — გურამი შებრუნდა და სწრაფად გაუდგა თავის გზას, თითქოს დაკარგული დროისა და მანძილის ანაზღაურება უნდოდა.

„სულ ისევ ისეთია... ოღონდ დრომ ბატარა კოლოფი ჩასდო დიდ კოლოფში და თავი დაახურა. გაივლის კიდევ რამდენიმე წელი და იმ დიდ კოლოფს უფრო დიდ კოლოფში ჩასდებს დრო.“

მერე ინანა, რომ ასე იფიქრა თავის ბავშვობის მეგობარზე.

ამ ბოლო დღეებში გამოიცვალა ჯაბა. რაღაც აწუხებდა და ვერ მიმხვდარიყო მიზეზს. იქნებ გურამის ჩამოსვლამ გამოცვალა ასე. ამ ხუთი წლის მანძილზე რამდენჯერმე შეხვდნენ ერთმანეთს, მაგრამ ის შეხვედრები და საუბრები წყლის წვეთებივით ჰგავდნენ მოწაფობისდროინდელ შეხვედრებსა და საუბრებს; ისევ ბავშვობის ხანის ინტერესები და გულისტკივილი შერჩენოდათ, ისევ ის ახარებდათ და აწუხებდათ. მაგრამ ახლა ჯაბამ შეატყო, რომ გურამი თავის საქმეზე ისე უღარდელად და სასახეთათშორისოდ აღარ ლაპარაკობდა. როცა კინოზე და ფილმის გადაღებაზე დაიწყებდა განსჯას, ჯაბა გრძნობდა, რომ გურამი განიცდიდა ყოველ სიტყვას, ყოველ წარმოთქმულ აზრს, ხვდებოდა, რომ მეგობარს სისხლით ხორცამდე შეყვარებოდა თავისი საქმე. ჯაბასთვის კი სამსახური ისევ გაკვეთილების სწავლასავით იყო, ოღონდ საშინაო დავალების მაგივრად ნარკვევებს წერდა და ნიშნების მაგივრად ხელფასი მოჰქონდა დედასთან.

იქნებ რედაქტორის იმდღევანდელმა შეხურებამ წაუხდინა გუნება, რედაქტორის საყვედურებს გურამთან შეხვედრა დაემთხვა, გურამიც თითქოს საყვედურივით გამოეცხადა ქუჩაში.

მესამე საყვედურიც მიიღო... იმ გოგოს საყვედური! ყველაზე ძნელად ასატანი.

„უნდა ვიპოვო სადმე... მაინც საიდან მოვლანდა გურამს, რომ მეც უნდა მივსალმებოდი?“

არც ახლა დახვდა ძია ნიკალა თეატრში. „ბიულეტენზე არის თუ? განუთმარტა მორიგე ქალმა, თანამდებობა შესასვლელი კარის უკან რომ იჯდა, მაგიდის ნახევრადგამოღებულ უჯრაში საუბზე გაეშალა და პირგაუღებლად დანახად ამოძრავებდა ყბებს. მხოლოდ ტელეფონის ზარმა დაავიწყა ეს სინახე და სწრაფად გადაყლაბა ლუკმა.“

— დიახ, გისმენთ? — ყურმილი ორად-ორი სუფთა თითით ეცირა, — დაურეკეთ ადმინისტრატორს...

როცა ლაპარაკს მორჩა, ჯაბას მოუბრუნდა; ვერ დავიტოვებ, გენაცვალე, რომ დაიკარგოს, რა ვქნა მერე, მე დამეწერებათ, მორჩება ნიკალა და იმას მიუტანეთო.

— მაშინ დავრეკავ თქვენთან ორისამი დღის შემდეგ!

კი, გენაცვალე, დარეკეთ და მე ვიქნეში, თუ სხვა, გიტყვიო... ტყუილად რომ არ მოხვიდეთო.

თეატრიდან უნივერსიტეტში შეიარა, მერკუციოს დაშნას გაზეთი გაეგლიჯა და ტანისამოსის სექტორში გამოიდგელს ქაღალდი სთხოვა. სქელი, ნაცრისფერი ქაღალდი დაუდო დახლზე უნივერსიტეტის ემბლემათ ფორმამი გამოწყობილმა ქალმა. ჯაბამ გაშალა ხავერდის კოსტუმში და ხელახლა დაეცა.

— ბოდიში, საღ იშოვნეთ?

ჯაბამ მოიხედა, მსუქანლაბიანი ქალი დასდგომოდა თავს. არაფერი არ უბასუხა, ოღონდ განგებ ისევ გაშალა რაინდის ჯუბა, განგებ გამოაჩინა მისი ვიწროტოტებიანი რეიტუზი. ეგონა, დააფრთხობდა ქალს, მაგრამ შეცდა.

— რა მშვენიერია! — ნერწყვი გადაყლაბა ქალმა, — რა მიეცით? ხელზე იყიდეთ? სად იყიდეთ?

ჯაბამ მიიხედ-მოიხედა და საიდუმლოდ ჩასჩურჩულა:

— ნიკალასთან!

— ნიკალასთან? რას ამბობთ! — ვითომ მიხვდა ქალი, სწრაფად შეტრიალდა. მისი ლაბაბის ადგილზე კეთხალა შეასწრო თვალი ჯაბამ.

უნივერსიტეტი ხალხით იყო სავეს. საერ-

თო ხმაურსა და გუგუნს რადიოს ხმა ახაევებდა და აერთფეროვანებდა. სადღაც, ქალაქში, ნიეტების ლატარეის გათამაშება ტარდებოდა და რეპორტაჟინ დიქტორი საზეიმოდ გადმოსცემდა ბედნიერი ბილეთების ნომრებს, იმ ბედნიერ ბილეთთა პატრონების მავიერად განიცდიდა და იშფოთებდა ალუშფოთებელ სულს.

სალაროსთან კი გრძელი რიგი გაჩენილიყო. ყაყანებდნენ რიგში მდგომნი, მოლარეს ლანძღავდნენ, ზოლარე ქალი არავის არ აქცევდა ყურადღებას, სწრაფად უკაქუნებდა თითებს კლავიშებზე, მერე სალარო-ავტომატის სახელურს ატრიალებდა და გაისტუმბოდა, რაღაცას უჯდებდა ყურს. ჯაბამ თვალი მოპკრა სალაროდან ჩამოკონწიალებულსა და ბურბუშელასავით დახვეულ ჩეკს; ზედ იმ ბედნიერი ბილეთების ნომრები იყო ჩამომწერივებული, დიდი მოგებები რომ ზედთ წილად ნიეტების გათამაშების ლატარეაში, ალბათ შინ წასაღებად უნდოდა მოლარეს. რადიოდან კვლავ ისმოდა ახალი და ახალი ნომრების ძახილი. და ჩეკიც იმ რიგვით თანდათან გრძელდებოდა.

სალამოს შვიდი საათი იყო. ქალაქის თავზე ღრუბლები წითლად შეედება მზის სხივებს. ჯაბას არაფერი არ ეგულებოდა ამაზე ლამაზი ქვეყნად — ჩამავალი მზის სხივებს გამოეტოვებინა უზარმაზარი ცარიელი სივრცე ცაზე, არსად არ ამქლავებდა თავის თავს, და უეცრად, თეთრ ღრუბელთან შეხლისას, წითლად ფეთქდებოდა, იწვოდა მხურვალე კოცინისაგან, თითქოს იწყებდა უსიტყვო სიმღერას, — რომ თეთრმა ღრუბელმა ერთხელ კიდევ დაარწმუნა თავის არსებობაში, ის რომ არ შეხვედროდა გზაზე, მზის სხივი ვერასოდეს იგრძნობდა საკუთარ სილამაზეს, უქმად ივლიდა უსიცოცხლო და უსასრულო სამყაროში. აქ კი დედამიწამ შეაჩერა, დედამიწის თეთრმა ამოძახილმა, და კეკლუცობდა ღრუბელი, ინახებოდა, ვენებიანად იზორებოდა, თითქოს გაურ-

ბოდა და არც გაურბოდა მზის სხივს, თითქოს რცხვენოდა ამ დანდებულ სიწითლისა და უხაროდა კიდევ.

ხვალ, ცის იმავე კუთხეში, იმავე სიმაღლეზე, სხვა ღრუბელი გაჩნდება. სულ სხვა სხივის სინათლეში გაეხვევა, მაგრამ ახლა ამ ღრუბელზე ლამაზი არაფერია ქვეყნად.

როდესაც ავტობუსმა ვერის ხიდზე გადაიარა, ჯაბამ სარკელიდან მოპკრა თვალი მდინარეში ჩაწოლილ წითელ ცას, ალბათ, ის ღრუბელი იყო.

მთავრობის სასახლესთან ჩამოვიდა, პროსპექტი გადასჭრა და მარცხნივ გაუხვია. სამხატვრო სალონში გამოფენა იყო, ოქტომბრის რევოლუციის 37 წლისთავის აღსანიშნავად გახსნილი. რედაქტორმა თხოვა ამ დილით, შეეველო და სურათები შეერჩია ქურნალის ყდისათვის. ჯაბა ფერად ფოტოებს არ იღებდა, სხვისთვის უნდა დაევალებინათ გადაღება.

სწრაფად მიაბიჯებდა, ნაცრისფერ ქალღმერთში გახვეულ მერკუციოს კოსტუმს ხელიდან ხელში ინაცვლებდა. უნდოდა შინ ადრე მისულიყო და სამუშაოს ჩასჯდომოდა; ხვალისათვის პირადი გეგმა უნდა წარედგინა რედაქტორისათვის, რა თემებზე დასწერდა ნარკვევებს, სად წავიდოდა მივლინებაში. ბევრი უნდა მოეფიქრა, რომ დაწუნებისა და გაცხრილების შემდეგ ორი-სამი მაინც დაეტოვებინა რედაქტორს.

უეცრად თავი ასწია და შეკრთა. ფეხები აებლანდა. კომუნარების ბაღის შესასვლელთან ბიჭები იღგნენ და გამომწვევად იყურებოდნენ, ეტყობა, ადრევე შეემჩნიათ ჯაბა და ერთბაშად გალურსულყვენენ მისი მოახლოების ნოლოდინში. მათ შორის იღგა ის ქურდი, ამ ეჭვისი თვის წინათ ჯაბამ სურათი რომ გადაუღო მილიციის სამმართველოში. ის ფოტო „განთიადში“ დაიბეჭდა სამმართველოს საგამომიებლო განყოფილების უფროსის ინტერვიუსთან ერთად.

„მიცნო! — ჯაბას მუხლები აუკანკალდა. — ასე მალე გამოუშვეს?! თუ საპ-

კერნალოდ გამოუშვეს? — გამოძიებლის მაგიდაზე დაყრილი მორთვის ანბულები დაუდგა თვალწინ.

კინამა შებრუნდა, ვითომ ტროლეიბუსზე დაჯდომა გადაწყვიტა, ვითომ ვიღაც ნაცნობი დაინახა. მაგრამ შერცხვა, საკუთარ თავს ვერ შეხედა ასე აშკარა ლაჩრობა, უფრო კი იმ ბიჭების შერცხვა — ერჩივნა მოეკლათ, ვიდრე სინხბალე შეემჩნიათ მისი.

და გზა განაგრძო. თავიც კი ასწია თამამად და მათკენ გაიხედა. შეგნებულად, ძალდატანებით, რომ შიშის წუთები ერთბაშად გადაეტანა და უკან მოეტრევიინა, მიხვდა, რომ ესეც პატარა სილაჩრე იყო.

— ჩვენი ძმა... ერთი წუთით!

მოჯადოებულებით შებრუნდა მათკენ. არც აუჩქარებია, არც შეუწუხებია ნაბიჯი. მივიდა. გული ყელში აწევებოდა, ამოვარდნას ლამობდა.

— აფო! — თქვა ყველაზე დაბალმა, თვალეზამოზღვრულმა, საწვიმრის ჭიბებებში ეწყო ხელები. მხოლოდ თავი გადააქნია, — ეს არის?

— ეგ არის, გუშინაც ვითხარი, ეგ არის-მეთქი, — უპასუხა აფომ, რომლის ფოტო „განთიადის“ ამრილის ნოჩერში იყო დაბეჭდილი, და ბრინჯაოს ზარბაზნის ლელას, მიწაში ბოძივით დასობილს, ხელები მოხვია.

უეცრად პაერში რალაცამ გაიშხილა და ჯაბას ტყაცანი მოესმა. იმ დაბალსა და თვალეზამოზღვრულს ხელში თოფის ზუმბა ეჭირა, გრძელი, მათრახივით მოჭნილი ფოლადი.

„დამალილავებენ!“

— შევიდეთ! — თქვა დაბალმა და ხელი გაიჭნია, ზუმბამ შხუილ-შხუილით აჩეხა პაერი. ძმა-ბიჭები შებრუნდნენ და ზანტად დაიძრნენ ბალისაკენ, თითქოს დარწმუნებულები იყვნენ, ჯაბა აუცილებლად შეჰყვებოდა მათ.

„კაცად მთვლიან“.

ჯაბამ ზარბაზნებს ჩაუარა. სამხატვრო სალონის შენობაში ძველად სამხედრო მუზეუმი იყო. მუზეუმის შენობას წინ რუსთა და ქართველთა მიერ სხვიდასხვა

ომებში მონაბოვარი ზარბაზნის ლულეების მესერი ერთყა. ახლა ფრიალდადარჩენილყო. რამდენჯერ წელში მარხმულს შემოუვლია ზით გარშემო ჯაბას, რომ არაბულ, თურქულ თუ სპარსულ წარწერებში თარიღი მაინც ამოეკითხა.

რატომაც გული მოეცა, თავი ასწია და ფეხსაცმელების ტყაბა-ტყუბით დაჰყვა აგურის ნაფშვენებით მოკირწყლულ გზას.

ძმა-ბიჭები ნაძვებით შენიღბულ მერხთან შეჩერდნენ („ამათი ადგილია“). ზუმბიანი დაჯდა. დანარჩენები იდგნენ და ჯაბას ელოდებოდნენ. ჯაბამ ქალაღში გაბვეული კოსტუმი მარჯვენა ხელში გადაინაცვლა და სიგარეტის კოლოფი ამოიღო. ერთი ლერი ამოაძვრინა და უხმოდ ანიშნა მალალსა და წვეერგაუპარსავ ძმაბიჭთაგანს, მომიკიდევო. ბუნდოვნად ხედებოდა, რომ ეს იყო ქვეშეცნეული საქციელი; მუდმივად ფხიზელი თავდაცვის ინსტიტუტი შერიგების გზების მოსინჯვას ცდილობდა. უეცრად იგრძნო, რომ ნიკაპი უკანკალბდა, პირში ჩადებული სიგარეტი სამარცხვინოდ თრთოდა. სწრაფად გამოიღო, მოსრისა და გადაავდო. წვეერგაუპარსავს გაწვდენილი ანთებული სიგარეტი ხელში გაუშვედა.

— აფო, დაიწყე! — თქვა თვალეზამოზღვრულმა და ზუმბა მსუბუქად შემოირტყა კანჭზე.

„რაც უნდა მიჭნან, ხელს არ გავანძრევ... გადავრჩები!“

— აბა, რა უნდა ვუთხრა ამ არიფს, სეინკა-ჯან! — შესჩივლა აფომ ზუმბიანს, გააფურთხა და ისე ახლოს მივადდა, მუცელი მიადო ჯაბას მუცელს. ჯაბა შეაერთო შუშასავით ცივმა, ჰიბროზურმა თვალეზამა.

მოშორებით ქალაქშერეულმა ხნიერმა კაცმა ჩიაიარა.

— შერიგდით, შერიგდით, ბიჭებო! — თქვა მან ლიმილით და გზა განაგრძო.

— მამ საქმეზე გადადი! — ურჩია აფოს სეინკამ.

აფომ მოულოდნელად, კერავლად,

პირდაპირ ცხვირპირში სთხლიშა ქვესავით მაგარი მუშტი ჯაბას. პირველი, წამიერი შეგრძნება ისეთი იყო, თითქოს, ერთბაშად გაებერა თავი, სივდებოდა და აღარ შერდებოდა. იგრძნო, როგორ დაიძრა ნესტოებიდან თბილი სისხლი და ტურბზე გადმოედგარა.

აფო მიწაზე ფართხალეზდა. რამდენჯერმე წამოიწია, მაგრამ ვერ აღგა, ძალიან სწრაფი და ძლიერი იყო ჯაბას საპასუხო დარტყმა.

უეცრად ჯაბას წინ ამობლეტელმა თვალეზმა გაიელვა, პერში ტყვიასავით გაიწულია ზუმბამ და ჯაბას ბეჭზე აინთო. დარტყმას თან დაემთხვა იმ თვალეზამობლეტელის ამოხენეშა. ასე ხენეშის კაცი, როცა კუნძს აპობს ნაჯახით. მეორე მოქნევამ და ამოხენეშამ მკლავი წააწყვიტა. ჯაბამ ჩაიჩოქა, რომ მესამე დარტყმა აეცლინა.

მაგრამ მოულოდნელად რაღაც საოცრება მოხდა, ძმბიკები აღვილს მოწყდნენ, შლიგინ-შლიგინით გადათელეს ბუჩქები და გაქრნენ. ასე მოაჩვენა ჯაბას ყურთასმენამ. „მილიციელი შემოვიდა ბაღში“, გაუელვა და თვალეზი გაახილა — ირგვლივ არავინ არ იყო, არც მილიციელი, არც ქურდბაცაცები. რაღაც მაგიურ ძალას აფოც ფეხზე წამოყენებინა და გაეტაცნა. ჩამოჩუმი არ ისმოდა, მხოლოდ გამხმარი ფოთლები ტკაცუნებდა ჯაბას მუხლებქვეშ.

წინ დაიხედა და უეცრად სიცილი დაიწყო. სხეულის თავისუფლად ამოძრავებამ ტკივილი გააღვიძა. წამოიკენესა, ხელი ფრთხილად მოისვა ანთებულ ბეჭზე. კენესოდა და იცინოდა, იცინოდა და თან სიმწრის ცრემლი სდიოდა — მის წინ მერკუციოს დაშნა ლაპლაპებდა, ქარქაშიდან ნახევრად ამომძვრალი.

როდესაც აფომ გაართყა, შეკვრა ხელიდან გაუვარდა. ეს კარგად ახსოვს. მერე, საპასუხო გარტყმისას, ფეხით გადაიარა ზედ, ჩახია ქალაღი, და კოსტუმში, ალბათ, გაიხსნა და გაიშალა. მერე ჩაიჩოქა, ზუმბას ავიცდენო, ეტყობა, მაშინ ძმბიკებმაეც ძირს დაიხედეს, მიწაზე აელვარებულ დაშნას მოკრეს

თვალი და მყისვე მიხედნენ ჯაბას „ვერაგულ განზრახვას“. დანებნი, რამ თქმა უნდა, ექნებოდათ, მაგრამ ნახევარ შეტრიაან დაშნასთან, აბა, რას განდებოდნენ საწყლები.

„უთანასწორო ბრძოლა იქნებოდა“. ახლა ჩუმად იცინოდა. ეს სიხარული უფრო მშვიდობით გადაარჩინისა იყო. მლოცველივით იღგა მუხლებზე და ცდილობდა, ქალაღდის ნაფლეთებში გაეხვია მანაცი მერკუციოს აღჭურვილობა.

კარი ღია დახვდა. დედა, ალბათ, მეზობელთან იყო გასული. მაისური აიწია და სარკეს ზურგი შეუბრუნა. ლარივით სწორი, ჩალურჯებული ზოლის დანახვისას, ბეჭი თითქოს უფრო აეწვა. ოდეკალონს თავი მოხსნა და ზურგზე გადაიღვარა. მკლავზე ნიშანივით შემორტყმოდა წითელი ზოლი. ამას ყურადღება აღარ მიაქცია. ჩაიკცა. სიგარეტი გააბოლა. პერში ამოჭრილი ფანჯარა ფართოდ გააღო, რომ ოდეკალონის სუნი გამჭრალიყო.

შემოვა ახლა დედა, ჰკითხავს, იყო თუ არა რაიღამსკომში, გაიგო თუ არა ბინის ამბავი. ზაფხულში, პირველ თბილ დღეებისთანავე დედას აუტყდება ხოლმე ახალი ბინის ციებ-ცხელები: წუწუნებს, ანჩხლობს, თავ-ბედს იწყევლის. მაგრამ როგორც კი აგრილდება და მოახლოებულნი ზამთარი განდევნის სხვენში ჩაგუბებულ ბუღსა და სიცხეს, დედას თითქოს ავიწყდება ყველაფერი, აგუგუნებულ თუნუქის ღუმელს დაქკნარ ხელებს მიუშვერს, და კმაყოფილია ბინითაც, შვილითაც და ცხოვრებითაც. მომავალი ზაფხულის თავარა შზის გამოჩენამდე.

ჯაბამ სუფთა ქალაღდები ამოიღო უკრიდან და მაგიდას მიუჭდა. გამოფენა ველარ დაათვალიერა, ველარ შეასრულა რედაქტორის დეაღლება. ახლა გეგმა მიინც უნდა დაწეროს. ხეაღ, თათბორზე. ყოველ თანამშრომელს მოსთხოვს გიორგი.

ჯაბას დიდხანია თავში უტრიალებს

ერთი რეპორტაჟის სქემა — გაჰყვეს მზეს საქართველოს აღმოსავლეთ საზღვრიდან შავი ზღვის სანაპირომდე. მისილიოს. და აღწეროს და გადაიღოს, რაც გზად შეხვდება, მზის თვალით დაინახოს ყველაფერი. კორესპონდენტი და მზე ერთად დაიძრებიან კახეთიდან, ერთად ივლიან და ერთად მიადგებიან ზღვას. ზუსტად დაემთხვევა მათი სიჩქარე და მგზავრობა. საქართველო ერთი დღის ტოლი ქვეყანაა, გათენებიდან დაღამებამდე, თუნცა მსოფლიოს უდიდესი ქვეყნებიც ერთი დღის ტოლია, თვით — დედამიწაც. მზე ყველას თანაბრად უნაწილებს თავის ნათელს და სითბოს, ზღვა რაა, პატარა ტბასაც უჩენს თავის დილას და საღამოს, პატარა ბორცვსაც. მერე რა საოცარი სიზუსტით გრძნობს მანძილს მზე! არც ისე შორდება მიწას, რომ გაყინოს, არც ისე უახლოვდება, რომ ერთიანად დასწვას და გადაბუგოს. გრძნობს მანძილს, იცის, სად უნდა იდგეს. ადამიანებმა კი არ იციან — ისე შორდებიან ხშირად ერთმანეთს, რომ გული უცივდებათ. სულ უბრალო, სასაცილო მიზეზის გამო ხელს ჰკრავენ ახლობელს, მოიშორებენ.

...მაინც როგორ გაართყა აფოს? გააღწევილი ჰქონდა, ხელი არ გაენძრია. დარწმუნებული იყო, მოკლავდნენ წინააღმდეგობის გაწევისთანავე. მაგრამ მაინც გაართყა! ტკივილს არ დაუბნელებია მისთვის გონება, ტკივილის სიმწარეს არ გამოუწვევია საპასუხო რეაქცია. ყველაფერი აფოს საქციელმა გადაწყვიტა. ახლაც ხედავს, როგორ მიუახლოვდა მელიის შემპარავი ნაბიჯებით აფო, სხეულმოღუნებული, აბარბაცებული, ვითომ არაფრის თავი არ ჰქონდა, ვითომ არც აპირებდა ანგარიშის გასწორებას, წუწუნიც კი დაიწყა: „რა უნდა ეუთხრა ამ არიფსო“. და უეცრად ზამპარასავით შეიკრა მისი სხეული. და ხეთქა. ამ ცბიერებამ ააფეთქა ჯაბა, ამ მართლაც ქურდულმა, მოპარულმა გართყამ. აფოს თავისი ვაქცაობა უნდა ეჩვენებინა მნაბიჯები-

სათვის, ანიტომ ნაღზე უნდა წასულიყო და წავიდა კიდევაც. *არცინეშული*
...მზის რეპორტაჟი *საქართველო*, ვერც წარმოუდგენია, როგორ უნდა გააკეთოს, მაინც შეიტანს გეგმაში. გიორგიმ იცის ხოლმე თემის მოულოდნელად შეტრიალება.

კიდევ რაზე შეიძლება ნარკვევის დაწერა, ან ვიზე?

პროფესორ რურუაზე? ქართველი მეცნიერის მთელი ცხოვრება, ბავშვობა... როგორ დაიწყო... რევოლუცია, საბჭოთა ხელისუფლება, პირველი ნიდწევები... შეიძლება საინტერესო იყოს, შეიძლება არც იყოს საინტერესო — უბრალო, მშვიდი ცხოვრება, ყოველგვარი ჟურნალისტური სატყბარუნოს. გარეშე. მაგრამ მოულოდნელად რომ ადგა და რედაქციაში მოტანილი ლექსები უკანვე წაიღო? რატომ წაიღო?

...მარტო დაშნა არაფერი შუაშია. ისე გაბედულად რომ შეეყვებო ბაღში, პაპიროსის მოწევის გუნებაზეც რომ ვიყავი, თვალისდახამხამებაში რომ ეუბასუხე გარტყმითვე, იფიქრეს, ეს ყველაფრის მკისრებელი იქნებაო. ცოტა, ალბათ, მშისრებიც არიან... ისინი, საერთოდ, მშისრები უნდა იყვნენ, შიშზე უფრო ხშირად არაფერი არ ახლავს თან მათ საქმიანობას, ერთი მაგათი..

კიდევ?

„არაფერი არ გვაქვს ახალ მშენებლობებზე“, ყოველდღე ამბობს გიორგი. რა უნდა დაიწეროს მშენებლობაზე? ამდენი და ამდენი საცხოვრებელი ფართობი ჩააბარეს... ამდენმა და ამდენმა მიიღო ახალი ბინა... მშრალია. როგორ თქვენ იმ დღეს? პავლოვის ქუჩაზე მიდიოდა ავტობუსი: მზით გარუჭული, დიდცხვირა კაცი საარკმლიდან ქუჩას ათვალეირებდა და თანამგზავრს ეუბნებოდა:

„დიდხანი არ არის, ამ ადგილგზში დაედიოდი გარეულ იხვზე სანადიროდ, თი, იქ ჰანჯყობი იყო, ერთხელ გლეხებმა ამომათრიეს ტალახიდან“.

— მთელი ოთახი აგიყროლებია! —

მოესმა დედის ხმა, ვერც შეაჩინია, როდის შემოვიდა.

— ფეხი გავიკაწრე და ოდეკალონი გადავისხი! — სკამიანად შემობრუნდა ნინოსკენ.

— იყავი ზიზზობაძესთან?

— ვიყავი... არ დამხვდა, — მეორე ტუპილიც წამოსცდა ჯაბას და ისევ მაგიდისაკენ შეტრიალდა, — მშენებლობაზეა წასული, დღეს აღარ დაბრუნდება აღნასკომში.

— დილით უნდა მიხვიდე, ეგენი ათი საათის შემდეგ ადგილზე ვეღარ ჩერდებიან.

— ხვალ აუცილებლად მივალ, ადრე გამალვიძე.

დედამ საკერავი მანქანიდან შავი ძაფის კოჭი გამოაძრო და ისევ გარეთ გავიდა.

— რა მოგეჩვენა, ასე ადრე რომ მოგიყვანა შინ! — მოესწა ჯაბას.

წამოღვა. ხელმეორედ აიწია ხალათი და ხელმეორედ შეუშვირა ზურგი სარკეს. კრილობა ჩამუქებულიყო.

„ალბათ, ხვალ უფრო ამტკიცდება, პიჯაკი და პლასი რომ არ მცმოდა, ახლა საავადმყოფოში ვიქნებოდი“.

სიგარეტს ცეცხლი მოუვიდა და ჭიბუხეში ხელბეჩაწყობილი, დერეფანში გავიდა, მარცხნივ გაუხვია და სახურავზე გაშავალ სახანძრო სარკმელში გაპყრო თავი. აქედან ხელისგულივით მოჩანდა მარცხენა თბილისი. ამღვრეული მტკვრის გაღმა სახლები ოქროსფრად შეეფერადებინა მზეს. მდინარის ტალღები არხვედა ჯაბას სახლის ჩრდილს და, ალბათ, იმ ჩრდილის სიღრმეში სადღაც, ჯაბაც ქანობდა. გაზაყრუებლად გუგუნებდა მტკვრის ნაპირას გაშენებული თბოელექტროსადგური და რკინის მილით აღუღებულ წყალს ასხამდა მდინარეში. წყლის ზედაპირზე მბორგავ ორთქლს მუშტავით ემგერებოდა მილიდან გამოვარდნილი შეკუმშული ორთქლის ახალი ამონასუნთქი და მერე იფანტებოდა.

თბოსადგურის საკვამლე მიღმა თბილისის დილა გაახსენა. რამდენჯერ

უფიქრია იმ კაცზე, ქარხნის საყვირს რომ აყვირებს ალიონზე, და აცნობებს ქვეყანას, თბილისი თავისუფლების მორიგ დღეს შეუდგაო. იმ კაცზე შეიძლება ნარკვევის დაწერა! ვინ იცის, იმდენად საპატიოდ ითვლება პირველი საყვირის ახმანება, რომ ამას მხოლოდ რჩეულ მუშებს აკისრებენ. იქნებ, თვით ქარხნებს შორისაც შეჭიბრებაა ამ უფლების მოსაპოვებლად. მაგრამ შეიძლება სულაც ავტომატი აყვირებდეს საყვირს, საათთან შეერთებული ავტომატი.

რამდენჯერ გაპარულა მტკვარზე საბანაოდ. რა შემთხვევით გადაარჩინა ერთხელ დიდმა ბიჭმა ლიფსიტასავით ამოავდო მორევიდან და ნაპირზე გამოიყვანა. ახლა ცოცხალი არ იქნებოდა ჯაბა, ვინ იცის, იმ დიდ ბიჭებს შორის, აფოც დადიოდა საბანაოდ. იქნებ ცურვასაც ასწავლიდა ჯაბას. ნოდარი ყოველთვის ჯობნიდა ცურვაში. გურამი სულ ნაპირ-ნაპირ ჭყუშპალაობდა. ერთხელ ჩანთა გადაუგდეს შუა მტკვარში...

„საკლასო ფურნალი! — გაუელვა ჯაბას, — რატომ აქამდე არ გამახსენდა?“

ოთახში შემოირბინა და მაგიდის უჯრიდან ყდამოცვეთილი საკლასო ფურნალი ამოიღო.

„1942-43 სასწავლო წელი, 10^ა კლ“.

გადაშალა.

„აბაშიძე ნანა.“

ბოლქვაძე ტარიელ.

ბენდუქიძე გაიოზ.

გვეტაძე თამაზ.

გორდელაძე მზია“.

ესენი რომ მოაძებნინა ახლა! სად არიან, რას აკეთებენ... რატომ დაიწერა 12 ორიანი გერმანული ენის გაკვეთილზე 1942 წლის 26 ოქტომბერს? აი, ეს იქნებოდა საინტერესო!

სტეენა დაიწყო. ქალაღები მაგიდის უჯრაში ჩაალაგა და ბიანინოს მიუჯდა. თვითონაც არ იცოდა რას უკრავდა, რაღაც გამოგონილს უკრავდა. და ეს გამოგონილი დაჟინებით ემსგავსებოდა.

ნაცნობ მელოდისას, ასე იყო მუდამ. როცა მუსიკის „შეთხზვას“ დააპირებდა.

ზომ არაეის არ ახსოვს თავისი დაბადება. ჯაბას ახსოვს. იგი დაიბადა თოთხმეტი წლისა, ოპერის შენობაში, „ტანგეიზერის“ უვერტურის შესრულების დროს. ნოდართან ერთად იჭდა იარჯისის გვერდით ლოჯიაში. გამოვიდა დირიჟორა, ხალხს თავი დაუქრა, ხელეები მალლა ასწია, და ჯაბა გაფრინდა. ბგერასავით გაატანა კედლებში და ცაში აფარფატდა. უამრავი შადრევნით დაფარულიყო მთელი დედაპიწა, არც სახლები იყო სადმე, არც ტყეები, არც გორაკები. თეთრად მოილტვოდნენ ცისკენ აქაფებული შადრევნები და მათი შხეფების გრილ ბურუსში მიტივტივებდა ჯაბა. საიდანდაც ისმოდა ქაღალის ნახი ხმა. ჯაბა გრძნობდა, რომ ის ქალი უთვალთვალუბდა, და დიდ სიამოვნებას ვერიდა ეს...

მერე ნოდარს უამბო მუსიკალური ზმანება. ეშინოდა, არ დამცინოსო. მაგრამ ნოდარმა არ დასცინა. როგორ შეუყვარდა ორივეს მუსიკა. როგორ ნაწობდნენ, რატომ პატარაობიდანვე არ დავიწყეთ სწავლაო. უფროდაუფრო ეწაფებოდნენ მუსიკის ნექტარს და სინანულიც უფრო მატულობდა, ხელი ჰქონდათ ჩაქნეული, ჩვენგან აღარაფერი აღარ გამოვაო. მაგრამ სადღაც ამოიკითხეს — 16 წლის ვაგნერმა ერთი მუსიკალური ინტერვალის სახელიც არ იცოდაო, და ცას ეწიენ სიხარულით; ჯერ კიდევ არ არის დაკარგული ყველაფერიო. ფორტეპიანოს ან ვიოლინოს კლასში ვინდა მიიღებდა, სასულე ინსტრუმენტებზე სწავლა თვითონ არ მოისურვებს. ჩელო აირჩიეს ბოლოს. ჯაბას მეზობელმა ქალმა, ოპერის მოლარემ, კაპელნიცისთან მიიყვანა მეგობრები. მოხუცმა მანეტრომ სმენა და რიტმის გრძნობა შეუმოწმა ჯაბას. როიალის სახურავზე ფანქარი დააკაჟუნა და, გაიმეორეო. ჯაბამ ზუსტად გაიმეორა. ეტყობა, დიდი მონდომებისაგან მაგრად უაკუნებდა ფანქარს. კაპელნიციმ გაიცინა და უთხრა: „კარ-

გი მედოლე გამოხვალაო“ — მერე ფიქრისი ფანქარი გამოართვა და პიჯაკის გულსჯიბეში ჩაიღო.

ჯაბა „ტანგეიზერის“ ლებორტეჟა უქრავდა მარჯვენა ხელით. აქამდე არ მოსვლია აზრად პიანინოზე აეწყო, თითქმის ყველაფერს უქრავდა, რაც გაეგონა და დაემახსოვრებინა, უქრავდა ისე მარტივად, რომ ნამდვილი მუსიკოსი უთუოდ ყალბად მიიჩნეოდა მის „შეპირსიტყვაობას“. „ტანგეიზერი“ კი არასოდეს არ გაურჩევია. და ვერც ვერასოდეს გააჩვენეს; მისი გაუწვრთნელი, ამქვეყნიური თითები ვერ მიაგნებს ამდენ ღვთიურ ბგერას, რასაც გულში მღერის, ვერ გაანამდვილებს, ვეღარ შეაბებს ხელს ცაში ატყორცნილ უამრავ შადრევანს და მათი შხეფებისგან გაჩენილ ბურუსს.

იმ დამეს გაუფრთხილებლად წამოწვა ლოგინზე და ტყვილისაგან კინალამ შეჰყვირა. თითქოს კიდევ ერთხელ გადაუჭირეს ზუმბა ბუჭზე. კარგია, რომ თავი შეიკავა; დააფეთებდა დედას. თვალეები დახუჭა და ასეთი ამბავი შეთხზა:

კაფეში ვიღაც მაღალი, ხმელი კაცი შემოვიდა. შლიაპა ეხურა, ხელში პატარა, შავი ჩემოდანი ეჭირა. მაგიდას მიუჭდა. მენიუ აიღო. წაიხეშა. მერე წამოდგა და გავიდა. ჯაბას მოეჩვენა რომ იმ კაცმა კაფეს მენიუ წაიღო და მის მაგივრად სხვა მენიუ დასტოვა. ქუჩაში გაეარდა და დაედევნა. იმ კაცმა შენიშნა ეს და ფეხს აუჩქარა. ჯორჯიაშვილის დაღმართზე ჩაუხვია. მერე ძნელადის ქუჩას დაჰყვა. თან უკან იეუარებოდა, ეწრო შუკით ბროსეს ქუჩისკენ გაემართა. თანდათან ემატებოდა მღელვარება, თანდათან უფითრდებოდა სახე, უეცრად მობრუნდა და ჯაბას შიგ გულში ესროლა რევოლვერი. ჯაბა მოწყვეტით დაეწარცხა ქვაფენილს. ირგვლივ არავინ იყო... ერთი წუთი, ერთადერთი წუთი და ჯაბა სულ განუტევებს. საათზე დაიხედა. პატარა ისარი სწრაფად მიზტოდა დანაყოფიდან დანაყოფზე. ჯაბას სუნთქვა შეეკ-

რა, ძლიერდებოდათ გახსნა ფოტოაპარატი და სწორედ იმ დროს, მკვლელი მოსახვევს რომ უნდა შეფარებოდა, „ჩხაკ, ჩხუკ“, სურათი გადაუღო. და მოკვდა. მოკვდიდა ხალხი. ჯაბა ხელში აიყვანეს. თმას იწეწავდა დედა. ტაროდა გურამი, ნოდარი, რედაქციის თანამშრომლები, ბატონი გიორგი. დაასაფლავეს. გაიარა რამდენიმე თვე. რედაქციაში ჯაბას ადგილზე სხვა მიიღეს. ჯაბას ფოტოაპარატი მას გადააბარეს. გაამქლავნა აპარატში ჩარჩენილი ფირი და სურათებიც დაბეჭდა. უკანასკნელი კადრი ეუცხოვა — ვილაკ კაცი გარბოდა, ბატონა ჩემოდანი ეჭირა ხელში, ბატონ გიორგის აჩვენა. გიორგიმ უშიშროების სამინისტროში მიიტანა. ათასობით სურათი გამარავლეს

და მთელ კავშირში გაავრცელეს... ბოლოს მოსკოვში დაიბრუნეს... უცხოეთის ჯაშუში გამოდგა. მერე მთელი ბანდა შეიპყრო სამინისტრო.

„ჯაბა ალაფიძეს, სამშობლოს დაცვის საქმეში თავდადებისა და მამაცობის გამოჩენისათვის, სიკვდილის შემდეგ მიენიჭოს საბჭოთა კავშირის გმირის წოდება“.

ბატონმა გიორგიმ „განთიადის“ გამზადებული ნომერი შეაჩერა და პირველ გვერდზე გაუშვა „ბრძანებულება“.

ეძინა ჯაბას. ის მზე კი, რომელთან ერთად საქართველოს მოვლას აპირებდა, ახლა სადღაც, წყნარი ოკეანის კუნძულებს დაჰნათოდა, და კვლავ ზუსტად იცავდა მანძილს დედამიწამდე.

ჩვეულებრივი მასაჟისი

— რას ამბობ, ახლა რომ დაგვეკარგოს, შეიძლება მეორედ ველარასოდეს შეხედე ამხელა ქალაქში. ერთი კვირაა ვეძებ მაგ გოგოს! — აქოშინებული ლაპარაკობდა გურამი და თავს ძლივს იკავებდა, რომ არ გაქცეულიყო, თუმცა მისი სწრაფი სიარული დიდად არც განსხვავდებოდა სირბილისაგან.

— არ შეშინდეს და ხალხი არ შეგვიყაროს, — ფრთხილობდა ჯაბა და გამვლელებით სავსე ფილაქანზე ნაბიჯს ძლივს უსწორებდა მეგობარს.

— ვერ მოასწრებს შეშინებას, კინოს ხსენება ჯადოსანით მოქმედებს გოგოებზე, შენ არ იცი.

— ტროლეიბუსში ვეთქვა!

— სწორედ იქ ჩავარდებოდა უხერხულ მდგომარეობაში, ახლა მარტოა.

— ვილაკ კაცი რომ ახლავს? მამაა, ალბათ.

— ეგ უკეთესი. წამო ჩქარა, ჩქარა! მაგრამ გურამი უეცრად თვითონ შედგა. ჯაბამ ძალაუნებურად გადაასწრო.

— მოიცა! — ხელი ჩასჭიდა გურამმა.

ჯაბამ გაიხედა. სქელი კაცი და ის გო-

გო წიგნების მალაზიის წინ შეჩერებულ იყვნენ. კაცმა რაღაც უთხრა ქალიშვილს და მალაზიაში გაუჩინარდა.

— სულ მარტო დარჩა, მივიდეთ! — გურამმა პიჯაკის კალთები ჩაისწორა, ჩასჭიდა, თმაზე ხელი გადაისხვა და დარბაისლური ნაბიჯით დაიძრა გოგონასკენ.

— მე აქ დაერჩები!

გურამმა სწრაფად შემოხედა, დაუბღვირა:

— ნუ ბავშვობ ახლა!

გოგო იყო ძალიან ლამაზი, ისეთი ლამაზი, რომ ჯაბას შეეშინდა. თითქოს მოულოდნელად წააწყდა ზღაპრულ განძს, თავიდან ფეხებამდე დაჰკრა მისი მითვისების სურვილმა, კანკალმა აიტანა, რადგან მიხვდა, რომ ამ სურვილს ვერანაირი გზით ვერ დაიოკებდა, და თითქოს წინასწარ იგრძნო ყველა საფრთხე, რაც ამ განძის მითვისებას მოჰყვებოდა.

— მამაკით, ცუდი არაფერი იფიქროთ, მე... მე კინორეჟისორი ვარ, — და მუდამ ენაშიან გურამს ენა ჩაუვარდა, მართლა საოცრად ლამაზი იყო გოგო.

დუღანა შეკრთა. ახელ-დახელდა გუ-
რამს, თითქოს უნდოდა, რაც შეიძლე-
ბა სწრაფად შეეფასებინა, რა ჯურის
აღამიანთან ჰქონდა საქმე. მერე იგრძ-
ნო, რომ მოშორებით კიდევ ვიღაც იდ-
გა, ამ კინორეჟისორთან ერთად მოსუ-
ლი. გაიხელა და ვაფთხრდა, მუხლები
მოეკვეთა — ის ბიჭი იყო, ბალ-მასკა-
რალზე რომ ნახა.

— გვაბატით, ასე უბოდნოდ მო-
გეჭვრით, — ძლივს გააგრძელა გურამ-
მა, — სხვა გზა არ გვექონდა, თუ თქვენ
წინააღმდეგი არ იქნებით, შემოიარეთ
კინოსტუდიაში, იკითხეთ რეჟისორა
გურამ თორთლაძე და...

— კინოსტუდიაში?!

„კინოსტუდიაში?“ მეზობელ სიმივით
გაიმეორა ჯაბას გულმა. გაიფიქრა, რომ
ეს ხმა და გოგოს განცვიფრებული სახე
აღარასოდეს დაავიწყდებოდა.

— მე ფილმს ვიღებ, — ისე განაცხა-
და გურამმა, თითქოს ამისთვის ყველას
უნდა გაეწია ანგარიში, — და ვიმედოვნ-
ებ, მთავარი როლისთვის თქვენ ზედ-
გამოჭრილი უნდა იყოს!

— მე... მე... მე მსახიობი არა ვარ! —
დუღანამ თითქოს თანაუგრძნო გურამს
მისი უნებური შეცდომისათვის, თან
შერცხვა, რომ შეცდომა გაუსწორა.

— არაფერი მნიშვნელობა არა აქვს!
გნებავთ, თქვენი მისამართი მომეცით
და გამოვიძახებთ, როცა საჭირო იქ-
ნება.

— როგორ გეკადრებათ, მე არ შე-
მიძლია, მე არ გამოვდგები, მე ისეთი...

— ეგ მეორედ არ თქვათ! ჯაბა, რას
გაჩუმებულხარ, უთხარი რამე!

ჯაბას რატომღაც მოეჩვენა, რომ
გოგონას ვასაცნობად დაუძახა გურამ-
მა, ფიქრობდა, თავხედურად მოვიქე-
ციოთ. მიუახლოვდა და ხელი წინ გაიშ-
ვირა.

დუღანა აიწურა, დაიბნა, სადღაც,
შორს გაიხელა და ხელი ჩამოართვა ჯა-
ბას:

— დუღანა!

— ჯაბა!

— ბიჭოს, შენ ღროს არ კარგავ! —

საყვედურით გაისმა გურამის ხმა,
მერე გაიცინა, — იქნებ შეც ვაძინო!

— გაიცინით! — ვითომ ხუმრობას
აპყვა ჯაბა, უშნოდ გაეღიმა. გაწითლდა.
წინასწარ იგრძნო, რომ სულაც არ იყო
საჭირო, მაგრამ მიინც თქვა, — შენ
მთხოვე, რამე უთხარიო, ხომ უნდა გა-
მეცნო, სანამ ვეტყვოდი.

— მაშინ უთხარი ბარემ!

გურამი თავმომწონებდა. დუღანას
წინაშე ფარულად, იქნებ შეუგნებლად
ინსხვავებდა თავს ჯაბასგან.

— მე რა უნდა ვუთხრა, — თქვა ჯა-
ბამ და უეცრად იგრძნო, რომ საკუთა-
რი თავი ხელიდან დაუსხლტა, გაექცა,
და იმ გაქცეულმა წამორმა: — ჩემი
ნება რომ იყოს, ვერჩევდი, კინოსტუ-
დიაში ფეხი არ დაუდგა!

გურამს რაღაც გაურკვეველი ბგერა
აღმოხდა, მთელი ერთი წუთი გაშტე-
რებული შეპყურებდა ჯაბას. მერე ხე-
ლი ჩაიქნია, თითქოს მოჩვენებასავით
მოიშორა ჯაბაც და მისი წარმოთქმი-
ლი სიტყვებიც, და დუღანას მიუბ-
რუნდა:

— აბატით, ხანდახან იციხე ხოლმე...

— ნახვამდის! — თქვა სახეწამოჭარ-
ხლებულმა ჯაბამ და დუღანას თავი
დაუკრა. მერე მაჯის საათზე თითი და-
კაჟუნა, — რედაქციაში მაგვიანდება! —
ცივად შებრუნდა და წავიდა.

გურამს თითქოს ამოსწურვოდა გან-
ცვიფრების გამომხატველი ყველა რეაქ-
ცია.

მიდიოდა ჯაბა და გრძნობდა, —
ორივემ თვალი გამოაყოლა, გურამმაც
და იმ გოგომაც, და თავს ძალას ატან-
და, ფეხი არ ამერიოსო.

მუდამ ასე იყო და ახლაც ასეა: თუ
ოდესმე, ათასში ერთხელ, სხვას არ
დაეთანხმა და გამოთქვა საკუთარი აზ-
რი, ჰგონია, ქვეყანა გადატრიალდა, დი-
დი ცოდვა ჩაიდინა და გული ატკინა იმ
სხვას. იშვიათად ყოფილა, ჯაბას და-
თანხმებოდნენ, მისი შეხედულება ჰკუა-
ში დაჯდომოდათ. ყველა კბილებით
იკავს საკუთარ თვალწარმართს, ყველა
შეურაცხყოფილივით ირჩება, თუ

სიტყვას შეუბრუნებ, გარდა ჯაბასი...

როგორ სიამოვნებს გურამს, როცა რამეს დაუდასტურებენ, როგორ გაუმხნევდება ხმა. სხვებსაც ამას ამჩნევს ჯაბა, მის სიამოვნებაზე კი თითქოს არავინ არ ფიქრობდეს. როგორ აუფართოხალდება ხოლმე გული სიხარულისგან, როგორ შეუყვარდება ერთი-ორად საკუთარი თავი, თუნდაც სულ უმნიშვნელო მხარდაჭერას რომ იგრძნობს: „მართალი ხარ, ჯაბა“. „აი, ეგ კი სწორად თქვი!“ მთელი კვირა ჰყოფნის მოსაგონებლად. მაგრამ მსგავსი წუთები იშვიათად ჩამორეკავს. ნუთუ ასე დარწმუნებულები არიან ადამიანები თავიანთ თავში, ასე ელოლიავენ იან ყოველ მართალსა თუ მცდარ აზრს? როცა სიმართლე ამოიშრება ჯაბას წინ, მაშინვე აღიარებს ხოლმე თავის შეცდომას, მაგრამ თვითონ მას რატომღაც აღუშვებს სხვისი სიყალბე? როცა ხედავს, რომ ადამიანი ცათამდე დარწმუნებულია თავის სიმართლეში. რატომ ერიდება მისი რწმენის შელახვას? შებრძოლების, აზრის აზრთან შეჯახების ეშინია? იქნებ ორი სიმართლით ცხოვრობს? ერთს, მოჩვენებითს, ხმამაღლა აცხადებს, მეორეს, ნამდვილს, გულში ინახავს.

„შენახული სიმართლე... ალბათ, ამიტომ არის, ხანდახან რომ გავაფრენ ხოლმე. გავაგიჟე ის გოგო... რას იფიქრებდა. იქნებ დღეღამე ოცნებობდა კინორეჟისორზე, ქუჩაში რომ შეაჩერებდა და ეტყოდა, თქვენ უნდა ვადაგილოთო, როგორც იქნა, აუხდა სურვილი, მე კი... მისმა დანახვამაც რომ შემაშინა! ვითომ მშიშარა დავიბადე, როგორც გულადები იბადებიან ქვეყნად?“

ჯაბა ლიფტს ელოდებოდა. უეცრად დუღანას დიდი, ლურჯი თვალები მოელანდა, ოღონდ ეკრანზე იყო დუღანა, რომელიღაც ფერად ფილმში — ტახტრევანით ქალაქში შემოჰყავთ სულთანის ულამაზესი ასული. დაწინაურებული მკვლელები ხმლების ქნევით სახლებში ერეკებიან მოედანზე გამოფენილ ხალხს, შორიდან ისრების სრო-

ლით ხურავენ ფანჯრების გამოღებულ დარაბებს, რადგან სულსწრუნ უსულო ქვეყნად არაკაცმა არ უნდა: *Или нет*, ვინც შეხედავს, თავის მოკვეთა არ ასცდება.

„ალბათ საუკუნეობით ყალიბდებოდა ლამაზი ქალის დანახვით გამოწვეული შიში. მშვენიერი ქალები ყოველთვის ძლიერთა საკუთრება იყო: ტომის ბელადების, იმპერატორების, სარდლების... და ჩემს უძველეს წინაპრებსაც სიცოცხლის ფასად უჭლებოდათ იმ ლამაზმანებთან გამოჩურჩება. იქნებ იმ გოგოსი შემრცხვა და ამიტომ გავფიცხდი? როცა ეთქვი, ფეხს არ დავადგმევიანებდი კინოსტუდიაში-მეთქი, მომჩვენა, ამით თავი გავყიდე... გავაქვებანე, რომ მომეწონა ის გოგოდუღანა... და თავმოყვარეობა შელახულად ჩავთვალე... მაინც რა სასაცილოა ლამაზი ქალისგან დამინებული კაცი. ეს ერთადერთი განძია, რომლის მითვისებას არავინ ბოროტებად არ ჩაგითვლის, ეს შესაძლებლობა და თავისუფლება ბადებს ალბათ შიშს. ქურდსაც ასევე აშინებს სალარო, ან საიტყველირო მადანიში გამოფენილი ოქრო და მარგალიტი. მისი პროფესია აძლევს ამ განძის მოპარვის უფლებას... ყველაზე დიდი ქეშმარიტება კი ის არის, რომ ახლა გებრახებული ვარ ჩემი უტაქტო საქციელათ და რაებს ვჩმახავ, თვითონ არ ვიცი“.

ჯაბა ლიფტიდან გამოვიდა და რედაქციის განყოფილების კარი შეაღო. ოთახში მხოლოდ ბატონი ანგია იყო, რალაცას წერდა მაგიდასთან მიმჭდარი, ჯაბა შევიდა თუ არა, ხელები გადააფარა ქალალს.

— შენთან საქმე მქონდა, ჯაბა!

— გისმენთ!

პირველი სიტყვები ალბათ უნებურად წამოსცდა ანგიას, რადგან მერე დიდხანს დუმდა; თითქოს ძალდატანებით ჩააჩუმა თავისი თავი.

— გიორგიმ შენი ორი თემა გეგმაში შეიტანა, — თქვა ბოლოს.

— მართლა? („ამის თქმას არ აპირებდა“) რა და რა?

— პროფესორ რურუაზე და კიდევ იმაზე, ჟურნალზე, ძველი საკლასო ჟურნალი რომ გინახავს. იყავი ქარხანაში?

— ვიყავი. ზაკომოლდინი პენსიაში გასულა. ლომიძეც პენსიაშია, მაგრამ ქარხანაში მაინც დიდის ვერ ელემე, ვითომ რამეს აკეთებდეს, ვთხოვე, ზაკომოლდინთან წამომყვებით, სურათი უნდა გადაგიღოთ-მეთქი... ორმოცდსამი წელია, მეგობრობენ. ერთად მუშაობდნენ არალეგალურ ორგანიზაციაში, ამ ქარხანაშიც, და მისი სახლი არ იცოდა.

— ალბათ შეეშინდა, მოვხუცი და ვაი, თუ ვერ მივაგნოთ, შერცხვა.

— შეიძლება, მაგრამ ჭკუის სისუსტე სხვა რამეში ვერ შევატყვე.

ჯაბა აივნისკენ გაემართა.

— შენ პარტიის წევრი თუ ხარ, ჯაბა?

მოესმა უკანდან.

„აი, ეს აინტერესებდა!“

— კი.

— თუ — კანდიდატი?

— არა, უკვე წევრი ვარ, რატომ მეკითხებით?

— ისე, აღარ მახსოვდა...

ჯაბა აივანზე გავიდა. რკინის მრგვალ მოაჯირს ორივე ხელი ჩასჭიდა, ფეხისწვერებზე აიწია, ფრთხილად, ძალიან ფრთხილად გადაიხიწა, რომ საჭიროებისთანავე სწრაფად დამალულიყო, და შენობის ბოლომდე გააწვდინა მხერვა. წიგნების მაღაზიის წინ აღარავინ იდგა.

ჯაბას მოულოდნელმა წასვლამ გურამი დააბნია, ხელებს შლიდა, ლულულედა, თქმით კი ვერაფერს ამზობდა.

— მაპატიეთ, მე აქ უნდა შევიდე! — უთხრა დედანამ, ხელი ზურგსუკან წაიღო და მაღაზიის კარის სახეღერს ბრმასაყვით დაუწყო ძებნა.

— აქმეც მაქვს საქმე! — გამოერკ-

ვა გურამი, მაღაზიაში შეჰყვა დედანას და მის დასანახად ჯიბიდან ხელმოწერილის ქვითარი ამოიღო.

ბენედიქტე ამ დროს წიგნების გამყიდველს ელაპარაკებოდა, შემთხვევით მოიხედა და დედანას მოჰკრა თვალი.

— გაცდევინე, გოგო? ახლავე წამოვალ, ა, — გურამი შენიშნა, — ეს რომელია, ინსტიტუტის ამხანაგი ხომ არ არის? — „ინსტიტუტის ამხანაგში“ მან სულ სხვა რამ იფულისხმა, — გამარჯობა, ყმაწვილო!

— სალაში, ბატონო!

— რატომ არ მოგყავს ჩვენთან, შეეშაქო?

დედანა წამოწითლდა.

— ჩვენ ამ წუთში გავიცანით ერთ-მანეთი! — თქვა გურამმა.

— ამ წუთში? ბიჭოს! ახლავე მოვალ ა, დამიცადეთ!

ბენედიქტე მთვრალი არ იყო, მაგრამ რაღაც დიდ სიხარულს აღეგნო მისი არსება. ამ წუთში სრულიად არ ახსოვდა მიზეზი იმ დიდი სიხარულისა, დილით რომ განიცადა, მაგრამ, ეტყობა, ინერციის უაღრესად მატერიალური კანონი მის ჰაეროვან სულზეც გავრცელებულიყო.

იგი კვლავ ქერა გამყიდველთან მიდგანდგარდა.

— რას მეუბნებოდით?

— ჯეკ ლონდონი შემომიღია-მეთქი, მოგიხერხოთ! — ჩასრურხულა გამყიდველმა.

— ლონდონი?! მწერალს ქვია ასე?

— კი, ბატონო.

— რამდენ ტომადია?

— რვა.

— აჰ, როგორ გეკადრებათ. ბალზაქი მაქვს ოცდამათხ ტომად და ახლარვაზე ჩამოვჩონდე? ხე...

— სხვა არაფერი მაქვს, სტენდალბქონდა და გამითავდა.

— რამდენი იყო?

— თხუთმეტი ტომი.

— აფსუს! — ნერწყვი გადაყლაპა ბენედიქტემ, — ჯანდაბას, გამომიწერე ლონდონია თუ ვილაყა.

— ახლავე, — ჩაელიმა გამყიდველს და მოლარეს გასძახა, — Вая, один экземпляр Лондона! მიბრძანდით სალაროსთან!

საწყობისკენ გაემართა, მაგრამ სულ მალე უკანვე შემობრუნდა.

— პატივცემულო, ერთი წუთით! — აღარ დაელოდა და თვითონ მიიჭრა ბენედიქტესთან, — დიკენსი ყოფილა, ოცდაათ ტომიდაა.

— ოცდაათად?! — მთელ სახეზე გაღლაბნილმა დიმილმა ბენედიქტეს ვიწრო თვალები გააქრო და გააუქმა, — აქამდე რას მარწმუნებდი, შე კაცო, ამაშენ და ეგ არის!

ციყვის სოროსავით ვიწრო სარკილიდან მოლარე ქალის წაგრძელებული ფრჩხილები გამოჩნდა და შუშაზე აწკარუნდა.

— Ну как, выписать Лондона, или... გამყიდველმა სათანადო განკარგულება გასცა.

ბენედიქტემ ოცდაათტომიანი ქვითარი ჯიბეში ჩაიღო და გახარებულ ახალგაზრდებთან მივიდა.

— წავიდეთ, დუდანა!

— მე მგონი, — ქუჩაში გავსვითანვე დაიწყო გურამმა, — მამათქვენი წინააღმდეგი არ იქნება...

— მე ბიძა ვარ, ყმაწვილო!

— დიხა... — გურამი დაიბნა და პირდაპირ ბენედიქტეს მიმართა, — მე მგონი, ბიძათქვენი წინააღმდეგი არ იქნება...

— ეისი ბიძა, ბიჭო?!

— მამატივთ, — და უცბად რომ გაებათილებინა ასეთი უხერხემლო ლაპარაკი, ამოუსუნთქავად მიიყარა, ვინ იყო, სად მუშაობდა, რას აპირებდა და რას უპირებდა დუდანას, — ასე გადაწყვიტა კინოსტუდიაში, — დაუმბატა მეტი შთაბეჭდილებისათვის.

— არტიტობას იწყებ, გოგო? — წარბი ასწია ბენედიქტემ.

— მე არაფერს არ ვიწყებ, ბენო ბიძა!

რამდენი ხანია უკვე, ჯაბაზე ფიქრობს დუდანა. თითქოს ბუნდოვან სიზ-

მარში ესმის ბენედიქტეს და გურამის ხმა, და სიზმარშივე პასუხობს მათ:

— არტიტებზე მათხოვარნი! ხალხი არ მინახავს ჯერ! — განაცხადა ბენედიქტემ.

გურამი აიბურძგლა, მაგრამ გაჩუმება არჩია.

— მათხოვარი არ ეთქმის ადამიანს, ათს, ხანდახან ოცსაც თუ იღებს ხოლმე. — თქვა მან.

— რა „ოცსაც“?

— ათას!

— მანეთს?! — ბენედიქტეს გული მოსწყდა და საღდაც გადაუგორდა. მისმა თითებმა პატრონის დაუკითხავად დაჩხრიკეს ჯიბეებში, მაგრამ ვერსად ვერ მიიგნეს პაპიროსს.

— ინებეთ! — გურამმა „პრიმა“ მიაწოდა. მერე ასანთიც წაუჩხაკუნა.

ეს ღრო საკმარისი იყო, რომ ბენედიქტეს შენიღბვა მოესწრო.

— არა, მე წინააღმდეგი ვარ, როგორც ბიძა. ასი ათასიც რომ იყოს... რა შეაშია!

— ბატონო, მე გარწმუნებთ, რომ.

რალაც უშნოდ წაება ერთმანეთს ყველაფერი. გურამმა ძალაუზნებურად აწყენინა ჯაბას, თუ ჯაბამ აწყენინა... ეს გოგოც უცნაურად იქცევა, არც პოს ამბობს, არც — არას, საერთოდ, არაფერს არ ამბობს, ბიძაც კარგი ეგზემპლარი ჰყოლია. და რაც მთავარია, ჯერ არავითარ ფილმს არ იღებს გურამი, არავითარი სცენარი არა აქვს, თორემ ახლავე დაითანხმებდა ორივეს. ეს უნახვევრებს ბრძოლის უნარს. ამ გოგოს დაკარგვა კი თვითმკვლელობა იქნებოდა. ზვალ თუ ზეგ, ვილაც რეჟისორი წააწყდება და წაიყვანს... გულუბრყვილო გოგო, თითქმის ბავშვი, წარმოდგენა არა აქვს, რომ ქვეყნად არსებობს სიცრუე, პატივმოყვარეობა, ეგოიზმი, არ იციან, რომ მამაკაცის დაფრქვეული მწველი სიტყვები, შეიძლება ცივ გულზე იყოს მოდულელებული... აი, ასეთ როლს ითამაშებდა დუდანა, თავის თავს ითამაშებდა! და გურამმა წარმოიდგინა ფილმის გმირი ქალი, ერთმანეთზე მექა-

ნიკორად გადაბმულ „მგრძობიარე“ სიტყვების კორიანტელში რომ უფრო აღვიღად ეხვევა, ვიდრე ნამდვილ, მაგრამ უტყვე სიყვარულს ერწმუნება... მეორე მხრივ, განებივრებული, ყელთამდე უზრუნველყოფილი ახალგაზრდა ქაბუკი, ლამაზი, მშვენიერი, მაგრამ არაფრისმკენისი, ფუყე, ფშუტურა. აი, ასეთი „ქაბუკის“ მსხვერპლი უნდა გახდეს ფილმის გმირი ქალი!

გურამმა დულანას გახედა. თავდახრილი მიაბიჯებდა მის გვერდით. ვიწრო, მუქლურჯ კაბიდან სწრაფად და რიგრიგობით წინ გამოდიოდნენ ლაპლაპა წვივები და თითქოს რცხვენიათო, სწრაფადვე იშალებოდნენ.

— არც ვიცი, რატომ მოვდივარ, — მხრები აიჩეხა გურამმა, — თქვენს სახლს დავიმახსოვრებ და, იქნებ გადაიფიქროთ, ერთი თვის შემდეგ კიდევ შეგაწუხებთ!

— მე არ გამოვდგები... მე სემინარებზეც კი ვწითლდები ხოლმე, როცა ლექტორს ვპასუხობ. დამკინიან ამხანაგები!

— მოდიო! და თუ არ გამოვდებით, დაბრუნდებით უკანვე.

ბენედიქტე წინ მიზანზარებდა, თითქოს ჰაერს უჭრიდა უკან მომავალ ახალგაზრდებს, თან გაფაციცებით უგდებდა ყურს მათ საუბარს.

დღეს ბედნიერ ფეხზე ადგა ბენედიქტე. დილითვე ბათუ გამოეცხადა შინ და იმ თართიშვილის გამოტანებული თხუთმეტი ათასი ჩაუთვალა. იქვე უნდოდა თავისი წილის მიღება ბათუს, ბევრი იტრიალა, მიკიბ-მოკიბა, აქედან მოუარა, იქიდან, მაგრამ ბენედიქტეს ვითომ სამსახურში ეჩქარებოდა და არა და არ ახსენებოდა დაპირებული, პირდაპირ თხოვნას კი ბათუ რატომღაც ერიდებოდა. „შეიძლება ეს ფული დასაბრუნებელი გაგვიხდესო“, ბოლოს სულ მთლად წაართვა იმედი ბენედიქტემ, მაგრამ მთავარი, რაც მოხდა, მერე მოხდა.

ერთი ახალგაზრდა ინსპექტორი ჰყავდა ბენედიქტეს, რამაზ ბაზიშვილი.

ეტყობა, უფროსების წინაშე თავის გამოჩენა უნდოდა და იჩენდა კიდევ, ყველგან ეჩრებოდა. ყოველთვის კი უნდობდა რაღაც შესასწორებელს, რაღაც გადასაკეთებელს, გამოსაცვლელს, გასაუქმებელს, დასამატებელს ან გამოსაკლებს. ერთი სიტყვით, რაიღმსაკომის ფიხიელი თვალი იყო. ბენედიქტეს კი სულაც არ სჭირდებოდა ეს ზედმეტი სიფიხლე. რამდენჯერ გაუწითლებია თათბირებზე ბაზიშვილის გამოსვლას. მე შგონი, ეს საქმე ასე უნდა გაეთდეს და არა ისე, როგორც პატივეცემული ბენედიქტე ფიქრობსო, იტყოდა და რაიღმსაკომის თავმჯდომარეც, რაიკომის მდივნებიც ხშირად ეთანხმებოდნენ. ყველაფერს მოითმენდა ბენედიქტე, მაგრამ ბაზიშვილის ამსწინანდელმა სიფიხლემ კინაღამ იმ თხუთმეტი ათასის საქმე მიადინა. ბენედიქტემ, როგორც იქნა, მოახერხა და, ბინების განაწილების სიაში გასაოცარი ფოკუსი გააქეთა, — № 20 ნინო ალავიძე № 120-ზე გადასკუბა, ხოლო № 236 იაკობ თართიშვილი № 20-ზე! ვერაინ ვერ მიხვდა, როგორ გაეთდა ეს ფოკუსი, ვერც თავმჯდომარე, ვერც მდივანი. მხოლოდ იმ ლაწირაკმა ბაზიშვილმა შემოჰკრა ტაში და დაიძახა: მივხვდი, მივხვდი, მაგას რა უნდო, ადვილი მისახვედრი ფოკუსიაო. შემოვიდა ბენედიქტეს კაბინეტში და, სია შეცდომით არის გადაბეჭდილიო, კიდევ კარგი ასე რომ ეგონა. მას შემდეგ ბენედიქტე სულ ფიქრობდა, როგორ ეძია შური და როგორ მოეშორებინა თავიდან არამკითხე მოამბე. და მოიფიქრა, ბაზიშვილი ქუთაისში მიავიღა — ვილაც გაიძვერას თბილისშიც მიეღო ბინა და ქუთაისშიც, ბაზიშვილს უნდა შეემოწმებინა ამ ბოროტების ქუთაისური ნაწილი. მაგრამ ბენედიქტეს სულ სხვა რამ აწუხებდა. ბაზიშვილს გეგუთელი მოყვრები ჰყავდა და ნება დართო, ერთი-ორი დღით შეიარე სოფელშიო, ცოტა დასვენე და მერე ჩადი ქუთაისში იმ საქმის შესამოწმებლადო. ბაზიშვილს არაფერში ეჭვი არ შეპარ-

ვია, რადგან აღრევე თხოვდა „ერთი-ორი დღით“ წასვლას გეგუთში.

მეორე დღესვე ბენედიქტემ მეორე ინსპექტორი აფრინა მივლინებაში, — „შეამოწმე, ადგილზეა თუ არა ბაზი-შვილი, აკეთებს თუ არა რამეს, ხომ არ ყალთაბანდობს!“ ასეთი ვახლდათ დავალება.

პოლა, ამ დღით გაშანშალებული „მოხსენებითი ბარათი“ დაუდო შავი-დაზე იმ მეორე ინსპექტორმა. „სამსახურებრივი მოვალეობის თავიდან აცილება“, „ადგილზე არ აღმოჩნდა“, „...სა-ეჭვო საქციელი“, „ჭეიფსა და დროს-ტარებაში“, და სხვა მისთანანი ეწერა შიგ. ორი საათის შემდეგ კი სახელე-წილი ბაზიშვილი დაემხო ბენედიქტეს ფეხთით. რა ვქნა. გენაცვალეო, — უთხრა ბენედიქტემ, — ხომ იცი, როგორ მემტერება ეგ მეორე ინსპექტო-რიო, ახლა რომ არ მოვახსნევიო შენი თავი თავმჯდომარეს, ცეკამდე გაწელებს ამ ამბავსო.

და მოახსნევიო.

ვერაფრით ვერ მიხვდა ბაზიშვილი, როგორ გააკეთა ეს უკანასკნელი ფოკუსი ბენედიქტემ.

აი, ამიტომ თვლის, კარგ ფეხზე ავ-დექიო, მართლაც ბედნიერი დღე გაუ-თენდა. აგერ ახლა ოცდაათტომიანი მწერლის წიგნები დაიბევა. მერე დუღანას ამხანაგი გაიცნო. კინორეჟისორი ვარო, და ოცი ათასი მანეთით, და რა-დაცეები... ტყუის ყმაწვილი, დუღანა ჩაუვარდა, ალბათ, გულში და ყველა-ფერს კადრულობს, ოღონდ ბენედიქტე დააინტერესოს.

იქნებ, არც ტყუის ეს ლაწირაკი. აჰ! ხომ არ აიყვანოს? თან ახალ მგზობ-ლებს ეჩვენება სტუმრიანად, დამკვიდ-რდამ, აფიქრებინებს.

— დამიცადე აქ. ყმაწვილო, შენც დამიცადე! — თქვა ბენედიქტემ და გასტრონომისაკენ, შეტრიალდა.

გურამი ოღნავ წელში მოიხარა, ხელი გაიშვირა და თვალებში შეხედა დუღანას.

— ნახვამდის, მე წავალ, მგონი, თავი შეგაწყინეთ.

— ნახვამდის! — დუღანამ მკლარზე ჩა-მოართვა და უცერად თითქოს წამოს-ცდა, — რა ფიცხი ყოფილა თქვენი ამხანაგი!

— ჯაბა? არაუშავს, უკვე ნანობს ალ-ბათ.

— მართლა? ასე იცის? მეც მყავს ერთი ამხანაგი, მუღამ...

— ასე იცის ხოლმე, როცა ლამაზ გოგოს დაინახავს!

დუღანამ თავი დახარა.

— ეგონა, თქვენ გაწყენინათ და თავის თავზე გაბრაზდა.

— კი არ ეგონა, მართლა მაწყენინა! ზედ დაგკანკალეზღით, მეშინოდა არ დამეფრთხეთ, მან კი ისეთი რამე გითხ-რათ...

— მის სიტყვებს მე არ დავუფრთხი-ვარ.

— აბა, მე დავაფრთხეთ?

— არა, — დუღანას უხერხულობი-საგან გაეცინა, — მე ვთქვი, რომ თქვე-ნი მეგობრის სიტყვებს არ დავუფრთხი-ვარ-მეთქი.

მათი თითები თითქოს ვერ ელვოდნენ ერთმანეთს, ისევ ხელიხელჩაკიდებულ-ნი იდგნენ.

„თვითონაც სიამოვნებს!“ — გაიფიქ-რა გურამმა და გოგონას გრძელ თი-თებს დახედა. ეტყობა, რაღაც შეემჩნა, უნებურად რაღაც გამოამყდავანა, რად-გან გაიფიქრა თუ არა ეს, დუღანამ მყისვე უშვა ხელი.

— ერთად მსახურობთ?

დუღანას ეშინოდა, არ წასულიყო გურამი, და ჯაბას გზა-კვალიც სამუღა-მოდ არ დაჰკარგვოდა.

— არა, ჯაბა ჟურნალისტი!

„ვიცი“, — გაიფიქრა დუღანამ.

— ისიც კინორეჟისორი მეგონა!

— ჯაბა რედაქციაში მუშაობს.

„ვიცი“, — გაიფიქრა დუღანამ.

უცერად გურამმა ჯაბა დაინახა, თით-ქოს მიწიდან ამოძვარაო. თავი ჩაელუნა და ხელისგულზე ხურდა ფულს ითვლი-და, თან ნელ-ნელა უახლოვდებოდა

პაპროსების სავაჭრო ჯისურს, გურამმა დაუძახა. ჯაბამ გამოიხედა, ერთდროულად ფული გაუწოდა გამყიდველს. გურამი მივიდა.

— რას იბუტები ბავშვივით, სირცხვილია იმ გოგოსთან!

— ვიბუტები? — მხრები აიჩეჩა ჯაბამ, — საიდან მოიგონე? საქმე მქონდა რედაქციაში, შემთხვევით აივნიდან დაგინახეთ, იქნებ დავეწიო-მეთქი, და წამოვედი.

ჯაბა ამბობდა და არც ამბობდა სიმაართლეს. რედაქციაში დიდი არაფერი საქმე მქონდა. სხვა დროსაც შეიძლება ვიორგისთან შესვლა და გაფრთხილება, რომ ნარკვევი ძველ რკინიგზულ მეგობრებზე დაიგვიანებდა. რედაქტორის კაბინეტიდან განყოფილების ოთახში დაბრუნდა, გულმა აღარ მოუთმინა და ერთხელ კიდევ გადაიხედა აივნიდან. წიგნების მალაზიასთან არავინ იდგა, მაგრამ ზედ აივნის ქვეშ თვალი მოჰკრა იმ მსუქან კაცს, გურამს და იმ გოგოს, დუდანას.

და მოეჩვენა, რომ ცხოვრება მიდიოდა თავისი გზით, ყველა ილტვოდა თავისი მიზნის და სურვილის აღსასრულებლად. ყველა აკეთებდა თავის საქმეს, ზუსტად გამოანგარიშებულს და დადგენილს, საჭიროსა და აუცილებელს. მხოლოდ ჯაბა გამოკიდულიყო ცაში, მოშორებოდა ამქვეყნიურ ჭირსა და ლხინს, მაღლიდან დაჰყურებდა დედამიწის გოლიათურ ბრუნვას, და ყოველი კონტინენტი, ყოველი ქალაქი და ქუჩა ნიშნისმოგებით ამოსცქეროდა.

სწრაფად ჩაირბინა კიბე და დაედევნა მათ, ვინც წედან ასე გააოცა თავისი საქციელით.

დუდანა ოპერის შენობას ვაჰყურებდა. ოდნავ გახსნოდა ტუჩები, სველი კბილები უბრწყინავდა. ცდილობდა დაეფარა აღეღვება და უფრო ამეღავენებდა. ახლა სულ სხვანაირი იყო, უცხო ქალიშვილს ჰგავდა, უცხო ქვეყნიდან ჩამოსულს და თითქოს ეგონა, აქაურებისთვის სულ ადვილი იყო მისი ფიქრების გამოცნობა: თვალს ვერ უსწო-

რებდა ჯაბას, დაცხაცხებდა თავის საიდუმლოს. და ჯაბამ ზელქსსხებდა იტრძნო, რა სიამის მომნიჭებელი იქნებოდა ამ საიდუმლოს ამოხსნის გზაზე გადადგმული ყოველი ნაბიჯი.

— ხელახლა ზომ არ გაიცნობდით ერთმანეთს? — იხუმრა გურამმა.

— სადღაც აშენების თარიღი სწერიო, — ვითომ ვერ გაიგონა დუდანამ გურამის ნათქვამი და ოპერის ფასადისაკენ თითი გაიშვირა, — ვუყურებ და ვერ მივაგენი.

„თითქოს მე არც ვარსებობდე“, — გაიფიქრა ჯაბამ.

ვასტრონომის ორივე მხრივ მოძრავი კარი ბენედიქტემ თითქოს გამოანგარია და ქუჩაში გამოთუხთუხდა სანოვაგით დატვირთული. ეყიდნა ძეხვი, ღორის შაშხი, თევზის კონსერვები და ორი ბოთლი კონიაკი.

როგორც კი ბენედიქტეს მოჰკრა თვალი, გურამმა დუდანას ხელი გაუწვდილა:

— კარგად ბრძანდებოდეთ! მომეცით თქვენი მისამართი, ერთი თვის შემდეგ მოვაკითხავთ!

— არავითარ შემთხვევაში, ყმაწვილო, არავითარ შემთხვევაში ტყუილად დამანარკვინეთ ამდენი? დუდანას ამხანაგები მე შეილებივით მიყვარს, თუმცა დუდანა არ არის ჩემი შეილი, მაგრამ **მაინც**.

— საქმე ის არის, რომ არც ჩვენა ვართ დუდანას ამხანაგები, — უხერხულად გაიღიმა გურამმა, — ერთი საათი არც იქნება, რაც...

— მაგას არა აქვს მნიშვნელობა. ჩემს კაბინეტში, მიღების დროს, ხუთა წუთიც არ მჭირდება უცხო ადამიანის გასაცნობად. არ მთხოვს არაფერს? გასაგებია, ვინც არის. მთხოვს? მით უმეტეს, გასაგებია, აბა, წამობრძანდით!

— წამობრძანდით! — გაიმეორა დუდანამ.

ჯაბას ეჩვენებოდა, რომ ამ გოგონას ყოველი სიტყვა, ყოველი გაღიშება, თავის ოდნავ შერბევაც კი, იყო რაღაც დიდმნიშვნელოვანი, განუმეორებელი.

მისი წარმოთქმული სიტყვა, თითქოს არ შემოისახლებოდა მხოლოდ იმ სიტყვის მნიშვნელობით. თითქოს დუღანამ სულ სხვა ენა იცოდა ადრე, და მერე შეისწავლა ადამიანების ენა... ახლაც კარგად ახსოვს ის საიდუმლო ენა, მაგრამ იცის, რომ აქ, მიწაზე, გერავინ გაუგებს.

— დუღანა აქვე ცხოვრობს, პოლიკლინიკის თავზე, — თქვა ბენედიქტემ, — მეოთხე სართულზე კი მოგვიწევს ასვლა, მაგრამ...

კიბეებზე ბნელოდა. გურამმა მაშინვე ასანთს გაჰკრა. ჭაბას ასანთიე ააღდა და თითქოს შეტრუსა თავისი ხედილი წყვილიადი. წინ მიმავალი ბენედიქტეს ფართო ჩრდილი ფარდაგივით ჩაიკეც-ამოიკეცა კიბის საფეხურებზე და ვილაციის კარს მიაღვა. ჭაბას მოეჩვენა, რომ ეს ჩრდილი დააკაუნებდა კიდეც, ასანთი რომ არ ჩამქრალიყო. ისევ გაჰკრეს ასანთებს, ბენედიქტეს ასაქვევზე შეეხვია, ახლა მათ წინ დუღანა მიდიოდა.

— აქ ღამით სიარული არ გეშინიათ? — ჰკითხა გურამმა.

— მე შეუბნებით? — ჩამოხედა დუღანამ, — ღამით ჯერ არც მოვსულვარ აქ.

— მარტო?

— საერთოდ, არ მოვსულვარ. მე ბიძია ბენოსთან ვცხოვრობ.

მეორე და მესამე სართულების გამყოფი ბაქანი პატარა ელნათურას გაეშუქებინა. მისმა მბუჭტაჟმა სხივებმა პირველად ბენედიქტე შიიტაცა სიბნელიდან:

„დავაღვივებ ცოტას, გამოვკითხავ დაწერილებით... თან მეზობლებმაც გაიგონ, რომ სამსონს უპატრონოდ არ ვტოვებ...“

ბენედიქტე გასცილდა ელნათურას და თავის ფიქრებთან ერთად კვლავ წყვილიადს შეეფარა.

ქვემოდან დუღანა ამოცურდა და ნათურის შუქში ახლა ის მოექცა. ოქროსფერი ძაფებით დაილაშხა მისი თმა.

„როგორ უნდა ბიძია ბენოს, რომ აქ

ვიცხოვრო. ვხედები, რატომაც გაღმომიყვანა. მაგრამ მე არა შემიძლება აქ ცხოვრება, მეშინია იმ მახტქცქცქცქცთან მეცოდება... არაფრით არ ამოვიდოდი ახლა, რამეს მოვიმიზეზებდი, მაშინ ესენი... მაშინ ჭაბაც წავიდოდა“.

გურამი თვალს ვერ აცილებდა დუღანას მაღალ წვივებს, თანდათან რომ ფარავდა სიბნელე, თითქოს გოგონას თანდათან უგრძელდებოდა ლურჯი კაბა.

„გულუბრყვილო წითელქუდა... პროსპექტზე მოსიერნე მგელი ხედება, ტუჩებს ილოკავს: „გამარჯობა, წითელქუდა!“ „გაგიმარჯოს, ნუგზარ... ან ოთარ... ან შოთა“. ან, თუ გნებავთ, გურამ! „ასე გვიან საღ მიდიხარ, წითელქუდა?“ „შინ მივდივარ“, „გაგაცილებ“. აცილებს. „მიყვარხარ, დუღანა!“ ეუბნება ნაცრისფერკოსტუმშიანი მგელი. დუღანას სჯერა. და მერე მგელი ყლაპავს... მის რწმენას. ციდან ჩამოვარდნილი გოგონას როლი... ითამაშებდა თავის თავს. ისევე გაწითლდებოდა, როგორც ახლა წითლდება, ისევე გულუბრყვილოდ გამოაჩენდა თავის მრგვალ მუხლებს“.

გურამმა ნაბიჯი შეანელა, უკვე აღარ ჩანდა საფეხურები.

„რა მინდა, რომ მივდივარ, ან რატომ მიგვიპატიეთ იმ კაცმა. დუღანას აყვავარ მაღლა, გურამიც დუღანას აჰყავს. კინო საბაბი იყო, ჯერ არც იცის, რა გადაიღოს. რა ვქენი? ბავშვით გავიბუტე, დამლულრულივით გავვარდი. მერე ისევ ჩემი ფეხით ვეახლე, ვითომც აქ არაფერი. თითქოს სხვა მკარანახობდა, თითქოს გაიფიქრებდა დუღანა: ეს ბიჭი ახლა ასე და ასე მოიქცევაო, და მეც მორჩილად ვასრულებდი მის ნაფიქრს. ისეთი ნაღვლიანი თვალეზი აქვს, ვინდა ხმამაღლა ჰკითხო, რა დაემართა, შენი დახმარება ხომ არ სჭირდება. ეს არის სიყვარული?“

ზემოდან ბენედიქტეს წრიბინა ხმა მოისმა.

— გამარჯობათ, პატივცემულთა ექიმო, როგორაა ავადმყოფი?

— ცუდად, სამწუხაროდ, ცუდად, — ქალის ხმა აყო.

— გაუარესდა ხომ?

— მაგის თქმის საფუძველი არა გვაქვს, მაგრამ არც გამომგობინებულა.

— აბა, თქვენ იცით, თქვენ იცით და, მერე ჩემზე აყო.

— როგორ გეკადრებათ!

ჯაბა გურამს დაეწია და საფეხურები ერთად აათავეს, ახალგაზრდა ექიმ ქალს გზა დაუთმეს.

— ლეტუს გაუმარჯოს! — წამოიძახა ბენედიქტემ.

— ბენედიქტეს ჩემი სალაშქო!

— თქვენც იქ იყავით?

— ლიდა ახლაც ავადმყოფთანაა, ექიმს ვეხმარებოდით... ერთი წუთით, თუ შეიძლება, — სახლის რწმუნებულმა, ლეტუ ბევაშვილმა, ბენედიქტე გვერდზე გაიყვანა, — რატომ შეყენებთ უხერხულ მდგომარეობაში, რატომ არ ათევს ღამეს თქვენი ძმისშვილი? ხომ იცით იმ ვადარეული ლოლას ამბავი, წავა და იჩივლებს. ისედაც მომახალა; გაქირავების ამბავი ჩემი თვალის დასაბრმავებლად გაითამაშეო, შენ ილოკავ ტუჩებს ამ ბინისთვისო.

— აუცილებლად, აუცილებლად, ჩემი ბრალია, რალაცას შეხმარებოდა შინ და... — აღუღლულდა ბენედიქტე, — როგორაა საწყალი სამსონი? — კარისკენ თითი შეატრალა.

— რა ვიცი, ექიმმა თქვა, რადგან საკვების ყლაპვის უნარი შერჩა, ვარე სამყაროს აღქმაც უნდა დაუბრუნდესო.

— რაო?!

— ასე თქვა.

— შევიდეთ, ცოტა კონიაკი ვიყიდე.

— აჰ, გმადლობთ, — ლეტუ რატომღაც პატარა ბეშვივით აიწურა, თითქოს იძულებულია რალაც დანაშაული გამოამკლავნოსო. უხერხულობამ ბენედიქტეს პიჯაკის ღილი შეაკვრევინა მის თითებს, მერე კვლავ გაახსნევინა, — ბატონო ბენედიქტე, ხომ არ შეიძლება, ჩემისთანა პატარა კაცს ჰქონოდა იმედი რაიადმანაკომში მოწყობის? ან საღმე, სხვაგან? თორემ მოგვედები

რწმუნებულად და სირცხვილია, — თქვა და თავისუფლად ამოიხსუნებდა.

— ვნახოთ, ვნახოთ, მარტო ჩემთან და ვნახოთ! ახლა წადი და გენადი თუ არის შინ, მომიყვანე, ისე არ მოხვდი.

ბენედიქტემ ოთახში შეაბიჯა. დუღანა და ის ორი სტუმარი აიგანზე გასულიყვნენ. ლიდა სასთუმალთან უჯდა ავადმყოფს და ზეწარზე ვადაღვრილ რალაც წვეს წმენდდა. ბენედიქტეს ამოხედა და თეფშზე მიუთითა:

— დღეს აღარაფერი მიიკარა, გამარჯობათ, ბატონო ბენედიქტე!

— ეტყობა, კვდება საწყალი.

— ეტყობა.

— იქნებ უკვე მკვდარია, ქალო!

— არა მგონია, ოთხი-ხუთი კოვზი წვენი კი გადაყლაპა ამ დილით.

— აბა, მეტს არც მე ვკვამ, — ჩაილაპარაკა ბენედიქტემ და აიგნის კარს მიადგა, — დუღანა, რა დროს ქუჩაში ცქერაა. „აბა, გაშალე სუფრა, ნანეტა“, როგორც ბალზაქი ამბობს.

ბალზაქის ხსენებაზე ჯაბამ ყურიცქვიტა.

ყველანი მომკრო ოთახში გავიდნენ და ბენედიქტემ კარი მიიხურა.

— სად წერს ბალზაქი, პატივცემულო ბენედიქტე? — ველარ მოითმინა გურამმა.

ბენედიქტეს ესაიპოვნა ყურადღება.

— ოცდამეთერთმეტე გვერდზეა, მაგრამ მოთხრობის სათაური აღარ მახსოვს.

გურამმა და ჯაბამ ერთმანეთს გადახედეს.

— რა კარგი მესხიერება გქონიათ!

— ეგ რა არის, — გათამამდა ბენედიქტე, — დუღანა, ეს დათალე, ჭიქები-ღარცხე, სუფრა ლიდას ექნება და თხოვე... ჰო, ეგ რა არის, ისეთი ადგილები მახსოვს! მაგალითად: „— რა დაგეპართათ? რა მოხდა?“ გახსოვთ ეს ადგილი?

— არა, არ მახსოვს, — თქვა გურამმა, — ჯაბა, შენ?

— არც — მე!

— ანდა, ეს ადგილი: — „თქვენო

ბრწყინვალეობაე!“ გახსოვთ? ანდა:
 „— მას ალბათ კიდევ აქვს ვალი“, გახსოვთ? ანდა: „— ეშმაკმა წაიღოს!“ ანდა: „არასოდეს!“ თუ არ გახსოვთ, მე კიდევ ერთ სტრიქონს გავახსენებთ. ბალზაჟი სწერს: „დაბრძანდით, შენელ!“ გვერდი ოთხას ერთი, პირდაპირ, თქვენც დაბრძანდით, — ბენედიქტეს ძლიერმა სიცილმა მაგიდიდან მტვერი გადაწმინდა.

— რომელი გვერდი, რომელი გვერდი? — გურამმა უბის წიგნაკი ამოიღო, — არ გეწყინოთ, მაგრამ მე შევეამოწმებ, ასეთი შესხიერება დაუფერებელია! — შეამოწმე, გენაცვალე, გვერდი ოთხას ერთი, „დაბრძანდით, შენელ!“ რამდენიც გნებავთ, შეამოწმეთ.

— ტომი?

— ტომი არ მახსოვს.

— არა უშვას, მე ყველას ვავსინჯავ!

— საოცარია, — აპყვა გურამს ჯაბა, — მე მხოლოდ ერთადერთი საინტერესო ადგილი მახსოვს.

— რა? თქვი! — დაინტერესდა ბენედიქტი.

— „ახ!“

— რა „ახ“?

— „ახ“, ამბობს ბალზაჟის გმირი ქალი, როცა მას კლავენ! — თქვა ჯაბამ და სამზარეულოს ღია კარს იქით თვალი მოჰკრა დუდანას, იგი ჯაბას უყურებდა, ილაშქვოდა და ნეკა თითს უქნევდა საყვედურის ნიშნად. დუდანას თითი ბენედიქტემაც შეამჩნია. გაწითლდა, ბიჭები აათვალეირ-ჩაათვალეირა, თითქოს პირველად ხედავდა.

„კისრებს წვაფარობდი ორივეს, მაგრამ სხვა დროისთვის იყოს“ — დაიმტკრა გულში.

— გასაგებია, ყმაწვილო, გასაგები, დაცინვას კაცი არ მოუკლავს!

— როგორ გეკადრებათ, პატივცემულო ბენედიქტი!

დუდანას, ეტყობა, შეეშინდა არ წაქინკლავდნენო, სასწრაფოდ შემოვიდა ოთახში.

— შევიძლიათ დაიწყოთ! — გაიღიმა მან. მაგიდაზე დაჭრილი ძეხვი და შაშხი

დადო. თუფშები ჩამოარიგა. უცნაურად რაღაც აწყრილდა. დუდანას წაბრის საკინძიდან ქინძისთავი მომჭურალიყო და თუფშზე ეგდო. ჯაბამ აიღო და მიაწოდა.

— ვისია ეს?! — დაიყვირა ბენედიქტემ და ჯაბას მაჯა დაუქირა, გამოართვა ქინძისთავი, შეათვალეირა.

— დეიდა მარგომ მაჩუქა! — თქვა ჩუმად დუდანამ.

— პოო, მეც არ გამოიკვირდა! — ამოხედა ბენედიქტემ დუდანას, მერე ქინძისთავი მალა ასწია, — მარგალიტია! — გააცნო ბიჭებს თავისი ცოლის ყოფილი სამკაული.

— ხელოვნური მარგალიტია, ბიძია ბენო! — შეამცირა დუდანამ საჩუქრის ღირებულება, რომ ბენედიქტეს სინანულიც შემცირებულყო.

— რა განსხვავებია მერე?

— თითქმის არაფერი, — თქვა ჯაბამ, — იაპონელები აკეთებენ ისეთ ხელოვნურ მარგალიტს, ნამდვილს არ ჩამოუვარდება.

— აკეთებენ? აკი ზღვაში იჭერენო! — შეახსენა ბენედიქტემ.

— დიახ, მაგრამ ასე ნიჟარიდან შეიძლება მხოლოდ ერთში იყოს მარგალიტი, ეტყობა, ყველას არ ესხმის მტერი თავზე!

— მტერი? რა მტერი? — ბენედიქტემ უნდობლად გადახედა ჯაბას.

— თუ ნიჟარში უცხო სხეული შეიჭრა, ბატონო ბენედიქტე, — სერიოზული სახით უხსნიდა ჯაბა, კიდევ არ იფიქროს, მამასხრებუნო, — ისე არც გალიზიანდება ნიჟარა და არც გამოჰყოფს ნივთიერებას, ჩვენ რომ მარგალიტს ვუწოდებთ. იაპონელები კი ყველა ცარიელ ნიჟარას იჭერენ, ამოაქვთ, წყალში „აბამენ“ ნაპირთან, და ხელოვნურად აღიზიანებენ.

— როგორ აღიზიანებენ, აბრაზებენ? — ბენედიქტეს ჭამა დაეწყებოდა.

— არ ვიცი. ალბათ, სილას ჩააგდებენ შიგ, ნიჟარა კი ამ სილას მარგალიტში გააბვევს.

— ასე ჩნდება მარგალიტი?
 — დაახლოებით, ასე.
 — მე რომ იაპონელი ვიყო, პინგ-პონგის ბურთს ჩავაგდებდი ნიჟარაში, — თქვა გურამმა და დუდანას თვალი აარიდა.

— ეგ ქუქასთან ახლოა... საზამთრო ხომ არ აჯობებდა, ა? — ვაიცინა ბენედიქტემ და მარგალიტის მძივიანი ქინძისთავი ჯიბისკენ წაიღო.

„ახლა თვითონ დაგვეცინის“, — ვაიფიქრა ჯაბა.

— უპ, კინალამ წაგართვი! — ბენედიქტემ ქინძისთავი დუდანას დაუბრუნა.

დუდანას მკერდზე ხელი ჰქონდა აფარებული. შეტრიალდა, ქინძისთავი ისევ კაბაზე მიიზინა.

— გთხოვთ, მიირთვათ!

დინამ არაფრით არ გაქრა შაშხი. ჯაბას ეუხერხულეზოდა მთლიანი ნაჭრის დათრევა. გრნობდა, რომ ძალუნებურად კონტაობდა.

— გავვიმარჯოს! — თქვა ბენედიქტემ და ჭიქა ასწია. უეცრად სიცილი წასკდა, კონიაკი თითებზე გადაეღვარა.

არავის არაფერი არ უკითხავს, თვითონ თქვა, რაღაც გამახსენდაო.

ბათუ გაახსენდა, თავის წილს რომ ელოდა თარათაშვილის ფულიდან. პირდაპირ თქმა ვერ გაუბედა და ასე შეაპარა: წუხელ სიზმარი ვნახე, ჩემო ბენედიქტო, ვითომ სამი ლიმონი მომეცი და მითხარი, დაწურე და შენი წილი სამი ათასი გამოეკონავესო. ოპ, რას ამბობ, ჩემო ბათუ, საოცარია პირდაპირი! — უპასუხა ბენედიქტემ, — მეც ზუსტად ეგ სიზმარი ვნახე, ოღონდ სამი ლიმონი კი არა, ერთი ძლივს გამომგლიჯე ზელიდან, იმასაც არ გამოვედიო.

ბათუს გაოგნებული სახე გაახსენდა ახლა ბენედიქტეს და იმითომ წასკდა სიცილი.

— რა ვუყოთ ამ ქალბატონს, ყმაწვილებო, ა? — ბენედიქტემ მხარზე ხელი მოხვია დუდანას, — ამ მშვენიერ ბინას მიწუნებს, როგორც იქნა, დაეუქირავე

და, აქ მარტო ვერ ვიცხოვრებ, მეზინაო.

— მარტო? თქვენ? — ჯაბა ხელს გულრამში.

— მე ცოლ-შვილით სხვაგან ვცხოვრობ. ძლივს ვადმოვიყვანე დუდანა საერთო საცხოვრებლიდან. და ფეხი მიკრა, არაფრად ავდეხს ჩემს ამაგს.

— ბაბუა ხომ აქ ცხოვრობს! — ჯაბამ კარისკენ გაიშვირა თითი.

— ის ჩემი ბაბუა არ არის, — ვაიღიმა დუდანამ, — ამ ბინის პატრონია.

— იცხოვრე ჩვენთან, დუდანა, კი არ ვაგდებთ, მაგრამ ხანდახან აქაც უნდა ვაათო ღამე. მერე ეს ყმაწვილი რომ ამბობს, ოცი ათასს მოგვემენ კინოში, და დაიქირავე უკეთესი, — ბენედიქტემ გურამს გაუღიმა; — თუ გინდა რომ მულის გამოვგზავნი ხანდახან, ა? შენთან ერთად ვაათევს ღამეს, ბოლოსდაბოლოს, ამ გაშეშებული ბებრის რისი გეშინია, ვითომ საწოლი ცარიელი იყოს...

— რომელი არ გამოვგზავნოთ! — თქვა დუდანამ.

ბენედიქტე ცდილობდა, ტყბილი სიტყვით მოენადირებინა დუდანა, გაჯავრებდა და „მზრუნველი ბიძის“ უფლებების გამოყენება ამაოდ ეჩვენებოდა. სწორედ დუდანას მოსარჯულეზოდ დაარიგა მარგო, ერთი-ორი ძვირფასი კაბა ეყიდნა გოგოსთვის, აგერ, მარგალიტის ქინძისთავიც უჩუქნია, სულ არ ენანება ბენედიქტეს. თუ ამ ბინის საქმე გამოვიდა, მთელ იაპონიას იყიდის თავის იმიანი-იმიანად, ეს საქმე კი უდუდანოდ თოვლივით ხელში შეაღწება, ის ლოლაა, თუ ვიღაცა, კარგ საქმეს არ დააწვეს. არადა, მართლა შეეშინდება კაცს, ამ მოჩვენებასავით ბებერთან ღამის გათევა. იქნება მარგო მოვიდეს ხოლმე, სანამ შეეჩვევა?... ეს ლაზღანდარა, რეჟისორი ვარდ... დიდი უგერგილო ვინმე ჩანს, ოცი ათასაო! ჰმ, თვლაც არ ეცოდინება... დუდანა მოეწონა და ეგ არის, ტყუილად დახარჯა ამდენი... ეს გოგო მართლა კი გალაშხებულა, ასეთი ცოლი რომ შეახვედრა რომელს!

ამაზე და კიდევ სხვა საქირბოროტო ამბებზე ფიქრობდა ბენედიქტე, სანამ კარგად არ დანაყრდა და კონიაკის ბოთლებიც სულ ფსკერამდე არ გაათეთრა.

— ახლა კაია კაი დასვენება! — თქვა მან, სკამის ზურგს მიეყრდნო და საცოდავად ააქრაქუნა, — რა მოხდა ეს ოხერი, ეთქვა ღმერთს ორი დღე დაისვენეთო, და გვექნებოდა ორი დასვენების დღე. ვინმე ესროდა რეპლიკას — ორი რა ამბავიაო, თუ რა!

— მაშინ ქვეყნის გაჩენას ვერ მოასწრებდა, — თქვა ჯაბამ, — ხუთი დღე არ ეყოფოდა.

— შეექვსე დღეს ვითომ რა გააჩინა?

— აღამიანიო, ასე გამოიგონია.

— ჰოდა, ნულარ გაგვანენდა და სულ დასვენებულები არ ვიქნებოდით? — ნიშნისმოგებით წამოიძახა ბენედიქტემ.

— არა, ერთი დასვენების დღე მართლა ცოტაა. მათხოვრები ხომ არა ვართ, ანდა, ყოველდღე უნდა ამუშაოს კაცმა, კვირადღეები გადაენახოს და სიკვდილის პირას, როცა ჰგონია, სადაცაა სულს ჩავაბარებ უფალსო, იმ უფალმა უნდა წაუმატოს გადანახული კვირადღეები. რამდენი გამოვა ნეტავ, ერთი წელიწადი ხომ მაინც გამოვა?

— მეტი! — თქვა ჯაბამ.

— აბა, ანგარიშზე, თუ კაცი ხარ! მე რომ სამოცდაათ წლამდე ვიცოცხლო, რამდენი დასვენების დღე მომიწევს?

— სამოცდაათი როგორ გეკადრებათ, ასი იყოს, — თქვა გურამმა და უბის წიგნაკი ამოიღო.

— ასი ბევრია, ოთხმოცი დაწერე, ანდა ოთხმოცდაათი!

გურამმა ჯიბეებში კალამს დაუწყო ძებნა.

— მომეცა, მე ვიანგარიშებ, — უთხრა ჯაბამ და უბის წიგნაკი გამოართვა, — ოთხმოცდაათი ხომ, ბატონო ბენედიქტე!

— ჰო, ჩანდაბას!

ჯაბამ ანგარიში დაიწყო. ბენედიქტემ სკამიდან ოდნავ წამოიწია და ჩახედა, ასე წამოწეული იღვა დიდხანს.

— თუ ოთხმოცდაათი წელი იცოცხლეთ, და ღმერთმა გაცრცხლეთ, — ჯაბამ თავი ასწია, — დაასლოვმით! — ცამეტი წლის დასვენება გამოგივიათ!

— ცამეტი? ბიჭოს? — წამოიძახა ბენედიქტემ და მთელი სხეულით სკამს დაასკდა, — ცამეტი წელიწადი ძილი როგორია, ა? უამა, სმა, თარსი რიცხვი კი არის, მაგრამ ცამეტი წელიწადი ვაგრაში ყოფნა, ა? იფ!

— ბოდიში, რომ თარსა რიცხვი გამომივიდა, — თავი გაიმიამიჭა ჯაბამ.

— ეგ არაფერი, რომ მოგვედები, მერე სულ დაისვენებ და თარსიც ვატყდება, ხე, ხე!

— რა თქმა უნდა, — დაუდასტურა გურამმა, — მერე თქვენ დაისვენებთ ცამეტი ტრილიონი წლის მანძილზე!

— მაინც ცამეტი, ხომ? — გამომცდელი თვალები მიაპყრო ბენედიქტემ, — მკვლარიც არ გინდა, დაეშვიდდე?

— დაეშვიდლით, ბატონო ბენედიქტე, მე საწყენად არ მითქვამს, სატყვას მოჰყვა.

— გეხუმრებით, მართლა კი არ მწყენია, — მხარზე ხელი დაჰკრა გურამს, მერე ჯაბას მიუბრუნდა, — ერთი მარგოზე მიანგარიშე, თუ კაცი ხარ, ვნახოთ, რამდენი წლის დასვენება გამოუვა.

— მარგო? — დუღანას შეხედა ჯაბამ.

— მარგო, მარგალიტა, ჩემს ცოლზე გეუბნები.

— კი, ბატონო, მაგრამ როდის მოკვდება... ესე იგი, რამდენი ვივარაუდო, ოთხმოცი წელი? თქვენ რაკი ოთხმოცდაათი...

— ოთხმოციო? რას მერჩი, ბიჭო?

— წამოიძახა ბენედიქტემ და სიცილი დაიწყო, — ანდა, მასწავლე, მე თვითონ ვუანგარიშებ და თვალებს დაგაპარაწინებ, რომ არ მიჭერებს, ძილად ხარ მიგდებულები-მეთქი. ეგ კარგი რამე მომაგონდა!

— წელიწადში ორმოცდაათორმეტი კვირაა, ამ რიცხვს გაამრავლებთ სიცოცხლის წლების რაოდენობაზე და

გაყოფთ სამას სამოცდახუთზე!

— დამიწერე, დამიწერე, თუ კაცი ხარ, თორემ დამაფიქვდება. რა კარგად ანგარიშობ შენ, სად მუშაობ?

— რედაქციაში.

— რედაქციაში?!

ჯაბამ დაწერა. უბის წიგნაციდან ფურცელი ამოხია. ბენედიქტემ დახედა, რალაცას თუ ვილაცას ეშმაკურად გაუღიმა და ფურცელი ჯიბეში ჩაიღო.

უცერალ ჯაბამ შეაძინია, რომ გურამი გამოიწვევად შესცქეროდა დუღანას. დუღანას იგრძნო ეს და უხერხულობისაგან ველარ ინძრეოდა, ვითომ რალაცაზე დაფიქრებულიყო, ვითომ დანა-ჩან-გლის ხმარებას ფიქრი სჭირდებოდა.

— დუღანა, ის... ას მოხუცი რამდენი წლის იქნება? — მოულოდნელად ალაპარაკდა გურამი, ვითომ ეს შეკითხვა უნდოდა და ამიტომ შესცქეროდა ისე დაეინებით დუღანას.

— არ ვიცი, — თითქოს ჯადო ასხენესო, შეიბრა დუღანა და თავი ასწია, — ალბათ, ოთხმოცის, ოთხმოცდაათის...

— მომავლადზე ამბობთ? — ჩაერია ბენედიქტე და ხელი კარისკენ გაიშვირა, — კი, იქნება ოთხმოცდაათს მიღწეული, მაგას ველარც გადააცილებს საწყალი.

— ახლა რომ ღმერთმა ის ცამეტი წელი დაუმატოს! — ინატრა დუღანამ.

— ხომ არ გაგიყლა, გოგო! — გაან-

ხილდა ბენედიქტე. ეტყობა, უკვე შემთვრალიყო, — დაუმატოს რა? ლტობია? კვირა დღეებს ისვენებდა უგუცადი, რატომ უნდა დაუმატოს?!

— სამაგიეროდ, ბევრ ღამეს თეთრად გაათენებდა! — თქვა ჯაბამ, იგი თვალს არ აშორებდა გურამს.

— კი, გაათენებდა, რკინიგზელი იყო, მაგრამ ეს რა ჩემი საქმეა, ვინ უთხრა, მაინცდამაინც რკინიგზაზე იმუშავეო!

— არალეგალურ მუშაობას ეწეოდა რევოლუციამდეო, არა, ბიძია ბენო?

— ჰკითხა დუღანამ.

— რა ვიცი მე. მამაჩემი ვინ იყო, ის არ ვიცი... ხომ არ ამოგვეტანა კიდევ ერთი ბოთლი, ა?

— არა, გმადლობთ! ბიჭები შეთანხმებულებივით ერთდროულად წამოდგნენ.

— დღეიდან ვიცი თქვენი მისამართი, — გურამმა ხელი გაუწოდა დუღანას, — დაფიქრდით, კინო არ არის ხელწამოსაკრავი საქმე... ერთი კვირის შემდეგ მოგაკათხავთ!

— ერთი თვის შემდეგ! — გაახსენა ჯაბამ.

— ჰო, ერთი თვის... გურამმა სწრაფად შემოხედა ჯაბას. ჯაბამ თვალი აარიდა.

— სად დაიქარა ის ლეტუ? — თავის-თავს ჰკითხა ბენედიქტემ და დიდ ოთახში გავიდა.

უკვლავაა თანახმა ხართ

ნინო ტიროდა.

შეე მუშაობდაგადაკრულ ტახტზე იჭდა, ჯაბას პიჯაკის გარღვეულ სარჩულს აკერებდა და ბალღივით სლუკუნებდა. ჯაბამ აღარ იცოდა. რა ექნა, როგორ ენუგეშებინა დედა, სასაუზმოდ ყოველთვის სტამბის ბუფეტში შედიოდა, ახლა შინ მოიბრინა, თითქოს გულმა უგრძნო.

დედა რაილმასკომში ყოფილა ამ დღივით, საბინაო განყოფილების გამგესთან, იმ ვილაც ზიბზიბაძესთან. ჯა-

ბაზე ხელი ჩაუქნევია, არასოდეს მიაკითხავსო, და თვითონ მისულა. იმ ზიბზიბაძეს დიდი კეთილშობილება გამოუჩენია. სიეზი ჯერ არ არის გამოკრული, მაგრამ თქვენს ქალარას პატარეს ცემ და, მეორედ რომ აღარ შეწუხდეთ, გაჩვენებთო. და უჩვენებია. მერე ფეხზე წამომდგარა და ხელი გაუწვდენია, მოგვილოცავს, ასმეოცე ხართ სიაში და გაისად ალბათ მიიღებთ ბინასო. დედას ელდა სცემია, ორმოცდამეჩვიდმეტე ვიყავით და ასმეოცე სა-

დაური ანგარიშიაო, რაღაც გეშლებათ, ბატონოო. ქალბატონო, ჩვენს მთავრობას არაფერა არ ეშლებათ. აბა, თქვენი სხვები უნდა ნახოთ, მეთუ ნომრიდან შესამასუზე რომ გადავასკუბეთო. როგორ გვეკადრებათ, რას ბრძანებთ, თქვენს ქალბატონს მინც ეციოთ პატივი, მილიონ ორასი ათასი კაცით რომ შევამცირეთ არშია, იმ ნაჯაფარ-ნაწვალეებ ხალხს ბინები არ უნდაო? პოლიტკურ პარტიზმებს რეაბილიტაცია რომ მისცა ჩვენმა ხელისუფლებამ იმ საწყალ, ტყუილ-უბრალოდ ცინეში ნაყურ-ყუბუბ ადამიანებს წართმეული ბინების სამაგიერო არ უნდაო? თქვენ ავტო დასეირნობთ ამხელა ლამაზ ქალკმში ერთობით, ცარქშიც, რა თქმა უნდა, დადიხართ, და რამდენა გაჭირვებული კაცია ამ ქვეყანაზე არ კითხულობთო... როგორც მე მიჭირს ისე გაუჭირდეს, ვინც ამ სიაში ხელებს ურევსო, დაუწყველია დედას, უგზო-უკვლოდ დამეკარგა ქმარი ოში და მას შემდეგ მე ვარ ჩემი შვილის დედაც და მამაცო, ოჯახს პატრონიც და მტერ-მოყვარის პასუხის გამცემიცო, და შენც გაგეცე საყადრის პასუხსო... გაცეცლებულა ის კაცი, მაგიდაზე ხელი დაურტყამს: მე არ ვიცი უგზოუკვლოდ დამეკარგა თქვენი ქმარი, თუ ტყვედ ჩაბარდა მტერსო, ყოველ შემთხვევაში, არ უნდა იყოს წმინდა წყლის, თორემ აქამდე უბანაოდა არ დაგტოვებდნენო, ჩვენს მთავრობას არაფერი შეეშლება, და არც ბენედიქტე ზიბზიბაძეს შეეშლება რამეო.

ბენედიქტეს ხსენებამ ყურები დააცქეტირა ჯაბას. დაწვრილებით აღაწერირა ნინოს იმ ზიბზიბაძის ვარეგნობა და კინალამ წამოიყვარა, როცა მიხვდა, რომ ასეთი ტყბილი საუბარია შეიძლება დუდნას ბიძასთან ჰქონოდა დედას.

თითქოს ოცნებად მითვლემილი იყო და ვიღაცამ უხეშად შეაჩქარია, რომ რაღაც სისულელე მიეხალა, თითქოს ცბიერმა და ბოროტმა მანქანებმა ერთმანეთს დაუკავშირა სრულიად დაუკავშირებელი — წყაროსავით გამჭვირვა-

ლე დუდნას თვალები, რომლის ყველაზე ფერადი კენჭები ცემცემდნენ და ჯაბას სხვენი, დედის ცრემლები და დუდნას ბიძა, დუდნასთან შეხვედრის ტყბილი მოგონება და ზიბზიბაძის სია, რომელშიც ჯაბას გვარიც ეწერა.

გონება უკუგაღებდა, წყვილიადში ხვევდა ამ ორ სინამდვილეს, რომ არასასურველისთვის თვალი აებეცა, გაცეურებინა, და მერე ფარულად, მხოლოდ სასურველი გამოეტანა ისევე სინათლეზე. აბერხებდა კიდევაც ამას და იმ სინათლის წაგრძელებულ შუქში ხელავდა დუდნას მომღიმარეს, მოწყენილს, განცდიფრებულს, ყოველგვარი სხვევისა და ბიძის, ხელმოკლე ცხოვრებასა და ხვალანდელ დღეზე ფიქრის ვარეშე.

მისი ფიქრები თითქოს ნაცნობ კალაპოტს მიჰყვებოდა, თითქოს ერთხელ, ოდესღაც უკვე ჩაეარა ამ კალაპოტში. შეერთებოდა ფიქრების დიდ ზღვას, სადაც თავს იყრიდა მთელი მისი მომავალი. მერე ამ ზღვიდან წყალივით ორთქლებულიყო ფიქრები და ხელახლა დაეწვიმა სათავეში, ხელახლა გამოჰყოლოდა კალაპოტს. ამიტომ ზედმიწევნით იცოდა მთელი გზა ზღვამდე, ყოველი მოსახვევი, ყოველი შენაკადი, მორევი, ჩანჩქერი, იცოდა, რომ სიკვდილამდე ეყვარებოდა დუდნა და დუდნაც მუდამ მისი ერთგული დარჩებოდა.

უცვირდა, რომ ერთმა შეხვედრამ, ერთმა ნახვამ მიანიჭა ამხელა რწმენა. წუხანდელს აქეთ მოხდა რაღაც საოცრება. მიავნო რაღაც სიმართლეს, ყველა ოცნება რომ ადვილად ასახდენი მოაჩვენა.

დედის ცრემლები კი იმ ფიქრების ზღვას დაემატა, აქამდე მტყნარი — გაამლამა, აადადა და ჯაბა ნაპირზე გამოირიყა, იმ მიწაზე — სადაც მილიონი წლის წინათ გაჩნდნენ ადამიანები და სადაც დღემდე ვერ მოუხერხებიათ მშვიდი ცხოვრება, ვერ უპოვნიათ საერთო ენა, და დღემდე ერთს, რატომღაც, მეორეზე უფრო ღირსეულად მიაჩნია თავი, მესამეს მეოთხეზე მეტი სიმდიდრე უნდა ჩაიგდოს ხელში. მეხუთე და მეექ-

ქვე თვალზე რულს არ იკიდებენ, რომ ფხიზლად დარჩენილმა რამე ფათერაკი არ დამართოს. რატომ მოხდა ასე, ამ უხსოვარი წლების მანძილზე რატომ ვერ მოგვარა კაცობრიობამ თავისი საქმეები? ჯაბა გონების თვალთ გასწვდებოდა ხოლმე უღრმესს წარსულს, კიბის საფეხურებივით ერთმანეთზე მოაშენებდა ათასგვარ დინასტიებს, უძლიერეს სახელმწიფოებს, დიდ ცივილიზაციებს, სახელგანთქმულ ხალხებს, სახელგანთქმულ მოღვაწეებს. და ყველაზე განაწყენებული იყო ჯაბა, ყველას ემდუროდა, რომ აქამდე აჭაპანეს ამ ულამაზეს მიწაზე ომი, გაუმაძღრობა და გაუტანლობა...

ამ დღითაც ახალი ცნობები გადმოსცეს საკდესის ტელეტიპებმა მოსკოვიდან — ინგლისი და საფრანგეთი ეგვიპტეს ემუქრება, სუეცის არხის მითვისება და თავის სასარგებლოდ გამოყენება უნდათ. არხი კი ეგვიპტის ტერიტორიაზეა, დამოუკიდებელ ეგვიპტეს ეკუთვნის.

„რა უნდა იმ ბენედიქტეს ჩვენგან? რატომ გვატყუებს, რატომ გვართმევს, რაც კანონით გვეკუთვნის? რაღაცას თაღლითობს...“

ჯაბა დედას მიუახლოვდა, აკოცა.

— რამე მაინც დაწერე, ბიჭო, იმ კაცზე, ტყუილად მუშაობ რედაქციაში? — ისე ხმადაბლა თქვა ნინომ, თითქოს მისი გულში ნაფიქრი მოესმა ჯაბას.

— დაწერე, დედა, მთელ რაიადმასკოშს ავატრიალებს! აი, ნახე, — ჯაბამ პიჯაკი ჩაიცვა, — შენ ხელსაც აღარ გავანძრევიანებ, მე გავაკეთებ ყველაფერს.

ნინომ შვილს ახედა, თითქოს უნდოდა შეემოწმებინა, სხვათა შორის ამბობდა ამას ჯაბა, თუ მართლა კაცური გაღაწყვეტილება მიელო.

ქუჩაში ყველაფერი დაავიწყდა ჯაბას. დინასტიებიც, ომიც, ეგვიპტეც, დედაც, ქუჩაში დედანა გაახსენდა. ისევ ის დრო იყო, ისევ მზიანი ღარი იდგა. უკვე ოცდაოთხი საათი გასულიყო მას შემდეგ, რაც დედანა გაიცნო.

ეჩვენებოდა, რომ შემთხვევით წააწყდა უცხო, ამწვანებულ კუნძულს. უკუკახეც რომ არ იყო აღნიშნული. პირველად ჯაბამ მოკრა თვალი და მაშინვე იგრძნო, რომ კუნძული ზღაპრულ სიმდიდრეს მალავდა, შეეშინდა, თვალიდან არ დაჰკარგვოდა ეს კუნძული, მერე იქნებ ველარასოდეს მიეგნო, ან სხვა დაპატრონებოდა. მაგრამ იმასაც გრძნობდა, რომ კიდევ დიდხანს, დიდხანს ვერ გაბედავდა ნაპირთან მიღვომას, და ასე შორიდან იყნოსავდა იმ ზელუხლებელი მიწის სურნელებას, თავბრუდამხვევ ჰაერს, კუნძულს რომ ერთყა ვარშემო.

საყვედურობდა საკუთარ თავს; რატომ თვალმოუცილებლად არ უყურებდა გუშინ დედანას, რატომ არ უთხრა, რომ საოცრად ღამაში გოგოა, რომ მისი მსგავსი არასოდეს უნახავს. ახლაც უნდოდა მისი ნახვა, როგორც ბრძას — სინათლისა. ცდილობდა წარმოედგინა, სად იყო ამ წუთში დედანა, რას აკეთებდა, რასიტყუებს ამბობდა, ან რას ფიქრობდა. დაუახლოვდებოდა, თუ არ დაუახლოვდებოდა, სულერთი იყო, თვითონ მუდამ ეყვარებოდა ეს გოგო, შეუძლებლად მიჩანდა, ოდესმე არ ჰყვარებოდა. სიკვდილის შემდეგაც კი იარსებებდა ჯაბას სიყვარული, რადგან ავი რაღაც გაცალკევებულ, მესამე არსებასავით განიწილიყო. ახსენდებოდა, ძალაუფლებურად რომ დასცინა ბენედიქტეს, როგორ დაემუქრა დედანა ნეკათით, ამით საყვედური შეამცირა თითქოს. არაფერა, სულ არაფერი არ უნდოდა, ოღონდ ენახა დედანა, ყოველდღე ენახა და რაიმეთი გაეზარებინა.

საჭეროდა, რომ დედანა სულ სხვაგვარ კანონებს ექვემდებარებოდა, სხვაგვარი თვალებით უყურებდა ქვეყანას. და უნდოდა დედანას ეგრძნო, რომ ეს იცოდა ჯაბამ, პირველ დანახვისთანავე მიხვდა ყველაფერს, რასაც სხვები აღზბათ ვერასოდეს ვერ მიხვდებოდნენ. ხანდახან გაჰყენლავდა ეჭვი და გულს ბურთივით მალა შეისროდა. მოელან-

დებოდა, რომ ზღაპარს თხზავდა, რომელიც სხვისთვის დიდხანია უკვე სინამდვილედ ქცეულიყო. იმ სხვას ჯაბაზე ადრე შეეთხზა მსგავსი ზღაპარი, უკეთესიც, და მერე ცხადად ექცია.

და ახლა დუდანა აღარ მოუსმენდა ჯაბას ზღაპარს ან მოუსმენდა და გაეცინებოდა — მისთვის აღარაფერი იქნებოდა ახალი და საოცარი... შეიძლება ჯაბა მართლაც არ იყო დუდანასთვის დაბადებული, მაგრამ უნდოდა მისთვის მომკვდარიყო. ამას არავის გაანდობდა, სხვის სიახლოვეს, თუნდაც, გურამის სიახლოვეს, არც გაიფიქრებდა ამის შესახებ, რომ მეგობარი არ მიიხვდარიყო და არ დაეცინა. დუდანასაც არაფერს ეტყოდა, თვით დუდანასაც კი. მაგრამ ასე რომ მოქცეულიყო, დუდანასთვის რომ არასოდეს არაფერი არ ეთქვა თავის სიყვარულზე, ხომ უნდა ენახა დუდანა, ყოველდღე ენახა...

— რაზე დაფიქრებულხარ? — თქვა ანგიამ.

ჯაბამ თავი მალა ასწია. რედაქციაში იჯდა, მაგიდასთან.

— არაფერზე. — უღარდელი კაცი ვი? გაიღიმა და ჯიბიდან კალამი ამოიღო.

— ყოჩაღ, მაგას ბევრი ვერ ახერხებს! მაინც რაზე ფიქრობ?

— არაფერზე, ბატონო ანგია!

— უფულობამ იცის გუნების გაფუჭება.

— არც უმეგობობაა.

— აბა, კიდევ რა არის? — ანგია გამომწვევად უყურებდა, თითქოს ეუბნებოდა, ხომ ვიცი რაზედაც ფიქრობ, ბარემ გამოტყდიო.

— რა უნდა იყოს! — ჯაბამ ქალღედები ამოიღო უჭრიდან.

— რა ვიცი, რატომღაც მომეჩვენა... ახლა ბევრი ბრუნდება გადასახლებიდან, ბევრი მიცვალებული ცოცხლდება, ვიფიქრე...

— რა იფიქრეთ?! — ჯაბამ სწრაფად ასწია თავი.

— მამამისის ამბავი ხომ არ გაიგომეთქი, რამე... ყოფილი ტყვეებიც

ბრუნდებიან, ან იწერებიან გადასახლებიდან.

„ეს უკვე მეორედ... დღეს უკვე მერედ დაატყვევეს!“

— მე ერთხელ გითხარით, მგონი, — მამაჩემი უგზო-უკვლოდ დაიკარგა.

— მე კი მინდოდა დამემედებინე, რომ ბუნებაში არაფერი არ იკარგება! — ჩაიციხა ანგიამ.

— გამდლობთ!

„არც ეგ შენი შეკითხვები დაიკარგება“, უნდოდა ხმამალა ეთქვა, ამ ფრაზის ყოველი სიტყვა თითქოს ენის წვერზე შექუჩულიყო და გამოეპო ტუჩები, ყურებს სწყუროდა მათი გახმობა, მაგრამ ვილაც უჩინარმა განსუვრიტა, რომ ამას შეხლა-შემოხლა მოკცებოდა.

— შენ ისე გწყინს, ჩემო ჯაბა, — ანგია წამოდგა და აიენისკენ გააბიჯა, — თითქოს არ გირჩევნოდეს, რომ მამა ცოცხალი იყოს... სადმე! ოლონდ ცოცხალი და უვნებელი.

— რა თქმა უნდა, მირჩევნია. — ჯაბა რალაცას ხატავდა ფურცელზე, მაგრამ იგრძნო, მისმა პასუხმა როგორ შეანელებინა ნაბიჯი ანგიას.

— ოლონდ გადასახლებაში, მხოლოდ და მხოლოდ გადასახლებაში, ეს საუკეთესო ვარიანტი იქნებოდა, — ანგიას ხმაც გამოეცვალა თითქოს, — მაგრამ ვაი, თუ... სადღაც, ა? ალბონებთან, ან გალებთან...

„რა გინდათ ჩემგან?“ — კინალამ წამოიყვირა ჯაბამ.

— ბატონო ანგია, — დაძაბულმა ღიმილმა მოუბრანჭა სახე, — თქვენ დიდი გულკეთილობა გამოიჩინეთ ჩემდამი, მამა გამიცოცხლეთ, გამდლობთ ამისათვის, მაგრამ...

— მაგრამ საყვედურს მიცხადებ მისი უცხოეთში გადაბეწვისათვის, არა? — გაეცინა ანგიას და ისეთი კილოთი გააგრძელა, ვითომ ხუმრობდა. — რას იზამ, ჩემო ჯაბა, რას იზამ, სიკეთემ რალაც ხომ უნდა შეიწიროს, ისე არაფერი გამოვა. გეტუმრები, მართლა არ გეწყინოს, ეს იმიტომ მომავონდა, რომ გუ-

შინ ერთი ნაცნობი ჩამოვიდა გადასახლებიდან, ყველას დაღუპული ეგონა, ხომ იცი, ახლა ბევრი რამ ირკვევა.

— დიახ, ბევრი რამ ირკვევა! — თქვა ჯაბამ და გაფითრდა, ეგონა, ანგია გაუგებდა ორპროცენტებს და თავა დაესხმოდა. ეს ერთი უფლება მისცა თავის თავს და ისიც იმ იმედით, რომ ვერ მიუხვდებოდნენ გადაკრულად ნათქვამს. მართლაც ვერ მიუხვდნენ, ეტყობა, იმ ვილაც უჩინარმა მაინც თავისი ქნა, სიტყვები კი ათქმევინა, მაგრამ შგსაფერისი კილო გამოაცალა, და ხმას საჭირო ელფერი დააკარგვინა.

„ვინ არის ეს კაცი?... ვინ იყო? რატომ სხვას არ ელაპარაკება ასე თავებულურად? თუ მართოს რომ მოიხელთებს, სხვასაც ელაპარაკება? უნდა რაღაც წამომადგინოს...“

— რა ჩინი ჰქონდა მამას? — ანგია აიენის კარებში ჩამდგარიყო და ჯაბასკენ იყურებოდა.

— აღიუტანტი იყო... — ჩამავალ მხესავით გაუწითლდა ჯაბას სახე, — პაულოუსის!

„აჰა, ხომ წამომცდა, დამანებე ახლა თავი!“

— ჯაბა! — ანგიამ მაგიდას შემოუარა და ჯაბას პირისპირ დადგა, — შენ დღემდე არ იცი, რაზე შეიძლება ხუმრობა და რაზე — არა?! შენ, პარტიის წევრმა, არ იცი ეს?

კარი გიორგიმ შემოაღო.

— გამარჯობათ! — ოთახში არ შემოსულა, — ჯაბა, წამოდი, ის მოსკოველი ჩამოვიდა.

— ვინ მოსკოველი? — იკითხა ანგიამ.

— „როდნაია სტრანადან“.

ჯაბა ცახცახებდა, მაგიდის უკრაში ხელებს აფათურებდა, ვითომ რამეს დაეძებდა. დროის მოგება უნდოდა, რომ დამშვიდებულიყო და რედაქტორს არაფერი არ შეეტყო, თითქოს ანგიაც ამას ცდილობდა, მასაც უნდოდა რედაქტორს არაფერი არ შეეტყო ჯაბასთვის, და მასლაათს აკვირებოდა.

— ეურნალ „როდნაია სტრანადან“ 6. „მნათობი“, № 5.

ნო?“ დეპეშა რომ გამოგვიგზავნა ამას წინათ?

— ჰო, კორესპონდენტმა ჩემთვის გიორგიმ. — პირველად თბილისში და მინდა ჯაბა გაეყოლო.

— რა უნდა, რა აინტერესებს?

— საქართველოს უთმობენ რამდენიმე გვერდს. რა ვიცი, გადაიღებს, რაც მოეწონება. ჯაბა, შემოდი ჩემთან!

გიორგი გავიდა. ანგიამ სწრაფად გამოიხედა ჯაბასკენ და რედაქტორს გაჰყვა.

„იქნებ მართლა იცის რამე მამაჩემზე? იქნებ მართლა უცხოეთშია სადმე?... იცის! და ახლა უნდა მოსინჯოს, შეამოწმოს, ჩვენმა ოჯახმა იცოდა თუ არა ამის შესახებ რამე. მე და დეიდა. და თუ დადასტურდება მისი ეჭვი, სათანადო დასკვნები გამოიტანოს! დასკვნებს სათანადო ზომები მოაყოლოს!“

— ჯოჯო!

ოთახში არავინ იყო.

ამ წამოძახილმა დამშეული სმენა დაუამა, დაძაბული სხეული განემუხტა. თითქოს, როგორც იქნა, ამოიგდო ყელში გახხერილი ხიწვი.

„შენ მეუბნები ამას?“ — დამცინავად იკითხა ანგიამ.

„სწორედ — მე!“

„შეენ? — ახლა განცვიფრებული ჩანდა ანგია, — მაგის თქმასაც რომ ბედავ, მივივრის!“

„ყველაფერი გასაგებია, ხელი მაღლა ასწია ჯაბამ, — გინდა თავივით მათამაშო, თვითონ კი ფიტული ხარ, კატის ფიტული, მაგრამ იცი, რომ მაინც შემეშინდება. დარდობ, ცოცხალმა რომ ვერ მოასწარი ლაღი ნაეარდი, ახლა ანაზღაურებას ცდილობ“.

„მე არა ვარ ფიტული, ფიტული შენ ხარ, მხოლოდ ადამიანისა, ჯაბა!“

„რატომ?“

„თუ ფიტული არა ხარ, ყველაფერს ხმამალა რატომ ვერ მეუბნები?“

„გძინავს! — შეჰყვირა ჯაბამ, — ვერ ამჩნევ, რომ ბევრი რამ შეიცვალა?“

„მით უმეტეს, ჩემო ჯაბა, თუ შეიცვალა, რატომ ვერ მეუბნები? აგერ, ცა-

რეელ ოთახში, ჩემს ლანდს ელაპარაკებო, ისიც გულში... ეტყობა, არ შეცვლილა არაფერი“.

„შეიცვალა!“

„ყოველ შემთხვევაში, შენ არაფერი გეტყობა, — ჩაიღიმა ანგიამ, — სულ არაფერი“.

„ამიტომ მათამაშებ?“

„ამიტომ“.

„გსიამოვნებს?“

„ვერთობი, შენი უმწეობა და შიში მართობს“.

„ახლა მე ერთ ადგილზე მიგათრევენ და იქ გაიშვორე ეგ, თუ ვაჟაკი ხარ“.

ჯაბამ ყურში წაავლო ხელი ანგიას და ძველი სასახლის გაღივანს მიადგა.

— მოდი, ჯაბა! — თქვა გიორგიმ, მერე მოსკოველ კორესპონდენტს მიუბრუნდა, — გაიცანით, ჩვენი ლიტმუშაკია, თქვენი კოლეგაცაა, ფოტო საქმის ოსტატი, ეს იქნება თქვენი გიდი!

სწრაფად წამოდგა ახალგაზრდა, მაღალი კაცი, ჯაბას ისე მავრად მოუჭირა ხელი ხელზე, რომ ქორიანი თავი შეუზანზარდა, ძალიან სსიამოვნოაო, ვიტალი პეჩნევა ვარო, მერე ისევ დაჯდა, რედაქტორს მიუბრუნდა და, ეტყობა, დაწყებული საუბარი განაგრძო:

— თქვენ წარმოიდგინეთ, ის დაქრილი მაინც მიიყვანეს ჰოსპიტალში, ვალდებულები იყვენენ სანიტრები, რადგან ტანკის აფეთქებისგან ხელფეხწაწყვეტილსა და სულ ერთიანად დანახშირებულ მეომარს გული მაინც უძგერდა, ცოცხალი იყო. მორჯში დააწინეს, ხვალამდე, სულერთია, მოკვდებაო... მე ვუამბობ ერთი ინგლისელი ჟურნალისტის ჩანაწერებს, — ჯაბას მიუბრუნდა ვიტალი, — ძალიან საინტერესოა, უსმინეთ... მაგრამ მეორე დღეს გული ისევ ძგერდა, ეს დაუჭერებლად მოუჩვენათ ექიმებს, მხოლოდ ერთი ხელისდადება კანი ჰქონდა შერჩენილი მკერდზე, სულ დამწვარი იყო, დაბრმავებული, ენაჩავარდნილი. ექიმებს საკუთარი თვალების არ სჯეროდათ; ამ კაცის სიცოცხლე შეუძლებელი იყო. ახლა თვითონ შეუწყვეს გარედან ხე-

ლი, ხელოვნური კვება, ნემსების/კეთება. გადიოდა დღეებზე, გულს: მუშაობდა, — ვიტალიმ ბუნდოვნად მოკვდა ჩაახაჯუნა და ჩამქრალი სიგარეტი გამოაცოცხლა, — შობა დღეს... ჩვენ ხომ არ გვაგვიანდება? — უეცრად მიმართა ჯაბას და საათზე დაიხედა.

— არა, არა, განაგრძეთ! — ჯაბას მაგივრად უპასუხა გიორგიმ.

— შობა დღეს მოწყალეების დამ ავადმყოფებს ჩამოუარა, მიულოცა, დაასახუქრა. იმ დანახშირებულ დაქრილთანაც შეჩერდა თურმე და, სხვა რომ ვერაფერი მოიფიქრა, მკერდზე სალად შერჩენილ კანზე თითოთ ჭვარი დაუსვა, უეცრად ავადმყოფს თავი გაუნძრევია, მოწყალეების და განცვიფრებულა, ექიმებისთვის უცნობებია. და ექიმებმა დაასკვნეს, რომ დაქრილი მეომარი აზროვნებდა, მისი გონება მუშაობდა, ოღონდ, ასე ვთქვათ, აღარავითარი საკომუნიკაციო საშუალებები აღარ შერჩენოდა, რომ ადამიანებთან კავშირი დაემყარებინა. ახლა ნახეთ, რა ბრწყინვალე იდეა დაეზადათ; მორჯეს სპეციალისტი მოიწვიეს, დასვეს დაქრილის სასთუმალთან. სამი თვე ასწავლიდა მორჯეს ანბანს, საღ კანზე დახაზავდა ჯერ ასოს, მერე მის შესაბამის მორჯეს ნიშანს. ბოლოს თავქვეშ ელექტროლიაკი დაუდეს, ზართან თუ ნათურასთან შეერთებული, და დაქრილი „ალაპარაკდა“. თქვა თავისი სახელი და გვარი, სადაურობა, როგორ დაიჭრა, როგორ იგრძნო, სანიტრებმა რომ აიყვანეს და წამოიყვანეს. წკრიალებდა ელექტროზარი და ყვებოდა მის ბიოგრაფიას, ხომ საინტერესო ისტორიაა? — ვიტალი მოულოდნელად წამოდგა, — ახლა წავიდეთ, მანქანა ნამდვილად არის?

— კი, ქვემოთ გელოდებთ! — ადგა გიორგიც.

— ესე იგი, ამ ფოტოებს იტოვებთ!

მაგიდაზე ფერადი ფოტოსურათები იყო გაფენილი — შავი ზღვის სანაპიროს ხედები, რიცხა ტბა, თბომავალი „საქართველო“...

— დაეიტოვებთ, ჩვენს მხატვარს ვაჩვენებთ და...

— ...შეარჩევთ. ეს, ეს და ეს. ეს კი არ გინდათ, შემოძლია წავიღო, ძალიან კარგი, — ვიტალიმ სურათები პორტფელში ჩაილაგა, — აბა, ჯერჯერობით, ხელ შემოვივლი. იქნება თქვენი მხატვარი? აბა, ჯერჯერობით, — ვიტალიმ სათითაოდ ყველას ხელი ჩამოართვა, — ოჰ, ჩვენ ხომ ერთად მივდივართ! — წამოიძახა, მაგრამ ჯაბას თითები უკვე მის ხელში იწურებოდა.

ვიტალი პენსებს მთელი ქალაქის გადაღება უნდოდა. ვინ იცის, მეორედ როდის ჩამოვალო, — ეუბნებოდა მანქანაში ჯაბას, — მალე თბილისის 1500 წლისთავს ვიზეიმებთ, იმ დღეებისთვისაც გამომადლებთ ფოტოებით. გადავწყვიტე, მომავალში არასოდეს ვინანო, რატომ არ გადავიღე ესა თუ ის პეიზაჟი, ქუჩა, ან ტაძარიო. ბევრჯერ კი მივინანია, როგორც აბლობელი ადამიანის სიკვდილის შემდეგ ნანობ, უფრო მეტ უტრადლებას რომ არ იჩენდი მისადმიო.

— საიდან დაეიწყით? — ჰკითხა ჯაბამ. იგი ღელავდა იმ მშობელივით, შეიღს რომ საინტერესო წიგნი უნდა წაუკითხოს, და ეშინია, ვაი, თუ შეიღმა არ განიცადოს ისე, როგორც ერთ დროს თვითონ განიცადა.

— ჩემთვის სულერთია!
— ძველი თბილისის ქუჩები, ნარიყალას ციხე, სახლი, სადაც პუშკინი ცხოვრობდა...

— ყველაფერი მინდა!
— ხელოვნების მუზეუმი. ძველი ოქრომჭედლობა...

— აუცილებლად! და ფიროსმანის რეპროდუქციებიც უნდა გავაკეთო.

— ახალი სანაპირო, იმელის შენობა, ელსადგური შუაქალაქში, მცხეთელი მეყვავილე...

— ჰო, მითხრეს, და ჰვაბუკიანთანაც უნდა მივიღე. „ოტელოს“ დგამსო. ვერ წარმომიდგენია „ოტელო“ და ბალეტი.

— დღეს ამდენს ვერ მოვასწრებთ.
— რასაც მოვასწრებთ.
დაღლილ-დაქანცულები, სადამოს

ისევე რუსთაველის პროსპექტზე დაბრუნდნენ, მანქანა გაისტუმრეს და ბორჯომის წყლის მაღაზიაში შევიდნენ. ვიტალი ძალიან კმაყოფილი იყო; მოსკოვში გავამჟღავნებ ამ ფირებს და, ალბათ, ხელმეორედ განვიციდი დღევანდელ დღესო. ჯაბა უყურებდა ვიტალის მხარზე გადაკიდებულ „ლინგოფის“ ფოტოაპარატს, თბილისის ერთი დღე რომ მიჰქონდა სახსოვრად.

სულ ბოლოს შამპანური ღვინოების ქარხანაში იყვნენ, სხვადასხვა ხარისხის სასმელები დააჰამნიკებინეს და ცოტა მეტი მოუვიდათ.

— ღმერთების სასმელია ეს ბორჯომი, — ამბობდა ვიტალი და თეთრი ბუშტებით მოწინწყლულ ჰიქას ნელნელა ცლიდა, მერე ბავშვივით ყურთან მიიტანა ნახევრადდაცლილი ჰიქა, — შიშინებს, — გაიღიმა მან. — ერთი გეულირი ტომია აფრიკაში, თუ ავსტრალიაში. როცა მოწყურდებით, ჯერ მიიხედ-მოიხედავენ თურმე, მტერი, ან ნადირი არ იყოსო სადმე, მერე თავს მთლიანად ჩაჰყოფენ წყალში, და სვაშენ. მეც ასე დავლევდი ბორჯომის წყალს!

— თავს ბოლომდე ჩაჰყოფენ?
— ჰო, ველარაფერს ხედავენ და აღარაფერი ესმით. ამ დროს ნადირი რომ მიუახლოვდეს, მშვიდობით...

— მაგას თუ უცადეს ნადირებმა, შიმშილით დაიხოცებოან.

— ჰო, — გაეცინა ვიტალის, — მაგალითად... დამისხით, თუ შეიძლება კიდეც... გმადლობთ, მაგალითად, ეგვიპტელებს არასოდეს ჩაუყვიათ თავი სუეცის არხში, ჩვეულგებრივად სვამენ წყალს, ინგლისს და საფრანგეთს კი მაინც ჰგონიათ, რომ ეგვიპტე ვერაფერს ხედავს და არაფერი ესმის, ამიტომ თავდასხმას აპირებენ.

— ვითომ მართლა დაიწყებენ ომს?
— არ ვიცი, ჯერჯერობით, მე მგონია, აშინებენ, მაგრამ ბიძაჩემი უკვე ეზადება წასასვლელად.
— ბიძათქვენი?
— ლოცმანია. ინგლისი და საფრან-

გეთი უცხოელი ლოცმანების გაწვევას აპირებენ სუეცის არხიდან, უნდათ მოშალონ მუშაობა, იქნებ უკვე გაიწვიეს კიდევ.

— და თქვენი ბიძა მიდის იმ ლოცმანების შესაცვლელად?

— ჩემი და სხვებიც. პენსიაში აპირებდა გასვლას და გამოუძახეს.

ვიტალიმ მადლობა გადაუხადა წყლების გამყიდველ ქალს, კედლის გრძელ სარკეში ჰალსტუქი შეისწორა. გარეთ გამოვიდნენ.

— ომის დაწყება ფულისა და მოგებისათვის? — ზიზღით თქვა ჯაბამ, — მირჩენია, ისევე მშვენიერი ქალის გამო ატყდეს ომი, როგორც ძველად ხდებოდა.

— სუეცში მარტო ფულსა და მოგებას არ ჰყარგავენ, ზეგავლენას ჰყარგავენ არაბეთის ქვეყნებზე.

— ეგეც იმ სიმღერისაა... ომი ფულისათვის?

— შენ ძალიან გააპროზაულე ომი! — გაიღიმა ვიტალიმ.

— ძალიან... საწყალი ომი!

პროსპექტი გაჩირადნებული იყო. დამე თითქოს ამ სინათლის ზედაპირზე ტივტივებდა და ქუჩამდე ვეღარ აღწევდა, ვარსკვლავებსა და სახლის სახურავებს შორის გაჭედდილაყო. ჰაერი გაენახებინა დამკვირვებელი ფოთლების სუნს. მთაწმინდიდან თითქოს მორბოდნენ დაღმართები და პროსპექტთან ძლივს იკავებდნენ თავს. ქუჩების შესაყართან უფრო გრილოდა და გამველენი სასაუბროდ არ ჩერდებოდნენ.

— ამის გადაღება რომ დაგვაიწყდა?! — ვიტალის გაზონის მოაჯირზე შეეღდა ფეხი, ოპერის შენობას ვაკუურებდა.

— ეგ ხვალ დილით გადაიღეთ.

— თეატრი ღამით ჯობს, ნახე რამდენი ხალხია მიმწყდარი კარებზე. — ვიტალიმ წინ წამოიგდო ფოტოაპარატი და თვალთან მიიტანა, მერე ადგილი მოინაცვლა. — არაფერი არ მოხერხდება! — აცნობა ბოლოს ჯაბას, —

ეს ოხერი მავთულები ფარავს მთელ კადრს, სხვა გზა არ არსებობს. — მადლობა უნდა ვცადო.

— მადლობა?

— ჰო, — ვიტალი შეტრიალდა და მათ წინ გადმოყუდებულ ხუთსართულიან სახლს ახედა, — ხვალ სპექტაკლის დაწყებისას მოვალ და სახურავზე ავძვრები, ახლა მაგის თავი არა მაქვს.

ჯაბას უეცრად მთელი სტეული მოერღვა; დუდანას სახლის წინ იდგნენ.

— აბა, ჯერჯერობით, ჯაბა, წავალ ახლა შინ, დიდი მადლობა, მთელი დღე გაგაცდენინე. რას ამბობენ ქართველები გამოთხოვებისას?

— „მშვიდობით“.

— მაშ, მშვიდობი, ჯაბა!

ჯაბას გაეცინა.

— კარგი, ხვალ მასწავლე! — ვიტალი შებრუნდა და უკვე შორს წასულმა, ხელი დაუქნია ჯაბას.

მიჯაჭვულივით იდგა. მალულად ათვალეობდა სახლის აივნებს, აიხედავდა და უცხადვე დახრიდა თავს. უეცრად იგრძნო, რომ ავიდოდა. გამოკვეთილად მოელანდა, როგორ გაულო კარი დუდანამ, გულისცემა კინადამ შეუჩერდა.

„ვითომ ვიღაც ხეპრე ვარ, სულელი, უტაქტო... ვითომ არც მესმის რას ვაკეთებ, იფიქროს ასე... ოღონდ ვნახო“.

სადარბაზო ახლა უფრო განათებული მოჩვენა. მძიმედ მიაბიჯებდა საფეხურებზე და არ სჯეროდა, რომ ეს მისი ფეხის ხმა იყო. თითქოს აღიოდა მართლა ვიღაც ხეპრე, სულელი.

„უფრო მოვიმთვრალო თავი? შეიძლება შეშინდეს. შეიძლება სულაც არ არის შინ, ღამით აქ არ ვრჩებიო“.

ამ ფიქრმა გაათამაშა. მივა, დააკაყუნებს და გამობრუნდება. მერე ოდესმე ეტყვის, როგორ ესტუმრა. დუდანა, რა თქმა უნდა, განცვიფრდება.

„მეორე დღესვე?“

„ჰო, მეორე დღესვე“.

„შინ რომ ვყოფილიყავი, ალბათ, არ შემოგიშვებდი“.

„არც მე შემოვიდოდი, განახედი და წავეიდოდი“.

„კი, მაგრამ რას მოიმიზეზებდი, რატომ მოვედიო“.

„რამეს ვიცრუებდი, გკითხავდი, გუშინ თქვენთან ფოტოაპარატი ხომ არ დამჩა-მეთქი“.

ჯაბა ხის მაღალი კარის წინ იდგა. საიდანღაც ისმოდა ქალების სიცილი. მისუსტდებოდა თუ არა ერთი ტალღა, მაშინვე მეორე წამოეწეოდა. წაიღო ხელი კარისკენ და ისევ ძირს დაუშვა. იდგა და ვერ გაებედნა დაკაქუნება. უეცრად მოეჩვენა, რომ მართლა სისულელეს ჩადიოდა, ხვალ თავისუფლად შეეძლო ამოჰყოლოდა ვიტალის და იქნებ შემთხვევით ენახა კიდეც. სულაც დუღანას სთხოვდნენ და მისი აივნიდან გადაიღებდნენ ოპერას. ყველაფერი მშვენიერად ჩაივლიდა. ბუნებრივად. ოღონდ ხვალამდე უნდა მოეთმინა. ამ აზრით გახარებული, შემოტრიალდა, კიბისკენ აპირებდა წასვლას, რომ უეცრად გასაღების ჩხაკუნი მოესმა, ვილაც აპირებდა ხის კარის გაღებას, მგონი, დუღანას ხმაც მოელანდა.

„გააღებს და შეჰკივლებს ალბათ, ვილაც ვეგონები“.

მიიბრინა და კარგა მაგრად დააბრახუნა, იმ კაცივით, დიდხანს რომ არ უღებენ კარს.

გასაღები გაიტრუნა.

— ვინ არის? — მოესმა ქალის შემკრთალი ხმა.

— დუღანა მინდა... თუ არის შინ!

— დუღანა, დუღანა! — ხმა თანდათან გაშორდა კარს. — დუღანა, ვილაც არის შენთან.

ჯაბას მუხლები უთრთოდა.

კარი გაიღო და ჩაბნელებული ოთახიდან დუღანამ გამოიხედა. ჯაბამ შეატყუო, რომ ვილაც ნაცნობს ელოდა მისი თვალები. მაგრამ მყისვე შეეცვალა გამოხედვები.

— უჰ... მე მეგონა...

— გამარჯობა, დუღანა!

— გამარჯობა! მე ვიფიქრე...

— მაპატიეთ, რომ ასე უდროო

დროს გაწუხებთ!

— მო... მობრძანდით! — უკარგე ფართოდ გააღო, მის უკან ორჯოგოტუხულიყო.

— გმადლობთ, დუღანა... მეგონა, არ იქნებოდით შინ და იმიტომ... — ჯაბა დაიბნა.

გოგოებს სიცილი წასკდათ.

— მობრძანდით! — ხმა დაუშვინდა და დუღანას.

„ღმერთო, რა ლამაზია, სულ აღარ მახსოვდა, ქსეთი ლამაზი რომ იყო“.

— არა, გმადლობთ, გუშინ.. თქვენთან ობიექტივის სახურავი ხომ არ დამჩინია? მაპატიეთ, რომ...

— ობიექტივის?

— ჰო, ფოტოაპარატის სახურავი, მრგვალი, შავი პლასტმასის...

— არკვიცი, — დუღანამ ბნელ ოთახში შეიხედა — აქნებ დაგჩინათ, დაძებნი და... შემობრძანდით!

— დუღანა, წავედი ესე იგი, ხვალ შეიდ საათზე ვაგრძელებთ! — თქვა ქერა გოგონამ, ჩაზნექილი წელი და მაღალი კისერი რომ ჰქონდა.

— შენ, ნათელა? — მეორე გოგოს მკლავში ხელი წაავლო დუღანამ, — შენ ნულარ მიდიხარ!

— ნახევარ საათში დავბრუნდები!

— ვიცი, აღარ დაბრუნდები და მომკლავს ბიძაჩემი, თუ ამაღამაც არ გავათიე ღამე, აჰ.

— დავბრუნდები! ცოტას გავისეირნებ... — ნათელამ ჯაბა აათვალიერა.

ჯაბამ იგრძნო დუღანას შიში: უხერხულ მდგომარეობას ირიდებდა თავიდან.

— მე წავალ. თუ თქვენთან აღმოჩნდა, ის სახურავი, მოგაყითხავთ, ან ტელეფონის ნომერს დაგიტოვებთ და...

— მოითმინეთ, დაძებნი ახლაც. ნათელა, მარი! — მრავალმნიშვნელოვნად/გამაზა აშხანაგებს.

გოგონებმა ერთმანეთს რაღაც გადუჩურჩულეს და კიბესთან მისულნი, უკანვე გამობრუნდნენ.

— მობრძანდით! — დამშვინდა დუღანა, — ახლაც დაძებნი.

დიდი, ბნელი ოთახი გაიარეს და მარჯვნივ, მომცრო ოთახში შევიდნენ. ჯაბას მამაშინვე გურამი გაახსენდა.

— რატომ დაგვაბრუნე? ხომ იცი, დაბრუნება არ ვარგა, — უსაყვედურა ნათელამ დუდანას და სამზარეულოსაკენ გაემართა, თავისი სწორი ფეხები და ლამაზი ტანი გააცნო ჯაბას.

„ჯაბა ალავექე.. ძალიან სასიამოვნოა“.

— წყალი შემწყდარა! — დაიძახა სამზარეულოდან ნათელამ.

ახლა მარი შეტრიალდა და თითქოს ნათელას დასცინისო, ისევე ზანტად და ტანის რხევით მიადგა სამზარეულოს კარს.

„ალავექე ჯაბა... სასიამოვნოა, ძალიან სასიამოვნო, თქვენი გაცნობა“.

სამზარეულოდან დუდანას დაუძახეს.

— მამატიეთ, ახლავე!

დუდანა ორივეს ჯობდა.

მაგიდაზე იდო „ანატომიური ატლასი“, ცარცის ქაღალდის ფურცლები აღუნულიყო და ერთდროულად რამდენიმე ფერადი ილუსტრაცია მოჩანდა. ადამიანის კრილი — სისხლძარღვთა სისტემა, ადამიანის კრილი — ნერვული ბოჭკოები, გული — წითელი აორტა ეანგზადით გაქლენთილი სისხლით სავსე ვენები — შხამიანი ნახშირორქანით გალურჯებული.

ეტყობა, გოგოებმა არ იცოდნენ, რა დიდი ხალისით ატარებდა ხმას სამზარეულოს კარი. ჯაბას მოესმა:

— ვინ არის?

— რატომ ჩვენ არ ვიცნობთ, ან რატომ არ გვაცნობ?

— მაინც, ვინ არის? რალაცას გვიმალავ, დუდანა!

— უყვარხარ?

— უუ, როგორ გაწითლდა?! ცუდადაა საქმე.

როდესაც გოგოები, ვითომ აქაც

არაფერიო, სიცილ-სიცილით შემობრუნდნენ ოთახში, ჯაბას კინაღამ წამოსცდა, ყველაფერი შესწორდა.

— მამატიეთ, სულ დამავიწყდა ჩემი ამხანაგების გაცნობა, — თქვა დუდანამ.

— მე უკვე გავიცანი! — ჯაბა ფეხზე წამოდგა.

— როდის?! — გაიოცა ნათელამ და სენსაციური ამბის მოსასმენად მოემზადა.

— მე ვიცი, რომ თქვენ ხართ ნათელა, თქვენ — მარი, სწავლობთ ბიოლოგიური ფაკულტეტის მესამე კურსზე, თქვენ შინ აპირებთ წასვლას, თქვენ კი ნახევარი საათის შემდეგ დაბრუნდებით და ღამეს გაათევთ დუდანასთან, საკმარისია?

— საკმარისია! — გაიცინა მარამ, — ნათელა, წავიდეთ, აქ ყველაფერი სცოდნიათ ჩვენზე.

გოგოები გამოემშვიდობნენ ჯაბას, დუდანა ამჯერად აღარ ეპატიებოდა.

— ჩემს დაბრუნებამდე დუდანა არ მიატოვოთ, თორემ რაღაც დაემართება შიშისაგან, — თქვა ნათელამ, ფეხაკრეფით გაიარა დიდი ოთახი, თან ავადმყოფის საწოლისკენ იყურებოდა. — ახლა რომ წამოხტეს!

დუდანა მალე შემობრუნდა. თვალი აარიდა ჯაბას.

— ახლავე დაქვებნი, — თქვა მან და იატაკი მოათვალიერა, — თქვენ აქ იქვქით გუშინ.

მაგიდის ქვეშ შეიხედა, მერე, წელში მოხრილმა, ოთახის შემოვლა დაიწყო.

— მე აივანზეც გავედი გუშინ!

ამას როცა ამბობდა, გარკვევით გაიგონა დუდანას აჩქარებული სუნთქვა. „ალბათ მაინც არ მენდობა, ეშინია. უცხო ვარ, რაც არ უნდა იყოს. ხომ შეიძლება ამ უცხომ რამე გააფრინოს?“

უცბად შერცხვა, რომ ასე ტყუილუბრალოდ აწვალედა დუდანას. არაფრის მოქმედება თხოვდა და დუდანაც მორჩილად ექმებდა არაფერს. მისკენ ზურგშებრუნებული დუდანა დაიხარა

და ოთახის კენჭულში რაღაცას დასწვდა იატაკზე. ჯაბას თვალები დაუსუსხა წინდების ყელსა და კაბას შორის გაელვებულმა ფეხების სითეთრემ. თავი სწრაფად მოაბრუნა. კედელს შეხედა. გული მკერდის გამოხგრევას ლამობდა, დაიხევდა უკან და დაქვევებოდა, ისევ და ისევ... უნერბულობისაგან „ანატომიურ ატლასს“ დაუწყვო ფურცლა, თითქოს იქ ამოხსნიდა საკუთარი მღელვარების მიზეზს.

„დუღანაზე მე არაფერი არ უნდა ვიფიქრო, შეიძლება ყველაზე ვიფიქრო, ოღონდ დუღანაზე არა, დუღანა აქაური არ არის...“ — თავი უნებურად შებრუნდა და თვალებშიც დაუკითხავად მოძებნა ის სითეთრე.

დუღანა წელში გაიმართა.

— ახლა აივანზე დაძებნი!

— დუღანა... მე არაფერი არ დამკარგვია!

— არაფერი?!

— ვიფიქრე, მართლა და აღბათ, ეშინია-მეთქი. ამოვედი. მართლა ხომ შეგეშინდებოდა, მართო რომ ყოფილიყავი? — შემეშინდებოდა.

— ახლა ის ნათელა რომ აღარ დაბრუნდეს?

— ბიძია ბენოსთან წავალ.

— ასე გეშინია იმ მოხუცის?

— საწოლს შირმა ააფარეს, ახლა ვეღარ ვხედავ. ახლა მეცოდება.

— მოხუცი?

— ჰო. ცოცხალია და არაფერი ესმის, ვერაფერს ხედავს, ვერ მოძრაობს. ახლა შირმაც ააფარეს. იქნებ ყველაფერს გრძნობს? ვფიქრობ ზოლმე და მეცოდება.

— თუ გეცოდება, მაშინ აღარ უნდა გეშინოდეს.

— მგონი, აღარც მეშინია. ბიძია ბენო კი მაგის სიკვდილს ელოდება, რომ ეს ბინა ხელში ჩაიგდოს.

— რაა?!

— ბიძია ბენო-მეთქი, მოხუცის სიკვდილს ელოდება, რომ ეს ბინა ხელში ჩაიგდოს!

ჯაბამ იგრძნო, რომ დუღანა ამ ამბავს

არავის არ გაუმელავენებდა ქვეყნად. მხოლოდ ჯაბას უთხრა. ჯაბასთვის უგაოლო მსხვერპლად ეს საიდუმლო იქნებოდა კიდევ იმიტომ უთხრა, რომ საინტერესო ამბის მცოდნედ მიეჩნია იგი ჯაბას და ამით თვითონაც საინტერესო გამხდარიყო.

— შენ საიდან იცი, დუღანა?

— ვიცი, ყური მოვკარი, ამხანაგს ეუბნებოდა.

— სად მსახურობს ბიძაშენი? — ჯაბა გაინაბა პასუხის მოლოდინში.

„ნათელ მართლა ის არის?“

— რაილომსაკომში!

„ის არის!“

— მერე შენ ეს გაიგე და არაფერი უთხარი?

— ვუთხარი. ჯერ დამიბღვია. მერე გაიციანა, ბევრი იცინა. მითხრა: სულელი ხარ, ის ბინა ხომ მე შენთვის მინდა, უბატრონო მყავხარო.

— იქნებ მართლა შენთვის უნდა!

— არა.

— მაშინ რატომ ესმარები, შენ ხომ ძალაუნებურად ესმარები. რატომ ცხოვრობ აქ?

— იმიტომ, რომ... — დუღანა გაწითლდა, — იმიტომ, რომ... მე ჯერ არ მიცხოვრია აქ, ხვალვე დავბრუნდები სტუდენტალაქში.

— მაგარამ იქნებ მართლა შენთვის უნდა?

— არ ვიცი... იქნებ უნდა...

როგორ სურდა ახლა ეთქვა, რომ ენატრებოდა. დუღანას გვერდით იჯდა და მაინც ენატრებოდა დუღანა. როგორ იფიქრებდა, ამ სისულელებზე თუ ილაპარაკებდნენ.

— ახლა რომ აპარატი მქონდეს, აუცილებლად გადავიღებდი სურათს, ისეთი... ისე კარგად ზიხართ!

— უჰ, ნეტავ გქონდეთ, — სახე გაუბრწყინდა დუღანას, — მე ძალიან მიყვარს სურათების გადაღება.

— მართლა? მაშინ მითხარით და, როცა გნებავთ, გადაგიღებთ.

— თქვენ აღბათ ძალიან კარგად იღებთ.

— არც ისე.

— ის სურათები როგორი გამოვიდა?

— დუდანამ თავი ჩაღუნა, სუფრის ფონებს დაუწყო წვალემა.

— რომელი? — წარბი მალლა ასწია ჯაბამ.

— აი, ის... ბალ-მასკარადზე რომ იღებდით! — დუდანამ სწრაფად შეხედა ჯაბას და ისევ ჩაღუნა თავი.

— შენ... თქვენ რა იცით?! თქვენც იყავით მასკარადზე?

დუდანა წამოდგა, ფანჯრის რაფაზე წიგნები ეწყო, პატარა, თხელი წიგნი მოძებნა, გაშალა. მერე წიგნიანად ჯაბასკენ გამოემართა. აუჩქარებლად, ხმა-ამოუღებლად, თითქოს რაღაც რიტუალს ასრულებდა.

— რა იცით-მეთქი, რომ მასკარადზე სურათებს ვიღებდი, თქვენც იყავით? — ჯაბა თვალს არ აცილებდა დუდანას დაბრკოლ წამწამებს.

გაშლილი წიგნი დუდანამ მაგიდაზე დადო, თვითონ ისევ ფანჯრისკენ გაბრუნდა აუჩქარებლად, ხმა-ამოუღებლად.

ჯაბამ წიგნს დახედა. ფურცლებს შორის გატრეცილი, გამხმარი ცისფერი ყვავილი იდო, ისე გატრეცილი და გამ-პვირვალე, რომ მის ქვეშ ასოები იკითხებოდა.

— რა წიგნია? — ჯაბამ ყდას დახედა.

დუდანა ისევ ფანჯარასთან იდგა, ჯაბასკენ ზურგშექცეული, ახლა სხვა წიგნი გაეშალა და შიგ იხედებოდა.

„რა დაემართა?“

... და უეცრად ყველაფერი გაახსენდა.

„ჩემი ნაჩუქარი ყვავილი შეუნახავს!“

— ის შენ იყავი, დუდანა?!

დუდანა არც ახლა შემობრუნებულა ჯაბასკენ, მხოლოდ თავი დააქნია, შეიჩხა, შეტოკდა მისი მბზინავი თმა, მერე გაიჩინდა.

„ჩემი ნაჩუქარი ყვავილი შეუნახავს!“

ჯაბა გრილმა, სწრაფმა მდინარემ გაიტაცა.

— მგონი, ბოშა ქალის კაბა გეცვა, ხომ?

კვლავ შეიჩხა, შეტოკდა მბზინავი თმა.

„ჩემი ნაჩუქარი ყვავილი შეუნახავს!“

მდინარე მიაქანებდა ტალღებში ტრეცილ ტრეცილ ჯაბას.

— დარბაზს გადაჰყურებდით... დარბაზში ცეკვავდნენ, ხომ ასე იყო?

დუდანამ ისევ დააქნია თავი.

მდინარე მოწყდა და ჩანჩქერად გადაეშვა, და ჯაბაც გადაიყოლა.

კარზე დააკაუნეს.

დუდანამ მაგიდასთან მოიბრინა (დუდანა იყო ეს?). თხელი წიგნი, შიგ გატრეცილი ყვავილი რომ იდო, სადღაც შეინახა და გავიდა. ჯაბამ გაიხედა ფანჯრისკენ, სადაც ერთი წუთის წინ დუდანა იდგა, მისკენ ზურგშექცეული. იქ, იმ ადგილას იდგა დუდანა...

ქუჩაში მიდიოდა ალტაცება, რაღაც სასწაულით თაფლისფერი, ანთებული თვალები გამოსხმოდა. ზღაპრული ოქროს ჩიტებივით მღეროდნენ ქუჩის ელნათურები, ფეხი აედგათ ჰადრებს, გვერდით მოსდევდნენ და საცეკვაოდ იწვევდნენ... უკუნი წყვილივით შენიღბულ ზღვას დროდადრო თითქოს კლდეზე მიხლილი ტალღების შხუილი ანათებდა, და ნაპირ-ნაპირ გარბოდა ჰაერში აფარფატებული შხეფების საყვლო-ატრეცილებული ბავშვივით მიბაკუნებდა ცაზე თმაბუტუტა ღრუბელი, ბურთივით მრგვალი მთვარე კი სულ სხვა მხარეს მიგორავდა... და ჯაბას ეჩვენებოდა, რომ თავისი მსუბუქი ნაბიჯებით დედამიწას ატრიალებდა, როგორც ოქროსფერ ლითონის სფეროს ზედ შემდგარი ცირკის ჯამბაზი.

ესალმებოდა ყველა უცნობს, ვინც კი შემთხვევით თვალს გაუსწორებდა. ჩერდებოდნენ და განცვიფრებულნი იხედებოდნენ მისკენ. გულში იცინოდა თავის ანცობაზე, ძალიან უყვარდა ახლა ის უცნობები, ის განცვიფრებული ძიები და დეიდები.

თვალჩაუწყვდენელი სიღრმე გაჩენილიყო სულში, იმდენი რამ ხდებოდა იქ, იმდენი ტყვილი და სიამე ირეოდა

ერთმანეთში, მთელი სამყარო იყო, და იმ სამყაროში ყველგან დუღანა იდგა, ყველგან დუღანა იღიმებოდა, ყველგან დუღანას დაეხარა წამწამები და რაღაცა დაელონებინა.

ხანძარივით ერთო ჯაბა, მას ახლა არ უნდოდა ეფიქრა, რომ ქვეყნად არსებობდა თავისმა წვიმაც, არსებობდა წყალი, არ უნდოდა ოდესმე ჩამქრალიყო, სურდა ცეცხლის ენაზევით მოუსკვნარად ეცოცხლა და ეამბნა ყველასათვის, თუ რა ხდებოდა ხანძრის გულში.

გაახსენდა: რა ირონიულად იკითხა ნათელამ დუღანასთან დაბრუნებისას: „რა ჰქვნი, იპოვეთ ის აპარატი, თუ რაღაც სახურავი?“ „ვიპოვეთ!“ — უპასუხა დუღანამ. ჯაბას აღარ დაუყოვნებია, მაშინვე წამოვიდა. და ახლა უსახლკაროსავით ხეტიალობს ქუჩებში. ასე ჰგონია, თუ შინ დაბრუნდა, სხვენი ფიქრის საშუალებას არ მისცემს, დახუთული ჰაერი გააბრუნებს და მალე ჩაახინებს. ძილისა კი ამ წუთში სიკვდილივით ეშინოდა: ველარაფერს იფიქრებდა მამინ.

კიროვის ბაღში შევიდა, ბეივანს გაპყვა და სანაპირო ქუჩას გადაადგა თავზე. გრილოდა. ბალახი მოგლიჯა, თითებში დასრისა და უყნოსა, წუთით გააბრუნა ბალახის წვენი მკვეთრმა სუნმა. მტკვარი შეეგუბებინათ, მთავარი ძარღვივით ამობერილიყო მდინარე. შორეულ სიზმარს აგონებდა დუღანასთან სტუმრობა. „სიტყვა-სიტყვით“ იგონებდა განვლილ დღეს, საყვარელი წიგნივით თავიდან ფურცლავდა და ვითომ ჭერ არც კი იცოდა, როგორ დამთავრდებოდა ამბავი, განგებ აქიანურებდა იმ წუთთან მიახლოებას, როცა დუღანას ოთახში უნდა შესულიყო...

უეცრად ამ საამო ფიქრებში უხეშად აედარუნდა ერთი სიმი, თითქოს ვერ ამჩნევდა და თითო შემთხვევით მოუხვდა.

თვალწინ დაუდგა სადარბაზო შესასვლელის ნახევრადჩაბნელებულ დერეფანში ატირებული გოგონა. ალბათ, მართალი იყო გურამი — რაღაც გამორჩა

ჯაბას, რაღაც წვრილმანს, თუ მნიშვნელოვანს არ მიაქცია მაშინვე უნდა დედა იმითომ იქცა ყველაფერზე მაშინვე უნდა დედა გაახსენდა ის დღე. გაახსენდა, როგორ გაჩნდა ქალაქში ერთბაშად ორი ადამიანი, ორი გოგო, არაფერს კარგს რომ არ ფიქრობდნენ ჯაბაზე.

„ერთს ქურდი ვგონივარ დღემდე, მეორეს — თავხედი“.

ანგიას ვინღა ჰგონია ჯაბა? მოღალატის შვილი?! რომელ ნაგავში ამოქექა მამის დატყვევების ამბავი? თუ მართლა რამე იცის, რატომ ელაპარაკება ასე მიკბულ-მოკბულად? რატომ პირდაპირ არ მოახლის? სისულელეა, არაფერი არ იცის, აქამდე შეატყობინებდნენ დედას. რა ადვილად იჭერებს ყველაფერს ჯაბა. მაინც რა უნდა ანგიას, ათამაშებს, აშინებს და ამით სიამოვნებას განიცდის? უამისოდ, ალბათ, არ შეუძლია ცხოვრება... პენსიაში გასული მსახიობივით იგონებს ძველ როლს და, რადგან ნამდვილი პარტნიორი არა ჰყავს, ჯაბას იწვევს სათამაშოდ. უნდა თავისი დიდების დღეები გაიხსენოს.

ბალახზე წამოწვა და ცას ახედა. მერე თვალები დახუჭა და ასეთი ლეგენდა შეთხზა:

...ქალაქ ქერჩიდან პიონერთა ტურისტული ლაშქარი გამოვიდა... ტრიალ მინდორში შეისვენეს, ძველი სანჯარის მახლობლად. საუზმობენ.

— ეი, მოდი თქუ — ყვირის ერთი ბიჭუნა და ამხანაგებს ხელს უქნევს. ამხანაგებმა მიიბრინეს. ბიჭუნა ჩაცუქა და მიწაზე დაგდებულ კომპასზე უთითებს. უცნაურად შფოთავს კომპასის ისარი.

— დამახსოვრეთ ისრის მიმართულება! — ამბობს ბიჭი. იღებს კომპასს და სხვა ადგილზე გადააქვს. ისარი მშვიდდება, ზანტად ტრიალდება და თავს უქნევს ჩრდილოეთს.

— ზედავ?! აბა, კიდევ! — ისევ ძველ ადგილას გადადებს კომპასს, ისარი კვლავ ტოკვას იწყებს, რაღაც უჩინარი ძალით შემკრთალი.

— მაგნიტური ანომალია! — ვარაუდობს ერთი გოგონა.

— რკინის საბადო იქნება მიწაში.

— აბა რუკაზე ვასწით იქით!

— აბა, ეგ წერაყინიც!

გასწიეს. ისარი შიინც შეშფოთებულა.

მოვიდა პიონერხელმძღვანელი:

— რა მოხდა, ბავშვებო?

— რკინის საბადოებია აქ! — მიწაზე ხელისგულს უტყაპუნებს ბიჭუნა.

— მაინცდამაინც აქ, ამ წერტილში?

— ილიმება პიონერხელმძღვანელი.

— მხოლოდ აქ შუოთავს ისარი!

— მოიტათ წერაყინი!

პიონერხელმძღვანელი თხრის მიწას, თხრის, თხრის... რაღაც ლითონს ხვდება წერაყინი, ჭახანი გაიღო. ამოწმინდეს მიწა. ამოასუფთავეს. თუნუქის კოლოფი ამოიღეს, ნახევრადდაქანგული. ყველა გაოცებულია. ფრთხილად ზდიან ზუფს. კოლოფში ხელის კინოაპარატია. და ორი მრგვალი, ვერცხლისფერი დისკო.

— არ გახსნათ! — უყვირის ბავშვებს ხელმძღვანელი, — შეიძლება შიგ ფირი იყოს და გაფუჭდეს.

ყველაფერი ქერჩში მიაქეთ. ქერჩი ოდესის კინოსტუდიას უგზავნის აპარატს და ვერცხლისფერ დისკოებს. სტუდიაში ფირს ამქლავებენ და ბეჭ-

დავენ. სამამულო ომის კინოკადრებია, უცნობი ოპერატორის გადაღებული. ეკრანზე მოჩანს სწორედ ის ტრიალი მინდორი, სადაც აპარატი იპოვეს ბავშვებმა, სწორედ ის სანგარი, ოღონდ მინდორშიც და სანგარშიც სამკვდრო-სასიცოცხლო, ხელჩართული ბრძოლაა გაჩაღებული. წინ მოიწევენ გერმანელთა მრისხანე ტანკები. თანდათან თხელდება სანგრის მცველთა რიგები.

ბოლოს გმირულად იღუპება ყველა საბჭოთა მეომარი. ვერცერთი მათგანი ვერ შეიციენს ოდესამი და ქერჩში. ამრავლებენ ფირებს და აგზავნიან ქვეყნის სხვადასხვა კუთხეში. ერთი ეგზემპლარი თბილისშიც ჩამოდის. ჯაბა ესწრება სეანსს. როდესაც ეკრანზე მამას მოკრავს თვალს, ჩხამალა წამოიყვირებს. მაყურებლები მისკენ მოტრიალდებიან... ლომივით იბრძვის მამა. ძირს სცემს ერთ ფამისტს, მეორეს, მესამეს, მეოთხე ასწრებს და შიგ გულში ახლია ტყვიას. მამა გულაღმა ეცემა, უკანასკნელად აპყურებს ცას, ეს ცა სადღაც უერთდება მისი ქალაქის ცას, ყველა სოფლის, ყველა სახელმწიფოს ცას. ცაზე წაშლილია საზღვრები, მავთულხლართები... მამას თვალები ეხურება. კვდება გმირი.

...ჯაბამ თვალები გაახილა.

გაიღომა.

თაბეჩავალი. ივრის ჭაღები

ჩემს სახეს,
ყვითელ ფოთოლზე დახატულს,
შენი ალურსი უნდა, მარინე.
მიბრძანე რამე, ვეებერთელა
ლოდები მთაზე ამატანინე,
მარინე...
ნეტავი ახლა ჩემი ივრის ფსკერზე
შეძინოს
და ვარსკვლავები დამყურებდნენ
მალლა ზეციდან,
რა ბედნიერი ვიქნებოდი...
მალლა მთვარე,
მე — მდინარეში
და სოფლის ბოლოს თებერვალი,
შემძვრალი ხეში...
იწვრიალებდნენ ვარსკვლავები, მარინე,
შენ ჩემი დაფინებული ფიჭვი მოგაცივანს
ჩემთან ამ ღამეში...
მარინე,
დავეყურებ ქალაქს,
ჩემი თვალები
სახურავს ხდიან სახლებს და ვხედავ
— მხოლოდ მას სძინავს მშვიდად, ვინც
იცის,
რომ დღისით უნდა მოიპოვოს ღამის
სიმშვიდე.
დავეყურებ ქალაქს,
როგორც სახინკლე
ქვაბს და უსახურაოდ მდგარი სახლების
დრტვინვას შემკრთალი ლეკვივით ვუმზერ.
მიშველე რამე, წაქცეული ვარ
და მთვარის შუქი მამოჯებს გულზე...
ანათებს მთვარე საქართველოს ღურჯ
მდინარეებს.

ივრის ჭაღებში დადის ცხენი
კოჭლი, გამხდარი,
და ამ მილიონ... ამ მილიარდ... ამ
სამყაროში
ვერავინ ხედავს მას მგლის მეთი...
იწვის ბუსარი
და ვიტანჯებით ერთმანეთის მარტოდენ
ჭერეტით,
მარინე...
მინდა ჩავეყვინთო შენს ვარდისფერში,
შენს სიცხეში და სიმზურვალეში,
მივირთვა ყვითელ ფოთლების პეშვით
შენი ცრემლების ტკბილი სიმლაშე...
მარინე...
შეამკე ჩემი თმები, მარინე...
დათოვონ შენმა ხელებმა ჩემი
თმები, მარინე...
მკვდარი ვარ და უკანასკნელ ლექსით
ყორნებს ვეპატივები ჩემს ლეშზე,
მარინე...
ივრის ტალღები განა წყალი არის,
მარინე,
იგი ნემსების ნაკადია, მწველი,
მსუსხავი,
და ვაი იმას, განწირულად ჩათვალოს
თავი,
ვინც მას გატოპავს და წავა ტყისკენ.
ივრის ჭაღებში დადის ცხენი,
კოჭლი, გამხდარი,
და ამ მილიონ... ამ მილიარდ... ამ
ყინულეთში
უცებ გაისმის... ხმა კი არა,

არამედ ზარი:

„მე აქ ვარ, ძმაო“...
რა მხნე ხმა არის, ერთი უსმინე,
რა ტკბილი არის: „მე აქ ვარ, ძმაო“.
ტყიდან გამორბის სოფლის გლახაკი
და ყუბილები მოაჭებს... მარინე!
რისთვისღა ვსინჯავთ ამ ჯადოსნურ,
ღვთაებრივ სიწმინდეს,

თუ თვალს გაეახვლეთ
და ქვეყანა ისევ ის არის
ან რად გაძალბებ მე — ზანზალაკს,
რომ იყო ზარი...
მარინე, ჩამოახიე შენი სამყოფი
მანდილი ღამეს
და, როცა მოგვედები,
ქარში გაფრენილ ყვითელ ფოთოლს
თვალი გააყოლე, როგორც ჩემს ნიღაბს.

მე დავიბადე შეპოვოვარა

მე დავიბადე, გამოველ მზეზე,
მაგრამ მზის ნაცვლად ხმელი ფოთოლი
ბზინავდა მაღლა,
და მზედ იმიტომ მოჩანდა მხოლოდ,
რომ ტრიალებდა შავი ცის ფონზე.

ღიას, მზე იყო ხმელი ფოთოლი,
მაგრამ არ იყო იგი ედემის;
მას ჩვენი ქუჩის მტკერი ვყარა
და ეტყობოდა ნაფხურები.

მზე არ მათბობდა, რადგან არ იყო
ის შემოსილი ოქროსფერ მატყლით,
მზე — თავმომწონე კაცმა ატყორცნა
ფეხით კონსერვის თეთრი კოლოფი.

შეხედა კაცმა და გაუკვირდა,
რომ თავისქალა ბრუნავდა ცაზე,
და საუბარი სპორტის შესახებ
შეცვალა ყოფნა-არყოფნის თემით.
ნოემბრის თვეში, როდესაც ხეზე
თავს ველარ იჭერს ხმელი ფოთოლი,
მე დავიბადე.

• • •

მუდამ, ყოველთვის, როცა ცხოვრებას
ნებისყოფიან მზერას მივაპყრობ
და დავაპირებ,
რომ ვაქციო სიღარიბე ჩემი —
სიმდიდრედ,
ხოლო სიმხდალედ — ვაჟაკობად...
მაშინვე მოდის მოჩვენება

საწყალ, ავადმყოფ
და შემცივრულ გოგონასი... და მეუბნება:
„მე, უთვალავი წელი არის,
რაც თავი მახსოვს, სულ ასე ვარ
და ყველა, ვინც კი
შენებრ საბრძოლოდ შემართულა,
მე მადგამს ხოლმე ფეხს
თავის გზაზე!“

ხიზბარი თოჯინა

თუ შენს შვილებს ჰყავთ ორი თოჯინა
და ერთი არის ძველისძველი და ხეიბარი,
ხოლო მეორე ღამაზი და ახალთახალი...
და თუ ბავშვებმა თამაშის დროს
ღამაზ თოჯინას
დაარქვეს შენი მდიდარი და გამოჩენილი
(შენი თქმით იგი გაქნილი და
უსინდისოა)

ბიძის სახელი;
ხოლო მეორეს — ძველისძველსა და
ხეიბარს
— შენი! — მაშინვე
შენთვის ნათელი უნდა გახდეს, თუ რას
ფიქრობენ
შენზე ოჯახში, მეზობლებში,
ნათესაებში,
ამხანაგებშიც და სამსახურშიც.

შემოდგომაა, ბებოჩემო,
ვრცელ ნახნავებში
მარტოკა დადის პატარა ბიჭი...

ირგვლივ ყვავები ფრენენ შარშანტყის
ფრენენ გულგრილად...
თითქოს არასდროს ერთი ბახალაც
არ გადმოგედოს ქარებს ბუდიდან.

სულ ერთ წუთს სევდა მოგვეძალება
და გვეჩვენება, რომ აქამდის ჩვენი
ცხოვრებაც
ტანჯვა იყო, და შემდეგშიც,
რა თქმა უნდა, ტანჯვა იქნება.

და ჩვენ გგვონია, რომ აქამდის რაც
გვიცხოვრია,
სულ ლხინი იყო და მომავალშიც,
რა თქმა უნდა, ლხინი იქნება.

მაგრამ მალევე, ბუნებრივად და
თავისთავად
მხიარულება მოგვიცავს ხოლმე

ახლა ხომ აღარ გაგიკვირდებათ,
რომ შევძახო: — „რა დაგიშავეთ,
ღმერთო, მითხარი!“

ლხინში, ხმაურში, ღვინის სმაში,
როდესაც ირგვლივ
არაფერი ჩანს ჩიტის ბურტყელზე
რთული და მძიმე,
უცებ მომესმა:
„წინარად იყავით,
განა ვერ ხედავთ, რომ, როგორც იქნა,
ბოლოსდაბოლოს, ძლივს დავიძინე!“

ხმა შევიცანი;
ის იყო კაცი,
რომელიც შარშან
მთელი წელი ებრძოდა კიბოს,
ისტერიკებით აფრთხოზდა სიკვდილს
და კუპრს ასხამდა
მას,
ვინც გალავანს უდგამდა კიბებს.

მედიკალიზაცია

დავით აღმაშენებლის

მემორიალი

მედიკალიზაცია VII

ალექსანდრე ბატონიშვილი
 თომა — ალექსანდრე ბატონიშვილის ეკიბი
 თავადი გიორგი
 საბა — თ. გიორგის ეკიბი
 თავადი დავით
 მაკარ — დავითის მოურავი
 ამბროსი — გიორგის მოძღვარი
 ქეთევანი — თ. გიორგის ასული
 კირიონი — რაინდი
 მარინე — კირიონის დედა
 ანა — ქეთევანის ძიძა
 ბატროკლე — ბერძენი რაინდი
 ნათელა — ქეთევანის ფარეში
 სერვეტი — სულთანის ძე მარინესაგან
 ფოკა — კირიონის მოკეთე
 ბიძინა — მეფის მოამბე
 ანტონი — მესხეთის რაზმის უფროსი
 ჩაჩიკე
 მურზაყენ
 სუსანა
 ეგნატე
 თერაფონე
 ბაქარ ფაშა
 ბარნაბა — რაზმის უფროსი
 სიმონი — ჯავშნოსანთა უფროსი

ციხის თავი, თურქთა მეთაური, კირიონის რაზმელი, ქუთაისის ბანოვანი, მოყმენი, შინაყმენი, მღვდლები, შუფიცულნი, ორჭოფები, ხალხი, მოხუცნი, დედაკაცნი და სხვ.

მოქმედება წარმოებს დასავლეთ საქართველოში 1510 წელს.

მოქმედება პირველი

(მეთექვსმეტე საუკუნე. იმერეთის მთები. ტყიანი მთის მოშინებულნი სერი. მარცხნივ თხელი ლოდია. წინ, სიდრემში მალაღლი ლოდი. სერის იქეთ მოჩანს მდიდრული კარავის ზემო ნაწილი. საღამოა. ნათე-

ლა უკვე ამოვიდა სერზე და ღრმად სუნთქავს).

ნათელა — (აწვდის დაბლა ხელს) გულის სადარო, როგორ ლერწამივით ჭანაობ. დაილაღე? ახ, ნეტავ ავად არ გახდებოდე!

ქეთევანი — (ღრმად ჩაფიქრებულია. ნათელას ხელი არ დაიხმარა — თავის ძალით ამოდის. დუმილია. გადასცქერის სადღაც, შორს)

ნათელა — ის — ვინ იყო?...

ქეთევანი — (ისევ შორს იხედება)

ნათელა — ვინ მოგყვებოდა...

ქეთევანი — ვერ შევამჩნიე, როგორ დაგვემორდა...

ნათელა — უკვე დღე და ღამე შესრულდა, რაც დაიკარგე, და ჩვენ ვმფობთ.

ქეთევანი — ალბათ, თვალდაცაკლული მეძებთ.

ნათელა — ტყუმი დაიბენი? ძლიერ შეგვმინდა ამ დაუსრულებელ ტყერში, არა! ის სად შეგხვდა?

ქეთევანი — სადაც ღმერთმა მომხვდა.

ნათელა — მარტო?

ქეთევანი — ჰო...

ნათელა — ჩვენ შევძარით მთელი გარემო, კვალაც ვერ ვპოვეთ.

ქეთევანი — მე მგონია, ის არ დაგვეშორდება. (შეჩერდება) ველოდები, რომ ხეებ შორის ისევ გამოჩნდება, (შეჩერდება) უპ!

ნათელა — რა მოგდის?

ქეთევანი — მადლობაც არ მითქვამს. (შეტორტმანდება).

ნათელა — შევიდეთ კარავში ყველა ფრთას გამოისხამს. (ისინი კარავისაკენ მიემუხრებიან. იმავ მხრიდან შემოდის მარინე. მღვდლად და ცრემლებს იწმენდს)

ქეთევანი — კარავიდან მოდიხარ და იცრემლები... ვინ აგატირა?

მარინე — არავინ... მხოლოდ... ფეხი რა შევდგი და დავინახე...

ნათელა — ეგებ, ამის დაკარგვით შევაფხოთეს, ბატონ გიორგის ასული ვსაა, — მშვიდობით გამოჩნდა. (მარინე შეკრთება და აწრიალდება. აკვირდება ქეთევანს)

ქეთევანი — რატომ მიყურებ შეუფოთებით?

მარინე — (დადუმდება. შემდეგ სასოწარკვეთით) აქ ჭირმა და სიყმილმა შემომდენა!

ნათელა — კარავში შემოდი, სიამით შეგივრდომებთ.

მარინე — (განატრებულ გზას) აქ — არა,

ღმერთმა დაიფაროს, სხვაგან ვპოვებ... სხვაგან... (მარინე მიდის; ქეთევანი უცბაოდ უკან დაიხვეს და ნათელასაც მოაბრუნებს)

ნათელა — რა მოგჩვენა, გულის დარო?

ქეთევანი — ბატონიშვილის ზურგს მოგვარ თვალი. დაიცა, ჩაიაროს.

ნათელა — (აღშფოთებით) თ, ის წყეული, ის ბნელი!

ქეთევანი — შენც აღგაშფოთა?

ნათელა — გიკვირს, რომ ამოდენა ბატონს ვერულავ?

ქეთევანი — ჩანს, ბოროტება შეამჩნიე.

ნათელა — მის მოსვლისთანავე რომ გაქერი, ელდა მეცა და სხვებზე აღერ მე დაგიწყებნა. დაფეთებული ირემივით ვჭროდი და იმედი არ მქონდა პოვნის.

ქეთევანი — რისთვის?

ნათელა — მეგონა, აქ მისი ხელი ურევია, რაღაც დაგმართა და ვნანობდი, რომ აჭიმდე საიდუმლო არ გაგიმტყავენე.

ქეთევანი — რა საიდუმლო?

ნათელა — რაც გაგიგე.

ქეთევანი — ვისგან გაიგე?

ნათელა — ვისგან? ქეთევან, ვიცი, შენ დაგწყვიტა გული ჩემი მამის სიკვდილმა.

ქეთევანი — თ, ჩვენი კარის საყვარელი მღვდელი! როგორ აკლია ამ ქვეყანას მისი სათნო ხმა.

ნათელა — მან გარდაცვლის წინ დამაბარა შენთან ძნელად გადმოსაცემი... აქამდე ენა მებმებოდა მღვდლვარებით და ვდებდი, დღეს კი შეგვმინდი, ხომ არ დაგდებე დაყოვნებით.

ქეთევანი — ეპ, ამ ავ ჟამში თვალი და ყური სულის მტანჯველად იქცა და მაინც ვერ ვზურავთ თვალ-ყურს. რა დაგაბარა იმ სულმანათმა, თქვი, რად შემუდები.

ნათელა — ერთ ღვთის გლახას მამაჩემი სულთმობრძავის საზიარებლად მიუწვევია. ავადმყოფი აღმოჩენილა ბატონიშვილის ოქრომჭედელი და სიკვდილის წინ აღსარებაში გაუმხელია, რომ მას ალექსანდრე ბატონიშვილმა ხანჯალზე მუსლიმანურ ფიცის და მთვარის ნიშანი დააკვრევინა.

ქეთევანი — ნიშანი! თ!

ნათელა — და როცა შენს პირველ საქმროს, ჩუმად მოკლულს, მკერდიდან ჩატოვებული ხანჯალი ამოუღეს, ოქრომჭედელს

უცნია თავისი ხელით დადებული დაღი. დაქვებულა, რომ საიდუმლოს დასაფარად მასაც მოსპობდა ბატონიშვილი და გადამა-
ლულა ღვთის გლახებში.

ქეთევანი — რა ბოროტებაა!

ნათელა — რა ბნელი!

ქეთევანი — მეორე ჩემ საქმროსაც, ტახ-
ტის მემკვიდრეს ისეთივე ხანჯალი ერჭო
გულში.

ნათელა — მამამ ღვთის შიშით ვერ გა-
ამჟღავნა ეს აღსარება. მაგრამ შენ მას შეი-
ლებზე მეტად უყვარდი და რა გაიგო ავად-
მყოფმა მეფის მემკვიდრის ბედი, გარდა-
ცვლის წინ, — გამანდო ეს საიდუმლო, და
დამავალა, მარტო შენ გადმოგცე გასაფრ-
თხილებლად.

ქეთევანი — შენ სიტყვა კი არ მითხარ,
ნათელა, თვითონ საგანი დადგი ჩემ წინ,
რომელიც მანამ ავ სიზმრად მეზმანებოდა.

ნათელა — მე გითხარ და ტვირთი გუ-
ლიდან მოეიხსენი, მაგრამ ვაი, თუ შენ აუ-
ტანელ სიმძიმედ დაგადევი.

ქეთევანი — ახლა იცი, რა მასინებს?
— ეს საიდუმლო არ დაგცდეს, ნათელა,
— რაიმე ავადმყოფობით შეცბელების
დროს რომ წამობორცო, ამას მოყვება მამა-
ჩემის დაღუპვა.

ნათელა — არა, — როგორ გაეჭვებთ
ყოველივე მამა-შვილს, ერთმანეთის სიყვა-
რულით. თურმე, გიორგიმ, ახალგაზრდათ
დაქვრივებულმა, ეჭვით, რომ დედინაცვალს
შენ არ დაწაგრე, მეორე ცოლი არ ინება.

ქეთევანი — მე მგონია, უფრო სამშო-
ბლოს ღვაწლისთვის დარჩა... მაგრამ ყვე-
ლა ღვაწლი წაუხდება, თუ ეს ხმა ჩვენს
იქით გავიდა. ეს საშინელი საიდუმლო მა-
მას ყურში რომ წაწვდეს, გაცოფებული
დაეჭვებება თავის უძლიერეს დამცველს,
ბატონიშვილს, — ვერც დაუმტკიცებს... მას
კი, ვერაგს, მუდამ მოეპოვება მეხი გიორგის
თავზე დასაცემად.

ნათელა — როგორც საფლავიდან არ
ამოვა სიტყვა, არც ჩემგან — ეს ამბავი.
ქეთევანი — ო, ახლა ყოველივეს ვხე-
დავ, ბოლოს გათენდა, მაგრამ ღამეზე შა-
ვი დღე გათენდა.

ნათელა — მამ, კარავში გამოჩნდი, გუ-
ლი მოუბრუნე გამდლებს და მიქნებლებს.

(ქეთევანი და ნათელა მიდიან, შემოდინ
შინაყმები თავადის გიორგისა.)

1 შინაყმა — აი, ბატონი გიორგი მობ-
რძანდა სადაცაა, ასულს მოივითხავს. რას
ვეტყვი, შინაყმებო?

2 შინაყმა — ღმერთმა ნუ ქნას უბე-
დურება!..

1 შინაყმა — გუშინ აქ, წყაროზე ჩავი-
და, და შერე არ ჩანს!

2 შინაყმა — (თავს აქნევს) უცბად გაგვი-
ქრა ბროლისა პირი, წყალივით გაგვეპარა.
(შემოდის კიდევ ორი მსახური)

1 მსახური — (იხედება დაბლობში)
შებუდეთ ალექსანდრე ბატონიშვილს!

2 მსახური — როგორ უელავს თვალები!

1 მსახური — თავის ფერზე არაა.

2 მსახური — ბატონიშვილი აქეთ მო-
დის?

1 მსახური — თვალს მკაცრად კარკ-
ლავს, — ავერიდოთ. (მიდიან ყველანი. შე-
მოდინ ალექსანდრე ბატონიშვილი და საბა)

საბა — ბატონიშვილო, ჩვენ შენი იმე-
დი გვექონდა.

ალექსანდრე ბატონიშვილი —
ვერ ვიპოვეთ. ბუკიც და საყვირიც ამაოდ
ვიხმარეთ, ახლა ამბის გასაგებად მოვბრუ-
ნდი.

საბა — ბატონი ჩამობრძანდა... ჩვენ შო-
რის კი ვერავინ ჰხედავს გაუმელავნოს. (შე-
მოდის თავადი გიორგი)

თავადი გიორგი — ქეთევანი ისე გა-
ოცნებული დგას კარავთან, გამოველაპარაკე
და ვერც შემამჩნია.

ალ. ბატონიშვილი — ო, გამოჩნდა,
— ბოლოს?

თ. გიორგი — როდის არ ჩანდა!

საბა — (ასწორებს) არა, — რა მოუვი-
და?

თ. გიორგი — ვფიქრობ, ნალველი მოე-
რია. შენებურად დაამშვიდე, საბა.

საბა — (გახარებული) მადლობა უფალს!
(მიდის)

ალ. ბატონიშვილი — ალბათ, უმ-
წეოდ მიტოვებული ციხე-სიმაგრე ენანება.
იქ ახლა თათრის ხროვა თარეშობს.

თ. გიორგი — თავს იმდენად არ ვნალ-
ვლობ, ჩემი სასახლე შეიძლება ისევ აიგოს,
მაგრამ დაქცეულ ქვეყანას ვინ აღადგენს?

ა ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — მესმის, თავადო.

თ. გ ი ო რ გ ი — ჩვენს სახელოვან ქედზე მტერი ისე ადვილად დამარცხდებოდა... ახ, მეფის სარდლებს რომ ოდნავ ჭკუა და ქვეყნის სიყვარული ჭონოდათ!.. (შემოდის ბიძინა)

თ. გ ი ო რ გ ი — ბიძინა!

ბ ი ძ ი ნ ა — (სწრაფად აძლევს სალანს, შეჩერდება) თავადო გიორგი!

თ. გ ი ო რ გ ი — რა მოხდა?

ბ ი ძ ი ნ ა — საჭმეა. (გიორგი ბიძინასაკენ მიიწევს და ორივე მიდიან)

ა ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — (მოუთმენლად იყურება კარვისაკენ. მერე უცბად გადაწყვეტილად მიეშურება. შემოსვდება საბა)

ს ა ბ ა — (წყნარად, სიამით) ქეთევანს ეძინება. საწოლი მოურთეთ. მიწვა. თვალი დასუკული აქვს.

ა ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — აჰა... ავად ხომ არაა? სად იყო, ვინ მოიყვანა?

ს ა ბ ა — დაბნეულა მთა-ღრეში. მე ვფიქრობ, — არაუშავს.

ა ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — შენ ბრძენ კაცად გიცნობ, მითხარი, რა საგონებელშია ქეთევანი იმ დიდ უბედურების შემდეგ, რაც მემკვიდრე დაიღუპა?

ს ა ბ ა — აი, ხომ ხედავ, — აქვე, წყაროზე ჩასულა და ტყეში გაბნეულა. — ამ ქვეყნად აღარაა.

ა ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — გიორგი?..

ს ა ბ ა — მთელი ღამეები არ ძინავს...

ა ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — რაზე ფიქრობს?

ს ა ბ ა — არ დავფარავ: იმ დღიდან, რა მეფის ცოლისძმათა მსაკვრობით, ღაშქრის მესვეურობა ჩამოერთვა, მისი სწრაფვა ისევ დაიბრუნოს ის ღირსება და დაცვას ქვეყანა... ამ განზრახვით დაანიშნინა თავისი ქალი სამეგრელოს გაძლიერებულ მთავრის მემკვიდრეს, და ის მოჰკლა ვილაცამ. შემდეგ მეფის მემკვიდრემ აირჩია საცოლედ და აღწევდა საწადელს, მაგრამ ისიც მოიკლა იდუმალ ხელით. ამის შემდეგ, მეგონა, ქეთევანი მონასტერში აღიკვეცებოდა, მაგრამ მამის რჩევას ელოდება, გიორგის კი საიმედო მოკეთედ შენს მეტი არავინ ვგულება.

ა ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — ო, მესმის. საბა — (იხედება მაღლა) ვეონებ, ღვთის მადლით, კარგი დარები წადგეს.

ა ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — ჰო, ამინდი არ დაგვაბრკოლებს. (შემოდის გიორგი, შემდეგ მწყემსი ფოკა)

თ. გ ი ო რ გ ი — შენც მოუსმინე ბიძინას, ბატონიშვილო, ჩემს გულს არ მოერგო, რაც მეფისგან გადმომცა.

ა ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — მე გავიგებ მის ჭართულს. (აღექსანდრე ბატონიშვილი მიდის)

ს ა ბ ა — (ფოკაზე) ეს კაცი ვინ არის?

თ. გ ი ო რ გ ი — შენ არ იცნობ?

ფ ო კ ა — (გიორგის) მე ვარ შვილიშვილი თქვენი ძიძის, მწეხასი. ბატარაობისას ხშირად დავყავი თქვენსას.

თ. გ ი ო რ გ ი — აა, შენ ფოკა ხარ?

ფ ო კ ა — ფოკა, — დიას.

თ. გ ი ო რ გ ი — მეგონი, რაღაც შეგემთხვა და გადაიკარგე. — ამ მთებში ამოხვედი?

ფ ო კ ა — დიას, დის ნამუსის მოსაბანად, დიდი კაცის სისხლი დამედო. ყველა ჩემებრ დაჩაგრული აქეთ იბიზნება. აქ კოგი მყავს, და შემიძლია მოგემსახუროთ.

(შემოდის შინაცმა)

1-ლი შ ი ნ ა ყ მ ა — ბატონო გიორგი?

თ. გ ი ო რ გ ი — ვინაა?

1-ლი შ ი ნ ა ყ მ ა — შენი სიდედრის, დიდ ჭალბატონ ერისთავისაგან და ბერძნებისაგან ეჯიბებიან.

თ. გ ი ო რ გ ი — (ფოკას) შენ, კეთილო, კარავში გეტყვიან, რა ჭირდებათ. (გიორგი მიდის. შემოდის ანა)

ან ა — ბატონის ასული გულაყრილია და ვერ ძლებს კარავში. (შემოდის ქეთევანი)

ს ა ბ ა — (ქეთევანს) ო, გარეთ ჯობს, — ჰაერზე.

ფ ო კ ა — (სიხარულით ქეთევანს) მე ვერ გიცნობდი, რომ არ ეთქვათ, შენ მიცნობ? აბა!

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — (თავს აქნევს უარის ნიშნად)

ფ ო კ ა — ბავშვობისას ხშირად გიჩუქებიან ჩემთვის სათამაშოები.

ქეთევანი — (მხოლოდ ახლა აკვირდება)

ფოკა — ფოკა ვარ.

ქეთევანი — (კეთილი ღიმილით) კოლი — გაჯაკი დამდგარხარ.

საბა — გესმით, იმ გორით უცხო სიმღერა? (ქეთევანი დაძაბულად მიაპყრობს ყურს)

ფოკა — ის ჩემი ამხანაგია.

ქეთევანი — შენი!

საბა — აქ, მახლობლად, არის რამე ღირსშესანიშნავი?

ფოკა — ოო, ერთ ადგილას წმინდანის მღვიმეა კლდეში გამოქვაბული და სხეულები მიჰყავთ გასაკურნად. იქ ცხოვრობს ის ჩემი ამხანაგი და წმინდანის მადლი ისე ეხმარება, ხელიდან ნადირი ვერ წაუვა.

საბა — რა გვეშველებოდა, ყველგან მადლი რომ არ იყოს გაბნეული.

ქეთევანი — (დაძაბულად) იმ ქვაბში ცხოვრობს?

ფოკა — დიახ. მან იცის მრავალ ქვეყნის ენები, ლოცვები და სიმღერებიც.

ქეთევანი — სად ისწავლა, ნეტავ, ვინაა?!

ფოკა — მესამე მთვარეა, ვსვდებით ერთ-მანეთს, მაგრამ მისი სახელი არ ვიცით და „მღვიმის რაინდს“ ვეძახით.

ქეთევანი — (გმინვით) კმ!

ანა — ხედავ, საბა, ფერი ეცვალა, ურჩიე რამე. — არც კარის ექიმი მიიკარა, არც შემლოცველი.

ქეთევანი — ყურადღებით უფრო მათყუებთ.

საბა — არა უშავს, გამდელი, რა ფერზეც არ დადგეს ქეთევანი, — ყველა შეენის.

ქეთევანი — (გაიციანებს) რა ვიცი, მე სახეს გარედან არ ვიღებავ, ალბათ, შიგნით მისის მღვიმეა.

საბა — აი, გიორგი მოუძღვება სტუმრებს და გაერთობი.

ანა — ასე გაიცინებული შეხვდი მამას. — სანთელივით შევეყურებს.

ქეთევანი — მე მის მეტს ვის შევხარი?

ანა — ბატონიშვილი მოდის.

ქეთევანი — (უცხად შემფოთდება) ო, წავიდეთ!

ანა — ვერსად ვერ ისვენებ.

ქეთევანი — ფოკა, შენ არ გაგიშვებ. (ხელს ჩაავლებს) კარავში გვესტუმრე!!

ფოკა — დიახ, ბატონმაყაზე მიმჩანა. (ქეთევანი, ანა და ფოკა მიდიან. შემოდიან ალექსანდრე ბატონიშვილი, თ. გიორგი და პატროკლე).

საბა — ო, საიდან, პატროკლე, ჩვენო საბერძნეთის ცრემლიანო თვალო!

პატროკლე — ეს არის, დაღლილ ცხენიდან ჩამოვხტი. ჯერ ვერც გავსაუბრე მეფის ბარათით გაშვებულ ბატონებს.

საბა — რა ბარათია?

პატროკლე — მეფე უბრძანებს გიორგის, რომ დარჩეს ოჯახით უდაბურ მთებში და იქიდან ომის დამთავრებამდე ფეხი არ გადმოდგას, ხოლო თავის სათავადოს ჯარი სხვას ჩააბაროს.

საბა — რისთვის? (გიორგის) რა უწყალობაა, თავადო!

თ. გიორგი — ავირიეთ. გმირობაც და სიმბდალეც ერთ ქვაბში იყრება და ცოცხად დულს.

ალ. ბატონიშვილი — შენ რით დაამშვიდებ თავადს, მრჩეველო?

საბა — არა მართო ჩვენ, მთელი ქვეყანა არეულია ოსმალთა მძევინვარებით, მთელი საუკუნე ჭირიანია, — რა ცოდვისათვის, ვინ იტყვის.

პატროკლე — ბაბუამ ტყუმალი შეჭამა და შეილიშვილს კბილი მრკვეთაო. — უბედურება დაიწყო, როცა კონსტანტინეპოლი მტრებმა აიღეს და მოკეთებები არ დაგვეხმარეთ.

საბა — ყოველ ჟამს თავის სიბეცე სჭირს. მაგრამ მას აქეთ ნახევარი საუკუნე მტერს ვიგერიებთ და უფსკრულისაკენ ვიხვეთ.

ალ. ბატონიშვილი — შენ სთქვი, სტრატეგო, რომ ამ ბარათს კვალდაკვალ გამოსდიე, არა?

პატროკლე — დიახ. მე მიმიწვია თავად გიორგის სახელოვანმა სიდედრმა, და დამავალა, გადმოხვეწილ ბერძნების ლაშქრით გიორგის ვემსახურო, თანაც, ბარათი მომცა მეფისთვის მისართმევად. მე მოწინააღმდეგე მთავრის დიდ ქალბატონს ყოველივე, რადგან პატივს ვცემთ მას, როგორც ჩვენი უკანასკნელი იმპერატორის ჩამჭრალ ბედს...

ო, კონსტანტინეზე ჩვენი ცრემლი არ იშრატება.

ს ა ბ ა — დიას, მამათა ჭირილობა გადადის შეილებზე, ზოგჯერ მეტის ტკივილით.

პ ა ტ რ ო კ ლ ე — დღესაც, რა ვხედავთ მსცოვან ქალბატონს, სიმწრით ვიფონებთ, რომ ის, საჭირთველოს მეფის, გიორგის ტურფა ასული, განმზადებული იყო მზითვით და გენით გასამგზავრებლად. ჭაბუკი მოელოდა მას სასოებით და, უცბად, ბედმა იმპერატორს თავს დაატყუა მრავალსაუკუნოვან იმპერიის დამხობა და გმირული სიკვდილი.

თ. გ ი ო რ გ ი — მსმენია ქალბატონისაგან, რომ მისი უბედობა იქცა მთელი ქვეყნის დაზარალებად.

პ ა ტ რ ო კ ლ ე — ის აქვთ გადმოხვეწილ ბერძნებს დედობრივ გრძნობით პატრონობდა. მხოლოდ გვიან, გარემოების ძალით, გაყვა დიდ ერისთავს და შობა ერთადერთი ასული.

თ. გ ი ო რ გ ი — მე უღირსს მიმტაცა ის ღმერთმა და ნუგეზად დამიტოვა ჩვილი ქეთევანი.

პ ა ტ რ ო კ ლ ე — მე დიდი ქალბატონის ბარათით წარვედგე მეფეს, — გულთბილად მიმიღო, აცრემლდა, მაგრამ ჩემს შემდეგ, ეახლენ ცოლის ძმები და მათი წაქეზებით ეს მომართვა გამოატანა ბიძინას თავად გიორგისთან. მე დაჟინებული თხოვნით მეორედ ვინახულე მეფე და მოვასხენე, რა რღვევაა ერში და ლაშქარში. მან თქვა, რომ იცის, მაგრამ სწეულია. პირველ დედოფლიდან შერჩენილი ძე აღზარდა მეფედ და დაიღუპა. ბაგრატი კი, რომელიც ჯერ თხუთმეტი წლისაა, ღვთისმეტყველებს მიაბარა და საერო საქმეთა უმეცარია. დაბოლოს, გამიმხილა, რომ იმედად დარჩენია ძმისწული ალექსანდრე, ვინც ყველაზე მეტად დამწუხრებულია უბადლო მემკვიდრის დაკარგვით და საჭიროების ჯამს შეძლებს მცირეწლოვან მეფის მზრუნველობას.

ა ლ . ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — უფალს ვთხოვ, ამაშოროს ასეთი მძიმე ტვირთი.

პ ა ტ რ ო კ ლ ე — ის გულდაწყვეტილია, — რომ თითქმის თვეა, შენი სალუქი ხმა არ ესმის. ჩემი დაკვირვებით, შენ იმდენად

უყვარსარ და გენდობა, რომ შეძლებ, ეს ბრძანება შეაცვლევიონ.

ა ლ . ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — რას სწერდა მეფეს დიდი ერისთვის ქალბატონი?

პ ა ტ რ ო კ ლ ე — უმხელდა, რომ განსვენებულ მემკვიდრეს მან გადააწყვეტინა შეერთო ქეთევანი, რათა მამა ალედგინათ მხედართუფროსად. ხოლო თავის მხრივ, დიდი ქალბატონი ახლაც პირდება მეფეს სამი საერისთავო ლაშქრის გამოწყობას და, სამშობლოს გამყიდველ ჯაყელთა სასყიდელით შემორიგებებს, თუ გიორგის აღადგენს მთავარსარდლად.

ა ლ . ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — მე მოვჩინე ლაშქრის შეკრებას და მეფეს ვეახლები.

თ. გ ი ო რ გ ი — იქ კარს ხურავენ, რათა ერის ურვამ არ შეაღწიოს.

ა ლ . ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — მე უკანა კართით შევდივარ მასთან, ვისაც წინ ძალღი აუშვია.

თ. გ ი ო რ გ ი — შურით გაგივებულნი ისევ მარცხს და რყვნილებას გვიზადებენ.

ს ა ბ ა — ყოველ ჭირით შეყრილზე საგალალოა მტერმორეული ერი. ჩვენს დამარცხებულ სამშობლოში დღეს ყველა აბნეულია, ვინც სრულ ჭკუაზეა, უმწეოა და თავის თავი ეხიზლებდა.

პ ა ტ რ ო კ ლ ე — თქვენ დამარცხებული ხართ, მაგრამ—არა დაპყრობილი. ჩემი სამშობლო კი... ო, სიბრძნის და რწმენის აკვანო!..

(ცრემლი ვრევა, ძრწის)

ს ა ბ ა — არა, მანამდე სჯობს ამოეწყედო, — დაპყრობილი ერი ცოცხლად ჩადებულა სამარეში.

პ ა ტ რ ო კ ლ ე — (დრტკინვით მოწყვეტილი მიეყრდნობა ლოდს) აჰ!

ს ა ბ ა — სამოსლით დამარხვას სიშიშველემდე ბრძოლა სჯობს.

თ. გ ი ო რ გ ი — (თანაგრძნობით დააკვირდება პატროკლეს), ბახვა, ძნელ გზით დაღლილ სტუმარს მოუსვენე.

(საბა და პატროკლე მიდიან).

ა ლ . ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — მამ, უჩემოდ ვერ ძლებს მეფე?

თ. გ ი ო რ გ ი — ჩანს, ცის ნამივით მოგელის.

ა ლ . ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — მე მინდა ას-

ლა, გიორგი, მთელი გულით მოგელაპარაკო.

თ. გიორგი — დიდ პატივად ვიღებ.

ალ. ბატონიშვილი — მე მეფეს ვუყვარვარ გულახდილობისათვის. — ხშირად ვუყვებოდი, რა უბადლო იყო მისი მემკვიდრე, ცრემლებს ვღვრიდი... მოგაგონებდი, როგორ რისხავდა იგი თავის დედინაცულის ძმებს შენი გაწვევითილი ჯარის წახდენისათვის.

თ. გიორგი — დიახ, როგორც გარყვნილი ვერ გაპატიონდება — ჯარი, გაქცევას შერეული, ვერ იმამაცებს. საჭიროა ხელახლა შეირჩეს ლაშქარი.

ალ. ბატონიშვილი — მე ისე დაეუბატე მეფე ალექსანდრეს დედოფლის ძმების მემკვიდრეზე გააფთრება, შენი ასულის დანიშვნისათვის, რომ დაეკუთვნა, მათი ხელი არ ერიოს მის სისხლში და ბნედა მოუვიდა.

თ. გიორგი — მეც მტანჯავს ეს საიდუმლოება.

ალ. ბატონიშვილი — ყველას გვქენჯნის, მაგრამ სადაა გამკითხველი. მაინც, ყველაზე მეტად შენ შემოგონიდან დასამარხად.

თ. გიორგი — ეგებ, ვერ ეღირსონ.

ალ. ბატონიშვილი — ახლა ჯამი ბოროტისაა.

თ. გიორგი — ღმერთი აძლევს მართალს პურს არსობისას.

ალ. ბატონიშვილი — დიახ, ასე მიემართავთ ღმერთს: „მოგვეცე ჩვენ პური არსობისა“ მაგრამ დღეს პური ემშაკის ხელშია, ის კი სიცრუეს ასაზრდოებს და არა სიმართლეს, ამისათვის, რაც ჩვენს ბუნებაში სიცრუეა, მით პური ვჭამოთ და ნატამალად შერჩენილი სიკეთე საჭიროების ჯამს გამოვიჩინოთ.

თ. გიორგი — სიკეთე საჭიროებით? არ ვიცი, ეს რა სიკეთეა!

ალ. ბატონიშვილი — ო, არა, ჩვენ გემართებს უანგარობა. თავადო გიორგი, შენ მეტი დამსახურებისათვის მეტად იჩაგრები, მაგრამ ეს სიბეცით კი არ მოგდის, ზედმეტი ციური შუქი გიღვას თვალში, ვით წმინდანს.

თ. გიორგი — ნუ მადონებ ქებით, ბატო-

ნიშვილო, მე იმდენი ცოდვა მაქვს, რომ ჩემს გულში ჩახედვა შეზარებამაგონი ალ. ბატონიშვილი — მაშ, წმინდა ვინლაა?

თ. გიორგი — გამჩენმა მისთვის მოგვიზომა კაცთ მოკლე ჯამი, რომ ღირსი არ ვართ ვრძელ ცხოვრების. მე მომავალ დღეებზე ისე არ ვზრუნავ, როგორც წარსულ დღეების გამოსასყიდად.

ალ. ბატონიშვილი — რითი, ლოცვით?

თ. გიორგი — ვეძებ საქმეს, — ქვეყნის სამსახურს.

ალ. ბატონიშვილი — აი, ამისათვის გეთაყვანები. შენ ორჯერ დაიცავი სამშობლო, აწ, თუმცა თავიც არ უნდა დაივიწყო.

თ. გიორგი — დიახ, ასულს მინდა ვუშველო.

ალ. ბატონიშვილი — მეც მისთვის მოვიჭურ შენთან. მე შენს მეტს ვერავის ვხედავ, სამეფო გაამაგროს. ამიტომ შენ უნდა იყო მეფეზედაც ზემდგომი.

თ. გიორგი — ეს ოცნებაა.

ალ. ბატონიშვილი — ეს რომ მოხდეს, შენგან მხოლოდ თანხმობა მინდა.

თ. გიორგი — გრძნობა გიპყრობს.

ალ. ბატონიშვილი — დიახ, ყოველ დიდ საქმეზე ადამიანს ვნება აქვს. — ვნებამ მაფიქრებინა, შენ ჩაგაბარო ქვეყნის საქვე.

თ. გიორგი — რომელი ვნება? არ მესმის.

ალ. ბატონიშვილი — ჯერ გეტყვი, რა სიბილწე წაგცხეს შენ და ქეთევანს.

თ. გიორგი — მუდამ ენის გაბილწვით იწყება ერის დაქვევა.

ალ. ბატონიშვილი — შენ გწამებენ, თითქო მტრისაგან მოსყიდული ხარ.

თ. გიორგი — ეს ისე უმსგავსო სიცრუეა, ერის ყური არ მიიღებს.

ალ. ბატონიშვილი — ქეთევანზე ხმა გაავრცელეს, თითქო რომში დაუკავშირდა ემშაკს, ავთვალთა და თავის საქმროების მკვლელობაც მისი საქმეა.

თ. გიორგი — ო, მითხნელები.

ალ. ბატონიშვილი — ეკლესიას მმართველს, საკანში შეაყუდონ, ვით ღრმა ცოდვილი.

თ. გიორგი — ნუთუ მათ ენას ვერ ამოვწყავ.

ა. ლ. ბატონიშვილი — მე ის შემებრა და ეს თანაგრძნობა თანდათან სიყვარულად მეტეა, და სურვილი ამენთო მალე დედოფლად დავაბრძანო, რადგან სულმდაბალი მხოლოდ ძლიერთა წინაშე ინანიებენ ცოდვას.

თ. გიორგი — დედოფლობის გზა ხომ მოჭრილი აქვს.

ა. ლ. ბატონიშვილი — ვიყოთ გულახდილი ბოლომდე.

თ. გიორგი — და მართალნი.

ა. ლ. ბატონიშვილი — მეფემ ამ ქვეყნად თავისი წილი ჭირით გუდა გატუნა და მიდის. — რჩება ბაგრატი. მაგრამ ბაგრატს ვერ შეიძლია წელი აკლია სრულწლოვანებამდე და მასზე ზრუნვა მე შეკისრება. თ. გიორგი — ჩანს, მეფეც ამისათვის გინზობს.

ა. ლ. ბატონიშვილი — ამ თვეში მე ესტუმრობდი მთავართა და გვარისუფროსთა კარზე. მათ შეუტყვიათ, რომ მეფე დასწეულა, ბაგრატი კი მეფობისათვის არ აღუზრდია.

თ. გიორგი — დიას, არ მალავს მეფე.

ა. ლ. ბატონიშვილი — მე ვერ დავფარე, რომ ბაგრატს თვითონაც არ უდევს გული მეფობაზე. დიდებულებმა იგრძნეს ქვეყნის უპატრონობა, შეძრწუნდნენ და მომთხოვეს, მე ავიღო მემკვიდრეობა. ყველა მათგანმა თავ-თავის კუთხის ეპისკოპოსები დაიხწრეს. მთავარ-დიდებულებს უნდოდათ ამ თხოვნით მეფეს წარდგომოდნენ, მაგრამ მე შევაჩერე, რადგან მეფის დღეები დათვლილია და დავაცლი გარდასვლად; შემდეგ კი, ბაგრატს განუშინადებ მისთვის სანატრელ მღვდელ-მთავრის ტახტს და მისივე კურთხევით დავიდგამ მეფის გვირგვინს.

თ. გიორგი — შენს განზრახვას, ჩანს, ვერარა დააბრკოლებს, და ღმერთს მადლობას ვწირავ.

ა. ლ. ბატონიშვილი — შენზე კი, ვდუმდი, რადგან შენი გაძლიერებასა ეშინიათ. მაგრამ ხვალ-ზევ წარუდგები მეფეს ჩემი შეკრებილი ჯარით, რითაც მის დაცვას ვაძ-

ლიერებ, და დავიყოლიებ ალგადგინოს მთავარსარდლად.

თ. გიორგი — არა, ეს უნაყოფო იქნება. ა. ლ. ბატონიშვილი — რა გიტეხს გულს? შენ მოგეცემა თანამოსაგრეთა შერჩევის სრული უფლება სამეფოში.

თ. გიორგი — აგრე დამპირდნენ წინათაც. ორჯერ გავამაგრე ჯარი, მაგრამ გავრცელდა ჭორი, რომ ვაპირებ მეფის შებოჭვას. აინთო ენებები სიცივისა და ნაღვაწი წასდა. მას აქვთ ქვეყანა უფრო აირია. ჩემი ღონისძიებებით დღეს კიდევ მეტად გაცოფდებიან, — და შენც შევეჭვდები. ამისათვის მიჩვენია, ჩემი სათავადო ლაშქრით ვიბრძოლო ერთ უბანზე, მთელ სამეფოს ბედზე კი პასუხი არ ვაგო.

ა. ლ. ბატონიშვილი — როცა მთავარსარდალს ასული დედოფლად გვყოლება, მე მაშინ შენი გაძლიერება ვერ შემაკრთობს, რადგან ამაზე მეტს ვეღარას ინატრებ ვერც ასულისათვის და ვერც საკუთარ თავისთვის. ხოლო თუ სხვას დავისვამ დედოფლად, მოშურნენი ჩვენ შორის შეუღლს ადვილად ჩამოაგდებენ.

თ. გიორგი — ბედნიერებასაც შემზადებით ვიღებთ.

ა. ლ. ბატონიშვილი — დროგამგებული ბედი ფრთოსანზე მიუწვევლია.

თ. გიორგი — ის სევდის გალიაშია და გაფრენის თავი არა აქვს.

ა. ლ. ბატონიშვილი — ეს არ მამშვიდებს.

თ. გიორგი — რისთვის?

ა. ლ. ბატონიშვილი — ყოველ შეყვარებულს გულში ბუღბულთან ერთად ყვავი უზის, რომელიც ეჭვით კორტნის.

თ. გიორგი — მე მას ორჯერ მოგუკალ გული და აწ ვერიდები.

ა. ლ. ბატონიშვილი — შენი სიტყვა მისთვის ისევ კანონია.

თ. გიორგი — დიას, მამა ვარ და, სიტყვას რომ მოგცემ, შემდეგ ქეთევანი შენია, ამიტომ სანამ გადაჭკრიდე, ვუზომაგ.

ა. ლ. ბატონიშვილი — შენ არა გაქვს აქ ყოყმანის უფლება. მოიგონე, რას გწერს მეფე ბარათში! შენი ასულით დარჩი უდაბურშიო! ის სამუდამოდ ამწყვდევს უდაბურ მთებში რომში აღზრდილ განათლებ-

ბულ ბანოვანს, ცოცხლად მარხავს უსებტა-
კეს არსებას.

თ. გიორგი — კი სწერია, ო, ახლა ჩავ-
ხვდი!

ალ. ბატონიშვილი — მე დავიხმარე
ღმერთი, სინდისი და განვიზსადეთ სამეფო
ტახტი და შენ კი ყოყმანობ? ჩემი ხელით
ღვთის წყალობაც არ გინდათ მიიღოთ?
რისთვის? ო, ვფიცავ იმ უდროოდ დაკარ-
გულ მემკვიდრის სულს, და ამაზე დიდი
ფიცი არ გამაჩნია, თქვენ ძალად იღუპავთ
თავს. ამას გარდა, ესეც მიღრღნის გულს,
რომ თქვენი უმადურობა საბედისწერო იქ-
ნება სამშობლოსთვისაც.

თ. გიორგი — მე მასარებს შენი მაღალი
მისწრაფება, — დაუცხრომელი ზრუნვა
ჩვენებრ უსამართლოდ განწირულებზე...
მომწონს, შეუფერებელ ტახტის მემკვიდრის
შეცვლა უკეთესით, მით უმეტეს, თუ ამას მე-
მკვიდრე თვითონ ითხოვს. მაგრამ ყოველ
საქმეში მართალნი უნდა ვიყოთ. მე სიტყ-
ვას გაძღვე, ქეთევანთან დაგაქორწინებ.
იგი შენია ამიერთო სამარადისოდ და ჩემ
სიტყვას ვერარა გატეხს, გარდა სიმართლი-
დან შენი გადახვევისა.

ალ. ბატონიშვილი — ერთ ბეწვზეც
გადახვევა უფსკრულად მკაცვს.

თ. გიორგი — დე, ასე მოხდეს.

ალ. ბატონიშვილი — მამ, გადაეკა-
ხებ, ლურჯა ცხენი შემიკაზმონ, რომელზეც
მხოლოდ გამარჯვების დროს ვკადები.

(ალექსანდრე ბატონიშვილი და თავადი
გიორგი მიდიან, შემოდის მოხუცი ქალი
მარინე და დაჯდება კუთხეში. ბინდში ის
ძლიერ მკრთალად მოჩანს. შემოდის ქეთე-
ვანი — მწუხარებით იხედება, ირგვლივ მო-
ივლის)

ქეთევანი — (იძახის) მამა! (დუმილია.
მარინე ნელა გმინავს)

ქეთევანი — (მოუხედავს და შეამჩნევს)
შენ ვინა ხარ? (აკვირდება) ახ, შენ ის
მოსუცხბული... გშია, არა?! წამოდი კარავში,
წამოდი ჩემთან. (გაუწოდებს ხელს)

მარინე — (შეურყვევლად) არა.

ქეთევანი — შენ ამაყი ხარ?

მარინე — სად არის ჩემი სიამაყე!

ქეთევანი — მითხარი, რად გმინავდი?
ვინა ხარ?

მარინე — ახ!

ქეთევანი — დღეს ქვეყანა წყრილია...
მარინე — (შეხედავს დამწუხრებულ სა-
ხით)

ქეთევანი — ო, შემაცბუნა, ისე შემომ-
ხედე. (დუმილია) შენ რა გქვია?

მარინე — მარინე.

ქეთევანი — როგორ მეამა ეს სახელი.
ჩემი ბავშვობის ერთ დედობრივად მოა-
ლერსეს მარინე ერქვა. წამოდი კარავში!
მარინე — არა.

ქეთევანი — აქ იქნები?

მარინე — კო... კაცთ სადგომიდან მოშო-
რებით ნადირის მემინია... სიკვდილი კი
ჯერ არ მინდა... ჯერ მინდა ვნახო ერთი...
აქ მომიყვანა კვალმა... ეგებ ღვთით... აქ
არის წმინდანის ქვაბი, მაგრამ ღამდება,
ვერ მივადწვევ.

ქეთევანი — ვის ეძებ?

მარინე — (უტყუარს) შენ კარგი ხარ.
ოჰ, როგორ მომაგონებ იმ ბავშვს, რომე-
ლიც მიყვარდა ისე, როგორც დედას შეილი
ძნელად ყვარებია.

ნათელას ხმა — ქეთევან! (ქეთევანი
დააყურებს)

მთის გაღალმედიან ამოწვერა მთვარე!

ქეთევანი — აქედანაც ჩანს. (მარინეს)
შენ გშია?

მარინე — არა, მე ვიშოვე უმად სატყელი
სოკო.

ქეთევანი — მაჭრეოლებს, ისე მიყურებ
ხანდახან.

მარინე — (სხვანაირი ხმით) მე ბევრი
წამება გამომივლია... შენ ბედნიერი ხარ...
(დუმილია)

ნათელას ხმა — ქეთევან!

მარინე — ფარეში გეხმარება. მე აქ
ჩემთვის ვიქნები, — შენ კი ახალგაზრდა
გულით გაისიერნე ამ მთვარის შუქში.

ქეთევანი — შენისთანა არავინ მინა-
სავს.

მარინე — თუ ვინმეს ნაწილს წაართმევს
ცხოვრება, მას კიდევ რჩება სიტყვები სა-
ყვედურის სათქმელად... მაგრამ ვისაც ყვე-
ლაფერს წაართმევს, ის სიტყვებსაც არ
იტოვებს... მე ბავშვ დავხურე. — გაიღება
მხოლოდ ღმერთის წინაშე. (დუმილია)

ქეთევანი — მე ახლა ისეთი არა ვარ,

გუშინდლამდე რომ ვიყავი... და ვერც გამო-
მითქვამს, რა შეიცვალა ჩემში.

მარინე—ო, შენ კარგი ქალიშვილი ხარ.

(ნელა შემოდის მთვარის სინათლე)

ქეთევანი — ნათელა!

ნათელას ხმა — ა?..

ქეთევანი—მოდი ჩვენთან ჩონგურით!
(მარინეს) გუშინ მე დავიკარგე ამ ტყე-
ში... შავ ჩერობთან ერთად მსდევდა საში-
ნელი ბედისწერა. იქ შემეხვდა ახალგაზრდა,
იდუმალი, ძლიერი, მან მიხსნა.

მარინე — ვინ იყო?

ქეთევანი—ვინ არის? არავინ იცის მი-
სი ვინაობა.

მარინე—(საშინელ მღელვარებით) ო,
არავინ იცის! ის მე უნდა ვნახო, გავიგო!

(შემოდის ნათელა).

ნათელა — (შესცქერის მალა) ოპ,
მთვარე ჩემი!

ქეთევანი — შენი?

ნათელა—ყველაფერი ჩვენია, რაც გვი-
ყვარს, და მარტო ისაა ჩვენი, რაც გვწაი-
ან.

ქეთევანი — (მიმოიხედავს. მიუთი-
თებს მალა, მოშორებით) იქ დაჯექი, შე-
ნი სიბრძნით და სისულელით.

ნათელა—(მიდის და ჯდება მოშორე-
ბით)

ქეთევანი — მარინე!

(ქეთევანი ჯდება მარინესთან. მთვარის
სინათლე მხატვრულ ელფერს აძლევს გარე-
მოებას)

ქეთევანი—შენ ჩვენებური ქალი ხარ?
მარინე — დიას.

ქეთევანი—კილო გაქვს საოცარი, ჩვე-
ნებური და ცოტა შერეულიც.

მარინე—ბევრი ნამგზავრი ვარ და იმი-
ტომ.

ქეთევანი—(ნათელას გასძახის) ბა-
ტონმა დაიძინა?

ნათელა — დაიძინა! (აწყობს ჩონგურს).

მარინე — მეც ვუკრავდი ჩონგურს..

ქეთევანი — ა?

მარინე—ახლა კი ყველაფერი, რაც მო-
მაგონებს ჩემს ბედნიერებას, ცეცხლად
მწვთება.

(ნათელა ნელა უკრავს ჩონგურს)

ქეთევანი — შენ იყავი ბედნიერი?
ნათელა — მისი ღერძი მუდამ სიყვარუ-
ლია.

მარინე—შემდეგ წამერთო ყველაფერი.
ერთადერთ სანთლად უსომო წყვდიადში
დამრჩა ლოცვა.

ქეთევანი—ო, ახლა მივხვდი, მონაწო-
ნი ხარ. თურქთაგან დარბეულ მონასტრი-
დან ხარ გადმოსხვეწილი და სალოცავ წმინ-
დანის ნაწილის კვალს დაქმბ.

მარინე—ჰო, ჩემი წმინდა ნაწილის
კვალს მოვეყვები შავი ცრემლით.

ქეთევანი—ვიცი, რა სატანჯველია ეს
ცხოვრება.

მარინე—ახ, შენ რაც ტანჯვა გგონია,
ის მხოლოდ ცივი წყალია ძილით მოქან-
ცულისთვის...

ქეთევანი — (შეპყურებს)

მარინე—თუმცა შენს თვალეში რაღაც
ფიქრებია... მაგრამ ის მხოლოდ სილამაზეს
გმატებს.

ქეთევანი—ჩემს ბედს დაუცდენლად
მოსდევს სიკვდილის ჩრდილი.

მარინე—ეს, ალბათ, შიშია, ნეტავი
შემალოცვინა შენთვის.

ქეთევანი—ილოცე ჩემთვის,—ერთ ზა-
ფხულს ოდიშის მთავრის პირშო ქემ დამ-
ნიშნა თავის საცოლედ და პატარა დედო-
ფალს მიწოდებდნენ, მაგრამ ერთ ღამეს
რაღაც ზარი გაისმა... სასახლის მახლობ-
ლად გულგაპობილი ეპოვათ მთავრის მემ-
კვიდრე... (შეჩერდება) რიონზე გადა-
დგარ სასახლეში ცხოვრობდა ჩვენი მეფის
მემკვიდრე — გონიერი და მჭევრმეტყველი
ჭაბუკი, მშვენიერი თვალებით... ჯერ დამი-
მგობრდა და მერე დამნიშნა საცოლედ...
შუალამე იყო — სასახლის მახლობლად
გულგაპობილი ნახეს მეფის მემკვიდრეც...
შემდეგ... კიდეც... სიმწარე...

მარინე — (თანგრძნობით) აპ!

ქეთევანი — ტანჯვა და ოხვრა არ
გვშველის, მხოლოდ ჩვენსავე უმწეობას
გვიმხვებს!

მარინე—მაინც, ვხედავ, მადლით ხარ
სავსე.

ქეთევანი — ჩემი სანთელი ჩამქრალი
მგონა... მაგრამ დღეს ვფიქრობ, რომ სა-
ნამ ცოცხალი ვართ, არ შეგვიძლია ვთქვათ

ჩვენს გულზე, რომ სულ მეყდარია.

მარინე—მე გჭერვტ მთელ არსებით და მივივრის.

ქეთევანი — რათა?

მარინე—როგორ პადებს ბოლწი მარგალიტს, ცოდვილი წმინდანს.

(ლოდის გვერდით გამოჩნდება კირიონის შავი სილუეტი)

ქეთევანი — (შეხედავს კირიონს. დუმილია. მხოლოდ ჩონგური წყნარად უკრავს); ა, ისაა...

მარინე — ვინ? (უყურებს კირიონს) გაშეშებული დგას.

ქეთევანი — გუშინ ტყიდან შემომესმა სიმღერა, ტყეში შემიტაცა. ხმა შეწყდა და დაბურულ ტყერში დავიკარგე. მახლდა მხოლოდ მგლისფერი ძაღლი. უსასრულო ბრუალში მტერნი ამედევნენ, რომელნიც ხეთა მოფარებით მსდევდნენ და ძაღლი მომიკლეს. ზარდაცემულს სირბილში ციცაბოზე ფეხი დამიციდა და იღბლად სამოსელით ბუნჭის ტოტს დავეკიდე ქვესკნელზე. მდევარნი ზარდაცემულის ხმით გაიქცნენ. იმ ეამს ეს ჭაბუკი გამოჩნდა ძირს, მოკლულ ნაღირს ატყავებდა, თავის განწირვით ციცაბოდან გადმოშიღო. გულწასული მომასულიერა და ბოლოს დაუსრტელ, ენით უთქმელი ზრუნვით მომიყვანა ჩემ ზღურბლზე. მე კი მისი ვინაობა ნათლად არ ვიცი, ნეტა დაელაპარაკებოდე.

მარინე—ახ, ის არის, ვისი ვინაობა ვერ გაუვიათ? (უახლოვდება კირიონს. შეჩერდება) ბატონის ასული გულს გიშლის ფიანდაზად, ისე მადლიერია.

ნათელა — (უახლოვდება ქეთევანს) ეს კაცია... ეს... ეს, ბოლოს, ვინაა?

ქეთევანი — შენ წადი კარავში, წადი და დამიხადე.

ნათელა — (ყოყმანით) კეთილი... (მიდის)

კირიონი — (ახლო მოდის) კარგი დამეა და არ მასვენებს... აქ ამხანაგი მეგულვება. თუ შევხედობი, ერთად წაგალო.

ქეთევანი — თქვენი ამხანაგი უკვე წაევიდა თავის ფაცხაში. იქ ჩვენ სამხარს დაგვიშვადებს.

კირიონი — შემდეგ შორი გზა გიძევთ? (გამოდის მოვარის სინათლეზე)

ქეთევანი — გრძელი გზა და უკზოობა. მარინე — (ყვირილით) ო, როგორ გაგხარ შენ მას სახით... და, ხმითაც...

კირიონი — (შეხედავს მარინეს) ვის?... მარინე — ახ! (დუმილია) კიდევ დაელაპარაკე მადლიერ ასულს, გოხოვ... გამოიღე ხმა?

კირიონი — შენ ამ ასულის დედა არა ხარ?..

მარინე — არა. მისი მშობელი ძლიერია და სასტიკი. მე კი მაწანწალად მოვსულვარ. შენ აქ — საიდან?

კირიონი — ამ მთებში — გამოქვაბულის სტუმარი ვარ. ვნადირობ.

მარინე — საიდან მოხველ?

კირიონი — გრძელ ამბავს მკითხავ.

მარინე — შენ გულზე გაქვს შავი ხალი? შეიხსენ, დამანახე.

კირიონი — შავი ხალი? — მაქვს. მარინე — მკერდზე დალი... შემოხვევით მიმწვარის! ახლაც გეტყობა?

კირიონი — დიას.

მარინე — (მლელვარედ მოჰკიდებს ერთ ხელში ხელებს) და ეს თითიც გაჭირილი გაქვს ისე ღრმად, რომ ახლაც განიია... (ხარბად დასცქერის თითებს მოვარის სინათლეზე, აღფრთოვანებით მიაქვს კირიონის ხელი თავის ბაგესთან საყოცნელად. უცბად შეჩერდება) სისხლი გცხია ხელზე... (დააკვირდება) სამოსელზეც... რისთვის?

კირიონი — მხეცის ტყავი ამოვიტანე და ამ ლოდის უკან დავაგდე.

(ქეთევანი და მარინე გადაიხედავენ ლოდის უკან)

ქეთევანი — ის არის. შენ მეორედ მომანჩე ქვეყნად სიცოცხლე.

კირიონი — შენი ბედით ქმნილ საქმეს მე ვერ მივითვისებ.

მარინე — ო, რით ვადაგახდევინა ღმერთმა მის ოჯახისათვის, ვინც მხეცზე მიწინვარედ მოგვექცა.

კირიონი — რა ვადამასდევინა?

მარინე — ო, მ... კ... სუნთქვა მერთმევა...

ქეთევანი — დაივანე, წამოწექ... (ხელს მიაშველებს) მიძიმე მომხვდა ჩან-

თა, — მოიხსენ. შივ წმინდა ნაწილიანი ხატი ხომ არა გაქვს?

მარიე — რამდენად გადასწონის ის ცრემლები, რაშიც ეს მერგო... ჰჰ... (დაემხობა)

ქეთევანი — (ზრუნვით) კარის მოძღვარი ვიხმო?..

მარიე — არა, რჯული ჰ... ვგებ... ისევ ვუძიებ... ჰ... (ძლივს სუნთქავს)

ქეთევანი — კარის ექიმი ვიხმოთ?

მარიე — არა, ასე მჩვევია, მოვბრუნდები. — (უცქერის კირიონს) ყური მომაპყარ. შენ გახსოვს, ზღვის პირს რომ გემი მოადგა და დედა მოგტაცა?

კირიონი — ხორციელ ნიშნებს გარდა, ჩემი სულიერი წყლულიც იცი? საიდან? ვინ ხარ?

მარიე — (ძალად იღიმება) მმ.. მარჩიელი ვარ! — ხომ ასე გგონია?..

კირიონი — შენ მჭვალავ თვალით.

მარიე — ყელში მგუბება სათქმელი... გადმოსაცემი დედის გულიდან.

კირიონი — ჩემი დედის მოამბე ხარ? ის ხომ ძლიერ შორსაა.

მარიე — ხელი მომეც, სიცოცხლე ჩამიბრუნე. (ხელს ჩააგლებს, იკრებს ძალას). მე მისი სული და გული ვარ. მისი თხოვნით, თურქების ტალღას გამოვყვე, შენს კვალს ვეძებდი, ვწიშობდი, რომ არ მიმიკარებდი, იმისთვის, რომ მისგან მოკითხული განძი არ მიიღე, ვიფიქრე, მის მოციქულსაც გამაწილებდი.

კირიონი — მის ნამუსის ახდით მოპოვებულს რა გულით მივიღებდი?

მარიე — შენ აზნაურობაც და ფარხმალიც გაგიბრუნებია. ო, როგორ მეშინია გაწილების. ის წყალობა მეფეს გიორგიმ გამოაღებინა ცოდვის მოსაბანად.

კირიონი — ჩემი დედის მჩაგვრელის და მამის მკვლელის ხელით ბოძებულ წყალობას მე კაცობა ვარჩიე. ფარ-ხმალი თვითონ გავიჭედე.

მარიე — რა ცხოველი შეუქი ხარ, არ წამართვა ხელი — მაცოცხლებელი... ხელი — ჩემი სიკვდილის მტერი. ხელი... (კოცნის ხელზე) ანგელოზის ცეცხლის ხმალივით მიცავს, მახარებს იმიტომ, რომ მე მისი სული და გული ვარ.

კირიონი — ჰო, სთქვი, — თვალ-ყური ამეხვანა, თუმცა ჯობს სიყრუე. (მარიეს ისევ უწყდება ხმა. უმხობა)

ქეთევანი — ო, უფრო ცუდათაა!

კირიონი — წყალი მაქვს თასში. (იღებს გვერდიდან თასს)

ქეთევანი — მე კარის ექიმს ამ წამში გავაღვიძებ. მოვიწვევ. ამ წამში!

(ქეთევანი მიდის. კირიონი წყალს ასხამს მარიეს გულზე, შუბლზე ხელს უსვამს)

მარიე — (მოიკრებს ძალას. წამოიწვევა) შენს დედას იმ გემზე ერთ კვირაში თმა გაუთეთრდა, სახე დაელარა, გაფითრდა. დიდ სულთანს გულს შემოფეყარა, როცა მიჰგვარეს, მაგრამ შეიცოდა და ბინა უძღვნა სამარტოოდ... ამით დედას იმედო მოეცა, რომ ნამუსს შეირჩენდა და პირნათლად შეეყრებოდა იმ ქვეყნად სანატრელთ. მაგრამ სატანამ მოუჭრა ცხოვრების გზა.

კირიონი — როგორ — მოკვდა? არ მომკვდარა?

მარიე — სატანამ შეინახა საკოდებლად, შემდეგ შებილწეს, მის სულს ჭრისტე წაართვეს და მის ხორცს — სისპეტაკე. შებლალეს.

კირიონი — ვიბნევი... ვერ მიმხელ ბოლომდე.

მარიე — მეშინია.

კირიონი — მეც მზარავს.

მარიე — მე მინდა იმ დღიდან აქამდე რაც ეამმა განვლო, მთელ იმ ეამს მეხი დაეცეს. წყველი ეამი გაქრეს, შენ იმ ბავშვად იდგე და შენი დედა იმ სისპეტაკით.

კირიონი — გცნობ... გხედავ...

მარიე — მე იმ ზღვის პირად ჩამოვიარე... დაკინებულა სოფელი... სჯული უცვლია.

კირიონი — მისთვის გავშორდი. ვერ გავუძელ კაცთ აქოთებას.

მარიე — იქ მინდოდა მოგონებით ხული აღმდგომოდა, შეგჩერდი... ო, იმ სამოთხის ადგილს ახლა ტყე და ჯაგია და ჩემი სიკვდილად ქვეული სიცოცხლე უფრო დაბნელდა.

კირიონი — სად შეჩერდი...

მარიე — საიდანაც გემმა, იმ წკვა... რამ... დღეს...

კირიონი — (ქვითინებს).

მარინე — შემხედ, ყური მომაპყარ, გეტყვი... გაიგე მე ვინ ვარ. ჩამეხვიე მკვდარ გულზე, მე ვარ შენთვის...

კირიონი — ვხედავ, გიცანი.

(შემოდის ქეთევანი).

მარინე — მადლი მაცხოვარს... ქრისტეს...

(მარინეს ხმა უწყდება სიკვდილით).

კირიონი — ოო! (შიშით უკან დაიხვეს).

ქეთევანი — არა! არა... გამობრუნდება.

ასე მოხდის ჩემ ძიძას. უქიმი გავაღვიძე, — წამალს ლესავს.

კირიონი — ძიძას?

ქეთევანი — აი, მისი ჩონგური მომესმა წყაროდან.

კირიონი — არ მესმის... ფოთლები კი აშრიალდა.

ქეთევანი — გამოცოცხლდა ნიავეთან ფოთლები, წყარო, მთვარე... მასაც არ გეზბა პაერი.

კირიონი — მთელ ქვეყანას ისტაგავს ჩვენი სული; ქვეყანა კი ჩვენს სიკვდილს არ გრძნობს.

ქეთევანი — გულს გაგუღედავ ნიავეზე. (მოხსნის ჩანთას, მკერდს უღელავს) ოჰ, ღმერთო!

კირიონი — რა?.. (ვხედა ხელით სახეზე) გარდაიცვალა.

ქეთევანი — მარინე!..

კირიონი — სახელი იცი?

ქეთევანი — მითხრა.

კირიონი — (ხმაჩაბული) დედა!... (იჩოქებს გვამთან).

ქეთევანი — ჩანს, მისი მეგობარია, მაგრამ თვითონ ვინ არის? ჩანთაში ბარათი თუ აქვს მისგან. (ხსნის ჩანთას).

კირიონი — ო, რამდენი იბრძოლა ცხოვრებისთვის უბედურმა, მხოლოდ სიკვდილის ეპოს გაიმარჯვა ამით, რომ ჩემს ხელში დალია სული.

ქეთევანი — შეასრულა მეგობრის ვალი. (გადმოაბრუნებს გახსნილ ჩანთას. წკრაილით გადმოცვივა განძი) ო, რამდენი ოქრო, ძვირფასი თვლები! ო, რა საუნჯე მოგვარა დედისგან.

კირიონი — ეს მისია.

ქეთევანი — ეს შენ გაგამდიდრებს.

კირიონი — არა, აქ, ვხედავ, ძლიერი

ბატონის სადგომია. ის მის სადგომში გარდაიცვალა და მე ხელი არ მაქვს ამ საუნჯეზე.

ქეთევანი — მე ამ ბატონის ასული ვარ.

კირიონი — ალბათ, იგი ასეთ განძისთვის ლაშქრობას არ დაშურავს.

ქეთევანი — მე არ გავამხელ, შენ უგალოდ წახვალ, ეს განძი გაცხოვრებს, ჭკუა მოიხმარე.

კირიონი — ჩემს ჭკუას ჭკუაზე დიდი ბატონი ყავს.

ქეთევანი — ვინ?

კირიონი — სინდისი. — სულს მომიკლავს. — თქვენ კი მოიხმართ, დაიმშვენებთ.

ნათელას ხმა — ქეთევან!

ქეთევანი — მეძახიან.

ნათელას ხმა — შიკრიკმა გიორგის, ქობულის ძის, სახელზე მთავრების უსტარი ამოიტანა, საჩქაროა — შემობრძანდი და გააღვიძე.

კირიონი — (დაფეთებული) გიორგი ქობულის ძის? ამ კარავშია? შენ?!...

ქეთევანი — მე მისი პირველი ასული ვარ. (კირიონი უკან იხვეს) რა მოგდის?

კირიონი — ვერ გიხილავ. მიცვალებულსაც შენ უბატრონე. (უკან იხვეს).

ქეთევანი — სად მიდიხარ?

კირიონი — ცხრა მთას იქეთ, სულ დასაკარგავში.

ქეთევანი — რა დაგავიწყებს ამ დღე და ღამეს! არა, შენ უნდა მინახულო. (შიშვით მისკენ) უსათუოდ უნდა შევხედეთ. (ხელს ჩასჭიდებს).

კირიონი — შენი ბაგით ცა მიხმობს.

ქეთევანი — ეს თანხმობად მესმის.

კირიონი — ციურ ხმას ქვესკნელის ძახილი აყრუებს. რად გინდა მღვიმის მწიერი. მე, რაც შემეძლო, გამოგადექ.

ქეთევანი — მე მსდევს — სიკვდილი, შენ კი სიცოცხლეს მანიჭებ. ბოროტისგან ხსნა არ მაქვს, შიში მიბყრობს, ო, უნდა მინახულო.

კირიონი — იმედი ნუ მოგვმლება.

ქეთევანი — ამ ნეშტთან ფიცად ისმის შენი სიტყვა. (კირიონი ჩქარი ნაბიჯით მიდის. შემოდის ნათელა).

ნათელა — ბატონმა გაიღვიძა. (შემოდის გიორგი მსლებლებით).
 თ. გიორგი — რა მოხდა?
 ქეთევანი — არ ვიცი, ვერ ვცნობ ვერაფერს ამ ქვეყნისას — ბურანში ვარ.
 თ. გიორგი — ქვეყანა უცხოა დიდ ჭირშიც, დიდ ლხინშიც.

ქეთევანი — (თავისთვის) ორივე ერთად შემყრია.
 თ. გიორგი — (მიიწვევს მიცვალებულს) ლისაკენ. შეხედავს.
 ნათელა — მიცვალებულია.
 თ. გიორგი — (ქუდს მოიხდის).

ფარდა

მოკმედევა მორე

მთის შევსებაზე ამოწვერილი დაღარული კლდე აყვავებული ბუჩქებით. შორს მეორე მთაზე ჩანს თავად დავითის ციხე-დარბაზი და სოფელი. ცისკრის ჭამია. სცენის იქეთ, დაბლა, მინდორზე, ყოველ მხარეს დაბანაკებულია მეომრები, საიდანაც აშუქებს ჩირაღდნები. სცენაზე ისვენებენ თავად გიორგის მძიმედ შეიარაღებული მოყმენი. სცენის იქეთ გაისმის მისალმების ხმები. ცეცხლის ანარგლი მატულობს. მოყმენი ხმაზე წამოდგებიან და სცენის იქეთ იტყვიან.

1-ლი მოყმე — კიდევ ახალი საერისთავოს დროა გამოჩნდა, — ოდიშართა და ახაზთა მთავარი მიესალმენ.

მე-2 მოყმე — სერებზე ახალი მხედრობაა. რა მოთენდება, ჩამოვლენ ფიცის დასაღებად.

(შემოდის მაკარი).

მაკარ — გაუმარჯოს ბედნიერი სარდლის მოყმეებს!

1-ლი მოყმე — ფეხზე ათენებ, მაკარ?

მაკარ — მაშ, — გახედეთ, დავითის ციხე-დარბაზის გარშემო რამდენი ცეცხლი ღაღაღდება. ჭარებისათვის საქონელი იკვლება.

მე-2 მოყმე — ამით ჯოგები აქ არ შეთხელდება.

მაკარ — ლაშქარზე ალალია; — ლტოლვილებს რა გაუძლებს.

1-ლი მოყმე — შუბლი გასხენი, მაკარია, არ დაგაქცევთ, ხვალისთვის სულ ავიყრებით აქედან.

მაკარ — თქვენი თვალი სულ აქ ტრიალებს, სადაც მცხეთიდან გადმოსვენებული ქრისტეს პერანგი ასენია, ამის იქეთ კი, დასავლეთით ზღვამდე და სამხრეთით არზ-

რამამდე რა ცოდვა ტრიალებს, ეს მე ვიცი ლტოლვილებისაგან.

(შემოდის საბა)

საბა — შენს ხმაზე მოველ, მაკარ. მაკარ — დავითმა მიბრძანა, მთავარსარდლის ეჯიბო, რომ მეფე ბაგრატი და მისი მზრუნველი ალექსანდრე სერზე ამობრძანებულან.

საბა — გიორგი სამი დღე-ღამის უძინარია და ისვენებს. ეგებ, ქედზე დავითი შეეგებოს, მთავარსარდალი კი აქ წარუდგება.

(მაკარი მიდის)

1-ლი მოყმე — ხედავ, საბა, ჩვენი თავადის საქმეს, — ყოველ მხრიდან მოდიან ფიცის დასაღებად.

მე-2 მოყმე — ნეტავ, მეფე ალექსანდრეს ეცოცხლა და ეხილა, რარივ სყოდავდა გიორგის.

საბა — ასეა, ძმებო, ეჭვიანს ცოდვა ეტანება და მშიშარას — სიკვდილი.

(შემოდის ფოკა)

ფოკა — გაუმარჯოს ბატონ საბას და კეთილ მოყმეებს!

საბა — ო, ფოკა, კარგად შეჭურვილხარ!

ფოკა — ირემი მოვიყვანე გიორგის ასულისთვის. (სცენის იქითგან უითებებს) აი, შეხეთ, ჩირაღდნებთან, ხალხი ეხვევა.

1-ლი მოყმე — რა სიღამაზეა!

ფოკა — მართვით ქეთევანს და თხოვეთ მინახულოს.

მე-2 მოყმე — სასიამო ძღვენია.

(მოყმენი მიდის)

ფოკა — ბატონო საბა! ნაწილი მწყემსებისა ლაშქარში ჩასარიცხად ამოვედით რჩეულ ცხენებით, საკუთარ საგზალ-საჭურველით.

საბა — შენისთანა ვაჭაკებია?

ფოკა — ისრით ხეზე კაკალს იღებენ, თოფსაც ხმარობენ.

საბა — მაშ, შესაფერ მწყობრში შეგვიყვანო.

(გაიხმის შორეული საყვირის ხმები)

ხმა — თავადი გიორგი მობრძანდა კარავიდან ოჯახით.

საბა — ახლავე ვეახლები!

(საბა მიდის. შემოდის 1-ლი მოყმე)

1-ლი მოყმე — ქეთევანმა გულთბილად მიიღო შენი ძღვენი. ახლავე გინახულებს.

ფოკა — გმადლობ, კეთილო.

(1-ლი მოყმე მიდის. შემოდის ქეთევანი და ნათელა)

ნათელა — ო, მადლი ფოკას, რა ირემია, მკერდზე ბეწვი ისე აქვს აჭრელებული, ჯვარს გამოსახავს.

ქეთევანი — მამამ კეთილ ნიშნად მიიღო.

ფოკა — ეს იმ ჭაბუკმა გვითავაზა, წმინდანის მღვიმეში რომ ხიზნობს.

ქეთევანი — მე გთხოვე, თვითონ ის მოგვეყვანა.

ფოკა — კიდევ მოგვვარე, თუმცა მისი ვინაობა ვერ გავიგე და თვითონაც გთხოვს არ ეძიო.

ქეთევანი — რისთვის?

ფოკა — რა მოგახსენო... ისე კი, ძილში მისგან, როგორც ადუღებულ ქვაბიდან, მომესმა შენი სახელი.

ნათელა — ეს რა კადნიერება!

ფოკა — გულახდილად ვამბობ.

ნათელა — მაინც, რა იგულისხმე ამ სიტყვით, თავხედის მიჯნურობა, თუ უსაზღვრო მოწიწება.

ფოკა — მე ვფიქრობ, მოწიწება აქვს. იმიტომ, რომ მიჯნურს მარტო თავის თავი ახსოვს, ის კი აქ ლტოლვილებზე ზრუნავს.

ნათელა — რა რიგად ზრუნავს?

ფოკა — ნანადირევს ურიგებს, ქვაბებს უწყობს, აჭიმობს.

ქეთევანი — თქვენი ლაპარაკი არ მომწონს.

ნათელა — გულმა არ მოგატყუოს.

ქეთევანი — მე ვიხილე მისი უსაზღვრო მადლი და სიკეთე. თუმცა ძალიან მოკლე ჟამში... ამას გარდა, ასეთი გაფრ-

თხილება, რომ ვინაობა არ გამოგვიჩინო, ეჭვს მიმადფრებს.

ფოკა — მე ვგრძნობ, თითქო ვშინია, არ იცნონ.

ქეთევანი — ასე გრძნობ?

ფოკა — დიას.

ქეთევანი — ო, ეს ისე მაშფოთებს, ახლავ ვკითხავ მამას, რასაც ბავშვობიდანვე ვიხსობ გულში.

ნათელა — რას კითხავ, არ მესმის.

ქეთევანი — აი, ბატონი მამაც, მგონი, მარტოა, შევეგებები... შენ კი, ნათელა, ჩემ საგანძობიდან მომიტანე პირდაჭედილი, პაწაწინა ოქროს ლარნაკი, გუშინ რომ ხელში ვაბრუნებდი, — მამასთან საუბრის გასაბმელად მჭირდება.

ნათელა — კარგი, ჩემს ჭკუაზე მეტად შენსას ვემორჩილები. (ფოკა და ნათელა მიდის. შემოდის თ. გიორგი)

ქეთევანი — მამავ, შენსკენ მომიწვეს გული. (შემოდის ალექსანდრე. ქეთევანი გაშეშდება. განზე გაიხედავს)

თ. გიორგი — მომიახლოვდი, რა გაფერხებს.

ქეთევანი — იმ ირემს ისე ეხვევიან, დააფოთებენ. (ქეთევანი აჩქარებულად მიდის. ალექსანდრე სახტად დარჩება).

ალ. ბატონიშვილი — ირემი ჩემგან გასარიდებლად მოიმიზუნა. ჩვენი პირობითი კი შე მისი პატრონი ვარ... ჩანს, ენა არ დაგიძრავს ასულთან.

თ. გიორგი — მას შემდეგ ბევრი რამ მოხდა, და ვერ მოვიცალე... ამას გარდა, ჯერ ძველი იარა არ მოშუშებია. მაგრამ რა დღესაც დაქორწინებას მოისურვებ, ჩაგაბარებ თვინიერს.

ალ. ბატონიშვილი — დღეს ჟამია ჩემი და ქეთევანის გამეფების.

თ. გიორგი — როგორ? არ მესმის.

ალ. ბატონიშვილი — ლაშქარი ხელთ არის, მთავარნი და დიდებულნი მე მესასოებთან.

თ. გიორგი — მეფე ბაგრატი?

ალ. ბატონიშვილი — ის ჯერ ბოკევირია და უკვე ურჩხულის კბილებს აჩენს. თუ არ დავაძვრეთ, ყელში გავგიყრის. ეს ურემოდაც იცი.

თ. გიორგი — ის არა მარტო ჩვენ, ყვე-

ლას უდრენს თავის ახლად ამოჭრილ კბილებით და მივივრის, რომ ღვთისმეტყველებისგან მონასტერში აღზრდილი, იქცევა როგორც მხეცთა ბუნაგიდან გამოსული, მაგრამ ჯერ მოთმინება გემართებს.

ა. ლ. ბატონიშვილი — უფსიზღესი და უძლიერესი დიდებულნი ახლა ჩემს კარავში არიან და მემუდარებიან გველის წიწილისგან ვიხსნა. აქ ქვეყნის დიდი სიწმინდე ასვენია ერის დასაფიცებლად. ქეთევანი, თუმცა ცოვად შემხვდა, სამოთხის ვარდივით გაიხარებს, რა დანახავს თავის თავზე დედოფლის გვირგვინს. ცა ბედისთვის ერთხელ იხსნება. მოუწოდებ შენს სიბრძნეს.

თ. გიორგი — სიცივე მიხმობს.

ა. ლ. ბატონიშვილი — შენ ამ სიცივემ აღვიდგინა ღირსება.

თ. გიორგი — მე ერის ძალა მომიკრები, წმინდა დღე მითენდება და ვერა ბოროტების ცდუნებით ვერ წავეწყვინდავ... ჩემს სიბრძნეს თუ იკითხავ, მიღებულნი მაქვს ზომა, ხელი ვერაინ შემისწავლოს.

ა. ლ. ბატონიშვილი — შენ ვეცობ, რომ ეს წამოწყება ლაშქრობას შეაფერხებს?

თ. გიორგი — არ ვეცობ, — ვხედავ.

ა. ლ. ბატონიშვილი — მტერზე გამარჯვებით გაძლიერებულ ურჩხულისგან თავს როგორ ვიხსნით?

თ. გიორგი — რაც აქ ბრძანე, მარწმუნებს, რომ ვნებითა ხარ შეპყრობილი.

ა. ლ. ბატონიშვილი — შენი ასულის ღირსებათა წყალობით.

თ. გიორგი — არაფერი არ შეიძლება იყოს ისე სპეტაკი, მაღალი, როგორც ქალის სიყვარული, მაგრამ გახსოვდეს, ზოგან ეს ვნება ყოველივეზე ბილწია და დამღუპველი.

(შემოდინათ. დავით და თომა)

თ. დავითი — მაღლი თქვენს შეყრას.

ა. ლ. ბატონიშვილი — ალბათ, მეფისგან, თავადო.

თ. დავითი — დიას, პატრონო ალექსანდრე, — თომა გამომატანა და გითვლის, ცალი ულვაში მოპარსო.

ა. ლ. ბატონიშვილი — ჩემს ვეიბს, რისთვის?

თ. ო. მ. ა. — ვეცობს, თითქო შენს კარავში მისთვის მოვეყარე თავი დიდებულებს, მეფესთან შეხვედრა შევაფერხებ. ა. ლ. ბატონიშვილი — ო, ამით მზრუნველს უწყურება. მე კი დიდებულნი კარავში მისთვის ვიხმე, წესიერი სიტყვა მოამზადონ მის შესახვედრად.

თ. დავითი — მან ბრძანა, რომ ყოველივეს მოიხილაგს და აქ მობრძანდება.

თ. გიორგი — პატრიარქი ინახულა?

თ. დავითი — ჯერ არა. მხოლოდ შენი მოძღვარი ამბროსი მიიღო, ესაუბრა და...

თ. გიორგი — ამბროსი?

თ. ო. მ. ა. — სწორედ ამბროსი.

თ. გიორგი — ის ხომ ქუთაისის მოედანზე ჩამოახრჩვეს თურქებმა.

თ. დავითი — დიას, ხალხის აჯანყებისთვის შეუპყრიათ, სახრჩობელაც აღუმართავთ და მთელი ქალაქი ქვითინებდა, მაგრამ ღამით გამოუსუნათ.

თ. ო. მ. ა. — ერთად მოვდიოდით, შენი ასული შევეყარა.

ა. ლ. ბატონიშვილი — მაშ, სარდალო გიორგი, დაარწმუნე მეფე ჩემ კეთილზრახვაში. (თომას) ჩვენ კი გავეუბღვეთ დიდებულებს.

(ალექსანდრე, თომა და დავითი მიდიან. შემოდის ქეთევანი)

ქეთევანი — ამბროსი ვიხილე, მამა.

თ. გიორგი — წელან კი პარაკლისი გადაეუბადეთ.

(შემოდის ნათელა, გიორგის შემწმენველად გადასცემს ქეთევანს ლარნაკს და მიდის)

თ. გიორგი — როგორ დაუსწია თავი? ქეთევანი — ამ დახსნას წაწყმედად რაცხს და შენს ცოდვას აბრალებს.

თ. გიორგი — რატომ?

ქეთევანი — მარინე ახსენა და ენა ჩაუვარდა.

თ. გიორგი — ოო!..

ქეთევანი — ამ სახელმა მეც შემძრა და მოვებუნე ეს ლარნაკი. ეს... უცნობ მიცვალებულისაგან დაგვრჩა.

თ. გიორგი — ო, ვხედავ.

ქეთევანი — პირი დაჭედული აქვს. აწერია, შიგ დედის ცრემლებიაო. აქ დაბეჭდილია სახელი: მარინე.

თ. გიორგი — მეც ამომიკითხავს, — ვიცი ყოველივე.

ქეთევანი — მე არ ვიცი და... ჩემს გონებაში ისე იჭრება მწარე ეჭვები, ვით ღრუბელში ელვის გველები. მე მინდა, მშობლო, ეჭვები განმიფანტო.

თ. გიორგი — შენ სინათლედ მიმაჩნდი და მწუხრს ატარებ ფარულად?

ქეთევანი — მე მახსოვს მარინე, მიყვარდა დედის მსგავსად. — მისი პატარა კირიონიც. მახსოვს უბედურება, ხოლო არ ვიცი, ის რა ცოდვით ადულდა და შემდეგ რა მოხდა ამ ლარნაკმა საღმობი ამიტყმა.

თ. გიორგი — გაგიმხელ, ვინ იყის, რა მომელის ამ ომში.

ქეთევანი — ო, სჯობს ვილოცო, ვიდრე ეჭვით ვეწამო.

თ. გიორგი — პატარა იყავ, მე იმ დროს გამარჯვებული მთავარსარდალი გახლდი, აღჭურვილი მეფის ბადალ უფლებით. ერთმა ჩემმა აზნაურმა ომში თავი ისახელა და ჩემ მეზობლად დავასახლე. შენმა დედამ მისი ცოლი მარინე მოიწონა და ფარეშად მიიღო. იმ უზრუნველ ვაშში მომეწია მოულოდნელად უბედურება, მეუღლე უფალმა მიიღო. მარინემ იკისრა შენი მოვლა და სპეტაკ ცრემლებით გვბანდა ნაღველს. მაგრამ უსილავე გზით მოილტვის ჩვენთან ცოდვა, მის ლამაზ თვალთა თანაგრძნობა ჩემ გულში ცდუნებას ბადებდა. იმ დროს მესტუმრა დიდი სულთანის ძმა და იმხომ მოიხიბლა მარინეს სანდომიანობით, მთხოვა მეძღვნა. მე ვიცოდი, რა რიგ უყვარდათ ცოლ-ქმარს ერთმანეთი და უარი ვუთხარა. მაგრამ იმ დღიდან ისე მომერია და გამომძვინდა ვნება, თითქო ვმამაკმა გულის სიღრმეში ჩამწყვდეული ცეცხლი აღმოხეთქა. მარინეს მეტს არაფერს ვხედავდი. მარინემ იგრძნო ჩემი აღტყინება და სახლიდან გაქრა. ეს აუტანლად დამიძიმდა და... ჩემს მოძღვარს ამბროსის აღსარებაში გაუუხილე, რომ იუდას საბელს ენატრობ ყელისთვის. მოძღვარი შემფოთდა და ამას დარიგებით სასოწარკვეთილმა, ბოლოს, ჩემ დასახსნელად ბილწი წინადადებით მიმართა სპეტაკ ოჯახს: ქმარს შესთავაზა დიდაზნაურობა და მარინეს ჩემი ოჯახის დედოფ-

ლობა. მათ ეს მოთხოვნა ზარით და კეი-ლით შეიცხადეს და ტყეში გადადივნადან ამ დროს მეტად გაძლიერებულ საურკეთიდან ელჩი მეწვია. მან მაუწყა, რომ სულთანნი გარდაიცვალა, მისი ძმა დაჯდა ტახტზე და მოითხოვდა კეთილმეზობლობის ნიშნად გამეფაგნა მისთვის დაუვიწყარი მშვენიერება მარინე. მე ის მოყმებს გამოუათრევენივე ტყიდან და გემში ჩავაბი... მახსოვს, მისი პატარა ვაჟი რა დრტივით ეხმარებოდა დედის კვილს. ნუ იკითხავ, რა მართავდა მაშინ ჩემ ხელს, — მარტო გაწილბული სიშმაგე, სიყვარულის ცოფი, თუ ქვეყნის საჭიროებაც. იმავე დღეს მისი ქმარი ვეფხვიით განძვივებული შემომეჭრა ეზოში, მცველები ხმლით დამიმარცხა და მოიწია ჩემზე... (შეჩერდება).
ქეთევანი — მახსოვს. მეტს ნუ იტყვი, ცოდვა ხარ.

თ. გიორგი — ო, აქ თუ ენა ქვედდება, რა ვთქვა უფალთან.

ქეთევანი — შენ სხვა იყავ იმ დღეს. ის შენ არ იყავ.

თ. გიორგი — არა, როცა ბოროტებას ჩავდივართ, ის მარტო იმ დღის მოქმედება არაა. მას ფესვი აქვს შორს... ეგებ დაბადებიდან მოდის.

ქეთევანი — არა... შენ გულს მიტყავ. მამავ, მაგრამ მე გული არ მიტყდება.

თ. გიორგი — ეგებ მეტისგან მისხენი. შენ შემინდი, კირიონიც არ მომესპო. — სამ დღე და ღამეს გყავდა მკერდში ჩახვეული და კვიოდნი, სანამ აზრზე არ მოგიყვანეს მკურნალებმა.

ქეთევანი — მახსოვს, ამიტომ წამიყვანა დიდედამ. გამატანა რომში თავის დის შვილს, რომელიც იტალიელ დიდებულზე გათხოვილი იყო და რომიდან ექვს წელს არ მომბარუნა.

თ. გიორგი — მე კირიონზე გადავიტანე სიყვარული, მაგრამ ის მოუშინარებელ მხეცად იზრდებოდა.

ქეთევანი — დედა ენატრებოდა?..

თ. გიორგი — სტამბულით საჩუქარი მოუვიდა, მაგრამ ჯერეთ ბავშვმა, დედის შებილწვის საფასურად იცნო და მომტანს ზიზლით უკანვე მიახალა. მეორედ, მეტი განძის მომტანს, არგნით სახე გაუხეთქა.

ქეთევანი — რა ბედში გაყავდა?

თ. გიორგი — დიდ-აზნაურობა ვუბოძე, შესაფერი მიწა-წყლით. მივეუჩინე რიტორი და ბერძნულს და ლათინურის მასწავლებელი. ცამეტის წლისამ დაგმო ჩემი პატივი და ცოფიანივით გაიჭრა მაწანწა-ლად. ამბროსი დაედევნა დარბევით, მაგრამ აღსარებაში გაუმხილა, რომ ჩემზე შურისძიების წყურვილი არ ასვენებს.

ქეთევანი — თქვენ რა ღონე იხმარეთ?

გიორგი — ამბროსიმ წმინდა დომინიკეს ბერებს დაუმეგობრა და დასავლეთში გაატანა მღვდლად აღსარდელად.

ქეთევანი — ბოლოს, რა მოეწია?

თ. გიორგი — მსიამოვნებს, რომ გულ-თბილად მკითხავ მის ბედს.

ქეთევანი — დიას, დიდ მსურველებითაც, მამა-ბატონო.

თ. გიორგი — ვერ გაგახარებ. — ამბროსიმ ორი წლით დაგვიანებულ ბარათით შეიტყუო, რომ ჩემზე შურისძიების მჭვალი გაძლიერებია. ამისთვის დაშორდა ბერებს, შეუერთდა მოედნებზე მომღერალ სახიობებს, შემდეგ სამხედრო ხროვებს, ბოლოს აყვა ვინმე მოხეტიალე ფილოსოფოსს და უკვალოდ გაქრა.

ქეთევანი — ო, ვით მოულოდნელი ელვა სიბნელეში დაფარულ სახეს გამოაჩენს, ისე დამანახა იგი შენმა სიტყვამ.

თ. გიორგი — მჯერა, რომ დაიდუბა და ერთ მონაზონს მიეანდე განუწყვეტლად აგზნოს სანთელი და ილოცოს მისი სული-სათვის.

ქეთევანი — (იქეთ ანიშნებს) შენი მოძღვარი მობრძანდება.

თ. გიორგი — ამბროსი!
(შემოდის ამბროსი)

თ. გიორგი — მამა ამბროსი!

ამბროსი — არ მელოდი.

თ. გიორგი — აქ ლაშქარი აღფრთოვანდა შენი თავდადებით... მაგრამ ვმადლობ შეყვას...

ამბროსი — ვიცი, სიცოცხლით უფრო მკვდარი ვარ, ვიდრე მიწაში მდებარე ვიქნებოდი.

თ. გიორგი — ეს ხომ მაინც სიმათ-ლეა, რომ მოლაღატენი ჩაქოლე.

ამბროსი — დიას, ერთმა მღვდელმა

თავი მოიმკვდარუნა და კუბოში ოსტატურად გაიმართა, როცა საფლავთან მიიტანეს, წამოდგა და ხალხს გამოუტყდა, რომ საიქიოს იყო, ღმერთი იხილა, ესაუბრა და გაიგო, რომ მაჰმადიანთა მოწყალეა და ქრისტიანთა მოძულე. ხალხი შეძრწუნდა. მე ვიყვირე, რომ ეშმაკი უნახავს და მოვეუწოდე გველივით გასრისონ. აღშფოთებულ იერი ამყვა და ქვებით ჩაქოლეს. მე ჩაფრებმა შემიპყრეს და ფაშას მიმგვარეს. ფაშამ გადაწყვიტა კვირას ქუთაისის მოედანზე ვეწამებინე... მაგრამ უფალმა, როგორც ხედავ, არ მალირხა, მოწამის შარავანდელი.

თ. გიორგი — რად გაგიშვეს?

ამბროსი — აი, რა არის იმის მაგალითი, თუ რა შორს სდევს კაცს თავის ცოდვა.

თ. გიორგი — დიას, მითხარ, მოძღვართ.

ამბროსი — შაბათს ქუთაისში ჩამოვიდა სულთანის ძე სერვეტი. რა გავგო, რომ დასასჯელი პატიმარი შენი მოძღვარი ვარ, მყისვე მომიტხოვა და წარმადგინეს. მე დასაწყველი სიტყვა მქონდა პირზე მომდგარი, მაგრამ სახით და გამომეტყველებით უეტრად დაეამსგავსე მას, ვისი საცოდაობაც დიდი ხანია მქენჯის... მანაც შეხვედრისთანავე გამომგითხა მარინეს და მისი პირველ ქმარ-შვილის ამბავი. მთხოვდა სიმართლე მეთქვა, მეც მოვეყვი, რის მოწმეც ვიყავ და, ბოლოს, ვამიხილა, რომ ის არის დიდი სულთანის ვაჟი მარინესგან.

თ. გიორგი — რა ჰასაკშია?

ამბროსი — ბავრატის ტოლია.

ქეთევანი — მარინესგან!.. (მძიმე დუმილია) სხვა ვერაფერი გითხრა?!

ამბროსი — როცა ეს შეძენია, დატყვებულა, ცოდვის ნაყოფმა არ დაუცხროს ჭეშმარიტ ქმარ-შვილის სიყვარული და დაუფიცნია, რომ არ ნახავს, სანამ კირიონს არ მოგვრიან, ამიტომ ნორჩი ძე გადაუციათ ერთ ქართულ მხველისთვის. გამდელს დრო-ჟამში სერვეტისთვის ყოველივე გაუმხელია და მოუბრუნებია ფარდის კრილიდან ფარულად დედა დაენახა, მისი საუბარი მოესმინა. სერვეტი თანდათან გამსტვალულა დედის სიყვარულით.

თ. გიორგი — კირიონი კი ასეთ ერთგულ დედას მოკითხვას უწილებდა.

ამბროსი — ეს გაწბილება მარინეს გა-

ბუკის სიმტიცივად უცენია და უფრო მეტად ალტყენილა.

თ. გიორგი — ვით მოათავსა გამჩენმა ამოდენა ცეცხლი სუსტ დედაკაცში.

ქეთევანი — ო, რა დიდი ხარ, ღმერთო!

ამბროსი — მე მოველ არა მიყრუებულ ტკივილის განსაახლებლად, მინდა მალამო გაპოვინო ქვეყნისთვის.

თ. გიორგი — გისმენ, მოძღვარო.

ამბროსი — როდესაც ბოლო ომში დავმარცხდით, მარინე, სულთანის ნებართვით, ერთ-ერთ ფაშის ჯარს შემოყოლია კირიონის საძებრად. ის ფაშა ღრმად შემოჭრილა ჩვენს მიჯნაში, მოუკლავთ და უკან დახეულ ასკერებს ამახად გაუტანიათ, რომ მარინეს მცველები გაწყდომია, აქვთ გადჭორჩენილა და ჩვენს ზღუდეში იმალება გლახაკად გადაცმული.

თ. გიორგი — ო, თურმე რა გზით მოვლენილა ის ჩვენს კარავში, ქეთევან!

ამბროსი — რომელ კარავში?

თ. გიორგი — პო, ჯერ განაგრძე.

ამბროსი — სერვეტს, როგორც შეგატყვევ, მშობლიურ გრძნობის გარდა დღეს სხვა ზრახვაც ამოძრავებს: ის სულთანს უყვარს და — ტახტზე შემკვიდრობის იმედს აქვს, მის სწრაფვას კი დიდად აბრკოლებს, რომ დედა და ძმა მტრულ სამეფოში ცხოვრობენ.

თ. გიორგი — ო, მესმის.

ამბროსი — აქ, შესაძლოა, რამე ნაყოფი გამოიღო.

თ. გიორგი — მოკვეთილი რტოდან რა ნაყოფი გამოვა.

ამბროსი — ვიპოვოთ მარინე, ვინ უწყის, რამდენად გამოგვადგება.

თ. გიორგი — ის მკვდარია.

ამბროსი — ა? როგორ!

თ. გიორგი — როცა მთებში ვიხიზნებოდით, ქეთევანის ხელზე გარდაიცვალა. ვნახე და ვიცანი მისი ნეშტი. ახლა ზომ მთლად აშკარაა.

ამბროსი — აჰ!

თ. გიორგი — მისი ძის დალუპავც მაცნობებს რომით ბერებმა.

ამბროსი — მე მეგონა სხვა დეაწლისთვის ამაშორა მოწამეობა ღმერთმა, ახლა

კი ვხედავ, აქ ღმერთი არ ურევია, — სიტანამ დაცინვით შემართო ჯოჯოხეთში.

თ. გიორგი — როგორ!

ამბროსი — რა ჯოჯოხეთი შეედრება, როდესაც დაუმსახურებლად გაქებენ, უღვაწლოდ გადიდებენ, უღირსად თაყვანს გვემენ!

ქეთევანი — ეს აღმფთვება შენ გამაღლებს, სულმადაბლათთვის კი შეუფერებელი დიდება ნანატრი მონაპოვარია.

თ. გიორგი — მე მამხნევებდი, მოძღვარო, და შენს ჭირს ვერ უვლი.

ამბროსი — რადგან ცხოვრება სიკვდილისთვის მზადებაა, მტრისგან წაშებას მავიწყებდა წმინდანობის მოპოვება, მაგრამ მოულოდნელად ამაშორა სასჯელის შარავანდედი შენთან გამომგზავნელმა და ეს გზა გადამეჭკა დიდ ქენჯნად. — ხანამ ქუთაისიდან ფეხს გამოვდგამდი, ფაშის განაჩენი ხალხისთვის გამოუცხადებიათ, ქარის სისწრაფით გაგრცელებულა და ყველგან წინ მხედებოდა.. რომელ დაბა-სოფელსაც არ ვუახლოვდებოდი, რეკავდნენ ზარებს, ხალხს თავს უყრიდნენ საყდრებში, ფოლორცებზე, მინდვრებზე და გოდებით უცხადებდნენ, რომ ამ ჭამს ქუთაისის მოედანზე ხდება ამბროსის წაშება... მის სისხლს წვეთ-წვეთად აგროვებენ ანგელოზები და ყოველი წვეთი იქცევა ღვთის მიმართ ღალადისად. მოჭდაგენი ყვიროდნენ, რომ ამ წამს სახრჩობელაზე ვარ, ქვეყიდან ცეცხლის ალი მეკიდება და სული ჩემი მეთეცის კარს აღებს, რათა ღვთისმშობელს დაანახოს მის წილ-ხდომილ ერის დარბევა, აოხრება. ხალხი შფოთავდა, ღრიალებდა, ჩემი სახელის წარმოთქმასთან ქვეთინით იჩოქებდა. ერთხმად წმინდანთა შორის მრაცხდნენ და მიფიცებდნენ. ზოგი მეტად შეძრული, ქვეყნის აღსასრულს მოელოდა. იქ ჩემი გამოჩენა იქნებოდა შეგინება მათი სარწმუნოებრივ ალტყინების. ამიტომ მე დაბა-სოფლებს და შარავნებს გვერდს ვუვლიდი, მოვდიოდი უგზურით, ან ბუჩქებ შორის ხოხვით მოვიპარებოდი ნაქურდალი წმინდანობით და სირცხვილთ ვნატრობდი ქვეყნელი გამპობოდა.

თ. გიორგი — მაგ ქენჯნაში წმინდანად ჩანხარ.

ამბროსი — აქეთ მომავალი მაინც ვგონებდი, რომ იმ დედა-შვილს სასიკეთოდ მოვიხმარდით. თქვენ ეს იმედიც მომიშალეთ.

თ. გიორგი — მაგიერად აქ ერის აღტყინება დაგხვდა, თუმცა შენი მონაწილეობა დღეს მოურგებელია.

ამბროსი — მჯერა.

ქეთევანი — რატომ, მეც გიგლოვე, წმინდა მამე, ახლა კი შენი ზილვა მასარებს. სხვაც ასე იგრძნობს.

(შემოდის საბა. გაისმის ზეიმის ხმები) საბა — მეფე აღფრთოვანებულია შენი შეკრებილი ლაშქრით.

თ. გიორგი — ეს არ შეეჭვებოდა. (ამბროსის) შენთვის ჯერ ქვაბში შეხიზნა სჯობს.

ამბროსი — არა, რასაც აქ ვხედავ, მეტად მალეღვებს. — ეგებ ღმერთმა მთლად არ გამრიცხოს, საჭირო დავრჩე.

(ქეთევანი, ამბროსი და საბა მიდიან. რჩება გიორგი. შემოდის მეფე ბაგრატ, ალექსანდრე, დავითი, პატროკლე, ანტონი)

თ. გიორგი — მადლი უფლისა ჭაბუკ მეფეს!

ბაგრაცი — ჭაბუკს! რა ჭაბუკს! სიბრძნე ნიჭს ახლავს და არა ასაკს.

თ. გიორგი — მეც მისთვის გლოცავ.

ბაგრაცი — შენ ჭკუა გიჭირს, მომწონს, რომ სიწმინდენი გადმოსავენეთ ლაშქრის აღსაგზნებად. უფრო მშვიდად განდობ ჩვენს ბედს.

თ. გიორგი — ბრძენთაგან სწავლა ღირსეულად შეიგნე, მეფე.

ბაგრაცი — ნუ ავეიობ, ეს საჭიროა არა მარტო ჩემთვის, არწიეო, — ერის გულის გასასურებლად... ანტონ, უპასუხე ამათ, რა ხდება ბოლოს თქვენს მხარეში.

ანტონი — ათაბაგი სულ გამოეყო საქართველოს, მტრის სჯული მიიღო. დღეს შესხეით არზრუმამდე და გურიით ტრაპიზონამდე ქართველ ტომებში მართალთა გოდებაა.

ბაგრაცი — იგემებენ ჩემ ცეცხლს და მახეილს განსაწმენდად.

ალ. ბატონიშვილი — შენ სიფიცხე გერევა.

ბაგრაცი — მე ღმერთთან ვარ, შენ ეშმაკთან.

ალ. ბატონიშვილი — შენ სხეებით მღვდლობა დაგშვენდება.

ბაგრაცი — დღეს მღვდლის საქმეა გაცოფებული ბრძოლა.

ალ. ბატონიშვილი — ეს გაუგონარია.

ბაგრაცი — თუ წაგიკითხავს, ღმერთი ანგელოსაც აძლევს ცეცხლის ხმალს.

ალ. ბატონიშვილი — შენ სხეებით ფიცხობ, მეფე. აქ შეცხელებულ ამობრძანდი, ექიმმა გთხოვა წამალი მიგელო და სარეველში დაგვეყენა.

ბაგრაცი — ჩემი ხორცის წამალი ჩემივე სულში გავლესე და ღვთით ჯანმრთელად ვარ. მძავს ხორცის განუხიერება.

ანტონი — ჭეშმარიტად, მეფე, ჩვენში ვინც ხორცი და სიმდიდრე მრთელად შეირჩინა, სულით გაიხრწნა.

ალ. ბატონიშვილი — წმინდა მამები სად არიან?

ანტონი — მალალი სამღვდლონი ფუფუნების შესარჩენად ათაბაგს ემორჩილებიან და ერს საყდრებში სულთანის ერთგულებაზე აფიცებენ, ხოლო დაბალი სამღვდლოება, გლახები და პაპის ერთგულნი ჭეშმარიტ სჯულზე დგანან.

ბაგრაცი — არა, კეთილო, პაპმა ჩვენს გამოდენა ურჩხული, თვითონ კი მშვიდად წუწკობს.

პატროკლე — პაპების უგულობამ დასცა საბერძნეთი. მაპატიოს დიდმა სარდალმა, მათმა პატრიუსმცემელმა.

ბაგრაცი — მესხეთის მეომარნი სად გაქქრნენ, ანტონ?

ანტონი — ვინც მანამ გმირად ჩანდა, ისე წახდენ, თავის ფეხის ხმა მტრის ფეხის ბაკუნად ეჩვენებათ და მამა-პაპათა სახელს ბღალავენ შიშით. ხოლო ვისაც მდაბიოდ და გლახაკად ვრაცხდით, აჯანყდენ სამშობლოს დასაცავად და, თუმცა დამარცხდენ, სიკვდილს ღვთის ჭებით შეხედდენ და ვინც გადარჩა, აქ გამოიყვან შენს ლაშქარში ჩასარიცხად.

ბაგრაცი — თავადი გიორგი ღირსეულად გაგაწყობთ.

თ. გიორგი — თქვენ შეგაერთებთ ბერ-

ძენ პატროკლეს და ერისთავთა დიდ ქალ-
ბატონის ლაშქართან, ჩვენს მოღალატე
ტომებს შეუტევთ.

ბ ა გ რ ა ტ ი — მე მეწინავეთ შევიტრები
ქუთაისის ციხეში და სულთანის ძის თავს
გადმოგვიდებ ჩემი ძმის მუხთლად მოკვ-
ლისთვის.

თ. გ ი ო რ გ ი — ჩვენ ვთქვით, შენი ამა-
ლით სარდალ დავითის ბანაკს გაჰყვე.

თ. დ ა ვ ი თ — დიას, უღრან-ტყიანი გა-
რემოდან მტერს შემოუვლით.

ა ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — მეფეს ჩემი
ბანაკიდან ვერ მოვიშორებ.

ბ ა გ რ ა ტ ი — რისთვის?

ა ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — მე დაფდე
ფცი სრულწლოვანებამდე მიგაღწევინო.

თ. გ ი ო რ გ ი — ციხის აღებას მე ვეისრუ-
ლობ, ხოლო ქალაქის გალავანზე უფალი
აღეჭსანდრე მიიტანს იერიშს.

ბ ა გ რ ა ტ ი — მაშინ მე შევიტრები მეწი-
ნავეთ ქალაქში და აღეჭსანდრე ზურგში
მომყვეს თავის ჯარით.

ა ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — (სიხარუ-
ლით) მომყვეს ზურგშიო!.. თქმა რად მინ-
და, თვით სიკვდილიც ვერ გამაჩერებს.

თ. გ ი ო რ გ ი — მე ვით გაგაწყვეთ, ბიჯს
ვერ შეცვლით. ვშიშობ...

ა ლ. ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი — ჩვენ ერთად
ყველაფრის უფლება გვაქვს.

ბ ა გ რ ა ტ ი — შენ, იცანი შენი ფარგალი,
ხესაც ზღვარი აქვს მაღლა ზრდისა. ვერ
შემბოჭავ განუმარტებლად. მე გული მერჩის
წინ შევიტრა ანთებულ მესად, ვინცო ჩემს
ქალაქს. პოი, მტრის ხელში ქუთაისი გამხ-
მარ ბაღს ჰგავს, მაგრამ მას მტრისგან რა
დავისხნი, ერთ წუთში აყვავდება და ერთ
დღეში მოისხამს ნაყოფს. ხოლო შენ ციხე
იერიშით რომ ვერ აიღო და უკუ იქვე შენი
ლაშქრით სირცხვილეული, თავუკუღმა ჩა-
მოგვიდებ, ისრით დაგცხრილავ და თვითონ
წავალ იერიშზე სანამ უფალი არ აიარჩევს,
მე ვიყო ქვეყნად, თუ ციხეში სუფევდეს
მტერი.

თ. გ ი ო რ გ ი — ეჭვის გამხელას ჯობს
დუმილი — ამჟამად.

ბ ა გ რ ა ტ ი — შენ, არწივო, ბევრჯერ შე-
გარქვეს ყვაი, მაგრამ სხვა არწივი ვერ

გვიშოვეს და ისევ შენ მოგმართეთ ამ გა-
დამწყვეტ ბრძოლაში.

თ. გ ი ო რ გ ი — მე თუ არწივს მადარქვით,
ჩემი ფრთები თქვენა ხართ, ხოლო გამარ-
ჯებას ღმერთი გვანიჭებს, ზევის ნებაა.

ბ ა გ რ ა ტ ი — ჩვენც უფალს შევთხოვთ.

თ. გ ი ო რ გ ი — ჩემთვის ჯერ ცას არ უმ-
ტყუენია.

პ ა ტ რ ო კ ლ ე — ოჰ, როგორ ვიყრით
ჯავრს!

თ. დ ა ვ ი თ ი — აი, ცისკარი იკარგება.

ა ნ ტ ო ნ ი — თენდება.

(შემოდის საბა)

ს ა ბ ა — პატრიარქი გამობრძანდა ნეტარ
კრებულთ. ყოველ სამთავროდან თავის
დროშით მოედინება ჯარი ქრისტეს პერან-
გზე ფიცის დასადებად. და ყოველ მოლაშ-
ქრის გული ძვერს რწმენით, რომ მას მფარ-
ველობს საუკუნეთა მეუფე და თავს
გრძნობს უძლეველად.

ბ ა გ რ ა ტ ი — ერის ასეთი აღტყინება
არის მწვერვალი ამ ცხოვრების, მხოლოდ
სიკვდილი გვაკლია სამოთხის მოსახვეჭად.

თ. გ ი ო რ გ ი — მივდივართ ფიცზე.

ბ ა გ რ ა ტ ი — აწ შენ ხელთა ვართ,
ღმერთო!

(ყველანი მიდიან. შემოდინ კირიონი
და ფოკა)

ფ ო კ ა — ცა ნათლდება.

კ ი რ ი ო ნ ი — ის არ ჩანს.

ფ ო კ ა — აგერ, რაზემები მოიწყვენ.

კ ი რ ი ო ნ ი — ყველას საკუთარი წყლუ-
ლი აქვს. საბრძოლო ფიცით ღმერთს აბა-
რებენ თავის ცხოვრების სიმძიმეს.

ფ ო კ ა — შენ ლტოლვილები გეძებენ.

კ ი რ ი ო ნ ი — ვიცი და — ვერიდებო.

ფ ო კ ა — სწამთ, შენისთანა მეთაური
ქვეყნად არ იპოვება.

კ ი რ ი ო ნ ი — ზღაპრებს თხზავენ, —
წერთა დაუწყებ და ხელში არ მომყვენენ.

ფ ო კ ა — ჭრელებია.

კ ი რ ი ო ნ ი — საყოდაენი, სამართალი
ვერსად იპოვეს და თითონაც არ გააჩნიათ.

ფ ო კ ა — უმეთაუროდ ფიცზე არ დაუშვე-
ბენ. მთავარსარდალი თვითნებურ ხრო-
ვებს შლის. ეს ფიცი ხომ წესის განსამტ-
კიცებლადაა.

კ ი რ ი ო ნ ი — მე მათ მოვლას ვერ ვიკის-
რებ.

ფ ო კ ა — ისინი, ვატყობ, არ მოგემე-
ბიან. თუმცა მეთაურად რომ დაგსვან, სა-
ჭიროა, გიცნობდეს თავადი, ან ეჯიბი, შენ
კი, ვგონებ, არავინ გიცნობს.

კ ი რ ი ო ნ ი — ხედავ, ბურუსი მოდის ვრთ
ხვეიდან.

ფ ო კ ა — ამ მხრიდან ბურუსი — სადა-
რიოა. ოხ, ქეთევანი მობრძანდება!

კ ი რ ი ო ნ ი — არა, ეს სხვაა.

ფ ო კ ა — ეს მისი განუშორებელი ჩრდი-
ლია, ვინც ჩემთვის სუქია.

(შემოდის ნათელა)

ნ ა თ ე ლ ა — დილა მშვიდობის, ფოკა! ეს-
ლა-ლა გნახე, მაგრამ მერე გათენდა და მე-
ორედ გესალმებო.

ფ ო კ ა — ჩემთვის მაშინ გათენდა, როცა
გნახე.

ნ ა თ ე ლ ა — ბატონის ასული მობრძან-
დება შესასვენებლად. ამ კლდეებში ხომ
არავინაა?!..

ფ ო კ ა — (ათვალისწინებს კლდეს) არა.
კაკბები იყვნენ და გაფრენილან.

ნ ა თ ე ლ ა — მაშ, მე და შენ იმ კაკბებს
ბავყვეთ.

ფ ო კ ა — ისინი თუ ბურქებში შეძვრენ?
ნ ა თ ე ლ ა — არა, ბურქებში ვერ შეგავები,
ღიაზე ვკრიფოთ ყვავილები.

ფ ო კ ა — შენმა შემყურემ სხვა ყვავილებს
რა გულით წაეწვიო ხელი.

(შემოდის ქეთევანი)

ნ ა თ ე ლ ა — დაივანი, ქეთევან, ჩვენ თა-
იგულს დაგიწნავთ.

(ქეთევანი და კირიონი უხმოდ ესალ-
მებიან ერთმანეთს)

ნ ა თ ე ლ ა — (ჩუმად) ხმა ჩაუწყდათ,
ხედავ!

ფ ო კ ა — არა, ჩვენ არ გვეხმის, თორემ
სიგნით მღერიან.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — (ჩაიკეცება კლდეზე, ნა-
თელას) თქვენ შორს ნუ წახვალთ... და
არც ახლო მჭირდებით. გარშემო კრიფეთ
ყვავილები.

ფ ო კ ა — ეს ჩემთვის ისეთივე ჭკუაზე და-
რიგებაა, თვეზს რომ ურჩიო წყალს არ მო-
შორდეს, მაგრამ... ანკესით მიტაცებენ აქე-
დან.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — ვინ გიტაცებს?

ფ ო კ ა — მეჯოგების ალაშქრეხედევ... —
უნდა გეუძღვე ფიცზე. გული-კინძვეჭნთან
მრჩება.

ნ ა თ ე ლ ა — სამაგიეროდ ჩვენგან და-
ლოცვა მიგყვება.

ფ ო კ ა — მაშ, მოგებას ვარ?

(ნათელა და ფოკა სხვადასხვა მხარეს
მიდიან)

კ ი რ ი ო ნ ი — თქვენ მიხმეთ.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — დიად, კითხვები დამიგ-
როვდა... ეჭვი სულს მიმღვრევს.

კ ი რ ი ო ნ ი — ეჭვი? რის?

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — მინდა ერთმანეთთან მთე-
ლი ცხოვრება ვაღიაროთ. ჩრდილმა გადაგ-
კრა.

კ ი რ ი ო ნ ი — ზოგ მწიკლს მეგობრის
თვალს უფრო ვუმაღავთ.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — მე ღია ვარ შენს წინაშე,
როგორც ცა.

კ ი რ ი ო ნ ი — ცა ღიაა, მაგრამ ყოველ
დაბურულზე მეტ საიდეუმოს მალავს.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — შორს გადაგაქვს სიტყვა,
მე მინდა გულახდილად ვისაუბროთ. რო-
გორც იმ დღე-ღამეს, მოიგონე, შემხედე.

კ ი რ ი ო ნ ი — გიყურებ და მიკვირს, რომ
აქ ნამდვილს გხედავ.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — რატომ?

კ ი რ ი ო ნ ი — იმდენს ვფიქრობდი შენზე,
ახლაც ოცნება მგონიხარ.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — ო, ქვეყნიდან მოლად შენს
ბულში წასულხარ. რისთვის?

კ ი რ ი ო ნ ი — ჩვენ შორის ისეთი ზღუ-
დეა, მარტო ოცნებით გწვდები.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — რა გვითმავს. ჩემი ხიცო-
ცხლის მხსნელს?

კ ი რ ი ო ნ ი — ის ბედს უმაღლე.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — არა. შენ, გადარჩენის
გარდა, ახალი ცხოვრება მომანიჭე.

კ ი რ ი ო ნ ი — ძლიერ მაოცებ სიტყვით.

ქ ე თ ე ვ ა ნ ი — სიტყვა ძლიერია მხო-
ლოდ სიმართლით. ვით ზამთრით გაშეშე-
ბულ რტოზე გაზაფხული გამოიკანს ყვა-
ვილს, ისე შემძინე შენ სითბო და ღიმილი.

კ ი რ ი ო ნ ი — არა, ეს ღიმილი და სით-
ბო შენი არსებიდანაა, ქეთევან, შენს მშვე-
ნიერ სულს სხეული სარკვედ ყავს... შენ სუ-
ლი სხეულზე ზილული გაქვს.

ქეთევანი — იმ დღე-ღამეში ჩვენ სულიერად შევერთდით... მას აქეთ გული ნახლენად მედო და მტკიოდა. რად დაიგვიანე, მალოდინე...

კირიონი — ახლაც ძლივს მოველ.

ქეთევანი — რისთვის?

კირიონი — როცა გავიგე, ამპარტავან დიდებულის ასული ხარ, მოგშორდი, და ხვედრათ დამჩნა შორით გზნება.

ქეთევანი — ო, არ მინდა დასავლეთელ მგოსანს ემსგავსო.

კირიონი — რომელს?

ქეთევანი — ვინც აღტაცებას თხზავდა უცნობ ასულზე და შემდეგ მის სიკვდილზე გოდებდა.

კირიონი — ო, მისი ცრემლი საუკუნეში არ ცვიდება.

ქეთევანი — მე მგონია, ის ანთხევედა ცრემლს თავის ჩრდილიდან და არა ზორციდან.

კირიონი — ის სააქაოს გარდაუვალმა ბედმა აქცია ჩრდილად. მეც მისთვის მოვმლ ჩვენი დღე და ღამე მოვიგონო ციურ ქორწინებად და გამოგემშვიდობო.

ქეთევანი — და ამის მეტად ვერ გიხილო?

კირიონი — ჩვენ მიწაზე ვართ. აქ სამოთხე თვით ღმერთმა არ ქმნა. კაცს ყველაზე ღვთაებრივი აქვს გონება და ოცნებით ხარობს.

ქეთევანი — შენ ჩემთვის ნამდვილი სამოთხე ხარ.

კირიონი — მე ვარ მოუსაფარი, წამებული, და შენთვის სამოთხე ვარ?!

ქეთევანი — მე არ ვიცი, როგორაა ცაში, ხოლო მიწაზე სამოთხე და წამება ისეა განუყოფელი, როგორც ზღვა და მარილი, როგორც უფალი ჯვართან.

კირიონი — შენ აზრითაც იმავ შუქს მფენ, რასაც ღიმილით — გულით, ვით ცის არსება.

ქეთევანი — ჩემი წიგნია ცხოვრებაც, მრავალ გულში ჩამიხედავს და გულდამწვარი მკითხველი ვარ, მხოლოდ შენთან ვპოვე სიკეთე.

კირიონი — ეს ქება მომაგონებს ჩემს უძღურებას.

ქეთევანი — მე ვიგონებ, რაც ვნახე. —

ფრიალო კლდეზე ფეხის მოსაკიდებელი სუსტად ჩანდა და ბედს ენდო. მორი-მორი შეველასაც გიშლიდა.

კირიონი — ლტოლვილი, — მზრუნველის დაკარგვას ნანობდნენ.

ქეთევანი — ფრიალოდან ჩამოყვანილსა მეტი საშიშროება გადალახე: შემდეგ მდევნელთაგან მფარველად გამომყვე. დუმილში ჩვენ გულთა შორის გაიბა ძაფი და მოიძებნა სიტყვა. ვიგრძენით ტოლობა და შენ მოყვევი გასართობად ნათელი ამბები დასავლეთზე და იხანე, რა ყრუ კვლად აღიმართა ჩვენ და მათ შორის ოსმალეთის ბარბაროსობა კაცობრიობის გაზაფხულზე.

კირიონი — მე, ვით სათუთ სტუმარს, მარტო სილამაზეს გიმხელდი, რათა მეცქირა შენი სანდომიან ღიმილისთვის.

ქეთევანი — მე ვერ მოვიმხრე გზა კარვისკენ, ისე გაგზრუვდი, მაგრამ ვიგრძენი, თითქო მივდივარ სამოთხისკენ.

კირიონი — ჩემს თვალში შენგან მთელ ბუნებას სილამაზე ემატებოდა და განვცვიფრდი, როცა უეცრად ცამ იქუსა და მოიკუპრა. თავშეუხაფარად მიგაშურე ჩემი მღვიმესკენ.

ქეთევანი — ო, არც ერთი დარი არ მაგონდება ისეთ ნეტარებით.

კირიონი — მე ქვების წინ სეტყვას და თქუმს, როგორც ციდან გადმოფრქვეულ მადლს, შევუშვირე თავი და მას აქეთ ვნანობ, რატომ იმ მსხვილ სოშაკალებში არ გამოერია მეხი და არ დამასრულებინა ცხოვრება სრულ ნეტარებაში.

ქეთევანი — მღვიმეში შეველ სასოებით.

კირიონი — მე ვიდექ გარეთ და ვზეიმობდი, რომ ჩემი მღვიმე იქცა ანგელოზის სადგურად.

ქეთევანი — იქ ღამე შემქნა სამოთხის დღეთ. ძილშიც, ღვიძილშიც, შენ გარედან მიმღერდი.

კირიონი — რისთვის გათენდა!

ქეთევანი — გათენებულზე გამოველ როგორც ტაძრიდან და მთელი დილა კარავის დანახვამდე ჩვენი როინი კლდეებზე, და ტყე და მინდორში სიტყვით გამოუთქმელი სულიერი ქორწილი იყო.

კირიონი — რასაც სიტყვით გამოვე-

თქვამთ, ეს არის მხოლოდ ჩრდილი ჩვენი ნამდვილი გრძნობის.

ქეთევანი — იმ რთონში ფარეში მომეგება და შენ... გაჭრი...

კირიონი — გავერიდე მძებნელთა გამოკითხვას, მაგრამ დაშორება ვერ ავიტანე და საღამოს მომპარუნა ბედმა განსაცდელის დასასრულებლად.

ქეთევანი — და იხილე გარდაუვალი? კირიონი — ნივთიერი მაღალი ზღუდე.

ქეთევანი — ჭეშმარიტი გრძნობა აღწევს მათე ცამდე, სადაც ღვთაებრივ მგონის და ბეატრიჩეს თვალნი სამარადისოდ შეემსჭვალენ ერთმანეთს. სიყვარულისთვის რაა გარდაუვალი, ის ღვთის ნაწილია.

კირიონი — აი, ღრუბელი მოდის. ქეთევანი — თეთრი ღრუბელი — დარისაა.

კირიონი — ჩვენამდე მოაღწია. ქეთევანი — კარგია, თვალს ვერავენ მოგვატანს.

კირიონი — ჰო, თითქო ცაში ვართ ერთად...

ქეთევანი — ასეთ თეთრ ღრუბელზე გალობენ მონაზვნები. სულ მცირე ღრუბელო, ღვთისმშობელო! ჩვენ ღვთისმშობლის კალთაში ვართ, მხოლოდ ახლა მომპყარ ყური, — შენ გახსოვს, ჩვენს ხელზე რომ უცნობი ქალი გარდაიცვალა.

კირიონი — ნუ... ნუ იგონებ. ქეთევანი — მას განძი დარჩა.

კირიონი — არ დამითვლია. ქეთევანი — მე მხოლოდ გუშინ აღმოვაჩინე იმ ძვირფას ნივთებში ოქროს ლიტრა პირდაჭედლილი. აი, შეხე, ჰა!

კირიონი — თვალით მჭვალავ. ქეთევანი — ის შენი დედა იყო.

კირიონი — არა, ეს არ იცი! ქეთევანი — ის მარინეა და შენ კირიონი ხარ.

კირიონი — ოო! ქეთევანი — ნუ წუხხარ, ჩემს მეტი ვერ გაიგებს.

კირიონი — შენ რა გაიგე? ქეთევანი — ამ ჭურჭელზე წვრილად სწვრია, რომ შიგ შენი დედის ცრემლებია,

აილე, დახედე, რა შემწველია ჩემს გულში ალი არ ეტევა.

გარკინაშვილი

კირიონი — ჯერ დედის-მოციქულად გამაცნო თავი, ბოლოს...

ქეთევანი — მამას უცვნია მიცვალეული, — მხოლოდ დღეს გამიბოძლა.

კირიონი — სასწაულებრივი შეხვედრით ანთებულ ჩვენს სიყვარულს ზღუდე აღმეპარა.

ქეთევანი — ხომ ითქვა სიყვარული ღვთის ნაწილია და — ზღუდე არა აქვს.

კირიონი — მან იცნო მკვდარი, რომელსაც მრავალ წელს ჰკლავდა.

ქეთევანი — იცნო და ნიშნებითაც დარწმუნდა.

კირიონი — ო, ის შავი დღე, დაძრულ გემს რომ მივტიროდი ზღვის პირად. ამაოდ ვეშუდარებოდი ზღვას, ზუცას, ღმერთს...

ქეთევანი — მე შენს გვერდით ვიმდულეობოდი.

კირიონი — იმავე დღეს ხანჯლით გაგმირა ჩემი მამა...

ქეთევანი — მე განცოფებით გიცავდი, — შენც არ მოგკალი, მთელ კვირას ვკვივოდი და ძილშიც ჩახვეული მქონდა ხელი შენს ტანზე. საჩქაროდ ჩამობრძანდა დიდედა, მიქეიმა, ვით შეშინებულს, და რომში გამატანა იქაურ დიდებულზე გათხოვილ დის შვილს.

კირიონი — მახსოვს.

ქეთევანი — ექვსი წლის შემდეგ დამაბრუნეს რომიდან და აქ მითხრეს, რომ ორი თვის წინ გაგამგზავრეს დასავლეთს.

კირიონი — დიად, დომინიკელებს გამატანეს.

ქეთევანი — გაიგე, რომ მამა ბატონმა მოგცა მიწა-წყალი, მოგივლინა მასწავლებელი, მაგრამ მოულოდნელად გაიჭურ მაწანწალად.

კირიონი — დიად, გიორგისგან ბოძებულ დიდ აზნაურობას ვამჯობინე ქუჩის მაწანწალობა, და ამბროსიმ, ალსარების მოსმენის შემდეგ, გადამცა რომში მიმავალ ბერებს.

ქეთევანი — იქ რა გადაგზნა?

კირიონი — იქ უფრო აღვიგუნე შურის საძიებლად, ბერ-მონაზვნებს გავუქვე და მოხეტიალე მომღერალთა გუნდს გავეყვე. მალე

მათაც დავშორდი და დიდებულთა ოჯახებში ბერძნული ენის მასწავლებლად ვიმსახურე. შემდეგ ავეყვე ძველ ელინთა სიბრძნის მოყვარულ ასალგაზრდებს... ბოლოს, მეომრად შეველ ერთ მთავრის რაზმში. ბრძოლებში ვისახელე თავი, მაგრამ მთავარი დაგვეღუპა. ასე გავიდა წლები. მომენატრა სამშობლო და გამოვეშურე. აქ მამული მტრისგან შორეული დამხვედა და უდაბურ მთებს შემოვეფარე. მე თან ჩამომყვა ერთი მოხეტიალე ფილოსოფოსი, რომელიც ინკვიზიციას ემალეობდა. ის მთაში მეხმა მოკლა.. ამ ჯამს ვდგევარ შენს წინაშე, ხელთ მიპყრია ჭურჭელი დედის ცრემლით, არაფინ მყავს შენს გარდა და არაფერი მაქვს ამის მეტი... მაგრამ შენს წინაშე უფსკრული მიძევს და ეს პაწაწინა ჭურჭელი აუტანელად მემძიმება.

ქეთევანი — რა გიჩანს უფსკრულად?

კირიონი — მე ვეცადე დაგშორებოდი უცნობად, მაგრამ აწ იცი, რომ შენი მშობლის სამუდამო სისხლის მაძიებელი ვარ და ამით შორეული სიყვარულიც შებღალულია. ქეთევანი — თუ იმ შორეულ ჯამს გულზე მეკერებოდი, როგორც მხსნელს, ნუთუ დღეს გვთიშავს ის ამბავი... თუ სულ არ გახსოვარ.

კირიონი — შენ ბავშვობიდან მინათებ ცხოვრების გზას. ის კაცთმოყვარება, რითაც კლდიდან ჩამოგიყვანე, შენგანვე მქონდა ჩანურგილი და როცა გადარჩენილს დაგხედე, გამიელვა ბავშვის სახემ, მაგრამ ფიქრად არ მომხვლია, თუ შენ იყავი... მხოლოდ საღამოს შეეძრწუნდი კარავთან...

ქეთევანი — მე კი უფრო გავიხარე, რა გიცანი.

კირიონი — შენ იზიარებ ჩემს შურისძიების გრძნობას?!

ქეთევანი — ო, არა!

კირიონი — შენ ცნობ მის ბოროტებას, მაგრამ ვერ გრძნობ.

ქეთევანი — ვხედავ დიდ მადლსაც.

კირიონი — მაშ, ჩვენ რაირიგად დაგვატემა იმოდენა სიავე.

ქეთევანი — ვნებამ შეიპყრო. მარინე წინააღმდეგად გონების დაბნელებას ეს მოჰყვა.

კირიონი — მით უარესი.

ქეთევანი — ვინ ახსნის ცდუნების საიდუმლოს... სჯულშია, რომ ყველა მნიჭედილი ამქვეყნად ცოდვის ნაყოფია.

კირიონი — მის ბოროტებას გარე ნუ ეძებ, ის სულში აქვს.

ქეთევანი — ჩვენი სული ღმერთმა თისაში ჩაბერა.

კირიონი — ასე სწერია.

ქეთევანი — ჩვენ ვებრძვით ამ თისას და ეს ბრძოლაა ჩვენი სული.

კირიონი — შენ იბრძვი ქვეყნად სიკეთისათვის და როცა შენ მიწაზე გხედავ, ის მიწა ჩემთვის ცაა, ბოროტი კი ცაშიც ბნელია.

(შემოდის ნათელა)

ნათელა — ვილაც კაცი შემოვიდა ამ ბურუსში და ლანდივით გაქრა.

ქეთევანი — არ ჩაგვიხაფრდეს, გვიდარაჯე.

ნათელა — სხვა რა საქმე მაქვს, ფსიზლად ვიქნები.

(ნათელა მიდის)

ქეთევანი — ისევ ჭურჭელს დაჰყურებ, რა სწერია წერილად.

კირიონი — ეს დედის ცრემლებია, ლოცვად ატარე, მეორედ მოხვლამდე.

ქეთევანი — რა ძრწოლაა.

კირიონი — მოკითხვაც გაუწიბილე.

ქეთევანი — იქ ვაჭი შეძენია და დაუფიცნია, რომ არ დახედავს, სანამ შენ არ შეგვერება, იცი?

კირიონი — ეს ჭარაგმით ჩამაწვეთა იმ ღამეს.

ქეთევანი — მაშ, მეტს გაგიძხელ, — მოძღვარი ამბროსი ქუთაისში შეუპყრიათ საწამებლად და სულთანის და მარინეს ძეს, სერვეტს გაუთავისუფლებია და გამოუშვია შენს და მარინეს მოსაძებნად.

კირიონი — რად გვეძებს?

ქეთევანი — ტახტის მემკვიდრეა და დაბრკოლებად უჩანს, რომ ძმა და დედა მტრულ სამეფოში ყავს.

კირიონი — მაშ, არ კმარა, რაც გადაგვხდა.

ქეთევანი — ამბროსის სიტყვით, ის მამის ნებით დიდ ფაშაზეც მბრძანებელია, მაგრამ სურს ჩვენი ალგვა.

(პირახვეული თომა გამოჩნდება კლდის თავზე და ჩაიმალება)

კირიონი — კაცთა დიდი ნაწილი აღზრდილია ბოროტი, ან კეთილი.

ქეთევანი — მე მგონია, დასავლეთის შუეს შენში ეს გაუხარებია, რაც სამშობლოს ჩაუნერგია.

კირიონი — შენ სუფევ ჩემს სულში მხატვრად და შენ სახედ მიხატავ სიმშვენიერეს და ჭემმარიტებას, — ვუმადლი ღმერთს, რომელმან დაუსრულებელ დროჟამიდან გამოჰყო წამი შენი სიცოცხლის საუკუნედ.

(შემოდის ნათელა)

ნათელა — მარტო ამ კლდეზეა ღრუბელი.

ქეთევანი — ეს უფლის კალთაა.

ნათელა — გარს მოკამკამებულია და ვხედავ ამბროსი აქეთ მოდის, ის კაცი კი, წელან რომ დავინახე, ალბათ, აქედან არ გასულა.

ქეთევანი — ოხ!

კირიონი — რად შემოვთიდი?

ნათელა — მე დავებნი, მზის დარო. (ნათელა მიდის კლდეზე, კლდის იქედან თავს ამოწვევს თომა, სახე შებურთილი აქვს ჩაბალახით)

ქეთევანი — ვინ არის?

კირიონი — მობრძანდი, გაგვეცანი.

თომა — არ მესმის ყურში.

ნათელა — თავხედაია!

ქეთევანი — ნამდვილად.

კირიონი — თუ არ ჩამოხვალ, ჩამოგათორევ.

თომა — მე შენზე ძვირფასი იარაღი მაქვს.

კირიონი — მერე.

თომა — თავს მოგკვეთავ და უკუღმა დაგადგამ.

(თომა მიდის, კირიონი გააფთრებული გადახტება. დუმილია. შემოათრევს განიარაღებულ თომას)

თომა — მიკვირს, ასე მხოლოდ სიზმარში დაემარცხებულვარ, ცხადში კი არასოდეს.

(შემოდის აღელვებული ამბროსი)

კირიონი — (დაუბრუნებს იარაღს) იმედია, აქ არ იხმარ საჭურველს.

ქეთევანი — დაგვანახე სახე.

ნათელა — ვინზე უნინდისო ხარ.

კირიონი — ნუ გაჟიუტდები.

თომა — აბა, რა გაუწყობა. (თომა საბურავს ჩამოიხსნის, ყველა სახტად დარჩება)

ნათელა — უი, ბატონო თომა!

ქეთევანი — (თავს დახრის) მიკვირს.

თომა — მე ქვეყნად პატრონის თვალი და ყური ვარ და მევალება ყველგან შევიჭვრიტო.

ნათელა — უი, რა სიტყვები შეგვადრე! (ნათელა დარცხვენით მიდის)

თომა — მე ამხადე საბურავი, მაგრამ ვერ გიცან... გატყობ კი, რომის მხარეში ხარ აღზრდილი.

ქეთევანი — რით ატყობ?

თომა — თქვენი სამიჯნურო სიტყვა-პასუხით.

ქეთევანი — ეს ცილი არ გეკადრებათ.

თომა — ალბათ, ამბროსის სამწყსოშია, ვით პაპის ერთგული.

ამბროსი — თვალთ არ მინახავს.

ქეთევანი — დიალ, სწორია.

თომა — მე კი დავიფიცებ, რომ ამბროსი იცოდა თქვენი პაემანი — მაშ, რამ მოიყვანა ამ უდაბურ კლდეზე, რას ეძებს.

ამბროსი — ხალხს განეერიდე: ზოგს უხარია, რომ ღმერთმა მიხსნა, სხვანი საეჭვოდ რაცხენ ჩემს გადარჩენას, და მყუდრო ადგილს მოვაშურე.

(მოისმის ფიცის დამდებთა ხმაური. შემოდის ნათელა).

ნათელა — მეფე ფიცსა დებს უფლის კვართთან, — აღმაფრენაა. ერთი დროშის რაზმი კი აქეთ მოემართება.

ქეთევანი — ვისთან?

ნათელა — ამბროსის სახელს იძახიან.

თომა — (ნათელას) შენ ამ ჭაბუკის ვინაობა მიიხარ, სანამ დაგაფიცებდე.

ნათელა — ბევრმა იცის, რომ წმინდანის მღვიმეში ცხოვრობს და ლტოლვილთა შემწეა, ვინაობა არ გამიგია.

ამბროსი — წმინდანის მღვიმეში?

თომა — ეს კმარა ნიშნად.

(თომა, ნათელა და კირიონი მიდიან)

ამბროსი — რად იმუქრება ეს ევრიბი?

ქეთევანი — მას მიჯნურობად მოეჩვენა,

რასაც ჩვენ სახელს ვერ ვარქმევთ.

ამბროსი — სახელს თუ ვერ არქმევ, რაღაც ჭირია.

ქეთევანი — მე მადლს ვუწოდებ მოძღვარო.

ამბროსი — არა, აქ მოსვლამდეც გავიგონე მღვიმეში მცხოვრებ ჭაბუკის ქება.

ქეთევანი — აი, მოადგნენ კლდეს.

ამბროსი — მესმის.

ქეთევანი — მას იხმობენ როგორც გმირს, რაინდს, ეს ლტოლვილების ხმაა, მათი რაზმი შემდგარა.

ამბროსი — მეტად დელავ, ქეთევან, ვგებ, იგი ძეა პაპთან გაგზავნილ რომელიმე ჩვენი დესპანის, და რომიდან იცნობ.

ქეთევანი — შენ ერთს გაგიმხელ.

ამბროსი — პო, ვით მოძღვარს.

ქეთევანი — ის არის მარინეს ვაჟი, კირიონი.

ამბროსი — ო, მადლი ღმერთს!

ქეთევანი — ოთხი თვის წინათ ჩამოსულა.

(შემოდინ რაზმი და ბარნაბა).

ამბროსი — თქვენ ვინა ხართ?

ბარნაბა — შენი სიწმინდის მცნობელი-ნი.

ამბროსი — მე ვარ ერთი ცოდვილი კაცი.

ბარნაბა — ღვთისმშობლის სატიო მოვსულვართ.

ხმები — გლახაკები ვართ, მაგრამ დიდ საქმეს შევეძლებთ სასწაულმოქმედ სატიო! შენი წინამძღოლობით.

დაგვლოცეთ, ჯვარით გაგვიძეხით! (შემოდინ კირიონი და ფოკა მწყემსების და ლტოლვილთა რაზმით)

ფოკა — ლტოლვილნი გვევდრებიან, კირიონ, უხელმძღვანელო მათ რაზმს. მეც მსურს ჩემი მწყემსებით და სიხუნებით შენს რაზმში შემიერთო.

ნათელა — ნიავს ღრუბელი მიაქვს კლდიდან!

ბარნაბა — ყველა დაგვლოცოს წმინდა მამამ.

ფოკა — გაგვიძღვეს კირიონი ფიცმიღებულებს, გაგვამხნევოს ჯვარით მამა ამბროსიმ.

(სრულიად გადადის კლდიდან ღრუბელი. დილის მზის სხივი ვფინება ყველას. ქეთევანი და ნათელა მადლა კლდიდან იყურებიან)

ნათელა — აი, მოჩანს მთელი მინდორი საესეა ჯარებით. მთავარსარდლის ბრძანებით, როგორც ტყე ქარიშხლით, შეირხნენ რაზმები შუბებით, დროშებით და მიეშურებიან სამშობლოს დასახსნელად.

ფ ა რ დ ა

□ დანასრული იმეება □

თ ე თ რ ი რ ვ ე უ ლ ი

ზ ა შ ხ უ ლ ი

ორბის თვლივით ღუის შუადღე,
მზე თაფლისფერი რკალებით იწვიის!..
დაფორაჯებულ ყვითელ სხეულს
აზმორებს გვალვა
და დამშრალ ხევეებს
ჩუმად ავსებს ხმელი ფოთოლი...

უხმოდ განრთხმულან მზის წინაშე
ვრცელი ტყეები,
ჩურჩულებს ლოცვას
გარინდული შემოგარენი...

საკნარისია

ყური ვუგდო მე ამ სიჩუმეს —
— ამოვარდება ტაფობიდან, როგორც
ვულკანი,

მძლავრი მუსიკა

ორღანებში დაგუბებული,
და ზეცისაკენ მიყავს სული
ატატებული...

ერთადერთ სურვილს,
გახელებულს ურა კვიცივით,
მე მოვუგრიხე
დაძარღვეული კისერი ჩემსკენ,
რომ ამ დაგვალულ,
დამსკდარ მიწას უყუროს თვალში
და დაივიწყოს
შემოხლილი მკერდზე ქარები,
და იდგეს ასე ქანდაკივით,
სანამ არ მოვა
უკანასკნელი გაქანების ჯერი და რიგი.

მე ვგრძნობ,
თანდათან როგორ ვკარგავ

იმის უფლებას,
მიყვარდეს მთვარე,
იასამნის მძინარე ტოტი,
რადგან ქირქილებს
დაყურსული ბნელში საათი,
რადგან გათავდა სამუდამოდ
ჩემი ბავშვობა...

შორიდან ისმის
ტრანზისტორის წითელი ბგერა,
და ვხედავ მკვეთრად
ჩემი დროის დაძაბულ ნერვებს,
როცა საგანი ითხოვს უფრო ზუსტ
განმარტებას.

და სხვათა შორის არ ითქმება
არც ერთი სიტყვა.

...დაჯდება ტოტზე
ღამე, როგორც მწვანე ფრინველი,
და ვარსკვლავები გადმომდებენ
კოსმიურ სვედას,
ვდგავარ და ვუმზერ,
განუწყვეტილ ვუმზერ და ვუმზერ
მცურავ სამყაროს,
ამოუხსნელს და უსასრულოს.

...და ტანი ითხოვს მყუდროებას,
როგორც სამოსელს.

ეს არც შიშია მოლოდინის
და არც გაქცევა.

მაგრამ თეთრ კედლებს
კვლავ აჩნიათ სისხლის ლაქები —
— ჯერ კვლავ თბილია საფლავები
წინა თაობის!..

შ ე მ ო ლ გ ო მ ა

მოწითალო და ყვითელ ფერში
გახსნილა არე,
მაღალ ზვინებზე
ჩამავალი სხივი იმსხვერვა —
— წკრიალებს ჩალა,
როგორც ოქროს თხელი ფირფიტა,
და მიაქვს ნიაფს ზვინებიდან
ყვითელი ჩქამი...

გაკრეფილ ვენახს შერჩენია
შავი მარცვალი,
როგორც ზაფხულის წვიმის წვეთი
შოგრძო და მიძიმე...
და კიმპალ-კიმპალ მიაქვთ ჩიტებს
სექტემბრის სიტკბო...

კანკალებს ქვებზე
დაწმენდილი ლურჯად მდინარე
და ირწვეიან თეთრი ბონდები...
ლულუნებს ღართან, როგორც ქედანი,
გადახურული ნაცრისფერი ყავრით
წისქვილი.

რალაც იღვიძებს,
ძველისძველი და შუენობი,
როგორც მბეუტავი შუაცეცხლის
მთელმარე სითბო,
როგორც ცისკრისას
შორეული ყივილი მამლის...

დადგება დრო და
დაჭირდება ყველაფერს ახსნა,
მილიონ წლების სიჩუმეს და
იდუმალეობას.

და კაცის ტვინი,
საოცარი გაფაციცებით,
ეძებს და ეძებს
თვითეული წერილმანის მიზეზს...

მიერგება შებინდება ცეცხლისფერ
ხარებს,

მიდის ნახირი
გზაზე, როგორც წითელი გამა,
მიყვება ნახირს პატარა ბიჭი
და მარადიულ მიწას გრძობენ
ფეხისგულები...

...გამობობდებო
სიბნელიდან მორიელივით
მდუმარე იჭვი —
მოშრიალე გრძელი ფეხებით,
მოიკალათებს ჩემს წინ ინახით
და ასე მიმზერს,
გაყინული თვალებით მიმზერს...
— წამოიზრდება ჰორიზონტზე
ვეება სოფო
და აჩონჩხილი კოშმარები
ცმევავენ როკვით...

რამდენი სიტყვა
დამარხულა ამოუთქმელი,
რამდენი წარღვნა განუცდია
ამ არემარეს,
მაგრამ ხომ მიდის
უდარდელი პატარა ბიჭი,
როგორც სიკეთის დასტური და
სიცოცხლის თესლი,
რომელმაც იცის,
ქვეშეცნულ გუმანით იცის,
რომ მას ეკუთვნის ყველაფერი
ამ ქვეყანაზე!...

შემოაკვივლებს ელმაგალი შორეულ
სოფლებს
და მერე მიაქვს ხეობიდან
სალამოს სუედა,
და დამტკბარია ღვინობისთვით გრილი
პაერი.

ტკაცუნობს ფიჩხი,
ნელა ადის ცისფერი კვამლი,
ანათებს ცეცხლი
და იბუდებს ხეზე ფრინველი...

ზ ა მ თ ა რ ი

თბილისის ბაღებს
 დეკემბერმა უცვალა ნირი.
 ცვივა ფოთოლი
 და სინესტე ცრის აღშაცერად...
 ტანშეფუთვნილი მოხუცები სხედან
 სკამებზე,

სხედან მთელი დღე,
 უსიცოცხლოდ და უმოძრაოდ,
 თითქოს ელიან
 ფესაკრეფით მომავალ სიკვდილს...

რამდენი რამე ჩაძირულა
 მბეუტავ სსოვნაში...
 და დამშრალ მწერას
 შუა გზაზე უწყდება ფიქრი...
 მზე ცალი თვალით იხედება
 ნაცრისფერ ციდან,
 და სუსტი ქარი
 ერთ ადგილზე აგროვებს სსივებს...

ადამიანი უბრუნდება მიწას თესლივით,
 ადამიანი უბრუნდება მარადისობას...

ინთება ფიქრი ვარსკვლავივით
 გალაქტიკაში,
 და უერთდება
 მილიონ და მილიარდ ვარსკვლავს...

...ედება ორთქლი
 კაფეების განიერ შუშებს
 და ბელურებით აბორხილი
 დგანან ჭადრები.
 წითელი ბაგიტ,
 ყაყაოსფრად აბურცვილ ბაგიტ,
 მიყვება ქუჩას
 თბილისელი თეთრი მადონა.

ირწევა სული
 კრამიტთან სახურავებზე,
 როგორც მსუბუქი ფერადი ბუმტი...
 და ისარკება მის მრგვალ სხეულზე
 საკვამურები,
 ანტენები და მავთულები...

ბ ა ზ ა უ ხ უ რ ი

წყლის გუბებში დგანან ხეები
 და ისრუტავენ ფესვებით მიწას,
 და შხივის მიწა,
 გაზაფხულის წვიმით დამბალი
 და ებერებათ მიწის წვენით
 კვირტები ტოტებს...

სული გაექცა ნაზამთრალ სხეულს
 და დაეწაფა
 ლურჯი იით დაფერილ რუებს,
 შეკედლებია ყვითელ ქვითკირს
 ველური ვარდი —
 — მოაჭეს ვერისწყალს ანარეკლი
 ბეთანიისა...

ხარირემივით მოაბღავლა აპრილმა
 თბილისს!...

გადახასხასდა მწვანე ფერში
 ქალაქის ხედი,
 გამოიხედეს კრამიტებმა ძველი
 სინათლით,

აქა-იქ გაჩნდა
 ხეხილების მცურავი კვამლი...

ედგავარ მზის გულზე
 და ვისუნთქავ ხარბად სამყაროს,
 და სანამ ვცოცხლობ
 მე განვიცდი ყოველგვარ წვრილმანს,
 ჩემში გროვდება ყოველივე,
 რაც იყო ადრე,
 და რაც ახლაა
 ერთიანად შემოდის ჩემში.

დრო კი ერთ წამში
 უკან ტოვებს საუკუნეებს
 და ახალ-ახალ საფეხურზე მალღდება
 კაცი,

რომ გააგონოს სხვა პლანეტებს
 თავის სიმღერა —
 უხსოვარ დროში შენახული და
 გადამდნარი!...

რეაქტიული თვითმფრინავი გადადის
ცაზე

და მაღალ სახლებს
უზრიალებთ ფართო მინები...
შორს კი, ველეებზე,
ტრიალებენ ლოკატორები
და ინთებიან ნათურები
წითლად და მწვანედ.

როგორც ლინზაში,
ისე ტყდება ჩემში ეს განცდა,
და გადის მკერდში გაზაფხული
წითელ სხივებად...
და უნდა სიტყვა ერთადერთი
დამუნტულ ნურგებს,
რომ სამუდამოდ დაიკალოს
ეჭვისგან სული,
რომ ჩემს გაჩენას,
არსებობას და აზროვნებას,
ქჭონდეს თავისი გამართლება,
თავის მიზანი!...

და როგორც ბაზი
თეთრ ტაძრებში შეღამებისას,
ისე მაღლდება სიყვარული
მწვანე ტკივილით...
და მიაქვს ცისკენ
თავდახრილი ქალის პროფილი,
რომელსაც ხელში
უჭირავს ბავშვი...

...მარადიული მხოლოდ დროა,
დროა და სიერცე,
მაგრამ მე ისევ ვიშვორებ
უკვდავ სახელებს,
— როგორც სიმღერას,
უთქმელ ლოცვას,
მაღალ სიკეთეს,
რომ მოდიოდეს კაცის მოდგმა,
როგორც მდინარე
და პირველყოფილ სიყვარულით
უყვარდეს მიწა!...

ოსოქარეა გრიგოლ ოგაქლიანისა

მხატვართ-ისტორიული ნარკვევი

მიწა მშვიდობას ითხოვს
დაღისტნური ანდჳა

ისი ბრძოლა და ზრუნვა

„წაიღა ბიუეში წელიწადი ჯანაბას; ჰი, წა-
ვიღეს და აღარ მოვიღეს წყული და შერყენებული —
ახალი წელიწადი მომილოცავს თქვენთვის. მივე-
დნეთ სახოებითა ღმერთისა; ევბ მოწყალებითა ახლა
მაინც მოვებედოს — მწვილობით, ჩემი საყვარელ-
ო“.

ახე თავდება გრიგოლ ორბელიანის 1855 წლის
პირველი წერილი, ბარბარე და ალექსანდრე სავიან-
შვილებისადმი.

მაგრამ იმედი იმედად რჩება, რა უნდა მისცეს
50 წელს გადაცილებულ კაცს ბედმა, რომელმაც
არაფერი ვაიმეტა ამ ასაკამდე? ისევ ზრუნვა, ისევ
ბრძოლა, მგვობარ-ნათესავთ მოვლებული, მარტობუ-
ლა კაცის ოჭერა, მეტა არაფერი.

მაგრამ დარდი როდის უშლის გრიგოლს სუშრო-
ბაში ისევ ისე ხალისიანად ითხოვს მოცილობონ
აქობ ორბელიანის ქალები — „კრასაეცა ბაბაღე,
წელნაზი თამარი, ევერუმელა კატო, მინაზებული
სოფიო“, ძალუა ელისაზბედ ორბელიანი და „მისი
საკუთარი ყაფლანი“, „ქვენი ჟიდა-ყამყამი“ ყაფლა-
ნი, რომლის შეილსაც ურჩევს, თათრული და სპარ-
სული ენები ისწავლოს, თორემ „ინგლისური ენითა
გე პურს ვერ იშვივს“.

ბოუტს ცხოვრების გამოცდილება აღაპარაკებს.
უკვე იმდენი რამე ნახა, „ახლა აღარა გამიკვირდება
რა და არაფრისაც შემემინდებო“, აცხადებს.

ისევ ისე სუშრობს, წერს, ოხრავს, და არასოდეს
არ იფიქვებს „დიდ ბიძია ალექსანდრეს“, „გიე ნი-
კოს“, აკერით შესიშვილს, ყაფლან ორბელიანს,
მანანას ვაგებს, ზოგჯერ მელიტონისა და უფემიას
ასულს კატოს... ყველას თავისი ცხოვრება აქვს. ლე-
ვან მელიქიშვილმა, როგორც იქნა, შეიერთა ალექ-
სანდრა, ორბელიანის ასული. მანანას ვაგი იუანე
მაღე დაქორწინდება...

შოლოდ გრიგოლი რჩება კენტად, შოლოდ მის-
თვის არ გამორინდა ქალი, და ამ მხრივაც ანტიპო-
და თავისი მოწინააღმდეგის — შამილისა.

გრიგოლის სახელი უკვე მთელს იმპერიაში ყვე-
ლასათვის ცნობილი ხდება.

ალექსი პეტრეს ძე ერმოლოვი 1855 წლის 6 ოქ-
ტომბერს ვასილ ბეგუთოვს სწერს გრიგოლ ორბელი-

ანზე და, სხვათა შორის, იკონებს: „ყოველთვის მიე-
ვარდა ეს ბელადი, პოლიკადან ვიცნობდი, გრიშას ვე-
ძახდით. ახლა გაჭირდა მასთან კავშირის დაჭერა
და ამიტომ თქვენ გწერთ“.¹

1855 და 1856 წლებში გრიგოლი კვლავ შეუ-
პოვრად ებრძვის შამილის ურდოებს. მის სახელთა-
ნაა დაკავშირებული მცირე თუ დიდი ბრძოლები,
რომლებიც გაიმართა გერგევილთან, წუდახარში,
ქუთოისისა და სალათაევის მთებში, დაღისის ვიწრო
ხეში, ზუღომ-ბოშთან, ყაზი-ყუმუხს, ზოჯალ-შაქის
ციხესთან ვიშირი, ტაბასარანში, ჩირ-იურთან... მა-
შაყი წინამძღოლი სუშრობის გუნებაზეა, როცა
„ინერჯი-ეცყე-იწვის“ მიზი პაპის მოსახლე შტრე-
ბის ჭედმოუხრელი მხარე.

1855 წლის მაისში შამილი ტაბასარანში თავისი
შარიათის მჭადეებლებს აჯვანებს და ხალხს აპ-
ხედრებს. წაფხულთან ერთად ახლოვდებოდა საომა-
ნი მოქმედების საფრთხეც. ორბელიანი პირველი
ხედება, რომ მზადდება აჯანყება, და პირველი ლ-
ბულობს გადაწყვეტს ზომებს. ზუთ ბატალიონს, ზე-
თი ათას მილიციას და 6 ქვეშებს ანდობს გენერალ
მინკევიცს და ავალებს წესრიგი დაამყარე ტაბასარან-
ში ან სიტყვით, ან იარაღით, ჯობს სიტყვით.

სწრაფმა მოქმედებამ და დიდძალმა ჯარმა მოსახ-
ლეობა დაამინა, შამილმა დასმარება ვერ მოასწრო
და გუბერნატორს მორჩილება გამოუცხადეს მუამბო-
ხეებმა. „ტაბასარანის და კაიხატაგის კრიზისი“ თავ-
შივე ჩაჭრბილ იქნა ისე, რომ ერთი ტყუიაც არ გა-
სუქნათ.

ახე ჩამალა გრიგოლმა შამილის კიდევ ერთი გან-
ზარაება.²

ესეც მოწმობს გრიგოლის უპარატესობას, მგა-
ლითად, რეადის ტიპის საშვედრო მოღვაწეებთან შე-
დარებით.

რეადი არ იყო ცნობილი კაცი. სწორედ მის უხერ-
ხემლობასა და ზომიერ კეკას გულისხმობდა, აღმათ,
მეფე, როცა ცხრა წლის სამხატურის შემდეგ ავად-
მყოფი ეპრონციეო ტოვებდა თბილისს, იმ ვარაუ-
დით, რომ რეადს „არ ვაზროვნა და არ შეეცვალა

¹ Русская старина, СПб., 1872, 453.

² Акты, XI, 340 (მურაკიოვის წერილი დოღ-
ვორუკოვისადმი).

მართვის აბლანდელი ხაზი“. პოლიციეი თვედორე ფე-სადე თავის ჩანაწერებში არასახარბიელო შეფასებას აძლევს რეაბს, ხოლო გრიგოლ ორბელიანს „სუბილემობილეს გენერალ-ლეიტენანტს“ ემხრობს რომელიც მთელი კასპიისპირეთი ემორჩილება.

თენისის დასაწყისში შამილს ისევ მოსწერდა ომი, დიდძალი ჯარი შეყარა, მაგრამ არაფერ იცის, საით აპირებს წასვლას, და გრიგოლი სვიმონ შალიკაშვილს სწერს: „ამ დღეებში აპირებს საითმე წასვლასა ჯარითა, ესე იგი ან ვლადიკავკასიასკენ, ან ჩემკენ, ან თქვენკენ“, მაგრამ ეს აღბათ თვით შამილმა არ იცის.

ასე რომ, პოეტის თვალით დაღისტანს გასცქერას, ყური კი თურქეთის ფრონტისკენ აქებს: მოუთმუნლად მოვიდის ყარსის ადგილს.

1855 წლის ივლისში, მკათათვის ოცდახუთს, გრიგოლი ქუთაისის მთაზე კანკალებს სიცოცხისაგან, შამილ, როცა თბილისში ამ დროს კაცმა არ იცის, რომელ აუზში გადაფარდეს. საბნები ვერ ათობს. თან უცნაური ცნობები მოსდის: ანდრონიკავილი ატყობინებს, შამილს 14 000 ცხენოსანი ჰყავს, აქედან 8000 შუბრისანი. შამილის შუბრანი ვინ გაიგონა? უფრო სარწმუნო ისაა, რომ შალის მინდორზე გენერალ იპოლიტ ერცყესკის იმამი დაუმარტობია. ლეკებს ხშირად ამარცხებენ, მაგრამ იმაშ მითის გულში ფეხებში ღრმად აქვს გადაგული.

შამილი კი ავარიამი მოვიდა, ნაიბები შეყარა, იოათიბიეს, მაგრამ ჯერ შედეგი არ ჩანს.

გრიგოლი უკლდა შამილს და მის ნაცვლად მოვიდა ყინვა და თოვლი. ქუთაიშე გაჩერება გაჭირდა და დეკემბრის დასაწყისს გრიგოლმა ისევ შურას მიაშურა.

ასე დადის გრიგოლი შთიდან შთამდე, აულიდან აულიში, ძალიან უნდა „იმამ-შამილს მიმტრევა“. და ქაღვე მიახსურებს კასში ან სადმე სხვაგან. ასე ფაქტობს, და სხვა დემოტოს ხელთ არის, როგორც უქაღვებს ყორანი მამსადიანებს.

მოკლეა და უზაფო ბუნების მიმენტალური სურათები, რომელთაც გრიგოლი გვაძლევს მოუხვედრობის ფაზა:

„უდაცვარ მაღალს ქუთაისის მთაზედ, სადაცა ნილი, სიცივე, წვიმა მოუწყვეტელია, ხანდახან მზე დაევენასებება, მხოლოდ იმისათვის, რომ ვიცი-დეოდ და გვახლოდეს, რომ სადმე ქვეყანაზედ ანათებს მზე“.

ყარაიმას ომი გრძელდება. გრიგოლი მებთელის შიბებში შეიტყობს ნაბიშოვის დაღუპვას. „შარალად ღირსეული კაცი დაგვარევი უმეტესათ ამ დროშიო“, — სწერს ჯორჯაძეს. ცხადია, ოვლინისშემა გა-მოჩნელი ადმირალი. სევასტოპოლის ვაიში, პავლე ნახიშვი სახიკვედილოდ რომ დატრებს 1855 წლის 28 ივნისს და ორი დღის შემდეგ გარდაიცვალა.

გაგვირთ, მაგრამ ამოწურავად გადაზოგვემს იქვე გრიგოლ ორბელიანი თავის შეხედულებას ომია და შევიდობაზე, მარადიულ ტირანიაზე:

„სწელის კარალევის მილიან პარონში, თუღა ნა-პოლიონს თავიღა ახადია, ძალთან დაგიჩვენ თუ

სევასტოპოლი ელგებს ანგლო-ფრანკუსთა, შუპატრო-ნენი სიამოვნებით ატარებენ დროსა...
ლაპარაკია უმადრუე ნაილიუნ, მესამეზე და ენ-გლისის დედოფალზე, რომლებიც ერთიანიროესთან სტუმრობით არიან ვართული იმ დროს, როცა მათი ჯარები რუსეთში წყდებიან.

ყარაიმის ომი შეეწირა ნიკოლოზ I და მისი ავტორიტეტი. სირცხვილმა გატება შორალურად და ფიზიკურად. ვეროპაში ტორები დირხა: გული ვაუსკდა თუ თავი მოიკლაო? ნაილიუნ მესამე რუსეთის კან-ცლერ ნესელიარდეს სიძის სამუალებით სამხამარა კამოვზეანა ტახტის სუფევიდრეს აღქმანდრე მე-ორეს... ვისაც მშვიდობა შეუდა, გულში იმედის სხი-ვი ჩაუდგა, მაგრამ ყველას როდი სურდა მშვიდობა. „ჩვენ მშვიდობის საფრთხე გვემუჭრებაო“, — სწერ-და პალმერსტონი ძმას. პალმერსტონი, ზავს კი არა, მოკავშირეებს დაეჭებდა, რათა რუსეთი დაეზოქები-ნა. ინგლისის სურდა ყარაიმის ხელში ჩაგდება, მთე-ლი კავკასიის დაპყრობა, საქართველოში შემოჭრა, შამილისათვის „დიდი ზერქუთისი“ შექმნა. მაგრამ შამილს სასტიკ ომში დამარცხება უჯობდა თურქეთი-სა და ინგლისის ვასალიაბა.

1855 წლის 27 აგვისტოს — სევასტოპოლი დაეცა, და მასთან რუსეთის ავტორიტეტზე გატარწულდა ვე-როპის საქმეებში. მეფე იძულებული გახდა მიეღო დამამყრებელი ზავი.

1856 წლის 30 მარტს პარიზში ზავი დაიდო. პრუსეთ-თურქეთის ომი ამით დამთავრდა. ვეროპაში პირველი ადგილი საფრანგეთმა დაიჭირა. შამილის იმედის კოჩი დაინარა.

შერაგების ამზავს გრიგოლი აპრილში გაბულობს. ამჟოდ ვლის მთავარმართებლის გამოვლის, რომ თავისუფლება გამოსთხოვოს და ორი კვირით მანც წაგიდეს ზღვაზე, რადგან ვაუგონია, ადამიანს „ზღვა, ფშაწაულებსო“.

ან რა ურადღებას ითხოვს, როცა დაღისტანში მებრძოლ, მამურალ სარდალს საქართველოში, მად-ლობის მადიერ, მამულს უწომავენ და ატრიან ვინმე აღქმანდრე ორბელიანის ვლის დასაფარად! ჯერ ჩამოვატრით და მერე მუშება ორბელიანებმა სვლას-ლა გაიყონო, ამომბენ მიწისშოხმელები. გრიგოლს, სამსაშურში ყოფნის გამო, ეს საქმე აღქმანდრე სა-გონაშვილისათვის მიუწდვია.

ამრიგად, საქართველოში პირველ კაცს, გენერალ-სა და სარდალს, ვერ იფარავს თავისი დამახსურება, მთავარმართებელთან სათბორად და საშუამავლოდ გახდომია საქმე თავიბი მამულის გამო. ვერც ბი-ძაშვილებმა გადაადგეს ორი ნაბიჯი.

რაც შეეჭება თვითონ მას, ორბელიანს, ის სარდა-ლია, იბრძებას, მაგრამ იბრძება ზავის, თანხობის და მშვიდობისთვისაც. აქ საყმარისია ერთი ფაქტა-დაგიმოწიოთ.

1855 წლის აგვისტოში ყაზიყუმუშის მმართველ ალაღარ-ხანსა და დარღოს მხარის უფროს ლხარ-რებს შორის სამიში წინააღმდეგობა ჩამოყარდა, ორბელიანი ვოველ ღონეს ხმარობს მხარეთა შესა-რიგებლად. „დაზოგუმუშში კარგი საქმე მოვახდი-

ნყოფი, — სწერს ქუთაისიდან დიმიტრი ჯორჯაძეს, და მოუხმობს, როგორ მოაწერინა კარგი წერილი ლაზარებს, თვითონაც შეაკალები გაუწავნა ჰესუნებებს. „ამათ უნდა მოახდინონ მშობა, სიყვარული, მგობრობა, მესობლობა ირთა ნათესავთა შორის“, უხარა სარდალს.

ყაზიუმბულუღსა და წუდახარულეს შორის ვაშლზე ატეხილი დავის სასწრაფოდ მოვარჯებას მომდევნო წერილშიაც სთხოვს ჯორჯაძეს, თუშეა ფოკლეთის სამაილის შემოჭრის მოლოდინშია, და არც იმას ტოვებს მხედველობიდან, რომ შიოს ხალხი უკვე დრტყიანებს, ჩურჩულებს სამაილის უღელქვეშ. იმაში ახალ-ახლ ჯარს ითხოვს ხალხისაგან, გაუთავებებელი ომით დატანჯულ ხალხს მძიმე ტვირთად აწევას ახალი ხარჯი.

გრიგოლი ასეთ ქვეყანაშია, სადაც თვით აგვისტოშიც თოვლია. იმს კი ზოლო არ უნას, და „კუდაც არ ვიცი, რა არის ჩვენი დაღისტანშიო!“ — წამოსდა მრავალი წლის იმის შემდეგ სარდალს ლევან მელიქიშვილისადმი წერილში. როდემდე უნდა ატყურო თავი ამ ბრძანა-ბრძობით, ლაშქრობით, უსაწყვეთი, ტაცებითა და იმედებით?

ეს მოხელეთა უბრუნებლობის შედეგია. დაპყრობილ ტაბასარანში „თორმეტა კაცი“ შეჭრილა, გუბერნატორს მათი გარეცხა ვერ მოუბრუნებია და გრიგოლს სთხოვდა ჯარებს, რომ სხვები ჩაობრუნებულნი საქმე გამოსაწიროს. გრიგოლიც ორ გენერალს განაწესა.

მალე გრიგოლი დერბენდს მიემუშება. გულყვად ხელგებან ერთმანეთს ჩვენი პოეტი და დერბენდის საშუალო გუბერნატორი გენერალი მინციევი. ფორმალური მოკითხვის შემდეგ გენერალმა თავისი გადადგომის თხოვნა მიართვა ორბელიანს, ამახაც კივც თანამოხა მისცა. მიუხედავად იყო უთანხმოება მინციევისა და მის ხელქვეითს, ყუბის მარხის უფროსს გიორგი ერისთავს შორის. ეს პოეტი გიორგი ერისთავი კი არაა, არამედ შოროე, რომანის ძე, ატანანად წითლებული, ერთ დროს ქუთაისის საშუალო გუბერნატორა. მინციევა ჩაიხე გრიგოლს შესწივლა, გუბერნატორი ხელქვეითმა შეურაცხმყო. გრიგოლმა შეუთოვრად დადგვა ერისთავს: მგრამ ორი დღით პატარობა მანვე მიუსაჯა. რაშენიშე დღის შემდეგ კი უკვე ტაბასარანიდან სწერს დიმიტრი ჯორჯაძეს — „თავის ბურავს“ (ასე ერქვა ნაპოლეონის მდივანს და ჯორჯაძეს ხომ მდივანია ჩვენი ნაპოლეონისა-რბრტლიანისა). შეტაკება ვეჭროვდა მტერთან, ჩვენს ნინიკამ ერთი მოკლა და ერთი დაჭრაო. ბრძოლა გრიგოლმა მოიგო. ორა სოფელი აიღო და რუსებს დაუმორჩილა.

ტაბასარანელები არ მოელოდნენ, რომ გრიგოლი ამ სოფელში შემოსვლას გაჰედგავდა. „ბეგრჯუქ მოხულან და დაბრუნებულაო“, ამობდნენ და, მართლაც, ამ ადგილებს თავის დროზე ვეგრძე აუარეს თვითონ ნადირ-შაჰმა, როცა 1743 წლის ივლისში ტაბასარანი აიხრა, გენერალმა მადათოვმა, რომელმაც 1816 წელს ტაბასარანი აიღო, მისე არღუთინსკიმიც ამ სოფლებს ვეგრძე აუარა. გენერალ-

ლი პანკრატიევი და პოდპოლკოვნიკი მიკაელსკიევი ვალუბის მთიდან გაბრუნდნენ. გენერალ-ლეიტენანტი გრიგოლ ლევანის ძე დადიანი სწორედ კვ. დამარცხების მთიელებმა, და მინციევიც უკან გაბრუნება აჩიხა. ასეთი სარდალებისათვის მიუღვივებელი ტანასარანის სოფლებს ასე იოლად აღესა უღაფრედ მიწაშობს გრიგოლ ორბელიანის სიმამაცხა და საშუალო ნიქს. მისივე მოწმობით, დამარცხებულნი „ახლა თავპირში იცემენ, რა ჰქედვენ, თუ როგორ ინგრევ-იქცევ-იწვიეს ზუქურთმიანი სახლები. — ამ ორს სოფელში უშვებს მხოლოდ ერთს მერთისა და დანარჩენს კი ესახნის ძირიანადო!“, — სწერს ლევანზე შურისძიებად მზად მყოფი სარდალი თავის მდივანს და იწყებს ტყეების კაფებას. ზუთასი კაცი კაფებს ამ ტყეებს. ლევანი თან კაფავს ტყეს და თან ლაპარაკს არ იშლიან: დასაბამიდან უზღვენები ვართ, თავისუფალი, „ეს თავის დღეში არ ყოფილაო“.

ასე დადის პოეტი-სარდალი დერბენდსა და თემირ-ზან-შურას, ტაბასარანსა და ზაქათალს შორის იბრძვის, წერს (მხოლოდ წერილებს!), წუბს, მითობს და უსმენს ყოვლის მომთქმენ რუს ჯარისკაცთა საუბარს:

- კარვად ზიხარ?
- კარვად, რა მიჭირს!
- ჩემს ადგილზე ხომ არ დაჯდები?
- რასთვის?
- შუე გატყრს.
- ეს არაფერია.
- როგორ არაფერი, თვალები ჩაგწითლებია.
- ეს არაფერია.
- მხარშიც დაჭრილი ხარ?
- არაფერია.
- ძალიან ბტკივა? შეეობევე.
- არაფერია.
- როგორ ვეღვაფერეს „არაფერია“ იმაში, რა გუნებაზე ხარ? — და შეეობაო მგობარს ვბუტება. პოეტი კი ფიქრობს: „აა, ასეთი ჯარისკაცებით ნაპოლეონი მხოფლითს დაიპყრობდა“.

* * *

არც თბილისის ამბები რჩება განზე ქუთაის ორბელიანი სთხოვს რჩევას, გავათხოვით თუ არა ბაბალე რუს ოფიცერზეო. ბაბალე გრიგოლის დისწულია, ნიკოლოზ ბარათაშვილის და. გრიგოლი არ ურჩევს — რუსული არ იცის, ვერ შეაჩვევია, მაგრამ დავიწვებით კი არა — თვით ბაბალეს ჰკითხოვ, ვუ მისი საქმე უფროა, მინდა კი ჭარბეღს ვაფლოთოო. ჩანს, იბინებს მისი რჩევა: ბაბალე ხომ ვუბრძოლებოლა შურიით!

იხვე მოდის მთიდან წერილებს ნიადგარი. იხვე გვათხროს გრიგოლის გამორჩეული სიყვარული ყაფლანისადმი. იხაა ზურამიანთა გვირგვინი, იხედი, ნადირ-შაის ჯიღა. ბარამიხობილი, მას უნდა ევლებოდეს თავს და ვნაცვლებოდეს ყველა, დიდი ბიძაა ალექსანდრეს გარდა. „ჩემის ფიქრით ასე და თქვენ თქვენი იცითო“, — სწერს ქუთაისს. ერთი გვირგვინს შემდეგ: კარვად მიმიკითხეთ, თორემ მეც თქვენს ტუჩას ერთიანად გადავწყვიტო, ხოლო იმავე დღეს

ჯიტი ყაფლანას სიბოძე: დავეროტაპით დაემატვი-
ნე და შენი პორტრეტი გამოიგზავნეო. ცოტა გვიან
ისევე ქეთევანს აფრთხილებს, ქალების კრიტიკა არ შე-
მიწუხოო, აწიზად გაზრდილიაო და ა. შ.

ყაფლანას წერილი წლების განმავლობაში გრიგო-
ლის მივარა ნუგეშია. 1855 წლის 23 მარტს პო-
ეტი სწერს:

„ისე ღმერთმა შენ გასიაშოვნოს შენის ცოლ-შვი-
ლით, როგორც მე დღის გავიხარე შენის წერილით,
ჩემი საყვარელო ყაფლან! ვერ უნდა არ უნდა და-
მივიწყო. ფოშტას უნდა სმირად მოპქონდეს ჩემდა
შენი წერილი, რომელშიაც თუ გინდა სულ ნურას
დასწერ, ოღონდ კი შენი სახელი ეწეროს. მარტო
შენი სახელი ქმარა ჩემთვის!“

ყაფლანაც უბრალო ვინმე არ არის. საქმარისია
ორი სიტყვა დაწეროს, რომ საკატორიად განწო-
რულს თავისუფლება ენიჭება. ასე, 1855 წლის 14
ნოემბერს ყაფლანას ერთმა წერილმა ისე გაასარა
გრიგოლი, რომ საცემპიროდ გამზადებულ ტუხაღს
„მურასასი იყო“ — გაათავისუფლა. „ავადმყოფობა
გაივიდ შენი და ამიტომ მოგწერეო“, — აღიარებდა
ყაფლანი. „ოღონდ შენ მომწერე, ერთხელ კიდევ
კრუსუნით ქვეშავებში დავწვიო“, — პასუხობს
გრიგოლი, რომელსაც ყაფლანი ილიას და ზაქარაის
თანაბარ ძმად მიაჩნდა.

განსაკუთრებული სიყვარულითაა გამოხარა გრი-
გოლის წერილები ეკატერინე ტავკვაძასადმი. „უნდა
იყოფეთ, ვისაც ჩემზე მეტად უყვარხართ, მისი და-
ქონივებით, მისისხელ მტკიერ ვიქნებიო“, — არწმუ-
ნებს დადიანის ქვრივს კარმაცი პოეტს 1855 წლის
28 ნოემბრის წერილში. თან ემღერის, მხოლოდ
ერთი პატარა ბარათი რად მომწერეთ, და სთხოვს
დაწერილებით შეატყობინოს, როგორ იმეზავრს რუ-
სეთში, როგორ მიიღეს სასახლეში, ვინ გაიყნო და
ა. შ. ამას ერთი თაბახი ქალადი დასჭირდება, მაც-
რაში „ერთხელ მაინც უნდა მსხვერპლის შეწირვა“.

მართლაც, ეკატერინეს არავითარი მსხვერპლი არ
შეუწირავს ზიდა-დისწულისათვის, რომელთაც მას
გუდავო ლექსები უძღვნეს.

წერილთან ერთად თავის სურათსაც უგზავნის, თან
უხსნის: „ჩემი სურათის გამოგზავნა ამას კნიშნავს,
რომ თქვენა პორტრეტი მიზიძოთ, თორემ ჩემის
ცხვირისთვის ხილვა, მგონია, არავისთვის იყოს სა-
ხამაო“.

ცოტა მოგვიანებით ბაბაღე ხაგინაშვილსაც სწერს.
„ჩემი დედოფალი, ჩემი იმპერატრიცა, ქვეყნის—
თვლი ეკატერინა თუ არ წაპრასნებულების ჯერ მიწ-
გრელობას, დიდის და დიდის სიყვარულით მომი-
კითხე; ვერგეფე ნინა აღქმანდროვან“.

ეკატერინეს კიდევ მოიკითხავს, ნინო ტავკვაძეს
კი აქ უკანასკნელად მოიკითხავს ცოცხალთა შო-
რას: იმავე 1857 წლის 28 ივლისს სამყოფელ ავად-
პორობის შემდეგ თბილისში გარდაიცვალა საქართვე-
ლოს ერთ-ერთი მანათიბელი ვარსკვლავი ნინო,
ერზოვდოვის ქვრივი, და დიდი პატივით დასვენდა
ამ ადამიანის გვერდით, რომელთანაც სიცოცხლეში
ასე მთავრე ხანს მიუხედა ყოფნა.

დიდი ადგილი უჭირავს გრიგოლ ორბელიანის
ცხოვრებაში თავად დიმიტრი ჯორჯაძეს. გრიგოლ-
თავიდან არ იცოლებს ერთგულ თანამებრძოლს, ხოლო
როცა გარემოება აცილებს, წელსედ სწერს წერი-
ლებს, კიბუხულის მის ამბავს, ახლეს დაგაულებს...
1857 წელს, როცა დიმიტრი ზუგდიდში აპირებს
ვადასვლას, ეკატერინე დადიანის მრჩველად, გრი-
გოლი წებს, არ ურჩევს: მრჩველობა რა დაწინაურე-
ბაა, რას მოგცემსო! არც იმას ფარავს, რომ დამორე-
ბა გაუჭირდება.

* * *

1855 წლის 25 ოქტომბერს სამეგრელოში ომარ-
ფასის ურდო შემოიჭრა. თურქთა სარდალი ომარ-
ფასი, საქართველოში მიხვილ ლატომად ერზობლი,
თურქეთის არმიის გარდამქმნელის ზისარო-ფასის
ყოფილი ადიუტანტი იყო, უბრძოლია დევების
მხრდანებელიან, მონიაში, ვალახაში, და დიდი
წარმატება არსად არ ქონია. ყარსის საშველად და-
ძრულს, უკან გაბრუნება მოესდა, 1855 წლის 21
სექტემბერს სოხუმ-კალეში გადმოსხდა. სამეგრელო-
ში შეიჭრა და თვით დადიანების სამთავრო ქალაქი
ზუგდიდი აიღო. ეკატერინე ტავკვაძე, ამ დროს
რუსე ქვრივი, ცხენს მჯდომი მიუძღვის მილიციის
რასმებს და თავვედ ფასის ვერძებს, როგორც შე-
უძლია.

ფასის თხოვრებთათვისიან ურდოს პირისპირ დგას
გერულთა მცირე რაზმი ივანე მუხრანსკის წინამ-
ლოლობით. გრიგოლი შორიდან ადევნებს თვალს
თურქთა თარეში „წინანდლის ვარდის“ საპრძანე-
ლში. დედოფალი მეტყულებ ვიღვინა.

25 ოქტომბერს ივანე მუხრანსკის შეტაკება ქლო-
და თურქებთან, ცქემა პოხამდე გაცი მოუკლა, მაც-
რამ ყარას სიწვირის გამო უკან დაიხია, ცოცხე გა-
მარდა. მაშინ დაიკავეს თურქებმა ზუგდიდი. უხე-
რებლო მუხრან-ბატონი ტყუილად იბღინებოდა და
იბოძდა დედოფლის წასვლის სამეგრელოდან. 15
ბატალიონიდან გაქირვების დროს რაცე ვერ შეყრა-
ხა, დამარცხდა და უკან დაიხია.

* * *

1855 წლის დეკემბერში გრიგოლს თავს ატყდება
ახალი უბედურება: მოულოდნელად გაიგო, რომ რუ-
სეთში გარდაიცვალა საყვარელი ძმისწული, ზაქარა
ორბელიანისა და ქეთევან მესხიშვილის ერთადერთი
ვაჟი — სანდრიკო. სასოწარკვეთილებით არის სავსე
გრიგოლის წერილი რძლისადმი. უდროოდ დამიწე-
ბული სანდრიკო იყო მისი იმედი მოხუცებულობის
ვამს, მას სედავდა ძმების მავიერ, მოიკითხავდა კო-
ველ წერილში, უგზავნიდა ფულს... ახლა კი დაემ-
ხო მისი თუხი და აღარ იცის, „სად წავიდეს, სად
დაიკარგოს ქსოფენის ვაჭისაგან“.

ამასაც მოეწონო!

მომღვეო წერილებში მაინც მწიფობს, დაღუპუ-
ლის დედას მოთმინებისაგან მოუწოდებს და არ
ურჩევს დამარბულ სანდრიკოს გვამის შეწყვეას, მაც-
რამ თუ გადმოსვენებას მაინც არ დაიშლის, თანაზ-
მაა, უკანასკნელ ნუგეშს არ მოაკლებს. ყაფლანს კი

ურცეს, სოფელში დამკვიდრდი, მხოლოდ სოფელშია მატება, თბილისში ცხოვრება კი ხარჯისა და ვალის ბეჭს არაფერს მოგვეყვამო.

* * *

როგორ გრძნობდა თავს შამილიან დაბრუნებული შეილი?

შოგარანარდალ შურაგოვისა და თავად დიდგორაკოვს ენებათ ცნობები შამილის შეღებზე, და კასპისპირების ქარების სარდალი გრავოლ ორბელიანიც ატყობინებს. ამ ცნობების თანახმად შურაგოვი დიდგორაკოვს სწერს: ჟამალ-უდ-დინმა შიგში მოიწყინა, ვერც ენა შეითვისა, ვერც ჰვეულებები. ამას დაერთო სწეულება, რაც გამოიწვია წინადაცვივის გვიან მოხდენილმა ოპრაციამ. შამილს ხურს შერათს დანიელ-ბეგის უმცროსი ასული (უფროსი უფროს ვაჟს მოუყვანა). იმამი უკმაყოფილოა, რომ ლეკი არ ლეკობს, უარს ამბობს ავასაკთა ურდოების წინაშე-ლორთასზე, შამილი უკმაყოფილოა, მაგრამ შეილი ძლიერ უყვარს.

— რაზე მოიწყინა, რას ნაღვლობ? — ქაიხანა.
— როგორ არ მოვაწყინო, როცა ზემი მწყალბე-ლი ზელშიწვი მოკვდაო, — მიუთხ შეილია.

შამილი ჩაფიქრდა და თქვა:
— მართლაც, ორივეს გემართებს წუხილი ურუსთა დიდა ფადიშაჰის სიკვდილისათვის: მე შეილი დამიბრუნა, შენ კი კაცად გაქციაო!

1857 — ორბელიანის წელი

თოვს დაღისტანში. გრიგოლსაც დაათოვა დიდა ხანია.

დაიბადა, მოპეზრდა. ცოტა ხომ არ არის 52 წელი!

1856 წლის 16 მარტს ქეიფანს გამოტყვნილად სწერს: შოგარანარბიბელს რომ შეგებდები, კიდევ ვთხოვ აქედან დათოვანა: „სწორედ მოკახსენოთ, აღარ შემოდინა მეტი აქ სამსახურა. არდას მინდარა და არც რამშეს მოველი არცა ხამსახურისაგან და არცა სიცილობისაგან, ტყუილად თრევა არის...“

ამ დროისათვის გროვოლ ორბელიანის სულიერ განწყობილებას ამკარად აწის შერაზარი მშების ტრანვიკულად დაღუბების ბეჭედი. ასინივ სომ ტრუელ-ლი იარადის დიდების ზაქშებს ვერსახურბოდნენ. იბრძოლეს, იღვაწეს, იღავიდარბეს და საფსურად რამდენიმე ბრჭვეალია ორდენი და ასეთივე სამხრე-ულეში მოიმიკეს. ყოველივე ეს კი იმით დამთავრდა, რომ ზაქარიაი სამშობლო სოფლის ცოც მიწაში მოიპოვა საუდამო განსასვენებელი, ხოლო მამაცმა ილი-კომ ტაყვითის ეკლესიის თაღბეჭემ დიავანა. გრი-ვოლ ორბელიანის მწუხარებას ისიც აორკვეცებდა, რომ ილია ორბელიანს საფლავში ჩაყარულს სწორედ იმ დღეებში გარდაყვლილი ვაგი, ხოლო ზაქარიაი ვაგიშვილმა სანდრაიკომ უცხო მხარეში, ახლობელ-თადან დაუბრუნებულმა მპოვა სამარც. ახლობელი ად-მინანების დაღუბანს და ცოცხლად დარჩენილი ახლ-9. „მნათობი“, № 5.

ამ პასუხიდანაც ჩანს შამილის გონიერება, ზაყ-თარ თავსა და რწმენას რომ აღუმატა. დალისტანის მიტეში ისევ ამოტყუებდა ძველი ზმე-ბი: შამილსა და დანიელ-ბეგს შორის განსეიტყლენ-ბა, და ამ უკანასკნელს რუსების მხარეზე უნდა გა-დმოსვლიყო; შამილმა თითქოს დააპატიმრა, სახლი დაუწვა და მხოლოდ თავისი რბლის, მკორე შეილის ცოლის, დანიელ-ბეგის ასულის თხოვნით ვადარმა დაღუპვასო.

ბეგუთოვი ორბელიანს ვკითხება, მას ენდობა და მისივე გონიერული ვარაუდების საფუძველზე სწერს დიდგორაკოვს: ეს სმები სიმართლეს არ ვაიჭერება, რადგან დანიელ-ბეგი ცოლშვილიანად ვერ გაიქცევა, შამილის ზელში კი ცოლ-შვილს ვერ და-ტოვებს, ისე უყვარსო. თანაც დანიელ-ბეგს არა აქვს ისეთი ავტორიტეტი, რომ იმამს გადაუდებს და რამშეს იმედი იქონიოსო. ყოველ შემთხვევაში, იმ ხანებში შამილი ენდობოდა, ვარკვენულად მაინც.

დანიელ-ბეგი, ყოველ ელისზე სულთანს, 1844 წლამდე რუსეთის ქვეშევრდომი იყო. ჭარ-ბელაქანის უფროსის მორჩილება არ ინება და შამილს დაუბრუნდა.

მოუხვეარი ბეგი 1859 წელს ზელახლა ვადავიდა რუსების მხარეზე გენერლის წოდებით, მაგრამ ხასუ-ლთით არ აღუდგინეს და მერე თურქეთს ვადასა-ლება ამქოხინა.

„აღღა ურდველი ძალით, და დასცა ძლივით ძალით“.

მინწი.

ვარზდა რბლებს უბედურებამ კიდევ უფრო ვადარ-მავა საწუთროს ამოებაზე ფიჭრი, ურცა, დრტინევა და სამდურავა. თითქოს უღამბელმა და მუსსათამა ხიკვილიმა ორბელიანთა საგვარეულო შტოს ვამა-რბელეშელთ დარიაო მარტო თავისი მსახურალი ზელი. მართლაც, რა აჩერებს დაღისტანში! მარტის ბო-ლოა და ვერ კიდევ ვაუთავებლად თოვს. ორი თვეა არ შეწყვეტილა თოვა. მქინავს. საქონელი სიცივისა-გან ითოვება და წყდება. თოვლში კი სისხლი უფ-რო წითელია და ტკივალსაც უფრო მწვავედ განიც-დის ადამიანი. სხედან სამღებში ვამოვეტილი, ვა-ჯავრებული, „სვედიან-გამბებულნი და დასასრული არა აქვს „ჩაძაღებულ“ შამილთან ომს.

შეატრი ჰავა დაღისტანში. ავერ, მისია, სითბო კი არ ჩანს და არა. არც ამ სიცივეში ცხრებიან მთიელი ყანაღები. მშღებელთა გარეშე ვარეო ვახულ ოფიერს ლეკები დედავევენ. ვადარჩა კი, მაგრამ ძვირად დაუწდა ამგვარი თავკარიათობა. ლეკებს გრივოლმა ბაგრატიონის ავარილებში დაადვენა, გიმ-ამამდე სდეს, ასამდე ძროხა, ხუთი დედაყავი და ერთი ლეკი მამაკაცი მორგვა თავადმა... თუმცა მთა-ში ასეთი ამბები ყოველდღე ხდება!

გრივილს ბარგი შვერული აქვს, შამილს ვლის, მაგრამ შამილი არ ჩანა, და ისევ თავის საწადლებს ისრულებს: ბეტროვამში მიდის, ახლანდელ შამპ-

კალში, კასპიის ზღვრებში ბანაობს და „ცოტალა აქლი გაემწეობს“, ბუმბობს თუ მართლა სჯერა, გრიგოლი აღიარებს ზღვის ძალას ადამიანის „გაუმწეოლ-გაუმბობს“ და მხოლოდ ორი ვიკირის თავზე, ავისტოს პირველ დღეებში ტოვებს მანამ-კალს „დიდის დანაშაულით“, თავის განუყვლ ნინიკას კი იქვე უშვებს.

იმ დღეებში, 1856 წლის 22 ივლისს, გენერალი შერაგიოვი თავისუფლდება კავკასიის მთავარმართებლის მოვალეობისაგან და ინიშნება სახელმწიფო საბჭოს წევრად, მის ნაცვლად მფუნსანდლის მოვალეობას დროებით ბებუთოვი ასრულებს. 26 აგვისტოს კი ამ ადგილს იკავებს გენერალ-ადიუტანტი ალექსანდრე ბარატინსკი, რომელიც ადრე შერაგიოვიან გადამხდარი უსამოვნების გამო რუსეთს იყო წასული.

ბარატინსკისაც აქვს მიღებული ტრილობები და ოქროს ხმალი წარწერით „სიმაჰაყისათვის“, მონაწილეა დარლოს ვეპანდოვიისა, პოდოლელ მეამხმეეთა სისხლი დაუღვრია პასკევიჩის დროშის ქვეშ და ჩვენთვის უბრუნოვია წლების მანძილზე. განსაკუთრებით თავი გამოიჩინა გერეზილის ბრძოლაში 1848 წლის 23 ივნისს, მერე იყო მეოცე ქვეითი დივიზიონის უფროსი, კავკასიის მარცხენა ფლანგის სარდალი, შტაბის უფროსი, კავკასიის არმიის უფროსი... შეუპოვარი, ენერგიული დამპყრობელი მეფისნაცვლის პატაჟს აღწევს. დაუსრულებელი ომით განამტკიცებდა მხარეს მტკიცე ზედი დაიტოვა. სამ წელიწადში მიწელი აღმოსავლეთი კავკასია დაიპყრო, შამილა ტყვედ იგდო და გვემანომიური შეტევით გააკეთა ის, რაც ვერ შესძლო ვერც ერთმა წინამორბედმა სარდალმა. გენერალ-ფელდმარშალი ბარატინსკი პატივით აასო ოცი გურმანის იმპერატორმა.

გრიგოლი მოთმენილად ეკითხება წერილში სავანაშვილს: ბარატინსკის დანიშნვა მართალია? მართალია, მაგრამ რა მნიშვნელობა აქვს ამას გრიგოლისათვის?

ალსანინსკია ორბელიანის შეთანხმებული მოქმედება თანამოლაშქრებთან. ასე, ლაზარევის მერე ქუთაისის სიმაღლეების დაკავება უშუალოდ იმის წყალობით მოხდა, რომ ორბელიანმა მიამყვლა ბატალიონები.

ლაზარევი გრიგოლს უყვარდა და ეს მამაცი მეომარი ღირსიც იყო ამ სიყვარულისა.

ლაზარევი მამაცი მეომარი და ტკივანი მმართველი იყო. ორბელიანი მათთან თათბირობდა ყოველთვის, ანგარიში უწყვედა მის ჩრევას. ამიტომ დიდად სწყინდა მისი უსამოვნება მეზობელ ყაზიყუმუხის სახანოს მმართველთან, ცნობილ ალაღარ-ბეგთან.

ალაღარ-ბეგი მამაცი, წარმოსადგეი, პატივმოყვარე, მაგრამ შესანიშნავი ადამიანი, რუსეთის ერთგული მახურია იყო. მიუღია ათი წლის განამტკიცებამი, ვიდრე სახანოს ალაღარ-ბეგი განაგებდა, მის შვიკთან სახანოში თითხაც უყვანი განამტკიცდა.

ამიტომ დუმდა მთავრობა მის საქციელზე. ეს საქციელი კი აუტანელი იყო: თავის სახანოში ისე იქცეოდა, როგორც იმპერატორი. არ ცნობდა არავის

და არაფერს, არღვევდა კანონებს, სიყველილი სჯერდა დანამტკიცებს. როცა ლაზარევი ახალგაზრდა ხანს გამოეცხადებოდა, ამავე ბეგმა შეუბრა აშ დღიდან ამ ორ გამოხატულ შორის-შეგმა კატაპრობინა. ამაოდ ცდილობდა გრიგოლი მათს შერევათ. სიბუნჯელი მეტოქეებს შორის უფრო ღვინდობდა. ალაღარი არ დგოდა. მოხდა რამდენიმე ინციდენტი.

ალაღარმა ყაზიყუმუხლები წააქეხა, იმათაც წუდსარგლთა მიწა დაიკავეს და სადაზარაო კომეი ააშენეს. აღმოფრთხულმა წუდსარგლებმა იჩიოდნენ. ლაზარევი ორბელიანს შეატყობინა. გრიგოლი ადგილზე მივიდა, დაამშვიდა ორივე მხარე, წუდსარგლებს დაჰპირდა, კომეს დაგანგრევენო, და წავიდა.

მაგრამ მოიუღებს არ უყვართ დაიპირება. შესრულებას ამჯობინებენ. რაღა მოაკანარდალს უკუადართო, აყუდრენ კომეზე და მიწასთან გაანწორეს. ყაზიყუმუხელმა მხედრებმა ხროლა ატყვეს. გაისმა გოდება. დაიქცა სისხლი მშათა შორის.

გრიგოლი მამიწვე მიბრუნდა და მშვიდობა აღადგინა!

მეორედ ყაზიყუმუხიდან გავხანელი ერთი საიდუმლო წერილი ზელთ იგდო ლაზარევი, ას მანეთად იყიდა თურქე ერთი მიიულისაგან, რომელმაც ჯერ შამალს ქათხა: მივეც თუ არა? „შეცი, — ურჩია ტკივანმა იმამმა, — დე, ამ მტლებმა ერთმანეთი დაჭამონ!“

გვიან, 1858 წლის ივლისში ალაღარის ერთი ნუკერი დენთით სავე ტომარას აგდებდა იმ ქობის სარდავში, სადაც ღამეს ათევედა ლაზარევი: ქობი უნდა აფუთქებინა. ძიება შეწყდა, რადგან ფილტვების ანთებით და წყალმანეთი შეპყრობილი ალაღარ-ბეგი ამ დროს სიყველის სარგველზე იწვა.

როგორ აფასებდნენ კასპიისპირეთში ორბელიანს? იმკარტის სიმაგრე თემირ-ხან-შურის დასავლეთით მდებარეობდა, თითმტკიოდ ვერსზე. აქ მუდმივად იდგა დილისტინის ქვეითთა მებრე ბატალიონი. თემირ-ხან-შურასა და იმკარტს შორის მიმოხვლა საზღვაოთ იყო და შუაგზაზე, ერთ მალალ მთაზე, იდგა ყაზარმა, რასაც ოცი კაცი იცავდა. გუმაგი მტრის გამოჩენისთანავე აუშვებდა ერთ ან ორ ბუნთს იმის მიხედვით, რა მხარეს იყო მტერი, და თემირ-ხან-შურისად მამული ჯარი მოეშურებოდა. იმკარტელები მუდმივი საფრთხის მოლოდინში მანვე უვლიდნენ ბოსტანს და კითხულობდნენ ორითლე წიგნს, რაც ბიბლიოთეკაში გააწნდათ.

ბეგეუმებს დიდიდანვე პირქუში ამინდ დადგა, თოვდა, თუქმა იმკარტელებს უკეთეს ისჯრებდნენ, რადგან ჯარების სარდლებს და მომავალი დივიზიონის უფროსს, ორბელიანს ელოდნენ სტუმრად. მისი ამოხვლისას თოვა მართლაც შეწყდა, შვემ გამოიბედა, საველებით დღესასწაული იწყებოდა და ორბელიანმა ოფიცრებს იმედი არ გაუტრუა. რამდენიმე ბატალიონი სამხედრო პატივით შეხვდა სარდალს.

1 Потто, Лазарев, 208 — 209.

„კავკასი“ დაწერილებითაა აღწერილი ეს ეპიზოდი:

„თავადი ვტლიდან გამოვიდა, პირდაპირ ჯარებთან მივიდა. სიხარულით გასცეს პასუხი დაღიწქელებმა საგვარელი სარდალის საღამო და მოლოცვას. ვუღესია ვერო იყო და ღვთისმშაპურება პირდაპირ მივღებზე დაიწყო... მის დასასრულს ჯარებმა ცერე-მონიალური მარშით ჩაუარეს გრიფოდ დიმიტრის ძეს. პარადის შემდეგ მისმა ბრწყინვალეობამ პოლკის ზოგერთი სამეურნეო საჭირილი დაათვალიერა და მერე გაემუშრა პოლკის უფროსის სახლისაკენ, სადაც უკვე გაემალა სურდა.“

პირველი სადღერძელი, როგორც ყველგან და ვთვლითვის, გრიფოდ ორბელიანს ზღუწიფის სადიდებლად ასწია, მერე მეფისნაცვლისა, მესამედ კი უკვე პოლკოტენიკმა ასწია ორბელიანის სადღერძელს. მეფისა და მეფისნაცვლის სადღერძელს არ შეეფიქრა ასეთი აღფრთოვანებით, რასაც ანულებდა მათოდ თეთი იქ მიეფი პოეტის თავმდაბლობა, — დაღიწქანი დიდი ხანა იცნობს თავად ორბელიანს და ეს მიფი არასოდეს არ დაიფიწყებენ ამ მამაც, კეთილშობილ ადამიანს, — ამბობდა პოლკოტენიკი ტამის ქუბოლში.

სამაგრიის მიზინადრებებს დროებით დაიფიწყებ საფრთხე. თავს არხვანად გრნობდნენ, რადგან მათ შორის იყო მათი მებრძოლი მეფობარი და საიმედო უფროსი.

ეს ეპიზოდი იმისათვის გავიხსენეთ, რომ ფრიად დამასახათებელი გამოცდინება ჯარისკაცთა სიყვარულისა გულისმინერი წინამძღოლთადაც, წლები მანძილზე რომ მათთან ერთად იზარებდა საფრთხეს, სიციუცა, ტირისა და ღმინს.

იყვნენ ადამიანები, რომლებიც ავარიის მებრძოლების სისახტავეზე, სოფლების აკლებზე ლაპარაკობდნენ. მგრამ უფრო გინინინი, პირიქით, მის კაცთმოყვარულ, ღმობიერ, რბილ სისათზე აქერებდნენ ყურადღებამ, რაც უფრო სარწმუნოა ლოცუებადაც და ფაქტურადაც. თეთი პოეტის თავის ერთერთ წერილში ზაქარიას ასე მიმართავს: „მე მხოლოდ ერთი გზა მაქვს ხალხის შედინებისა — მოწყალება, მას უკან სიპართლედ და სიპართალი“. ავი უსავედურებს კიდევ არღუთინისი შემკვლელს: ასეთი კაცთმოყვარობით ღვებებს ვერ დაგიმორჩილებდი. პოეტის არ დაფიანება და მიუგო: „ვეღერი ცხენი აფრინით უფრო დაეფიწინილდება, ვიდრე მათრახის ცუბითო“. ვინახულ დაღიწქანში გრიფოდმა ვაზარებები ინახულა. ქართული მილიციის მებრძოლები აზარტულ თამაშს შემკოლიდნენ.

— შეილებო, რატომ არაფერს ავთებთ? — უსაყვედურა სარდალმა. — ან წერეთ, ან ნარჯი საშუაით აიღეთ... როგორ არა გრცხვენიათ, ერთთავად ქაღალდი, ქაღალდი!

— რა გქნათ, ბატონო, მვენ ნარდ საშუაობ ვინ

გვადირსებს, თორემ მუშაობას ვინ დაიზარებნი! — უსასუვებს ბანქოს მოთამაშებმა.

— რატომ არ მოვეცით, შევლოცოლონდრეოქუ შევეთ! მომიცია: შენთვის ავურის მიტანა, შენთვის — ქვიშა, შენთვის — კარი. აბა, ვნახოთ, როგორ შევარულებთ სატყუას და არ შემარცხვენი. იქვე ვიკავა ბრძანება.

გავიდა ხანი. გრიფოდმა ისევ ინახულა ყვარნებში. ხედავს ქართველი ოფიცრები იმავე მაგიდას უსხდნენ და ქაღალდს თამაშობდნენ.

— ჩამოვდივარ ერთ ურემ ავურს, — ღვება ერთმა.

— მომაქვს ურემა ქვიშა, — დასძინა მეორემ.

— ესეც ურემა კარი, — შესასაბა მესამემ.

პოეტს სიცილი მოურია, გაჯავრდა და გავიდა. გვიან ტარატი პოეტის შეგობრებს მოაგონებდა ამ ამბავს და ოხვრით იტყობდა:

— არა გვაქვს ვაჭრობის ნიჭი, არ არის ჩვენი საქმე და რა გავწოზაო!

დიდია კავკასიის ომების ისტორიაში ორბელიანის წვლილი. მგრამ ომის მატარეში მის ნიჭსა და სახელმწიფო მოღვაწეობაზე მაინც ძუნწადა ლაპარაკი. სამაგიეროდ უხვადაა შემონახული ოფიციალური აქტები და წერილები ბებუთოყსა, მურადიოყსა და ორბელიანს შორის იმაზე. თუ როგორ დართონ ნება კასპიისპირეთის ჯარების სარდალს შეუსრულოს თორენ ტარკის შამალს ამ პერიოდში გრიფოდ ორბელიანი პეტერბურგს მიემსხვრება იმპერატორის გეორგიინის კურთხევაზე დასასწრებად. ამ კორნაციასთან დაკავშირებით გრიფოდი იღებს ვლადიმირის მეორე ხარისხის ორდენს, ინფანტერიის გენერალი ერასთავი კი — პირველ ხარისხისას!

1856 წლის 22 ივლისს ბარიატინსკი დაინიშნა მეფისნაცვლად და კავკასიის ჯარების მოავარსარდლად. გამართლდა ვორინციოვის ვარაული და ასრულდა პატრიმონტზე გენერლის ოცენა.

ასალი მოავარსარდლების მოთავსი ამოყანა იყო „მეორე ძალებით“ უსრწველად „მთის ტომების მუღიშე შიშა და სიმშვიდეში ყოლა“. ამ მიზნით თავის ჩანაწერებში ჩამოთვლის გენერლებს, რომელთაც უნდა ქაითხის ხოლმე. მათ შორის არის ორბელიანი.

უკრ კიდევ ვორინციოვის დროს, 1852 წლის 3 ივნისს, სწერდა გრიფოდი თავის მეფობას ბარიატინსკის:

„არ მოვედებნი, ვიდრე კავკასიის პრაციონულად არ ვიხილავთო“.

გავიდა ხუთი წელი და ეს ვარაული მართლდება. ვორინციოვის მავიერ დროებით მუჩავიციოვის გამგებლობის შემდეგ მეფისნაცვლად დაინიშნა ბარიატინსკი, დარბაისული, შაკრი, კვეიანი მეომარი.

† А. Зиссерман. Барятинский, 1890. II, ст. 13.

ალექსანდრე მეორის კორინაციის დღეს მიხილ
 უორინციუს ეპისოფს ფელდმარშლის, ზოლო ბარიატინ-
 სკის — ინჟანტერიის გენერალს წოდება. ორავ
 სარდალი დიდების მწვერვალზე იდგა, ვარშოყული
 საყოველთაო ინტერესით, პატრიოთ, შლიქველთა
 დასწებით, და ვოველგვარი ბრქვეილებს მოყვარულ
 მანდილოსანთა მოწიბლაკი ღიმილით.

გრივოლს კი მხოლოდ ზედმეტი ზრუნვა და ჯა-
 ფა შოულს ახალი მთავარმართებელი ზღვით მო-
 დის პატარაბიდან, პეტროუსკი ტრიუმფისათვის ვა-
 ზადება, თალი უნდა აღმართოს მორიგი კონსული-
 სათვის, გრივოლის სასლიც საფილისათვის უნდა
 მოიკაზმოს, როკორც პატარალო. უვერცად გეზლო-
 ბუნ, რომ ბარიატინსკი აკვიანება.

27 სექტემბერს ზღვაზე ქაიბშალი ავარდა და
 ტრიუმფატორის შესახვედრად აღმართული თალი,
 ვარაყუბი, დროშები სულ მიღლიჯ-მოღლიჯა. ჩანს,
 მარს არ მიაჩნია ბარიატინსკი ამგვნი პატრიის ღირ-
 სად. გრივოლს ვველაფერი ხელახლა გასაკეთებ-
 ლი გაუხდა.

ტყუალად ელოდებიან ხელშეიფე-კაცს. ქარმა
 შემოპირეა-შემოპიკვიდა, მორგვა შვე-შავი დრუბელი,
 დღებშიწა სასწემო მორთულობა. მაგრამ რა გაყე-
 ყობა, გასატები უნდა გატყფეს! უნიდლოდ ჩაივლის
 ესეც. რაში გაუღიმა გრივოლს ბედმა!

მთავარმართებელი თემირ-ხან-შურამი მხოლოდ
 1856 წლის 12 ოქტომბერს ჩამოვიდა გვიით (თბი-
 ლისში კი 3 ნოემბერს). თუმცა გვიანი ღამე იყო,
 დიდი ზეიშით შეხვდნენ. ამ წუთიდან სამი წლის
 შემდეგ უნდა დამთავრებულიყო კავკასიის ომი.

მთავარმართებელს შეხვდნენ გენერალ-ლეიტენანტი
 ორმელანი და გენერალ-ლეიტენანტი ვეფოკიშვილი —
 კავკასიის ზანის მარცხნა ფრთის სარდალი, და
 გენერალ-მაიორი ინდრენიუსი — კორპუსის შტაბის
 დროებითი უფროსი. ზედმეტია ლაპარაკი იმ ტრი-
 უმფზე, რითაც მეფისნაცვალს შეხვდნენ შურამი და
 მთელ გზაზე.

საწემო სადილზე გრივოლმა „ვანათლებულ —
 შრუნველ მმართველს“ მიმართა სადიდებელი
 სიტყვით, რაც მერე თვითორვე თავისიანებისათვის
 ჩაწერა.

სუფრასე თქმული სახატბო სიტყვა ოფიციალური
 თავაზანოშით შეიძლება აისხოს, მაგრამ იმ ხანებ-
 ში ყოფილანასადმი მიწერილი ბარათი ცოტა ირონი-
 ულად ექვრს: „მიოდის თქვენკენ მთავარმართებელი
 კნიაში ბარიატინსკი, კაცი ღვიისაგან დალოყვილი,
 სრული ყოვლის ფრით: გულით, გონებით, კბით
 განსრავილობით. მიოდის დიდი სიყვარულით, დიდის
 სურვილით, საქართველოს გახედნეიერებისათვის...
 ხელშეიფესა და თვით ღმერთმა ჰეყარებია საქარ-
 თელო, რომ ეს კაცი გამოგზავნეს აქა მთავარმარ-
 თობლად... ჰეწმით ყოფილანს არიგებს, დირჩეულად
 შეხედით — ცენიოთ, ყვიცით, ზურნით, ნღვარით.
 ბარიატინსკი და ა. შ. სხვათა შორის, ბარიატინსკის
 თურმე ასსოვდა ყოფიანი, ახლადდანიშნულ მეფის-
 ნაცვალს დიმიტრი ჯორჯაძის გაცნობაც უსურვებია,
 რაც ჩვენს პოეტს ვამაყება.

ცხადია, მეფის გენერალს სიტყუთა კანაბობდა
 ასე მოქცეულიყო, თუმცა ვალს მისქენ უფრო მოკ-
 ლედაც შეიძლებოდა. სავრთოდ, შეთქმულბუნის გე-
 დვტ გრივოლი არსად არასოდეს გადაყვრითაც კი
 არ ამეღებებდა თავის მეამბოხურ ხელისკუთობას.
 მაგრამ ისიც ჩანს, რომ ამას აკეთებს აუცილებლო-
 მის სრული შეგნებით: „თუ ასე არ გეწინათ, იყო-
 დეთ, ჩემი მტერი იქნებოთ და თქვენი თავისაყ.“
 ყველაფერია თქმული! რუსეთის მოწინავე არის პა-
 ტრიისმეშველი გრაგოლი, ცნობს რუსეთის უზენაეს
 ძლიერებას, მის კულტურას, მასთან საუყუნო კავ-
 შინის აუცილებლობას.

ახალი მთავარმართებელს უახლოეს განყარვლებათა
 შორის იყო გენერალ-მაიორ კვსლერის დანიშნენ
 გრივოლ ორზელიანის ხელქვეითად, ამასთან ვენე-
 რალ-მაიორი მილაუტინი ევდოკიმოვს ავალებს ყვე-
 ლა ღვინისძებნით შეუწოხს სული თავად ორბელიანს
 ჩერნეთში განზახებული ლაშქრობის გამარჯვებით და-
 ვირვეინებაში!

გულციხო ბარიატინსკი გრივოლს ბევრ რუხ გენე-
 რალზე შალდა აყენებდა.

დაიღისტანს ჩამოსულმა მეფისნაცვალმა ეტლში
 ჩაიხდა გრივოლი, კასპიის მხარის ჯარების მთავარ-
 სარდალი, გვერდით კი ცხენდაცნენ მიაკვებოდათ
 ალექსანდრე დონდუკო-კორსაკოვი, პოლკის უფროსი.
 გრივოლის ხელქვეითი და კავკასიის მომავალი მთა-
 ვარმართებელი.

— თქვენო ბრწინებულბავ, თყავი დონდუკოვა
 საშინლად დაიქანცა, გადაულაპარაკა პოეტმა ბა-
 რიატინსკის, რომელსაც დონდუკოვი რატომდაც
 თვალში არ მისდიოდა.

— არაფერია, მოუხდება, — მიუგო მეფისნაცვა-
 ლმა.

დრო გავიდა, დონდუკოვი ამალღა და ინტრი-
 გებით გააშწარა ბარიატინსკი.

თბილისს მობრძანებული მთავარმართებელი ვ
 დეკემბერს იმპერატორს ფრანკულად სწერს თავისი
 მოგზაურობის ამბავს და ატყობინებს, რომ „სხვათა
 შორის“ პეტროუსკში შეხვდნენ გენერლები — ორბე-
 ლიანი, ინდრენიუსი, ევდოკიშვილი, ნიკოლაი, და მთ-
 თან ერთად ჩავიდა თემირ-ხან-შურამი. ვემე წვალო-
 ბაა!

სევა ნოემბერში გრივოლი გეზულობს, როგორ
 ღირსეულად დახვედრიან „ხელშეიფე კაცს“, და მად-
 ლიერების წერილსა სწერს ვაფლანს:

„შენ გენსევალის ჩემი ბებრთა თავი, რომ ვერ
 დიდაყურად, დარბაისლურად, პარამუზიბილ-მშვე-
 ნიერ, ზინებულად გასულხარ მთავარმართებლის მი-
 საცხებლად... შეტად გამახარე, შეტად დამატებ
 ისრეთის შენს კეთილის ქვეყნითა. ნუ გეოწია, რომ
 მე შორას ვარ და არასა ვსქედავ, არაჩი მესმის! —
 ათასი თვალი, ყური მაქვს მე მანდა, თქვენ შორის,
 თბილისში!“

ბარიატინსკის ჩამოსვლის დროისათვის შამილი
 უკვე საყრძნობლად შესუსტებულია. ამით აიხსნება

ბარიატინსკის წარმატება და არა იმით, რომ ვორონცოვზე უკეთ უძირდა ხმალი.

1856-1857 წლების ზამთარში რუსებმა გაანადგურეს ცნობილი „ქიშკრები“ აუზის მისადგომებზე, მერე გაატყვე ტყე და გახსნეს გზა მთებში. ბარიატინსკი ვითარებრივ ორბელიანსა და ვედოკინოვს, შედეგად დიდი ზეწმით დაპყრობის გვეს. მიიღლებოდა ვერ გაუაღებს სასტიკი იერიშებს, მისასლეობა დაიქანა, ყველამ დაკარგა ხსნის იმედი და დაიწყო მორჩილთა დედა. ერთ ღამეში 400 ზეწმის თუხები გამოცხადდა, მალე მათი რიცხვი ორი ათასამდე ავიდა.

„ჩვენეთი იყვის! მოდი, შამილ, ჩაატე ხანძარი!“ — სწერდნენ ნაიბები იმამს. მაგრამ იმამი რუს გენერლებზე უკეთ ვერძობდა, რომ ახლოდებოდა მისი ბატონობის აღსასრული. შამილს აღარ შეეძლო ჩვენეთის ხანძრის ჩაქრობა.

იმამს ავიწროებენ.

ორბელიანი, ვორონცოვისა და ფრიატაკის შემდეგ, ვეღაზე უფრო ეწერებოდა კაფავს დაღისტნის ტყეზე.

მალე ორბელიანი იწყებს თავის ცნობილ ლაშქრობას, დაღისტნის მხრიდან გადადის თერგველის ხეობაში, უზრუნველყოფს კავშირს თემირ-ხან-შურასთან და, სალათაიის დაპყრობის წინ, მტკრად ატყეებს შამილის ყველა ცდას, რომ ზელი შუშალოს მის წინასწარ საშუალებებს, იმამმა კი ამ მიზეზით დიდოვით დაუველი დატოვა.

• • •

თბილისი, მაგრამ არც ადგილ-შამილის საქმეები გვარდება. ცალკე მაინისშომელები და მეკალეები აქუზმაყებენ, ცალკე მოურავი ანერებს და აობრებს. 1857 წლის 8 მარტს პოეტტი თემირ-ხან-შურიდან სწერს რბაღს, ქეოვანს:

„კუმიანის ვენახი სრულდებით გაობრებულია; მს საძაველი, ვე მყრალი გევა რას აკეოებს და ან როგორ არა სსეხვენიან ენოღენის ჩემბს ვინეზოსაგან? ორმოცი წელიწადია ვე მოურავობს და გაობრების მეტი ვერა ვიხილე რა. ვაგონილა ამისთანა უხეიღისობა? დაიბარე და ვრითი კეითხეთ, ვინეგებ მწერება ამ საქმეს შესარებვეწელსა, ჩვენ საზიანოდ, თუ მოურავობა არ შეუძლიან?“

1857 წლის 13 აპრილს ბარიატინსკი კომში წავიდა, იტადან ჩვენეთი მოიარა, გენერალ ვედოკინოვსა და გრიგოლ ორბელიანს ვითარებრივ ხასავ-ურთში, სადაც გრიგოლი თემირ-ხან-შურიდან ჩავიდა. ხასავ-იურიდან ბარიატინსკი სტავროპოლს წავიდა, გრიგოლი კი შურაში დაბრუნდა, „დამამსხვრია ამ წყელსა ვორახიანმა გზაში“, — შესჩივის ქეოვანს.

ზის ამ ვაუთავეველ ზამთარში, თავის ოთახში შემწყვედველ-შეკეტალი, მოდის და მოდის თოვლი. „თვით ავღიტია ივანოვანე კი არ უნახავს“, მხოლოდ კაკალა თუ გამოივლის და წერილად უამბობს შურის ამბებს, თორემ სხვა სანუევიო არაფერი ვარჩევია.

შენეობას კი შაინე არ კარგავს. ქარებს სინჯავს,

შამილის დასახვედრად მიდის, ტყეებს ეკაფავს, აულებს ზვერავს, მთა-მთა დაღის და ვითელი ცხრა საათი ცხენიდან არ ჩამოდის. მისი უკუდ-უკუოდ ძალუბს უთხრა, რომ კვი, გრიგოლ ვაფლანისშვილი, ბერი რამ შეეძლებინა-თქო!“ — სწერს დიმიტრი ჯორჯაძეს 53 წლის გენერალი.

თუ საფუღში ფიცხელი ბრძოლაც კქონდა, ოთახა ღვეკი დარჩა ბრძოლის ველზე. „ვევა ხვევი აივით დასოვილებითა“. ეს მოხდა სალათაიის 24 ივნისს. ორი ღღის წინ თვითონ შამილი ჩავიდა სალათაიის აულ ბურთუბაში, სათა ორბელიანის ბანაკისათვის ვეწვენივესკოვდან წასულ დიდ ტრანსპორტს დასხმდა თავს. შამილი და ორბელიანი ერთმანეთს პირისპირ იდგნენ. შეტაკება სავეალლოდ დაშთარდა ღვეგებისათვის. ხმშტებზე ავეს სალათაიის ნაიბი აიტემირი და ტებუნეცალის ნაიბი ოსმაილი, აგრეთვე მშენობარი ყადღები, რომელთაც სახობტო ღვეგები შეეზხათ შამილისათვის. მათ წიგნები, ზეგდები და ნიშნები ჯარისხველებმა სარდალს მიართვეს.

შამილი „კატასავით მოიხუზა“ და დიდი ხნით მიეუბრა.

იმამმა თავი „ქურდსავით ტყეს შეაფარა“ და „რამდენჯერაც გამოვდა ტვიდან. იმდენჯერ დამარცხებული, „ცხვირ-პირ ჩამტერული მარბოდა“. სალათაიის გამარჯვების შემდეგ ორბელიანმა კიდევ ზედმედ მრავალჯერ დამარცხა შამილი. ამასთან ვრთ-ერთ ბრძოლაში კიდევ 250 კაცი მოუტკა. „დღვერძელობა შენა გქონდეს, სიმ მე ისინი დთხავით ვაღრიანო და კახეთის სიხლი ავაღეს!“ — ნიშნის მოყვით სწერს ყაფლანა შიგენანებით, 1857 წლის 10 სექტემბერს.

„გეთი ნიყო“ გავიერებულია: ამდენ ღვეგ ერთად რანარად ხსეფეთ, და კახეთშიაც ავე რატომ არა შერებიანო? — ასე ღამარაკობს „გეთი ნიყო“ და გრიგოლი იციანის, თავს იტყეებს მარტობელა კაცი.

1858 წლიდან რუსეთის ქარებს დაეგალათ გადამწყვეტი იერიშის ჩატარება სამი მხრიდან და შიის საბოლოო დაპყრობა.

იქვერისა და დაღლოს ექსპედიციების მიმე ნაყელისის შემდეგ, დაიწყო არღუნის ხეობაში ვანერება და მავი მოვების დაპყრობა.

1858 წლის ოქტომბერში კასპიისპირეთში მოქმედ არბაში ჩავიდა ცნობილი სამხედრო მოღვაწე და პუბლიცისტი რობტისლავ ფადვევი, გრიგოლივთ პატივისტო, მისებრ მუდამ სიღარიბეში დამაშვრალი, მსავით ქალების მოტროვილე და მსავით მთელ სიღოცხლემი ვენტად დარჩენილი, კეთილშობილი გულის კაცი, რომელიც მადალ შეფასებას აძლევს ორბელიანის მოქმედებას სალათაიისში. აი, რას უწერს ფადვევი:

„ივნისში გენერალმა თავადმა ორბელიანმა გადალბა თერგველის ხრამი, ივე რომ, წინასწარ უსრუნველო თავისი ურთიერთობა იმ ადგილებში, სადაც მოთილები უწინდელი ღამქრობების დარს ყოველთვის ძლიერ წინააღმდეგობას გვიწვედნენ სიღმე, და შეუდგა გამარჯვებულ შტამ-ბინის მოყ-

ყოფის ძველი ბურთუნის ახლოს. რუსების მიერ სომხების აგებას მიიღობდა მოსწავლეება გამოიწვია. შამილმა ვეღა ღონისძიება იხმარა, რათა შეეჩერებინა დამწყობელი სამუშაოები, მაგრამ ვერაფერს გახდა. ბრძოლა, რომელიც ცდილობდა რაზმის გაყვანის მოსაზრებით ვერცხვის სიმაგრესთან, ბრძოლაში დასრულდა, სომხურ, შამილმა რომ ამჟამად ბურთუნადან რამდენიმე ვერსზე, იერონიმო ბილეს. ზამთრის დადგომამდე დაღისტინის პოლკი თავის ახალ შტაბ-ბინაში განლაგდა...“¹

ორგანიზაციის დამსახურებას 1857 წლის თებერვალში დადგინდა სხვადასხვა ეტაპი. მეტადრე დიდ დამსახურებად უთვლებს ზვეზს პოლკ-სარდალს იმ პუნქტის გამაგრებას, რაც დასაყრდენს შეადგენდა დაღისტინის ჯარებისათვის ჩრდილოეთის მხრიდან შეტევის დროს. ამ ადგილას აღება და გამაგრება მეტად მძიმე საქმე იყო, რადგან აქ თავს იფრიადა ურიტები მთელი, თვით შამილის წინამძღოლობით. „თავადმა ორგანიზაციამ სწრაფად გადალახა პირველი დაბრკოლება — თერგუნულის ხრამი, ასე მრავალჯერ ამაოდ მორწყული რუსების სისხლით, და დააკავა ძველი ბურთუნის მთორე მხარის პოზიცია, მეტად მოხერხებული შტაბ-ბინის განსამართავად. პირველი პოზიციიდან თითქმის უბრძოლველად განდევნილი მთიელები გაიფანტნენ და ჩაკეტეს ბურთუნადან ვეჯენივსკოსკენ მიმავალი გზა, საიდანაც უარი სანთავებს იღებდა. ბანაკიდან გამოყოფილმა კოლონამ რამდენიმე ასეული მურხიდი ადგილზე დააყენა და კავშირი აღადგინა. მაშინ შამილმა შტაბის ბინიდან ოთხ ვერსზე გავალი ტყიანი ადგილი დააკავა და თავის მხრივ დაიწყო სომხების აგება, რასაც ჩვენი სომხურე მუდმივ ბლოკადი უნდა პოლოდა. თავადმა ორგანიზაციამ ამ თავსუფაგარში შემოღობაში აღარ შეაშუა, მხოლოდ დაწყებულ სამართაო დამთავრებაზე ზრუნავდა. ხოლო, როცა ახალი შტაბის ბინა საკმაოდ მოწყობილი იყო, რათა დანაშაურობად ჯარები მიეღო, ჩვენი რაზმი ელვისებურად გადაისროლა დამით, შეუმწეველად, მტრის სიმაგრეებისაკენ და აღეგა ისინი. სალათავიანი მტკიცედ დამკვიდრდა დაღისტინის ქვეით პოლკი“...²

1858 წლის იანვრის მეორე ნახევარში გენერალმა ველონიშოვმა მოხერხებულად მოატყუა შამილი. ვითომ დიდ ზეწოვაში აძარებდა შეჭრას, ნამდვილად კი არღუნის ვიწრო ხეობაში შეიჭრა. შამილმა სხვა მხარის გალომჭრა და მნიშვნელოვანი უბანი ჩვენი ხელთ აღმოჩნდა.

სწორედ ველონიშოვის ამ მანევრის წინ, 1857 წლის ბოლოს აიღო ორგანიზაციამ ახალი ახალი ბურთუნა და აუბის სიმაგრე. მანძილს და მოგვიანებითაც ჯუმალ-ედინი ცდილობდა შამილისა და გრიგოლის შეჩვიებას. შამილი არა თუ არ დაეთანხმა შევილს,

არამედ აუკრძალა ორგანიზაციის შეკავშირება რაზმ-კაც, სამივე შევილი იახლა და ველონიშოვი წაიკრძალათათვის ბურთუნი ბურთუნაი დევნა და ოსტორიკოსთა საერთო აღიარებით, „ზვეზმა უმთავრესად შამილს, მის მიერებებს წყალი შეუღდა“.¹ ამას დაერთო იმავე წელს შევილის სიყვდილი. დარდისაგან ჯუმალ-ედინს ტლქვი შეეყარა.

მთებში მღერიათ: „ორი ქარიშხალივით შევირა ორი რაზმი, მაგრამ როგორც კი თავადი მოახლოვდა, ისე გაიშალა და ცხერის ფარსავათი დაიფანტა“²

ასეთი სერიოზული ბრძოლა ლეკებთან ორგანიზაციის დიდი ხანია არა ქონია და იმედოვნებს, რომ მიმდევრო შეტაკებაში უარსად „მიღწავს“.

უნდა შევნიშნოთ, რომ ასეთ განსაცდელში მყოფ სარდალს ჩაივ კი არა აქვს რიგიათი. დიმიტრი ჯორჯაძეს სწერს: „ნინია უბრძანე, ეს საბედლო ჩიხი საიღამ უშვინია ჩემს მოსაყდელად“³ და ხსობს, თუ იშოვო, გამოვიგზავნო.

ზის პოეტის დაღისტინის თოვლსა და ტალახში, სიცოცხლე გათოშულს პერანგიც კი ვერ გამოუღვლია. უსაქმური გენერლები კი თბილისში ახალ ოპერას უშვებდნენ.

საზრუნავს კი რა გამოუღვებს 1857 წლის 4 ივნისის სოფელ აღმა-ქალასთან ჯარის ნაწილს ჩამოცოცხლებული პოდპოლკოვნიკი ნიკოლოზ კობიაშვილი ლეკებმა გაიტაცეს. ორგანიზაციის ახალი საზრუნავი გაუქნდა.

კობიაშვილის გამოხსნა გამწვლდა, გატყინურდა. გრადილი ამას ჯორჯაძესა და ტყვის ცოლს აბრალეებს: შენ ცალკე სწერდი, ცოლი ცალკე კავალა ცაღლე. ლაზარევი ცალკე, ლეკებმა დათავებს და ხელი მოუქმებდნენ.

ასეთი დიპლომატიური წინდახედულობით გამოირჩევა ჩვენი პოეტი მთელს თავის სამხედრო მოღვაწეობაში. შესწავლილი აქვს მთის ხალხის ხასიათი და უნარჩინად იყენებს ამ ცოდნას. კობიაშვილის გამოსყიდვა მხოლოდ მომდევნო წელს მოხერხდა. სარდალმა დიდად გაიხარა ამ ამბო და მთავარმართებელს გამოისტოხვა მთხარის ორასი თუმანი.

ავდარი და ავდარი, წვიმა და კანლი! არ იქნა, არ გამოიდარა. უსანიდობამ გრიგოლს თავი მოახუნრა. სანი დღე შევიწვლ არ უხილავი ნათელი. სამ თვეში მხოლოდ ცხრაჯერ გამოიხედა მსმე. 1857 წლის აგვისტოში მიღეს ხოლურაკი ესტუმრა. არაყენ იცის, საიდან გავდა ამ სიციფემ სოღერა, მაგრამ ხალხი კი იბოყება. გრიგოლის მხარეული სტეფანეც მიიკვალა, მრავალი წლის ნამსახური კაცო. თვით შამილს შევინდა სიგებისა და შინ წავიდა პირგანაგებელი, დარღის გაბრუნდა და გვემებს აწყობს, იქნებ სადმე მაინც გაემიარაკო, თორემ სახეურეუბათო. ჯარის გავტევა, გაეპარა, დეშალა. ნაიჭები ფარულად გლაპარაკებთან სარდალს. სალათავის ნაინი 116 სულეთ გახლა. სხვებში მოღიან.

თითქოს მწიფობიანი დრო დაგვა მიაში, მხოლოდ ხოლერამ ბევრი კაცი ინახებულა. რუსთავან 150 ჯარისკაცი დაიღუპა, მაგრამ ერთი ოციერიც

¹ Собрание сочинений Р. А. Фадеева, т. 1, Шестьдесят лет Кавказской войны, СПб., 1889, 193—4.

² Р. Фадеев. Шестьдесят лет Кавказской войны, Тифлис, 1860. 80—81.

³ М. Чичагова, Шамиль, 1889, 85.

არ განხდარა ავად. ორი კვირის შემდეგ სწეულება გაქრა. გრივლი დამწვიდებით იტყობინება: ბარბარე (ლიის ტყვიე) გიორგი, ნინოთი, ვლენტი არის ზღვაზე და ბანაობენ. „გიორგი მთელი დღე გდია ზღვის პირს და ჩანგლი იტყობიანებს“.

20 აგვისტოს შამხალ აბე-მუსელიმ-ხანის შვილი, „იმ ურჯულოს შვილი, ვირი, ვირზე უვირები თამაზ-ხანი“ წავიდა თვითნებურად აულ ჩერქეისკენ, დახვდა მტერი და ტყვედ ჩაგარდა.

გრივლი აღწვთობულება: „შენ იფიქრე ამითი დიდკაობა: 40 ქვეიონი კაცნი ამარცხებენ ვაცს ადგილზე ორასს კაცსა ცხენოსანსა და ტყვესაც იქურენო!“ — სწერს ჯორჯაძეს იმავე დღეს.

ერთი კვირის შემდეგ უარეს გუნებაზა. „თამაზ-ხანი ითხოვენ ოთხი ათას თუმანსა და სამასს ტყვესა. ამა ვის და რათ უნდათ იმის გაბოზნა, იმ უვარ-ვოს, უცხენოსანობის, ბაიყუმის კაცისა?“ — და მეორედ ნოსვლამდე დიღუვში ჯდომას ურჩევს.

ეს მოლაპარაკება დიდხანს გრძელდება. 12 ოქტომბრამდე კი შამხალს აფრთხილებს: სიტყვა არ დას-ძრა, ვითომ მოკვდა შენი შვილი, თორემ საქმე უფრო გაძნელებულია.

დრო მიდის. ერთიმეორეს ენაცვლებიან ერთიმეორეზე ჯოჯი და უღმობელი თიფლი, ხოლმე და შამილი. დრო მიდის და სამსავე მტერს მამაყურად უმჯობელება გრივლი ორბელიანი — პოტი და სარდალი, რომელიც თავისუფალ დროს ისევ შინ — ჭართული მწერლობის სავანეში ბრუნდება.

1857 წ. 30 სექტემბერს გახარებული სწერს დიმიტრი ჯორჯაძეს:

„ამა ახლა წაიყობთ უკანასკნელს ცინკარში ლეკვი კნეინა მარიამ ერისთავისა, ნახე როგორ მოეწონოს“.

მარიამი და გვატერინე, ივანე ერისთავის ასულნი, განაძობებული ქალები იყვნენ, ორივე წერდა ლექსებს. მარიამის ლექსები, რომლებიც გრივლის მოსწონებია, „ცისკრის“ 1857 წლის სექტემბრის ნომერშია დაბეჭდილი.

მაგრამ დღისტანში ისტორიას ლეკები სხვანაირად წერენ.

აგერ, ივანე ბეგრატიონს მესამედ გაიქცა პირადი მცველი, მისი საფარელი, საგანგებოდ ამორჩეული ლეკი. და გრივლი აფრთხილებს, შეაგონეთ, ძველი გვარდიელებიდან შეკრიბოს მცველი, თორემ მოკლავთ ეს „ვარტა-ყურტები“.

• • •

1857 წლის შემოდგომაზე შამილმა დაეარბა ყოველგვარი იმედი იმისა, რომ სალათავის მხარიდან ჩვენს ჯარებს განდევნიდა, და დარღობი გაეცალა, სალათავი კი ჩააბარა გუნებტის ნაბს აბაყერ-ფეხიარს.

30 აგვისტოს შამილის მუერ დატოვებული ჯარის ნაწილს გუნებტალ-მაიორი ვოლკოვი შეაგუდრა ორბელიანსა. ვოლკოვი გაიმარჯვა და, სხვათა შორის,

ტყვედ წამოიყვანა ჩერქეთის ცნობილი წინამძღოლო ჯამალი, შვილებითურთ და 120 კაცი. „კავკასი“ ზედიზედ ბეჭდავს გუნებტალ-ლეკუნანტ გრ. ორბელიანის სახელოვან ლაშქრობათა ამ ბაზს“. თანდათან გაიკაფა ტყე, რასაც შამილი ასე იღავდა, სალათავიში გზა გაიხსნა. შამილის მრავალ-მა ნაიბმა და შამსამე მეომარმა ვეღარ იხილა თავისი ქიხი, ხოლო შინ დაბრუნებულებს ხალხი გოგებთი ხედვობდა, მეტადრე 30 ივლისის ბრძოლების შემდეგ. „აი, თავად ორბელიანის მოღვაწეობის შედეგები!“ — შესასხა სამხედრო მიმოხილვულმა. — გამარჯვებაზე გამარჯვება, დააყრობა მთელი ქვეყნისა და იქ თავისი დიფიზიის ერთი პოლკის დამკვიდრება“.

სალათავია შამილის აღარ არისო, იხახდნენ იმ დღეებში და ყველა ამყობდა ორბელიანის დროშას ქვეშ ბრძოლთ — დროს კავაკები თუ აფერონის პოლკის ჯარისკაცები, ქართველები თუ რუსები.

საზეიმო სადღეებზე მთელი თფიერობა საერთო ვაზის ძაბილში სვამს შამსაქი წინამძღოლისა და გონიერი მხრითველის სადღევრძელობს.

ასე იყო 1857 წლის 20 ოქტომბრის ზეიმშიც. საზეიმო სადღის შემდეგ ვინმე კერის ჯამბახობის საყურებლად წავიდნენ.

კერის ფინაიკოსი და აღმოსავლელი ჯადოჭარი იყო ყოველ შემთხვევაში, ასე უძახდა თავს და ასე აცხადებდა ადიშებში. ჯადოჭრობისა რა გითხრათ და, კარგი მოთამაშე კი იყო, აცხადებს დამარჯ. პოეტის გამყოფილია.

ჯადოჭრის ოინებს მოსდევს ისევ სახიფათო ბრძოლა და ჩეხვა სალათავის ტყისა. მუშაობის შეწყობის მიზნით ყაზი-მამომაშ ახალ ბურთუთაის შეუტია. ხაბს ათასს ადგამტებოდა მის მებრძოლთა რიცხვი.

ორბელიანმა შამოსს დაღმბტანის ქვეითი პოლკის I და IV ბატალიონები შეაგება პოლკოვნიკ რაკუსის წინამძღოლობით. ცხენოსნებს ბეგრატიონი მიუძღოდა. ისედაც შემოუთოვებული მტრის კოლონებში ბეგრატიონი თავისი ცხენოსნებით ისე შეიჭრა, როგორც მისი გვარის ღირსებას ვეადრებოდა.

სრულიად დაზარებული ყაზი-მამომა რაღაც სასწავლით გადარბა, თავკუდმოვლელი ვაიქცა და ბრძოლის ველზე დატოვა შამილის ნაბოტები ნაჯახი — სემბილო ძალა-უფლებისა. მტერი დაიფანტა და გაიქცა.

ორბელიანი სალათავის მრისხანე გამგებლის პატრიოტ შეიმოსა.

სალათავია მიწის პატარა, ოთხკუთხედიანი ნაჭერი იყო. მაგრამ მეტად დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა სამხედრო და პოლიტიკური თვალსაზრისით. „სალათავია პატარა ქვეყანაა, მაგრამ დიდი საქმეები დატრიალდა აქ“, წერდა იმ დღეებში „კავკასი“. შამილმა არ დიშურა არც ნიჭი და არც ჯარები, რომ ეს მხარე შეენარჩუნებინა.

ამის მოწაწილე წერს, რომ 6 ნოემბრის დილით ჯარებს საარტილერიო ცვესლი დაუმიწნეს და იმედია-ნად შესუქტობდნენ გზას, საიდანაც ორბელიანი უნდა

გამოჩენილიყო. 9 სათზე, მართლაც, გამოჩნდა ქართველი გენერალი, რომელსაც უკან მუხომანთა კოლონა მოჰყვებოდა. როგორც კი ეს კოლონა მოახლოვდა, მტერმა ტურელები სეტყვასავით დააყარა. მაგრამ ბაგრატიონი პირველად არ შეხვედრია გულგროვად შამილის ქვეშევსების ცეცხლს, დაშვებულბით განაგრძობ გზა. ორბელიანმა იერიშზე გადასვლა ბრძანა, და გაერთიანებული ჯარები საბაღვაოს მხრიდან დაეცნენ სოფელს. მტერი გონს ვერ მოვიდა. რამდენამე წუთში ბრძოლის ბედი ორბელიანის სასარგებლოდ გადაწყდა. დავლად შემოირჩათ ნაჯახი, რითაც შამილი თავს აკვეთდა მტერს.

იმ დღეებში სოფელ ჩორტაუს მცხოვრებნი გადაუდგინენ შამილს და ორბელიანს შეებინნენ. სარდალმა 116 სულთ თავის მფარველობაში აიყვანა, ჯარი გაგზავნა მოხავეანად და თვალსამირი მებაღლით მოსცა დანარჩენ მთიელებს!

საქარო იყო დილიმისაყენ ტყის გაკაფვა და ახალი ბურთუნაის აღება. ამ მიზნით გრიგოლმა 5 ოქტომბერს, ღამით ოთხი ზატალიონი დასტარა პირადად გუშაფის გზაზე ახალი ბურთუნაისაყენ, ხოლო პოლკოვნიკი რაკუსი დადიანტის ზატალიონებით ბურთუნაის სიმაგრის შემოსავლელად გაგზავნა. უკან კიდევ სხვა ჯარები მოჰყვებოდნენ.

ახალი ბურთუნაი შამილმა თავის დროზე ძლიერ სიმაგრედ აქცია. სამ წყებად შემოავლო მიწაყრილები, მის გასწვრივ ღრმა თხრილი გადოდა, ტყის მხრიდან კიდევ შევლავდლიანი ხრამები იყავდნენ. შამილს ახალი ბურთუნაი საყრდენ სიმაგრედ უნდოდა. მისი დაცვა ნაიბ აბაკარ-ღაბიჩს დაავალა.

ახალი ბურთუნაისათვის ბრძოლა იყო მთავარი სამხედრო მოვლენა, რაც მოჰყვა ბარიატინსკის ჩამოსვლას...

გრიგოლის ჯარი უმხუაროდ უახლოვდებოდა ახალ ბურთუნას. აი, გამოჩნდა სოფელი-სიმაგრეც, ვუვლგან ცეცხლი ბეჭტავდა. თენდებოდა, ჯარი ყიფინით გადავიდა იერიშზე.

მოიხლთა მთავარ ძალას გზა მსროლელთა ასეულეზმა გადაუღობეს. გაიმართა სამხრელი ხელჩართული ბრძოლა. ციფო სიპეტქისა და გრძელი ხანჯლების ტაყვნილი ეცემოდნენ თავდადებულნი. ხანმოკლე იყო და უღმობელი ეს გადაწყვეტილი შეტაკება. მოივლებ. მა თავდაცვა სცადეს, მაგრამ ზურგიდან რაკუსის რაზმმა მოუარა. მტერი შედრკა, რუსებს ზურგი უჩვენა. და ფრიალო ფერდობს მიმართა, მაგრამ ლეკები თოვლში ვეცმოდნენ და ხაშტებზე ეცემოდნენ. მალე უკან დახევა პანიკურ გაქცევადა იქცა.

გამარჯვება სრული იყო და უდავო, იქვე, ბრძოლის ველზე, საწვიმი „კამას“ ძაბილი გაიხმა. ორბელიანმა შეერთა მიწინავე ჯარები, აიღო და ცეცხლს მისცა დილიში. ჯარები დააბანაკა. აამთეს ცეცხლი, მოიტანეს ტყაბები, წადავლი სურსათი და გაიმართა მხედრული ვახშობა.

ორბელიანს დასაბურვბული ჰქონდა გენერალ-ადიუტანტობა.

დასრულდა ხუთთვიანი ექსპედიცია, რომელშიც გადაწყდა საღათაიის ბედი.

მთავარსარდალი ბრძანებამი წერდა: „სულთია და გულით ემადლონ კასიმპირეთის მხარის ჯარების სარდალს, გენერალ-ადიუტანტს თავად ორბელიანს, ობტატური და წარმატებული მოქმედებისათვის, რაც საღათაიის აღებით დასრულდა. ვეულგან იგაფავდა გზას ზეაფებითა და მტრის მუუპოვარი თავდაცვითი ზღუდეებით გამაგრებულ პოზიციებზე და ამ მხარეში მიწუშობილი მთელი რიფი ბრწუნებულე მოქმედება დაავირგვინა 13 ნოემბრის სახელოვანი საქმით, რომლის შედეგადაც სასტიკად დამარცხებულმა მოწინააღმდეგე ბრძოლის ველზე დატოვა 350-ზე მეტი მკვდარი, მათ რიცხვში სამი ნაიბი“. გრიგოლის მანვერი წარმატებით დაავირგვინდა. უკანდინ მატრომ მთუარყო ლეკების სიმაგრეს! — ხურპობით უსავედურა გენერალმა.

— წინდინ არ მიმიშვხო, — ორბელიანად მიუგო გრიგოლმა.

ამრიგად, 1857 წლის 5 ოქტომბერს განთიადისას გრიგოლ ორბელიანმა იერიშით აიღო ძველი და ახალი ბურთუნაი, „უკანასკნელი დასაგრდენი პუნქტებში შამილისა საღათაიამი“, ამ მოიანი მხარის გული და სიმაგრე, ბრძოლის ველზე დაეცა სამი ნაიბი: გიტინაუ, შამხალი და ისმაილი. „საღაბი ამბობდა, რომ ეს წელი თავად ორბელიანს ეუთუნის და უსარგებლოა მისთან ბრძოლი“, წერს თანამედროვე...!

დიდი მთავარი კონსტანტინე ნიკოლოზის ძე ულოცავს ბარიატინსკის „ორბელიანის უკანასკნელ მამაცურ საქმეს“.

1857 წლის 13 ნოემბრის წერილში გრაფი დიმიტრი მილიუტინი ბარიატინსკის ულოცავს ორბელიანის დანიშნას გენერალ-ადიუტანტად და დასძენს, რომ ეს სახამოეფო ამბავი ბალზე ბირადად უთხრა იმპერატორმა.

ვორნიეფო ბარიატინსკისადმი მიწერილ ბარათშიც და პირადად ორბელიანისადმი წერილშიც დიდ მნიშვნელობას აძლევს საღათაიის ექსპედიციას, რომელმაც შამილის ყურადღება მოაცილა მთავარ ფრონტს, და რომლის ღრთაც გრიგოლის მიერ გაგზავნილმა გენერალმა ვოლოკომა ნახა შამილის ხუთეგრანანი გუდელი და ნაწილობრივ დაანერია, აგრეთვე მიაღწია სხვა გამარჯვებებს და დაარწმუნა შამილი, რომ ყოველ წუთს უნდა ელოდეს რუსების თავდასხმას ყოველ მხარეში.

ბურთუნაის აღება იყო ორბელიანის სამხედრო კარიერის წენიტი. საღათაუ დაეცა. მალე, 1858 წელს, შამილის შის ჩასვენების წინ, ძველგამოსილი სარდალი თბილისში გადმოჰყვდა. მთავარმართებელ ბარიატინსკის განკარგულებაში. ამით სრულდება ხუთმეტწლიანი ეპოპეა და მახთან პოეტის ენობერების მერე პერიოდი.

1857 — ორბელიანის წელითი, ამბობდნენ კაცკასიამი.

„ყველაფერი ეს კახეთის სისხლის ღაღადისია“, —

1 Кавказ. Сборник, VIII 375—376.

2 Сборник сведений, 1873, VII, т. 51.

სწერდა თბილისში მყოფ ნათესავებს გამარჯვებულ სარდალად.

გრიგოლის მიერ სალათაივის აღება უფრო დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, ვიდრე თითქმის ოცი წლის წინ გრაბებს მიერ შამილის რეზიდენციას — ახლგის აღება და 1845 წელს ზორონიციების მიერ იმამის მეთვრე რეზიდენციის — დარღობა აღება. ერთსაყ და მეორესაც ათასობით რუსი ჯარისკაცი და ოფიცერი შეეწირა, ორივე გენერალს უკან დახვევა მოუხდა. ეორსონოვი თავის რაზმიანად კინადამ დიდუბა, ძლივს იხსნა ფრეიტაგმა... ორბელაიანის მიერ სალათაივის აღებით კი გვერდი შეუწერეთ შამილის ძლიერებას და კავკასიური ომის ფინალი ამით უდაოდ მოახლოვდა.

ღვეწმარული გენერლის ორბელაიანის სახელი აიჭული წლების განმავლობაში ქუბს კავკასიაში. მისი უპრალოება, დარდინანდული ქეთი და ლალი ღვეწი საოყრად ეხამება მის ზეიად იერსა და ორდენებით დამშვენებულ ვეშა მყრდ.

15 ოქტომბერს ორი კვირის აღებულ ახალ ბურთუნის ტყვია დაუნინა შამილის შვილია ყაზი-შამაღმა. მგრამ საპასუხო ცეცხლმა შთილები მალე გაფანტა და უკუავდო. 19 ოქტომბერს ხელახლა სცადეს, ისევე ამაოდ. ტყიდან გამოშენა და უკან გაქცევა თითქმის ერთი იყო. 20 ოქტომბერს კი ორბელაიანის წინამძღოლობით აღებულ და მისივე უშუალო ხელმძღვანელობით ახლად აშენებულა სალაათუ ჭეუჩებთა ბაოქით შეხვდა თავისი ობტორის ახალი ხანის დაწყებას.

ამის შემდეგ ორბელაიანი ხელს უწევს გენერალ დვოიკოვის შესვლას აუხში. ისეთი მიზერხებული იყო შეურჩია, რომ „მასპინძლები“ გონს ვერ მოვიდნენ, მაშველმა ნაიბებმა კი ვერ მიუხურეს.

ჟარები განთიადის მუსიკას უკრავდნენ, გრიგოლი მეჩეთის ბანზე სვამდა ჩაის და ღვებებს გაოცებისაგან პირი დაელოთ. ეს ეჭმადიცივა რუსებს ხელ რალად 14 კაციის სიყოფილად დაუჯდათ. შამილის აშენებულ სიმეგრეთი რუსის სამა ბატალიონი ჩადდა.

გრიგოლი განავრძობს ტყეების გაფას. თან ბრივბაშელეთა ელრებს „ვეგრებს აგლეს“. და ამით აიძულებს ზიდინ სურსათი, თუშუა მოამი ბუქია, ფაფის მთა ირყევა და „მრავალნი მყენნი, კამეჩოვინად წოდებულნი, შეიქმნენ უსულოდ“.

რუსებს სალათაივის შეთავალი უბრიათ. შამილის მიანი იმედო ჰქონდა, განავრძობდა გბრძოლას, გზავნიდა რჩეულ ნაიბებს და არ იწყევდა უკან შვილს. საჭირო იყო დაეშკიციებინათ მისთვის, რომ ცდუბოდა.

31 ოქტომბერს უკან დახვევა იკადრა, მგრამ ბურთუნაიდან ორ ვერსზე შესანიშნავად გამაგრებული მდლობები ჰქონდა.

რედუტს შეუტია რუსეთის არმიის სახელოვანმა ნაწილმა — ალშერონის პოლკის მეთოხე ბატალიონმა. ელვისებური იერიშით დამარცხებს მტერი.!

! «Кавказ», 1858, 16, 17, 18, 19.

გრიგოლმა არსებითად დარღობა განდევნა შამილი და ახლად აღებულ ბურთუნის ბატალიონად გენერალი ვოლკოვი დანიშნა. სალათაივის მიმდებარე გამარჯვება დაღვირგვინდა იმპერატორის შირიგი საჩუქრით: აღმასით მოთქვილი ოქროს ხმალი მიიღო. ზორონიციებზე მისცა ორმოცდაათი ოქრო... სიზმარში. შთავარსობითელიც მადლობას სწერს, მგრამ ვუში კი აღარ არის გულში და ისე რა ლაზათი აქვს სიყოფილეს?

რა მოსყვა გამარჯვებას და ოქროს ხმალს? „მოვიდა ისაია და შოიტანი თოვლი. მოვიდა კამისაროვი და შოიტანი ქარიშხალი, რომელმანაც გუშინწინ კინალამ არ მოვიტყავა აქედან ყაზარშეთით“ — ეგენივესკოდან ურბები ვერ ამოვიდნენ. ამაოდ ელიან აკურს, ფიცარსა და სხვა სამუნ მასალას.

სხვა გასართობიც არის სალათაივაში. 1857 წლის 17 ოქტომბერს ორბელაიანის ჟარის ნაწილში ჩასული „ბოსყეს შვირილი“, ვინმე ჟერი, „აღმოსავლეთის ფიზიკოსი და ჟადოსანი“, ადგილობრივ თეატრში გაშოლის, სხვადასხვა თვალმამკობას უჩვენებს ოფიცრებსა და ჟარისკაცებს და დიდი წარმტყბითაც. ეს ის კერია, რომელიც გვიან კალუგაში შამილს ასიამოვნებს თავისი არტისტული ნიჭით. ახლაც ითხოვა შამილთან გაშვება, მგრამ გრიგოლმა უარი უთხრა. ჟარ დაატყვევონ, მეფე მეტი დრო ექვება სვიანის საყურებლად. იმავე დღეს იღებს შამილის კიდვე ერთ ციხეს „მიამსხრევე-მიამსხრევეს მათს ცხვირ-პირს“ და „ისე გადარჯკავს ხევეში“. ორი ღღის შემდეგ კიდვე, როცა შამილის შვილი ყაზი-შამაღდი ბურთუნის ქვეშეხებს უშენა, ისე „ამხედრდა ლურჯს ტაიქზიდ და თილიყაშეამით შეუტია“, მრავალს დაყრვეინა თავი და წამოიღო ყაზი-შამაღდის ძლიერების სიმოლო, ნაყასა, რითაც მისი მორიდი რუსებს თავებს აყრვეინებდა.

ეს მოხდა 7 ნოემბერს. მგრად დღეს კი გრიგოლი გებულოას სამწუხარო ამბავს — ჭეთაისის გენერალ-გებურნატორისა და მისი მიხელეების დასოცებს სვანეთის შთავრის კონსტანტინე დადმეშქელიანის მიერ. გებურნატორს ეკატერინე დადიანისა და კონსტანტინე დადმეშქელიანის რუსეთის გაგზავნა მოუდომივბია. დადმეშქელიანს უჭერია ხანჯალი და სასიყვდილოდ დაუტრია გეპარნი, მისი თარჯიმანი ილიანი, მსარეულა და სხვები. დადმეშქელიანი დაუბერტელიათ...

ორბელაიანი უცმაყოფილოა: ასე ერთბაშად, უტბო რჯულის გაერცვლება არ იქნება და ეს ყოველივე რას შთაწავებსო? — სწერს დიმატარი ჟორჯაძეს.

„ამა ერთი ვასოქუათ, დადმეშქელიანის ოჯახის ამოთხერა რას სარებულობას მისცემს ჩვენს მმართველობას?“ — გვითხება მფლობარს სარდალი.

მგრამ ბურთუნის ტრაგედია ჟერ არ იყო დასრულებული. მისი უკანასკნელი მოქმედება დაიწყო 31 ოქტომბერს და თავდება 16 ნოემბერს. გამსაგებული ჟარისკაცები შამილის რედუტის სიღრმეში შეიჭრნენ, დილიმის გზაზე, და მყველები ხიმტებზე აიყვ. თეთი გრიგოლი ასე წერს: „კეკირობ და კეკირობ ჩვენი სლდაიბების ესოდენს შრომასა და ესო-

დენს მოთმინებასა. მართლად ამით ქებას „საწერელი ზღვა უნდა“.

შრომა, მართლაც, უჩვეულო პირობებში უხდებოდათ. ესა გაყვამათ ტყვიის წვიმამში. ნიბ მამხლის მძიმებით ვაისოული მთიელები მოსყვინებას არ აღეცდნენ. 6 ნოემბერს ფიჭველი შეტაკებაც კონდათ. 13 ნოემბერს კი ბრძოლის ველზე დარჩა 359 ლეკი. თან იბრძვიან, თან ტყვეს კაფაფენ. ტყუილად იბრძვიან ქეთევანი კვერნებს. ამ ტყვეებში ლეკი მეთია, კიდრე კვერნა. რუსია გაკაფაფენ, აღარც ერთი იქნება, აღარც შეორე.

იმ დღეებში დაიღუპა შამხალი და ოთხი ნაბი. შიღის დრო, გამარჯვების გამარჯვებაზე აღწევს გრიგოლი, იღებს საწურებს, ორდენებს, წინაბრძენა... მგერმა ახალგაზრდობა კი აღარ მოხდევს და რაღა ღაწათაა?

სალათავიის ექსპედიციით გვიარვიინდება 1857 წელიც და ორბელიანის სამხედრო მოღვაწეობაც დალიტანში. სარდლის მოხსენება ასე თავდება:

„მთელი სალათავია ცეცხლში იყო. მთიელები გარბოდნენ აქტაშში... თან შიკავდით თავიანთი დაქირებული. სალათავიის რაზმის მიზანი მიწვეული იყო. შიხი შრომა და თავგამოდება სრული წარმატებით დამთავრდა. ბურთუნას გამაგრება დასრულდა. სალათავია აობრებული და გადაწყვიტა!“

რაღა თქმა უნდა, სოფლების აობრება და გადაწყვა პუნანურ საქმეთა რიგებს ვერ მივითვლება, მგერამ პოეტრი ომშია. იგი ებრძობა სასტაკსა და ქედმოზრეულ შტერს, და სხვა გზა მზარის დამორჩილებისა მას არ ქონდა. სამხედრო გამარჯვებები კი ისეთ შეუდარებელ და უზაბლო ვაყვასა და ცბიერ სარდალთან, როგორც შამილი იყო, უდგოდ მტაცებელდა გრიგოლ ორბელიანის თვალსაზრისით სამხედრო ნიჭზე.

სალათავიის დაპყრობა კავკასიის ომების ისტორიაში ერთმანდაა აღიარებული ერთ უდიდეს საგმირო საქმედ. ორბელიანის უბომა გენერალ-ადიუტანტობა, შთავარმართებელმა ბარიატინსკიმ კი გენერალ-ადიუტანტ ორბელიანს, კასპიისპირეთის ჯარების სარდალს, მისწერა მადლობის წერილი, რაც გახუთ „კავკაზში“ დაიბეჭდა. შეფინსკიელი ქებით ცხსენიებს სარდლის ქვეყასა და გამგირაობას, რასაც, მძიმე პირობებში სუთთიანი ბრძოლის შემდეგ, ბრწყინვალე გამარჯვება მოჰყვა:

„გონს მოსვლას აღარ მცელით, უბატონებულესო თავადო გრიგოლ დიმიტრის ძე, თავბრუს მასვევით თითქმის ყოველდღე თქვენი ბრწყინვალე და წინებული გამარჯვებების გრგვინვა-ქუბილი...“

ასე სწერდა ბარიატინსკი მგერობას. შთავარსარდლის აღტაცება გასაგებია: შიხი ვალი და ზრახვაც სალათავიის აღება იყო.

სალათავიის ბედი გადაწყვეტილი იყო.

გრიგოლი სალათავიიდან 16 ნოემბერს დაბრუნდა თეზარ-ხან შერამში. მალე თბილისში გადასაყვით, შთავარმართებლის საბჭოს თავმჯდომარის საერძელი უღობს. შიხ ადგილზე კი მოდის გენერალ-ადიუტანტი ალექსანდრე ვრანგელი.

დალისტანიდან პოეტის გადმოსვლის უშუალო ხაზში ცნობილია: ბარიატინსკის ქუთაისის გენერალ-გუბერნატორად უნდოდა ბარონი ალექსანდრე ვრანგელი დაინიშნა, კავკასიის ომების გმირო ათეული წლების მანძილზე, გრიგოლის თანატოლი, ყაზი-მოლასა და შამილთან ბრძოლებში გამობრძმედილი გენერალი, ასეუღოს ბრძოლაში რომ ტყვიამ მგერდ-ში გაუარა. ბარიატინსკის სურვილი შეფხმაც იცოდა, ვრანგელი იმ ხანებში პეტერბურგში იყო, ქუთაისის გუბერნატორობაზე უარი შემოთავალა და ბარიატინსკიმ ეს ადგილი მისცა ვითრეკი რომანოვის ძე ვრის-თავს, რომელიც ქუთაისს გაეშურა. სწორედ იმ ხანებში შეფხმ, რომელმაც ერისთავის დანიშნა არ იყოდა, ნეფის პრისებტზე შემოხვევით ნახა ვრანგელი და გაოცებულმა უთხრა:

— ბატონო! თქვენი ისეგ პეტერბურგში ხარ? რა კარგს იხამდით, რომ ბარიატინსკის ეახლებოდეთ!

შეფის სურვილი იმპერიაში კანონი იყო, ვრანგელიც ბარიატინსკის ვახლა და 1857 წელს, მართლაც, ქუთაისის გუბერნატორად ათეულდა. მგერამ შთავარ-სარტებელი ვერ გააწობილდა ვრისთავს, ამავე დროს ღირსეული ადგილი უნდა მიეცა შეფის რჩეული გენერლისათვის, და აი ღირსეული ადგილიც: გრიგოლ ორბელიანს დიდი ხანია უკული საქართველოში მოუწევს, კარგი იქნებოდა მას ადგილზე 21-ე ქვეითი დივიზიის მეთაურად და კასპიისპირეთის მმართველად ვრანგელის დანიშნა.

შეფისნაცვლის სურვილი საქართველოში კანონი იყო, და ვრანგელი დაინიშნა დალისტანის საქმეთა გამგებლად. ორბელიანმა ბოლო მოუღო დალისტანის ლომა, დაუპაღურა იგი, გასტეხა ლეკთა წინააღმდეგობა, შეანერგა შამილის უკანასკნელი ციხე-სიმაგრის ბჭენი და, რიცა შამილის დასაცყვევებლად უკანასკნელი ნახტომისათვის ემზადებოდა, სწორედ მამინ შიუწერო შეფისნაცვლის ბრძანებამ, თბილისში ხარ გადაფვანილო.

მცოდნე მიმოშილველები დალისტანს ეახიან კავკასიური ომების კლასიკურ ქვეყანას, შიურთიზშირა და პახაიკის ბუღებს და შიხ ახალ ისტორიას ხამ პერიოდად ყოფენ: შიხე არღუთინსკი-დოღორუ-კოყის, გრიგოლ ორბელიანისა და ალექსანდრე ვრანგელის მზრანებლობის პერიოდებად. პირველ პერიოდში ეს მზარე შეაკრა ერთ აღმინისტრაციულ მზარედ — კასპიისპირეთის მზარედ. მეორე პერიოდში ამ მზარის შმეილობიანი ნაწილი ბრწყინვალედ ვითარდებოდა, დაუპყრობელი ნაწილი კი თავისუფლდებოდა, სასურველი შიხი განეფყო და დალისტანს შეუერთდა სალათავია. შესაშე პერიოდში შედარებით დამწვიდებულ მზარეს სათავეში უდგება ნაცადი შიურთარი ვრანგელი.

დალისტანს მზრანებულთა ზედა ფენა დიდი ამბით ემწვიდობება ორბელიანს, რომელმაც კრახანების ბუღეში თითქმის ხუთიწელი წელი დასაყო და ამდენი ამაღო დასაყო კავკასიის დამორჩილების საქმეს. ორბელიანისათვის უცნობა ციხერება, გაწილობა,

არტიკული ფესტი. მიელი არსებით მისცემია სამსახურს და არის იდეალური მსახური ხელმწიფე-იმპერატორისა. ასეთია გამოსათხოვარ საღამოზეც, შურის დიდგაცობამ რომ მოუწყო 1858 წლის 23 თებერვალს გრიგოლსა და, მასთან სტურჩაღ მყოფ, მის რძალს, ილიას ჰერციგს ზარზარეს.

ეს იყო ნამდვილი ზემო, დამინებული მხოლოდ იმ გრანობით, რომ მხედართმთავარს ემშვიდობებთან. გრიგოლ ორბელიანი თემირ-ხან-შურამი ემშვიდობებმა ძველ მებრძოლ მეგობრებს, ემშვიდობებმა კავკასიის ომების კლასიკურ მხარეს — დალისტანს, მიურინდების ბუდეს, ემშვიდობებმა კასპიისპირეთს, რომელსაც ხუთი წელი განავებდა.

მთავარსამართლებლის სამეტოს ასალი თავმჯდომარე გრიგოლ დიმიტრის ძე სიტყვას ამოხმს:

„რადღენ მიწოდებული არ უნდა იყოს ეს თანამდებობა, არ შემიძლია არ ვინაველო იმის გახსენებამზე, რომ გემშვიდობებით, კასპიისპირეთის მხარეს მამაცო ჯარებში! ხუთმეტე წლის შრომამ და საღებებემ დაგვაკავშირა ამ ხნის მანძილზე, ხან როგორც ჯარისკაცს, ხან როგორც თქვენი წინამძღოლი, ხშირი მოწმე ვიყავი მთლილი საბრძოლო გმირობისა, რასაც თქვენ ახდენდით. გტოვებთ და უადრეს სიყვარულის სხოვსა მიმეცით, ჩემო ამხანაგებო!.. და ჩემს სხოვსაში მარად აღდგებთან ზიარანი, კავაშური, ქუთაისი, გერგებელი, სალოთი, მსკენჯი, ჭობი, ტაბასარანი, სალათიგია“!

კონტის ხსენებით

გრიგოლ ორბელიანის გამჭირვალს ვინებამზე, სამხედრო ნიჭსა და მომხილავ ხასიათზე ლაპარაკსაც კი ზედმეტად მიიჩნევს ისტორიკოსი ოკოლინიჩი. მის გონიერებას ყველგან ზანჯასმით აღნიშნავენ ვორონიკოვი, კუდაშვილი, რუდი, ლორის-შელაქოვი და სხვა გამოჩენილი სამხედრო თუ სამოქალაქო მოღვაწეები. ვორონიკოვი მეფესთან უწევდა რეკომენდაციას, ხოლო პარიტანისის არწმუნებდა ყოველ დავალებულ საქმეს უზადიდ შეასრულებს.

ფართო განათლება, მთლილი ნიჭი, კეთილშობილი გული, ფხიზელი გონება, დაუმრტელი ენაყრთა — ყოველივე ეს გრიგოლს ხდელი ყველასათვის საყვარელ და სათაყვანებელ ადამიანად.

გრიგოლი ხეივთის კვალს ტოვებდა ყველგან, სადაც ყოფილა, სიყვარულით იტონებს ყველა, ვისთანაც საქმე ჰქონია — თბილისში თუ დალისტანში, სამოქალაქო სამსახურში თუ პოლკში.

„ზედინერად ვრაცბ თავს, რომ ვუყვარვარ ისეთ ღირსეულ ადამიანს, როგორიც შენ ხარ“, — სწერდა ერთი მეგობარი.

„შვირფასო, საყვარელო, ღრმად პატივცემულო, სარწმუნო მეგობარო გრიგო!... — მიმართავს მეორე. — მიყვარხარ! მარტო მე კი არა, ჩემს ცოლსაც უყვარხარ, თუმცა არ უნახიხარ, რადგანაც ჰქონია,

მიელი თემირ-ხან-შურა შემოიყარა საყვარელი სარდლისა და ამხანაგის გასაცილებლად. საწმენო ხმურსა და მხედრული მუსიკის-გრანაღში ტანისა გენერალ ვოლკოვის ხმა. ჯერ იმპერატორი ადღევრებულა, მერე თასი ასწია და გრიგოლს მიმართა:

— თქვენი ბრწინებულემა, თავადი გრიგოლ დიმიტრის ძე! რამდენადაც ვიცი ჯარებისა და აქ მყოფი საზოგადოების გრანობები, ჩემ სასამონო მოვალეობად ვრაცბ ყველას სახელით მადლობა გიძლენათ ყველაფრისათვის, რაც გაგიკეთებიათ დალისტანის ჯარებისათვის, რომელთა რიგებსაც გვაქვს პატივი ვუყვაროდეთ ჩვენს...

ამის შემდეგ სახელოვან ყოფილ ტყვე ქალს, ზარბრე ორბელიანს მიუბრუნდა, ადღევრებულა, ბოლოს — გენერალ ვრანგელს...

გრიგოლმაც გულწრფელი მადლობა გადაუხადა მთელს საზოგადოებას და თანამოლაშქრეებს, რომლებთანაც ინაწილებდა შიმში მხედრული ცხოვრების ტირისა და ლბინს, როგორც მეომარი და როგორც სარდალი.

ნადიმი დიდებული ფეიერფერკით დაავიგვიცინეს. მთელი დალისტანი აცილებდა გმირს, ადამიანსა და სარდალს, მაგრამ, აღბათ, არავის მოსვლია ახრად, რომ აცილებდნენ უცდდავ პოეტს.

მართლაც, ამით მხოლოდ ორბელიანის სამხედრო კარიერა თავდებადა.

რომ შენ ხარ რაღაც ზეგარდმო მოვლენილი იდეალი“

„შენი სახელი დამევიწყდა, მეგობარი ჩემო ორბელიანო, მაგრამ იმედად შენი ნაწერი შირჩებო!“ — სწერს ერთი თანამებრძოლი.

გულითადი მეგობარი დავით ყორღანოვი ჯერ კიდევ 1835 წელს არწმუნებს:

„შენი წიგნი არის ჩემთვის უძვირფასესი საუნჯე ღვთიურის მეგობრობისა ჩვენისა“.

თუმცა ბრძოლის ველზე გრიგოლი მკაცრი მეომარია, მაგრამ როგორც ნათესავი, ადამიანი და პოეტი, ბავშვითი ფაქობი და გულმოწყალე ჩანს.

გრ. ორბელიანი ბუნებით კულთი, ხალასი, შემბრალე ადამიანია. მისი სიტყვებია:

ქსადევიანდეთ ძალას დამჩავრერესა და მისსა უსამართლობას...
ქსადევიანდეთ ყოველს, რაც უშლის კაცისა სულის მადლობას!

ბევრი რამ გააკეთა თავის შირივ „სადღევრებლის“ ავტორმა ჭარბოვლთა „სულის მადლობისათვის“. მასლობებისათვის ხომ პირდაპირ თავგამოდებულია!

ვიღწობს მეოფე პოეტი ერთ წერილში გულისტყვილით მიმართავს ანტონ ორბელიანს:

„საყვარელო მშაო ანტონ!.. სად არის სიყვარული

1 «Кавказ» 1858, 26.

ჩვენი? სად დაიკარგა ძმობა და მეგობრობა ჩვენი სიყმითან დამტკიცებელი ბოშებითა და საყვიროთა“!

ეს შემთხვევითი გახსენება როდია. გრიგოლ ორბელიანი ნაშედილი რანდიდა არა მარტო ბრძოლის ჟღერზე, არამედ ნათესაობასა და მეგობრობასზეც.

როცა დიმიტრი ჯორჯაძე წერილებს უხსნის, მხოლოდ მაშინვე აღუდგარა ტუქვას: რათა ხსნი? მამ ლუკის რისხვის ყოველი ბეჭედი, ბეჭედი რათ ასმენ წერილებსზე!

ხელთაშინებს რომ უწვინიან და ხელი არ ჩასდის, უბრალოდ საყვედურთს: რა გენადლებოდით, ცოტა დიდრიონი გქნათო!

რძალი ქეთევანი რომ ფაა ჯობაძეს გაგდებსა უპირებს, გრიგოლი თემირ-ხან-შურადან სთხოვს: შეინბაღ, აპატიე, ნაშაბური კაცია, ძალზე შეშეცოდაო.

გრიგოლი ხშირად ეხმარება დას ეფემიას, მის ასულს ბაბალეს, ზაქარიას ვაჟს სანდრაკოს... როცა 1856 წ. ვეზირიშვილზე ბაბალეს გათხოვების ნებას ითხოვენ, გრიგოლი თანხმობას აძლევს და ას თუ მანამაც, თან შემდეგისათვის შედგომე დახმარებას პირობება.

დას კი არა, ვუღებს ხელს უმართავს, რითაც შეუძლია. 1859 წელს თბილისში მოვიდა ყაზიმუშუხის ყოფილი მმართველს ალაღარ-ბეგის დისწული ასლან-ხანი, სრულიად უფულო, უწიო, გამოუძღვლო, მშვიერი, შიშველი. ორბელიანი დაეხმარა, ლევან ჩაბარა, მთავარმართებელს სთხოვა, ფული მიეცით გასაფლავებდ, ვიდრე ვესაძღვლიაში წავაო.

თავამოდებთი ესარჩება დერბენდევებს, რომელთაც მოსაგლიან წელს ყუბის მასწამი ბურის ფიდეა აუკრძალეს, და აღმოფთებულა გრიგოლ ერისთავის ასეთი ღონისძიებით. ერისთავს აიძულებს დაწეროს გადადგომის თხოვნა.

ვუღობა ზედურ ხშირად აწუხებდა. 1856 წლის 8 მაისს ქეთევან ორბელიანს სწერს:

„ზედურნი ჩვენი გლეხნი როგორ მსცხობობენ ამ საშინელს სიმშოლში, და ან რა ღონისძიება უპოვნეს მისთა ბატონებმა?“

გრიგოლს მუდამ უცვარდა ჭიჭი, ზეიმი, ბაღები, დიდშენებერება, ტრიუმფალური თაღები და სასახლეები... მაგრამ ასეთი არისტოკრატიული ამოცანის მიღმა მუდამ იფარება დიდი მოქალაქისა და შემოქმედის ნათელი სახე.

სამა, რამდენადაც ეს სიტყვა თრობასა და უპიროდროსტარებას გულისხმობს, მთელ სიყოფილებში უცხო იყო გრიგოლისათვის. ისე ჩაივდა სამარგში, რომ ვერ მასწავდა არცის გადაკერის სიამოვნებას.

შინაურობაში გრიგოლი იყო უწყინარი, უბოროტო, კეთილი და დიდბუნებოვანი, მოყვარული და უშურველი.

თანამედროვეთა რწმენით, გრიგოლი უფრო ფილოსოფოსი იყო, ვიდრე პოეტი. იგი თურმე ღრმა ფიქრებს მიეცემოდა, ამოთხრებდა, რაიმე ძარღვთან იტყობდა და დიდხანს გაიზრდებოდა და ვაჟ, თუ რაც წაბდეს, ვეღარა ადღევსო, წუბდა.

გრიგოლს უცვარდა ყველა საქმიანი, კეთილი ადამიანი, პატოს სცემდა ყველა ხალხს. მარტოა ცნუდი აზრისაა ხარბ სომეხ ვაჭრებზე, რომელთაც ნახევარი კახეთი დაეზარებულეი სქონდათ, მაგრამ სომეხები კი არ სძულდა. მრავალი ასლო მეუბარა ჰყავდა სომეხთა შორის: მეუთოფები, თურმანოფები, ლორის-მელეოფი, ტერ-გუჯასოფი, ლაზარევი...

ერთხელ, თბილისის გენერალ-გუბერნატორად რომ იყო, ერთი კემისელი გლეხი ესტუმრა, მოვალე სომეხმა ვაჭარმა ამოცლოო, ათი თუმანი ფულა აქვსთა თურმე და სარგებელში ურემ ღეინოს ახდევინებდა. გრიგოლმა სომეხი დაიხარა:

— რა გქნა, ბატონო, ფულს სარგებელი უნდა, თქვენც მოწმე ხართო, — უთქვამს ვაჭარს.

— როგორ თუ მოწმე! ამისთანა უღმერთო სარგებლის მოწმე მე რად ვქნებო?

— აი, შენი ვიბიზე, ნახეთ, თქვენა გატეთ ხელი მოწმეო.

განცვიფრებულ პოეტს მართლა უნახავს საკუთარი ხელმოწმეა:

„ბორჯიკი ვრ. ორბელიანი“. „პორუციკიდან გენერალ-ადიუტანტი გავხდი, მთავარმართებელს მოვალეობის აღმასრულებელი შევიქნე და საწყვეტ გლეხნი კი სულ ყოველწლივ იხდებიან ათ თუმანი ერთ ურემ ღეინოს, — იგონებს პოეტი. — მე ავერთე, ცუხელი მომეცოდა და ფსრაწი! ფსრაწი! დახევის თამაშუქი, პირში მივაყარე იმ სომეხს სიტყვებით: „წადი, მიჩიფლე საცა გინდა, შე უღმერთო!“

ასეთი იყო ორბელიანი. მსგავსი ეპიზოდები მდიდარაა ცხოვრება გენერლისა, რომელიც მუდამ რწმეოდა პოეტად, ადამიანად და მოქალაქედ.

ერთხელ გრიგოლს ვამლოფელი და კემისელი გლეხები ეახლნენ და დახმარება სთხოვეს: საქართველოს სამხედრო გზაზე გაგვყარათო სამუშაოდ.

ეს გზა სახელმწიფო ხარჯზე ინახებოდა, გლეხებს შექოად რად უნდა ემუშავათ? მოხელემ ვერაფერი გარკვია, ორბელიანი მთავარმართებელს ეახლა, მუფის ძმას, და საქმის ვითარება მოახსენა. მიხვილ ნიკოლოზის ძეს გაუკვარდა, იქვე მყოფ ბარონ ნიკოლოზის გადახედა. ბარონი, მუდამ უზრდელი, ხეპრე და უმედიანი მოხელე, უკუნებოდ იყო. შუბლი შეიკრა, და მცავედ ჩაილაპარაკა:

— თქვენო უმალესობო, ამ საკითხებზე კაცობის მთავარმართებელთან ერთადგროი მომხსენებელი მე ვარ. ვველან დანარჩენი მახელარია მხოლოდ, ნაწვენი გრიგოლი ავად გახდა და მთელი კვირა ლეგინად იყო ჩავარდნილი.

თითქოს გქნეს ბადებს პირუთენელი ბიოგრაფის სიტყვა პოეტის გადამტებულ, არტისტულ, დახვეწილ თავაზიანობაზე, დელიკატობაზე, მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი შესვლევით. გრიგოლის მოურიადებელი, ხშირად უწმარე სიტყვები და გამოთქმები, რომელთაც უახლოესი ადამიანებისადმი მიმართულ წერალებში ხმარობს, მეტყველებენ მის პირამთქმელობას და ვაგვეკურ ხასიათზე. ანტიმური წრის გარეთ მდგარ ადამიანებთან გრიგოლი უაღრესად თავისთან, ფაქიზი და გელისმირია.

პოეტის თავზიანობის სარწმუნო საბუთად მის ბიოგრაფს მოჰყავს 1873 წლის 8 აგვისტოს წერილი, მიმართული ერთი რუსია მთხელისადმი, რომელსაც მისი ვალი ჰქონია:

„უზივან და ვუქრობ, ვუქრობ დიდბანს, როგორ მოგახვრო ისე, რომ წერილი ესე უწყინრად და რბილად როგორმე შეეადგინო ისე ნახად, რომ მისმა წაყიანებამ თავისი მოულოდნელობით შეუდროება არ დაგარღვიოთ, წარბები არ მოგიღუშოთ და არ წაგიხდინოთ მადა, რომელზედაც კოჯრის პაერი ისე კარგად მოქმედებს! — მაგრამ ვერძობ ამასთანავე ღრმად, რომ შეუძლებელია, ადამიანის ძალას აღემატება. ვინაიდან თუთონ ბუნება ჩემი თხოვნისა იქმნის უწყალო და საზოგადოა მთელი ადამის ტომისათვის, რომ მისი როგორმე თავზიანად მიღება შეუძლებელია მოგახსენებ... ე. ი. განზრახვა მაქვს მხოლოდ მოგახსენოთ, — მაგრამ... როგორა ვსთქვა... დამიბრუნეთ ჩემი ფული უკ, ძლივს, ან შიშვეს!“

ახვე თავზიანად სწერს თვით ახლთხელ ადამიანს, რასას, რომლის ჯანმრთელობასაც „ახსლებს 300 მანეთს“.

გრიგოლი ხელმოჭერილი კაცი იყო, ზოგი მის სიძუნწეზეც ლაპარაკობს, მაგრამ ვინც საქმეს ღრმად ჩაუკვირდება, მის საქციელს, აღიარებს, რომ ეს უსამართლო ბრალდებაა. კაცი, რომელიც მთელს სოცოცხლშია ვალდებული ვერ ამოვიდა, უმრავლად ენაზრება დას ეფემიას, სიძეს — მედიტონს, რძლებს ძმასშვილებს, უფრო შორეულ ნათესავებსაც კი. ვითრეა ორბაქიანზე ხომ გრიგოლმა გაზარდა, ძუნწები ასე არ იქცებიან.

მართალია ფული ვნაება, ამაზე ანუდობებიც ითქვა. ერთხელ, მავალითად, მასურნა მოახსენა, სტუმრებს ღვინო გაუთავდათო. ჯერ წაუყრუა, მერე გაჰყარებულმა ფული გადააწოდა, თან შეაგინა.

— რას შემართლებით, პატრონო, ფული ხომ ჩემთვის არ მოთხოვია?

— ეა, ფული მოცეც და არც შეგაგინო? შენც წადი და იმას შეაგინე, ვისაც ფულს მიხეცი!

ეს უბრალო, გარემოებით ნაკარნახევი შწარე ხუმრობა და არა სიძუნწე. ყალბი კუდაბზიკობა უცხო იყო ამაყი და პირდაპირი პოეტისათვის.

გრიგოლი სხვას ენაზრებოდა მაშინ, როცა თვითონდა უჭირდა, და როგორც მის თანამედროვე, მასავეთ 1883 წელს გარდაცვლილი სამხედრო მოღვაწეა და შწარეს ფადევეს, გრიგოლსაც ხშირად უთქვამს: „ნამდვილი დახმარება ისაა, როცა უკანასკნელ გრომს აძლევო“.

გრიგოლს უყვარდა ხუმრობა თავის მადლ მდგომარეობაზე, ის ხან ნაშინა, ხან მოავარამართებელი, ხან თვით პარუნ-ალ-რამიდი.

— ყაფლან, ყაფლან, როგორა ვგონია, ვინა ვარ? — მიმართა თურმე თავის საყვარელ ნათესავს.

— ვინ უნდა იყო? ორშაბათის ვუწინ ხარ, შენმა შუქმა ის თავი მოკლოს?

— შენ ასე ვგონია! ამ თითებს ხომ ხედავ? ვრთი ნოვაწერი, ციხირში ამოკეთე თავს, აი, ვინა ვარ! აი, ეს ვოვლისშემძლე კაცი ერთხელ უამლოდ

წასულა ბაზარში, პარუნ-ალ-რამიდი ვარო! პოლიციის მიხედვით შეუნაშნავს, ახილოა.

— პარუნ-ალ-რამიდი რომ პოლიციელი ჰქედვებდა, მადლი და ამ ქვეყანის ღასათი გასწორეთ უთქვამს მოავარამართებულს.

გრიგოლ ორბელიანი ქვეყნის სევას და ნათესავების ბედზე შეტს ფიჭობდა, ვიდრე თავის სამწერლო დიდებაზე. მასთვის მწერლობა არ იყო ისეთი მოწოდება, ისეთა სამოღვაწეო სფერო, სადაც თავს მოვალედ ჩათვლიდა დღედაღამ თავაუღებელი ეწია შემოქმედებითი კუბანი, უაულო შექმნა შეტე და, რაც შეიძლება, მეტი. თუ წერდა, მას აწერინებდა შემთავრებება, შინაგანი, სულიერი მოთხოვნებდა, რასაც წინ ვერგონ აღუდგება. სხვა დროს კი მოქმედებდა ხშირითა და ცირკულარებით. საერთოდ, გულგრილად ეყადებოდა თავის დიდ პოეტურ შესაძლებლობას, წლებით ერთ ლექსს არ დაწერდა, და, თუ წერდა, ეს იგივე გაღვიძილი გრძობა იყო, გაღვიძილი სიბრძნე თუ წრფელი ზაასი ადამიანებთან, რომლებიც გულთ უყვარდა. მოუცვლობა ვერ გამოდგება „ცოტას წერის“ მიზნად, მეტადრე იმ კაცისათვის, რომელმაც ოთხმოც წელს მიაღწია. ამაყაა, თითონ გრიგოლი სათანადოდ ვერ აფხვებდა თავის სწორედ იმ ღრსებას, რასაც უყვარდა. იყო მისი სახელი, და უფრო ამაო, ვუწ, წარმავალ სამხედრო თუ სამოქალაქო საქმეებზე ზრუნავდა, ვიდრე საკუთარი ლიტერატურული შემოქმედების გადმოდგებაზე.

გრიგოლის საყვარელი წიგნები იყო „დავითი“. „სახარება“, „ვეფხისტყაოსანი“. თან დაჰქონდა, ჩახედავდა, წაიკითხავდა, და ხშირად იცინებდა ვნახტე იოსებლიანის შესანიშნავ სიტყვებს:

— თქვენმა მწემ, მოავრობის შიში რომ არ მქონდეს, „ვეფხისტყაოსანს“ ვუღესიამო შევტანდი და ზედ საკურთხველზე დავაცხენებდი!

„ვეფხისტყაოსანი“ საკურთხველზეც ენაა ზენი ერთნაირი ქმნილების პოეტური აპოთეოზი!

გრიგოლს მოვლს სიყოფილში უყვარდა სპორტი. მისი საუკეთესო ცხენები დიდში პირველობდნენ, მისი რჩეული მწვერები იწვლისელ ღორებს ჰამილტონს აიყვებდნენ. ჭიდაობა, მუშტო-კრიგი, ღებია — ეს ხომ გრიგოლის სტეპია იყო!

ღებია გრიგოლს უფრო პოეტურად უყვარდა, ვიდრე „ლით-ფოთურად“. მისი ღებიანა, ყორღანა-შვილი, მარზაჟანა და სხვა დარდი-მანდებიც უფრო ღადი, ხელგამილი ვაფაცები იყვნენ, ვიდრე ღებინო ჩამრბელი ღებიანაზე.

გრიგოლ ორბელიანი მყარი, მონოლითური, აფორისტული მეტყველების ოსტატია. მრავალი მისი თქმა, „ზნობითი სწავლა“ ანდახად ქვეულა, ხოლო მისი რჩეული პოეტური სტრიქონები ნამდვილი მადღერია წყობილი, დინამიკური მეტყველებია. ესაა მადღერი პოეტური სტეპიანი, ან ისე დახვეწილ-გაფაქიზებული, როგორცა ვგვინდოდ პოეტებთან ვხვდავთ, მაგრამ ბუნებრივი, მყარი და ღრმანაზროვანი. ტყუილად როდი უწოდა დიდმა ილიამ

გ. ორბელიანს „თეთრმკობელი“ ქართული ენისა. აკაკის თქმით კი, მომავალი მას „კონების თვლილი“ შეხედავს.

უწყინარი, აზრიანი, სერიოზული და თანაც მუ- ბუქია გრიგოლის ზემოთა. უცხოთით გატაცებულ თანამემამულეებს ასე მოხერხებულად დასცინის:

— ძალუა, რა დაგეგმართა, სულ პარიზი, პარიზი წვენი პარიკმახერი ბერლემონი ხომ გინასავს? წარ- მლიდგინე ერთი მილიონი ბერლემონი და მაღალი, ძალიანი მაღალი სახლები და ვითომ პარიზი გინა- ხავს.

მეორე ძალუას კიდევ ზემორობით უკარწყლებს უცხოთის მთაბეჭდილებებს: რაც პარიზია, ისაა ვენა, ვენა, ბერლინი... არის პატარა განსხვავებებიც მაგრამ ისეთი არაფერია, რას დარბიზარ ტუელიადომ 1872 წელს, 19 იანვარს პეტერბურგს მყოფ მე- გობარს, პოლეოვნიკ ერმოლოვს სწერს:

„გოცნი შენც და შენს შეილებსაც, 18 წლის ქა- ლიშვილსაც კი, არა უშავს რა, შეიძლება სამი ათასი ვერსის მანძილზე მსურვალე კოცნის გაგზავნა, რად- გომ გაცრეფება, გაიყინება, ვიდრე მის თვალბამდე მალწეწეს.“

„რაც შემოძლიან, ვარნიყო; მოავარსართებლობას თურმე ასე სცოდნაო“, — სწერს გრიგოლი 1882 წლის 19 ნოემბერს ლევან მელიქიშვილს.

გრადის ქალს ოღუა ლევანოვის სწერს: „ჩემმა დამ ვარინკამ გადმოვივა შარშან, რომ კა-

ბინეტასათვის პატარა ხანჯალი გდომებით... ვაიწარ- ფეი მოგართავთ...“

მაგრამ უნებურად აღმუხერის კითხვა: რად გინდათ, ჩემო დედიფალო, ხანჯალი? განსამარად რომ სხვა უფრო სამიმი და უფრო მძლავრი იარაღი გატეოთ ეს გახლათ თქვენი შარბანებლური, შეფურო იერი და ცხოველყოფელი ნათელი თვალები... ხანჯალი რაღად გინდათ?“

უფრო უღმობელია ერთი ნათესავი ქალის მიმართ, რომელსაც მოეწერა, ახალგაზრდა პროფესორი მწამლობსო:

„აბა რა საკვირველია, პროფესორი, ვმარწალი კაცი, კარგი, მოსაწონი ქაქიმი იქნება, შეტადრე დე- დეაქუერი სწეულებინა. ო! რა სიამოვნებით გადა- წეკ და უწენე ოველივე სხვათათვის დაფარული“...

როცა გრიგოლის ამნარ ზემორობა-გასაუბრებას გვიმოხლობთ, გვაგონდება უცხოთის კლასიკოსი მწერლები, ცნობილი მოურიდებლობითაც და მაღა- ლი ნიჭიერებითაც... ასეთი შემოქმედნი გამოხატავენ თავიანთი ხალსების ხასიათს, იუმორს, პირდაპირო- ბას, ზნეს, ძალას.

გრიგოლი ორბელიანიც თავისი ხალხის ქემშარტი- წეულია თავისი ზუნებით, შემოქმედებით, გონება- მახვალბობითა და ხასიათით.

ყოველივე ამან ახალი ძალით იჩინა თავი მას შემდეგ, რაც ნაომარი პოეტო საქართველოში დაბ- რუნდა და მშვიდობიანი ცხოვრების ფერხულში ჩავბა.

ნ ა წ ი ლ ი მ ი ს ა მ ი

ინფანტერიის განვრცობა

კომანი სამხრეთლოფში ბრუნდება

სამშობლოში მომავალმა გრიგოლმა დუშეთში პლატონ ოთხელიანს გამოუარა, მასპინძელი შინ არ დახედა, და კარზე წაუწერა ლექსი, რაც მერე პლა- ტონმა თურმე წარჩოთ ჩასვა.

თბილისს დაბრუნებული პოეტო ძალაუნებურად გადაეშვა ნებიერი არისტოკრატიული ცხოვრების მორცეში. ბალები, წვეულებები, მოფარდავებული დარბაზები, სახელმწიფო საბჭოს სხდომები, არსები, ვიზიტები, თეატრი —აი, ეს იყო მოხელის მთელი მრავალფეროვანი ცხოვრება, რაც მხოლოდ მოქმარე- ბას იწვევდა დაღისტინს მდელივარე დღეებთან შე- დარებით.

იქნებ მამილთან ერთი მცირე შეტაკება უფრო შინაარსიანი და საინტერესო ყოფილიყო, ვიდრე დე- დი მოაგრების ფარაბში ხანადიროდ წყევანა... მაგ- რამ, როცა თბილისს ნიკოლოზ და მისელო ნიკოლო- ზის ძეი უსტუმრნენ, მათი მასპინძლობა გრ. ორ- ბელიანს დაეცალა, რადგან ბარიკატისკი შეუძლოდ იყო. მთელი ქართლ-კახეთი, თუშ-ფშავ-სვეთური, რუ- სი და მთაბარი ყარაიათი იყო, განსიფორმებული მი- დამოს ასეთი ხმაური არასოდეს ენახება. თეატრიც კი გამართეს, ვერდას „რიკოლეტო“ დადგეს. შეიდ ვერ- სზე მამუკა ორბელიანი მოდებოთ. „ტარბიკა ერის-

თავმა“ არ დაიშალა, სიტყვით მიმართა დიდ მოაგ- რებს და დამტყრელი რუსული ბვერი აყინა ყველა.

ვარაიდან გრიგოლმა რომანოვები თელავის, ზა- ქათალოსა და შემახის გავლით, ბაქოს მიაცილა, იქიდან, დერბენდის გზით, რუსეთს წამარსდნენ ისე, რომ მაღლობაც არ უტყვამთ.

მალე ბარატინსკიც რუსეთს წევა და მის ადვილ- ზე ერთგული დარჩება.

პოეტო უკვე თბილისშია. აღარ ეხმის ლეგეიმი- ყიონი, ზარბაზნების ქუჩილი და ზეაყების ერუსუნი. მაგრამ ვანა პოეტო სიმშფოდეც ეძებდა?

„მე, საყუთრიც მე, კერ ვერ შევეწევი აქაურს ფრეს ცხოვრებას და მომწეინდაო“. — სწერს დი- შიტრი ჯორჯაძეს, რომელიც თემირ-ხან-შურაში დარჩა. ხან მარსეაა, ხან აღდგობა. ხან სხვა რამ დლე- ხსწეაული. და ეს „ამაოდ ცხოვრება“ უფრო უშ- ლის წერას, ვიდრე უშლიდა ომი.

რა ხდება თბილისში საყურადღებო? სტუმრობა, ლხინი, მისვლა-მისვლა, მიტემა-მიტემა... ნიკოლოზ გაეარინის ლამაზი ცოლი პეტერბურგს წევიდა, თა- ვადი გოლოცინიე პარიზს მიემგზავრება; ივანე მუს- რან-ბატონის ვაჟმა კონსტანტინემ ჯვარი დაიწერა.

ლიზა ფლაყანდიშვილზე. „და სხვანი ამჟვარი, მაგრამ არ მახსოვს“.

ახლა გრიგოლი ალექსანდრე მეორის ბრძანებით შეყვინსაველის საბჭოს თავმჯდომარედ და დანიშნულა, და, როცა მეფისსაცვლი თბილისიდან გავა, თვითონ იქნება მეფის მოადგილე.

1858 წლის 13 აპრილს დიმიტრე ჯორჯაძეს შესწავლილ: „ამით მცნობ, რომ ახალი თანამდებობა ჩემი არის მშვიდობიანი, უმფოთველი, უზრუნველი, სასყ ამათების ცხოვრებითა, რომელსაცა ვერ შეგვეშლვარ აქამომიდს და იქნება ვერცა სიყველიამდე შეგვეციო“.

აქ ისევ იწინს თავს პოეტის მშფოთავარ სული, მარადიული მოუსვენრობა და მიუწვდომელი იდეალის შაბეებული დიდი გონებას ტრავდული!

პოეტის ვარადი მართლდება. ვერ იქნა, ვერ შექრია უმინაარს სინამდვილეს ერთი წლის შემდეგ, 1859 წლის 14 მარტს, ისევ ისე სწერს იმავე ჯორჯაძეს — თავის თითქმის ერთადერთ ადრესატს დალისტნიდან დაბრუნების შემდეგ:

„განა ქალაქი თბილისი თავისის გადარეულის ვევილირთა, თვტრებთა, ვივეი კარტინებთა, თავის სირბილითა თავგადგლეჯით, თავის ვიზიტებთა, შილაქის ვისმე? — თ, კარადენი დრო ავარგება აქა ფუჭად, უსარებლოდ თავისა თვისისა, უნაკოფოდ საზოგადოებისათვის! ამა სოფელსა და მისს მაცოდუნებელს ამათებასა იღარ ეუერებ მე ყმაწვილურთს თვლითა და ამის გამო ესე გაიციებთა ზახილი, ხმინათა შექვევა-შიათრულებისა ვდარ მიიღაცებს ზემს გულსა, ვდარ დაშიზნულეს გონებასა, და ვარ ასე!“

უნებურად გაგახსენდებათ პოეტის გენიალური დისშილის ზივილი თბილისის მალად საზოგადოების უსარებლო დროსტატებაზე. ახლა მისი დარბილილი ზიპელ ვრძობის ამ ფუჭი ცხოვრებას უსარობსა, მაგრამ, სამწუხაროდ, არც ერთს ვერ ნებისყოფა თუ სამუალებანი და არც მეორეს, რომ ზურგი ექყით ამ ფუჭსავეტური სმისა და „შექვევებისათვის“, ნასადომიდენ ლიტერატურულ შრომას, რაც ზემდე ჯერ კიდევ არ არსებობდა, როგორც საზოგადოებრივ-კულტურული ცხოვრების სრულყოფილიანი სფერო.

ამიტომ ისევ სამსახური, ვიზიტები, მისვლა-მისვლა ნოქვედა ძვირფას დროს, რაც შეიძლებოდა მიხმარებოდა ასეთი ზემებრეაზების უცვადაე მწილობათა რიცხვას განზღავს საქვეწოლ საქმეს.

თუ სადმე დაიხვენება, ისევ კოჯორში ან კოდში.

შორს გი ვერ წევა, ვორნოციონს ან არტუთისსისს მუავასად. უტყობთს ვერ ნახავს.

რუსეთსა და მსათან საქართველოს გაუნდა „დაბნ მიძე, დიან დიდი, დიან თამში საცემი საქმე ვმუბის განათვისსუღლებისათვის“. ორბელიანი გარვევით არადღეს ამბობს, მაგრამ მასი მთავარი ფაქტის საგანი იმ ხანებში სწორედ ეს არის. „ვაშახობით, ვსყვირათ, ვამაგით და ჯერ ისევ იქვე ვართ და ვერ წავციდვამს ფეხი წინო“. — სწერს ჯორჯაძეს

და სთხოვს შეტკობინოს თავისი აზრი. თვითონ გიპირადად ვთათბრება სახელმწიფო საბჭოს წევრს დიმიტრი ყვიფიანს.

რუსეთის არისტოკრატია ზაფხულის სიციმეს გაეროდა. ჩრდილოეთში წაიფდენ გაგარინები, ტრუბუცი, ვოლიცინო... „დიდი დიმიტრატი“ ისინა დაღოსტანში... ცხელა და ერთი ნუგეში ისინა, რომ მთავარმართებელმა მუშტაილის ბალი გააფართოვებინა, საიერნო აფილი ვაზარდა.

მაგრამ საყაროდ ვისა სცალია! საბჭოში ათასი საქმეა. ამქრები ისევ მფოთავენ. ახლა ინვლისის კონსული ბაქოზე მიდის მანანდარანისაკენ და რუსეთის საყეთლოს იქ არას დააწუთოს. სოხუმშიც დასაკუდება ინვლისის კონსული და მზავალ ინტრაგას დააწუთოს ჩვენდა საზიანოდ. კახეთის საზე მილიცია დააყენეს, მთელი 22 ასეული, ორი ათას თუმანზე მეტი დააწერეს გულბობას მარტო ამისათვის, და ამდენს რას ავრება, თუნდაც მტერი შეიქრას! ზერგ, რამდენს ვინმეს უნდა დაეხმაროს, გამოეჭობავოს, დანიშნოს, გადამეყენოს!

ახლა გულსა განათავსუღლებას ციებ-ცხელებას! სექტემბრისათვის საქართველოში დიდი მთავრების — მიხეილისა და ნეკოლოზის — ნამოსვლასაც მოვლიანი: ინადილები, ინადირებნი, ისიერებენ, იმწვერკურდღღებენ, გომბორას და ალაგერს გადაიფიონ, ლეკეთში ჩაგულენ... და ყველაფერზე გრიგოლმა უნდა იღარდოს!

არც მეფის სხვა მიზეღლები რჩებანი უსაქოთ: განყოფილებებს დესპატამეტებად გარდაქმნიან, განყოფილების უფროებს უწოდებენ დირექტორებს და ა. შ.

ორბელიანი უკმაყოფილოა ასეთი გარდაქმნა-დაცვლითი, ამას ფუფუნით, ზემდეტ ხარჯის გაღებითა და ხმობს მდგომარეობის გაუარესებში. აი, რასა სწერს დიმიტრეაძეს 1858 წ. 28 ივნისი.

„ამ ცვლილებითა არ ვიცი ეს მხარე შეიქმნება თუ არა ბედნარად; მაგრამ ეს გი ვიცი, რომ კიდევ მომატებული ხარჯი დაედვა ხაზინასა, რომელშიაცა, ვტკობა, ბვირი ფული ქსეფს, რომ ასე აფილიად იზენენ ახალს თანამდებობათა, თითქმის განვებ ჯამიერებისათვის. ახლა მოვლა? სასამართლო, სადაცა ვერა ქპოვენ სიშარტლესა? ხალხის აკლებსა? უეზღების გაყვეღება? ვზახედ ავაზაკობა და მეხაყრების დახობღვა?... ქრთათობა ჩინოფიციებისა და ამიკადა თანამდებობის ფულით შესყიდვსა? ხალხის შეწეუება, ვიფილე-კიფილე მათი და წყვეს? — ვნაწით, ვეების დნურთმა მოხედოს ამა მხარესა და აპოენინოს წამალი უმაღლესსა მმართებლობასა განსაკურნებლად ათასგვართა წყულეთა უსამართლოებით და მოვლელობით ხალხზედ მოვლენილთა!“

შექვევით-თუ არა ჯეროვანი ყურადღება პოეტის ამ სიტყვებისათვის? განა სადგავია, რომ ეს მეტისზეტად გახედეული, თითქმის მემამობური სიტყვებია მთავარმართებლის საბჭოს თავმჯდომარისათვის? გენერალი ორბელიანი ნებით თუ უნებლიედ იმაღლებს ხმას და გამოსთქვამს თავის გულისწყრომას მონაქიული წყობილების დამაალი, ბიუროკრატული მტანაზმის უგარეობისაზე, თანამდებობათა ვიდვად-ვაყიდ-

ვაზე, მჭრთამობის ამ თავისებურ სახეზე, ხალხის ჩივირებსა და სასამართლოთა უსამართლობაზე.

მიიდან მოხული სარდალი მაინც აძლევს დაღის-ტანში დარჩენილ თანამოაღმკრევეს გონიერულ რჩევას და გამოთქვამს საგულისხმო მოსაზრებებს.

ახე, 1858 წლის 16 ივნისს ყაზიუქუმში წყალ-მანქანასგან გარდაიცვალა ამ მხარის მმართველი, გენერალ-მაიორი ალაღარ-ბეგი, ათი წელი რომ ერთ-გულად ემსახურებოდა მეფის მთავრობას. მის ნაცვლად დაინიშნა პოლკოვნიკი ალექსანდრე კლუგენი. გრივოდ თრბლიანი ძლიერ შეაწუხა ალაღარ-ბევის გარდაცვალებამ, თუმცა გადარჩენის იმედო არა ჰქონდა, და არ მოსწონს კლუგენის დანიშვნა: მითის ხალხი ზერ შეეწოზაო რუს თფიცებს, უცხო ზნეცა და ჩვეულებას, მეტადრე რომ ალაღარს დარჩა ვაფა ყაფარი, ჰყავს მომხრეები და არიან ამ საქმისათვის გამოსაღვეი ბევრები.

მართლაც, კლუგენი ალაღარის ადგილზე სულ რამდენიმე თვის რჩება. მას ცვლის ლაზარევი, მერე კი — გენერალ-მაიორი თარხან-მოურავი.

1858 წლის ზაფხულში გრივოლიც გაერია და თბილისის სივრცე, ტახამცელაში ავიდა, „ყოვლის სიყვეთით განთქმულ საჭრთველოში“, და იმ სიგრილეში, სურნელოვან პაერზე, პეტრე-პავლობას ისეთი მწერლისი ვადინხადა, ორთაქალის ზალი გაიხსენა. მერე რა სტუმრები ჰყავდა! სობია დაწამაშველი, ძალღაბანი ზალია, ჯანყულაშვილი პეპანა, მგალობლი-შვილი და სხვა ყარაშოვლი. მწყელო მინდორზე გაშლილი სუფრა სახეზე იყო სათალი, პური, არყით... ამას მოჰყვა ხაშლას, ფლაგი, მწეადები, და ჯამით ღვინო. შეიქმნა სმა და ღრეობა. შემოსახსეს ხიშლერა, დაუარეს ფერსული.

ზორჯომიც ინახულა. წყალთან მოკრავილ დამხენებელთა მასლათში გაერია და „ღაშთიანად“ ატარებდა დრის, „გულით, სულით“ დაისვენა. ბე ივენენ კატო ვრისთავისა — მელატონის ასული, ისაკ თუშანიშვილი, ალექსანდრე მარშალი, კონსტანტინე დადიანი, კონსტანტინე თარხანიშვილი და თვით მთავარმართებლის ამაღა. ბარიატინსკის ადგილი შეუქმნია, დაუმშენებია და ცოლის სახელი უწოდებია. ვლისამედიანი (მთავარმართებელს ცოლად ჰყავდა ვლისამედი ორბელიანი).

20 აგვისტოს გრივოლს უკვე კოდამი ვხედავო. ხელგამოღლი თავადი ბე ეპატრიება ცველას „ვისაც უანის ხიშთოლე უნდა“. არც კოდის ამწკანეულ მინდერებში იფიქრებს მთასა და ბარს. დიდ მთავრებს უახლოეს დღეებში ელან და გრივოლი ენაყოფილა მართნ ვრანგელის გადამწყვეტი-ლებით, რომ ხელი აიღოს „შალღი სტუმრებისათვის“ ბურთუნაიდან დილითვე გამავალი სახიფათო გზის გაყვანაზე. „რად უნდათ, რომ უბრალოდ სისხლი დაიქცეს? არ ეყოფათ, რაც მართლოდ ყოფილ წელს იხიციბიან უსოდენნი მხედარნი? — სწერს უკვე თბილისიდან დიმიტრი ჯორჯაძეს. — აი ახლაც მოუვდა ღენერალი ვრეფსი ორს

ადგილს დაჭრილობისაგან და ვერეთვე მისი ნაშაღნიკა შტაპისა გარდნერი დაჭრილობითვე უწეს ადგილს, და მათთან 200-დის მკედარი და დაჭრილია. ისე ტყუილად, უსაყნოდ, უმზუნოდ ამა რა არის?“

გენერალ-ლეიტენანტი ბარონი ვრეფსი სწორედ დიდოთში დაჭრეს აგვისტოში და ოთხი დღის შემდეგ გარდაიცვალა თელავში. მასთან ერთად, აულ კატრილ ივანიშის დროს, სასაგვდილოდ დაიჭრა პოლკოვნიკი მიხეილ გარდნერი. გრივოლს აღამოთუბეს უაზრო სისხლისღვრა. გირველად რთოდ დრტვიანეს ამის გამო.

რითთვის დაიღუპნენ ვრეფსი და გარდნერი? საქონელი წავართვათ დიდოლეებს, უაზროდ შეიჭრნენ სოფელს და სასიკვდილო ჭრილობები მიიღეს. ვრეფსკიმ სარდლომა გადასცა ოთხებ ყორღანოვს. ყორღანოვმა, პოლკოვნიკმა ლევან ჩოლოყაშვილმა და მისმა თანამეწყემ — ივანე ქობულაშვილმა მური იძიეს, ლევითი დაღამჭრეს, მრავალი სოფელი ააბრეს და გადასწყვეს. მგრამ რა გამოდის ამ წყანგრევა-აბრევისისაგან?

ბარდად ვრეფოლი უკვე ამენებაზე მტებს ფიქრობს, ვიდრე წერვავზე. ვილად ვახიყუმუხელს უბრულეს თბოვას, წერილს ატანს ჯორჯაძესთან, სოფლის ამენება უნდათ და დაემზარეო.

1858 წლის დასაწყისში ალექსანდრე კრუშენ-შტეინი, სენატორს, ცნობილი აღმირალის შვილს. შეხედრა ქქონდა მეფესთან და, სხვათა შორის, ელა-პარაკა ორბელიანზე, რომელსაც მებუთოვის ავად-მყოფობის გამო, მის ადგილს სთავაზობდნენ, თანაც გადასცა ბარიატინსკის აზრი: არავითარ შემთხვევაში არ სურს, რომ ამ ადგილზე დაინიშნოს ისეთი ვინმე, ვისაც მისი (ბარიატინსკის) მეტოქეობის პრეტენზია ეწმებოა. მეფემ სინამდული გამოთქვა, რომ ბარდად არ იცნობს ორბელიანს, სამთავროდ ჭება-დიდებით აავსო ვრანგელი, რომელსაც ორბელიანის ადგილი ელოდა.

მეფისნაცვალს მეტოქეობის ეწინაა!

არავითარი სითბო და გონების სიმსხვილე არ არის ბარიატინსკის წერილებში — ერთადერთ წერილობით დოკუმენტებში, რომელნიც ამ ტაპიურ მოსულეს დატრეფებია. ალექსანდრე კრუშენშტეინისადმი მიმართულ ვრთ წერილში, 1861 წლის 2 თებერვალს, აღწრსახტ აფრთხილებს, წაკითხოს მისი წერილი გრივოლ ორბელიანს, და იქვე სუხბანი ხელით წერს: „ეთიანი აღარ უნდა დარჩეს საბჭოს წევრად. ჩემი სახელით აუწეო, აირჩიოს თანამდებონა კავკასიის ვერეთი“.

ამრიგად, ბარიატინსკი ცოვია და ძენში თვით მეფის ასეთ მოხელეთა მიმართ, რომლებიც საჭირი შემთხვევაში მას ცვლიან და რომელთაც მისი სამხედრო დიდების გვირგვინის დაწენაში ასეთი აქტიური მონაწილეობა მიუღლიათ.

სომხეთის კულტურის, ინტერნაციონალური და ეროვნული დიპლომატიის მემკვიდრეობაში

1

ეროვნული კულტურების ბედი და მომავალი დამოკიდებულია პოლიტიკურ ფაქტორებზე, იმაზე, რა პრინციპებზეა აგებული საზოგადოება, რას ამკვიდრებს და რას უარყოფს საზოგადოება, რისთვის და რისი გულისათვის იბრძვის იგი. საყოველთაოდ მიღებულია ის აზრი, რომ ვრი ყალიბდება ბურჟუაზიული საზოგადოების პირობებში, როცა იმსხვრევა ფეოდალური დაქუცმაცებულიობის და კარნაგეტელობის სუნდები, როცა ადამიანთა ცხოვრება ერთიანდება უამრავი ძალებით, — ეკონომიურით, სულიერით და სხვ. მაგრამ წარმოშობს რა ერებს, შემდეგ ბურჟუაზია გამოდის ეროვნული სუვერენიტეტის მტრად — ცდილობს შებღალოს ხალხების ეროვნული ღირსება. წაართვას ენა, გამოეიტოს ისინი სულიერად.

განა სამარცხვინო კოლონიური რეჟიმი მჭევრმეტყველურად არ მოწმობს იმას, რომ ექსპლუატატორთა კლასი ანგარებითი მიზნით ესწრაფოდა და ესწრაფის თავის ქვეშევრდომი ერები იყოლიოს უმეცრებაში, სიღატაკეში, მონურ მორჩილებაში.

არწივს არ ძალუქს ლაღად და ამყად ინავარდოს ცაში, თუ მას შეკრული აქვს ფრთები ან ჩაკეტულია ვიწრო გალიაში. ადამიანსაც არ შეუძლია თავისუფლად და ძალდაუტანებლად იმდეროს, თუ მას მოკუმული აქვს ბაგენი, თუ მის ყელს შემოჭდობია მტაცებლის კლანჭები. უწევს რა ხალხებს ექსპლუატაციას, უნამუსოდ ართმევს რა საარსებო ლუკმა-პურს, რეაქციული ბურჟუაზია, ცხადია, არაა დაინტერესებული

ლი, რომ ხალხებს განუვითარდეს ეროვნული თვითშეგნება, რომ მათ შესძლონ შექმნან ახალი ესთეტიკური ღირებულებანი, თვითმყოფი კულტურა და ხელოვნება. ეროვნული კულტურები, მით უფრო, მცირე ხალხთა ეროვნული კულტურები, იმყოფება იმდენად შევიწროვებულ, სულისშემსუთველ პირობებში, რომ წინსვლისათვის დიდ სიმწელეთა და დაბრკოლებათა გადალახვა უძებნათ. კულტურა მატერიალურ ფაქტორთა ნაყოფია. საჭიროა ნაყოფიერი ნიადაგი — საზოგადოებრივი, ეკონომიური, სულიერი, რომ ხალხის კულტურა თავისუფლად განვითარდეს და თავის დაუშრეტელი სასიცოცხლოდ მოქმედი ძალები გამოავლინოს. კაპიტალისტურ საზოგადოებაში ხალხები ამ შესაძლებლობას მოკლებული არიან, ადამიანისაგან ადამიანის, ძლიერისაგან სუსტის ჩაგვრაზე დაფუძნებული ბურჟუაზიული უფლებბრივი წყობილების მთელი სისტემა ხელს უშლის ეროვნული კულტურების ზრდას და განვითარებას. ბურჟუაზიის კლასს, მის მიერ ჩაგრულ ხალხებს კისერზე რომ აზის, ეშინია მათი გაერთიანებისა და სოლიდარობისა. დამონებულ ხალხთა ერთობა — მრისხანე ძალაა, რომელსაც ძალუქს მიწის პირისაგან აღგავოს მზავრელთა ძალა-უფლება. ამიტომ რეაქციული ბურჟუაზია ყოველმხრივ ცდილობს ერთი ხალხი მეორეს წაჰკიდოს, მათ შორის სიძულელი და ნაციონალიზმი გაადვივოს. რასიზმის იდეოლოგია ბურჟუაზიის ხელში ნაცადი მომხამული იარაღია. სოციალიზმი ბორკილებს ჰყრის ხალხებს,

გიგანტურად აჩქარებს მათი ეკონომიური და კულტურული ზრდის პროცესს. ძმობა, თანასწორობა, ურთიერთობატივისცემა და დახმარება, ზრუნვა ყველა ხალხის კეთილდღეობისათვის — შეადგენს სოციალისტური ხალხების ერთობლივი ცხოვრების ურყევ საფუძველს; ყოველ ხალხს, სულ ერთია, რამდენიც არ უნდა იყოს იგი რიცხვობრივად, ეძლევა ჭეშმარიტად განუსაზღვრელი შესაძლებლობა ყოველმხრივ განავითაროს და სრულყოს თავისი ეკონომიკა და კულტურა. მიმდინარეობს ეროვნულ ხელფრთხილბათა სწრაფი ინტენსიური აყვავება. აზიის და აფრიკის ქვეყნების ლიტერატურათა შესწავლისა და თარგმნის საკითხებზე 1964 წელს მოსკოვში გამართულ სემინარზე ცნობილმა ინდოელმა სწავლულმა-ფილოლოგმა სუნიმ კუმარ ჩატერჯიმ მართებულად აღნიშნა ადამიანთა პოლიტიკური თავისუფლების და სულიერი ცხოვრების ამ ერთიანობის უდიდესი კეთილისმყოფელი შედეგები. „საბჭოთა სახელმწიფო, — თქვა ჩატერჯიმ, — დღიდან თავისი არსებობისას ასლებურად, მთელი მსოფლიოს, კერძოდ, აზიის და აფრიკის ქვეყნების ვითარების შესაბამისად, მიუდგა ცხოვრების ძირითად, აზროვნების და კულტურის, მოქმედების და პოლიტიკის პრობლემებს. ამ ახალი მიდგომის ძირითად თვისებას წარმოადგენს ის, რომ პოლიტიკურთან ერთად მხედველობაშია მიღებული ადამიანური ფსეულობანი“¹.

მიზნების ერთიანობა, მსოფლმხედველობის ერთიანობა, ურთიერთობატივისცემის და სიყვარულის უღრმესი გრძნობა კანონზომიერად ბადებს საბჭოთა ხალხების სურვილს — უკეთ გაიცნონ ერთმანეთი, ერთიმეორეს გაუზიარონ ყოველივე საუკეთესო, მშვენიერი, თავისებური, რაც ყოველ ეროვნულ კულტურას მოეპოვება. ეს ურთიერთობა და ერთმანეთის გაცნობა ეროვნულ კულტურებს, როგორც დიდად განვითარებულს, ისე შედარებით ახალგაზრდა ეროვნულ კულტურებს, საშუალებას აძლევს შეითვისონ ერთმანეთისაგან ყოველივე ძვირფასი, ღირებული, იშვიათი მონაპოვარი, გაამდიდ-

როს იმით საკუთარი გამოცდილება და ამადლდეს კიდევ ერთი საფუძველი.

სსრ კავშირის მწერალთა მე-4 ყრილობის წინ ჟურნალ-გაზეთების ფურცლებზე მიმდინარეობდა ნაყოფიერი, მრავალ მხრივ საინტერესო და საგულისხმო კამათი თანამედროვე ლიტერატურული განვითარების ზოგიერთ უაღრესად მნიშვნელოვან პრობლემაზე. ეს დავა-კამათი ნაკარნახევი იყო აუცილებელი საჭიროებით — უკეთ, უფრო საფუძვლიანად გავერკვეთ მრავალეროვან საბჭოურ ლიტერატურაში მიმდინარე ძირეულ პროცესებში. დავა შეეფებოდა გარკვეული შინაგანი ერთიანობით ურთიერთთან დაკავშირებულ მრავალ საკითხს, — მათ შორის, მხატვრული შემოქმედების უმნიშვნელოვანეს მხარეებს — რეალიზმის და რომანტიზმის თანაფარდობას, „საუკუნის“ სიმართლეს, ფაქტის სიმართლეს, გარდასული წლების მოვლენების, განსაკუთრებით, დიდი სამამულო ომისდროინდელი ამბების შეფასებას, თანამედროვე ადამიანის ხასიათის შექმნის ამოცანას, ინტერნაციონალურის და ნაციონალურის პრობლემებს და ა. შ. რა თქმა უნდა, გულუბრყვილობა იქნებოდა გვეფიქრა, რომ გამართული დისკუსიების შედეგად უკვე ნაპოვნია ჭეშმარიტებანი, საცხებით სწორი და აბსოლუტურად უცილობელნი. უნდა ვივარაუდოთ, რომ დავა-კამათი შემდგომშიაც გაგრძელდება, მათ უფრო, რთულ, სასიციცხლოდ მნიშვნელოვან პრობლემებზე, რომელთა გადაწყვეტა მოითხოვს ბრძნულ აურჯანებლობას, დიდ პოლიტიკურ ტაქტს. ასეთ პრობლემათა რიგს ეკუთვნის ინტერნაციონალურის და ნაციონალურის დიალექტიკა სოციალისტურ კულტურაში, მრავალეროვანი საბჭოური კულტურის განვითარების გზების განსაზღვრა. ამ სფეროში, უნდა ვეღაროთ, ჯერ კიდევ ვხვდებით საკმაოდ ბევრ აშკარა დაბნეულობას, ბუნდოვანობას, არაკომპენტენტურ მსჯელობას. პოლემიკური ვნებათაღელვა ინტერნაციონალურის და ნაციონალურის გარკვევის საკითხში ზოგჯერ მიყურდება ხოლმე, ხან კი იფეთქებს ახალი ძალით და ინტენსივობით.

რა თქმა უნდა, ერთ სტატიაში შეუძლებელია თავი მოვუყაროთ და განვიხილო

¹ ჟურნალი „ინოსტრანაია ლიტერატურა“, 1964, № 5, გვ. 183.

ამ თემასთან დაკავშირებული უამრავი სულ სხვადასხვაგვარი საკითხი. მაგრამ პრობლემის ზოგიერთ არსებით ასპექტში გარკვევა მაინც აუცილებელია.

რა არის ზოგადკაცობრიული, რითი განიზომება მისი სიღრმე და მასშტაბურობა? რა მიმართებაშია ზოგადკაცობრიული ეროვნულთან? უარყოფს თუ არა ზოგადკაცობრიული კლასობრივს, ისტორიულს, კონკრეტულს? ტერმინი „ზოგადკაცობრიული“ თითქოს გულისხმობს გარკვეული სოციალური შინაარსის არ არსებობას, იმ იდეების აღიარებას, რომლებიც თანაბრად ახლობელია ქვეყნიერების ყველა ადამიანისათვის. მაგრამ როგორ, რა გზით, იქმნება მსგავსი ტიპის ნაწარმოები? პირველყოფისა, შევეცდებით გავერკვეთ თვით ცნების „ზოგადკაცობრიულის“ არსში.

გულბერყვილობა იქნებოდა გვეფიქრა, თითქოს ზოგადკაცობრიული აღიქვება ყველას მიერ გამოუკლებლივ ერთნაირად და თანაბრად. მის გაგებას და აღიარებას აქვს ფარგლები. არსებობს ზოგადკაცობრიულის არსებობის და გამოვლინების სხვადასხვა სფერო, სხვადასხვა შესაძლებლობა. არის სფეროები, მისაწვდომი სხვადასხვა კლასობრივი აზრებისა და შეხედულებების მქონე უამრავ ადამიანთა აღქმისათვის. ამ სფეროებს, თუ მათ ზედაპირულად მივუდგებით, აქვთ უფრო ნაკლები ოდენობით სოციალურად განსხვავებული თვისებები. სოციალური შინაარსი ყოველთვის როდი გვევლინება მათში მკვეთრად და აშკარად. იგი თითქოს დამალულია დამკვირვებლის თვალისათვის. ჩვენს წინ მე-19 საუკუნის რუსი მხატვრის ი. პ. პოხიტონოვის ფერწერული სურათია „მზის ჩასვლის შემდეგ“, — საუცხოო პეიზაჟია, რომელიც აღბეჭდავს მზის ჩასვლისას ბუნების უნაწეს თრთოლვას, დღის მნათობთან გამოთხოვების წინ. ან ავიღოთ ი. შიშკინის სურათი — „მიყრუებული ტყე“. ამ ტილოებზე მშელია, თითქმის შეუძლებელია შევამჩნიოთ რაიმე ზოგადი ან კონკრეტული სოციალური შინაარსი. ეს სურათები მოქმედებენ ადამიანის გონებაზე, შემეცნებაზე გრძობის აღძვრით, ემოციური „არხების“ მემყვობით. აზრ., გონება ამ შემთხვევაში იმდენად ჩაყვებით

როდი უწევს კონტროლს და აფასებს გარედან მიღებულ შთაბეჭდილებებს. იმდენად მკაცრად როდი ანაწევრებს მათ და იმდენად როდი ახდენს მათ დიფერენციაციას. ამ სურათებიდან მიღებული შთაბეჭდილებები თითქოს გვერდს უვლის „სოციალურ ხლართს“, სხვადასხვა ფსიქოლოგიურ-ზნობრივ, ცხოვრებისეულ, ისტორიულ „ღობურებს“ და უშუალოდ კონტაქტს ამყარებს ადამიანის ესთეტიკურ გრძობასთან, აღძრავს რა ადამიანში შედარებით სწრაფ და უშუალო საპასუხო რეაქციას ნახულზე. ყოველივე ეს ბევრ ადამიანს უადგილებს გაიგოს და აითვისოს საპეიზაჟო ტილო, რომელზედაც აღბეჭდილია გარე მატერიალური სამყაროს თავისებურებები და დეტალები, სოციალურად თითქოს ნეიტრალური რომ სჩანან. სავსებით ერთნაირი აღქმა, ერთნაირი ასოციაციები არ შეიძლება აკაც იყოს. მაგალითად, ი. შიშკინის სურათი „მიყრუებული ტყე“ უდაბნოს მკვიდრს მოეჩვენება არაჩვეულებრივად, ძნელად წარმოსადგენ მოვლენად, მაგრამ ეს არ შეუშლის ხელს უდაბნოს მცხოვრებს განიცადოს სიხარული და გაოცება მისთვის უცნობი და იდუმალი ბუნების ხილვით. შესაძლოა, ნახულისაგან მას დარჩეს მხოლოდ გაკვირვების შეგრძნება, ისე, რომ აქტიურად არ აღძრას მასში სხვა ემოციები. და ჩვენ არ შევეცდებით, თუ ვიტყვი: საპეიზაჟო მხატვრობის გაგებისა და აღქმის არე ფრიად ვრცელია. იგი მისაწვდომია ადამიანთა უმრავლესობისათვის. ამით ჩვენ არ ვაპირებთ მივაკუთვნოთ საპეიზაჟო ჟანრი სოციალური იდეოლოგიისაგან სრულიად დაცლილი ზეკლასობრივი ხელოვნების რიგს. იგულისხმება სხვა რამე — ხელოვნებაში სოციალური მომენტის გამოვლენის სხვადასხვა შესაძლებლობა. ი. პოხიტონოვის და ი. შიშკინის სურათებში სოციალური შინაარსი დამალულია ან გათქვეფილია სიუჟეტში, საღებავების ფერადოვან პარმონიაში. ის თვალში როდი გვეცემა, მას ვერ ჩამოაყალიბებ დასრულებულ, ჩვეულებრივად მკვლერ ფორმულესა და განსაზღვრებაში. ადვილი არ არის სოციალურის გაშიფვრა მუსიკაშიც. განა კანონზომიერი იქნება ბეთჰოვენის „აპასიონატა“ ან „მეშვიდე სიმ-

ფონია“ ჩასთვალთ ვიწრო სოციალური ჯგუფის შესედულებებიდან და წარმოდგენებიდან მომდინარე ნაწარმოებებად? თუ მხატვრული სიტყვის დიდოსტატის შემოქმედებით იდეები უფრო ფართო და მდიდარია მის წარმომშობ წრეზე, ეს ქემშარიტება კიდევ უფრო კანონზომიერია მუსიკის მოღვაწეთა მიმართ (რასაკვირველია, თუ ისინი გამოჩენილი შემოქმედნი არიან). მუსიკალური შემოქმედება არ წარმოიშვება წმინდა გარესსოციალურ ნიადაგზე, როგორც ამას იდეალისტური ესთეტიკა ამტკიცებს. მუსიკის ყოველ მოღვაწეს, სულ ერთია, რა შასტაბის ნიჭისა და შთაგონების არ უნდა იყოს იგი, იდეებით „ამარაგებს“ ეპოქა. იდეურობა მუსიკაში მკვიდრდება და ვლინდება მეტად ფაქიზი, მრავალფეროვანი, ოდნავ შესამწვევი ფორმებით. მხატვრული ლიტერატურა კი არა ორპროვინდ გამოთქვამს სოციალურ სიმპათიებს და ანტიპათიებს, წარმოქმნის რა ეპოქის სულს. ლიტერატურა — ხალხის ცხოვრების ისტორიაა, ადამიანთა ბედის ისტორიაა. თავისი ღირსებით გენიალური, მაგრამ შინაარსით აშკარად სოციალური ნაწარმოებიც კი, არ იქნება ყველას მიერ შეფასებული, როგორც ადამიანის აზრის გენიალური ქმნილება, რომელიც თავის არსებაში თანაბარი ძალით განასახიერებს ადამიანთა ცხოვრების ყველა მხარეს. ვარდავალად აღიძვრის დავა-კამათი მასში გამოხატული სიმართლის უტყუარობასა და სისრულეზე, ამა თუ იმ მოჩაღურ შეფასებათა სამართლიანობასა და სიზუსტეზე და ა. შ. ეს იმით აიხსნება, რომ ლიტერატურა შინაარსით მძაფრად ანალიტიკურია, ისტორიულად კონკრეტული და უკანუშეორებელია.

ზოგადკაცობრიულს, ერთი შეხედვით, უნდა მოუპოვებოდეს რაღაც სპეციფიკური თვისებები, არ გააჩნდეს რეალურად თვალმისაწვდენი ისტორიული და სოციალური ფარგლები, რაც ხელს უწყობს მის გადაქცევას მსოფლიო მნიშვნელობის ღირებულებად. ნაკლები სოციალური სიმახვილე, მკვეთრად გამოხატული იდეალების, შეხედულებათა და შეფასებათა, სინამდვილის მოყენებისადმი სუბიექტურად დიანტირესებულ მიმართების უქონლობამ ლიტერა-

ტურის ნაწარმოებს თითქმის უნდა გაუხსნას გზა ზოგადკაცობრიულობის მწვერვალზე. საკენ, მაგრამ მაშინ გამოდის, რომ ზოგადკაცობრიული არის რაღაც უხილავი, მარადიული არსი, დროისაგან მოწყვეტილი, კლასობრივ ბრძოლებზე მალა მდგარი, ეპოქის ყოველ ნიშანს და კონკრეტულ თავისებურებებს მოკლებული. ზოგადკაცობრიულის ასეთი გაგება აშკარად შემცდარია. ზოგადკაცობრიული ამოიზრდება გარკვეულ სოციალურ და ეროვნულ ნიადაგზე. იგი ხდება ზოგადკაცობრიული სწორედ ამ ნიადაგის მეოხებით და არა მის წინააღმდეგ. ზოგადკაცობრიული — მუდამ კუშიანისტურია. ზოგადკაცობრიული არსებობს ერთიანობაში სოციალურ სამართლიანობასთან და მუდმივ მტრობაში სოციალურ უსამართლობასთან. ზოგადკაცობრიული განიზომება ამ ორი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორით. ჩვენი გაგებით, ზოგადკაცობრიული გამოუთიშავია რევოლუციურისაგან, კომუნისტურისაგან, ვინაიდან კომუნისში უმაღლესი გამოხატულებაა კაცობრიობის საუკეთესო მისწრაფებებისა მისი მრავალსაუკუნოვანი არსებობის მთელ მანძილზე. გვაქვს თუ არა უფლება ვთქვათ: კომუნისტური — ეს არის სწორედ ზოგადკაცობრიული. დიახ, ასეთი დასკვნა, თუმცა არ მოიცავს რთული პრობლემის ყველა მხარეს, ქემშარიტებას შეესაბამება. სკკპ-ის პროგრამაში ნათქვამია: „კომუნისტური მორალი შეიცავს ძირითადს ზოგადკაცობრიულ ზნეობრივ ნორმებს. რომლებიც გამოუმუშავებიათ სახალხო მასებს სოციალური ჩაგვრის და ზნეობრივ მანკიერებათა წინააღმდეგ ათასწლოვან ბრძოლაში“.

განვიხილოთ საკითხის მეორე მხარე. ტოლნიშნოვანია თუ არა ზოგადკაცობრიული კომუნისტურთან? არა ყოველთვის. ამ სიდიდეთა უბრალო არითმეტიკული განტოლება ვერ გახსნის ყველა საიდუმლოს. პირობითად ვიტყვით, ზოგადკაცობრიული, თავისი ისტორიული წარმომოხით და ფორმებით კომუნისტურზე უფრო ხნიერია. როგორია მათი ურთიერთკავშირი? კომუნისტური ფალობდება, როგორც კაცობრიობის წინამორბედი განვითარების შედეგი, თუ იგი თან ახლავს კულტურის ისტორიის

მთელ მოძრაობას? მოვიტანოთ კულტურული ტრადიციების მემკვიდრეობის შესახებ ლენინის ცნობილი სიტყვები: „პროლეტარული კულტურა არ არის ისეთი რამ, რაც უეცრად გამოხატა საიდანაც; იგი არ არის იმ ადამიანთა გამოხატვა, რომელნიც თავის თავს უწოდებენ სპეციალისტებს პროლეტარული კულტურის დარგში. ყოველივე ეს თავიდან ბოლომდე სისულელეა. პროლეტარული კულტურა უნდა იყოს ცოდნის იმ მარაგის კანონზომიერი განვითარება, რაც კაცობრიობას შეუქმნია კაპიტალისტური საზოგადოების, მემამულური საზოგადოების, ჩინოვნიკური საზოგადოების უღელქვეშ.“

ყველა ამ გზასა და ბილიკს მივყავდით, მივყავართ და კვლავაც წაგვიყვანს პროლეტარული კულტურისაკენ, ისევე, როგორც მარქსის მიერ გადაშუშვებულმა პოლიტიკურმა ეკონომიამ გვიჩვენა ის, თუ სად უნდა მივიდეს ადამიანთა საზოგადოება, მიგვითითა გადასვლა კლასობრივ ბრძოლაზე, პროლეტარული რევოლუციის დასაწყისზე.¹

ლენინის აზრით, პროლეტარული კულტურა, თუ ამ ცნებას ფართოდ გავიგებთ, ჩნდება არა ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის შემდეგ. ამ კულტურის ცალკეული არსებითი მხარეები ჩაისახა და ვითარდებოდა სოციალისტურ საზოგადოებაშიდე არსებული საზოგადოების წიაღში. ყველა გზასა და ბილიკს, რომელიც კაცობრიობამ რევოლუციამდე გაიარა, გარდუვალად მიჰყავდა, მიჰყავს და შემდეგაც მიიყვანს საზოგადოებას პროლეტარულ კულტურამდე — საზგახმით ამზობდა ლენინი. ამრიგად, პროლეტარული კულტურის წარმოშობის თვით ფაქტიც კი გაპირობებული იყო ისტორიის მოძრაობის წინმსვლელობით.

ბუნებრივია, თუ მასში (პროლეტარულ კულტურაში) შესულია ადამიანის გონების მრავალი მხატვრული მონაპოვარი. ლენინის ამ ნათქვამს მცირე მნიშვნელობა როდი აქვს ზოგადკაცობრიულის შინაარსის გაგებისათვის კულტურაში. ლენინის გამონათ-

ქვამიდან ის დასკვნა როდი გამომდინარეობს, რომ ზოგადკაცობრიული და კომუნისტური (პროლეტარული) ტრადიციის შენახვა, რომ ეს ორი ცნება ერთიმეორეს ემთხვევა. ლენინი სხვა რამეს ამბობს, სახელდობრ იმას, რომ პროლეტარულ კულტურაში კომუნისტური და თვით კომუნისტური კულტურა მთლიანად, როგორც კულტურის ახალი ტიპი, არ შეინააღმდეგება წინამორბედ კულტურას და არ უარყოფს მის მონაპოვარს. პროლეტარული კულტურა იბადება კანონზომიერად, როგორც საკაცობრიო ცივილიზაციის ისტორიული განვითარების ნაყოფი. ეს მაინც არ გვაძლევს საფუძველს ზოგადკაცობრიული გაუთანაბროთ კომუნისტურს. ისინი ყოველთვის როდი ემთხვევიან ერთმანეთს.

მივმართოთ მსოფლიო ლიტერატურის ნაწარმოებთ. დავასახლოთ ზოგიერთი მათგანი: „იგორის ლაშქრობის ამბავი“, ნიჟამის „ფარხად და შირინი“, რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“, სომხური ეპოსი „დავით სასუნელი“, რამლეს „გარგანტუა და პანტაგრუელი“, გოეთეს „ფაუსტი“, ხ. ბოტევის ნაწარმოებები და სხვა. ყველა ამ ქმნილებას ზოგადკაცობრიული მნიშვნელობა აქვს. სწრაფვა ხალხის ეროვნული გაერთიანებისაკენ, სიყვარულის ჩაუქრობელი ძალა, რომელსაც ადამიანი სულიერი ძლევამოსილების მწვერვალამდე აჰყავს; ადამიანთა თანაბარფასოვნების იდეა, მიუხედავად მათი ეროვნული და რასობრივი ნიშნებისა; ჰუმანისტური პათოსი, მძაფრად რომ ამზილებს ყოველივე დრომოჭმულს, დამყაყბულს, ჰკიცხავს ქვენა გრძობებს, ფარისევლობას, მლიქვნელობას, უმღერის ადამიანის საუკეთესო ხეუდრის მუღმივ ძიებას, შეუნღებულ სწრაფვას. — შევიცნოთ შეუცნობელი, — ადამიანთა ცხოვრების ამ უმნიშვნელოვანეს პრობლემებს თავის ძალადღესაც არ დაუკარგავთ და თუმცა ჩამოთვლილ ნაწარმოებებს დროის დიდი მანძილი გააშორებს, მათში დანთებული ცეცხლი, ჩვენს დროშიც არ ჩამქრალა. მსოფლიო ლიტერატურის ეს და სხვა ქმნილებები ჩვენ ესთეტიკურ სიამოვნებას გვანიჭებს, არა როგორც ყვავილდაცენილი, დამკვიწარი, არამედ როგორც მარად ცოცხალი მშვენიე-

¹ ვ. ი. ლენინი ლიტერატურის და ხელოვნების შესახებ. 1957, გვ. 383.

რი მოწმენი დიდი ხნის წინათ, საუკუნეების სიღრმეში გარდასული დღეებისა. უმღერეს რა სიკეთეს, ადამიანის მაღალ მოწოდებას, მის სულიერ სწრაფვათა თავისუფლებას, მათ შეინარჩუნებს სინორჩე ჩვენი დროისათვისაც. დოგმატურად მოაზროვნე ადამიანის წინაშე დგება ხოლმე დაუძლეველი წინააღმდეგობა. რა ქმნის ამ შემთხვევაში მსოფლიო კლასიკოსთა ნაწარმოებებს ზოგადკაცობრიულ ქმნილებებად, თუ კომუნისტური და ზოგადკაცობრიული თანატოლ მნიშვნელოვანი ცნებებია, და მათში არ არის რაიმე კომუნისტური, მისი დღევანდელი გაგებით? მაგრამ კომუნისტური იდეალი, კომუნისტური წარმოდგენა ცხოვრების აზრზე, ადამიანზე, მორალზე ხომ საუკუნეების განმავლობაში იქმნებოდა და ყალიბდებოდა, იგი ხომ გამოტანჯულია კაცობრიობის მიერ ისტორიის მთელ სიგრძეზე, იგი ხომ ხანგრძლივი ბრძოლით, წამებით, ძიებით არის მოპოვებული.

ყოველივე პროგრესული და ჭეშმარიტად დიდი მსოფლიო კულტურაში პირდაპირ თუ არაპირდაპირ ყოველთვის ქმედითად ამზადდება ნიადაგს კომუნიზმის ზეიმისათვის, სჭედდა მის ზნეობრივ გამარჯვებას. ზოგადკაცობრიულია კულტურის ის ფასეულებანიც, რომლებიც პირდაპირ არ გამოსატყვენ კომუნისტურ მსოფლმხედველობას და შეზღუდულებებს, მაგრამ თავისი შინაარსით, მოსალოდნელი მომავლის განდიდებით და არსებულის უარყოფით წმენდენ და წმენდენ გზას უკეთესი მერმისისაკენ, ამრავლებენ რა მასების რევოლუციური ენერჯიის მარაგს. კომუნისტური — ზოგადკაცობრიულია, ზოგადკაცობრიული კი აუცილებლად და ყოველთვის როდია კომუნისტური. ზოგადკაცობრიული, რომელიც უშუალოდ კომუნისტურ იდეოლოგიასთან არ არის დაკავშირებული, ეთანხმება და არ ეწინააღმდეგება კომუნიზმის ძირითად სოციალურ და ზნეობრივ პრინციპებს.

შინაარსობრივად ზოგადკაცობრიულად უნდა ვალიართ ისიც, რაც ამზადდება კომუნიზმს, რასაც თანდათან წინ მიყავდა კაცობრიობა, რაც ადამიანებში აღვიძებდა მსოფლიოს რევოლუციურ გარდაქმნის შეგნებას, ის, რაც უარყოფს ძველს, უძრავს,

დახსებულს და თავისი ამ უარყოფით წმენდს გზას სიახლისაკენ, ცხადია, ზოგადკაცობრიულ ძალას ნაწარმოებს ქმნილებებს არა პრობლემატიკა, არა მართო იდეური პოზიცია, არამედ იდეურ-ესთეტიკურ მხარეთა ერთიანობა.

არსებობს თუ არა რაიმე სავალდებულო კომპონენტი იმისათვის, რომ ხელოვნების ნაწარმოები, გადალახავს რა ლოკალურ გეოგრაფიულ საზღვარს, „წმინდა“ ეროვნული მოვლენიდან გახდეს მსოფლიო კულტურის ნაწილი? ახლახან ერთი მკვლევარი წერდა: თითქოს ხელოვნების ნაწარმოები ინტერნაციონალურია და თავის შინაარსით ფართოდ მისაწვდომია მაშინ, ჯერ ერთი, როცა იგი სრულად და მრავალმხრივად ასახავს თავისი ხალხის ცხოვრებას, პროგრესულია ობიექტურად და სუბიექტურად თავისი იდეური მიმართულებით და მაღალმხატვრულად გამოხატავს ხელოვნების ერთ-ერთ „მარადიულ თემას“, და მეორე, როცა მის შინაარსში შესულია რაიმე ისეთი „ობიექტური“ ელემენტები, რომლებიც სხვა ხალხებს შესაძლებლობას აძლევს იგი თავის თავს და თავის ცხოვრებას შეუგუოს. მთლად გასაგები არ არის, რა არის ის „ობიექტური ელემენტები“, რომლებიც ხელოვნების ნაწარმოებისათვის არის დამახასიათებელი და საშუალებას აძლევს სხვა ხალხებს — შეუგუოს იგი თავის თავს და თავის ცხოვრებას? მსოფლიოში ხალხთა რაოდენობა უთვალავია. ყოველ მათგანს აქვს განსხვავებული თვისებები და თავისებურებანი. რა წესით, რა საშუალებით უნდა ხდებოდეს კონსტრუირება ნაწარმოების ობიექტური ელემენტებისა, რომლებიც გამოსადეგი იქნებიან ყველა ხალხისათვის? რა ელემენტები უნდა შედიოდეს ამ „ობიექტურ ელემენტებში“? ეროვნულს ყოველ ცალკე შემთხვევაში უნდა დაემატოს დოზა საერთო-ზოგადისა, რომელიც ეროვნულზე მაღლა დგას და რომელსაც ეროვნული გაკყავს ზოგადკაცობრიულის ორბიტაზე? მაგრამ ეს ხომ წმინდა წყლის სქოლასტიკა იქნებოდა, — ხელოვნების არც ერთი დიდი ნაწარმოები არ იქმნება სპეკულატური სქემის მიხედვით — ცოტა ეს და ცოტა ის! რაც შეეხება „მარადიულ“ თემებს, რომლებიც ხელოვნების ნაწარმოებებს თითქოს

გზას უხსნის ინტერნაციონალურისაკენ, ასეთი თემები არსებობენ მხოლოდ აბსტრაქციად.

რა „მარადიული“ თემა არ უნდა იქონიოს, ყოველი მათგანი, ყოველი ასეთი თემა გამოდის კონკრეტულიდან და „მარადიული“ ხდება გარკვეულ ცხოვრებისეულ გარემოებებთან მისი კავშირის გამო. პირობითად თუ ვიტყვით, „მარადიული“ თემებია: სიყვარულის თემა, ბოროტების და სიკეთის, ანგარებისა და უანგარობის, სიმშაღისა და გმირობის, მოვალეობისადმი ერთგულების თემა და ა. შ. მაგრამ ეს თემები მუდამ საგნება კონკრეტული შინაარსით შესაბამისად იმისა, რა დროში ცხოვრობდა და ცხოვრობს, რა კლასს ეკუთვნოდა და ეკუთვნის, რა სოციალურ და ესთეტიკურ იდეალებს აღიარებდა და აღიარებს მხატვარი, რომელმაც ეს იდეალები განასახიერა. ამიტომ სწორი არ იქნება ვამტკიცოთ ხელოვნების ნაწარმოებში ერთ-ერთი „მარადიული“ თემის არსებობა, როგორც მისი ინტერნაციონალურობის ერთგვარი გარანტია. შეიძლება თუ არა ნაწარმოები გავეყთ დამოუკიდებლად არსებულ ორ ნაწილად? ერთში თითქოს მოცემულია ეროვნული ვითარება, ადამიანთა სპეციფიკური ხასიათები, ყოველივე ის, რასაც ჩვეულებრივ პროვინციული, ცალკეული, კერძობითი ეწოდება, ხოლო მეორეში — საერთო, ზოგადკაცობრივი, თითქოს მათი შეერთება, მათი შემტკიცება იძლევა საძიებელ შედეგს: არის კერძობითი ეროვნულიც და არის ზოგადიც. ხელოვნების ქეშმარიტ ნაწარმოებში ვითარება ბევრად უფრო რთულია: მასში ხდება არა კაცობრიობასთან პროვინციის, ზოგადთან, „სუბსტანციურთან“ არა კერძობითის და ცალკეულის შერევა, არამედ პირველი გვარის ცნებების გადაჭყვევა მეორე გვარის ცნებებად. სასაცილო იქნებოდა საკითხი ასე დაგვეყენებია: რა შემთხვევაში აღწევს მწერალი მსოფლიო მნიშვნელობას? მაშინ, როცა იგი ასახავს საკუთარ ხალხს, თუ მაშინ, როცა წერს ევრეთწოდებულ მარადიულ, ზოგადკაცობრიულ პრობლემებზე, შორეული კონტინენტების ხალხებზე? ქეშმარიტ მხატვარს არა აქვს და არც შეიძლება ჰქონდეს „უცხო“ და „თავისი“

თემები. გარეგნულად „უცხო“ თემა ხდება მის შინაგან ღვიძლ თემაზე, მისი არსებობის ნაწილად, მისი ფიქრების, მისი სიხარულის და წუხილის საგნად. ზოგადკაცობრიულობის კიბის საფეხურებზე მწერალი ზვეით ადის ან ქვევით ეშვება არა თემების მიხედვით, არამედ თავისი ნიჭიერების, გამჭრიახობის, აზრის მასშტაბურობის, თავისი საზოგადოებრივი იდეალის სოციალური შინაარსის მიხედვით!

აქედან სრულიადაც არ გამოიმდინარეობს ის, რომ ეროვნული ცხოვრების ყოველი ფაქტი, მხატვრულ ნაწარმოებებში წარმოსახული, სწორედ ამ მიზეზით ავტომატურად ხდება ინტერნაციონალური და იძენს ზოგადინტერნაციონალურ ელფრადობას! ინტერნაციონალურის და ნაციონალურის თანაფარდობა რომ ესოდენ პრიმიტიულად სწორსაზოგადი ყოფილიყო, მაშინ საჭირო არ იქნებოდა არც ეროვნულის და არც ინტერნაციონალურის ბუნების გამორკვევა-შესწავლა.

ხელოვნების ბევრი თეორეტიკოსი და ისტორიკოსი, აგრეთვე, ჩვენი საუკუნის დასაწყისში მოქმედი ბევრი პოლიტიკური მოღვაწე არა სწორად, მცდარი პოზიციებიდან ხსნიდნენ და განმარტავდნენ ინტერნაციონალური და ეროვნული მომენტების ურთიერთკავშირს კულტურაში. მათი აზრით, — იმასთან დაკავშირებით, რომ იზრდება სამრეწველო ინდუსტრიის ძლიერება, ვითარდება და სრულყოფილი ხდება კაპიტალისტური ურთიერთობა, რომელიც ამსხვრევს ეროვნულ განკერძოების ბარიერებს, ამასთან ერთად უნდა მოხდეს ეროვნულ ამირებულებათა ძირეული გადასინჯვა, „განთავისუფლდეს“ კულტურა მისი შემოღობვით ბოროტებისაკენ; სპეციფიკური, ეროვნულად თავისებური უნდა შეიცვალოს საყოველთაო-ზოგადით, გაუპიროვნებელით, რასაც შეცდომით, გაუგებრობის წყალობით, ინტერნაციონალური, ზოგჯერ კი, კოსმოპოლიტური ეწოდებოდა (მაგალითად, გ. ბრანდესის მიერ). ეროვნული წარმოდგენილი ჰქონდათ, როგორც რაღაც პროვინციული, არქაული, ჩამორჩენილი, რომელსაც შეეცვლილ საზოგადოებრივ ვითარებაში დაუკარგავს თავისი ძალა და მნიშვნელო-

ბა: არა ერთხელ ის აზრიც იყო გამოთქმული, თითქოს ეროვნულს უკვე ძალა არ შესწევს წარმოსახოს დინამიკა და სირთულე ახალი დროისა, წარმოსახოს მრავალწახნაგოვანი ფსიქოლოგიური სამყარო ცივილიზებულ საზოგადოებაში მცხოვრები ადამიანისა. ნაციონალური უთანაბრდებოდა ეთნოგრაფიულობას, განუვითარებლობას, ადამიანის ფსიქიკის და ემოციების დაუნაწევრობას, აზროვნების თავისებურ სინკრეტულობას. წიგნში „ნაციონალიზმი და ინტერნაციონალიზმი“ კ. კაუცკი, მაგალითად, წერდა, თითქოს (ეროვნული) ხასიათის ერთგვარობა იყოს შეტანაწილად თვისება განვითარების პირველდაწყებითი საფეხურებისა, როცა ჯერ კიდევ არ იყო მომხდარი მნიშვნელოვანი საზოგადოებრივი დანაწევრება; ხასიათის ერთგვარობა, თითქოს არის თვისება პატარა ტერიტორიაზე მცხოვრები მცირერიცხოვანი ხალხებისა. ეს ერთიანობა, კაუცკის აზრით, მაინც მერყევი, არამდგრადი, წარმავალია. იგი ამჟღავნებს ტენდენციას გაჭრეს, მოისპოს შესაბამისად ერების გაფართოებისა და მათი დანაწილებისა კლასებად და პროფესიებად. ვაჭრები და ინტელიგენცია მიაჩნდა კაუცკის ინტერნაციონალური კულტურული თანასაზოგადოების შუამავლებად, ყველაზე მოწინავე მატარებლად ეროვნული შევნიშებისა, რომელიც პოულობს ნიადაგს და მკვიდრდება ხალხში იმდენადვე, რამდენადაც ვითარდება ინტერნაციონალური ურთიერთკავშირი და კულტურის ინტერნაციონალური ერთიანობა. კაუცკის ეროვნული მიაჩნდა პროვინციული კარჩაკეტილობის, არასრულყოფილობის, უკმარობის ნიშნად, ერთგვარ საყმაწვილო სენად, რომლის დაძლევის შემდეგ, კულტურა, რაიმე განსაკუთრებული ღონისძიებების მიუღებლად, ხდება ინტერნაციონალური თავისი ხასიათით. ინტერნაციონალური კულტურის ცნებაში ათავსებდნენ ფრიად შეზღუდულ, ვიწრო, ცალმხრივ შინაარსს. ინტერნაციონალურ კულტურად გულისხმობდნენ ნაციონალური სპეციფიკის ყველა თვისებას, ყოველგვარ თავისებურებას მოკლებულ კულტურას, და არა ახალი, სოციალისტური ტიპის კულტურას. ინტერნაციონალურს ათანაბრებდნენ კოსმოპოლი-

ტიზმთან, უზორცო აბსტრაქტულობასთან, მოჩვენებით „უნივერსალობასთან“ ხელოვნების ფორმების ზოგადობასთან. ერთი იმდროინდელი თეორეტიკოსი ხელოვნებისა ლ. საკეტი წერდა: „სახედნიეროდ, ეროვნული მუდამ წარმოადგენს გარდამავალ სამიშროებას ჭეშმარიტი ხელოვნებისათვის, მით უფრო სახებით ხელოვნებისა და მუსიკისათვის. ამ დატვირთვას ნაწარმოებები ჩვენს დროში ისეთივე სისწრაფით ხდებიან ინტერნაციონალურ კუთვნილებად, როგორც მეცნიერების მონაპოვარნი. მათი ენა უკვე მსოფლიო ენაა და მათი ბედიც — მთელი კაცობრიობის ბედი“¹. დაახლოებით, ამასვე წერდა შვედი მწერალი ქალი ელენ კეი წიგნში „პიროვნება და სილამაზე“ (თავი „ხელოვნება და ეროვნება“): „ერთი სიტყვით, — ამტკიცებდა კეი, — ხელოვნებაში ზოგადკაცობრიული თვისება უსაზღვროდ მნიშვნელოვანია, ვიდრე ეროვნული: იმისთვის, რასაც ეროვნულ თვისებას უწოდებენ, სჯობდა გვეწოდებია ინდივიდუალური“².

სტატიაში „კრიტიკული შენიშვნები ნაციონალურ საკითხზე“ ლენინი აღნიშნავდა განვითარებადი კაპიტალიზმის ორ ისტორიულ ტენდენციას ეროვნულ საკითხში: ეროვნული ცხოვრების და ეროვნულ მოძრაობათა გამოღვიძებას, ბრძოლას ყოველგვარი ეროვნული ჩაგვრის წინააღმდეგ, ეროვნული სახელმწიფოების წარმოქმნას, და მეორე ტენდენციას: ერთა შორის ყოველგვარ კავშირურობის გახშირებას და განვითარებას, ეროვნული ზღუდეების ნგრევას, კაპიტალის ინტერნაციონალური ერთიანობის, საერთო ეკონომიური ცხოვრების, პოლიტიკის, მეცნიერების შექმნას და ა. შ.

ინტერნაციონალური კულტურის ლენინურ კონცეფციას არაფერი საერთო არა აქვს ეროვნული კულტურის ლიკვიდატორთა პოზიციასთან. ამ საკითხს ჩვენ შემდგომ დაგვბრუნდებით. აქ კი აღვნიშნავთ

¹ Л. Сакетти. Популярные лекции по эстетике. С. Петербург. 1902, стр. 255.

² Э. Кей. Личность и красота. Изд-во «Мир». Санкт-Петербург, 1908, стр. 217—218.

ერთს ფრად საგულისხმო ფაქტს: საბჭოთა მკვლევარების მიერ ოცდაათიანი წლების დამდეგს და შუახანებში გამოქვეყნებულ ზოგიერთ სტატიაში თითქმის მთელი სისრულით არის განმეორებული ვულგარიზატორული იდეები ინტერნაციონალურისა და ნაციონალურის თანაფარდობის პრობლემაზე ხელოვნებაში. ერთი იმდროინდელი მკვლევართაგანი კ. ტაბოლოვი, რომელიც ბევრს წერდა ნაციონალური კულტურის საკითხებზე, იზიარებდა აზრს, რომელიც რადიკალურ მოგვაგონებს ლ. საკეტის და ე. კეის შეხედულებებს. კ. ტაბოლოვი ერთიმეორისაგან ასხვავებდა ორი ტიპის ეროვნული კულტურებს. მისი აზრით, არსებობენ მომწიფებული, შედარებით განვითარებული კულტურები, რომელნიც თავისი სიმწიფის გამო, ხდებიან ინტერნაციონალური კულტურები, და არსებობენ, ასე ვთქვათ, „წმინდა“ ეროვნული კულტურები, რომელნიც, ეს არის ფალობებიან და არა აქვთ პრეტენზიები იყვნენ ინტერნაციონალური. კ. ტაბოლოვი წერდა: „საბჭოთა კავშირის ერთა შორის, შეიძლება აღვნიშნოთ ძირითადად ორგვარი ეროვნული კულტურა: ერთი მხრივ, არსებობენ სახვებით მომწიფებული ეროვნული კულტურები, რომელნიც ინტერნაციონალურ კულტურაში გადადიან, მეორე მხრივ, არსებობენ მხოლოდ ახლახანს ჩამოყალიბებული ეროვნული კულტურები, რომელნიც შინაარსით უაღრესად თავისებურნი არიან იმ ვითარების მეოხებით, რომელშიც ისინი ყალიბდებიან“.¹

კ. ტაბოლოვის ლოგიკით გამოდიოდა: ეროვნული კულტურები ხდებიან ინტერნაციონალური იმდენად, რამდენადაც ისინი „გაიძრობენ“ ეროვნულ „ტყავს“, რამდენადაც განთავისუფლდებიან ეროვნული თვითმყოფობის „თანდაყოლილი ლაქები“-საგან“. ინტერნაციონალურ კულტურაში უკვე აღარ რჩებოდა არავითარი ადგილი ნაციონალურისათვის. ეროვნული გავებული იყო, როგორც ინტერნაციონალურის დაპირისპირება, როგორც უცხო სხეული,

რომლის ჩამოშორებლად შეუძლებელია ინტერნაციონალიზმის მწვერვალებების მიღწევა. ასეთი იყო ეროვნული ნიპილიზმის პოზიცია. შეღავნდებოდა ამკარა მემკვიდრეობითი კავშირი ბურჟუაზიულ კოსმოპოლიტიზმსა და ეროვნულ ეგოიზმს შორის. ბურჟუაზიული კოსმოპოლიტიკები, რომელნიც ჩვენი საუკუნის დასაწყისში ცხოვრობდნენ, აგრეთვე, ჩვენი დროის ნიპილიტიკები არსებითად მსგავს აზრებს გამოსთქვამდნენ ეროვნული გრძობების, ეროვნული შეგნების ქრობის შესახებ და იმის შესახებ, რომ აუცილებელია ყოველივე ვიწრო, ლოკალური, ყოველივე ის, რაც ხელს უშლის სხვადასხვა რასებისა და ერებს შორის კომუნიკაციური კავშირის დამყარებას, შეიცვალოს ურთიერთობის უფრო სრულყოფილი საშუალებებით. ერთ ასეთ საშუალებად მიანდათ აბსტრაქტული სიმბოლოები, რომლებიც, თანამედროვე ბურჟუაზიული თეორეტიკოსის პ. ბოსუელის სიტყვით, ძლევენ რა ეროვნული შეგნების ყველა ბარიერს, გამოქვამულის მკვიდრი ადამიანის დროიდან ჩვენს დღემდე, მეტყველებდნენ „ინტერნაციონალურ ენაზე“. ეროვნული ნიპილიტიკები ფიქრობდნენ და ფიქრობენ, რომ ხელოვნების კლასიკურმა ფორმებმა, ეროვნულმა ლიტერატურულმა ტრადიციებმა ჩვენს საუკუნეში — კიბერნეტიკის და კოსმოსური ფრენის საუკუნეში სრულიად დაკარგეს თავისი ქმედითობა. თითქოს ისწრაფვიან რა ადამიანთა სულიერი ურთიერთგაგების ზონის გაფართოებისაკენ, ისინი მოგვიწოდებენ გავდევნოთ კულტურიდან ყველა განმასხვავებელი ეროვნული თვისება, შევცვალოთ ორიგინალური, თვითმყოფური, ხალხურ ნიადაგზე აღმოცენებული უნივერსალური ნიშნებით და სიმბოლოებით. მაგრამ ეროვნულისადმი მათ უნდობლობას აქვს სხვადასხვა სათავე, სხვადასხვა შემავლუიანებელი, წამქეხებელი მიზეზები. ახლახანს ერთ-ერთი ასეთი ასპექტი შეგვაჩვენა კრიტიკოსმა და ლიტერატურისმცოდნემ ვლ. მაჭავარიანმა. სტატიაში „სიმართლეს ცხოვრებისა და სიმართლეს ლიტერატურისა“ („Дружба народов“, 1966 № 12). მას მოჰყავს პროგრესული დასავლეთ გერმანელი პოეტის ჰანს მაგნუს ენ-

¹ ეტრნალი «Революция и культура», 1928, № 8, გვ. 28.

ცენსურგერის სიტყვები, მწერალთა საერთაშორისო ფორუმზე წარმოთქმული. ბორჯომში 1966 წ. სექტემბრის დამლევს. ენცენსურგერის გამოსვლის პათოსი მდგომარეობს შემდეგში: ჩვენს დროში, — ამტკიცებდა გერმანელი პოეტი, — არ ღირს ვილაპარაკოთ ეროვნულ ლიტერატურებზე, ეროვნულის შესახებ პოეზიაში. დღეს არსებობის უფლება აქვთ პოეტებს, რომელნიც გამოდიან არა რომელიმე ერის, არამედ მთლიანი ცივილიზაციის სახელითო. უარყოფდა რა ეროვნულ კულტურას, ეროვნულ პოეზიას, ენცენსურგერს, როგორც შემდეგ თვითონვე განმარტა, მხედველობაში ჰქონდა გერმანული, ბიურგერული ნაციონალიზმი, რომელმაც წარსულში შობა ფაშისში, ხოლო ახლა კი კვებას რევანშიზმს. სტატიის ავტორი ვლ. მაჭავარიანი სამართლიანად წერს: „ამ თვალსაზრისით, კიდევ შეიძლება გავიგოთ და მოვიწონოთ ენცენსურგერის ვნებანი, მაგრამ კულტურისა, ხელოვნებისა, ლიტერატურისა, პოეზიის ეროვნულობის ცნება ბევრად უფრო რთული საქმეა, ვიდრე მისი კონკრეტული პოლიტიკური ასპექტი გფრ-ში. პანს შავნუს ენცენსურგერის მხრივ ეროვნული კულტურის უარყოფას ტრაგიკული, დრამატული იერი გადაკრავს. დამახასიათებელია ენცენსურგერის ლექსი „ენა ქვეყნისა“. პოეტი გულისყურით, მკაცრად, მსჯავრდადებით უყურებს და აკვირდება დასავლეთ გერმანიის ცხოვრებას. გარემოცველ სინამდვილეში პოეტი ცოტა სიმახინჯეს, სიყალბეს, ფარისეულობას, სისასტიკეს როდი ხედავს. პოეტი ხედავს, რომ ინგრევა პოეტის სულისათვის ძვირფასი ბევრი ღირებულება. ინგრევა და იბადება ამოკვესა სასოწარკვეთილებისა, ყვირილი ადამიანისა, რომელიც ლანობს თავი დააღწიოს ობობის დახლართულ ქსელს. მაგრამ ვერ პოულობს ხსნის გზებს. ამასთან, პოეტი თავს ცნობს თავის მიერვე უარყოფილი ქვეყნის შვილად. თავის ქვეყანაში ეძებს იმას, რაც დაკარგა და რაც ჯერჯერობით ვერ უპოვია. ეძებს მეგობრობას, სიკეთეს, ადამიანურობას, გაბედულ გულდასა ღიმილს, თანხმობას და სოლიდარობას ყველა ხალხთან. ეძებს ქვეყანას,

რომელსაც უყვარს და რომელიც უყვართ. ხოლო ის, ვინც წუმპეში ფართხალთა და ვისაც სულს უხუთავს გაჭყელების სრინწიანი ხმები, პოეტს არც კი სურს იცოდეს. პოეტი მეტად მტკივნეულად აღიქვამს გარემოცველი სინამდვილის სიმახინჯეს და გრიმასებს. მას ეწვენება, რომ ყველაფერი დაიკარგა, დაიმხვრა ყოველმხრივი კავშირი მისსა და გარესამყაროს შორის, გაწყდა ყველა ძაფი, რომელიც მათ ურთიერთთან აკავშირებდა. „რას ვეძებ? რა უნდა ვქნა? რა უნდა ვთქვა? რა ენაზე? ვის რა ვუთხრა?“ — კითხულობს ენცენსურგერ ლექსში „ენა ქვეყნისა“. პოეტი იწრაფვის დადგეს ეროვნულ სინამდვილეზე მაღლა არა იმიტომ, რომ მისთვის, საერთოდ, უცხოა ეროვნული ღირებულებანი. ეროვნულის უკუგდება ნაკარნახევია უნდობლობით იმ ძალებისადმი, რომელნიც დღეს ერის სახელით მოქმედებენ და უბიძგებენ მას დადგეს რევანშიზმის და ნაციონალიზმის გზაზე. ეროვნული განვითარების სხვა კალაპოტს პოეტი ჯერ კიდევ ვერ ხედავს დასავლეთ გერმანიის ახლანდელ სინამდვილეში. ეროვნული კულტურის, ეროვნული პოეზიის ცნებების უარყოფა მის მიერ გამოწვეულია არა ეროვნული ნიჰილიზმით, არა ბურჟუაზიული კოსმოპოლიტიზმით, არამედ სხვა ხასიათის მიზნულებით, — სურვილით იპოვოს მომავალში ეროვნული განვითარების სწორი გზა, გერმანელი ერის ძირეული ისტორიული ამოცანების შესატყვისი და შესაფერი. ეროვნულის უარყოფა ამ შემთხვევაში ნიშნავს ახალი გზების ძიებას ტემშარიტად ეროვნულ სწრაფვითა გამოსავლენად.

2

ხელოვნების თეორეტიკოსები დ. პისარეესკი და ს. რაპოპორტი სტატიაში „ეროვნული განვითარების პრობლემები სოციალიზმის დროს და ესთეტიკური მეცნიერება“,¹ გამოთქვამენ მთელ რიგ საკულისხმო და საინტერესო მოსაზრებებს ხელოვნებაში ინტერნაციონალურის და ერო-

ენულის დიალექტიკის პრობლემებზე. ეთანხმებიან რა ხელოვნების მსოფლიოს ნ. შახნაზაროვას, ისინი ამტკიცებენ, რომ ფორმის ცალკეული ელემენტები შეიძლება იყოს ინტერნაციონალური და ნაციონალური. „მაგრამ მხატვარი ნაწარმოების ფორმა როდია ამ ელემენტების მექანიკური შეჯამება: ის არის რაღაც მთლიანი და ასეთ მთლიანობას მას აძლევს სხვადასხვა მხატვრული ხერხების, ერთიანი მიზნისათვის დაქვემდებარებული ხერხების შეერთების წესი, მათი გარკვეული განუმეორებელი შეთავსება. და ეს განუმეორებლობა შედეგია არა მარტო შინაარსის ბრძანებლური მოთხოვნისა, არა მარტო მხატვრის ინდივიდუალური მიდრეკილებისა. გარდა სხვა მომენტებისა, აქ თავს იჩენს მხატვრის ეროვნული ფსიქიკური წყობა, ეროვნული მხატვრული ტრადიციების ზეგავლენა და ა. შ. აი, რატომ არის, რომ ნაწარმოების ფორმა თავისი მთლიანობით ასე თუ ისე, მაგრამ მაინც გამოირჩევა ეროვნული თავისებურებებით“ (გვ. 196-197). შემდეგ, აჯამებენ რა თავის დაკვირვებებს, შემოსხენებული მკვლევარები წერენ: „ამრიგად, ინტერნაციონალური და ეროვნული, ამა თუ იმ შეთავსებით, მსჭვალავს მხატვრული ნაწარმოების მთელ ქსოვილს. კრიტიკოსებს, როცა აანალიზებენ ხელოვნების მთლიან გავლენას, მომარჯვებული უნდა ჰქონდეთ ნაწარმოებებში ამ მომენტების შეთავსების მთლიანი შეფასების კრიტერიუმი“ (გვ. 222). უწინარეს ყოვლისა, რასაკვირველია, უნდა დაზუსტდეს: რა ტიპის მხატვრულ ნაწარმოებებზე ლაპარაკობენ ავტორები. მკვლევართა სიტყვებით რომ ვილაპარაკოთ, ინტერნაციონალური და ეროვნული მომენტებით ნაწარმოების მთელი ქსოვილის „გამსჭვალვა“ განა ხელოვნების და ლიტერატურის საყოველთაო საერთო კანონია? შემდეგ თუ ინტერნაციონალური და ეროვნული ამა თუ იმ შემთხვევაში მსჭვალავენ მხატვრული ნაწარმოების მთელ ქსოვილს, სხვანაირად, წარმოქმნიან ხელოვნების შინაგან ესთეტიკურ სტრუქტურულ არსს, მაშინ კრიტიკამ როგორ და რა წესით უნდა დაადგინოს „ნაწარმოებში ამ ელემენტების შეთავსების“ ოდენობა? განა შეიძ-

ლება ერთიანის, მთლიანის დანაწილება შემადგენელ ელემენტებად და ყოველი მათგანის ცალკე გაანალიზება?

თუ ჩვენ დ. პისარესკის და ს. რაპოპორტის მიერ მოცემული კრიტერიუმით, თითქოსდა სამართლიანი და ფართო კრიტერიუმით, ვიხელმძღვანელებთ, ხომ არ წავალთ მაშინ რისკზე — ვერ ვიპოვოთ ხელოვნების ნაწარმოებებში ვერც ინტერნაციონალური და ვერც ეროვნული, რადგან თუ ყველაფერში — შინაარსსა და ფორმაში ორივე მოცემულია უთუოდ, მოცემულია ამასთან როგორც გამაერთიანებელი საწყისი, მაშინ განა ადვილი იქნება განვასხვავოთ და გაემიჯნოთ ისინი ერთი მეორესაგან? ლიტერატურულ ნაწარმოებთა მხატვრულ სტრუქტურაში, ცხადია, შემოქმედების ერთიანი ტიპით, ამ შემთხვევაში რეალისტური შემოქმედების ერთიანი ტიპით გაერთიანებულ ლიტერატურულ ნაწარმოებთა სტრუქტურაში (თუნდაც რომ ისინი შექმნილი იყვნენ სხვადასხვა ქვეყანაში, სხვადასხვა მწერლების მიერ) ჩვენ შეგვიძლია აღმოვაჩინოთ ზოგიერთი საერთო ელემენტი ხასიათების შექმნაში, სიუჟეტის განვითარებაში და სხვა პოეტურ კომპონენტებში, რომ მხატვრული ხერხების და საშუალებების ასეთი, შედარებითი სიახლოვე არ გეჭონოდა, შეუძლებელი იქნებოდა მსოფლიო ლიტერატურის მემკვიდრეობის ათვისება. როგორც ჩანს, მხატვრული შემოქმედების კანონები ისეთია, რომ ისინი არ შეიძლება იყვნენ თვითივე ცალკე შემთხვევაში მეტისმეტად სპეციფიკური, ერთმანეთს რომ აბსოლუტურად არ ემთხვეოდნენ. სხვანაირად, ყოველი ეროვნული კულტურა ყრუდ კარჩაკეტილი იქნებოდა თავის ეროვნულ სფეროში. მაშასადამე, ევრეთწოდებული კომუნიკაბელობა, უნარი — იყო გასაგები ადამიანთა უმრავლესობისათვის, მიუხედავად მათი ეროვნებისა და რასობრივი წარმოშობისა, მიუხედავად თვით კლასობრივი კუთვნილებისა, მხატვრული მწერლობის, როგორც ადამიანთა მოღვაწეობისა და შემოქმედების სპეციფიკური საშუალების, ძირითადი თვისებაა. განა ღირს ინტერნაციონალური გუწოდოთ ზოგიერთი იმ პოეტური ელემენტის საყო-

ველთაობას, ურომლისოდაც წარმოუდგენელია მხატვრული ლიტერატურის არსებობა? არ იწვევს დავას დ. პისარეცკის და ს. რაპაპორტის ის აზრი, რომ ეროვნული ლიტერატურული ფორმები ობიექტურ ცხოვრებისეულ გარემოებათა განუწყვეტელ შემოქმედებას, მსოფლიო ლიტერატურის გამოცდილების შემოქმედებას განიცდიან. ესთეტიკურ ფასეულებათა უაღრესად ინტენსიური გაცვლა-გამოცვლის პირობებში, რომლებიც თვით ლიტერატურის საფუძვლებს ემყარებიან, არ შეიძლება ნაციონალური ფორმის დაარწმუნება თავის მიმართ უცვლელ სიდიდედ. ხდება ეროვნული ფორმების განახლება. მაგრამ არ იქნებოდა სწორი გველაპარაკა ეროვნული ფორმების გათანაბრების შესახებ, მათი მოსაბუზრებელი უნიფიკაციის შესახებ. ეროვნული ფორმების გამდიდრება და სრულყოფა, დაზუსტება, გამრავალფეროვნება არ ნიშნავს ეროვნულის გაქრობას ხელოვნებაში. ნაციონალური ფორმის ყველა ნიშნის განქარვებას ამტკიცებენ ის მკვლევარნი, რომელთაც ჩვევით ხედავდნენ ეროვნულში რაღაც საგანგებოს, ფეოდალურს, თვალშისაცემს და თვალისმომკრებელ სიჭრელეს. განვითარებულ ლიტერატურაში ეროვნულად განსაკუთრებული ხდება მხატვრული შემოქმედების შინაგან არსად. ასეთ ნაწარმოებებში ჩვეულებრივ არ არის ეროვნული თვითმყოფობის მკვეთრად აღბეჭდილი, ჩვეულებრივ ნაცნობი, ნორმატივულად გაგებული თვისებები. სწორედ ეს აძლევს საბაზს ზოგიერთ მკვლევარს, რომელიც ღრმად ვერ ერკვევა ეროვნული კულტურების თავისებურებებში, ილაპარაკოს ნაციონალური ფორმის დაშლის და გაქრობის შესახებ. უთუოდ არ შეიძლება უარყოფით საბჭოთა კულტურის რეალური კანონზომიერებანი. ეს კანონზომიერება ვლინდება იმით, რომ ეროვნული კულტურები ვითარდებიან მჭიდრო ურთიერთშემოქმედებით. ჩვენს ქვეყანაში არსებობს კულტურების მიზანსწრაფვითი ურთიერთგაცნობისა და შეცნობის უფართოესი შესაძლებლობა. ამ ურთიერთკავშირის შედეგები გავლენას ახდენს კულტურების ესთეტიკურ ხარისხზე, ხელს უწყობს მათ დაახლოებას, ყოველი მათგანი-

სათვის ახლებური იდეურ-მხატვრული პრინციპების გამოუმუშავებას. ერთიანობათავს იჩენს არა მარტო მსოფლმხედველობაში, კომუნისტურ იდეაში. ერთიანობა ვრცელდება ადამიანთა სულიერი მოღვაწეობის სხვადასხვა სფეროზე. იქმნება მსგავსი, ნათესაური თვისებები, მაგალითად, სხვადასხვა ადამიანთა ესთეტიკურ წარმოდგენებში და სამყაროს მხატვრული ათვისების ფორმებში. სიმფონია, ბალეტი, მრავალხმიანი სიმღერა, ოპერა, რეალისტური დრამა, ფერწერა, საორკესტრო მუსიკა ოქტომბრის სოციალისტურ რევოლუციამდე გაუგებარი და მიუწვდომელი იყო ბევრი, ვერტოვოდებულის, ჩამორჩენილი ხალხისათვის. შემოთ დასახელებული ხელოვნებანი თითქოს და არც კი არსებობდნენ იმ ადამიანებისათვის, ვისი სმენა და ხედვა შერვეულია აღიქვას ხელოვნების შედარებით განუვითარებელი სახეობანი და ფორმები, რომელნიც აღმოცენებული არიან მხოლოდამხოლოდ საკუთარი ეროვნული ტრადიციის ნიადაგზე. ამ ადამიანთა ემოციურ-ესთეტიკური სამყარო ყალიბდებოდა თითქმის სრული ურთიერთ განცალკევების და იზოლაციის ვითარებაში. სოციალისტურმა რევოლუციამ გააღო მათთვის შემეცნების ყველა „სარკმელი“, შექმნა, გააღვიძა და სრულყოფილი გახადა სულ სხვადასხვა გრძნობების რთული, მდიდარი კომპლექსი. და ის, რაც წინათ, შესაძლოა, არავითარ კვალს არ სტოვებდა ცნობიერებაში, ის, რასაც შევეძლო აღვრამხოლოდ გააკვირვება, განვიფრთხილება, გაუგებრობა, უნდობლობა ან შინა თავისი იდეურმადებით, ასლა აღიქვება „ნორმალურად“, მისი პირვანდელი არსით. სამყარომ შეიძინა მრავალ-ქღერადობა. ადამიანის წინ გადაიშალა ცხოვრების მთელი ჯადოსნური მშვენიერება. ადამიანის გრძნობები გამრავლდა, გახდა უფრო სათუთი, უფრო ამთვისებელი. სადავო არ არის, რომ ახლაც არსებობს განსხვავება აღქმაში იმ მხრივ, რომ ერთნაირი არ არის ასოციაციები, რომლებსაც უკრიანელში თუ ყაზახში, ესტონელში თუ იაკუტში, ყირგიზში თუ ბალყარელში, ბაშკირში თუ ევენკში აღძრავს სურათების გალერეის დარბაზებში

ნახული ან საოპერო სცენიდან მოსმენილი. მაგრამ მათ ესთეტიკურ გრძნობებში, სილამაზესა და პარმონიაზე, მშვენიერებაზე და სულმდაბლობაზე მათ წარმოდგენებში გაჩნდა ბევრი რამ საერთო, ნათესაური, რა თქმა უნდა, არა საესპებით ერთნაირი და თანაბარი თავისი კონკრეტული თავისებურებებით და ელფერით. ის მკვეთრი კონტრასტი, რომელიც წინათ მეტის მეტად აძნელებდა გამომუშავებულიყო მხატვრული კრიტიკიუმი, რომელიც ოდნავ მაინც დააკმაყოფილებდა სსრ კავშირის ყველა ხალხის წარმომადგენლების გემოვნებას, ახლა უკვე აღარ არსებობს. ოქტომბრის სოციალისტურმა რევოლუციამ გამოიყვანა მრავალი ხალხი ყრუ-მუჯის მდგომარეობიდან. ხალხთა ბაგენი გაიხსნენ და ისინი ამტყველდნენ შთაგონებით. ის, რაც წინათ არაჩვეულებრივად, ნაკლებ მისაწვდომი ჩანდა, ჩვენი სულიერი ცხოვრების განუყოფელი ნაწილი გახდა. მსოფლიო კულტურის უდიდესი ფასეულებანი საბჭოთა კავშირის ხალხებმა აითვისეს გასაოცარი სისწრაფით, აითვისეს და განავითარეს იმდენად მრავალმხრივად და ნიჭიერად, შემოქმედებითად იმდენად ორგანულად,

რომ ათვისებული არ ჩანს, როგორც გარედან შეტანილი. ახლა ძნელია დაიჯერო ის, რომ რომანის, მოთხრობის, ნოველის ტანრებს არ ჰქონდათ დიდი გამოცდილება ბელორუსულ, ყაზახურ, ყირგიზულ, უზბეკურ, თურქმენულ მწერლობებში. სწორედ ამ ლიტერატურებმა წამოსწიეს დიდი სახელები, პროზის ორიგინალური ოსტატები, რომლებიც ამჟამად კარგად არიან ცნობილი შორს, საბჭოთა კავშირის ფარგლებს გარეთ. ეს ურთიერთდაახლოება მაინც არ უნდა გავიგოთ ისე, თითქოს ამ კულტურებმა დაკარგეს ეროვნული თვითმყოფობის ყველა თვისება. ურთიერთდაახლოება ხდება არა ეროვნული კულტურების თვითლიკვიდაციის გზით, არამედ ეროვნული მხატვრული შემოქმედების, სხვა კულტურების გამოცდილებით გამდიდრებული ეროვნული მხატვრული შემოქმედების საუკეთესო, სიცოცხლისუნარიანი მხარეების ყოველმხრივი განვითარების და სრულყოფის გზით. ეროვნული თავისებურების ცნება ხდება უფრო რთული და მრავალწახნაგოვანი და შეიცავს ბევრს ახალს, უჩვეულოს, რაც ამ ცნებას წინათ არ ჰქონია.

□ დანასრული იქნება □

შენიშვნები რეზო ზეიშვილის პირველ რომანზე

რეზო ზეიშვილს, როგორც ნოველისტსა და მოთხრობების ავტორს, ქართველი მკითხველი ყარვა ხანია იცნობს. ახლან კი მწერალმა თავისი პირველი რომანი „ჩემი მეგობარი ნოდარი“ გამოცემა ცალკე წიგნად. ამ რომანზე უკვე გამოქვეყნდა ვრცელი და საფუძვლიანი წერილები: გურამ კანკაიასი „გმირი და რომანი“ („მნათობი“, 11, 1966), და გიორგი ხუბაშვილის „საით მიდის გზები“ („ლიტერატურული საქართველო“, № 4, 1967). სალიტერატურო კრიტიკის ასეთი ყურადღება რეზო ზეიშვილის რომანისადმი შემთხვევითი არ არის. რეზო ზეიშვილი ამ ქართველ მწერალთა რიგს ეკუთვნის, რომელთა ყოველ ახალ სიტყვას ინტერესით ელის მკითხველი და სალიტერატურო კრიტიკაც. თითქოს შეიძლება კიდევ დაკმაყოფილებულიყავით ამ უკვე დაბეჭდილ წერილებით რომანის ირგვლივ. მაგრამ, თავისთავად ამ უდავოდ ნაჭერად დაწერილმა ნაწარმოებმა ზემოხსენებულ კრიტიკოსთაგან რამდენიმე განსხვავებული აზრები აღმოაჩინა საერთოდ განრის, და თვით ამ ნაწარმოების მიზანდასახულების თაობაზე, ამიტომ ჩემი მოსაზრებები მიიღა მკითხველს გაუზიარაო.

რომანი ჯერ კიდევ თავის კლასიკურ ხანაში, მე-19 საუკუნეში ისე მრავალმხრივად განვითარდა და იმდენი სახეობა შეიქმნა მისი, რომ მარტო ეს დაბანედა არამცხედ უბრალო მკითხველს, არამედ კრიტიკოსებსა და ლიტერატურისმცოდნეებსაც. მეოცე საუკუნის ლიტერატურამ, მით უმეტეს, გაართულა ეს საკითხი. ამიტომ, საუკნებით ბუნებრივად უნდა მივიჩნიოთ ასეთი აზრთა სხვადასხვაობა თანამედროვე ლიტერატურისმცოდნეობაში რომანის თაობაზე. მიუხედავად ამისა, სპეციალისტები დაინგებით ეძებენ რომანის, როგორც განსხვავებული ჟანრის სპეციფიკურ თვისებებს, რაც მას უფროდ გააჩნია და თავის მოსაზრებებს უხედა სთავიზობენ მკითხველებს. ზოგს მიიჩნია, რომ თანამედროვე რომანი თავისი ეპიკურობითა და მრავალპლანოანობით უნდა აგროვდებოდეს კლასიკურ ტრადიციებს, წინააღმდეგ შემთხვევაში

მას გადაშენება უწერია. ზოგი იმ აზრისაა, რომ სწორედ კლასიკურისადმი ერთგულება დალუპავს რომანს და მან ახალი, უფრო ლაიონური და შემოქმედრებული ფორმები უნდა ეძებოს, რაშიც, მას, სხვათა შორის, კინემატოგრაფის გამოცდილება დიდად გამოადგება. ერთნი გულმხურვალედ ამტკიცებენ, რომ რაღაც დღე, ვრცელი ამბავი უნდა იყოს რომანში თანმიმდევრულად მოთხრობილი, შეორენი კი საუკნით და მტკიცედ არიან დარწმუნებულნი, რომ ახალი ასოციაციური აზროვნების ფორმა საუკეთესო ამ ჟანრისათვის. ერთი სიტყვით, ყველა მოსაზრების, თავთავის მხრივ, თითქოს საკმარის დასაბუთებულს, ჩამოთვლაც კი უფროდ გაჭირდება. მიუხედავად ამისა, მაინც ჯიბრ ფაქტად რჩება ის გარემოება, რომ საუკუნოვანი მე-20 საუკუნეში კი ერთმანეთი გვერდით არსებობენ უილიამ ფოლენერისა და ერნესტ ჰემინგუეის, თომას მანისა (რომლის შემოქმედებაც თავის მხრივ მარტო მოიცავს ისეთ განსხვავებულ რომანებს, როგორებიცაა „ბედენბროკი“ და „ქაღალწერი მთა“, ან „ლოქტორ ფაუსტის“) და ჰენრიხ ბოლის რომანები, მიხეილ შოლოხოვის „წყნარი ღონი“ და ლეონიდ ლეონოვის „Evgenia Ivanovna“, რომ აღარაფერი ვთქვათ თანამედროვე დასავლეთის რომანისტების მოდერნისტულ ნიმუშებზე.

ან კიდევ, თანამედროვე ქართული რომანისტიკა ითვლის ისეთ საკვებით განსხვავებულ ნაწარმოებებს, როგორებიცაა კონსტანტინე ლორთქიფანიძის „ნატერის თვალი“ და ნოდარ დუმბაძის „მზიანი ღამე“, ჩეხვ ჯაფარიძის „ქარისკაცის ქერი“ და ოტია იოსელიანის „ეპარსკელავთყვინა“, კონსტანტინე გამსახურდიას „გაზის ყვავილობა“ და არჩილ სულაკაძის „ოქროს თევზი“ და სხვა. ამ მწერალთაგან და მათ ნაწარმოებთაგან რომელიც არ უნდა მოვეწონდეს ჩვენ მეტად და ეთანამედროვედ ჩვენს გემოვნებასა თუ ლიტერატურულ სიმაჟათებს, ერთი რამ მაინც ცხადია: მიუხედავად განსხვავებულობისა, ეს ნაწარმოებები მუარად თავსდება რომანისტიკის ჩარჩოებში, და რაღაც საერთო, ამ ჟანრისათვის დამახასიათებელი ნიშნები ყოველ მათგანს გააჩნია. რა

რედაქციისათვის: ავტორის ზოგიერთი მოსაზრება რედაქციის სადავოდ მიიჩნია.

არის მაინც ეს საერთო, განმსაზღვრელი ნიშნები რომანისა?

როგორც მოვახსენეთ, ამ საკითხზე კარგა ხანია თავს იმტერებენ სპეციალისტები და მე ამ წერიალში თავს უფლებას ვერ მივცემ ამომწურავი, ან თუნდაც საფუძვლიანი პასუხი გავცე მას. მინდა აღენიშნო მხოლოდ ერთი არსებითი ნიშანთაგანი, რომელიც ჩემი ღრმა რწმენით, ყოველ რომანს თანაბრად უნდა ახასიათებდეს. ესაა — ხასიათების განვითარება და ამ განვითარების ღრმა და საფუძვლიანი მოტივირება, რა გზითაც არ უნდა ხდებოდეს იგი, სოციალურ მოვლენებთან დაკავშირებით თუ ფსიქოლოგიური ანალიზის საშუალებით. მე ვეკვობ ვინმემ დამისახლოს ჩვენთვის ხელმძასწევლოში ისეთი რომანი, რომელსაც ეს თვისება აკლდეს. სხვა ამბავია, რომ მართო ეს არ შეადგენს რომანის ფარის განმსაზღვრელ თვისებას, მაგრამ ახლა ამაზე საუბრის გაგრძელება წერილის კონკრეტულ მიზანდასახულებას ნაკლებ გავწევს სამსახურს და, ამიტომ, სწორედ ამ ერთი ნიშნით მინდა განვიხილო რეზო ჰეიშვილის „ჩემი მეგობარი ნოდარი“, რომელსაც ავტორმა რომანი უწოდა.

გ. ხუბაშვილის აზრით, „ჩემი მეგობარი ნოდარი“ „კლასიკური რომანის“ შემუშავებული ფორმებისაღმა ერთგვლებითაა დაწერილი. გ. კანკავს კი მიაჩნია, რომ თქმეა რ. ჰეიშვილის რომანი „ჩემი მეგობარი ნოდარი“ „სოციალური გზებითაა დაწერილი“, იგი უფრო თანამედროვე რომანის ნიშნებითაა აღბეჭდილი. მიუხედავად იმისა, რომ გ. ხუბაშვილის ამაღლებული სტილისაგან განსხვავებით, გ. კანკავა ღრმად და საინტერესოდ იყალებს ამ ნაწარმოებს და ზერს საფუძვლთან, საგულისხმო შენიშვნასაც გამოთქვამს, მაინც არც ერთ ამ კრიტიკოსთაგანს არ დაუსვამს კითხვა: არის ეს ნაწარმოები საერთოდ რომანი, თუ არა?

თუ ამ ნაწარმოების რეცენზენტს გ. ხუბაშვილს დავუკრებთ, „რეზო ჰეიშვილი არც მრავალსტრუქტურას, არც „ვეკლადრის თქმას“ უცებ არ ცდილობს. თავიდანვე მკითხველს გარკვეულ მისამართს აძლევს, საკმაოდ ტვეად რემარკებში ზოგადად აუბლიბებს ხასიათს, მაგრამ აქ როდი ჩერდება. მთავარი მის თვის მიახლოება მის მიერ დედა, რადგან ხასიათებისა და მოვლენების ნამდვილი დრამატურგია სწორედ აქ შედარდება“ (ხაზი ჩემია — გ. გ.). თუ ეს მართლაც ასეა, მაშინ აღარაფერი ვერჩება სადავო რომანისტიკის. მაგრამ გ. ხუბაშვილის მიერ ამ რომანიდან მინიშნებული ადგილებით, როგორცია ლიან საინებულ ოთახში შეპარვა („ეუღლე სორელივით“, გვახსენებს კრიტიკოსი), მეგობრების პირველი შეხვედრა, ასა დაბადების დღე, სოსიკოს ვატილება და სხვა, ჩემი აზრით, ძნე-

ლად თუ შეიძლება შემოთმობინილი დასკვნის გაკეთება.

საქონისა

რაკილა ასეთი „დიდი ბრალდება“ წყვეტენ რომანისტი, რომ მის ნაწარმოებში ხასიათების განვითარება და მისი მოტივირება ნაკლებადაა, ეს უნდა დავეუბტყო კიდევ შეძლებისდაგვარად და ამიტომ ნაწარმოების ანალიზს სწორედ ამით დავიწყებ.

მართალია, მწერალი თითქოს თანაბარი ინტერესით ეკიდება თავისი ნაწარმოების სემიოდ მრავალსტრუქტურა გმირებს, მაგრამ მთავარი მანინ აქ გვიღ და ნოდარი უნდა იყუნა. შემდეგ კი სხვები: ბუხტედი, ლია, ია, ალიოზა გუბელაძე, იაშა ბაზაძე, ტატე ვაჩაძე, გოგია დავლიძე თუ სხვები, რომანის ბედი ძირითადად მაინც გვიწოწოლიან და ნოდარ პირველმა უნდა გაააწყვიტოს. ჩვენც მათ მივყავთ.

რომანის პირველადი გვერდებიდან, რომელსაც ავტორმა უწოდა „პროლოგის მაგიერ (გავარძლება)“, ჩვენ უკვე ვიცვბთ:

„ნოდარ პირველი და გვიწოწოლიან ერთმანეთს არაფრით არ ჰვადენენ: არც ვარეგნობით, არც ბუნებით. შეიძლება ამიტომაც იყუნენ განუწყრელი მეგობრები.“

სკოლაში ერთად სწავლობდნენ და ტექნიკურში ერთად დაამთავრეს. შემდეგ ორივენი ქარში გაიწყეს. ნოდარი პირველსავე წელიწადს ჩამოვიდა, რატომ დააბრუნეს, დღემდე გავრკვეველია. ქერ თეატრში მუშაობდა მსახიობად, შემდეგ ერთი ლელოსა და კაცობაგან მივიწყებულ კლბის დირექტორად დანიშნეს. ამავე დროს ფეხბურთის რომელიღაც გუნდს წვრთნიდა და იმ გუნდშივე თამაშობდა. რა დასაძლია და, კამიტირე ის ვახლდა. ბოლოს ტყუილში ვაღამარჯდა და მალარიში, თავისი სპეცილობის შესაბამის თანამდებობაზე დაიწყო მუშაობა; სრულიად ახალგაზრდად შეერთო ცოლი და იქვე დასახლდა სამუდამოდ.

გვიწოწოლიან ქარდან სამი წლის მერე დაბრუნდა. რადგან გვიღ არც სამთა, არც რაიმე სხვა ტექნიკური დარგისავე მიუწყვედა, ისევ საშუალო სკოლის დამთავრება ირჩია და სადამოს ათწლედის მეთერთმეტე კვლეში დაქდა. გვიწოწოლიან მაშინ ოცდვართი წლის იყო. მისი მეგობარი ნოდარი, რომელიც უკვე ტყუილში ცხოვრობდა, მასზე ერთი წლით უფროსი იქნებოდა.

ეს მეტად მოკლე შესავალი, თუ გინდათ პროლოგი, ზეგრი ვერაფერი შევლია. მაგრამ იქნებ ესეც საჭირო იყოს, რამეთუ ამითაც არაფერი დამავდების, ხოლო მთავარი, რომელიც შეიძლება მერე სულაც ვერ ვიპოვოთ, მაინც წინ გვაღებოთ...

მაშ ასე, ჩვენ უკვე ვიცნობთ გმირებს და მათზე გარკვეული წარმოდგენაც გვაქვს. მწერალს შეუძლია ევრეთწოდებულ რეტროსპექტიული მეთოდით გვიჩვენოს, თუ როგორ ჩამოყალიბდნენ ასეთებად მისი გმირები, მაგრამ

არა, მას სურს სწორედ აქედან დაიწვოს მათი ხასიათების განვითარება და ამას აშკარადაც გვიჩვენებს, მთავარი „წინ გვიდევსო“.

ნოდარ პირველი ძველი ომბუდსმენის მიხედვით უახლოვდება ქალას, რომელიც წინასწარ და ბურჟუაზიის კაიპოზის ლამპინოზობით მან „შეხვდა აიას, ტურები მოკლეს და ისე გამეტებით დაემტკირა, როგორც პანინალი — რომა“. ასე იწყება მოქმედება ამ რომანში და ნოდარის მუქარა თითქმის თავიდანვე მნიშვნელოვანი ამბებისათვის გეგმავდება. მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს მუქარა მუქარად რჩება, თანაც სრულიად ატყვინთავს და გაუგებარ მუქარად და ნოდარ პირველი იწყებს თავის თორმეტთვიან ცხოვრებას აიაში, რომელიც ახალს თითქმის არაფერს გვეუბნება მასზე, მუშაობს ქარხანაში, თანამოებს ფეხბურთის (ისეც კაიტინოი), ფეხბურთთან ერთად — ბილიარდსაც (ეს მნიშვნელოვან სახელად არ ჩაითვლება), უიმედოდ ვარაუდობს ია წითლის (ამ ერთდეროვან არმეობას საკმაოდ ღვი ადგილი აქვს დამოუბნობი), კვლე მსახიობებს, ცეკვეს. არაფერ ახალს, მნიშვნელოვანს, იმაზე მეტს, რაც პროლოგიდან უკვე ვიცოდით ნოდარ პირველზე, ჩვენ ამ რომანში არ ვეგებთ, თუ იმას არ მივხედვით მხედველობაში, რომ ავტორი გეგმავს: „ბევრი ფიქრობდა, ბევრს ვგონა, რომ ნოდარ თქვა კაცი იყო. ვარდა იმისა, რომ თაღლითური ვაჭარბედვა ჰქონდა, თავისუფლად შეეძლო გაეცურებინა, მშრალზე დაესვა ვინმე, კაცი მასხრად აეგდო. მაგრამ ეშვაი მანაც არ უფილა. უფრო ზნაზად თვითონ რჩებოდა მოტყუებულზე. უცნაური, მაგრამ გულბრყვილი კაცი იყო“. ამ დეკლარაციული „სიახლის“ გარდა, ნაწარმოების მანძილზე ჩვენს უბრალოდ, ვხედავთ იმ გვირს, რომელიც ავტორმა პროლოგშივე ვაგვაცნო. ასე ვეცლებით ნოდარ პირველს რომანის დასასრულს — იგი შემთხვევით დამატრევეა, ცოლ-შვილი ჩამოაიხმება და დაყარავს თორმეტი თვის შემდეგ უბრუნდება ტურებს, ნოდარ პირველისათვის უბრალო რაიმეზე ჩაფიქრება, ცხოვრების ფეხბურთის გარკვევის ცდა, ახლობლებთან, გარემოსთან, თავის პროფესიასა თუ საქმიანობასთან დაუკონკრეტლებს ვალრამება, ან შეცვლა. ერთი სიტყვით, ეს გვიჩვენებს მნიშვნელოვანად უინტერესო და თავის მოქმედებითაც ბევრს არაფერს ვაგვანობს.

„ნოდარმა იგარძო ზერელედ ცხოვრების მთელი სიმწვეთი“ — წერს ვ. ხუბაშვილი. ეს მართლაც ასე რომ იყოს, მაშინ უფროდ საინტერესო იქნება ეს მხატვრული სახე და მას გარკვეული აზრობების დატვირთვა ექნება. მაგრამ, ვფიქრობ, თვით გვირი რომანის მოქმედების მანძილზე ასეთი დასკვნის ვაპოტანის საბაზს არ ვაძლევს. ეგებ ფინალი რომანისა (რომელსაც მწერალი „ეპილოგის“ მაგიერს

უწოდებს) გვაფიქრებინებს ამას? მოუწმიწონოთ თვით ავტორს:

ნოდარი ტყუილის მატარებელი კაცია და თვალში დახედა... „რამდენიმე წუთში ნახა ყველაფერი ის, რაც ამ თორმეტი თვის განმავლობაში, ერთი შემოდგომის, ერთი ზამთარის, გაზაფხულის და ზაფხულის ჩათვლით, აიაში დატოვა. რალაცაზე გული წყდებოდა, რალაც უხაროდა. იგონებდა ნაცნობ სახეებს, ნაწვევებ-ნაწვევებ იხსენებდა ყველაფერს. ფიქრობდა, რომ ვერაფერი ვერ შეასრულა, ვერაფერი. ტრეშავდა აიას და უცქარობდა მისმეგრანობა მიაცილებდა. რატომ, ვერ ვეგვო. მერე მიხვდა, რომ თორმეტ თვეს თორმეტი წელი იყო, ბევრი რამ მომხდარიყო, მაგრამ შედეგს ვერა ხედავდა. არაფერი არ მოქონდა. ხელში არაფერი დაკრუნოდა. მის არსებობას თორმეტი წელი დაეკლდა თუ თორმეტი თვე, ისიც არ იცოდა. მიუხედავად უკმაშისობის გრანობა, მაგრამ მაინც კმაყოფილი იყო, რალაცაზე ეცინებოდა“.

განა აქედან შეიძლება ასეთი დასკვნის გამოტანა? რაზე წყდებოდა ნოდარს გული, რა უბრალო, რა ვერ შეასრულა (ან უნდოდა კი რაიმე)? ბევრი რამ მომხდარიყო მაინც რა მოხდა ასეთი? ეს ყველაფერი მწელი ამოაქიოთხი რომანიდან. უკმაშისობის გრანობა ვერ კიდევ არ ნიშნავს მწვევე განცდებს, მით უმეტეს, რომ თვითონ ნოდარს ჩვენთან დაკლებების წინ „მაინც კმაყოფილი იყო“ (თუცა არც ამ კმაყოფილების წყაროა მკითხველისათვის ნათელი).

„ჩემი შვილობილი ნოდარის“ არც მგორე მთავარი ვგირი, გვიწიწილი, იქცევის მკითხველის უყარადღებია თავისი ხასიათის, ან ცხოვრებისთან დაკონკრეტლებების სირთულეთა და სიღრმით. ისევე როგორც ნოდარი, გვიწიწილი იქცევა სტატიკურად წარმოდგენილი რომანში და არაფერს ახალს, მნიშვნელოვანს, საუბრალებს არ ვამჩნევთ მას მოქმედების განვითარების მანძილზე. გვიწიწილი მკითხველს საკმაოდ თაფთურაგინია და მხოლოდ (ყოველ შემთხვევაში, ძირითადად) ლიასთან ურთიერთობაში წარმოვედგება. ამ ურთიერთობასაც რაიმე მნიშვნელოვანი ფსიქოლოგიური, მორალური თუ სხვა რამ დატვირთვა არა აქვს. ჩვეულებრივი ისტორიისა შეუფარებელი ქალ-ვაგისა, სავე დაოკებელი ენებებითა და ექვეშით. გვიწიწილი ისევე როგორც ნოდარი, მარტობა ახალგაზრდაა, რომლის შინაგან საწყაროს სიღრმე, ან სირთულე არ ახასიათებს. ამიტომაცაა, რომ მის სიარულს ვაკვთილებზე, ზღის კიდეზე, თუ ლიას ნაკვალევზე, რალაციის მხოლოდნი რომ ვაძლევებთ თვალს, თითქმის არაფერი მნიშვნელოვანი არ მოსდევს თან. აუცილებელია არა, რომ უოველი მწერალი თავის რომანში ფსიქოანალიზის მოქმედ გვხვდეს, მაგრამ არც ის შეიძლება, რომ რომანის გვირის სულერს

სამყარო, შინაგანი განცდები, წინააღმდეგობანი საერთოდ ავტორის ინტერესების მიღმა რჩებოდნენ.

„სათი მიდის გზები“ — ეს კითხვა ბუნებრივად ეკვებადება ჩვენ, როდესაც ახალ რომანს ეკითხვართ და ახალ გმირებს ეგუბებით. ამიტომ არაუფერია ვასპერის, რომ გ. ზუხაშვილი ასეთი დიდი უყრადღება ფაქტში ამ საკითხის ვარკვევას. თუმცა, ჩემი აზრით, ის მაღალი და ერთგვარად პათეტური დასკვნა, რომელიც კრიტიკოსს ამ რომანიდან გამოაქვს, სწორედ არ უნდა მოგანთქმებდეს „ჩემი შეგობარის ნოღარის“ მიზანდასახულებას: „გზები უსასრულოდ მიდიან, — წერს იგი, — და ადამიანებს სწერათ: ისინი უკეთესსაკენ მიისწრაფიან, უაბისოდ ცხოვრება შეუძლებელი იქნება. რომანის სადღეროს დაწყება და სადგურითვე დამთავრება, — ეს კომპოზიციური თუ სოფეტიკური ჩარხო, ხაზს უდევს გაფანტულად, მაგრამ შინდ ღრულად ხელშეახებად ამოტივტივებულ მოტივს ადამიანების არჩეულ გზებზე და მათ იმდენად ვარკვევებზე. ყველაფერმა ამა, გვირს ფიქრებში დაწმენდილა, კიდევ ერთსედი ნაყოფი ნათელი სუყვარისათა თუ სუხარულის სახე და მომადლის მაინებელი ადამიანის სეღში ცხოვრების რწმენად შეეყრა... ეს არის მარჯალი ფიქრის, წინააღმდეგობის, შეეღობისა თუ თავის თავზე გამარჯვების გზით მკედეული სუხარული, რწმენა, სუყვარული. ეს არის გზა შემარტი ბედნეგრებისაკენ“.

ეს ყველაფერი თავისთავად და ზოგადად სწორია, მაგრამ საკითხავი ისაა, თუ ამ რომანსა და მისი გმირების ბიოგრაფიაში სად და როდის შეძლო კრიტიკოსმა დაენახა ეს მარჯალი ფიქრი, წინააღმდეგობები, შეეღობები, თავის თავზე გამარჯვების გზით მკედეული სუხარული და სხვა ბეჭეტი რამ, რომლებსაც ჩამოგვიდგინეს იგი.

გ. ზუხაშვილის მიერ დასმულმა კითხვამ: „სათი მიდის გზები“, შეიძლება სწორედ ამითყარი დაგენახოს და მიგაკედეულოს ამ რომანში. ეგებ გზები არსათი არ მიდის და ესა ყველაზე საინტერესო ამ ნაწარმოებში? ამავთ ღირს ჩათფიქრება, მაგრამ მანამდე ზემოთ ნათქვამს გაუუკეთოთ დასკვნა: ჩემი აზრით, ნაწარმოები, რომლის გმირებიც ასეთი სტატიური არიან და, სადაც ხასიათების განთითარებამათან არა ეგვიქვს საყვე, რომანად მძელი მიწანეეი და მწერალს თუ ი უნდა მისთვის ამ ახალ კანროც ისეთსავე დიდ წარმატებებს მიღწეოს, როგორსაც მიაღწია თავისი მოთხრობებით, მამინ იგი უფრო ღრმად უნდა ჩატყვირდეს ამ ენარის სუყვიეთას. ეს მით უფრო საწმენო უნდა იყოს რეზო ჰეიშვილისათვის, რომ კრიტიკოსმა გ. კანკავამ თავის წერილში მწერალს ეგლახიდალად ეთხრა ის სხვა ნაკლოვანებებიც, რომლებიც მის პირველ რომანს

გაანინა. ესაა ფსიქოლოგიური საღრმის უკმარობა, კომპოზიციური სიმყუფნი შხატერული განზოგადების სიმეირი, ეჭუძეფერი მჟღისება და ქვეტეკსტის სიმეკრთალე და ვაგებრალივბი. სხვისა რა მოგახსენოთ, ეგებ ისიც საწმენო იყოს, მაგრამ კომპოზიციურად რომ სუსტადია აგებულება და შეყრული რომანის, ვეფირობ, ეს ყველაზე ნაყლებ სადავია.

მიუხედავად ყოველავე ამისა, ჩემი აზრით, რეზო ჰეიშვილის „ჩემი შეგობარი ნოღარი“ მხატერულად მიანიქ ჰღვირი და საინტერესო ნაწარმოებია. ის ფაქტი, რომ იგი რომანის ენარობრივ თვისებებს ნაყლებ ამეღვირებს და ამ მხრივ მოიკლებს, ეერ კიდევ არ ნიშნავა იმას, რომ ნაწარმოები მწერალს მხატერულ მარცხად ჩავუთვალოთ, ან თუნდაც იგი ქართული მწერლობისათვის ნაყლებ საინტერესოა მეფიწინოთ. ამავი პარადოქსალური არაფერი. რა ნაკლოვანებებიც არ უნდა ჰქონდეს რეზო ჰეიშვილის „ჩემი შეგობარი ნოღარი“ რომანის ენარობრივი სუყვიეთვის თვალსაზრისით, იგი შინდ უფოოდ ერთ საინტერესო ნაწარმოებად რჩება თანამედროვე ქართულ პროზაში, რადგან მწერალი აქ დიდი და მნიშვნელოვანი რამ აქვს სათქმელი მეთხველისათვის.

ახლა კი დაუბრუნდეთ იმ ექვს, რომელიც ზემოთ დაგებუდა: ეგებ ამ ნაწარმოებით რეზო ჰეიშვილს სწორად იმისი თქმა უნდა, რომ გზები არსათივე არ მიდის და სწორედ ესა ყველაზე მნიშვნელოვანი სათქმელი მისი?

ერთი შეხედვით, ამ ექვს იოლად გვიკარწყლებს ის ვარემოება, რომ პირდაპირი ვაგებით გზები მართლაც მიდის, ნოღარისათვის — ტუბულში, მღარაში, ვივისათვის — თბილისში, უნივერსიტეტში, სავადა დაგლობისათვის და ბუტუნისათვის — საგატომბილო ქარხანაში და, საერთოდ, თითქოს ყველა მთავარი თუ არამთავარი პერსონაჟისათვის იყვეთება ცხოვრების ახალი გზა (თუმცა, როგორც ვთქვი ყველაფერი ეს შინაგანი, სულიერი ძერგები იზვიდადაა მოტივირებულა). მაგრამ პერსონაჟთათვის ადვალების შეეცლა ნიშნავს თუ არა ახალ გზებსა და ამ გზების დაუსრულებლობას, ეს კიდევ სხვა საყთხია. აქვს თუ არა თავისი გზა ქალაქ ათას, რომელიც ყველაზე ცოცხლად და ცოლარიტულადაა დახატული ამ ნაწარმოებში და რომლის ყოფიც მე პირადად ყველაზე მნიშვნელოვანდ მეჩენება? ამ კითხვაზე სწორი პასუხის ვაცემას, ვეფირობ, დიდი მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს „ჩემი შეგობარი ნოღარის“ მხატერული მიზანდასახულების გასარკვევად.

გ. კანკავა დარწმუნებულაა, რომ ათას არამცთო აქვს ეს ახალი გზა, არამედ სწორედ ესა ყველაზე ნათლად ნაჩვენები ნაწარმოებში და, ამდენად, ესაა ავტორის ყველაზე დიდი, შინაშენლოვანი სათქმელი. ძირითადი მოტივი, — წერს გ. კანკავა, — რომელიც ახალიყაა და

აეცილებელიც დიდი ფორმის ლიტერატურული ქმნილების სრულფასოვნებისათვის, რომანში „ჩემი მეგობარი ნოდარი“ არის ქალაქში ინდუსტრიული მშენებლობის და, რაც მთავარია, „ინდუსტრიულ სულისკვთების“ გაჩენა.

აიში მართლაც არის ინდუსტრიული მშენებლობა, შენდება საავტომობილო ქარხანა და ამან მთელი გადატრიალება უნდა შეიტანოს ქალაქის ცხოვრებაში. ესაა ის ნათელი მომავალი, რომელმაც ახალი გზებით უნდა წიყვანოს მთელი აია. რომანში ჩვენ ვხედავთ მშენებლობასაც, მასში ჩამბმულ აიულებსაც, რაც მთავარია, ამ საქმის ისეთ ენთუზიასტსაც, როგორცაა ინჟინერი იაშა ბახაძე, მაგრამ რაც შეეხება „ინდუსტრიულ სულისკვთებას“, ამის დანახვა მე შედარებით უფრო ვამიწინდლა, ვიდრე გ. კანკავას. უფრო მეტიც, იქნებ სწორედ ამ არასრულყოფილ, ამ ნაკლებად საინტელისკვთებისათვის იღწეოს მწერალი? იქნებ სწორედ ეს ნათელი და იმედიანი მომავლის გზა უნდა დაანახოს მან აიას მკვიდრთ, რომლებიც თავისი „ტრადიციული“ ყოფით პროვინციულ უმოქმედობაში აჩაან ჩაწყვდილინ? შეიძლება ესაა მწერლის მთავარი საოქმედი და საზრუნავი? ამან ხომ არ განაპირობა სწორედ რომანის გრატიკული ელფერი და საკმაოდ მწვევე სატირული შემართება? ვფიქრობ, ეს საკვებით სავარაუდო უნდა იყოს.

რეზო კვიციანი ორიგინალური და ხალხის ნიჭის მწერალია. ამაში, ვფიქრობ, დღეს აღარავის ეპარება ვეკი. თუ, თუ შეიძლება ასე ითქვას, მკაცრი რეალისტის თვლით უფერებს ცხოვრებას, მას საოცრად ეხერხება აღამიანთა ქვეა გრძნობების გამიშვება და პროვინციული სულისკვთების (და აია ინდუსტრიის) გადმოცემა. ეს ჩვენ მისი მოთბობებიდანაც კარგად ვიცით, მწერლის ეს ნიჭი და ინტერესი „ჩემ მეგობარ ნოდარშია“ თვალნათლივია.

ეს ახალგაზრდა მწერალი შესანიშნავად გვიხატავს ქალაქ აიას მთელი თავისი ყოფით. იმდენად ცოცხლად წამოხვედრებს მას, რომ ექვემდებარება ვეაქერებს, თითქოს ჩვენც მასთან ერთად, დავბადდეთ და ვავიზარდეთ ამ ქალაქში, მასთან ერთად გვიხატავს ყველა ის პერსონაჟი, რომელიც აიას სულისკვთებას ასე ცოცხლად და ერთვლად ატარებს, მასთან ერთად გვედოა თვით თუ წითელ ხილებს, ბაღის კიდურს, ბელაჯარზე თუ სათაფლიაზე, მასთან ერთად გვისუნთქავს იმ ჰაერით, რომელიც მხოლოდ აიაშია და რომელმაც აქცია აიულები აიულებად. მკითხველის თვალწინ ცოცხლდება პროვინციული ქალაქის დენი, ურბანი და უღერბო ცხოვრება.

აია თავისი ახალი ცხოვრების მიქანაზე დგას, მის წინ ახალი და საინტერესო გზა იშლება. მაგრამ ეს მხოლოდ აიულებს მკითხე ნაწილში იცის. ქალაქი კი ვერ ძველი ინერტი ცხოვ-

რობს. ამაში, ვფიქრობ, საკმაოდ დამაყვრებლად ვეაქმუნებს აეტორი ვერ ურბი მწერალს, რომ ქალაქის ცხოვრებაში ამ ვეკლასე და მშენებნელოვანს კიდევ ვერ მოთპობება საკმარის ინტერესსა და ყურადღებას. ეს თვით ნაწარმოებში წარმისახული ქალაქის ცხოვრებიდან ჩანს, სადაც ძველ ინერტიულ ყოფას მეტი აღდგინა აქვს დათმობილი, ვიდრე უშვალოდ საავტომობილო ქარხნის თემას. მეორეც, თვით აიულებს უმრავლესობა ვერ კიდევ ვერ გარკვეულია, რომ ახალი ცხოვრების მიქანაზე დგას და ამით უწველად ფერს, თვით სერიოზულსა და დიდენიშვნელოვანსაც კი შეელებულად გართობის წყაროდ მიიჩნევს. შესაშვც, თვით აეტორი საკმაოდ არარაზროვნად მივგანთხვენს თავის დამოკიდებულებას ქალაქ აიასთან.

ქალაქი აია თავისი ცხოვრებით ცხოვრობს და ისე დამთავრდა საავტომობილო ქარხნის მშენებლობა, რომ ბევრისათვის ეს მოთვლენილად აღმოჩნდა, დაღვა საზეიმო დღე. პირველი მანქანები, წესისამებრ მორთული და დივირტილი, მოდიან ხალხით გაველილ ქუჩებში. ისეთ დროსაც კი ვერ დაღატობენ აიულები თავის ჩვეულებას, რომელიც, თურქ, მართლაც რქულზე უმტიციესი ყოფილა და უფრო გასართობად გამოთენილან გარეთ, ვიდრე ამ მნიშვნელოვან მოვლენაზე ჩასაფქრებლად და ახალი ცხოვრების მისასაღებლად. ვფიქრობ, სანკარისია ეს სცენა კიდევ ერთხელ (და დიდი საიმოვნებითაც, ისეა დაწერილი) ვადვიყოთით, რომ ამაში დაერწმუნდეთ. დებილი რაფოს მანქანაზე აბობლებს კომიქერი სურათი, რომელიც დაიპერო ხალხის ყურადღება და დიდი მხიარულებაც გამოიწვივს; ლოკოს მასწავლებელი, რომელიც ამ დროს ქავლაგმა ხსენა ხელზე უქნება და ირგვლევ შეიფთა ოხუნჯობით საკულდისუთა გამოიწვივია, ხოლო თვით მასწავლებელი ახალ მანქანებს მისტირებლად და გაყვრევებლად ფიქრობდა, ეს ყველაფერი იმითი ხომ არ მოაწვევს, რომ ჩემთვის ცხეს ეცხინაო: ზურა კრიზოლსკი და მისი კამპანია; და ბოლოს, ქრონიკის ოპერატორის ვაწაშვია, რომელიც თეატრის დირექტორის ჩამოატარებს, ვითომ მანქანაო და ხალხს ეხეწება, ყვავილები ესროლები, უნდა გადავიღოთ — ყველაფერი ეს, ან, უფრო სწორად, მთელი ეს სცენა ვეაფქრებინებს, რომ აიულებს ვერ კიდევ ვერ გაუვიით საით მიდის ახალი გზა, რომელსაც ვიდრე თუ გვიან, უნდათ თუ არ უნდათ, ჩანიცი უნდა გააქვენენ.

აიულებში რომ მტიკედე არის გაშვარო ძველი, შეჩვეული და მათთვის მისაღები ყოფაც და სულისკვთებაც, ამაში ნაწარმოების დსაწყისის და დსასრულის ანტერაიცი მიგვანთხვენებს. აიაში ჩამოსულ ნოდარს, რითაც იწვევია ნაწარმოები, დახედება თავდგირიის აფიშები, რომლებზეც კაცი თორმეტ ცალ ორფუთიან გარს წევს კბილებით (პროვინციული ქალაქი-

სათვის ყველაზე საოცარი სანახაობა), ნარდის თამაშით გართული ბაბუა სოსიკო, რომელიც დიდი ხნის შემდეგ კვლავ ჩამოსულა ათაში და ამ ქალაქელთა ტრადიციულ საყვარელ თამაშს შესდგომია ჩამოსვლისთანავე, ვალიკო მილიციელი, თავისი გამარიალებული ჩემპებით, თავი რომ დიდად მოაქვს, თუმცა უხარბლო საკბილოა ენამახელი აივლებისათვის. ნაწარმოების დიასარულს ჩვენ ვხედავთ, რომ უეცრად კვლავ მოკვეცილია ბაბუა სოსიკო, რომეფიც მთელი ამოქმედების მანძილზე აღარ სტანდა და დიდი მხარტით ავრარებს ნარდის კამალებს, ვალიკო მილიციელიც ძველებურად დასიზმობს თავისი პრიალა ჩემპებით შუა ქუჩის ზაზზე, და, თქვენ წარმოიდგინეთ, ქალაქში კვლავ ჩამოსული თავდგირიძის აფიშებს ავრავენ.

ყველაფერი ეს უნებლად დამხვევივის გამო არ შეიძლება მოხდეს. ავტორს ამ ანტურაგის ხზვგამით გამეორება რაღაც მნიშვნელოვანი სათქმელისათვის სჭირდება. და ეს სათქმელი კი სწორედ ის უნდა იყოს, რომ, მიუხედავად ახალი ინტელქტიული გზების დასახვისა, რომელსაც მოსახლეობის ერთი ნაწილი მტკიცედ გასყვა კიდეც, აივლები, ჭერჭერობით, შიშც აივლებად რჩებიან და მათ ერთი მაგარი შექანქლარება სჭირდებათ, რისი უებარი საშუალებაცაა სატირა. სწორედ ამ საშუალებას მმმართავს ათას მკვიდრი და მისი გულწრფლიად ერთადერთი მწერალი.

ეს რომ ასეა, ამაში რუზო ჭეიშვილი ვვარწმუნებს თავისი აღსარებითაც, რომელსაც „პროლოგის მაგეირში“ გვთავაზობს:

„რადგან ყველაფერი სუფთა, გულწრფელი, ნაკვე განდილო, გაღატანილი, მაგრამ გულის ფსკერზე სათუთად შენახული, წარსულს გუთუნის და მის გაყოცხლებას, მით უფრო, სამკარაოზე გამოტანას არ ედილობენ, ამიტომ ვასავები იქნება, თუ რატომ ატყენს ბევრს გულს ეს წიგნი, ბევრს ირონიულ ღიმილსაც მოკვარი. — ასეთი იქნება ნება უფლისა და გავვებლისა ჩვენისა“. ხოლო ეისთვისაც წარსული არ არსებობს, ვინც დღესაც ისეთივეა, მისი პორტრეტი, ფაქტები მისი ცხოვრებისა გამოიწვევს უკიდურესს, ზოგჯერ სამართლიან გულისწყარმასაც. ეს ვასავებია. პატრიტყმული ავტორი კი მინც ვაკადნიერდება და ყველაფრის იტყავს, თუნდაც ამისათვის თერთი ხილდან ვაღაფდება დუქპარონ, ისევე, როგორც ერთხელ ეს ერთ პატიოსან მწერალს მოუნდომეს.

ამყამად, როდესაც ეს მეტად საინტერესო წიგნი იწერება, ათას მოქალაქენი ჩაფლუნნი არიან თავიანთ ყოველდღიურ ცხოვრებაში. ამ დიდად პრაქტიკოს, დიდად მეოცნებე ადამიანებს ანტერესებთ მსოფლიოს ყოველ კუენბუღში მომხდარი ამბავი, მაგრამ ეკუდაც არ

იციან, რომ ეს ღირსშესანიშნავი წიგნი იწერება“.

პირველში

რუზო ჭეიშვილს, როგორც მანქანა მგებანვე საქმაოდ მტკიცედ ქონდა ჩამოყალიბებული ამ თავისი ახალი ნაწარმოების მიზანდასახულება და, უნდა ითქვას, მეცხრცი უზრომია ნათქვამის მხატვრული ხორცესისათვის. ამაში ჩვენ ვვარწმუნებენ არა მარტო თავდგმულიად ვმოკვეთილი პერსონაგები, ვოგია დავლაძე თუ ზურა ტრიბოლსკი, ია წითლიძე ან ბუხუტი გვიმარაძე, არამედ ჩვენს თვალწინ ერთხელ ვაკვეტილი აივლებიც, თუნდაც ის „პობედის“ მოფერნი, რომელსაც ეხვეწებოდა, მანქანა ვვთხოვე თავდგირიძის ნომრისათვის ეკვირდუხაო, ან ვილაც უსახელო ინტელოგენტი სასაფლაოზე, რა თქმა უნდა, ვალიკო მილიციელიცა და ნონიკო რაკრავაშვილიც, ასევე „შაბილიარღოში, თვარტში თუ თავდგირიძის წარმოადგენაზე შეკრებილი მისა, რომელიც მწერალს საოცრად ზუსტად და ცოცხალი ფერებით ყავს დაბატული.

რუზო ჭეიშვილს საქმაოდ მახელი თვალთავს და ათას ცხოვრება მეტად კოლორიტულადაც დახატული. მაგრამ ხშირად მწერალი არ ესწრაფვის სიღრმეში ჩახედვასა და გარკვევის თითქოს იმ დონეზე რჩება, რასაც თვით სინამდვილე სთავაზობს და ამით კმაყოფილდება საკეთარი ჩანაფიქრის განხორციელებისათვის. ასეთნაირად დაწერილი, თითქოს უტრალად ვადმოხატული სურათები ხშირად ეარგად ემსახურებიან ნაწარმოების მიზანს და ქალაქის ყოფის ხასიათს უტყუარად ვეიხსიან. ამის დასადსტრებალად ბევრი ადგილი გამოდგებოდა „ჩემი მეგობარი ნოდარიდან“, სადაც არა მარტო აივლო იუმორი და ცხოვრებასთან მებუღეტი, რომ არა ვთქვამს ზერელე, დამოკიდებულება ჩანს, არამედ ავტორის პასრი სატირული მახელიც.

ერთი სიტყვით, ეფექტობ არ შეეცლები თუ ერთკერი, რომ „ჩემი მეგობარი ნოდარი“ აიხეა დაწერილი. ეს ქალაქია ყველაზე ცოცხლადა დახატული ამ ნაწარმოებში, ეს ქალაქი, თუ შეიძლება ითქვას, ამ ნაწარმოების ცენტრალური მხატვრული სახე. ამ ქალაქის სულის გასახსნელადაა თითქოს ასეთი მსუყუ ფერებით მოხატული ეს ერთელი პროზაული ტილო. რუზო ჭეიშვილმა ამით ერთი ქალაქის მხატვრული ქონიეები უფრო შექმნა, ვიდრე რომანი რაი მეგობრის, ნოდარ პირველისა და კვიე წითლიძის ცხოვრების გზაზე. ეს შეუსაბაზობა რომ არ იყოს რომანის კომპოზიციურ ჩანაფიქრსა და მხატვრულ ნაყოფს შორის, რა თქმა უნდა, ნაწარმოები უფრო დახვეწილი იქნებოდა და ავტორის მიზანდასახულებაც — უფრო ვმოკვეთილი.

იქნებ სწორედ ამ მიზანდასახულების მეტიმეტად ხზვგამას მოერიდა ავტორი, რადგან თავიდანვე ეკუბოდა: იმ საბითაც, როგორადაც

ჩაფიქრებული მაცეს, ვაი თუ იწყებინა აიღლებმა. ჩემი რომანი და ზოდდან გადავდება მიმინდომონ, როგორც ეს ერთ პატიოსან მწერალს დაუპირესო. იქნებ ამიტომაც აიღო ხელი ქალაქის ქრონიკებზე და ნაწარმოების ღერძად ნოდარისა და გვიის ბიოგრაფიები აირჩია. ეს მხოლოდ თეთი მწერალმა იცის, მე კი უფრო დაბეჭდილობით ის შემძლია ვთქვა, რომ, ჩემი ზრით, ამ ნაწარმოების ღერძად, როგორც ჩანს, მხოლოდ აიას ბიოგრაფია გამოდგებოდა.

ხოლო, რაც შეგებება აიეთა მისალოდნელ გულსწერობას (იქნებ ამიტომაც ამა აქვს ამ ნაწარმოებს პირდაპირი და ზუსტი მისამართი, ანა ხომ ვამოგონილი სახელია, თუმცა მინიშნება საკმაოდ გამჭვირვალეა), ეს სრულიად დაუმსახურებელი იქნება, რადგან ამ ნაწარმოებში მწერალის მახვილ თვალთან და ზოგჯერ მწარე ენასთან ერთად შეუძლებელია არ ეფერძნოთ და არ დაეინახოთ ის დიდი და წრფელი სიყვარული, რომელიც მას აიასა და აიღლები-სადმი უღვივის ვულში.

სხვაგან რომ არ ვეძიოთ ამისი ანალოგიები, მართო ჩვენი დიდი და განუმეორებელი მწერლის ლაით კლდიაშვილის მაგალითიც დაგვარწმუნებდა ამაში, რომელზედაც შეტად, ევკვობ, ვინმეს ყვარებოდა ზემო იმერეთი, თუმცა ასეთი დაუმრეტელი იუმორითა და მწარე სევდით დაგვიხატა თავისი მშობლობრივი ეტობეცა და თავისი ნათესაეები, თუ ნაცნობ-მეგობრები.

მაგრამ „ჩემი მეგობარ ნოდარში“ მართო სპირის ან იუმორის მაღლიანი ნიჭით დაჯილდოებული მწერალი არ წარმოუდგება მკითხველს. ზოგჯერ, როდესაც ავტორი დრამატულ ხასიათებს წარმოგვისახავს და გვიხსნის, ამასაც საკმაოდ ღრმად და ოსტატურად ახერხებს და თავისი ნიჭის მრავალფეროვნებაში გვარწმუნებს. მხედველობაში მაცეს ალიოში გუბელაძის და ტიტე ვაჩაძის ეპიზოდური სახეები.

ალიოში გუბელაძე, ერთი შეხედვით, იმ ტიპური აიღლთაგანია, რომელთა მხილებაც ერთ-ერთი მთავარი მხატვრული ამოცანაა მწერლისათვის. მაგრამ თანდათან ვრწმუნდებით, რომ მას რაღაც დიდი სევდა აწევს გულზე და გარყვნილ ნიღაბს იქით აფორიაქებული სული აქვს. მწერალი კიდევ გვიყვარვითლებს ამ გაღვიძებულ ცნობისმოყვარეობას და გვიხსნის

ალიოში გუბელაძის ღრმა დრამატუზმით სავე განუდების საფუძველს. ყოველივე ამის შემდეგ ჩვენ გულწრფელად გვახარებს ალიოში გუბელაძეში გაღვიძებული მოვალეობის გრძობა და ამ ნიადაგზე აღმოცენებული სულიერი მხნეობა, რომელიც მას ცხოვრების ნორმალურ კალამტში აყენებს.

არანაკლებ საინტერესოდ, ღრმად და დამაბულადაა გახსნილი მეორე დრამატული ხასიათიც. ტიტე ვაჩაძის სიუჟეტური ხაზი, რომელიც თითქმის ორგანულად მიჰყვება ნაწარმოებს საერთო მდინარეებს (როდესაც ჩვენ მას ვხედვით აიას ბზარში, ან იას დაბადების დღეზე, ვუსმენთ ზურა ტრიბოლსკისა და მის დიალოგს ტელეფონით), უეცრად მოულოდნელი მხრით წარმოუდგება მკითხველს. ავტორი უფრო ღრმად გვახედებს ტიტეს სულიერ სამყაროში, რომელიც ევრაზიის შემთხვევაში ვერ დაიკვებნის თავისი სისუფთავითა და კაცთმოყვარეობით. მაგრამ იქ, სულის კუნძულში ცოცხლობს ბავშვობის მოგონება, როდესაც ტიტე ფეხშიშველი წყალწითელას პირას ძრახებს აბალაბებდა. ახლა, სიყვდილს პირას მისულ ტიტეს უეცრად აგონდება ეს სურათი, რომელიც დიდხანს დაეჩრდილა ფულის მომხვეჭელობის ვენებას და ამ ვენებას ვადაყოლილ სინდისსა და ნაშესს.

ეს ორი ეპიზოდი, ავრეთვე, ნონიკო რიკრიკაშვილზე ჩართული თავი დამთავრებულ მოთხრობებზედაც შეგვიძლია მივიჩნიოთ თავისთავად და ერთხელ კიდევ გვახსენებს რეზო ჭეიშვილის, როგორც მცირე ფორმის პროზის ოსტატის მაღალ ნიჭიერებას. მაგრამ, როგორც ჩანს, მწერალი ბოლომდე ვერ ვერ მოერია რომანს, რომელსაც სხვა ხედვა, სხვა სიღრმე, სხვა შეკვრა და უალიანი სქიზიდება, რომელსაც თავისი ვარკვეული სიეციფია და კანონები გააჩნია. ძირითადად ის ნაკლი, რომელიც „ჩემს მეგობარ ნოდარს“ ასე ვნებს, ჩემი ღრმა რწმუნით, სწორედ ეანარის აღრევიდან მოდის.

თუმცა, „ჩემი მეგობარი ნოდარი“ რეზო ჭეიშვილისათვის, როგორც რომანისტისათვის, მართლაც დასაწყისია და ამ აბალაგარდა მწერალს წინ დიდი გზა აქვს, საით მიდის ეს გზა, ნათელია უველასათვის, ვინც ამ ნიჭიერ მწერალს იცნობს.

**სიტყვა წარმოთქმული შ. რუსთაველის სახელობის
თეატრის საიუბილეო საღამოზე 1934 წ.**

**ძვირფასო იუბილარებო: შენ—ქოლექტივო, და შენც—თეატრი
დაუფასებლო ხელმძღვანელო, ქლექსანდრა ვასილის-ძევი!**

თქვენი ათი წლის თავზე, თქვენს იუბილეზე, მოვედი მეც, რათა ვითხრათ სიტყვა მისალმებისა, არა როგორც თეატრალური მეცნიერებისა და საქმის მკოდნემ, არა როგორც თეატრალურმა მოღვაწემ, რომლისთვისაც ცნობილია სცენური ხელოვნების იდეალური მხარეები, არამედ, როგორც მაყურებელმა, რომელიც დადის თქვენს თეატრში იმისათვის, რათა ისწავლოს მისგან.

ჩემი მომართვა არის მაღლიერების სიტყვა იმ ახლისათვის, რომელიც თქვენ დამანახეთ და მაგრძნობინეთ.

ამე თვალნათლივ მისი მნიშვნელობა ადრე არც კი წარმომედგინა.

სიახლე ბევრია. მაგრამ მე ვველაფერზე ხელ არ მიმიწვდება. შევჩერდები მხოლოდ ერთზე — რიტმიკაზე, რომელიც ჩემთვის ახმეტელის შემოქმედებაში მდამ იყო და იქნება უმნიშვნელოვანესი ვანკდის წყარო. ამ განცდებს შემოძლია შევედარო სცენიდან მიღებულ ვეულაზე იშვიათი შთაბეჭდილება.

შექმლბე კი, გავიზარო და ამოვხსნა თქვენი რიტმის საიდუმლო? ამისათვის საჭიროა ცეკვისა და მოძრაობის დრმა ცოდნა.

მაყურებლისათვის მინიკებელი საშუალებებით — სმენითა და თვალთ — თქვენი სექტაკლების რიტმის მთლიანობა შეიძლება დახლოი მხოლოდ. და სწორედ ამაზე — ამ მთლიანობაზე შევაჩერებ თქვენს ურდადლებას.

ძველად, როდესაც სცენაზე გვიჩვენებდნენ სამკარიან ოთახს, მაყურებლისათვის იოლი გახლდათ ამ ანტრეაჟიდან გადმოდიყო აქტიორ-

ზე და მისთვის მიექცია უურადლება. ეს თანაბრად ეხებოდა სხვა დეკორაციებსაც, რომლებიც გამოხატავდნენ ხან პეიზაჟს, ხან დასახლებულ ადგილს.

მაგრამ იმ მომენტიდან, როდესაც სცენა გაუსწორმასწორდა, მრავალიარუსიანი ზედამხირი შევისთ ბუნების სურათთა ელემენტების, შენობებისა და ზომალდების, ქარხნებისა და ფაბრიკების პირობითი მონაცვლეობით, როდესაც მსახიობი ადის მაღალ კიბეზე, ჩამოყვება ბაგირს, ისერის ზარბაზანს, დაიცოცხს კდლებზე, ჩვენ, მაყურებლებს, უნებურად გვეხადება კითხვა: ვველა ეს კონსტრუქციული მოწყობილობა ხომ არ ბოჟავს თავისუფლებას მსახიობისას, რომელიც მოწოდებულია იმოქმედოს ჩვენზე, სიტყვით, ექსტით, მიმიკით და გრით?

რეჟისორი რაღა რეჟისორი იქნებოდა, რომ არ ეფიქრა ამ საკითხზე და არ მოეტა ამისა დასაბუთებული პასუხი.

მაგრამ მართალია ისიც, რომ ამ მხრივ მრავალი რეჟისორი ბრმად მოქმედებს და მხოლოდ გამოჩაყლმმა შესძლო ეს ძიება ექცია მეთოდად. ამ ძიებას ახმეტელის თეატრი პასუხობს სექტაკლში რიტმული პრინციპის უნივერსალუზაციით.

ამ ერთიან საწყისს ემორჩილება როგორც ცალკეული გმირი, ისე აქტიორთა მასა და სცენის საგნობრივი სამუარო. ეს ერთიანი საწყისი ჭმნის პარმონიას სცენაზე. რიტმით შედღესებულ ამ პარმონიულ სამუაროში აქტიორს ეძლევა საშუალება გამოავლინოს სცენაზე ვველაფერი, რაც შეიძლება გამოიხატოს სიტყვით, ექსტითა და მოძრაობით.

ამა, სხვა რითი, თუ არა რიტმის მთლიანობით შეიძლება და განვესაზღვრა ის, რაც წარმოადგინა ახმეტელმა „ლამარაში“!

ეს წერილი ლუარსაბ ანდრონიკაშვილის ვაჟის, ცნობილი მწერლის ირაკლი ანდრონიკაშვილის პირადი არქივიდან რედაქციას გადასცა თეატრმკოდნენ ნ. ურუშაძემ.

კამაგერის პლატოს მსგავსად საიდანაც იმ-
 კვან არავის ზეობის თვალწარმატაცე ეტხვე
 და მსუბუქი, ნორთრი ლეგატოთი გადაღან
 მის უკან მღვან მთის თხემებზე. იქ „შეიდი
 ძმის მსგავსად“ აწედილია შავი და ბუნების
 სხვა საკერძველებანი. სცენა „ლამარაში“ აღიქ-
 მება როგორც ვადასკლა ხეობიდან შვევრვა-
 ლებზე, როგველთავანაც ერთი, გამოსახული
 სცენაზე, მიგვანიშნებს მეორეზე, შორეულზე,
 მის მომდევნო სიმაღლეებზე. ამ სცენის რიტმ-
 ში გამოიყოფა გაბანგრძლივებული, მსუბუქად
 გამოხვლებული შედავლი.

ამ შემოაბობს შევსაბრებება ხევესერის გრძე-
 ლი, მსუბუქი ნახტომი მთებში სიარულის დროს,
 მახვილი სიტყვაში („ლა-მარა“ — მახვილი პირ-
 ველ მარცვალზეა, „ლა-მა-არა“, მახვილი მეორე
 მარცვალზეა, ან „შე-ვხედებთ“, „შვეხედ-ე-
 ბთ“) და მუდამ ძლიერი დამძებლობა არა და-
 სწყვისნი, არამედ შედგულში. როგორც შეტყვე-
 ლებაში, ისევე მოძრაობაში.

შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ამ პიენაში ყოვე-
 ლი რიტმული წყობის ამოსავალი ამფიბრაქის
 ეს მტერი იყო.

და ეს, როგორც ჩანს, შემთხვევითი როდია.
 სცენის მეორე ნახევარწრეზე, მთებს იჭითა
 მზარეს, სხვა ბუნება და სხვა ხალხი. ეს ხალ-
 ხი ეველაფერში პირველს ანტაპოდაა.

კლდოვან მთებზე მიკრული ქოხები თითქოს
 ნიტიას ბუდეებიანო. ფრინველთა მსგავსად აბა-
 მიანებოც ნაბრალს გადავკლებიან შიღულელი
 მუქლებზე. დამაბელობა აქ ვადატანილია პირ-
 ველ მომენტზე. რაღვან მახვილს აქ სწორედ
 იგი წარმოადგენს. და სიტყვაც აქ პირველ მახ-
 ვილზეა — „ი-იო“. მათთვის რომ საჭირო „ო-
 ფლიოთო ცქვეა, დაიწყებდნენ ცურებით. რომ-
 ლებიც მანის ხანჭლების მსგავსად მიწის დე-
 სობიდან მტყველებაც წყვეტაღო, მოკლუ
 აქვთ, ჩაემტვობა ეს თვალში მოსახვედრი —
 წითელი ფერის ახალეხი მოკლე შავი ჩიხით.

შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ბუნებაც, შეტყვე-
 ლებაც, მოძრაობაც და ექსტივე ამ სცენაში
 ავებულა ტროქტის მტრზე, რომ ეს მტერი
 ამ რიტმული მრავალფეროვნების, ამოსავალი-
 თრივე ამ ხალხს ერთი და იგივე მზე დანახის
 და თავზე ერთი და იგივე ვარსკვლავებთან მო-
 კამსეშე ეს დაწყურებს. მათ ერთი და იგივე
 ლამაზი ლამარა უყვართ. გულშიაც ერთსიანად
 ატარებენ დიდულოვნების სახეს. ამ დიდულო-
 ნოვნებას ვანასახებურებს მინღია. ის დარწმუნ-
 ნებულაია, რომ მხეცს და ქვემძრომს, ფრინ-
 ველს და ხუნს, ბალახს და ყვავილს აქვს სული,
 ყველა ისინი საუტუნეთა მანძილზე იყვინენ ძმე-
 ბი, ლები და ადამიანებმა მათ არ უნდა აწყე-
 ნინონ. ვსაბეზა. ეს ხალხები ხანდახან რა-
 ტომ აღარ მტრობენ ერთმანეთს.

ღრმა ლირიზმით გაბრწყინებული, მუსიკა-
 ლური პირველი ბგერიდან უკანასკნელამდე,
 სპექტაკლი „ლამარა“ უნდა იქნას აღიარებული

ერთ ყველაზე უმშვენიერეს თეატრალურ ქმნი-
 ლებად. იგი ღირსია გვერდითი ემყრეფვის უკეთ
 შედევრებს როგორც არის ფრენჯარეხის უსუფუ
 ხელის დამის სიზმარა“ და სტანისლავსკის
 „ლურჯი ფრინველი“. თუ ეს პირველთან ტყის
 ყველა რიტმებისათვის გამაერთიანებული იყო
 ფრედღოსონის მიერ შექმნილი მუსიკალური
 რიტმი, მეორისთვის ფერთა პარმონია შესაქ-
 ბელია სცენის ძირითად ლურჯ ფერთან. „ლა-
 მარაში“ კი შემეერთებული ელემენტია რიტმი,
 ეს რიტმი სულღრად ანათესავენებს და ამსგავ-
 ნებს „ლამარას“ განდემორიზებულ ვაგა ფრეა-
 ლას დიდებულ პოემასთან.

რევოლუცია მსახერს გარეშე წარმოუდგენე-
 ლია ისევე, როგორც არ შეიძლება უსიტყუო
 ლექსის წარმოდგენა. ამის გამო რევოლუციო-
 რი თეატრიც მსახერს გარეშე მიყვოთგება
 ფიციტიათ რიტმზე, მაგრამ თუ სცენაზე მასა
 უნდა იქნას აქტივიზირებული, უპირველეს
 ყოვლისა, ისმება კითხვა; რა საშუალებებით
 შეიძლება ეს? ამ კითხვაზე პასუხი ჩვენი
 ღროის ერთი მთავარი ამოცანათაგანია.

მასა ყავდათ ბერძნებს, იქიდან, რაც წავი-
 კობანს და რაკაც სცენაზე ვხედავთ, შეიძლება
 დავსაქვანა, რომ მასა სცენაზე კიდევ განაგრ-
 ძობს არსებობას დეკორაციული ელემენტის სა-
 ხით. ამით მანც არ ვამტკიცებ, თითქოს ასეთი
 მასა უძლურია შექმნას ნამდვილი მხატვრული
 განცდა.

ჩემის ქვებში წყვეტებად დაყოფილი ხალ-
 ხი ელის კეისრის გამოჩენას. ამ ხალხის უა-
 მოკიდებულება კეისრისადმი განსხვავებულია;
 ზოგი თანაუგრძობს, ზოგი არა. ამას კი თავად
 უნდა მიხვდე, რა არის ეს — თანაგრძობა ცე-
 ზარისშივს იდებებისადმი, მაღლირება გალიისა
 და გერმანიის ევლუბზე დასახებრებისათვის,
 თუ მისი სიბრძნისა და ნიჭის თაყვანისცემა;
 ანდა უარყოფა მისი იდებების, მისი წარსულისა,
 საზოგადოებრივი მღვამარუობისა და პირადი
 თვისებებისა.

სცენაზე კეისრის გამოჩენისას საერთო მოძ-
 რაობით შეპერობლია ასეთი დიფერენცირებუ-
 ლი ბრბო მანც შეძლებდა ღრმად შთანბიქდავი
 ძალით ვადმოცევა თვალწარმატაცი მრავალფე-
 როვნება. მაგრამ როგორი თრიგინალურიც არ
 უნდა იყოს მონიწველთა თეატრის ეს მიდგომა,
 მანც საჭიროა ვალიანობა, ასეთი ბრბო მზო-
 ლად დეკორაციულია. არ მაღლებდა მნიშვნე-
 ლობა ბრბოს მონაწილეობისა იმ შემთხვევა-
 შიაც, როდესაც მას ეძლევა სიტყუერი მასა-
 ლა. ამაში ადვილად დაერწმუნდებით; თუ წი-
 ვიკითხავთ ანდრეევის პიესას — „მეფე შიმ-
 შისა“.

მასა სცენაზე უნდა იყოს უმთავრესი აქტიუ-
 რი პირი, მან უნდა შეკრას კვანძი და წარმარ-
 თოს კონფლიქტი. ამ პირიცაპხეა ავებული მას-
 სობრივი სცენებუ სანდრო ახმეტელის „ან-
 ზორში“.

ჩრეთაველის თეატრის არცერთ სპექტაკლში არ ქვეულა რიტმი ასეთ ძალად. შთები იწყებდა ჩადღაც ქვემოდან, თითქოს სკენის ქვეშ. მაყურებელი უცქერის მას მეორე მალე პლატოდან. ქვემოდან აზრობილი ეს შთები იყარება იქ, სადღაც, სილურქვეში. ქობები ასევე მიიღან სულ მალე და მილა და თავიანთი ბრტყელი სახურავით წარმოქმნიან ღრმასაფხურებთან ერთ საერთო კიბეს.

სიტყვა იწყებს ჯერას ჯერ სადღაც. ქვევით, და შემდეგ გადაეცემა ზემოთ, ისე, როგორც ავტორის მხედვლობაზე. ასევე უზრუნის ხმაც. იგი ქვემოდან იწყებს გაძლიერებას. უზრუნის ხმაზე შეიარაღებული ხალხი სწრაფად აიჭრება ყველაზე მაღალ სახურავზე.

ესაა რეველუციის მოძრაობის რიტმი. იმ მომენტში, როდესაც დამაბულობა სუსტდება, მისა იყარვება სადღაც, ქვემოთ, კლდის ქვეშ. მაგრამ დადგა უკანასკნელი მომენტი, მასა სწრაფად არბის ზემოთ, განლაგდება მაღალ სახურავებზე და იხსნება კრება. კრებამ მიიღო ისტორიული მნიშვნელობის გადაწყვეტილება. ამ გადაწყვეტილებას თან მოსდევს უზრუნით ახმიანებული ცეცხლოვანი ცეკვა, რომელშიც ხალხი ძველთაგან ცნობილი ტრადიციით თავის ერთსლოვენებს გამოხატავს. ამასთანავე მასა ცეკვის ღრის ავითარებს ისეთ სწრაფ ტემპს, რომლის დასაბრუნებლად მტერთან სამკედრო-სა-სიცოცხლო შეხმა შეიძლება იყოს.

აქ რეველუცია იყენებს სიცოცხლისუნარიან ყოველ რიტმს. როგორც უკვე გამოვლენილს, ასევე ჯერ კიდევ შთელმარებს, რეველუციის რიტმი მეგურობას უწყის სიტყვის. სილურის, მიმიკის, ექსტის, ცეკვის, მარშის, პლასტიკის, ფერისა და სხვა მრავალ მოძრაობათა რიტმს, რაც ბრწყინვალედ და მრავალფეროვნად მოქმედებს თეატრის მიერ. რეველუციის რიტმი აზღვრებს მის ტონუსს და დამაბულობას. ვარიაციისგებული დამაბულობით შეპურობილი, ვახულებული, ვაციოსლებული მასა ყოველივე ამას მძლავრი სამფონიური ორკესტრის ვლერადობას ანიჭებს.

დაუვიწყარი შთაბეჭდილება მოახდინა ამ სპექტაკლში მოსკოვისა და ლენინგრადის, რეველუციის ამ ორი ვერის მაყურებელზე.

მაგრამ „ანზორში“ საქმის კიდევ ერთი მთელმდენი მასაზე ვახსენა. მოძრაობის რიტმი იმდენად ამაღლებს მასის მნიშვნელობას სპექტაკლში, რომ იგი სერაიოზულ მეტოქეობას უწყის ზოგიერთ მსახიობს, რომელთაც ნაწილობრივ ნიჭებს იგი. მაგრამ გაღარჩენილი ძალეები ისეთი დანაქარავით გამოდიან, რომ ძნელია მათ დამოკიდებულებაზე რამის თქმა. „ანზორში“ ვგოლაფერი ღირსეული იყო. ჩანათვიტრით რეველუციური ხალხი მთავარი მოქმედი პირი იყო. მაგრამ რა ვუყოთ სხვა პიეტებს?

რასაკერველია, ზოგიერთ მაყურებელს შეუძლია ასე განსჯოს: „სულწინა არაა, რომელი წუთიდან მივიღებ უღრმეს შთაბეჭდილებას, მასისაგან თუ მსახიობისაგან?“

მაგრამ შეიძლება საკითხი ასეც დაეყენონ — „ხომ არ იქნებოდა შთაბეჭდილება უფრო დიდი, თუ კი მასაც და ცალკეული მსახიობიც, მოკვებოდა თითოეული თავისი შესაძლებლობის მიხედვით?“ ლოზუნგი, რომლის მიხედვითაც კლასიკური ნაწარმოების ძირითადი შექმნელი მსახიობია, სრულიად არ ამცირებს სცენაზე მასის არსებობის იდეას, მაგრამ მაშინ იზადება კითხვა: როგორ მივალწით ამ ორი მეტოქე ძალის წინასწარობას?

ეს ამოცანა წამოიჭრა თეატრის წინაშე შეიღერის პიესა „ნ ტრანსონი“ს დადგმისთან დაკავშირებით. თუ როგორაა გადაწყვეტილი — ეს ჩვენ ვნახავთ სცენაზე.

დამდგველმა ჩაიფიქრა რეველუციური სპექტაკლი. ეს ნიშნავს, რომ აქ მთავარია მასა და იგია წარმართველი პიესის ძირითად ხანისა.

აქაა საახლის კარი, აქაა მებრძოლი ჭკუფი, რომელიც თავის მხრივ იყოფა ორ ქვეჯგუფად: ერთიან, რომლებიც ეგემბინენ ბრაზოლამ, დარწმუნებულნი, რომ მოქმედებს განვითარება მიიღებს უზარმაზარ მასშტაბს — ესაა სტუდენტების ჭკუფი. მეორე ქვეჯგუფი, რომელიც შინაგანი სტიმულის ვაჟუნით, შეგნებულად უარყოფს ყოველგვარ ფორმას. მაგრამ ეს ჭკუფი შილენობა არ განავითარა.

ამ სამ ჭკუფს შეესატყვება სამი პერსონაჟი: პირველი, ძველი ძალების განმასახიერებელი — ფრანცი, მეორე, სტუდენტებისა — კარლი და მესამე — შმიგელბერგისა. რიტმული თვალსაზრისით ჭკუფები ხასიათდება მით, რომ მთელი მრავალფეროვნება დაფუძნებულია სამი მეთოდური ზომის სიზოულზე.

მათი სხვადასხვაობა იმაშია, რომ პირველი ჭკუფი ნაწიეს ბერას ამხეილებს, ვასაგებობს; დამყვებით მახილი მხოლოდ იწყებს მოძრაობას, მაგრამ სურს მასზე შეჩერება. ეს დამახასიათებელიცაა ძველი არისტოკრატიისათვის, რომელიც ამოდ ისწრაფვის შეიარჩუნოს თვლადიწველი მდგომარეობა. მახილის ეფერის სირბილს და სიმაგრეს მნიშვნელობა არა აქვს. შესიკალდარი იგი გამოსახულა მეინუეტებში, დადგამში — მონუმენტალობაში (ტაბტი), დერებში — ხვერდი და ლუჩოტონი.

მეორე ჭკუფი — სტუდენტებისა — რომელსაც სიმძიმის ცენტრი გადააქვს მომივალზე, აქცენტურებას უკეთებს დაბოლოებებს: აქ განუწყვეტელი მოძრაობაა და თვით საგნობრივი სამხაროც მასთან ერთად მოძრაობს. აქ ყველაფერი განაგრავიშებულია; სიმღერა, მეტყველება, მოძრაობა, დამაბული სწრაფვა შო-

ჩუღლისკენ. მესამე ჭვეფი ჯერ კიდევ დაბადების პროცესშია.

პირველ ჭვეფს ჰყავს თავისი ანტიპოდი ფრანც შორის სახით. უაზრო პოროტება ვულში — ესაა მისი რიტმის ძირითადი ტონი. ვარეგან გამოსახლებას ის პოელომს ხან ყვიროლში, ხან მაცლურ მწიხარებაში, ხან მხეცურ ღშიელში, როდესაც მსხვერპლს იგდებს კლანკებში, ხან ბრეტალურ შიშში რვეოლოციის განთიადის, ანდა ფანტომების წინაშე, რაც შექმნილია მისი აღზნებული წარმოდგენით. მისი მკვეთრი ხმა მახვილივით იჭრება სატყენის წუნარ რიტმში და შემოაქვს დესტრუქციას, ნგრევა. ეპოქის ფიგურებმა დაკარგეს წონასწორობა და მალე ჩამოვარდებიან თოქინებას მსჯელობა. დინამიკა, რომელსაც აეთიარებს ვასაძე, მისი თამაშის იშვიათი რელიეფურობა დღად არის გაპირობებული კონტრასტით, რომელიც არსებობს ეპიზოდის საერთო რიტმსა და ფრანცის პირად რიტმს შორის.

უფრო მძიმე მდგომარეობაშია კარლი — ახალგაზრდა გერმანიის მკაფიო ტიპი. ვერვინებათ, თითქმის ყოველი ახალი შტრიხი, ყოველი ახალი ფერი, რომელიც შეაქვს კარლს თავისუფლებისათვის მეზობელ გერმანიის ცხოვრებაში. მისივე განაწილებული მის კვლადეალ მიმავალი ჭვეფის მიერ, საევეოს ვახდის ამ როლის ინდივიდუალიზაციას. თუ სპექტაკლის საერთო რიტმული სფერო მუდმივია, რეჟისორი კი მანის აქტიობის თანდათანობით ზრდისკენ ისწრაფის მუდამ, შეუძლია ვანა ასეთ რეჟისორის მსახიობის ძალთა ინდივიდუალიზაცია მოახდინოს და მხატვრულ საბეს თავისებურება არ დაუკარგოს? რა თქმა უნდა, შეუძლია.

ყოველგვარი განცდა რიტმიზაციას უცუთებს სულს, იწვევს რა რეჟონანსს მის ისეთ სიღრმეებში, რომლებსაც განცდა უშეუალოდ არ შეხებია. სმენით აღჭმული ობიექტური რიტმი შეკლის ადადგიონს განცდილი — ამანია მუსიკის ამოცანა. მავრამ, როდესაც რიტმის გვერდით ზვეწ ვლბებულობთ კიდევ ცოცხალ განცდას სვენიდან, მამინ შთაბეჭდილების მარტივიზირებული ძალა მრავალგზის ძლიერდება. კლასიკურ პიესაში კი მთელი შინაარსი ხომ აქტიორის აქვს დაკარგებული. ამიტომ არ შეიძ-

ლება დაევეება ჩვენს მიერ დასახლებული პრობლემის ბედნიერ გადაწყვეტაში. ამასთანავე, რა შორსაც არ უნდამ წავიდეთ მასებისავე ჩვენს მოლოდინში, მაინც უნდა გვახსოვდეს, რომ მასიური მოქმედების რიტმი ზოგადი რიტმია, სქემატური და, როგორც იტყვია ლალოქტიკოსი — განყენებული რიტმი. როლის რიტმი ინდივიდუალურია, თავისუფალია და ამ თავისუფლებაში იძლევა ელფადობის განუსაზღვრელ მრავალფეროვნებას. მსახიობმა ხორავემ მოუბოჯა დამახასიათებელი რიტმი პირადად კარლს. ეს რიტმი მასობრივ სცენაში არ მკორდება.

ლირიზმი, რომლითაც ხორავე ახმოვანებს კარლს მთელ საოცარ როლს, დავერჩება ხსონაში და იცოცხლებს ჩვენ სასცენო მოკონებებში ამ მსახიობის სახელთან ერთად.

მავრამ მართებელია თუ არა რიტმის ასეთი აქცენტუაცია? ხომ არ იცვლება მით ავეტორის თავდაპირველი გეგმა? ვუბახუებთ რა, ჯერ მეორე კითხვას, პირდაპირ უნდა ითქვას: რასაკვირველია, იცვლება.

ჯერ კიდევ შიღერი აცხადებდა, რომ, როდესაც ადრე პროზად დაწერილი მისი ტრაგედია „ელენეტიკი“ მის მიერ ლექსად გადაკეთდა, შეიქმნა სრულიად ახალი და სხვაგვარი ნაწარმოები. ასეთმა გადაკეთებამ პიესას მისცა მონუმენტურობა. ახლა პირველი კითხვა — რიტმის აქცენტუაციის შესახებ: — ევეიბტულსაც და სპარსელსაც, როდესაც მოსაუდნენ თეიანთ ღმერთებს და ევრბებს მღიდრული მოსასხამით, უნდაოდთ გამოეხატათ მათი მარადიულობა, ძალა, შეურყველობა.

პოლიკლეთის შემდეგ ბერძნებმა ვახადეს თეიანთ ღმერთებს და წარმოვედიდინეს ისინი შიშველნი: სხეულის რიტმით მათ უნდაოდთ ვადმოუეთათ მათი მარადიულობა, ძალა, შეურყველობა.

ბერძნებმა გაიმარჯვეს. ეს კი ნიშნავს: რიტმი, ხანდახან მხოლოდ და მხოლოდ რიტმი იყოლობეს ნაწარმოების მხატვრულ სტრუქტურას.

ამიტეულის თეატრი სწორ გზაზეა. და თუ ვილაპარაკებთ ამ თეატრის ეგზოტიკის შესახებ — ეს ნიშნავს ამოდ დავებარქოთ სიტყვა. ეს არის ის, რაც მინდაოდ შეთქვა დღეს თქვენთვის.

ათასი უთი პაღღუა

განცდილი და გაგონილი

კანიაბაძეძი...

რამდენიმე დღის შემდეგ შევხდებო და ურეკა ტრესკოვის, 21 მარტს ბერლინის საგანგაფნო სახლში (Zeughaus) პიტლერი დაათვალიერებს არმიათა ჯგუფ „ცენტრის“ ნაღველი იარაღებს, სადაც იქნებიან, აგრეთვე, გერანგა, პიტლერი და კაიტელიო. „ცენტრის“ შტაბიდან საჭირო იყო წარმოადგენლის გამოგზავნა, რომელიც ახსნა-განმარტებებს მისცემდა მათ. ტრესკოვი ეს საქმე კლუგვის შტაბის დახვერვის უფროსს, შეტქმულუბაში განდობილ პოლკოვნიკ ფრაიბერ ფონ გერსდორფს დაავალა. მას ჩიბეში უნდა ჩაედო ნაღვი და როცა პიტლერი მოვიდა, ჩაერთო, რის შემდეგაც ახსნა-განმარტებები მიეცა სტუმრებისათვის. ამ დროს პიტლერი, ცხადია, მის გვერდით იქნებოდა. 15 წუთის შემდეგ ნაღვი აფეთქდებოდა და... მართალია, თვითონ გერსდორფიც იპონველ კამიკაძეებით დაიღუპებოდა, მაგრამ ის მზად იყო თავისი უფროსის, გენერალ ტრესკოვის ბრძანება მიიღო შესრულებოდა...

სასაყვდილოდ გაიქტებული გერსდორფი დაუყოვნებლივ გაემგზავრა ბერლინს და დღითი აღრე მიაღვა ქურ კიდევ მზინარე შლაბრენდორფის, გამოართვა მას ორი ნაღვი, ჩაიღო პალტოს ჩიბეში და წაიღია გამოფენაზე. წინასწარი განზრახვით დათვალიერება 30 წუთი უნდა გაგრძელდებოდა, მაგრამ როცა პიტლერი და მისი თანმხლები პირები მოვიდნენ, აღიუტანტა შეხდებო უმბრა გერსდორფს, დათვალიერება მხოლოდ 8-10 წუთი გაგრძელდებოდა...

...ტრესკოვი სმოლენსკში ახლაც რადიომიმლებთან იჭდა და გულისფანცქალით უძლიდა გადაკლმას. ვადასცემდნენ რეპორტაჟს გამოფენის დათვალიერების შესახებ. როგორც კი მან უფრო მოკრა, დათვალიერება მხოლოდ 10 წუთი გრძელდებო, მაშინვე მიხვდა, რომ თავდას-

ხმა ჩაშლილი იყო. ნაღვის აფეთქებას ციფ შენობაში ჩართვის შემდეგ არანალებ 15 წუთი სჭირდებოდა. 10 წუთი კი ამისთვის საჭირო არ იყო.

მართლაც ასე მოხდა. პიტლერი რომ შემოვიდა, გერსდორფმა ჩუმად ჩართო ქოჭობეთის მანქანა. იგი რვა წუთის განეალოებაში გვერდით დაეყუბოდა პიტლერს და მშვიდად უხსნიდა ნაღველი იარაღების საბრძოლო მონაცემებს... რვა წუთის შემდეგ კი როცა საცვდილამდე სულ ერთი ნაბიჯი-და დარჩა, პიტლერი უცუებ მოტრიალდა და სწრაფად გავიდა შენობიდან.

გერსდორფმა დროზე გამოართო ქოჭობეთის მანქანა...

...თავდასხმის ცდები მიიწ გრძელდებოდა. ახალი გეგმის მიხედვით პიტლერი ერთხელ კიდევ უნდა მიეწვიოთ სმოლენსკში და რომელიმე შეტქმულთაგანს რეგოლვერით მოეკლათ. რამდენიმე ოფიცერმა განაცხადა ამის სურვილი. პიტლერი დაპირდა კიდევ ჩასვლას, მაგრამ... არ ჩავიდა... ამდენი უშედეგო ცდით ტრესკოვის ნერვები დააწყდა და 2 თვის შვებულუბა ითხოვა. მისცეს კიდევ.

სმოლენსკიდან ჩამოსვლის წინ კლუგე, ის და გერსდორფი ერთად სეირნობდნენ ხალში, სადაც ფელდმარშალს უამბეს თავიანთი ცდების შესახებ. მოკლდა პიტლერი.

... ჩვენ იმ აზრისა ვართ, ბატონო ფელდმარშალო, რომ ამამზია გერმანელი ხალხისა და გერმანული სახელმწიფოს სრული კატასტროფისაგან ხსნის ერთადერთი გზა, — თქვა გერსდორფმა.

კლუგე ერთხანს გაოგნებული იდგა, შერებელი ხელს შემოკრა და წამოძახა.

— Kinder ihr habt mich! — შეიღებო, მეც თქვენთან ვართ.

ამბობენ, ასევე ფიქრობდნენ ფელდმარშლები კოჰლერი და მანშტაინიო, მაგრამ მათ არა-

ფერი გაუქვებიათ სამოსლო... ისინი მხოლოდ კრესკთან დამარცხების შემდეგ დაჩქარდნენ, რომ საკბირთა სპობლოთ კატასტროფის თავიდან აცილენ. ამის შესახებ ტრესკოვა აცნობა გერდელერს. ოლბარტმა წერილი მიწერა კლუგს, საკბირთა მოქმედებათ. ეს წერილი შტოფმა გადასცა ფელდმარშალს, რამდენიმე ხნის შემდეგ ოლბარტის ბინაში ერთმანეთს შეხვდნენ გერდელერი, ბეკი და კლუგე. ვერ ორმა ვენერალმა, ბეკმა და კლუგემ ითხოვირეს პირისპირ, მერე გერდელერიც შემოვირთეს და შეთანხმდნენ, რომ მართლაც „მოქმედება საკბირთა“... თუმცა ვადამწვეტო ნაბიჯის გადაადგმულად არც ერთ მათგანს არ უფიქროდა ვამბედობა. მდგომარეობა კი თანდათან უარესდებოდა. განადგურებული გერმანული არმიები პენიუტრად იხვედნენ უკან...

...პიტლერი მოიხილავდა უკანასკნელ გაბრუნებულ ბრძოლას. მას უკან რჩებოდა საბჭოთა კავშირის დროებით დაპყრობილი ტერიტორიები, რაც კიდევ უფრო აცოფებდა.

— ამ მიწების გარეშე გერმანია ვერ იარსებებს, — ამბობდა ის. აღმავალი მხოლოდ მიწით ცხოვრობს. დედამიწა კი ისეთი ჯადოსნური თასია, რომელსაც განგება იმას აძლევს, ვინც მისთვის იბრძვის. მე არ შემიძლია 5 წელიწადი ვიოიბო და მერე 5 წუთში შევეშვა ხელი ამ გარდამავალ თასს!

იგი ისევ ებლატებოდა ამ თასს, როგორც საკუთარ სიცოცხლეს. ამბობდა თავდასხმის შედეგშია საშინაობებამ პიტლერს „მტკავრელი ცხოველის თვითდაცემის ინსტრუქტორ“ გამოუშვა. ისე იყო შეშინებული, რომ უშინაობების სულ ახალ და ახლა საგანგებო ზომებს ეფრებდა, როცა სადღე უნდა გამგზავრებულიყო, მის შერტმა არავინ იცოდა მატარებლით წავიდოდა, თვითმფრინავით თუ ავტომობ. ერთიც მხალ იყო, მეორეც და მესამეც ის წასვლას წინ მხოლოდ 5 წუთით ადრე იღებდა გადაწყვეტილებას, ამისდა მიხედვით, თუ განგება რას უკარნახებდა.“ ეს კიდევ უფრო აბრულებდა შევიწმულების მუშაობას; თუმცა პოლკოვნიკი ბეზულავერი მინც იჭებებოდა; ჩემი

კავალერისტებით შევიტრები მის სტეკამი და მოვკლავო... ეს თავზე ზღალღებული კაცის გეგმარყო და არ მოუწონეს. მასე კი ერთხელ კიდევ დაუტეს. პიტლერმა მოინდომა ქარბისთვის ახალი ფორმების მოდლებას დათვალერებმა. შეტყმულმა მაშინვე ამოტრადნენ. შეადგინეს გეგმა, რომ ერთი ვინმე „კაპიტანე“ დეკენებინათ ცოცხალ მანგენად; როგორც კი პიტლერი მიტახლოვდებოდა მას, გამოეკრა ხელი სწრაფმოქმედ ნაღმისთვის და პიტლერთან ერთად აფეთქებულიყო. ამისთვის, შედგენურკის წინადადებათ, 24 წლის კაპიტანი ბუშე შეარჩიეს. პოლკოვნიკი შტაუფენბერგი 2 საათის

განმავლობაში ელაპარაკებოდა ბუშეს მოკლეობაზე ხალხისა და სახელმწიფოტრწინაშე...!

— კი, მაგრამ მე ხომ ვერაფერმტრწინაშე მკვეს პიტლერისათვის მიცემული — სიტყვა კაპიტანმა, თითქოს ამ შემთხვევაში ეს უფიქროსი მთავარი და არა მისი სიცოცხლე.

— პიტლერსაც არა ერთხელ დაუტრდევია ღმერთისთვის მიცემული ფიცი. — უმასხხა ამაზე შტაუფენბერგმა.

ბუშემ დათანხმდა, მაგრამ დათვალერებმა რამდენჯერმე გაჯადოლო. ამასობაში ის თავის დეიზინაში დაგბრუნეს. მერე შტაუფენბერგმა ისევ რომ გამოიძახა, ნაწილიდან არ გაუშვეს, დაიჭრა კიდევ ბრძოლაში და პოსპიტალში გავხვენეს.

ამასობაში დათვალერებმა ისევ დაინიშნა. იმავე შედგენურგმა ახლა ბუშეს მაგვირად იმ ევალდ ღონ კლასიტ-შევიცინის ვაჯი დაასახლა, რომელიც ერთ დროს შეტყმულების მონაწილეებში ინგლისში გავხვენეს მთავრობასთან მოსალაპარაკებლად. ესეც 24 წლის ახალგაზრდა ოფიცერი იყო. შტაუფენბერგს ის შეებრულებიდა გამოიძახა. მათ შორის საუბარი 6 საათი გაგრძელდა. ბოლოს შტაუფენბერგმა უთხრა:

— მე არ გაიანლებ, თვითონ მოიფიჭრე, არც გაჭჭრებ, რადგან ღრო ვეკვეს; გადაწვიეთ და პასუხი გვითხარიო...

...ის კვრა დღე კლასიტმა საკუთარ სახლში გაატარა. ბუერი იფიჭრა და ბოლოს მამამისს ვანდლო შტაუფენბერგის წინადადება; თან რჩევა პეტონმა, როგორ მოეფიქრა.

მოსუც გენერალს ციკმა ოფლმა დაასხა, ფერი წაუფიდა, ზელუბიც აუკაცხვდა, მაგრამ თავი შეკავა; გამავრდა; მერე შებღლი მოიწმინდა და მტკიანი, თუმცა გაბრახებული ხმით უთხრა:

— როცა საშობლოს ინტერესები ვხმობს, ასეთ დაჯალაბაზე უარი არ უნდა თქვა, შეულო!

მეორე დღეს ახალგაზრდა კლასიტმა თანხმობა მისცა შტაუფენბერგს. დათვალერებმა 1944 წლის 11 თებერვლისათვის იყო დანიშნულა. იმ დღეს, დღით ადრე, შტიფს აცნობეს, რომ პიტლერთან ერთად პიმლერი არ იქნებოა. შეტყმულებს უშინოდათ, პიტლერის მოკვლის შემდეგ პიტლერს თავის ისეხლევათ არ აფიქროებინა სიხლი, და ცდილობდნენ ორივესთვის ერთად მოელოთ ბოლო. რაგ ახე არ გამოვიდა, თავდასხმაე ჩიშვილა...

მერე თვითონ პელმუტ შტიფმა შტაბის ოფიცერ პოლკოვნიკ ფრატრატ-ლორინგსოფენთან ერთად სცადა პიტლერზე თავდასხმა. მან ჟოკბეთის მანქანა შეიტარა მთავარ შტაბში და დროებით ნაგებ კომკომი დამალა. ზედმეტად ფრთხილი შტიფი დიდხანს უცდიდა „შესაფუ-

როს მომენტსა, ჩოჯოხეთის მანქანას კი „მოსწყინდა“ ამდენი ცლა და პატრონთან შეუთანხმებლად თვითონ აფეთქდა, თუმცა პიტლერი-სათესს, რა თქმა უნდა, არა ეცნია რა.

წიგნი და ლიტინგოჟენმა ძლივს მოახერხეს კვლის დაფარვა...

...მასობაში კვლავ გაათავისუფლეს არმიითა ჩვეთ „ცენტრის“ სარდლობიდან და დასავლეთის ფრონტზე გადაიყვანეს. მის წაცულად „ცენტრის“ სარდლად დანიშნეს ფელდმარშალი ბუში. ახალდანიშნული სარდალი, როგორც წესი, ბერკეტისგადენში გამოიბანეს პიტლერთან შესახვედრად. შეთქმულება ამჟამად ცუდად სვალეს მომენტის გამოყენება. ბუშს თან უნდა გაყოლოდა ადგილანტი ერთცენი, რომელიც თავის ვასაწირად წინასწარ შეამზადა ტრესკოვმა. ერთცენს უმზაუროდ წასართავი ნაღმი უნდა ჩაედო გულის ჭიბეში და, როცა ბუშიან ერთად შევიდოდა პიტლერის კაბინეტში, უცებ ჩაერთო. მერე მივიდნენოდა პიტლერს, ხელა მოგზივია მისთვის და... ორივენი აფეთქდებოდნენ... ერთცენმა მართლაც ჩაიღო ნაღმი ჭიბეში და

ფელდმარშალიან ერთად გაფრინდა ბერკეტისგადენში. თვითმფრინავში მოთაენ იყვნენ კაბინეტი და ოილი. ჩვეულებრივად ფელდმარშალები, როგორც წესი, თავიანთ მსლებელს რუსეთთან ერთად შედიოდნენ პიტლერის კაბინეტში. მანამ არასოდეს არ ყოფილა ერთი შემთხვევა კი ამ წესის დარღვევისა. იმ დღეს კი, როცა ისინი მიადგნენ პიტლერის კაბინეტს, შეველმა ესვსელმა წინადადება მისცა ყველას, იარაღები დააწყვეთო. პიტლერი უკვე საკუთარ ფელდმარშალესაც არ იღებდა იარაღიანად. ეს, რა თქმა უნდა შეურაცხყოფელი იყო, მაგრამ სხვა რა გზა ჰქონდათ. იარაღი ყველამ მაგიდაზე დააწყო. ერთცენმაც დაღო ბრანდინგი; ნაღმი კი, რა თქმა უნდა, დავიკოვა, მაგრამ ზედ კარბითან რამ მივიდნენ, ისევ სრულიად მოულოდნელი რამ მოხდა; ჭერ კაბინეტი შევიდა კაბინეტში, მერე ბუში, რომელსაც ოილი მიყვია, ერთცენი კი ესვსელმა შეაჩერა და უთხრა...

— დღეს — მხლებელი ოფიცრის გარეშე! ისეთი ფიქვრის განკარგულება...

წინადადება რაზარო იყო და ერთცენი თავის ნაღმიანად ისე დარჩა მისაღებ მოთხზუ, რომ პიტლერისთვის თვალცი არ მოუტრავს...

აკლიკადასი უთმეშლება...

თავდასხმის მოწყობა ახლა პირადად პოლკოვნიკმა კლავს შენჯ გრად ფონ შტაუფენბერგმა იკისრა. ეს შტაუფენბერგი, რომელსაც მომხიბვლელი გაყვანობისა და დიპლომატიური ღირსებების საყვარელ გმირს — აღკლშიადგენს აღარებდნენ, მართლაც საინტერესო პიროვნება იყო. გაბედული ოფიცერი, გამოჩენილი მხედარი, ოლიმპიური თამაშობების გმირი, დიდი პატრიოტი, ფართო განათლების ადამიანი, ფილოსოფიურად განსწავლული და სტევან პეროგეს პოეზიით გატაცებული. ადრე ის ფელდმარშიალ კლავსის არმიით მსახურობდა სატანკო ნაწილში და „კავკასიის დამპყრობა არმიის“ ინსპექტორადაც იყო გამოყენებული. შემდეგ ტუნისის ფრონტზე ცალი ხელი და ცალი თვალი დაჰყარგა, მაგრამ თადარიგში არ გადაირიცხა და ბერლინის გარშემო განლაგებულ სარეზერვო არმიის შტაბის უფროსად დანიშნა. მისი ცხოვრების დღეები იყო: Nur — Soldat — Sein — იყო მხოლოდ ჭარბსაკი. სარეზერვო არმიისი სამსახურის დროს მას ხშირად უხდებოდა პიტლერთან გამართულ სამხედრო თათბირებზე დასწრება, რაც თავდასხმის მოსამზადებლად გამოიყენა. ჭერ გარემო შეისწავლა; დაკვირდა, როგორ იქცეოდა თათბირზე პიტლერი. შეამჩნია, რომ მამონდაც კი, როცა ის მაგიდას დაეყრდნობოდა და წინ გმწილად რტყს ჩაიკრიკებოდა, იღლიებს ჭეშე გამოხედვოდა ხოლმე დასსწრეებს და უთვალავადებდა, ვინ რას აკეთებოდა, ისე რომ არც ერთი მოთგანის მოძრა-

ობა არ გამოპაროდა. შტაუფენბერგმა ეს მხედველობაში მიიღო. ისიც, თუ როგორ იყო პიტლერის პირადი დაცვა მოწყობილი, ყველაფერი ასწონ-დასწონა და მოამზადა ჭოჯოხეთის მიწენა...

...მასობაში სამხედრო და სამოქალაქო შეთქმულების ხელმძღვანელებმა შედგინეს ახალი „მოთავრების პროექტი“, რომლის მიხედვით განზრახული იყო გერმანიის იმპერიის რეგენტად ან პრეზიდენტად გამოცეხადებინათ ფელდმარშალი ბუკი, კანცლერად გერდლეერი, დავა ატყდა საგარეო საქმეთა მინისტრის პოსტზე „მემარჯვენენი“ უღობი ფონ პასსელს უპერდნენ მხარს, „მემარცხენენი“ — გრაფ ვერნერ ფონ შლეინბერგს. ადრე „ახალი მოთავრების“ ასეთი პროექტიც იყო შედგენილი: პრეზიდენტი—ბუკი ან პიმლერი, კანცლერი — გერდლეერი, ვიცე-კანცლერი—ვილჰელმ ლიშინერი, მთავარსარდალი — ფელდმარშალი ვეცილებნი. ამ მოთავრებაში შედიოდნენ, აგრეთვე, ვიზევეუსი, ტრესკოვი, ოლბრატი, პასსელი, პოლდერი და სხვები. პოპიცი რატომღაც ცარიელზე დატოვეს. ბუკს უშალადნენ, პრეზიდენტის პოსტზე რომ პიმლერის კანდიდატურაც იყო.

შეთქმულება რომ პრინციპის არ იღიეს ნატალა ჰქონოდათ, როგორ შექლოთ „პიტლერის უფრო პიტლერის“ — პიმლერის დასახელება ანტიპიტლერული მოთავრების პრეზიდენტად...

...შეიძლება პიტლერმაც იცოდა, „ვილაკებში“ რომ სეპარატულ ზავს ამზადებდნენ დასავლეთთან. მეორე ფრონტის გახსნის შემდეგ, მგონი, არც თვითონ იყო ამის წინააღმდეგი, თუ, რა თქმა უნდა, სახელმწიფოს მეთაურად ისევ ის დარჩებოდა. დ. ივანის მიერ გამოქვეყნებული მასალების მიხედვით ჯერ კიდევ 1943 წლის მაისს ფელდმარშალი რომშელი შეხვდა პიტლერს და უთხრა, რამე პოლიტიკური ნაბიჯი თუ არ იქნება გადადგმული სამხედრო თვალსაზრისით, ომის მოგება უკვე შეუძლებელია.

— ეს მეც ვიცი, — უპასუხა ამაზე პიტლერმა. — საჭიროა ზავის შეკერვა ერთ ან მეორე მხარესთან, მაგრამ ჩემთან არავის სურს ამაზე ლაპარაკი.

სხვა წყაროების მიხედვით კი, პირიქით, პიტლერს უთქვამს, მე უმაღლესი ხელისუფლებითან შევეკრა ზავს, კიდრე დასავლეთის დამპყრობლებისა და ქრისტიანობის აღდგენისკენ.

ვინ იცის, ასე იყო ეს თუ არა, ყოველ შემთხვევაში, მერე იმასაც მოვესწრებით. თვითონაც რომ იკადრა ბურთთან კავშირი პიტლერის ერთ-ერთ თანამშრომელს, კარლ ვოლფის საშუალებით. ისიც საფრთხეულობა, რომ პიტლერიც უთანხმებდა მას თავის ღონისძიებებს ამ მიმართულებით. ცნობილია, რომ ერთხელ პიტლერმა „მისი მეგობრის“ ლანგენის ხელთ საიდუმლო წერილი გაუგზავნა ალან დალეს ბერლინში, დალესმა ამის შესახებ შეფრთხილდა აივინა ნაუიორცს. ეს ცნობა დაიჭირა ვერტმანის უფროსმა მიულერმა და დაამატებრა ლანგენი. მიულერი ჩუმ-ჩუმად მტრობდა პიტლერს და, ბუნებრივია, რომ ამ მომენტის გამოყენება სცადა...

...პიტლერი რომ თავის კაბინეტში შევიდა მაგიდაზე დახვდა პიტლერის მიერ ბერლინში გაგზავნილი წერილის ასლი. ამან ის ისე გააოცა, რომ უმაღლეს იხმო ესისის რაიხსფიურერი.

მერე?

მერე არაფერი! პიტლერი შევიდა პიტლერთან, რაღაც ილაპარაკეს და ამით ვათუვა საქმე. რითი მოახერხა პიტლერმა განრისხებული პიტლერის დამოშვინება, არაუად იცის. მოწმე არ ყოფილა. პროკურის დროს არც ერთი იყო ამქვეყნად და არც მეორე. ამიტომ გორდას ეს კანონი ვაუხსენელი დარჩა...

სამადგეოროდ, პიტლერმა პილატესავეთ დიონანა ხელეში და თვითონ ჩამოახრჩო „თავისი მჭირფასი მეგობარი“ ლანგენი...

...შტაუფენბერგი შეოქმულა ე. წ. „ემმარკ-ხენე“ ფრთას ეკუთვნოდა, მას უნდოდა ზავი, პიველ რიგში, საბჭოთა კავშირისათვის შეეთავაზებინა და არა დასავლეთის სახელმწიფოებისათვის. ერთ-ერთ საიდუმლო თათბირზე მოყვანდა კიდევ სტალინის ნათქვამი: „ჩვენ პიტლერულესის წინააღმდეგ ვიბრძვით და არა გერ-

მანელი ხალხისა“. საბჭოთა მეთაურობის მეთაურის ეს განცხადება მას შემორჩევი ხალხის ურთიერთობის საფუძვლად ემყარება. მაგრამ შეთქმული მემარჯვენე რადიკალი ეთანხმებოდნენ მას, პირიქით. სოციალური დასავლეთთან ზავს, ხოლო აღმოსავლეთში ომის გაგრძელებასაც კი მოითხოვდა.

შეთანხმება ამ ორ ბანაკს შორის არ ყოფილა. ისინი შტაუფენბერგს არც თუ ისე დიდ ინტერესს უწევდნენ პოლიტიკის საკითხებში. მას პიტლერზე თავდასხმა ვეალებოდა და არა სახელმწიფო საკითხებზე ზრუნვა. ცხადია, პოლკოვნიკი ამაზეც თანახმა იყო, იგი გულმოდგინედ ეარჩიშობდა „ყოვლთვის მანქანის“ სწრაფ და უხმაურო ჩართვას, რაც არც თუ ისე ადვილი იყო მისთვის. საქმე ის არის, რომ შტაუფენბერგს გარდა ცალ-ხელისა, მეორეზე რთი თითაც აკლდა; მხოლოდ სამი თითით ყუფილივე ამის შესრულება კი ცხადია, უშეძლებელია; მაგრამ ვარჯიშმა თავისი გაიტანა. ახლა მისი საზრუნავი იყო პიტლერთან ერთად პიტლერიც მოეხსო, მაგრამ როგორც კი ეს ყოვლთვის მანქანას შეიკანდა თათბირზე, აღმოჩნდებოდა რომ რაიხსფიურერი იქ არ იმყოფებოდა. როგორც ჩანს, მან იცოდა შტაუფენბერგი რომ თავდასხმას ამიტიბდა და გამოჩნდებოდა თუ არა ეს ცალხელა პოლკოვნიკი თათბირზე, ის მაშინვე გაქრებოდა... ასე ჩაიშალა პიტლერზე თავდასხმა 11 ივლისს: შტაუფენბერგი ბერლინში გადემწი გამოიძახეს სამხედრო თათბირზე. ბერლინში მან წინასწარ მოამზადა ყოვლთვის მანქანა და ისე წავიდა ბერლინსაიდენში, მაგრამ იქ არც პიტლერი დახვდა და არც გერინგი. ამის შესახებ მან ტელეფონით აცნობა ბერლინში ოლბრიტს. ბუცთან შეთანხმებით ოლბრიტმა ურჩია, მოეცადა სხვა შემთხვევისათვის. შტაუფენბერგი დაბრუნდა ბერლინში, ხოლო პიტლერი ვაიმგზავრა აღმოსავლეთ პროსიაში, რომ რასტენბურგის „მგლის ბუნადიან“ ესტუმრებოდა ფრონტისათვის, სადაც რამდენიმე დღის წინ საბჭოთა არმიამ გაანადგურა გერმანულ არმიითა ვეუფი „ცენტრი“.

14 ივლისს შტაუფენბერგი ისევ გამოიძახეს „მგლის ბუნადში“, რათა სარტერერო არმია გადაესროლა „ცენტრის“ დასაზარებლად. მეორე დღით ის ბერლინიდან რასტენბურგში გაფრინდა. ოლბრიტმა კი მაშინვე მისცა საიდუმლო სიგელი „ველიკობა“.

ქველი ჩრდილო-გერმანული მითოლოგიის მიხედვით ვალკირიები შვენიერი, მაგრამ სასტიკი ფერიები იყვნენ; ისინი თავს დასატრიალებდნენ ბრძოლის ველს და არჩევდნენ, თუ ვინ უნდა მოეკლა...

ამ შემთხვევაში „შეთქმული ვალკირების“ მსხვერპლი პიტლერი უნდა ვამხდარიყო. სივნალოც უკვე მიცემული ჰქონდათ. სარტერერო არმია დაიძრა კიდევ ბერლინისაკენ. ვანავა-

რიშების მიხედვით ამ არმიის ტანკების შემოსე-
ლა ბერლინში უნდა დამთხვეოდა ჰიტლერზე
თავდასხმის მომენტს, რათა დაუყოვნებლივ მო-
ეხდინათ მთავრობის ევარტალებისა და ესესელ-
თა უზარაშენის იზოლაცია.

შტაუფენბერგს ამ შემთხვევაში მითითება
ქონდა ბეისაგან, მოეწყო თავდასხმა ჰიტლერ-
ზე. ამის მიუხედავად, იქნებოდა იქ ჰიმლერიც
თუ არა. ცხადია, ჰიმლერი იქ არ იყო, მაგრამ
შტაუფენბერგმა მიაჩნ შეიტანა პორთფელით
„უშუბარა“ ჰიტლერის სათათბირო ოთახში და
მოკლე მოხსენება გაუკეთა ფიურერის სარეზერ-
ვო არმიის შესახებ. ამის შემდეგ ის გამოვიდა
სათათბირიდან და სპეციალური მიფრით დაურე-
კა ოლბრიხტს ბერლინში. ჰიტლერი სათათბირზეა,
თქვენ ამოქმედეთ, მე კი ახლავ შევბრუნდები

აფთქაება მგლის ბუნაგში...

ამის შემდეგ შეთქმულები ერთხელ კიდევ
შეიკრიბნენ ბერლინში და სათათბირეს, როგორ
მოქცეულაყენენ. ვერ წამოაყენეს წინადადება
ბელი ავლოთ ასეთ თავდასხმებზე და უკვე და-
საყლეთის ფორანტის სარდალ ფელდმარშალ
კლუგესთვის მიემართათ. დაეკვირებოდა
აიზენჰაუერს, შეეთავაზებინა მისთვის სეპარა-
ტიული ზავი და მთელი ძალები გადაეხიროდათ
„ბოლშევიკების წინააღმდეგ საბრძოლველად“.
ეს წინადადება არ მოიწონა ბეისმა. მას შეუქ-
მებლად მიანდა ასეთი სეპარატიული ზავის
რეალობა და მოათხოვა, კიდევ ერთხელ ეცა-
დათ ჰიტლერის მოკვლა. შტაუფენბერგმაც მას
დაუპირა მხარი და ისევ თვითონ იყისრა ამის
შესრულება. სამაგიეროდ ოლბრიხტმა განაცხა-
და, რომ ის უკვე ელარ ვაზდავეს მისთვის
ნიშანი „ვალკირია“, ელდე ჰიტლერზე თავდას-
ხმა წარმატებით არ ჩატარდება, ამაზეც შეთან-
ხმდნენ და გადაწყვიტეს თავდასხმა მოეწყოთ
20 ივლისს, რასტენბურგში, მოკრავ სამხედრო
სათათბრის დროს...

მეტს არც დრო ითმუნდა. შეთქმულ გენერალ-
თა რიცხვი კატასტროფულად მცირდებოდა.
ზოგი დააპატიმრეს, ზოგაც გადააყენეს. ბრაუ-
ხინი სულ განზე გადგა, კლუგე ძველმურად
მერყეობდა, რომელსაც არ უნდოდა ჰიტლერის
მოკვლა; ამბოზა, დეპატიმროთ და გა-
ესამართლოთ.

ამსობაში ვესტაპომ დაეწონა შეთქმულთა
კვალი. გაიცა განკარგულება ვერდლერის და-
პატიმრების შესახებ, მაგრამ ის მიიშალა. ბერ-
ლინში გავრცელდა ხმა 2-3 დღეში „მგლის
ბუნაგი“ უნდა ააფეთქონო...

...ამს ერქვა ოფიციალურად უმაღლესი სა-
დლობის შტაბს რასტენბურგში, სადაც მოშა-
ობდა მთავარსადღალ ჰიტლერი.

აქ ექვსი კვადრატული კილომეტრის ფართო-

და უშუბარას ავაფეთქებო. თავის მხარე რ-
ბრიხტმა აცნობა სარეზერვო კერძო ტანკები
უკვე შემოდინათ ბერლინში. კლუგეს უკველე-
ფერი რიგზე იყო, მაგრამ შტაუფენბერგი რომ
სათათბირზე დაბრუნდა... ჰიტლერი იქ აღარ დახ-
ვდა. მან აქაც „იენოსა“ მოახლოებული საშინ-
როება და სრულიად მოულოდნელად გავიდა
ოთახიდან, შემფოთებული შტაუფენბერგი ისევ
ტელეფონს ეცა და ოლბრიხტს აცნობა, რაც
მოხდა...

ეს საშინელება იყო!... „ვალკირია“ უკვე მოქ-
მედობდა... სარეზერვო არმია შემოდინოდა ბერ-
ლინში... ჩუბა უკველფერი გაქვლავდებოდა
...მაგრამ, ოლბრიხტმა მოასწრო განკარგულების
გაცემა... „ვალკირია“ ვაქმედებული იქნა და არ-
მია ისევ დაუბრუნდა თავის უზარაშენს...

ბზე გაშენებული იყო უზარაშენარი თავშესაფა-
რი, გარშემო მიწებებში სულ დანაღმული
ქონდათ. თვითონ ბუნაგს კი სამი მეტ-
რის სიმაღლის სამხავი მავთულბარათები
ქონდა შემთვლებული. რამაც ელექტროდინი
იყო გაშვებული. ბუნაგის ერთდერით შესას-
ვლელს ესესელთა გაძლიერებული რაზმი და
სამი საკონტროლო საგუშვავო იცავდა პირადი
ეშომიროების უფროსის რატენშუბერის მეთა-
ურობით. ჰიტლერის მანქანის ყოველ შესვლა-
გამოვლის დროს აქ „გასაფრთხოვლებლად“
სარენების გამბული ზრიალით აცხადებდნენ
სამაერო განგაშს.

გარდა ჰიტლერისა „მგლის ბუნაგში“ იმყო-
ფებოდნენ გერიჩგი და სხვა მალალი თანამდ-
ბობის პირები. ჰიმლერს თვალე ყოველთვის
გაქცევაზე ეჭობა და მატარებლის ვაგონში
ცხოვრობდა, რისთვისაც „მგლის ბუნაგში“ რე-
ნიავზის სპეციალური ხაზი იყო შეყვანილი.

ჰიმლერს, საერთოდ, არ უყვარდა ავტომან-
ქანებით და თვითმფრინავებით მოგზაურობა.
ემინოდა. სულ თავდასხმა ელანდებოდა. საყ-
ვარი ბოროტება არ ასვენებდა... შერისმთების
არაღლილი სდედა ყველგან; ამიტომაც ქონდა
თავდაცვის ისეთი ზომები მიღებული, ამბო-
დნენ, თავზე ჩიტს არ გადაიფრენსო. სსახლე-
ში, სადაც ის ცხოვრობდა, მალალი კოშკები
აშენეს და სადაზნო ტყვიამტრქვეები დად-
ვეს. მის მანქანას სპეციალური მოწყობი-
ლობები ქონდა; მძღოლის მოკვლის შემთხვე-
ვაში ავტომატურად გასაჩერებელი მუხრქვე-
ბი, სპეციაგნალები, რადიო-კავშირი და საყვირი
— ისეთი საშინელი ხმისა, რომ, როცა ის ბერ-
ლინის ქუჩებში უდიდეს სისწრაფით ჩაიჭო-
ლებდა, თავზარდაცემული ხალხი აქეთ-იქით
აწყდებოდა... შინი მიერყვებოდა მას... ამიტო-
მაც ირჩევდა პირადი მატარებლით „პაინობით“
მგზავრობას განსაკუთრებულად გაძლიერებუ-

ლი დაეკით. ეს საგანგებო მატარებელი შესა-
ნიშნავი რაღაც და სატელეფონო კავშირით იყო
აღჭურვილი. მისამართიც ასეთი ჰქონდა:

„პირადი მატარებელი, პარიზში“.

თვითონ პიტლერის თავშესაფარს 6-6 მეტ-
რის სიმაღის რკინა-ბეტონის კედლები და საბუ-
რავი იცავდა. იგი შემოვლულბული იყო უამრავი
მკეთებლობით და დანაშაულის ტანკაწი-
ნაღმდეგო თხრილებით. ევრაფთიარო საავი-
ციო ყუბმზარა მირ გაანგრევედა ასეთ თავშესა-
ფარს და რიცა მილიონობით ადამიანები იხი-
ტბოლუნენ 4 თაბა ცილომეტრის სიგანე ფრონ-
ტზე. ისხდნენ „შეთელნი ამა ქვეყნის“ ამ ბუ-
ნაში და განაგებდნენ ხალხებისა და სახელ-
წიფოების ბედ-იბაბას...

...„მგლის ბუნაგში“ ყოველდღე, პირველ სა-
ათზე, იმართებოდა თაბიბრა, რომელზედაც
პიტლერს მოახსენებდნენ ხოლმე, რა მდგომა-
რება იყო ფრონტებზე. 20 ივლისის ამგვარ
თაბიბრზე გამოასახებულ იქნა შტაუფენბერგის
იარეოდა საეთიბო „სახალხო გრენადერების“
(Volksgranadiere) დივიზიის შექმნისა, სა-
რეზერვო არმიის შემადგენლობაში. ამის შესა-
ხებ შტაუფენბერგს აცობებენ წინაღობით, 19
ივლისს. მან მაშინვე გაფრთბილა ქალაქგარეთ
მცხოვრები ფელდმარშალი ვიცილები და გე-
ნერალი ჰობნერი, ღროზე დაბრუნებულყენენ
ბერლინში... ბეციე გაეშადა „მოვლენების
შესახვერბად“. გაფრთბილებული იქნენ სხვა
შეთქმულებიც. თვითონ შტაუფენბერგი საბამს
ს საათზე ბუნდლერშტრასეზე იყო შტაბში და
ამხალხებდა მოხსენებას პიტლერისათვის. შერე
ჩაქდა მანქანაში და გაემართა ეანბუესკენ, სა-
დაც ის ცხოვრობდა.

შვენიერი საბამს იყო, უღრუბლო და ვარ-
სკვლავებით მოქედლი ცა მშვიდად დაბუერე-
ბდა დედამიწისა. წითლად განათებული პორი-
ზანტი კი იმას მოასწავებდა, რომ მეორე დღეს
სიციე იქნებოდა.

დალუშის კათოლიკურ ეკლესიას რომ ჩაუ-
რა, შტაუფენბერგმა მანქანა გააბერა. ერთბანს
ბოლოს სცემდა ეზოში, შერე ეკლესიაში
შევიდა, ამობენ, პირველად თავის სიცოც-
ხლემოი. როგორც ჩანს, მან გაანდო ბერლინის
ეპისკოპოსს, კარდინალ პრაიზინგს თავიბი სი-
დემლოება. კარდინალმა დალოცა და შეპირდა,
რომ „იმ სატანის“ მოკვლა არ ჩაეთლებოდა
ციოლუად ღმერთის წინაშე.

შტაუფენბერგი ერთბანს იფგა ეკლესიაში
გარინდებული და რაღაცას ბეტბუტებდა თავის-
თვის. ბოლოს თვითონაც შეევედრა ღმერთს
და გამოვიდა. თუმცა განგებას მისთვის არ გაუ-
ხელია, ისეე პიტლერს წყალობდა, თუ შეთქ-
მულესს. თვითონ კი ამაზე ფიქრით მთელი ღამე
თეთრად გაათენა თავის მასთან, ბერტოლდთან
ერთად... ეს იმითაცაა საკვირველი, რომ შერგობ-

რების გადმოცემით, შტაუფენბერგს „აიცილ-
უყვარდა ბილი. მლიერი დაქუბუბუბული“
ბილს არ გაიტებდა და ოკუნესადაც მირე-
ვიფოდა, თუ ძალით არ წაათრევედნენ. პიტ-
ლერის ცეცხლის ქვეშ იბრბოი ჩაწეებოდა
და მაშინვე დაიბინებდა.

იმ ღამეს კი მის თავლებს ბილი არ მისკა-
რებია. იქდა ბერტოლდთან ჩაფიქრებული და
უცდიდა საბედისწერო დღის გათენებას...

...დილით ადრე ბერლინის, ე. წ. ჩანგსდორ-
ფის აეროდრომზე დიდი სასწრაფით შემოიჭრა
შტაუფენბერგის შავი ლიმუზინი გენშტაბის
ნაშინით. აქ ის შეხება გენერალ ჰელმუტ შტაფი-
რომილმაც გადასცა ნაცრისფერი პორთფელი
ჯოჯობეთის მანქანით, 10 საათსა და 13 წუთზე
შტაუფენბერგი თავისი ადიუტანტის, შაიარ
ვერნერ ფონ ჰედტინის თანხლებით რატუნ-
ბურგში ჩაფრინდა შეთქმულების მონაწილე
გენერალ-კვარტილისატრის თვითმფრინავით.
შტაუფენბერგი გაფრთბილა. დაეცადა მისთვის;
შერე შტაბის კომენდანტის მანქანაში ჩაქდა და
„მგლის ბუნაგსაქვე“ გაემართა. დაეცის მუ-
შაეები არავიღ იცნობდნენ ამ ცალბელა პოლ-
კენიეს. რომელიც ხშირად მოდიოდა აქ. შტა-
უფენბერგმა ერთბა პართლი და ის დაუთო-
ვნიბოე გააბარეს პირველ და მეორე ზონის
ალაყაფის კარებში ისე, რომ პორთფელი არ
გაუხსნიფავთ... შესაშე ზონას რეაასაბდე ესესე-
ლი იცავდა. აქ ხელით დაწერილ საწუებს რე-
თითნ დაეცის უფროსი ობერფიფერერი სატენ-
ბერბერი იძლეოდა. შტაუფენბერგმა ეს ზონაც
მშვიდობით განვლო. თუმცა საეშარისი იყო,
როგორც წესი, პორთფელი გაეხსნავთ, რომ
მაშინვე ჩაეარდნილიყო. იგი კერ კომენდანტ-
თან გამოცხადდა, შერე ბუფეტში შეიარა და
გენერალი ბულენაც მოახსენა, რომ დავალებული
ჰქონდა ფელდმარშალ კაიტელიისთვის გა-
დაეცა მოხსენება „სახალხო გრენადერების“
შესახებ. მოხსენებასთან ერთად მის ნაცრის-
ფერ პორთფელში იდო ისეთი ძალის ჯოჯო-
ხეთის მანქანა, რომ აფეთქებისთანავე ნაცარ-
ბუბლად აქცევდა ყველაფერს... ამის შესახებ
მან აცნობა შეთქმულების ერთ-ერთ შთავარ
მონაწილეს, კავშირგაბმულობის უფროსს გენე-
რალ ფრიც ფელგობელს, რომელსაც დავალებული
ჰქონდა. აფეთქებისთანავე გადაეცა ცნობა
შეთქმულებისათვის ბერლინში, პიტლერის მოყ-
ვლის შესახებ და მოეშალა „მგლის ბუნაგის“
კავშირი ვარე საწყაროსთან...

...12 საათზე შტაუფენბერგმა კაიტელი ინა-
ხელა პიტლერს ქერ კიდვე ექინა, თაბიბრის
მონაწილენი ყებობებოდნენ და ჰუბფეველად
საუბრობდნენ. საშინლად ცხელიდა. როგორც
ამბობდნენ, საპერო თუდეასხმაც არ იყო მოსა-
ლოდნელი და პიტლერი რომ გამოვიდა, ქერ

პერა დაყნოსა და მერე მოისურვა თათბირი თანშესაფარში კი არა. ზევით, საზაფხულო პარკიონში ჩატარებნათ. ანდრეიტანტებმა სასწრაფოდ აიტანეს რუკები და გააწყვეს უზარმაზარ ოთხკუთხედი შავიდაზე. თვით პერიონი უბრალო ხის ნავეზობა იყო, ფანერის კედლებითა და ფართო კარ-ფანჯრებით, თათბირი 12 საათსა და 40 წუთზე დაიწყო, ჩვეულებრივზე რამდენადმე აღრუ, რადგან სამის ნახებზე შესულიან უნდა ჩამოსულიყო და პიტლერს ეჩქარებოდა...

ფიფტერი, ცხადია, საღვთოზე თვითონ შეხედებოდა „თავის მიგობარ“ ღებნს...

პერიონში კი კაიტელი ნერვიულობდა, იგი უძლავა შტაუფენბერგს, რომელიც ამასობაში გააღერობში ჩადიდა და მანქანა ჩაბარო.

ფიფტებმა ზუსტად 10 წუთის შემდეგ უნდა მომხაროყო.

გარდერობიდან ხანაჲმდე მისვლას 3 წუთი მოუწია. აქ შტაუფენბერგს მიუყვებოდა კაიტელს ადიტანტი, რომელიც ფელდშარშალმა გამოგზავნა, მომზებნე, რატომ იგვიანებსო. თავანაშვა ადიტანტმა სთხოვა ცალხელა პოლკოვნიკს პორთფელს მე წამოვიღებო. შტაუფენბერგი არ დაიბნა და მშვიდად გაუწოდა. კაიტელის ადიტანტი წინაურთ კაცი იყო და მისთვის კარის მცველებს პორთფელი არ გაუსწავთო. კაიტელიც იქ იჯდოდა შესასვლელთან. მან გაადრობილა შტაუფენბერგი, მოხსენება შეემოყლებინა. „ფიფტერს ძალიან ეჩქარებაო“. — თქვა მან.

დაგვიანებულები რომ შევიდნენ. გენერალ-ლეიტენანტი პოინიგერი უკვე იწუებდა მოხსენების კახებში.

კაიტელმა და შტაუფენბერგი მიესალმენ პიტლერს. მერე კაიტელმა შტაუფენბერგი წარადგინა. პიტლერმა ხელი ჩამოართვა და გამოძიდულად ჩაებდა თვალებში. შტაუფენბერგი არც ახლა დაბნულა და თვალები გაუსწორა „თავის ფიფტერს“.

თათბირი გაგრძელდა. პიმლერი, ცხადია, არ ჩანდა; მანქანა კი უკვე მუშაობდა. დრო წუთებს ითელიდა. ახლა მთავარი იყო, ეს პორთფელი როგორმე პიტლერთან ახლო დაედო და თვითონ მოეწყო გამოსვლა... ამიტომ შესვლის დროს შეკავშირე ოფიცერს კაიტელის გასავონად უბორა, ბერლინიდან უნდა დამირეკნას, სინამ მოხსენებას წარვადგენ, და აუცილებლად გამომიძახეო...

...ნ მერის სიგრძის მუხის შავიდასთან სულ 23 კაცი იჭდა. ცენტრში (და არა შავიდას თვნი) პიტლერი, მის მარჯვნივ — გენერალი პოინიგერი — გენერალური შტაბის ოპერატიული განყოფილების უფროსი, ავიაციის გენერალი კორტენი და პოინიგერის მოადგილე პოლკოვნიკი ბრანდტი; იქით გენერალი ბოდენშეიკი --

გერინის წარმომადგენელი გენერალური შტაბში. გენერალი შშენდტი — პიტლერის მთავარი სამხედრო ადიტანტი და პოლკოვნიკი-პროცურანი — ადიტანტი. პიტლერმა შტაბის მთავარ და ფელდშარშალი კაიტელი, გენერალი იოდლი, გენერალი ვერლიმონტი; სულ კუთხეში — მრჩეველი ზონნლაისტერი — საფარეო სემეათა სამინისტროს წარმომადგენელი, ვაიკინგერი — კაიტელის ადიტანტი, ბიუსხა — იოდლის ადიტანტი, იონ-კაიტელის მეორე ადიტანტი, პირდაპირ: ადმირალი პეტკაშვილი, სტენოგრაფი-ბერგერი, კაპიტანი ბრანდი, გენერალი შერფი, გენერალი ბუდე, ადმირალი ფოსსი, ესესის გენერალი ფეგლიანი, პოლკოვნიკი ფონ ბელოვი და ვიციტი — პიტლერის ადიტანტი.

შტაუფენბერგი მივიდა შავიდასთან და პოლკოვნიკი ბრანდტსა და გენერალ ბოდენშეიკს მოორის. შავიდას ქვეშ დადო პორთფელი. ბრანდტმა, რომელმაც „ორი ბოთლი კონაიკი“ წამოიღო სმოლენსკიდან, შემთხვევით ფხვი გაყრა პორთფელს და კიდევ უფრო მიუახლოვა პიტლერს. ბრანდტსა და პიტლერს შორის სულ ორი კაცი იჭდა; ასე რომ პორთფელი ყველაზე ახლო ვარდა ამ ორი კაცისა თვით პიტლერთან იჭო...

...ახლა საქირი იყო საწრაფოდ გასული თათბირის ოთახიდან, გამოძახება კი გვიანდებოდა. ნაშინ შტაუფენბერგმა მის გვერდით მჭლომ ადმირალ ფოსსსა და პოლკოვნიკ ბრანდტს უჩერებულა. არ დარჩენს, უნდა შევეციხებო რაღაც ვიზოთო პორთფელს მხებდით იქ საიდუმლო დოკუმენტებიაო. მერე ისევ მოაბოდიშა, „ბერლინიში უნდა დავრეკო“ — და გამოვიდა. კაიტელმა უქმყოფლოდ გადადგინა თვალი შტაუფენბერგს, რადგან ეს თავხედობად ჩათვალა. მერე ადგა, გარეთ გამოახედა, შავრამ რომ ვერ ნახა ისევ მებრუნდა და პიტლერის უკან დადგა.

ამასობაში შტაუფენბერგმა გადაჭრა პიმლერის რკინიგზის ხაზი და ვეშურა აეროდრომისაკენ. ის დარწმუნებული იყო, რომ რამდენიმე წუთში იქ ყველაფერი ფერფლად იქცეოდა. დანართიე „მგლის ბუნავის“ კომანდანტ ფელგიბელზე იყო დამოკლებული. მას უნდა მოეხდინა შტაბის იზოლიაცია, დაეუბრებოდა ბერლინიში ოლბრიქტს, ეცნობებინა თავდასხმის შედეგი და ამის შემდეგ მოეშალა კავშირი. ოლბრიქტს სიგნალი უნდა მიეცა და დაწყებულიყო ოპერაცია „ვალციისა“ განხორციელება:

ყველგან, ქალაქების კომუნდანტებსა და ჯარების უფროსებს დაგზავნილი ჰქონდათ დახურული პაკეტები, რომლებიც მხოლოდ ნაშინ უნდა გაეხსნათ. როცა მიიღებდნენ სიკუნალს „ვალციისა“. მიმართვას ხელს აწერდნენ ფელდშარშალი ვიცლებენი და გენერალი ფრომი. „ფიფტერი ადოლფ პიტლერი მცვდა-

რია — ნათქვამი იყო მოწოდებაში — ფრონტს განრიდებულ პარტიულ ხელმძღვანელთა უსინდისობაში სცადა ამის საყუარ მიზნებისათვის გამოყენება...“ და ბოლოს: „სახელმწიფოს მართვის ფუნქციები აიღო ქვემოთ ხელისმომწერმა ფელდმარშალმა...“ და სხვ. იგი მოითხოვდა მთავრობის დაწესებულებების დეტალურად დაკვირვებას, ესესელების ინტერნირებას და ძალადუღების აღებას. პირველ რიგში დაკვირვებულ უნდა ყოფილიყო რადიოსადგურები, საიდანაც ახალი კანცლები გერმანული სიტყვით მიმართავდა ხალხს სახელმწიფო ვადატრიალების შესახებ. პრეზიდენტი ბეტი რადიოთი სააღყო წესებს გამოაცხადებდა და შემოარღლებული ძალების მოვარსარდლად დანიშნავდა ფელდმარშალ ვიცლებს. დასავლეთის ფრონტის სარდლები — ელტე, რომელი, შტი-ელზნაველი და ფალკენაუზენი კი დაუყოვნებლივ მიმართავდნენ გენერალ აიზენშაუერს და შეთავაზებდნენ ზავს. თუ ესესელები წინააღმდეგობას გაწევდნენ, განაიარაღებდნენ. პიტლერის პირადი დაცვის უფროსი, მაიორი ჰერმერი კი, რომელიც, სპეციალურად, სულ არ ყოფილა შეთქმულების საქმეებში განდობილი, ვითომ თავისი ბატალიონით — „დიდი გერმანია“, დაპატიმრებდა ბერლინი მყოფ გეილსს და დაიკავებდა მთავრობის შენობებს...

...ასეთი ბრძანებები და განკარგულებები წინააღმდეგ იქნა შედგენილი ბენდლერშტრასაზე სარეზერვო არმიის შტაბში. შეთქმულებაში განდობილი ორი მდივანი — მემანქანე ერიკა ფონ ტრესკოვი (გენერალ ტრესკოვის მუცელზე) და მარგარეტა ფონ ოგენი მთელი დამე ბუღალდნენ ამ დოკუმენტებს და აწყობდნენ ოლბრაჰტის სეიფში.

როგორც კი მიცემული იქნებოდა სიგნალი „ელკორია“, მთელი ეს მასალები უნდა მოეყვანათ მოქმედებაში. მომენტულ შესაფერისი შეხვედრით ამ დროს, უკვე გახსნილი იყო მეორე ფრონტი... მოკავშირეები იბრძოდნენ იტალიაში, აღმოსავლეთის ფრონტი კი ნაღვარით მიიწვედა დასავლეთსკენ. თვით ყველაზე „ნათელი ნაცისტებსაც“ კი უკვე ეჭვი ეპარებოდათ

განარკვებაში. გერმანიის „შინგანი ფრონტი“ კოსაფრქვევად გამოადგინებულ ენდლესს ჰაგედა. აქ 5 მილიონზე მეტი უცხოელი მემობდა, შესაფერ მომენტში შეიძლებოდა ისინიც ამოქმედებულიყვნენ ყოველმთხოვევაში, ამის პიტლერსაც ეშინოდა. მან მოითხოვა სპეციალური ღონისძიებების შემუშავება უცხოელი მუშების აყანყების შემთხვევისათვის. რაც დაუყოვნებლივ იქნა შესრულებული: სარეზერვო არმიის ევალეზოდა მთელი სისასტიკით ჩაქრო აყანყება, თუ კი ამის ექნებოდა ადგილი.

ფაქტების პარადოქსული დამთხვევით ამ ოპერაციასაც, კანარისის წინადადებით, პიტლერმა „ელკორია“ უწოდა. ასე რომ ბერლინის სარეზერვო არმიას თავს დასტრიალებდა ვალიკირების ორი გუნდი: ერთი პიტლერისა და მისი მომხრეების შესამუსრადმეორე კი აყანყებული უცხოელი მუშებისა...

მოხდა ისე, რომ პირველმა „ელკორიამ“ დაასწრო მეორეს...

...მოიხინგები უკვე ამთავრებდა მოხსენებას. კაბტული მოუთმენლად წრიალებდა. მან შენიშნა, რომ შტაუფენბერგი იქ აღარ იყო. თვითონაც გამოვიდა გარეთ და ეილიას უბრძანა ეს-ლევე მომხმნეთო. მერე ისევე თავის ადგილს დაუბრუნდა. ამასობაში ბრანდტმა შემთხვევით ფეხი ვაკა პართფელს, იფიჭრა, ხელს მიშლისო და გარედან მიაყუდა მავილის საყარდენს. ამან გადაწყვეტი როლი ითამაშა. პიტლერი ახლა უფრო შორს იქნა პართფელსგან, ვარდა ამისა, მთ შორის მუხის მავილის უზარმაზარი საყარდენი იყო.

ფეთქებაზედ კი სულ ერთი ან ორი წუთი დარჩა... საათის ისარი სწრაფად უახლოვდებოდა 12 საათსა და 42 წუთს...

ამ დროს ჰოიზინგერმა თქვა: — ჩემო ფიურერ, თუ ჩვენ დროზე არ დავიხებთ ამ რაიონიდან, მოხდება კატასტროფა...
— ამავე წუთს სამხრელი აფეთქების ხმა გაისმა. უველაფერი კვამლსა და მტვერში გაეხვია, ქერი ჩამოინგრა, ფანჯრები ჩაიღწეო, უზარმაზარი მავილა ვადამრუნდა...

უროგოლო ვალკირიანი...

შტაუფენბერგი კი ამ დროს უკვე მანქანაში იქნა. ის სულ რაღაც 200-300 მეტრით იყო დაშორებული აფეთქების ადგილს. ვრიალი რომ ვაკონა, მოიხვდა და დაინახა, როგორ აფარდა უზარმაზარი ცვამლი; კმაყოფილება ვერ დამალა, ჩაიკინა და განაგრძო გზა, თუმცა ჯერ კიდევ არ იყო დაცვის ყველა ზონიდან გასული. აფეთქების ხმა რომ ვაისმა, ვანგამიცი აყუდა. დამტკვლებმა კარი არ ვაუღეს შტაუფენბერგს.

ის ვადამოტა მანქანიდან და ყარაულს უფროსთან შეეარდა. უფროსი შტაუფენბერგის კარგი ნაცნობი აღმოჩნდა და ვაატარა, მავრამ დაცვის კიდევ ერთი ზონა იყო ვასავლელი. აქ კი ფელდფებულმა კოლუმ დააკავა შტაუფენბერგმა კომუნდანტს დაურკვა: — ყარაულები არ მიშებენ აფეთქების გამო. ძალიან მეჭარბება აეროდრომზე. იქ მიცდის

გენერალ-პოლკოვნიკი ფრომში — ჩისძახა მან ყურბილში და კოლბეს შეუბრუნდა:

— ხომ ვაივინე, კომენდანტმა რომ თქვა, გაატარებო?

კოლბეს, ცხადია. ეს არ ვაუვინია, ამიტომ თვითონ დატურეკა კომენდანტს და ნებართვა რომ მიიღო; „შეგაძლიათ წახედითო“, უთხრა „კოლბეს და ცალთვალა“ პოლკოვნიკს.

შტაუფენბერგი მთელი სისწრაფით გაქანდა აეროდრომისკენ...

...აფეთქების ადგილას ერთხანს ყველა მიწაზე იყო ვატყლამული... ბოლი რომ ოდნავ გაიფანტა, სრულიად დაუზიანებელმა კაიტელმა იყვირა:

— ფიურერბი სად არის ჩვენი ფიურერბი ამასობაში „მისი ფიურერიც“ წამოხტა ფეხზე, ნაფლეთებად ქცეული შარვლი ჩამოიფერტოხა და არტრატულად წამოიძახა:

— ახ, ჩემი ახალა შარვალი, მე მხოლოდ გუშინ ჩაიციე ის პირველად!

ქერ კიდევ ბოლში გახვეული კაიტელი კი ისევ ყვიროდა:

— ფიურერი! რა მოუვიდა ჩვენი ფიურერბს! შარვალჩამოხვეული ფიურერი იქვე იდგა, მაგრამ ვერაფერს სცნობდა: სახე სულ გამურული და დაკაწრული ჰქონდა, თებები შეტრუსული, ყურებიდან კი სისხლი სდიოდა.

პირველი ისევ კაიტელი ეცა მას, მხრებში შეუღდა და გაიყვანა. მის შესახებდრად უკვე ექიმები გამობობდნენ. მეუღრებს და მძიმედ დაჭრილებს საკაცებზე აწვეიდნენ და საღდაც მიჰქონდათ. ვადაბრუნებულ შავიდასა და რუკებს ჯერ კიდევ ცეცხლი ეკიდა... გადარჩენილები ზედემოშლილ კახაზნებოვით დაფუსფუსებდნენ ვარშემო. ვაკხარბული კაიტელი კი ყველას ხელს ართმევდა და ულოცავდა:

— ფიურერი ცოცხალა, მადლობა ღმერთს, ფიურერი ცოცხალა...

იოდლს თავში ქერიდან ჩამოვარდნილი უზარმაზარი ქალი დაეცოდა და სისხლი გადმოსიდა. იგი ლაშქარდასრებულ ბულდოგოვით იდგა და წყველიდა პავლიონის მშენებლებს; ეგონა, ნაღმი იმით ჩასდგეს. ნამდვილად კი აწორედ ამ პავლიონმა ახსნა ისინი, რადგან საშინელი სიძლიერის აფეთქებით გამოწყვეულმა საპაერთ ტალღამ ადვილად გაანგრია კედლები, გავლია კარ-ფანჯრები, ორი გენერალი — ფეგელინი და ვიუნშე ოთახიდან პირდაპირ ბურთოვით გაისროლა ეზოში. სხვები გამურულები და ჩამოქნენილები გამობობდნენ ბოლიდან. ადგილზე დარჩა მკვდარი სტენოგრაფისტი ბერეგერი; გენერალები — შმუნდტი, კორტნი და ბრანდტი მძიმედ დაიჭრნენ და მალე გარდაიცვალნენ. მძიმედ დაიჭრა, აგრეთვე, გენერალი ჰოიზინგერი და ზოდენშეიკ...

...თავშესაფარში ექიმმა პიტლერს დამშფიკლებული ნემსები გაუკეთა და ატეხილი ცახცახი ცოტათი მიანე შეუხურა. პირველმა ზარმამში მოვარდა მასთან, შერე პიმლერმა და ოინგენტროპმა განიხილნენ; უფრო გვიან გერინგიც მოვიდა ისინი ულოცავდნენ თავიანთ ფიურერს „განგების ძალით“ გადარჩენას. ბორმანმა სულ წაიღეს ენა:

— ეს იმის ნიშანია, ჩემო ფიურერო, რომ ღმერთი ჩვენთანაა, და აუცილებლად მოგვაგვებინებს ომს თქვენი ხელმძღვანელობით! — უთხრა მან პიტლერს.

შერე პიმლერმაც გამოთქვა ახრი, რომ უოველოვე ეს პავლიონის მშენებელი შეშების საქმეა, მაგრამ პიტლერმა თავი გააქანია.

— არა, ეს ალბათ იმ ოფიცერმა გააკეთა, გუშინ რომ დაესაჯე და ფრონტზე გაგზავნე — თქვა მან.

მერე ეილაცამ იკითხა: — სად არის შტაუფენბერგი?

მოიკითხეს, ეგონათ, დაჭრილებთან ერთად ლაზარეთში აქნება ვაგზავნილიო, მაგრამ ცალხელა პოლკოვნიკი არსად ჩანდა...

...გენერალმა ფელგაბელმა რომ ვაივო, პიტლერი ცოცხალი გადარჩაო, ასე დაიბნა, რომ კავშირი არც მოუშლია „გვლას ბუნავთან“, ვილაცხ ტელეფონით დაურეკა მხოლოდ:

— მოხდა რაღაც საშინელება, ფიურერი ცოცხალა!

გუგუგუბარიც იყო, ეს „საშინელება“ რას ეხებოდა: აფეთქებას თუ იმას, ფიურერი რომ ცოცხალი გადარჩა...

...მედლერმტრასიგზე სარეზერვო არმიის შტაბში შეკრებილი შეთქმულები ამაოდ უდღიდნენ ფელგაბელის ცნობას თავდასხმის შედეგების შესახებ. ის ამ დროს გადარჩენას ულოცავდა პიტლერს, რომელმაც ამასობაში „წესრიგში მოიყვანა თავი“ და სადგურზე წასასვლელად მოემზადა. დაულოთილი შარვლის შესახებ კი მის მდივანს ცოლურს დაუბარა, შეინახეთ ისტორიისთვისო...

ცოლურმა „წმინდა რელიკია“ გაფერთხა და აფეთქების ადგილას გადაიკადა სკამზე...

...შტაუფენბერგი ორნახევარი საათი მოუნდა რასტენბერგიდან ბერლინამდე. დრო გადიოდა. შეთქმულებმა არ იცოდნენ რა ექნათ, და გადწყვიტეს, შტაუფენბერგისათვის დაეცადათ.

საერთოდ სრულიად გუგუგუბარი რამ მოხდა. გენერალი ოლბრაჰტი, რომელსაც დაუყოვნებამდე უნდა მოეყვანა მოქმედებაში ოპერაცია „ეალსთრია“, გენერალ ჰოპნერთან ერთად ქალაქგარეთ წასულიყო სპაუზშიოდ. ისინი მხო-

ლოდ ნაშეადრევს დაბრუნდნენ შტაბში და ისიც საკმაოდ შეზარხოშეხებულები. გვიან გამოცხადდა „პრეზიდენტი“ ბეკია. ის სამოქალაქო ტანისამოსში იყო და უცდიდა, როდის მიაბრუნებდნენ „ქინდლმურგის საუარძელს“. სამაგიეროდ, ვიცილებენი გამოცხადდა ფელდმარშლან კვრთხითა და ორდენებით; ასეც — რატომღაც მთვარლი. ადმირალი კანარსი ქალაქგარეთ დაიშალა და სულ არ გამოჩენილა. ვინცვიცისა პელდორფის კაბინეტში იჯდა და იქ უცდიდა თავდასხმის შედეგს. არც მომავალი კანცლერი, გერდელერი უნახავს ვინმეს. ორიოდვე დღით ადრე მას აცნობეს, თქვენს დაპატიმრებაზე ბრძანება გაცემულია და სულ დაიკარგა. შეთქმულთა გეგმით კი მას, როგორც კანცლერს, სიტყვით უნდა მიემართა ხალხისა და არმიისთვის. დაწარჩენი შეთქმულები კი დაბნეულები იყვნენ და უცდადნენ შტაუფენბერგის გამოჩენას...

...შტაუფენბერგი კი ამ დროს პავრში იყო... მან მხოლოდ სამი საათის შემდეგ დარკვა ბენდლერშტრასზე რანგდორფის აეროდრომიდან.
 — ლაბარაუზს გენერალი შტაუფენბერგი!
 — როგორ, თქვენ უკვე გენერალი ხართ? შემოწალა მივილოცოთ? — გაიშა ყურმაღში.
 — დაბ. შეგიძლიათ! დღეიდან მე გენერალი გახლავართ, — უბასხსა თვითდაფერებულმა პოლკოვნიკმა, მაგრამ გაოგო თუ არა, შეთქმულებს ჟერ არაფერი გაუკეთებიათო, იყვირა.
 — პიტლერი მყედაჩა, იმოქმედეთ!

უპანსკენელი მხიველრა

პიტლერი რომ „წესრიგში მოიყვანეს“, უკვე მესოლინის ჩამოსვლას დრო დადგა. ფიურერი თავისი ამალით გაეშურა რქინავზის სადგური-სკენ. ცალა ხელო მკერდზე ჩამოკიდებული ჰქონდა, სახე დაფხაქნილი, ყურა შეხვეული. ხელში და ფეხებში ისევ უცხაცხებდა.
 მატარებელი რომ ჩამოიღდა და მესოლინი ჩამოვიდა, წინ ასეთი საყოდავი სანახაობა დახვდა... მიღების ცერემონია კი შაინც ჩვეულებრივად ჩატარდა. „მგლის ბუნავში“ რომ მივიდნენ, პიტლერმა სტუმარი თავდასხმის ადგილთან მიიყვანა. იჭაფრობა სულ მძლეწილ-მოღეწილი სჩანდა. ნანგრევებს ჟერ კალდე კამლი ასდოიდა, მაგალია გადაბრუნებული იყო, ავეცი დამსხვრეული. იქვე პიტლერის დაფლეთილი შარვალი ეკიდა.
 ყოველივე ამან მათურებელ მესოლინის შემწრუნებელი სახე ჰქონდა. პიტლერს კი თავი ამაყად ეჭირა:
 — იქ მოხდა ეს! — წარმოთქვა მან პათეტიურად და გადაბრუნებულ მაგალზე მიუთითო.
 — მე ამ ადგილან ვიყავი მარჯვენა ხელით

მერე საყეთარი მძლოლი რომ ვერ იმოქმედა, ეილაცის მანქანაში ჩაჭდა და გაუფრთხილ სტრქორით გავარდა ბენდლერშტრასისკენ.
 ...ქ უკვე ოლბრიპტი მოქმედებდა. იგი შევარდა ფრომშთან, რომელიც თავთხრის ატარებდა, გამოიხმო ცალკე და უთხრა, პიტლერი მოკლესო, და იცრუა, ეს მე ფელდგებელი მაინობაო. საჭირო იყო ფრომშს დაუყოვნებლივ გაეცა ბრძანება „ვალკირიის“ დაწვევის შესახებ; ის კი შეყოყმანდა, ვიდრე გადაწყვეტილებას მიიღებდა იმის შემოწმება მოინდომა, პიტლერი მართლა მყედაჩა თუ არაო, და დარკვა „მგლის ბუნავში“. ტელეფონთან კაიტელი მივიდა.
 — რა ხდება შტაბში? ბერლინი საოცარის ხმები დაღისი — იყითხა ფრომშმა.
 — რა უნდა ხდებოდეს, ყველაფერა რიგზეა, — მთუგო კაიტელმა.
 — ეს-ეს არის მომხსენეს, რომ თავდასხმის შედეგად მოკლულია ფიურერი!
 — სისულელეა, იყო თავდასხმის ცდა, მაგრამ საბედნიეროდ ჩაიშალა, ფიურერი ცოცხალია. ის ახლა მესოლინის ელამარაყება, ჩემთან კი გრაციანი ზის.
 მერე ფრომშმა ისიც გაიგონა, კაიტელმა, რომ კათხა:
 — სხვათა შორის, სად არის პოლკოვნიკი შტაუფენბერგი?..
 — იქ არ არის — მიუგო მან...

დაყრდნობილი და რუქას ვათვალერებდი, რომ უცებ მავიდა გამოშეცალა და ხელები ზეითი ავარდა.
 პიტლერმა სული მოითქვა და მცირე პაუზის შემდეგ განაგრძო:
 — აქ, პირდაპირ ჩემს ფეხქვეშ, ვასკდა ნაღმი. მესოლინმა ყბები წინ წამოსწია, თავი ვაიქნინა და არტისტული ტონით წარმოასთქვა:
 — რა საოცრებაა!..
 პიტლერმა მას ჟერ თავისი შეტრუნული თმები უჩვენა, მერე საყამზე გადაყადებული დაფლეთილი შარვალი. ისევე მუხლების ცახცახი აუეარდა, იქვე დადებული ყუთი ვადამობარუნა და დაჭდა. მთარგმნელმა შვიდტმა, რომელსაც ეს ამბავი აქვს აღწერილი, დამსხვრეულ საყამებში ერთი, ასე თუ ისე, მთელი საყამი აღმოაჩინა და მესოლინის მუტანა. მესოლინი დაჭდა, მაგრამ საყამი ისე შეიარა, რომ თავი ძლიუს შეიმაჯრა. ეს რაღაც სიმპოლოერი სურათი იყო ორა ნირწამდარი დქტატორისა, რომლებიც უკანასკნელად ხედებოდნენ ერთმანეთს.
 — როცა ერთხელ კალდე წარმოვიდგენ ყვე-

ლაფერს, — დაიწყო პიტლებმა — მიკერს ამ საოცარი გადარჩენის ამბავი. ყველამ შიშვე პრალიზა მიიღო. ერთი საბავრო ტალღამ ფანჯრიდან გარეთ გაასროლა, მე კი არაფერი.. ეს უფრო იმპოტიმ მიკერს, რომ პირველი შემთხვევა არ არის, რადაც საოცრებით რომ ვადავუბრჩი საყდრის.. დღევანდელი გადარჩენის შემდეგ კი უფრო დუბრწინდა, რომ განგებამ სწორედ შე დამყინება ბედნიერ დასასრულამდე მივიყვანო ზვენი საერთო საქმე..

აჲ, თვითონაც ცრუმორწმუნე მუსოლინიმ, ყბები ისევ წინ გამოქანა, თავი გააქნა და ერთადერთი სიტყვა ჩამა მოახერხა პიტლების ტრაგია-კომიკურ მოწილობად:

— სასწაულოა!..

მერე ისევ პიტლებმა განაგრძო ლაპარაკი. მუსოლინი მიჩვეული იყო ფიურერის ასეთ დიუბრულვებლ მოწილობებს და რაჯა მის განგრძობას არც ახლა დააღვა საშველა, გვერდზე მიბრუნდა და მთარგმნელ შმაღტს გამოელაპარაკა:

— ჩვენი მდგომარეობა საშინელია, შეიძლება ითქვას, სასოწარმყვეთე, მაგრამ რაც აქ მოხდა დღეს, მანვე მსატიტებს სიმწვევებს. ამ სასწაულს შემდეგ დუბრწინებელია ბედმა გაეწყვიროს!..

ბოლოს, როგორც იქნა, პიტლები გაიქვიდა და მუსოლინიმ ნაგვიანევად, მაგრამ მიინც მიუღოცა „განგებისგან“ გადარჩენა..

...ოფიციალურა მოლაპარაკება ჩაით დაიწყო პიტლების თავშესაფარში. ეს ნამდვილი სოდომი და გომორა იყო... კაბერანტიმ! აჲ შეიკრაბა ფიურერისა და დეჩენს მთელი ამაღა. ყველა თავის გულის ვენებას იჭარვებდა. უმრავლესობა საშინლად აღგზნებული იყო, ვაბოროტებულად, ზოგი ფიურერის სასწაულებრივ გადარჩენაზე“ ლაპარაკობდა, სხვები ერთმანეთს უღრენდნენ. რიბენტრომი და დენიცი გენერლებს დაესწნენ, გერმანია ინგლისელებზე გაყოფათა გენერლებში, პირიქით, დაბლომატებს შეუტრუს. გერმანებმა რიბენტრომს რაიმამართლის კვებობა მოუქნა და უყვარა:

— ხმა ჩაყმინდი, შე ტუტყანო დენის ეკუბრო!..

შეურაცხყოფილი რიბენტრომი აკვლდა:

— როგორ შეადრებთ ამას!.. მე ვერ კიდევ სავაკეო საქმეთა მინისტრა ვარ! ჩემი სახელია ფონ რიბენტრომი!..

შეშინებულ მსახურებს ჩაი შემოჰქონდათ, ზღმად დგამდნენ და ისევ ვარბოდნენ. პიტლერი და მუსოლინი ვერ გაჩვენებულნი იყვნენ, თითქმის ეს მათ არც ეხებოდა. მერე ელადაე 1934 წლას 30 ივლისი და რემა ასწავდა. თითქმის ვოფობეთში ბელგებუმა ჩარჩი ჩამორეკაო, პიტლები უყუბ აბორგდა, მთელი ტანით ცახუბებდა, ტრეზებზე დორბლი ჰქონდა მირაველი, თვალბა კი რადაც საშინელი, ამღრებუ-

ლი, ჩასახლანებული, ბედნიერად გადმოცენილი; ხმა უფრო შემზარავი, ცაეი, გაუყინავი:

— რაც რემა და მის დამმწმუნს გეუბენ, ეს მონავონი იქნება იმასთან სმგუნჯებამ, ჩრასაც დღევანდელი მოლატრეებს ვენამი — ყვიროდა მს — ყველას მოქსპობ, გავანადგურებ, მათ პირივებსა და ობლებს კი საკონცენტრაციო ბანკებში ჩაყერი, არავის არ მოყერიღება. მე ექმნი მსოფლიო ისტორიას. განგებამ დღესაც აწვენა, რომ მე ვარ მისი რჩეული..

მერე სულ წახისხა აღური და დატრალ მუაცივით აღრალდა:

— სისხლი სისხლინ წალ!.. არავითარი დანდობა იმით, ვინც ზელი აღმართა განგებამს რჩეულია წინაღმდეგე!..

ყველა გაშტული იყო. მსახურები ნელნელა გაიბტრწნენ ოთახიდან... ბნედამოჩეული პიტლერი კი მთელი ნახევრბა საათი ღრბალბდა, ყვიროდა, მეტეტებს იქნევდა:

— გავეტლი მოქსპობ, გავანადგურებს!

ბუკებში იფიქრა, ვავიდაო და შინით შესციტროდნენ მას. ის კი ისევ ბობოქრობდა.

ამ დროს ბერლინიდან დატყებს. ტელეფონს თვითონ პიტლები მივარდა:

— დახერბიტე! სელურთბა, ვანც არ უნდა იყოს, დახერბიტე ყველა! — ჩამამბა ყურშილში. მერე რალც განაოცარი პოზა მიიღო და განდგრობა:

— მე შევევება, რომ გერმანელი ხალხი იყოს ჩემი იდეალების ღირსი! მე ესა ვარ, მე ისა ვარ... და ასე გაუთბეგელივ. შემდეგ იქ მყოფნი ნელნელა ამოტქოლდნენ. პიტლერი გაჩერდა და ჩლუნგი თვალბით მიამტერდა შეკრებილთ... მხოლოდ ხანდახან წამოიძახებდა თითო სიტყვას:

— განგებამ!.. სისხლი!.. საკონცენტრაციო ბანკებში!..

ამ დროს, ყველასათვის მოულოდნელად, გროსადმირალმა დენაცმა მეზღვეუბებს სიმულბა წამოიწყო... მაგრამ არავინ არ აყეა. გავგნებულ მუსოლინის, საერთოდ, კინტი არ დაუძრავს. გრაციანის კუთხებში მიეყენებინა კავიტელი და რალცკან უმტაკებდა. გერმანი ისევ რიბენტრომს უბეერდა.. ბერლინიდან თუ ვინმე დატყავდა, ყურმილს ისევ პიტლები იღებდა და ისე ყვიროდა, თითქმის ტელეფონის ხაზის გარეშეც უნდა ხმა მიაწვიდნოს:

— დახერბიტე, დახერბიტე, დახერბიტე!..

ეჭოში სულ მათანდ ტრბალბდა, ხან შარკვალს ჩახდიდა და დასამშვადებულ ნემსებს უკუთმება და ყველას თვალწინ, ხან რალცკანს აყლამებდა, მაგრამ არ იქნა და ვერ დააწუნარა მისი ფიურერის. ის ისევ კისრის ძარღვებს იწყებდა ყვირობით:

— არავის არ დაინდობ! არც დიდს, არც პატარას!.. ყველას მოქსპობ, გავანადგურებ!..

სხვებიც ტელეფონებთან ისხდნენ და თავინათ ფიურერს უბამდნენ მხარს..

— დახვრტეთ ყველა მონწილე! — რჯუ-
და კაბატელი პარიზში.

— არც ერთი არ დატოვოთ ცოცხალი! —
— უბრაანება ბორმინი ვილაცის ვენაში.

— მუა ქუაზე დააღვლიეთ ბუნდურბოლოში!
— ბობოქრობდა გერინჯი...

სეთი იყო გერმინის თამარულიანი იმპერა-
ის ელიტი! — წერს ამის დაბსწრე მთარგმნელი
შეიდილი თავის მოგონებებში...

სოლომი და გომოკა...

შტაუფენბერგი მხოლოდ 17 საათზე გაიხდა
ბუნდურბოლოში, შეთქმულთა შტაბში. იგი
შეეპარდა საჩუქრეო არმიის სარდალ გენერალ-
პოლკოვნიკ ფრომმის კაბინეტში და იყვირა:

— ფიურერი მვედარია, მე თვითონ გაფიგონე
ფეთქებას ხმა... ვნახე კიდევ, უველაფერია ნამ-
სხვებებმა რამ იქცა. მერე შორი მინდილიდა-
ნაც ჩანდა, კვამლს უზარმაზარს სვებტი.

ეს მართლაც ასე იყო; შტაუფენბერგი არ
ტყუოდა, მაგრამ ფრომმზე ამან არ იმოქმედა.
მართალია, იგი ადრე თანუგრძნობდა შეთქ-
მულებს, მაგრამ რომ ვაივო, პიტლერი გადარ-
ჩაო, შეშინდა და თავის დახლევება სცადა.

— ახლა ველაშარაფე კაბეტელს, — თქვა მან
— ფიურერი ცოცხალია, არავითარი „ვალეი-
რია“!

— კაბეტელი ტყუის, როგორც ყოველთვის!
— იყვირა ისევე შტაუფენბერგმა, — მე თვითონ
ენახე, როგორ გამოიტანეს ნანგრევებიდან
მვედარია პიტლერი...

ეს კი იცრეა შტაუფენბერგმა, მაგრამ ფრომ-
მი მიაჩნედა დაარწმუნა. მათ ჩხუბში ახლა
ოლბრატი ჩაებრა:

— ჩვენ წინაგან საჩუქრეო ნაწილებს უკვე
მივეცი თ ნიშანი „ვალეირია“.

ფრომმი წამოებრა, მაგდის მეშტი დასქრა და
იღრიალა:

— ვინ გაბედა ეს?.. რას ნიშნავს „ჩვენ“..
ვინ ვასცა ბრძანება?.. ეს თვითნებობაა!

— ბრძანება ვასცა ჩემმა შტაბის უფროსმა,
პოლკოვნიკ მერც ფონ კვირინჰაიმმა, — მიუგო
ოლბრატი.

— ეხლავე აქ მომვებრეთ პოლკოვნიკი! —
იყვირა ფრომმა.

კაბინეტში კვირინჰაიმი შემოვიდა.
— მე ვიცი თი შიფრი და მივეცი ნიშანი „ვალ-
ეირის“ შესახებ! — თქვა მან.

— თქვენ დაბატირებული ხართ! დანარჩენს
ჭირე ვაივებო, — უთხრა მან პოლკოვნიკის და
დაუმატა:

— ეხლავე მიდი თ აბარატთან და თვითონვე
გაუქმეთ ბრძანება.

— მე ხომ დაბატირებული ვარ, ბატონო გე-
ნერალ-პოლკოვნიკო და ნება არა მაქვს ჩემი
სურვილით წავიდე აქედან, — მიუგო პოლკო-
ვნიკმა და დემონსტრატულად ჩაქდა სავარძელ-
ში. შტაუფენბერგი კი ისევე ფრომმს არწმუ-
ნებდა:

— ნაღმი მე თვითონ ავაფეთქე, ბატონო
გენერალ-პოლკოვნიკო, შექმნილია იქ ვინმე
ცოცხალი დარჩენილი!

შტაუფენბერგი! თავდასხმა ჩაშალა. თქვენ
ის-ლა დაგარჩენიათ, რომ ეხლავე მოიკლათ თა-
ვი — უბრაანა მას ფრომმა, მაგრამ შტაუფენ-
ბერგმა უარყო ეს:

— არა, მე ამას არ ეიხამ!

— ბატონო გენერალ-პოლკოვნიკო, — ისევე
ჩაებრა ოლბრატი — დაღვა მომენტი და თუ
ახლა არ ეიოქმედეთ, საშობლო დააღვებმა!

— მის თქვენი შეთქმულების მონაწილე
ხართ? — ჰეითხა მას ფრომმა.

— დიან, მე იმით შორას ვარ, ვინც ახლა
იღებს ზელსუფლებამ!

— მე გაბატირებთ სამივეს!.. — იყვირა
ისევე ფრომმა.

— თქვენ უკვე არ შეგიძლიათ ჩვენი დამა-
ტირება, — მიუგო მშუვლად ოლბრატიმ,
გეტყობათ წარმოდევენაც არ გაქეთ ძალების
შეფარდებაზე, ამიტომ, პარიქით, ჩვენ გაბატირ-
ებთ თქვენს!

აბედა ჩხუბი, გაწა-მეწა, ერთმანეთზე წა-
წეე-წამოწევა. რომელიღაც ახლაგაზრდა ოფი-
ცერმა რევილეერის ლულა მიუშურა ფრომმს
და უბრაანა დანებებულიყო. იგი აფიურბარტ-
ბის ოთხში შეაღდას. ტელეფონის ხახი გადა-
უტყრს და მცველად მაიორი ლეონარდო მიუჩო-
ნეს, რომელმაც გააფრთხილა ფრომმი. გაქცე-
ვის ელქმას ვესვრითო...

...დაბატირებული ფრომმის ადგილს კომანდ-
რი დანიშნა. აქ ერთი გაუგებრობაც მოხდა:
„მომავალი პრეზიდენტი“ ბეიკი სამოქალაქო ტა-
ნისამოსში იყო მოსული. ძალაუფლებას კი არ
მია იღებდა, ამიტომ „სახელმწიფოს მეთაურ-
საც“ სამხედრო ფრომა უნდა ჰქონოდა. ეს გა-
ითვალისწინა შტაუფენბერგმა და ახლავარდა
ოფიცერს ფრიცშეს ვადასცა, ვენერალ-ბოლ-
კოვნიკის მუნდარი ბეკს მიუტანე და უთხარი,
ეს ჩაიკვასო. ფრიცშე სახეზე არ იცნობდა ბეკს,
შეეშალა და მის მაგივრად მუნდარი გენერალ-
მაიორი პომერის ვადასცა. პომერმა იფიქრა,
ვადატრაულბასთან დაცუეობებით, აღხმთ; ჩი-
ნი მომამატესო, სამირფარეოში შეეარდა და
ახალი მუნდარი გადაიკვია. „პრეზიდენტი“ ბეიკი
კი ისევე სამოქალაქოში დაჩრა.

შეთქმულთა შორის ფრომმა რომ მასი უახლოესი მეგობარი გენერალი პოპნერი დაინახა და ისიც გენერალ-პოლოკონიანი მუნდარში, ვაოცებისაგან თვალები გადმოჰქანა. პოპნერმა კი თავაზიანად თმარათა მას:

— მალიან ვწუხვარ ასეთ ვითარებაში რომ ესელებით, მაგრამ თქვენს თანაშუღებობას მე ეილება.

— დიახ, პოპნერ! მე ამას ვხედავ და ვწუხვარ, მაგრამ რა ვქან? ჩემის აზრით ფიურტერი ცოცხალა. მე ფიცი ზაქვს მისთვის მიცემულა, ამიტომაც ვერ ვაწერ ხელს ბრძანებას „ვალერიის“ შესახებ.

აქ ერთხელ კიდევ გამოჩნდა ცალკე პარონებისადაც ფიცის მიცემის უცუქმართი ძალღმერთისა და საშრობლის წინამე დადებული ფიცა არ ავალბდა ვინმეს რომელიმე პირისადმი ბოლომდე ერთგულებას. პიტლერს წინაშე დადებული ფიცის გატეხვა კი უმძიმესად, ამიტომ იყო, რომ ბევრა ფიცის ტექსტის ამგვარად შეცვლის დღეს მისა ცხოვრების ყველაზე შეუხველად ღვე უწოდა.

პიტლერი რომ მოეკლათ, მისდამი მაცემულ ფიცისაგან ფრომმიც ვითავსუფლდებოდა, მაგრამ რაკი ის გადაჩნა, არც მან აჯანა ფიცის გატეხვა. რემერიც ასე ამართლებდა თავის მოქმედებას: „ფიცი ფიცი, ვინც მას არღებეს, ანგრებს საბელწიფით საფუძვლებს“. მერე, როცა უკვე გენერალ-მაორა რემერი დასავლეთ გერმანიაში მებურებეს წერდა, გაოცებასაც გამოთქვამდა: — ეს როგორ? ვინც ფიცი ვასტება ამათ პატრიისცემით იხსენიებენ, ჩვენ კი, ერთგულებს, სისხლისმსელებს ვცემათან? იგი ბოლომდე იცავდა ესეგელთა დევიზს: „ღირსების ნიშანი არის ერთგულება“; სულერთა, ვისდამი, თუნდაც ის საბანა იყოს, ფიცი მაინც ფიცია...

ამან შეურქა ხელემა ფრომმსაც. ახლა კი ისლად დარჩენოდა, რომ „პატრონანი სიტყვა“ მისცა პოპნერს, თქვენს წინააღმდეგ არ ეიმოქმედებო და ითხოვო მინ ვამიფიით. არ გაუშევს. მაშინ ჩემს მოსასვენებელ თათში ჩავალო. პოპნერმა ამაზე სათარი ვერ გაუტეხა მეგობარს და გაუშვა.

ფრომმი მართლაც ჩავიდა ქვემოთა სართულზე თავის პატარა ოთახში და შშიო, ვანაცხადა. საკმელი იქვე მიღტანეს. ეშმაკობა რომ არ გაუვოდა, მოსასვენებელ ოთახში ზაკეტა და უუეთესი შემთხვევის მოლოდინში ბედს მიენებდა...

...ამასობაში „ვალერიია“ უკვე მოქმედებდა. ეს არა მარტო ბერლინიში, არამედ პარიზში, ვენაში და სხვაგანაც. მთავარი კა მაინც ბერლინი იყო. აქ პიტლერის „პარაღი დაღვის“ პატალიონის, რომელიც რამდენიმე კვირის წინ ლუგოზიანს გადაეკლდა, მაიორ რემერის მეთაურობით

ალყა უნდა შემოერქა მთავრობის კვარტალსათვის. შეთქმულთა დაუდევრობა იმაშიც გამოიხატა, რომ ეს რემერი სულ არ შეეცდა სკმის ვერსის, როცა მან მიჩლო ნიგვალის „ვალერიისა“, ვანგამი ასტება და საბრძოლო მზადყოფნაში მოიყვანა მთელი ლუგოზი; თვითონ კი ბერლინის სამხედრო კომენდანტ გენერალ-ლეიტენანტ მახესთან გამოცხადდა. მანე შეთქმულების მონაწილე იყო და მაშინვე მიიღო ის, თუმცა უფრო მაღალა წოდებისა და თანამდებობის პირები უუდიდნენ. რემერი რომ მასთან შეეცდა, ეს სულ დაიბნა. მან თვითონაც არ იცოდა კარგად, რა მოხდა „ვალის ბუნავში“, მაგრამ მაინც უთხრა რემერს:

— პიტლერი სასიკვდილოდ დამავდა. საერთო არეულობის დაწყების ვამო არმა იქულბული ვახდა ძალა-უფლება თავის ხელში აქლო. თქვენ გვალებათ ბრძანება, ალყა შემოარტყათ მთავრობის კვარტალს. არც ერთი გენერალი, არც ერთი მინისტრი არ უნდა გავიდეს აქიდან! რემერმა სულ რამდენიმე წუთის წინ გამოიარა ბერლინის ქუჩები. მაგრამ არავითარი არეულობა არ შეუნიშნავს. ამით დაეკვებულმა პირდამირ მიაყარა კითხვება მახეს:

— პიტლერი მართლა მეკვარია? უბედურთი შემთხვევის თუ თავდასხმის შედეგად? ეინ არის მისი შემცველი? ასეთი ხომ რაბს-მარშალი გერინგი უნდა ყოფილიყო, არის რამე განკარგულება მისგან თო არა?

მახეს მიკებულ-მოკებულმა პასუხმა რემერს მაინც ვერ მისცა გარკვეული წარმოდგენა მდგომარეობაზე, მაგრამ ის მაინც წამოვიდა ბრძანების შესასრულებლად. გზადავა კი ფიქრობდა:

— თუ პიტლერი მეკვარია და მართლაც არეულობა იწყება, ჩინს ვილაცებებს სურთ ხელი მოითონო ამანე! მეურ 1918 წლის ამბები ვახსენა და სიფრთხილე არჩია.

ლეგიონი კი მაინც შეკრიბა და ბრძანების სახით ვანუცხადა:

— თავდასხმა პატლერზე. შედგეი გაურკვეველია. არმა დგება ხელისუფლების სათავეში. ჩვენი ამოცანაა: ალყა შემოერტყათ მთავრობის კვარტალს. არავინ არ უნდა გავიდეს იქიდან. არც მინისტრი, არც გენერალი...

ამ დროს ლეიტენანტი ჰავენი მოვარდა და თქვა, რომ ქალაქში ტირგარტენთან ნახა ფელდ-მარშალი ბრაუხინი, მანქანაში, სამხედრო ფორმით. ის კარგა ხანია რაც გადაყენებული იყო და-გაუკვირდოთ, რატომ მაინცაღამაინც დღეს ჩაიკვა ისევე მენდირი. რემერმა ჰავენი ბერლინის დაცვის უმაღლეს კომისარ გებელსთან ვაგზავნა. ის ისე ვივარდა მანქანით, რომ ქუდი და დაშნა აღეკლებ დარჩა. პროპაგანდის სამინისტროში რომ მივიდა, გებელსის თანაშემწის ეცა, ახლავე უნდა ვნახო მინისტრიო, თა-

ნამუშევრები უთხრა, რომ მინისტრი შინ წავიდა. გებელს რვეულზედ ჰქონდა დღეში ნაჭერი გამოეცვალა კოსტუმი. წავიდოდა შინ, გადაიკვამდა და ისევ ბრუნდებოდა სამსახურში. ახლაც ახე მოჭყეულიყო. დრო კი არ იცვლიდა და პავენი პარლამენტში მინისტრად გაქანდა. გებელსი გერმანის ქ. № 10-ში ცხოვრობდა, დოქტორი პავენი ადრე პარლამენტის სამინისტროში მუშაობდა და მინისტრი კარგად იცნობდა მას.

— რა ამბავია, დოქტორო პავენი! — ჰკითხა მან მღელვარებითა და დალილობისაგან ფერწალად ლეიტენანტს.

— ვალერიო! ვანგამო! — წაშოიძახა მან და მერე სიტყვა-სიტყვით გაიშეორა რემერის ბრძანება.

— ეს სწორი არ არის, — მიუთხრო გებელსმა — ფიურერი ცოცხალია! მე მას ახლა ველახარაკე. იყო თვალასწავლა, მაგრამ ის საოცრებით გადარჩა. სხვა რაც ხდება აქ, ისეულებულია.

გებელსმა იცოდა, როცა ასეთ დროს მის წინაშე ჰიტლერის პირადი დაცვის შეიარაღებული ოფიცერი დგას, საჭიროა სიფრთხილე, და ჰკითხა:

— რა ვინდათ, რომ მე ვქნა? ამხე პავენმა სხვა ვერაფერი მოახერხა რომ ეთქვა:

— მე ვთხოვ შიორ რემერს, გამოცხადდეს თქვენთან.

გებელსმა, სიფრთხილეს მართლაც თავი არ სტიცივით, დაქდა და პასუხის მთავერად ჭერ ეს საუბარი გააფორმა ოქმად, მერე ყურმილი აიღო და ლაიშმანდარტ „ადოლფ ჰიტლერის“ მეთაურს დაუბრუნა:

— მე, როგორც იმპერიის დაცვის კომისარი და ბერლინის ვალეიტერი, გობრძანებთ, მოიყვანოთ რაშიმე საბრძოლო მზადყოფნაში. იმოქმედეთ მხოლოდ ჩემი ბრძანებით.

მერე პავენი მიუბრუნდა და უთხრა:

— ხომ გაიგონეთ? მაგრამ მე არ მინდა, როგორც 1934 წელს დაკრეფენ ერთმანეთს SS და SA; არც იმინდა, რომ ესელები შეეჯახოს არმიას.

მერე უფრო მეტი გამოიმეტყველება მოილო და ბრძანების კოლოთი დაემტკიცა:

— კეთლი, მოიყვანეთ რემერი... ვადა 20 წუთი, თუ ოც წუთში ის არ გამოცხადდა ჩემს წინაშე, მე უბრძანებ ლაიშმანდარტ „ადოლფ ჰიტლერს“ ძალით გააყეთოს ეს...

... პავენი ახლა ისევ თავის ლეგიონში გაქანდა. ლეგიონერებს უყვია ახლა ჰქონდათ შეზღუდული მთავრობის კვარტლისთვის და აქა-იქ ბარაკებს აგებდნენ. რემერი გენერალ პაუესთან წასულიყო ენტერ დენ ლინდენზე.

სადაც კომენდანტის მისაღებად ჰქონდა თავისი შტაბი მოწყობილი. პავენი ქვეშევრდომად მთავრად გახსნი საკუთარი ლეგიონის მისაღებად კავეს. ისე იყო ყველაფერი ერთმანეთში არეული, რომ ვინ რას აცუბებდა არ იცოდა. ბეგერი ეხვეწა, გამიშვით, სასწრაფო საქმე მაქვსო, მაგრამ ამაოდ. მცველებმა უთხრეს, შენ კი არა, ბრძანება გეაქვს. აქედან მინისტრები და გენერლებიც არ გაუშვითო. მოხერხებული პავენი, როგორც იქნა, გაუძეა მცველებს და კომენდანტისკენ გაეშურა...

რემერი ამ დროს გენერალ პაუესთან იყო. — განსაკუთრებით გაამაგრეთ ანჰალტის საიდუმლის მონაპოვით — უბრძანა გენერალმა მას.

რემერმა ეს ბრძანებაც შეასრულა. თან ის უყვირდა, რატომ მაინცა და მაინც ანჰალტის საიდუმლი ვახდა პაუეს ასეთი ყურადღების საგანი? იქ ხომ სახელმწიფო უშიშროების ორგანოები მუშაობენ? ანა სულ დაახინა. იგი მესამედ შევიდა გენერალთან და ჰკითხა:

— ბატონო გენერალ-პოლიკოვნიკო, რატომ ვიღებ ასეთ გურჯავეელ ბრძანებებს?

პაუემ არც უნახუბა რემერის კითხვას, თითქოს ვერც შეამჩნია მისი იქ ყოფნა, ისე მიმართა იქვე მდგომ ოფიცერს:

— უბრძანეთ რემერს დააპტიმროს გებელსმა!

რემერი სულ ვაკიცდა. გებელსი, როგორც ბერლინის დაცვის უმაღლესი კომისარი, მისი უფროსიც იყო. მან პროტესტი განუცხადა ამის გამო პაუეს და მოსთხოვა ახსნა-ვანმარტება.

პაუემ იმის ნაცვლად, რომ დაეპტიმრებინა რემერი, უკველგვარი დავალებს ვარეშე გაუშვა. მერე კი გამოეძვდა. უნდადა კიბეებზე დაწვოდა, მაგრამ ამასობაში პავენი მოვირდა და გულამოვარდნილმა მიაყარა:

— გებელსი გობრძანებთ, დაუყვინებლოე გამოცხადდეთ მასთან, თუ ოც წუთში არ მიხვალთ, ძალით მივიყვანენ. იგი იბულებულია ესესელთა ნაწილებში ასტეხოს ვანგამო!

რემერმა უბრძანა პავესს, ყოველივე ეს გაემთავრებინა პაუეს თანდასრულებით. იგი ობიტანის მსახური იყო და არ იცოდა ეისთვის დაეჭვებინა.

ამასობაში პაუემ მოვიდა და პავენმა ერთხელ კიდევ გაიმეორა თავისი ნათქვამი.

პაუემ აერქალა რემერს გებელსთან წასვლა. პავენი კი მაშინვე გაქცა, რომ მინისტრისთვის მოეხსენებინა, თქვენი ბრძანება შეეასრულეო.

როცა ის დაუკითხავად შევარდა კაბინეტში, გებელსი ტელეფონით ლაპარაკს ამთავრებდა:

— ჰაილ, ჩემო ფიურერი! — ჩასძახა მან ბოლოს ყურმილში და პავესს მიუბრუნდა.

— თქვენი ბრძანება შესრულებულია! — გა-

შოკეეთა მან და მერე მისაღებში დაელოდა რემერს.

გაეილა 15 წუთი... 18..

... რემერი გამოვიდა კომენდანტურის შენობიდან.

— ტრიბუნალი ან რაინდის წყარი! — ფიქრობდა ის გზა და გზა. ეერ გადაწყვიტა, წასულიყო თუ არა გებელსთან. დაიბნა, სიტუაციაში ვერ გაერკვა; ვინ იყო ფიურერის მომხრე და ვინ მტერი? იქნებ გებელსიც მოლაღატა, ვინ იცის... უნდა გაერკვეს კი... და გადაწყვეტილება მიღებულა...

... გებელსის მისაღებში უამრავი ზალხი ირეოდა. აქ იყვნენ მინისტრები, გენერლები, მაღალი თანამდებობის მოხელეები და კუთხეში მიყუდებული ლეიტენანტი პავენი.

რემერი გიჟივით შემოვარდა, რვეოლვერი გაიძრო, და არაეისთვის არ უკეთხავეს, ისე შეიჭრა გებელსის კაბინეტში.

— ბატონო მინისტრო, გამარჯვებით რა ხდებდა? — მიამახა მან უზარმაზარ კაბინეტში აფორიაქებულ კაცუნას.

— ჭერ ის თქვათ, თქვენ თვითონ რა იყოთ?

რემერმა უამბო მას ყველაფერი, გარდა პანჯის ბრძანებისა დაუპატომრებინა ის.

— თუ ფიურერი მკვდარია... — თქვა მან ბოლოს.

— რას ამბობთ, ფიურერი ცოცხალია! — შეაწყვეტინა გებელსმა რემერს. — ეს-ეს არის ტელეფონით ველაპარავ მას. თავდასხმა ჩაიშალა!

რემერი საბტად დარჩა. მისთვის თავდასხმის ამბავიც მოულოდნელი იყო და შედეგიც ამიტომაც უთხრა გებელსს:

— მომეცით პატროსანი სიტყვა, რომ მართალს ამბობთ და ერთგული ხართ ფიურერის. გებელსმა „პატროსანი სიტყვა“ არ დიშურა, მაგრამ რემერმა მაინც უთხრა, თუ უბრძანა:

— შემართეთ ფიურერის შტაბთან!

გებელსმა დარეკა. ხაზთან თვითონ პიტლერს მივიდა. ინფორმაციის შემდეგ გებელსმა ურმიოლი რემერს გადასცა.

— ვესმით ჩემი? — მოესმა მას პიტლერის ხმა. რემერი საჩადაყლაპულივით გაივიზა.

— როგორც ხედავთ, მე ცოცხალი ვარ! თავდასხმა ჩაიშალა! სულმოკლე ოფიცრების

მცირერიცხოვან ხროვას უნდოდა ჩემი თავიდან მოშორება, მაგრამ ახლა ჩვენს ხელთ არიან და მალე გაუფრთხლებით იმ ჭარბანებს — ხომ ვესმით ჩემი? — ჩაეთიხა მისი პიტლერის დაარწმუნებელი ხარბი თუ არა, რომ ეს მე ვარ?

— დახ, ჩემო ფიურერი! — იყვირა რემერმა. გებელსი მას თვალს არ ამორებდა. პიტლერი კი განავრძობდა:

— აღადგინეთ ქალაქში სიმშვიდე. თუ საჭირო გახდა იარაღითაც. ამას გვაკლებთ პირადად თქვენ, ვიდრე ქალაქში. რაიხსფიურერი პიმლეჩი ჩამოვიდოდეს...

... ყოველგვარი იჭვი გაიფანტა და... პიტლერის ერთგული რემერი გაეშურა მიღებული ბრძანების შესასრულებლად... პიმლერი ჭერ კიდევ პაერში იყო.

ოპის შემდეგ მისი მფრინავი კაპიტანი როპერტი ყვებოდა:

— რაიხსფიურერი ისე იყო გააცეცლებული, სულ ცოფს ყრიდა, მაგრამ იმიტომ კი არა, პიტლერზე თავდასხმა რომ მოეწყო, იმიტომ, რომ უშედეგოდ დამთარდა, რადგან პიტლერის შემდეგ თვითონ უნდოდა ფიურერი გამხდარიყო.

ვინ იცის, იქნებ პიმლერს მართლაც ჰქონდა ამის იმედი. პიტლერივით ისიც ცრუმორწმუნე იყო. მან მიუნჰენში მოქებნა ასტროლოგი ველფი, რომელმაც თავის ღროზე „წინასწარმეტყველა“, 1944 წლის 20 ივლისს პიტლერის დიდ განსაცდელში ჩაეარდებო. სწორედ იმ დღეს მოხდა აფეთქება „მგლის ბუნავში“, მაგრამ პიტლერი გადარჩა. თუმცა იმავე ველფის „წინასწარმეტყველებით“ პიტლერი იმავე წლის ნოემბერში ავად გახდებოდა (პიტლერმა მართლაც ნოემბერში გადაიტანა მძიმე ოპერაცია) და მოკვდებოდა 1945 წლის 7 მაისამდე.

პიმლერს ისე სჭეროდა ყოველივე ამისა, რომ პოროსკოპების „დაუკითხავად“ ერთ ნაბიჯს არ დგამდა. მართალია, ამჯერად ცოტათი გააჯვრებელიც იყო „წინასწარმეტყველების“ შედეგზე, მაგრამ პიტლერის პირველ დამახებისთანავე გამოეშურა „მგლის ბუნავში“. აქ პიტლერმა უთხრა მას:

— ჩადიო ბერლინში და მოსპეთ კრაზანების ბუდე ბენდლერშტრასეზე!

პიმლერმა მარჯვენა ხელი წინ გაიშვირა და „ჩემი იმედი გქონდეთო“, დაიძახა. მერე სათვალეები გაიშორა და ბერლინისკენ გამოეშურა...

შპრისძიება

ქალაქში კი უკვე შეთქმულების მიერ გამო-
ძახებული სარეზერვო არმიის ნაწილები შემო-
დიდნენ. რემერი თავისი ლეგიონით წინ გადა-
დგა მათ და მორჩილება მოითხოვა. მართა-
ლია, იქ მაიორ რემერზე მაღალი სამხედრო
წოდების ოფიცრები იყვნენ, მაგრამ ამას მნიშ-
ვნელობა არ ჰქონდა. რემერი პიტლერის სახე-
ლით იძლეოდა განკარგულებებს. რაკეტები გა-
დასცემდნენ:

— ისმინეთ მაიორ რემერის ბრძანება... ვინც
წინააღმდეგობას გასწევს, დაიხვრიტება..

ზოგმა დაუფერა, ზოგმა არა. იქ, სადაც წი-
ნააღმდეგობა გასწევს, რემერმა ტანჯება გა-
ზავნა. მერე კომენდატურასაც შემოარტყა ალ-
ყა და გენერალ-ლეიტენანტ პაზუს უბრძანა, ტე-
ლეფონით დაეკავშირებოდა გებელს. რემერმა არ
იცოდა, პაზე რომ შეთქმულებთან იყო დაკავში-
რებული, ეგონა, სიტუაციაში ვერ გაერკვა და
დაიბნაო.

პაზემ იუკადრისა მაიორის ასეთი მბრძანებ-
ლური ტონი და დაავალა, დაუყოვნებლივ გა-
მოეხადებულაყო მასთან.

ამაზე რემერმა მშვიდად უპასუხა:

— ბატონო გენერალ-ლეიტენანტო, მე ვას-
რულებ ფიურერის განკარგულებას. ქალაქში
ფესრიგის დამყარება დავალბული მაქვს პი-
რადად შე. თქვენ კი ამაყმად ჩემი ქვეშევრდო-
ში ხართ და ვიბრძანებთ ჩემთან გამოცხადებას.

პაზე დანებდა. იგი ეახლა რემერს. რომელ-
მაც უთხრა:

— ფიურერი ცოცხალია და ესაც ფიცს იქვს
მიცემული, ერთგული უნდა იყოს მისი..

პაზეს ციგმა ოფლმა დაასხა და შიშისაგან
(„პაზე“ გერმანულად კერძოდებს ნიშნავს) სულ
ცვილივით დადნა. მერე, სხვა გზა რომ არ
ჰქონდა, შეასრულა რემერის ბრძანება და ში-
შით აჯანკალბული გაემართა გებელისაკენ. არ
იცოდა რა მოელოდა, არც ის, გებელსმა შე-
იცოცო თუ არა მისი დაბატმირების ბრძანება
რომ ჰქონდა გაცემული. კაბინეტში რომ შევი-
და, მუხლი სულ მოეკვთა:

გებელსის გვერდით კალტენბრუნერი იდგა!
რა ილაბარაყეს იქ, კაცმა არ იცის. გებელსი
და პაზე ომის შემდეგ ცოცხლები აღარ იყვნენ.
კალტენბრუნერისათვის კი ასეთი კითხვა ნორკ-
ნბერტში არ მოუციათ. პარაკესზე შეთქმულების
საკითხები არც იქცევა განსაკუთრებულ ყუ-
რადღებას. ამას უფრო შახტისა და პავენის
დამცველები ეტებოდნენ, ვითომ, ზომ ზედავთ,
ხელს უწყობდნენ შეთქმულებასო...

მათი საუბრის მხოლოდ უკანასკნელი ნაწი-
ლია ცნობილი...

...კარები გაიღო და გებელსმა გამოაყურებულ
ნერალი. გამოსასვლელთან ზელიც ჩამოართვა.

— შემძლია წაიღებ? — ჰკითხა რბილად პა-
ზემ.

— არა, იქნებ კიდევ დაგვიპირდეთ. იმე მოგ-
ცემთ ოთახს, შეგიძლიათ მოისვენოთ!

პაზე მიხვდა, რომ ეს დამატირებას ნიშნავდა.
მაგრამ რა ექნა, ვერ გაიტყეოდა, ვერც თავისი-
ანებს დაეშვიდობებოდა.

— ნება მომიცეთ შინ დაერეკო, რომ დამა-
გვიანდება, — თქვა მან სრულიად გატყეილი
ხმით.

— სიამოვნებით, ვთხოვთ! — მიუგო გებელ-
სმა თავიზიანად.

პაზემ მადლობა გადაუხადა და ამ მძიმე მომე-
ნტში ყველას განაოცრად ასეთი რამ უთხრა
გებელსს:

— შუადღის შემდეგ არაფერი მიჭამია, შეი-
ძლება იქ ეჭამო რამე?

გებელსმა აიღუტანტს უბრძანა:

— შირათეთი. გენერალს პეტტერბროდგა
და ერთი ბოთლი კარგი ღვინო!

მერე პაზეს მიუბრუნდა და ირონიულად
ჰკითხა:

— „მოზელს“ იწყებთ თუ „რაინეინს“. ბა-
ტონო გენერალი!

პაზე გაიყვანეს. კოჭლო გებელსი მარცხენა
ფეხზე შეტრიალდა და იქ მყოფთ მიმართა:

— ასეთება არაან ჩვენი მტრები! საქმე რომ
წახდება დედოკოს უმბახან, უნდათ ჩახეთქონ
რამე! შე კი უმაღ ცერ თათს მოვიკენებდო,
ვიდრე საქმელს ვთხოვდი კაცს, რომლის მოკ-
ვლა მინდოდა რამდენიმე წუთის წინ!

მერე რემერს მკუბრუნდა და რატომღაც ჰკუ-
თხა:

— რამდენი წლის ხართ, მაიორო?

— ოცდათორმეტის! — მიუგო რემერმა.

— ოცდათორმეტი წლისა მე უკვე ბერლი-
ნის ვულაიტერი და მინსტერი ვიყავი, — თქვა
მან და კაბინეტის კარები მიიხურა..

...ბენდლერმტრასეზე შტაუფენბერგი კიდევ
ერთხანს მძვინვარებდა, რაკეადა სამხედრო
ოქტებში. მოითხოვდა ოპერაცია „ეაღკირის“
ჩატარებას, მაგრამ, როგორც ჩანს, გასწირეს
„თანაშეთქმულებმა“, მარტო დასტოვეს. მართა-
ლია, სარეზერვო არმიის 50 ტელეტაიპი და 800
სატელეფონო ხაზი გადასციმდა მთელ იმპერია-
ში ბრძანებებს „ეაღკირის“ დაწყების შესახ-
ებ, მაგრამ ამოიღ. ეენასა და პარაზში კოლეც
დაეკავეს ესესელები, მაგრამ ამასობაში ფელ-
მარშალმა კაიტელმა თვითონ გასცა განკარგუ-
ლება „ეაღკირის“ გაქმების შესახებ. დაკვე-
ბული ესესელები დაუყოვნებლივ გაათაყისუ-

ფულს და ახლა ისინი შეუდგნენ იმათ დაპატი-
მრებას, ვინც ისინი დააკავეს. მონასტერი სულ
აირია.

მერე ჰიმღერის წარმომადგენელი მოვიდა ბენ-
დღერშტრასსეზე გადაცემული ესესელების თან-
ლებით და პოლკოვნიკი შტაუფენბერგი აეთხა.
ის მაინცე დააპატიმრეს. ჰიმღერმა და კალტენ-
ბრუნერმა ჟერ კიდევ არ იციოდნენ, რომ შეთქმუ-
ლების შტაბს ბენდღერშტრასსეზე იმყოფებო-
და. აქ მოდიოდნენ გენერლები, რომ ფრომპს-
გან გაეგოთ, რა ხდება. ისინი ჰოპნერთან მი-
ყავდათ. ერთერთმა გენერალმა კორტცელაიმმა
პრატიკურა ვანაცხადა. არ ისურვა ჰოპნერთან
ლაპარაკი. ესლავე ფრომპსთან მიმყოფენთო.
შეთქმულები იმუღებელი ვახდნენ, ისიც დაე-
პატიმრებინათ. კორტცელაიმმა გაქცევა სცადა,
მაგრამ კიბებზე წამოეწივნენ და სტაცეს ხელი...

...16 საათსა და 15 წუთზე ოფიციალური
ცნობა მოვიდა „შვლის ბუნაგიდან“ ჰიტლერის
გადარჩენის შესახებ. შეთქმულები დაიბნენ.
შტაუფენბერგი კი ყვიროდა, ტყუილით, მაგ-
რამ სხვები შეეპედნენ. იმედგაცრეებული ვი-
ცლებენი ერთხანს ესაუბრა ბესს, მერე შტაუ-
ფენბერგს უთხრა, „ყველაფერი ეს ღორბააო“,
და სულ წვიდა ბენდღერბლოკიდან.

მერე ისევ ახალი ცნობა მიიღეს, საღამოს
9 საათზე რადიოთი თვითონ ჰიტლერი გამოვიდა.
ამ დროს ბენდღერბლოკში 6 თუ 8 უნტერ-
ოფიცერი შევიკა ჰერბერის მეთაურობით.
ისინი შევიკარ თლბრიტთან, მერე შტაუფენ-
ბერგი დააპატიმრეს. შტაუფენბერგმა მინიც მო-
ხერბა ხელიდან გასხლტომოდა მათ და კიბებზე
ჩაირბინა. ჰერბერმა ზემოდან ესროლა მის და
მხარში დაქრა.

„რა მოხდა? ვინ ისერის? — იყვირა შტაუფენ-
ბერგმა და ჰირუეც ესროლა ჰერბერს. მერე
ისევ აირია ყველაფერი. „ფიურერამ მომხრე
ხარ, თუ წინააღმდეგია“ — უყვიროდნენ ერთმი-
ნეთს და ამის მიხედვით მოქმედებდნენ. ბოლოს
ჰერბერის მომხრეები დააკავეს. შტაუფენბერგი
ჰეფტენთან ერთად ჰოპნერთან შევიდა და აეთხა:

— სად არის ფრომპსი?
— ქვემოთ, თავის მოსასვენებელ ოთახში, —
მთევო ჰოპნერმა.

შტაუფენბერგმა და ჰეფტენმა კიბებზე ჩაი-
რბინეს და ფრომპსთან გაჩნდნენ. ფრომპსი უკვე
შეიარაღებული იყო და იმუქრებოდა:

— მე ხელში რევოლვერა მიჭირავს, ვი-
რბანებთ დაწყალოთ იარაღი!

ჰეფტენმა რევოლვერა დაუმიზნა, მაგრამ რა-
ტომღაც შტაუფენბერგმა აუკრა ხელი.
ნათქვამია: მგელს შეიბრალებ, ცხვარს დაე-
რავო. ასეც მოხდა.

— ვინც ოთახში ხარ, გაპატიმრებთ ყველას! —
იმახდა გადარჩენილი ფრომპსი. — იარაღი და-
წყვეთ მაგიდაზე!..

— მე არა მაქვს იარაღი... სიტყვა უკვე
გუნებაწამდარამა ჰოპნერმა.

იქვე მყოფმა ბეცმა კი ყველაფერი მოთქ-
დნულად მიმართა ფრომპსს: ვინც უნდა მოქმედ-
დეს...

— მე არ მჭირდება თქვენი ბრანება. ამ სანე-
დისწერა მდგომარეობიდან თვითონ ვაპოვა
გამოსავალი!

იგი მივიდა კუთხეში მიდგმულ სკივრთან,
ამოიღო რევოლვერი და ჩააწყო ტყვიები...
ფრომპსს შეეშინდა. მე არ მესაროლსოთ და
უყვირა:

— ლულა მიმართეთ თქვენსკენ!..

ბეცმა მის ბრანებას ყურადღება არ მიაქცია.
მის უკვე თვითონ ჰქონდა გადაწყვეტილება
მიღებული. რევოლვერი მომართა და სთქვა:

— ამ წუთებში მე ვფიქრობ იმ დროზე...

— ახლა მაგის დრო არ არის! — შეაწყვე-
ტინა ფრომპსა და რაეც უბრძანა:

— იმოქმედეთ!..

ბეცმა კიდევ რამდენიმე სიტყვა წარმოთ-
ქვა და ისროლა. ტყვია საფეთქელში მოხვდა,
დაჭრილი ნელ-ნელა ჩაეშვა საჯარბელში, მაგ-
რამ... არ მოკვდა.

— მივხამათ მაგ ბებერ ძალს!.. — უბრ-
ძანა ფრომპს ერთ-ერთ ოფიცერს, რომელმაც
ეს არ იცისრა...

— თქვენ კი, ვაეპატონებო — მიმართა ფრო-
მპსა დანარჩენ შეთქმულებს, — თუ რამ გაქვთ
მისაწერი თქვენიანებსთვის, გაძღვეთ რამდენ-
იმე წუთს. მობრძანდით აი, ამ მაგიდასთან,
სადაც თქვენ ყოველთვის ჩემს წინ იყავით...

პირველი ოლბრიტა მივიდა, მერე ჰოპნე-
რიც. სხვები სდუმდნენ. ფრომპსი გავიდა. იგი
შეხვდა სამხედრო სკოლის ბატალიონს, რო-
მელმაც ალვა შემოარტყა ბენდღერბლოკს და
მის მეთაურთან ერთად დაბრუნდა თავის კა-
ზინტში, სადაც შეთქმულები იყვნენ.

— აბა, ბატონებო, დამთავრეთ? — მიმართა
მან ოლბრიტსა და ჰოპნერს. დააჩქარეთ, რომ
სხვებს არ გაუჭირდეთ ეს.

ოლბრიტმა კონკერტი თხოვა. ჰოპნერმა
წერილი მაგიდაზე დადო.

ფრომპსი სწენაზე დადგა და გამოაცხადა:

— საგანგებო ტრიბუნალი ჩემი სახით აცხა-
დებს, რომ გენერალი ოლბრიტი, პოლკოვნი-
კი მერე ფონ კეირინჰაიმი, პოლკოვნიკი, რომ-
ლის გვარის წარმოთქმაც არ მსურს — მიუთი-
თა მან შტაუფენბერგზე და ეს უფროსი ლეი-
ტენანტი (ჰეფტენი) ისეზბან სიყვდილით.

იგი მიუბრუნდა ახალგაზრდა ლეიტენანტს და
უბრძანა:

— ჩაიყვანეთ ეზოში და განაჩენი მოიყვანეთ
სისრულეში.

ფრომპსი გავიდა მეზობელ ოთახში, სადაც
დაჭრილი ბეცს ჟერ კიდევ ებრძოდა სიკვდილს
და თხოვლობდა რევოლვერი მომეციოთ. მინ-

ცეს... ბეკმა მეორედ ისროლა თავში. მაგრამ...
შაინც არ მოკვდა.

ფრომმა ასეთივე წინადადება მისცა პოპნერს.
და რუკების ცარიელ ოთახში შეიყვანა.

— გინდა თავი მოიკალი, გინდა დაგაპატიმ-
რებენ — უთხრა მან „თავის შეგობარს“.

პოპნერმა პატივობა არჩია.

ღუთის ანაბარა მივლბელი ბეკი ეი ისევე
სიკვდილს ებრძოდა.

ფრომმა ვერ აიტანა ეს და უბრძანა ოფი-
ცერს, მისთვის „სამოწყალო ტყვია“ გაემტე-
ბინა. ვერც ამ ოფიცერმა იყარა და თავის
ფელდფებელს დაავალა ეს. ფელდფებელი მო-
ვიდა და ბირდაპირ შებღმი დაახალა ტყვია.

ოთხი სიკვდილმისჯილი ეზოში ჩაიყვანეს,
კედელთან დაყენეს და ავტომობილების ფარე-
ბი მიანათეს. ოღბრიტი მწვიდად იდგა. ახალ-
გაზრდა ჰეტენი მძიმე შთაბეჭდილებას ახდენ-
და. შტაუფენბერგს ამაყად ეკვირა თავი, კვირინ-
პიიშაი... ბრძანება რომ გაისმა: „ცეცხლი“
კვირინპიიში წინ აფეარა მის საყვარელ შტაუ-
ფენბერგს, რომელმაც მოასწრო დაეჭაბა:

— გაუმარჯოს წმიდათა წმიდა გერმანიას!..

...გვიან ღამით პოლკოვნიკი სკორცენი და ზი-
სი ესესელები შეიჭრნენ ბენდლერბლუკში. ბე-
თერმე ექსპრესით მილიოდა ვენისაკენ, მაგრამ
გზაში შეატყობინეს თავდასხმის ამბავი და
დააბრუნეს.

სკორცენი გამოცდილი იყო ასეთ საქმეებში.
იგი დაერია ყველას, ვინც ბენდლერშტრასსზე
იმყოფებოდა და დააპატიმრა. აქა-იქ სროლის ხმა
ისმოდა. მდივანი და შემანქანე ქალები წიოდ-
ნენ. სკორცენმა გაამწყრივა დამატორებულები,
საკუთარი ხელით ჩამოგლიჯა ყველას ორდენე-
ბი, ეპოლეტები და რკინის შეზარადში ჩაყარა.
ამ დროს რადიოში პიტლერას ხმა გაისმა.

სკორცენმა ფეხზე დგომით მოასმენინა შეთ-
ქმულებს ფიურერის სიტყვა. შერე თვითონ
დაიძაბა:

— ჩვენს ფიურერს, ზიგ ჰაილ!..

შეთქმულებიც იძულებული იყვნენ ეყვირათ:

— ზიგ ჰაილ...

რამდენიმე კაცი დახვრიტეს, სხვები ორ-
ორად შეკრეს, საბარგო მანქანებში ჩაყარეს
და გესტაპოში გაგზავნეს...

□ გაბრძობა იმნება □

„რუსთაველის ესთეტიკური სამყარო“

გახულ წელს, გენიილერი ქართველი პოეტისა და მოაზროვნის — შოთა რუსთაველის საიუბილეო დღეებში, რომელიც ჩვენი ხალხის ნამდვილ ეროვნულ დღესასწაულად გადაიქცა, სხვა მრავალ რუსთაველოლოგურ გამოკვლევებთან ერთად გამოვიდა ავად. გ. ჭიბლაძის დიდტანაინი მონოგრაფია „რუსთაველის ესთეტიკური სამყარო“.

გ. ჭიბლაძეს გუთუნის არა ერთი და ორი საყურადღებო გამოკვლევა, რომლებშიც ყოველმხრივ და ღრმამეცნიერულად არის გაშუქებული რუსთაველის ესთეტიკისა და პოეტის ცალკეული საყენაო საკითხები. ჭერ კიდევ 1938 წელს, როცა „ვეფხისტყაოსნის“ გენიალური ავტორის ესთეტიკური სამყარო თოქქის ხელშეუხებ ყაშირს წარმოადგენდა, გ. ჭიბლაძემ თავის საყენადიდატო დისტრატიაში „პრობლემა ბუნებისა და ხელოვნების შვენიერებისა“ (ცალკე წიგნად გამოვიდა 1940 წელს) აღნიშნა და ჩამოაყალიბა რუსთაველის ესთეტიკის რამდენიმე ზოგად-თეორიული პრინციპი.

1948 წელს (ხოლო შემდეგ 1955 წ.) გამოვიდა გ. ჭიბლაძის ფუნდამენტალური გამოკვლევა „ხელოვნება და სინამდვილე“, რომელშიც თვალსაჩინო ადგილი აქვს დათმობილი არამარტო რუსთაველის ესთეტიკას, არამედ რუსთაველის შემდეგდრონდელი ესთეტიკური თეორიების განხილვასაც.

რუსთაველის ესთეტიკურ პრობლემატიკას გ. ჭიბლაძე კვლავ უზრუნველბდა თავის უაღრესად საინტერესო და ფართომდანიან წიგნში „ესთეტიკური თეორიის საკითხები“ (1961 წ.). მართალია, აქ წარმოდგენილი რუსთაველოლოგური გამოკვლევა (ჩვენ მას სრულიად შეგნებულად ექვემდებარება გამოკვლევას) მიძღვნილია გ. ნადირაძის მონოგრაფიის „რუსთაველის ესთეტიკის“ განხილვისადმი, მაგრამ იგი თავისი მნიშვნელობით შორს სცილდება ჭვეთებისთვის რეკენზიის ფარგლებს. აღნიშნულ გამოკვლევაში გ. ჭიბლაძე იძლევა არამარტო გ. ნადირაძის დასახელებული შრომის ყოველმხრივ დახასიათებასა და შეფასებას.

ქართული პოეტური ხელოვნების მართლმეტყველობი გვირგვინის „ვეფხისტყაოსნის“ და მისი

გენიალური შემოქმედებისადმი უდიდესი საყვართლის გრძობითაა გამსჭვალული გ. ჭიბლაძის გენიანდელი წერილები: „პოეტური კიდენციები რუსთაველზე“, „რუსთაველის პრეზიის პირველი ლაურეატები“, „რუსთაველი და თანამედროვეობა“ და სხვ.

ასევე კვლევა-ძიების შედეგი არის გ. ჭიბლაძის დიდტანაინი მონოგრაფია „რუსთაველის ესთეტიკური სამყარო“.

ცნობილია, საერთოდ რუსთაველის ესთეტიკური მრწამის შესწავლის უდიდესი სირთულე. რუსთაველი ხომ, უწინარეს ყოვლისა, პოეტია და, მამასადამე, მისი ესთეტიკური მრწამსიც. განსხვავებულად, ვთქვათ, არისტოტელესაგან, საძენბია არა ესთეტიკურ ტრაქტატებში ან ფილოსოფიურ თხზულებებში, არამედ „ვეფხისტყაოსნის“ საოცრად პოეტურსა და მრავალფეროვან მხატვრულ ქსოვილში. აღნიშნული გარემოება, ცხადია, განსაკუთრებული სიმძნელების წინაშე აყენებს რუსთაველის ესთეტიკაზე მომუშავე ყოველ მკვლევარს. „თუ ჩვენ, — წერს საყენებით სამართლიანად გ. ჭიბლაძე — მხატვრულ ნაწარმოებში ყველაფერს ლოკურ ცნებაში დავიყვანოთ, შესაძლოა პარადოქსების ისეთ ქსელში ვავხვებით, საიდანაც გამოსავალს ვეღარ ვიპოვებთ და ვერავითარი ფილოსოფიური არაიდანაც ვეღარ გვიშველის“.

მაგრამ რუსთაველის ესთეტიკაზე მუშაობის მთელი სირთულე მხოლოდ ამით როდი ამოიწერება. ამ საკითხთან დაყვანილობით იმდენად მზერი ითქვამ და დაწერა, რომ ახლა აღბათ მათი უზნალო ნამოთლევი კი ძალიან გაძნელებოდა. თვით ავად. გ. ჭიბლაძის ზემოთდასახელებული შრომების შესახებ რომ არაფერი ვთქვათ, რუსთაველის ესთეტიკური მრწამის შესწავლას არა ერთი და ორი საინტერესო გამოკვლევა მიუძღვნეს: მ. გოგობერიძემ, ე. ნოზაძემ, ე. უკვინაძემ, შ. ნუტუბიძემ, ა. ბარამიძემ, მ. დედუჩიამ, შ. ხიდაშელმა, ა. გიურჯილამ, შ. დლონტმა და ბუე-მა სხვამ. განსაკუთრებით დიდი ღვაწლი რუსთაველოლოგას ამ მხრივ დასდო რუსთაველის ესთეტიკის ერთ-ერთმა კეთილმინდობიერმა მკვლევარმა გ. ნადირაძემ. მისი ფუნდამენტალური გამოკვლევის („რუსთაველის ესთეტიკა“) შემდეგ, რომლის შესახებაც ზემოთ უკვე გვიმონდა გაცერით ლამარაკი, თოქქოსდა აღარაფერი დარჩა ვასა-

კეთებელი. მართალია, რუსთაველი — აზრისა და იდეების ეს დაუშრეტელი ოკეანე, მარად ამოუწურავი რჩება, ვითარცა „თვით სამყაროს ანტილოგიური და გნოსეოლოგიური გააზრება“ (გ. ჯიბლაძე), მაგრამ არაჩვეულებრივად მახვილი ალღო უნდა ქონდეს მკვლევარს, რათა თავი დააღწიოს ერთზე უკვე თქმულისა და მიღწეულის განმეორებას. გ. ნადირაძის მონოგრაფიის რომ განიხილავს გ. ჯიბლაძე ერთ ადგილას შენიშნავს: „...ჩვენ გვეშინოდა ვიორი ნადირაძეს იოლი ვაა არ ბერძნია, არ დაკმაყოფილებულყო იმით, რაც უკვე არის, და თავისი კვლევა-ძიება არ შემოეფარებლა მარტოოდენ მხატვრული სახეების ანალიზით, უკვე მოკვლეულა თუ მოკვლეულა მსოფლმხედველობითი მონაცემების საფუძველთა ვითარებისწინებით“. მსგავსი სამიზნოება რუსთაველზე მომუშავე ყველა მკვლევარს მოელის და ცხადია იგი იღგა თვით გ. ჯიბლაძის წინაშეც.

მაგრამ გ. ჯიბლაძე, სძლეეს მის წინაშე მღვარ ყოველგვარ სიძნელეს და გვთავაზობს მონოგრაფიას, რომელიც, წარმოადგენს სრულად ახალსა და წარმატებით წინ გადადგმულ ნაბიჯს რუსთაველის უმდიდრესი ესთეტიკური სამყაროს შესწავლის გზაზე.

„სრულიად ახალს“ ცნებას რომ ვიყენებთ, ცხადია, ეს ისე არ უნდა გაეგოთ, თითქოს აქად, გ. ჯიბლაძის სარტყელზეო მონოგრაფიის მთელი ტექსტი პირველად ქვეყნდებოდეს. მაგალითად, მონოგრაფიაში ცალკე თავად შესული „რუსთაველის ესთეტიკური პრობლემებიკა“ და ძირითადი ტექსტის ზოგიერთი პარაგრაფი აღებულია გ. ჯიბლაძის ადრინდელი (ჩვენსა მერს შემთ უკვე მოხსენებული), შრომებიდან: „ხელოვნება და სინამდვილე“ და „ესთეტიკური თეორიის საკითხები“, ხოლო წიგნისადმი დამატებების სახით დართულ წერილებს პერიოდულა პრესის ფურცლებზე შევხედრივართ. და ამდენად „რუსთაველის ესთეტიკურა სამყარო“ გ. ჯიბლაძის რუსთაველოლოგიური ძიებების თავისებურ შეჯამებას წარმოადგენს და ამდენად მასში აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებული ყველა მნიშვნელოვანი გამოკვლევა უნდა შესთლყო და შეირე: მათ (ამ გამოკვლევებს) მონოგრაფიაში სრულიად განსაკუთრებული ფუნქციები ენიჭებათ. სხვა დანარჩენის შესახებ რომ არაფერი ვთქვათ, ადრინდელი შრომებიდან ვაღმოტანილი ცალკეული თავები აქ ზოგად-თეორიული წინამძღვრების ანუ საყრდენის როლს თამაშობენ, რომელზედაც შემდგომ ახალი შენობა აღმართული.

რუსთაველის ესთეტიკური სამყარო მონოგრაფიაში სამი ძირითადი ასპექტის — საკუთრივ ესთეტიკის, ეთაქსისა და პოეტის განასერშია წარმოდგენილი. ეს საკითხისადმი საე-

სებით მართებული მიდგომაა, საქმე არა მხოლოდ ის არის, რომ „ვეფხისტყაოსანში“ აღორძინების ეპოქის მაღალ-ესთეტიკურ იდეალთან ერთად ჩამოყალიბებულა ზოგადსაქციობრიო მორალის უმთავრესა პრინციპები, არამედ ისიც, რომ მათ (ზნეობრივ ღირებულებებს) რუსთაველთან ესთეტიკური ფენომენების მნიშვნელობა გააზნიათ. იშვიათად თუ შეიძლება დაიძნოს მეორე შემოქმედი მსოფლიო ხელოვნების ისტორიაში, რომელთანაც ისე მჭიდროდ იყოს ერთმანეთში შერწყმული ეთიკური და ესთეტიკურა, ზნეობრივი და მშვენიერი, როგორც ეს რუსთაველთანაა. რაც შეეხება პოეტის, რუსთაველის მთელი იდეურ-ესთეტიკური კონცეფცია თავის სრულ ხორცშესხმასა და განხორციელებას სწორედ მის თვალსაჩინო მხატვრულ ქსოვილში პოულობს. „რუსთაველის გენიალურ პოემაში. — წერს გ. ჯიბლაძე, — მხატვრული სახეები მარტოოდენ პოეტურ კადენციებს კი არ წარმოადგენენ, ავტორი მათში აქსოვს თავისი დროის ყველაზე მოწინავე აზრებს და „ვეფხისტყაოსანში“ არამარტო უზნადო მხატვრული ძეგლია, არამედ, ხელოვნების ენაზე თავისი დროის მეცნიერულ განზოგადებასაც იძლევა“.

ასპექტთა მრავალმხრივობის გამო მონოგრაფიაში დამსული და განხილული საკითხების სფერო იმდენად ფართოა და მრავალფეროვანი, რომ აქ მათი მოკლე, ზოგად-ანოტაციური მამოხილავა კი ყოველად შეუძლებელია. ამიტომ ჩვენ შეგნებულად ავუღვით გვერდს მონოგრაფიის ბევრ უაღრესად საყურადღებო პრობლემას (მათ კრიტიკულ ანალიზს) და წიგნის ცალკეულ თავებში ვამტკებულთ ძირითადი საკითხებით შემოვიფარგლებით. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, დაინტერესებულ მკითხველს მაინც შეუძლია საქმის კერაში შევიდეს და მონოგრაფიის საერთო დამაზონზე გარკვეული წარმოდგენა შეიმუშოს.

გამოკვლევაში „რუსთაველის ესთეტიკური პრობლემებიკა“ და პირველი თავის შესავალ ნაწილში განხილულია „ვეფხისტყაოსნის“ Ars poetica და რუსთაველის ესთეტიკის სხვა მნიშვნელოვანი პრინციპები. აქვეა მოცემული რუსთაველის შემდგომი დროინდელი ქართული ესთეტიკური აზროვნების ზოგადი დამახასიათებელი, ხოლო პირველი თავის მთელი უმთავრესი ნაწილი დამოძობილი აქვს „ვეფხისტყაოსნის“ ისეთი მხატვრული ხერხების განალიზებას, როგორიცაა მხატვრული მონოლოგიები, დიალოგები, თხრობის მანერა, ემბსტოლარული ხერხი, გმირებისა და სიტუაციების მოქმედებაში ჩვენება, მხატვრული დეტალები, ლირიკული პასაჟები და ა. შ.

მეორე თავში რუსთაველის პოეტის განხილულია. მესამე თავში განხილულია რუსთაველის

ეთიკური შეხედულებანი. რუსთაველის ეთიკის ზოგადი დიხასიათებისას ავად. გ. ჯიბლაძე შრომის ამ ნაწილში არყვეს ისეთ კერძო (კონკრეტულ) საკითხებსაც, როგორცაა: აღამაინისა და სიკეთის ცნებები „ვეფხისტყაოსანში“, სიყვარულის არება და გამქდავება, სიყვარული და შევობრობა, პატრიოტული გრძნობა, რუსთაველური აღზრდის იდეები და ა. შ.

როგორც ხეშთათუვე ნათქვამი იყო, პოეტისა და ეთიკის პრობლემების კვლევას ავად. გ. ჯიბლაძის სარტეცხიო ნაშრომში დაქვემდებარებული ფუნქცია გააჩნია. ერთი და მეორეც, ეთიკაც და პოეტისაც აქ პირველ რიგში რუსთაველის უმდიდრესი ესთეტისკური სამყაროს შთელა სისახესთ ვადამილს ამოცანებს უმსახურებინა. მაგრამ, ამასთან ერთად, ისინი სრულიად დამოკიდებულ მნიშვნელობასაც ინახაუნებენ. მართალია რუსთაველის ეთიკისა და პოეტის (გამსაკუთრებით ამ უკანასკნელის) შესახებ ჩვენში საკმაოდ ბევრი დაწერა, მაგრამ აღნიშნული პრობლემების ასე ფართო

გამოქება ვერ არცერთ მკვლევარს არ მოუცია. დასასრულ, არ შეიძლება ხაზი არ გაესესას ავად. გ. ჯიბლაძის სარტეცხიო შრომის უდიდეს ერთ, უდიდესად საყურადღებო თვისებურებამაშის ყველა ნაშრომს და მათ შორის სარტეცხიო მონოგრაფიასაც წითელი ზოლით გასდევს თანამედროვეობისა და მარქსისტული პარტიულობის შადლი სტელისყვეთება. რუსთაველი გიბლაძისათვის მსოფლიო ესთეტისკური აზროვნების ერთ-ერთი უდიდესი ფიგურაა, მაგრამ, ამასთან, იგი არასოდეს არ იფიწყებს, რომ ესთეტისკისა და ხელოვნების თეორიის ყველა საკვანძო საკითხები თავის სამდიელსა და კვშმარტად მეცნიერულ გადაწყვეტას მხოლოდ მარქსიზმში პოულობენ.

ჩვენ ვეჭვრა, რომ ავად. გ. ჯიბლაძის მონოგრაფია „რუსთაველის ესთეტისკური სამყარო“ საბატო ადგილს დაიჭერს ქართულ ესთეტისკურ და რუსთველოლოგიურ ლიტერატურაში.

ბ. ნაბარტინი

კიდევ ერთი ფურცელი რუსეთ-საქართველოს ლიტერატურული ურთიერთობიდან

გამოჩენილმა რუსმა პოეტმა ი. პ. პოლონსკიმ (1819-1898) დაახლოებით ხუთი წელი გაატარა-საქართველოში (1846-1851). იგი აქ გავრცულ ქართულ სინამდვილეს, სწავლობდა ქართულ ფოლკლორს, ისტორიას, ლიტერატურას, ფიჭრობდა „ახალი მხარის“ მომავალზე და მთელს რიგი ნაწარმოებები მიუძღვნა მას. თბილისში დაიწყო ი. პოლონსკის შემოქმედებისა და ცხოვრების ახალი, ნათელი პერიოდი; ისე როგორც რუსეთის შრავალი სხვა პოეტისათვის, ი. პოლონსკისათვის საქართველო გადაიქცა „პოეტური ტალანტის აკნად“; პოეტმა უძღვრა საქართველოს ბუნებას, გმირულ და შრომისმოყვარე ქართველ ხალხს, მის შრავალურ კუნოან კულტურას. ახლაც გამოვიდა ი. პოლონსკისათვის წიგნი, რომელიც შეეხება პოლონსკის ურთიერთობებს საქართველოსთან.

სხვა მკვლევარები რუსულ-ქართული ურთიერთობის ისტორიის ამ მონაკვეთს ამ წიგნის გამოხვედამდე შეხებიან. საბჭოთა პერიოდში იყო ცდები მეცნიერულად გაეშუქებინათ მთელი რიგი მამენტები, რომლებიც დაკავშირებული იყო პოლონსკის შემოქმედების კავახიურ პერიოდთან. ე. შადურის, ბ. ეიხენაუშის, ე. გოლიცევის, ე. ორლოვის, პ. ორლოვის ე. კუმბერძინის ნაშრომებში მოცემულია პოლონსკის

ზოგიერთი ნაწარმოების ისტორიულად სწორი შეფასება, ამ ნაწარმოებებისა, რომლებიც მწერალმა შექმნა საქართველოში ყოფნისას და ამჟღავნებენ პოლონსკის შემოქმედების ამ პერიოდისთვის დამახასიათებელ ტენდენციებს; მითითებულია რა წვლილი შეიტანა მწერალმა რუსეთ-საქართველოს ლიტერატურულ-საზოგადოებრივი ურთიერთობის განვითარებაში.

მაგრამ, ცხადია, რომ შესავალ წერალებში, ცალკეულ თავებში შევსებული იყო ყოველმხრივ ყოფილივი განხილული და შესწავლილი პოლონსკის ურთიერთობა საქართველოსთან. მკვლევარები მხოლოდ საკითხის წამოჭრით ან თემის ცალკეული პრობლემების დამუშავებით ცნოფილადმოდნენ. ი. ბოგომოლოვამდე სხე-ცალკურად ამ თემისთვის ხელი არავის მოუკიდა. სხვათაშორის, სწორ მონაზრებას გამოთქვამს მკვლევარი, როცა მიუთითებს: „ნაშრომების უქონლობა, რომლებიც მთლიანად მიძღვნილი იქნებოდა პოლონსკის ურთიერთობისადმი საქართველოსთან, არა თუ აღიარებდა ჩვენს წარმოდგენას რუსეთ-საქართველოს ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიაზე, არამედ უარყოფით გავლენას ახდენს პოეტის მთელი შემკვიდრების შესწავლაზე“.

ი. ბოგომოლოვის წიგნი არის პირველი მონოგრაფია, რომელიც შეეხება პოლონსკის საქართველოში ცხოვრებისა და შემოქმედების ხანას. ნაშრომი დაწერილია უკვე ცნობილი მონაკვეთების შესწავლის საფუძველზე და აგრე-

თვე ამ ურიცხვი საბუთების დამუშავების ნიადაგზე, რომლებიც ინახება მოსკოვის, ლენინგრადისა და თბილისის არქივებში და რომელთა გარეშე შეუძლებელია ამ თემაზე სერიოზული გამოკვლევა დაწერილიყო. ერთადერთად ავტორი მიმართავს პერიოდულ პრესაში გაფანტულ მასალას, რითაც ჩვენ საშუალება გვაძლევს უფრო ზუსტად აღვადგინოთ პოლონსკის ურთიერთობა საქართველოსთან და ქართველ საზოგადო მოღვაწეებთან. ამრიგად, საბრეწვითი წიგნის ავტორმა შეკრიბა და ისტუმპირა ცალკე გაუქვთა მასალას თემაზე: „პოლონსკი და საქართველო“.

ა. ბოგომოლოვის ნაშრომი ფართოდ აშუქებს თემებს: თუ რა იყო მიზეზი პოლონსკის ჩამოსვლისა საქართველოში, რა წრეში ტრაილებდა პოეტო, მისი ურთიერთობა ქართველ მოღვაწეებთან (ალ. ჭავჭავაძის ოჯახთან, დ. ყიფიანთან, გ. ერისთავთან, პ. იოსელიანთან, მ. იყო ორბელიანთან და სხვა), სხვა ერისმედიებთან ურთიერთობა (მ. ახუნდოვი, ე. სოლოგუბი, ტ. ლადა-ზაბოლოცი და სხვ.) და ნაყლებ ცნობილი რუს მწერლებთან, რომლებსაც კავშირი ჰქონდა საქართველოსთან. ბ. ბოგომოლოვი აზუსტებს ამ მოღვაწეების საქმიანობასთან დაკავშირებულ ფაქტებს და მიანიშნა, რომ მონაწილე საზოგადოებას დადებითი გავლენა მოუხდენია პოლონსკზე. წიგნში აგრეთვე გაშუქებულია სხვა საკითხებიც: პოლონსკი და თბილისის პრესა, პოლონსკის ურთიერთობა თბილისის თეატრთან, ქართული ფოლკლორის, ლიტერატურისა და ისტორიისადმი პოეტის დამოკიდებულება. წიგნში გაანალიზებულია პოლონსკის ნახატები, თუ როგორ ცდილობდა პოეტო გადმოეცა თავისი ნაშრომები და ნახატებისა და მხატვრულ ნაწარმოებებსში.

შეიძლება ითქვას, საბრეწვითი ნაშრომის ყველაზე საუკეთესო თავებია ისინი, რომლებშიც გაანალიზებულია პოლონსკის მიერ საქართველოში და საქართველოში შექმნილი ლექსები, პოემები, დრამატული და პროზაული ნაწარმოებები. ავტორი ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ პოლონსკის პეიზაჟური და სამოქალაქო ლირიკა გავრცელება იყო რუსული ლიტერატურის ტრადიციებისა. „ახალი მხარე“ პოლონსკის წარმოდგენას არ ჰგავდა იმ პირობით ქვეყანას, როგორცაა წარსული საუკუნის 30-იანი წლების რომანტიკოსი პოეტები უმღეროდნენ. ეს არის რეალური საქართველო, რომლის ზოგიერთი თავისებურების დინამიკა რუსმა პოეტმა შესწლო. თანაც ი. პოლონსკიმ შესწლო ახალ ეტაპზე აყვანა ქართული თემის შესწავლა რუსულ ლიტერატურაში.

წიგნში უერთდებითაა განხილული პოლონსკის ქართული ნარკვევები, აგრეთვე უცნობი ნაწარმოებები, რომლებიც საქართველოში დაწერილა და 1847-48 წწ. „ზაკავკასიის ვესტნიკი“

შია გამოქვეყნებულა. ავტორი წიგნში ეხილავს მასალას, რომლითაც მტკიცდება, რომ ი. პოლონსკი თავისი დიდი წინამორბედების ტრადიციებს აგრძელებდა. ამავე დროს მკვლევარი პოლონსკის პოეზიას უყავშირებს ქართულ ჟღერებს, ამტკიცებს ქართული ფოლკლორული ელემენტების გავლენას პოეტის ცალკეულ ნაწარმოებებზე, ლამაზაკობს თუ როგორი კეთილისმყოფელი გავლენა იქონია პოლონსკიზე ნ. ბარათაშვილის, გ. ერისთავის და ალ. ჭავჭავაძის ნაწარმოებების გაცნობამ.

ბ. ბოგომოლოვის წიგნის ღირსება ცხადია. ავტორის მიერ შეკრებილი მასალა ფართო და მრავალფეროვანია. ძნელია ითქვას, მიავლენა თუ არა შრომის ავტორმა თემასთან დაკავშირებული ყველა დოკუმენტი, მაგრამ ერთი რამ ცხადია, ი. პოლონსკის ცხოვრებისა და შემოქმედების ძირითადი ფაქტები, რომლებიც დაკავშირებულია საქართველოს პერიოდთან, შეკრებილი და შესწავლილია და თუკი რაიმე ახალი აღმოჩნდება, წიგნში გამოტანილი პრინციპული დასკვნები, კვლევის მეთოდოლოგია, შინაირი შეიკვლება.

წიგნში დიდი ყურადღება ეთმობა კვლევის ელტერას. კერძოდ, წიგნის მეცნიერულ-საენოზარო აპარატურას, რომელიც არათუ სხვათაშორის ერთეის ნაშრომს, როგორც დანამატი, არამედ წარმოადგენს შრომის შემადგენელ ორგანულ ნაწილს. საენოზარო აპარატურის შედგენა უნის ერთ-ერთი მთავარი საკითხ-თავანია. ეს გამოიხატება ყოველი სქოლიოს, ციტატის, თარიღის თუ ფაქტის სისწორეში. ასეთი მეთოდოლოგიით ხელმძღვანელობა ნათელ წარმოდგენას გვაძლევს გამოკვლევის აკურაციანობაზე. ბ. ბოგომოლოვი ცდილობს ამ მეთოდოლოგიური მონაცემების საფუძველზე აავსოს თავისი ნაშრომი, რაც წიგნს საინტერესოს ხდის არა მხოლოდ შინაარსის თვალსაზრისით, არამედ კვლევის მეთოდოლოგიით, ყველა ენიც კი ი. პოლონსკის საკითხს შეხებია, ნახსენება საბრეწვითი წიგნში.

ნაშრომში ი. პოლონსკის ნახატების ილუსტრაციებია დაბეჭდილი, რომლებიც პოეტმა საქართველოში შექმნა. ბევრი მათგანი პირველად ქვეყნდება.

გვიჩნდა რამდენიმე შენიშვნა მივცეთ ავტორს. VIII თავი, რომელიც ეძღვნება ი. პოლონსკის დრამის — „ღარჯანი, იმერეთის მეფე“— შესწავლას, მიუხედავად ახალი მასალების მიყვანისა, რამდენადაც ამოვარდნილია წიგნის არქიტექტონიკიდან. ამ ყველაზე ნაკლებად ჩანს თხრობის ანალიზის საფუძვლიანობა, რაც საერთოდ დამახასიათებელია ავტორისათვის. ამ თემაზე არსებობს ქართველი მწერლების ნაწარმოებები. საჭირო იყო პოლონსკისა და ავ. წერეთლის დრამების პარალელური ანალიზი, აგრეთვე ავ. წერეთლის ცნობილი აზრისათვის

ანგარიშს გაწევა პოლონსკის აღნიშნულ დრა-
მაზე.

როგორც აღნიშნეთ, წიგნი უხვი მასალა
თავმოყრილი. ჩანს ო. ბოგომოლოვი ცდილა
ერთიანად ამოეწერა თავმოყრილი მასალა. შე-
იძლება თუ არა თავი შეეკავებინა ავტორს
და ზოგიერთი რამ არ შეეტანა წიგნში? ვფიქ-
რობთ, რომ შეიძლებოდა და ამით წიგნი არც
არაფერი დააკლებოდა.

ტ. ფედინს სამართლიანად მიაჩნია: ლიტერა-
ტურული ცხოვრების მრავალი ფაქტი ნაწი-
ლობრივ იმის გამო გაიფანტა, რომ ისინი არა-
ვის არ შეუტრებიოა, ამიტომ გასაგებია დაცი-
ნებული ინტერესი მონაცემების შეკრებისადმი,
რაც ამდღარებს ჩვენ წარმოდგენას ლიტერა-
ტურის ისტორიულ პროცესზე. ლიტერატურ-
რათმკოდნეთა მსდელობის შედეგად შეცნიე-
რულ ხმარებაში გამუდმებით შემოდის ახალა
ფაქტები, დგინდება ახალი მონაცემები, საინ-
ტერესო მიკვლევები. მაგრამ მიუხედავად ამ
დაჩვის ასეთი წარმატებისა, საქირთა ვაითონ-
ვალისწინათ შემდეგი ვარკობება: მასალის შეკ-
როვებასაც აქვს თავისი საზღვარი და ვარკვე-
ულ სტადიაზე წერტილი უნდა დაესვას, თო-
რემ წერილობანების შეკრება შეიძლება თვით-
მისნად იქცეს.

წიგნში გამოქვეყნებული მასალების მეტიწი-
ლი ეხება შწერლის ბიოგრაფიულ მონაცემებს.
წრეს, რომელშიც ტრიალებდა პოლონსკი, იმ-
დროინდელი თბილისის ცხოვრებას, დაწერი-
ლებითაა შესწავლილი შწერლის სტატისტიკე-
რი ნარკვევი და ა. შ. უფრო ნაკლებად ადგილი
უკავია პოლონსკის მხატვრული ნაწარმოებე-
ბის წყაროებს, როგორც აუცილებელიც არ

უნდა იყოს ლიტერატურისმკოდნეობისა და
ისტორიული წყაროების შესწავლა, მაინც ვე-
ლახე ძვირად ფასობს ლიტერატურული წყა-
როები. მსდველონაში ვვარკვს მათი მრთობრ-
ციული თანაფარდობანი.

ავტორის უტრადლებით შეუსწავლია და დაუ-
მეშავებია პოლონსკის შესახებ არსებული ფაქ-
ტები, რომლებსაც თუნდაც რამე სოციალური
ელერადობა ვარანდა და მაინც ავტორის ინტერ-
პრეტაციით პოლონსკი უფრო რადიკალურ მი-
ღეწედ გამოიუტრება, ვიდრე იგი სინამდვი-
ლში იყო.

ასეთია ჩვენი ზოგადი შენიშვნები.
ავტორი მონოგრაფიას შემდეგი საუტრადლე-
ბი სიტუაციით ამთავრება: „ქართველ ხალხს
არაიენ არ დაუვიწყინა ვინც ემსახურებოდა მის
საუტენოვან სწრაფვას რუს ხალხთან მეგობრო-
ბაში; არ დაუვიწყია მას პოლონსკიც, რომელ-
მაც თავისი წვლილი შეიტანა ამ ეუთოლშო-
ბილურ საქმეში. ეუთოლშობილურად სწერდა
იგი საქართველოს როლის შესახებ თავისი რე-
სი თანამემამულეების ბედისტრიალში. მთლია-
ნად იზარებდა თავისი საუვარელი ხალხის
ფიქრებსა და მისწრაფებებს“. „პოლონსკი იყო
უწყვეტი ვარკვის ბრწყინვალე რგოლი ირა
მომე ხალხის მრავალსაუტენოვან მეგობრულ
ურთიერთობაში“. ამის ნათელი დამასტრებაი
ო. ბოგომოლოვის წიგნი „პოლონსკი საქართვე-
ლოში“.

ამგვარად, რუსეთ-საქართველოს ლიტერატურ-
ულ-საზოგადოებრივ ურთიერთობათა წიგნში
კიდევ ერთი ფურციელი ჩამწერა.

დიმიტრი თხახალი

განახლებული სამშობლოსა და ხალხთა მეგობრობის მომღერალი

დასრულდა გამოჩენილი ქართველი პოეტისა
და საზოგადო მოღვაწის ტიციან ტაბიძის თხზუ-
ლებათა სამტრამეულის გამოცემა. ეს არის ამ შე-
სანიშნავი შწერლის ლიტერატურული შემკვილ-
რობას შედარებით სრული გამოცემა. მასში,
ვარდა ორიგინალური ლექსებისა, მოთავაბულ-
ლი თარგმანები, ნოველები, ნარკვევები, ლიტე-
რატურულ-კრიტიკული წერილები, პუბლიცის-
ტური მიმოხილვები და მოგონებები. შეიძლება
იარკვას, ასე სრულად მანამდე არ ყოფილა ერო-
ილად თავმოყრილი ტ. ტაბიძის ნაწერებები. ეს სამ-
ტრამეული მოთხველს აძლევს საშუალებას გაო-
თვალისწინოს, თუ რამდენად მრავალფეროვანი
და თავიანებური შემოქმედი იყო ტ. ტაბი-
ძე.

პირველ ყოვლისა, მკითხველს თვალში ეცე-

ტიციან ტაბიძე, თხზულებანი, ტომი მესამე.
„ლიტერატურა და ხელოვნება“. 1966.

მა, თუ როგორ აღფრთოვანებული იყო მწერა-
ლი ჩვენი ქვეყნის გრანდიოზული მშენებლო-
ბით. იგი წერს ნარკვევებს ახალ მცხეთაზე,
ორპირზე, ტყეარჩულზე, ახალ კოლხიდაზე. ამ
ომპროვად წლის წინათ ტ. ტაბიძე წერდა
ზაქესის ვახანის შესახებ: „დღეს არ უნდა დი-
დი ფანტაზია და დიდი რწმენა იმის დაცრე-
ბას, რომ ელექტროფიაცია ეკვე მომხდარი
ფაქტია. ამას დღეს ყველა ჩვენთაგანი ვარკრობს.
ელექტროფიაციის რკალმა უწია საქართვე-
ლოსაც. იხსნება ზემო ავჭალის პიდროსადგე-
რი. ეს არის ახალი მცხეთის დღესასწაული. ეს
არის ახალი ეპოქა ქართველი ერის ისტორია-
ში“. ეკვე ცხადი შეიქნა, თუ როგორ ამილ-
და, როგორ წაიდა წინ საქართველო, როგორ
მომრავლდა ჩვენში პიდროსადგურები, ტ. ტა-
ბიძე ყოველივე ამას შეიკობდა პირველ ქესში
და ეს აღფრთოვანება მას: „მწელი წარმოსად-
გენია, იყოს საქართველოში ისეთი შერით და-

ბრძანებული ადამიანი, ...რომელიც ვერ იგრძნობს დღეს ახალი ცხოვრების მჯივრეკვას და არ დაიდრება სიხარულის გრძობით, ცოცხლად მკედარია და დამპალ, ზედმეტ ხორცად აწევს საქართველს.*

პოეტი ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ შრომელთა მარჯვენით და ერთუზიანებით აშენდა სინათლის ეს დიდი ეკრა.

ტ. ტაბიძე მიუთითებდა მწერლებს: „ქართველთა მწერლობამ შრომის დადებას, რომელიც გულდობაზე სამი გაფრენით მტრია — უნდა მიუმატოს კიდევ ერთი გაფრენა შთავგონებისა და სიყვარულისა. მაშინ ასრულდება მწერლობა თავის შოველვობას ხალხს წინაშე და მხოლოდ მაშინ ექნება მას შედეგებელი კავშირი ახალ ეპოქასთან“ . როგორ გულწრფელად და პირდაპირ არის მიმართული ეს შთამბეჭდავი სიტყვები ქართული მწერლობისაკენ, მისი ერთ-ერთი საუკეთესო წარმომადგენლის მიერ.

ქართველი მწერლებიდან ტ. ტაბიძე ერთი პირველთაგანი გამოეხატრა ლექსებით და ნარკვევებით კოლხიდის გარდაქმნის გრანდიოზულ გეგმებს, ახალი კოლხიდის დაბადებას: მწერლად, უპირველეს ყოვლისა, უფრადლებას აქცევს ცოცხალ ადამიანებს, მათ თავდადებულ ბრძოლასა და შრომას, „მართალია, საერთოა მათი სოციალისტური შეტევის ფრონტი, მაგრამ სხვადასხვა სექტორიც აქვს: ჩაქვში, ოზურგეთში, ჩიხის პლანტაციებზე და ჩიხის ფაბრიკებში, ბზიფისა და ენგურის ტყეებში, ან ტყუარბელის ქვანახშირის მღაროებში, ზოგი ბათუმის ახსავის უზარმაზარ ქარხანაში, ქალაქილისა და პალიასტოვის საირიგაციო პუნქტებში, შაგონისა და საჭილას ხე-ტყის ქარხნებში, ქუთაისის, ოზურგეთის, ზუგდიდის, აბრეშუმის და დელდინის ქარხნებში და თამბაქოს პლანტაციებზე, სამანქანო-სატრანსპორტო, ან კლიმატურ სადგურებზე, კოლმეურნეობათა ან, როგორც უბრალოდ ეძახიან, კოლექტივების ყანებში, და ეინ მოსთელის კიდევ რამდენია და სადაა გაფანტული მუშათა რაზმები, რომელნიც შეერთებულნი ქმნიან ახალი კოლხიდის საფუძველს“. ასე ფართო ფონზე, საქართვე-

ლოს სხვადასხვა კუთხის, სხვადასხვა ქალაქისა და სოფლის ადამიანების საბულოვანი შრომით იზადებოდა ვანახლებული კოლხიდა და ყოველივე ეს ღრმად, დაფიქრებულად შენიშნა და ასახა ჩვენმა მწერალმა.

საგულისხმოა, რომ ტ. ტაბიძე საქმოდ სრულად ასახავს საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მიმდინარე გარდაქმნის, გადაბადების პროცესს, ეს გარემოება კიდევ უფრო საგულისხმოა და საინტერესოს ხდის ამ ნარკვევებს.

ყოველ უნდა გამოიყოს ვრცელი ნარკვევი საბჭოთა სომხეთზე. მისში მოთხრობილია ქართული მწერლების მრავალრიცხოვანი დედაგაციის გამგზავრება სომხეთში, ქართველ მწერლებთან ერთად ყოფილა აზერბაიჯანის მწერლების დელუგაციაც. ეს იყო საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის მწერლების ურთავრთ-გაციონებისა და კულტურული კავშირის განმტკიცების საუკეთესო მავალითი, ამ გარემოებაზე ხაზგასმით მიუთითებდნენ შეხვედრისა და მისალმების დროს, ყარგად უთქვამს ამ შეხვედრისას სეფანის ტბასთან ცნობილ სოჭებ მწერალს დერენჯა დემირჩიანს: „განა, უნდა თქმა, რომ ჩვენ გეხარია მოძმე რესპუბლიკების საუკეთესო მწერლების სტუმრობა? ჩვენი გულებიც ისევე სუფთა უნდა იყოს, როგორც სეფანის ტალღები, რომ მრავალ ხალხს გაუთავილოთ ახალი ცხოვრების შეგნება და ჩვენერთ მოძმე ხალხთა შორის მეგობრობისა და ერთიანობის გრძობა.“

მესამე ტომში მოთავსებულა ტ. ტაბიძის თარგმანები: პუშკინის, ბუნინის, ბალმონტის, სოლოგუბის, ბლოკის, ბოდლერის, ვერლენის, აეტიქი ისაიანის, ლუი არაგონის, ბეხერის, ჰექმეთისა და პილამის ნაწარმოებებიდან. ამ თარგმანების უმეტესობა შესრულებულია მალა დონეზე. ჩვენი აზრით, საგანგებო ნარკვევის ღირსია ტ. ტაბიძის მოღვაწეობის ეს შხარე.

საერთოდ, ეს ტომი კიდევ უფრო ამდირებს ჩვენს წარმოდგენას ტ. ტაბიძის დამსახურებაზე ქართული კულტურის წინაშე.

შალვა რაბიანი

80 80 80.

И Н Д Е К С
76128

«М Н А Т О Б И»

**ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

ИЗДАТЕЛЬСТВО «ЛИТЕРАТУРА ДА ХЕЛОВНЕБА»